



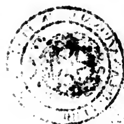


IDEA
Principis Christiano-Politici

101 Sijmbolis expreſsa

A. DIDACO SAAVEDRA Faxardo
Equite &c.

AMSTELODAMI.
Apud Ioh. Ianſsonium Iuniorem. 1651.





AD SERENISSIMUM

HISPANIARUM PRINCIPEM,

clementissimum Dominum Nostrum.

SERENISSIME PRINÇEPS, *Offero* Serenitati Vestræ *Ideam Principis Politico-Christiani cælo elaboratam & calamo, eô fine, ut visu pariter & auditu (quos duos sensus sciendi instrumenta appellat Philosophus)* Serenitatis Vestræ *animus gubernandi peritiam hauriat, & figuræ istæ pro artificiali memoria eidem deserviant. Quia verò in rebus ejusmodi politicis facilè fallitur humana mens, nisi ab experientia robur illi accedat; nec quicquam aliud reperiri potest efficacius ad rectè formandum Successorem, quàm Majorum exempla, his ipsis in præsenti quoque hoc opere mihi potissimùm utendum duxi. Quâ proinde in re blandiri nemini cupio, dissimulando defectus, si qui fortè à nonnullis commissi sunt: nam si id facere esset animus, haud assequerer finem mihi propositum, quem alium non*

 esse

esse profitcor liberè, quam ut ab iis, quos in regimine & imperio Serenitas Vestra *Antecessores habuit, bene laudabiliterque gubernandi scientiam perdiscat. Quare nemo me accuset, quasi in eorundem honorem injurius sim: nulla enim libertas aut Regibus, aut regnis utilior est, quàm quæ sincerè absque malitiâ & omni pravo affectu eventus observat præteritos, ut corrigat deinde & moderetur præsentes juxta ac futuros. Habet unum hoc commodum Princeps malus, quòd ejus posteà cadaver per anatomiam quasi introspicere prudentiæ liceat, & Reipublicæ male administratæ rimari morbos & caussas, atque iis parare remedia. Ita pictores sculptoresque in suis ipsi officinis picturas varias, & statuarum fragmenta sibi proponunt ante oculos, ut quid scitè elaboratum, quid secus, curiosè observent. Atque ex hoc eodem fonte illa Historiæ in scribendo libertas nascitur;* ne [a] *scilicet* virtutes sileantur, utque pravis dictis, factisque ex posteritate & infamia metus sit. *Idem*

[a] Tacit. lib. 3. Annal.

dem ego nunc ſpecto, adeoque actiones Progenitorum Serenitatis Veſtræ *quaſi iterum produco in ſcenam, ut quæ cum laude geſta ſunt ab iis, ad æmulationem glorioſam* Serenitatis Veſtræ *inflamment animum; quæ contrà minùs rectè, inhoneſtum ruborem dent: illa, ut amplectatur & imitetur; hæc, ut deteſtetur & fugiat. Singularem ſanè poſtulat induſtriam illa benè prudenterque gubernandi ars, quam ego maximè periculoſam reor atque difficilem, ex hoc præcipuè capite, quod ex unius ſolius regimine & omnium ſalute dependeat. Eum in finem multa præſtantiſſima ingenia elaborârunt, ut certa quædam ſtatuerent imperandi præcepta, in quibus Princeps velut in chartis hydrogaphicis ſcopulos omnes ac ſalebras proſpiceret, iiſque devitatis navem Reipublicæ ſalvam in portu collocare poſſet. Sed quia non æquè omnes Cynoſuram illam cæleſtem ac divinam, æternam atque immotam habuerunt ante oculos, accidit nonnunquam, ut in vias deducerent periculi plenas, quæ Principes bene multos in ſyrtes deinde &*

exitium traxêre. Acus nauticæ ſi impietate, ſi fraudibus, ſi malitiâ fuerint illitæ, viam abſque errore deſignare non poſſunt. Pietate itaque, ratione, & juſtitiâ eos tingat Serenitas Veſtra, *uti à glorioſiſſimis ejuſdem Majoribus factum eſt, & conſtantia quadam ac fortitudine regia firmet animum adversùs grandiores regiminis futuri tempeſtates, quando poſt multos, eòſque feliciſſimos annos hujus præſentis Deo Opt. Max.* Serenitatem Veſtram *in emolumentum totius Reipublicæ Catholicæ ad illud evehere placuerit. Datum Viennæ* 10. *Iulii, Anno partæ ſalutis* 1640.

DIDACUS SAAVEDRA
FAXARDO.

AD BENEVOLUM LECTOREM.



IN difficili & laborioſo otio tot ſuſceptarum à me per Germaniam, aliaſque complures Provincias peregrinationum, nec non & Regiæ legationis per trien-

triennium in Germaniâ, centum isthæc concinnavi Symbola, quibus IDEAM PRINCIPIS POLITICO-CHRISTIANI exhibeo, scribendo per intervalla quietis tempore; quæ per viam in itineribus cum animo fueram meditatus, quoties assidua illa cum Rege nostro Catholico, ejusque Ministris per literas communicatio & negotia alia publica, quæ mihi incumbebant, otii aliquid & spatii concesserant. Crevit sensim hoc opus; & tametsi satis viderem multa ei ad perfectionem deesse, propterea quod eâ animi quiete & continuatâ ingenii contentione elaboratum non sit, quanta opus foret, ut partes illius omnes aptæ inter se, & numeris suis expletæ essent; licet etiam nec illud me lateret, [a] *præcipere, qualis debeat esse Princeps, pulchrum quidem, sed onerosum, ac propè superbum*: debui tamen hoc Amicorum precibus (quæ plurimum semper valent apud me) ut illud tandem in lucem emitterem. Quanquam & amorem illum à naturâ insitum diffiteri omnino non debeo, quo plerique omnes comparati sic sumus, ut non ingenii minus, quàm Naturæ partus, quoad fieri potest, fovere & vindicare ab interitu cupiamus. Non ego hæc scribo, ut errores excusem: quomodo enim satis id potero? sed ut faciliùs apud alios veniam merear, qui non nisi bono inductus zelo inter tot ac tantas occupationes, labores & pericula hanc qualemcunque percolui scriptionem, ut si quis fortè ex eâ enasci posset fructus, is Principi ac Domino meo cederet; & ne unâ mecum emorerentur tot longo rerum usu à me partæ experientiæ, per annos quatuor & triginta, quos post exacta quinquennalia in Universitate Salmanticensi studia in præcipuis Europæ aulis transegi, publicis semper negotiis occupatus: nam binæ Pontificum electioni Romæ astiti; interfui Ratisbonæ Electorali conventui, quando Ferdinandus III. Augustissimus nunc Imperator, Rex Romanorum creatus est; octo dein-

[a] Plin. Jun. lib.3. ep.18.

deinde Conventibus in Helvetiâ; rursum Ratisbonæ Comitiis Imperialibus Serenissimæ Domus & Circuli Burgundici cum plena potestate Legatus. Quam ob rem si vel unum ex libri hujus monitis & documentis politicis ei quoquo modo profuerit, quem regendo utrique orbi natum gaudeo, facilè credo, huic meæ libertati dabitur venia.

Nec cuipiam peregrinum videri debet, quod figuris & Symbolis usus sim: nam hæc Deum ipsum auctorem habent. Serpens æneus *a*, Rubus ardens *b*, Vellus Gedeonis *c*, Leo Samsonis *d*, Vestimenta Sacerdotis *e*, Sponsi blandi Amores *f*, ecquid aliud, quàm Symbola sunt?

Illud imprimis conatus sum, ut nova esset inventio, num assecutus omnino fuerim, nescio; multa enim sunt ingenia, quæ elaborârunt ea in re, & facile est, ut in cogitationes easdem etiam inscii conspirent plures, quod mihi in hoc ipso opere non raro accidit, dum ea Symbola quæ a me primum inventa existimabam, apud alios postea reperi, adeoque prorsus omittenda duxi, licet non absque aliquo finis mihi propositi dispendio: nam qui scripserunt ante nos, optimis quibusque figuris & sententiis usi sunt, quas dum cavere nunc volumus, in alias fortè minùs commodas necesse est nos incidere.

Idem quoque observatum à me circa monita quædam, & præcepta politica, quæ licet proprii mei ingenii, quoad inventionem saltem, essent partus, alios tamen posteà eorundem longe antiquiores deprehendi Auctores, quorum nomina idcirco adscripsi in margine, ut suus etiam antiquitati honos haberetur. Fuit hæc ingeniorum, quæ prioribus sæculis floruerunt, felicitas, ut præripere possent Successoribus earum rerum gloriam, quas ipsi suopte Marte & industria erant aliquando inventuri. Sed & illud operæ pretium arbitrabar, si telæ

a Num. 21. *b* Exod. 3. *c* Jud. 5. *d* Jud. 14. *e* Exod. 2. *f* Cant. Cant.

huic fila quædam è Cornelio Tacito intertexerem, optimo sanè Principum Magistro, quo accuratius de eorundem Naturis, de aularum & palatiorum moribus, de bono item & malo regimine nemo disserit. Hujus tanti viri documentis atque sententiis quasi manu duco Principem, quem hisce Symbolis formare est animus, ut pede inoffenso legere ei liceat flores ex alieno huc transplantatos viridario, & expurgatos à veneno & spinis, quæ aut nativum solum iis confert interdum, aut horum temporum admiscet malitia. Porrò præcipuas Statûs regulas in hac secunda editione Scripturæ sacræ etiam illustro testimoniis: quæ enim Politica in illius fornace excoquitur, ea demùm vere dici potest, Davide teste: a *Argentum examinatum probatum terra, purgatum septuplum.* Cui enim bono Magister aut profanus aut impius, ubi Spiritus sanctus Doctoris officio fungitur?

In explicandis ipsis Emblematum figuris longus non sum, ut jucundiùs Lectori accidat, si eas per se ipse intelligat. Et si quid fortè in dicursu inspergam eruditionis, id non est ad ostentandam doctrinam, sed ad illustrandum Principis animum, atque ut institutio aliquantò suavior sit.

Opus totum non nisi sententiis constat, & Regulis Statûs: eæ ipsæ enim lapides sunt, è quibus politica construi oportet ædificia. Non eas tamen sic nude & sparsim propono, sed discursui insero, & certis applico casibus, ut pericula devitem, quæ ex præceptis generalioribus creari solent.

Dedi præterea operam, ut stylus esset cultior, absque tamen affectatione, brevis item & concisus, sed sine obscuritate; id quod perdifficile olim judicabat b Horatius, & cujus ego exemplum hactenus non vidi in idiomate nostro Castellano. Feci tamen ejus rei periculum, quia quod Principibus scribitur, in eo nec clausulis otiosis, nec verbis superfluis est

a Psal. 11. 7. b *Dum brevis esse laboro, obscurus fio.* Horat. Art. Poet.

est locus. In pretio illis tempus est, ut proinde haud paullùm in bonum peccet publicum, qui inani & futili discursu eos à curis gravioribus avocat.

In institutione & regimine Principum non ita me occupo, quin etiam ad Respublicas descendam, ad earundem incrementa, conservationem & ruinas, ad formandum Ministrum Statûs, & prudentem aulicum.

Si in aliquorum interdum me effundo laudes, id æmulationis accendendæ fit gratia, non adulandi; à quo longissimè abesse me fateor: grande enim piaculum foret, adulationes in æs etiam incisas toti orbi proponere, aut illius ipsius me facere reum, quod tantoperè reprehendo & vitupero in aliis.

Si veritatem liberiùs proloquar, dominationi id tribuendum, cujus ambitio ita penitùs insedit in hominum animis, ut aliter, quàm ferro & igne, curari haud possit. Doctrina generalis est, si qui tamen reperientur, ª *qui ob similitudinem morum aliena malefacta sibi objectari putent*, quive existiment, culpari in se, quod in aliis commendatur, non mea culpa id accidet.

Si quando Principum actiones improbo, aut de Tyrannis loquor, aut solum de ipsa Principatus Natura: nihil enim novum aut insolens, Principem minimè malum non optimè agere, quia aut celatur de veritate, aut à malis Consiliariis regitur.

Atque illud ipsum de Rebuspubl. velim intelligi, si qua in re reprehendi à me videantur: nam aut documenta trado de eo, quod plerumque in communitatibus fieri assolet, aut certe non loquor de Rebuspublicis illis coronatis, aut bene constitutis, quæ bonorum Regum ac Principum gubernandi normam æmulantur.

Exemplis usus sum tam antiquioribus, quàm recentibus: illis quidem propter auctoritatem; his verò, partim quia ad persuadendum efficaciora sunt:

ª Tacit. lib. 4. Annal.

partim etiam, quia ob temporis propinquitatem minus est immutatus rerum status, & minori cum periculo imitari ea possumus, aut majori cum securitate judicium de iis formare politicum & prudens, quæ prima & præcipua ferè est Historiæ utilitas. Accedit illud etiam, [a] *non adeo virtutum*, rerumque præclare gestarum *sterile* esse hoc *sæculum, ut non & bona* nobis & posteris *exempla prodiderit*. Et profectu [b] invidiæ labes esset, [c] *si vetera extolleremus, recentium incuriosi*.

Sat scio, Lector benevole, libros ejusmodi, qui de ratione Status tractant, truncis aut statuis (Hispanis *Estafermos*) esse similes, quas in hastiludiis omnes lanceis impetunt, omnes feriunt. Sat scio, ei qui in lucem meditatur aliquid, atram fuliginem & prælum obtrectationis esse subeunda (id quod præsenti symbolo declarare volui;) sed & illud non ignoro, quòd quantò fuligo illa, qua typi imbuuntur, obscurior est, & prælum, quo, premuntur arctius, tantò clariores deinde splendidioresque in lucem prodeunt.

[a] Tacit. lib. 4. Hist. [b]. Idem ibid.

ERY-

ERYCI PUTEANI
CONSILIARII AC
HISTORIOGRAPHI
REGII

AD

GVIL. DE. BLITTERSWYCK,

Exſcabinum Bruxellenſem, Regi deinceps à ſupremis Geldriæ & Zutphaniæ Conſiliis,

De Ideâ Principis Politici-Chriſtiani

EPISTOLA.

IDEAM Principis Politici-Chriſtiani, amœniſſimis Symbolis, doctiſſimisque Diſſertationibus ornatam accepi; dubius, poſtquam inſpicere cœpi, ab Opere Auctorem, an magis ab Auctore Opus admirarer. Hoc ſingulare & eximium planè eſt, omnisque prudentiæ, ac doctrinæ facundiſſimum ſimulacrum. Ille omni laude major, humani modum ingenii excedit. Minus eſt; quod vel Nobilitas, vel Dignitas, vel Fortuna dedit. His tamen ſingulis ſummum SAAVEDRAM eſſe, mille & mille jam linguis fama loquitur. Et quis aptior Paci tractandæ erat? Rex noſter tali Viro potens eſt; quia tota, ut ſic dicam, Pallade armatus. Etiam in verbis arma eſſe, hæc SYMBOLA

BOLA prorſus divina oſtendunt. Eæ igitur deliciæ meæ erunt; & vel ipſas curas mitigabunt. Sic etiam tantum Virum compellare meis audebo Litteris, ac cœleſte ingenium ejus familiarius incipiam venerari. Aliudne jam ſcribam? Satis iſta, ut epiſtolam faciant. Vale, & me amare perge. Lovanii, in Arce, v. Non. Octobris, ∞ IↃC XLIII.

EJUS-

EJVSDEM

AD AUCTOREM IDEÆ PRINCIPIS POLITICI CHRISTIANI.

Illustrissime ac Excellentissime Domine,

Palladis Decus, Spes & Fiducia Pacis!

Scribendi libertatem ab ingenio tuo planè divino, & ab humanitate blandissimo virtutum omnium ornamento sumo. Ingenium quidem cœlesti quodam lumine in SYMBOLIS POLITICIS *resplendens, ita pectus penetravit meum, ut inflammatus sim, Amorisque delicias ab hoc igni derivem. Humanitas accedit, illa Sapientiæ aura, Eruditionis anima, & Amorem ad familiaritatem impellit. Video, video, quicquid Sapientiæ est, quicquid Eruditionis, in his Imaginibus, in his Dissertationibus; nec minùs doceor, quàm oblector. Cedunt picturæ aliæ: hic nobis Apelles est, qui ingenio & lineas, & colores omnes vincit. Cedant libri: hic nobis Scriptor est, qui eloquio totam complexus Sophiam unus perfectam* PRINCIPIS POLITICI-CHRISTIANI IDEAM *efformat. Nihil amœnius, nihil utilius: ubi flores, simul fructus sunt: in horto horreum, in horreo hortus. Inveniunt oculi delicias suas, divitias animus, & expleri potest. Quàm nihil igitur* PARADINUS, *qui Symbola scripsit Heroica, passimque æstimatur, in medium protulit: quàm multa etiam malè. Reliqui, constituere hanc amœnitatem conati sunt, vix ausi usurparet. Nimirum*

sum-

summo hic ingenio opus, quod Natura TIBI *dedit; summâ eruditione, quam industria, rerum, & studiorum usus. Tua hæc gloria est, ô Virorum Phœnix, qui uno Volumine, centumque Symbolis comprehendere potuisti, quod aliorum mille libri non exhibeant. Hic est, quicquid ubique est, quicquid vetusta & nostra tempora habent, sacra & profana. Exempla velut lumina sunt, sententiæ velut gemmæ, Opus totum non nisi aurum, in omni doctrinæ censu & ab omnibus, etiam posteris, æstimandum. Prodeat igitur, ut publicum sit; ut Principes omnes doceat, quomodo verè Principes sint: se, aliosque regant; felices sint, felices verò alios suo non minùs Exemplo, quàm Imperio faciant. Hoc meum nunc votum est; sed tuum beneficium, quod tuo ingenio, tuæque Eruditioni & Principes, & Populi acceptum ferent. Ita vale,* EXCELLENTISSIME DOMINE, *& ut Amorem Cultumque Æternitati tuæ dedicem, hoc ingenii mei munusculum, velut pignus, admitte. Lovanii, in Arce Regiâ, Pridie Nonas Octob.* ∞ IↃC XLIII.

AU-

AUCTORIS RESPONSUM.

AMPLISSIME

& Clarissime vir,

Musarum unica Gemma,

HÆc perlustrantis Orbem pulcherrima merces, ut quemadmodum in nova fulgentia sydera, ita in celebres, & illustres viros incidat, prout mihi jam contigit. Etsi enim divinum tui animi vultum doctissima opera depinxerant (calamus enim genii & ingenii penecillus est) cultum tamen & familiaritatem invida longinquitas averterat; sed cùm in has Provincias perveni, propiusque ad te accessi, hæc à benigna humanitate tua merui, & jam Amicum experior, tuâque doctissimâ & amabili epistolâ decoratus sum, eâ elegantiâ, ac venusto styli cultu exaratâ, ut si ab eâ laudes in Symbola mea Politica collatas amovere liceret, millies legerem: sed prohibet pudor. Laudari à laudato, magnæ existimationis est; sed à te laudato & Eruditissimo Viro maximæ quidem, velut gloriosum & ære perennius monumentum: quidquid enim profers, avidè *Typi Plantiniani* excipiunt, & æternitati vovent, & consecrant. Sed licet impares laudes potiùs oneri quàm honori sint, has tamen velut tuæ ardentis benevolentiæ & amicitiæ indices veneror. Abundas laudibus, & tibi & aliis, & non absque fœnore & usurâ famæ eas impertiri potes; quia cùm reli-

quos

quos laudas, ipsomet singulari laudandi stylo & facundiâ te omnibus laudandum praebes.

Unà cum epistolâ tuâ accepi Libellum DE BISSEXTO, munus quidem cæleste, mihi gratissimum. In eo Arbiter cælorum & temporum vias Solis metiris, annumque componis, & licèt superni illius Orbis fabrica magis opinioni quàm scientiæ subjaceat, ita compositam crediderim: sin minùs, divinæ sapientiæ æmulus, quomodo posset aliter construi, ostendis edocesque. Nec minùs mihi gratus alter libellus simul compactus, cujus titulus UNUS ET OMNIS. Symbolum enim est tui divini ingenii, in quo uno omnia sunt: scilicet quidquid doctrinæ & scientiarum singuli docti Viri hucusque labore, studio, & ingenio imbiberunt, in te collectum suspicimus & miramur. Vive igitur feliciter, diuque, ô hujus ævi, & futurorum gloria, & Patriæ decus, ut à te uno omnes doceamur, & me ama. Bruxellæ XIII. Octob. M. DC. XLIII.

LE-

LECTORI

Liberali sed temporis Avaro.

Didacus, *ut populi Regumque* Monarchida; cœtu
Effugium humano *jam properare* videt:
Quo te diva refers? quorsum deduceris? inquit
Hospitii hoc *nostri te remoretur*, Ave.
Dixerat illa subit tectum revocata, Savedræ
Hospitis & cari traditur obsequio;
Ille DEAM reverenter *habet, cœtuque redonat*
Tristino; & has *Orbi* spargit *amicus, opes*
Has lege, *quisquis* aves: *grati neque Munera sperne*
Hospitis, à tantâ *munera tanta* DEA.

Anno Christi nati 1649. sextili exeunte Christ. Adauctus Thuldenus Populo-Martius. Canonicus Diaconus ad Gradus B. Mariæ Virg. Coloniæ, professor Laurentianus.

AL UD.

Symbola, *quæ rarâ arte* Politica *doctè polisti*:
DAS VERA & *libri fronte* SAVEDRA *probat*;
Mundus ut exerret, Liber *ac* Impressio *signant*:
Quando tuum hac typico crimine fœdat opus.
Ergo typum excusa, Lector, fors labe notatum:
Si non errasset, fecerat ille minùs.

Typographiæ Woringeno-Hildenianæ à Correctura

Petrus Helden J.S.

ORDO

ORDO
TOTIUS OPERIS,

SIVE

SYMBOLORUM IN EO CONTENTORUM

ELENCHUS.

Principis Educatio.

Quomodo in actionibus suis Princeps sese gerere debeat.

Qualem deceat esse Principem in Subditos & Exteros.

Quo pacto Princeps erga Ministros se gerere debeat.

Qualem se Princeps in regimine Regnorum & Statuum suorum exhibere debeat.

Quomodo in malis tum internis, tum externis Princeps se gerere debeat.

LXXIX.

Quid agendum Principi in Victoriis & Conventibus Pacis.

Quid agendum Principi in Senectute.

DIDA-

DIDACI SAAVEDRÆ SYMBOLA POLITICA.

SYMBOLUM I.



NAscitur animus fortis; non arte paratur aut industriâ. Interior animæ dos est robur illud, atque adeò cum ipsâ anima pectori inditum, mox sese exserit. Ambobus fratribus

Jacobo & Esau uterus ipse maternus arena fuit. *a* Inter gemellos Thamaris filios alter naturâ animosior, cùm fratrem prævertere nascendo non posset, ruptis tamen secundis, brachium prior in lucem extulit, tanquam qui fratri primogenituram vellet præripere. *b* Nec in cunis præstanti animo deesse potest gloriæ & laudis seges. Quid; suas nonné Hercules elisis anguibus illustres reddidit? Ex eó sanè die invidiæ talis sese objicere, & Fortunam virtuti suæ faventem experiri visus est. Generosi pectoris indoles, vel in ipso naturæ & actionum suarum primordio, siquid occurrerit arduum, emicat. Conflictum ad Nordlingam priùs fermè, quàm ipsa vidit castra Sereniss. Hispaniarum Infans Serenitatis Vestræ Patruus, gloriosissimæ memoriæ, & jam tum nôrat prudenter mandata dare, & agere fortiter.

c L'età precorse, e la speranza, e presti
Pareano i fior, quando n'usciro, i frutti.

Cyrus admodùm puer, & à coætaneis electus in Regem, in eâ ætatulâ & imperio puerili tam præclara edidit facinora, ut latentem magnitudinem animi & indolem regiam satis ostenderet. Egregii scilicet naturæ partus, ipsi sese suopte nutu produnt. E rudi etiam & nondum expurgata metallorum massa scintillat adamas, & resplendet aurum. Leunculus simul ac lucem aspicit, suos explorat ungues, & regium velut ostentans animum adhucdum humentes colli jubas concutit, & præludit pugnæ. Lusus Principûm pueriles, ad quos naturæ feruntur impetu, actionum maturiorum signa sunt, & prognostica. Natura nunquam absque omni negotio est, ne ad momentum quidem; quin ab ipso prolis exortu solertem adhibet operam, ut corpus unà atque animus formentur probè. Ea re amorem illum tam vehementer parentibus indidit, qui curam acuat liberos

a *Sed collidebantur in utero parvuli* Gen. c. 25. 22. b *Instante autem partu apparuerunt gemini in utero: atque in ipsâ effusione infantium unus protulit manum.* Gen. c. 38. 27. Torquat. Tass. Gofr.

ros rectè honestéque educandi; ne verò ipsi, quod fieri nonnunquam solet, simul cum nutricis alienæ lacte vitia etiam & mores improbos imbiberent, matres ipsas eadem provida dispensatrix natura duplici quasi instruxit fonte candidioris sanguinis, unde alimenta suppeterent fœtui. At inertia, aut formæ amittendæ metus non rarò in caussa est, cur matres non absque insigi Reipublicæ detrimento suo fungi nolint officio, & prolis lactationem committant aliis. Qui abusus cùm ita facilè corrigi nequeat, danda minimùm est opera, ut magnus eâ in re habeatur delectus. *Esto es* (verba sunt sapientissimi Regis Alphonsi, qui terræ cæloque præscripsit leges) *en darles Amas sanas y bien acostumbradas, e de buen linaje, ca bien asi como el ninno se govierna, e se cria en el cuerpo de la madre, fasta que nace, otro si se govierna, e se cria del Ama, desde que le dà la teta, fasta que gela tuelle, e porque el tiempo de la crianza, es mas luengo, que el de la Madre, por ende non puede ser, que non reciba mucho de l contenente, e de las costumbres del Ama.*

§. Altera parentum obligatio est institutio liberorum, & disciplina. *a* Vix ullum est reperire animal quod fœtum suum antè destituat, quàm satis instructus ille sit. Nec minoris momenti est, quod ab educatione proficiscitur, quàm quod natura ab initio contulit; præterquàm quòd documenta & correptiones parentum facilius, quàm aliorum admittant filii. *b* Ii cumprimis, qui illustribus orti natalibus ab inferioribus dirigi plerumque renuunt. In prima sui procreatione nil quidem præter corpus à patre accepit filius; anima namque solum Deum authorem habet, quam nisi deinde magis magisque excolat erudiendo pater, *c* veri absolutique patris nomen vix merebitur. Nec in Scriptura novum, magistrum appellari patrem. Jubal exemplo sit, qui primus

B 2

a *Filii tibi sunt? erudi illos.* Eccl.7.25. b *Educati siquidem rectè à parentibus, per sanctos & justos mores merito boni evadent.* Aristot. Oecon. l.2. c *Sapientia filiis suis vitam inspirat.* Eccl.4.12.

mus Musicam edocuit. a Et quis obsecro, melius ipso Principe erudierit filium, quomodo conciliare oporteat majestatem, quomodo decorum servare in omnibus, tueri authoritatem, & regere subditos: b Qui ipsemet sedit ad Reipublicæ gubernacula, usu atque experientia isthæc omnia condidicit, quæ alii ex parte solum, & speculando assequi potuerunt. Nec immerito Salomon Rex multa sese è disciplina patris hausisse gloriabatur. c Attamen quia parentes ipsi nonnunquam ab iis instructi satis non sunt, quæ ad honestam liberorum educationem requiruntur, aut certè curæ isti vacare non possunt. d *Quærendi sunt liberis magistri, quorum inculpata sit vita & mores:* eruditionis item, & experientiæ laude insignes, quales in suis legibus describit Alphonsus Rex, dum ait: e *Onde por todas estas rasones deben los Reyes querer bien guardar sus Hijos, e escoger tales Ayos, que sean de bien linaje, e bien acostumbrados, e sin mala sanna, e sanos, e de buen seso, e sobre todo, que sean leales, derechamente amando el por del Rey, e del Reyno.* Addo fortes eos etiam & magnanimos esse oportere, domi militiæque in rebus tam belli quàm pacis optime versatos, qui Principem Reip. præesse rectè docere noverint. Seneca talis fuit, quem ideò Agrippina Neroni instructorem dedit. f *Vt Domitii pueritia tali magistro adolesceret, & consiliis ejusdem ad spem dominationis uteretur.* Non potest, mihi crede, qui abjecto & humili est animo, cogitationes sublimiores imprimere Principi. Si aquilam instrueret noctua non oculos doceret in solem intendere, non altas cedros volatu transcendere; in tenebris, intra depressiores arborum ramos disciplina tota consisteret. Imago magistri discipulus est, & in hoc aliquam sui effigiem ille exhibet. Nec aliâ de causa

a *Pater canentium cithara & organo.* Gen. 4. 2. b *Prabe, fili, cor tuum mihi, & oculi tui vias meas custodiant.* Prov. 23. 25. c *Nam & ego filius fui patris mei tenellus, & unigenitus coram matre meâ, & docebat me.* Prov. 4. 3. d Plutarch. de educ. e Lib. 4. tit. 7. part. 2. f Tacit. lib. 12. Annal.

causa Josephum a *constituit* Pharao *Dominum & Principem omnis possessionis suæ*, quàm *ut erudiret Principes ejus sicut semetipsum.*

§. Qui filiis Principum magistri & rectores præsunt, à tenera ætate curare illos sic debent, ut hortulani teneriores plantulas, quas antè etiam, quàm è terra protuberent, muniunt sepimentis, ne pede cujusquam aut manu offendi possint. E delineatione prima ultima picturæ pendet perfectio; haud secus bona educatio ab iis, quæ tenerior hauserit ætas, priùs quàm affectus vires sumant, & rationis detrectent imperium. *b* E minutissimo semine ingens arbor enascitur, sed sub initium non nisi tenella virgula est, quæ in omnem se flecti partem facilè patitur; post ubi induerit corticem, & in ramos sese effuderit, nulli robori cedit. Affectus in pueritiâ veneno haud multò sunt absimiles, quod ubi semel ad cordis interiora pervaserit, nullum posteà pallori relicto superest remedium. Virtutes quæ cum ipsâ ætate incrementa capiunt, non aliis præstant solùm, sed quod mireris, etiam seipsis. *c* E quatuor animantibus alatis, quas vidit Ezechiel, aquila ex hoc ipso numero una, omnibus iis quatuor ferebatur sublimior; *d* nam quia ipsa ex primo suò statim ortu alas habere occœperat: aliæ verò non nisi longè post; non suprà has solùm, sed se ipsam etiam eminebat. Id quia non æquè omnes, ac par est, expendunt; hinc fieri reor, quò l filios suos bene multi mox ab incunabulis muliercularum curæ committere soleant, quæ inani umbrarum metu pro genio sui sexûs parvulorum deinde effœminant animos, aliasque muliebres iis imprimunt affectiones, quæ

a Psal. 104. 21. & 22. b *Curva cervicem ejus in juventute, & tunde latera ejus, cùm infans est, ne fortè indûret, & non credat tibi, & erit tibi dolor animæ.* Eccl. 30. 12. c *Bonum est viro cùm portaverit jugum ab adolescentia suâ; sedebit solitarius, & tacebit, quia levavit super se.* Thren. 3. 27. & 28. d *Et facies aquila desuper ipsorum quatuor*, Ezech. 1. 10.

altas cum tempore radices agunt. a Optimus olim Regum Perſarum mos, ut b *nutriretur puer non à nutrice muliere parum honorifica; verùm ab Eunuchis, qui reliquorum circa Regem optimi viderentur.*

Potiſſimùm verò jam inde à primula ætate ad parvulorum naturam animum oportet advertere, abſque cujus notitia educatio rectè inſtitui non poteſt; ſed nulla ad eam rem aptior infantia, quando natura omnis adhuc doli aut ſimulatione expers c ſincerè ſe ipſam detegit, atque in fronte, in oculis, in riſu, in manibus, aliiſque corporis motibus ſuos ſine fuco prodit affectus & inclinationes. d Bearnæ Legati facultate ſibi facta ab Illuſtriſſ. Domino Guilielmo de Moncada, ut alterutrum è duobus ipſius filiis legerent Principem, cùm unius manus in pugnum clauſas, alterius contra explicatas in palmam obſervaſſent, hunc præ illo elegerunt, quòd liberalitatis & munificentiæ ſignum id interpretarentur, nec vano omine, ut eventus docuit. Si infans generoſo & excelſiori ſit animo, ad ſuas laudes frontem exporrigit, ſerenat oculos, ſubridet ore; contra ſi qua in re vituperetur, triſtitiam præ ſe fert, ſuffunditur rubore, & oculos demittit. Si animo infracto, obfirmat vultum, non umbris terretur, aut minis. Si liberalis, munuſcula reſpuit, aut promptè largitur iterū aliis. Si appetens vindictæ, fovet iras, nec lacrymis facilè ponit modum, donec ſibi ſatisfiat. Sibilioſus, exardeſcit levi de cauſa, deprimit ſupercilia, limis contuetur, minitatur pugno. Si benignus, ſuaviter arridendo, & blandientibus ocellulis ſibi conciliat animos. Si melancholicus, fugit conſortia, amat loca ſola, multus eſt in ejulatu & lacrymis, in riſu parcus, fronte ut plurimùm triſtiore. Si hilaris, nunc frontem explicat, & grato ocu-

a *Et facies aquilæ deſuper ipſorum quatuor.* Ezech. 1. 10. b *Adoleſcens juxta viam ſuam, etiam cùm ſenuerit, non recedet ab eâ.* Prov. 22. 6. c Plut. Primo Alcib. d *Iuvenes non ſunt maligni moris, propterea quod nondum viderunt nequitias.* Ariſt. e Pont. Heut. in Gen. Com. Bear.

culorum obtutu lucem amœnam spargit, nunc eosdem blandè inflectendo, & palpebris suaviter connictantibus animi serenitatem prodit. Pari modo cæteras quoq; virtutes & vitia in exteriori corporis motu & vultu cor exhibet, donec cautior ætas ea contegere noverit. In ipsis cunis, inter nutricum adhuc brachia jam tum elucebat in Serenitate Vestra, cum aulæ totius admiratione innata quædam amœnitas simul & decora majestas, qua manus oscula admittebat; & verò supra ætatem erat illa morum gravitas & præsentia animi, quam eadem Vestra Serenitas id temporis præ se ferebat, cùm duo regna Castellæ & Legionis obedientiæ juramento sese illi adstringerent.

§. Hæc tamen ego dici sic velim, ut ista de ætate infantili judicia non rata semper habeantur & certa: etenim recedit quandoq; à communi lege natura, & fallit animum curiosiùs ista perquirentem. Sunt, qui à prima statim infantia ab honesto deflectant: ast ubi adoleverint, redeunt ad frugem, & mentem à vitiis sevocant; quod ideò fortassis accidit, quia generosus & excelsior animus, dum debilior est ad resistendum recta ratio, educationem defugit, adeoque naturæ succumbit affectibus, quod ipsa ratio facta robustior suos deprehendit errores, & efficaciter corrigat. Quapropter crudelis fuit & barbarus Brachmanum mos, qui post alterum à partu mensem proles suas, si quæ deterioris naturæ in iis sese proderent indicia, aut necabant, aut exponebant in sylvis. Nec ferendi Lacedæmonii, qui easdem in profluentem Taygetem abjiciebant. Qui omnes nihil educationi, nihil rectæ rationi & liberæ voluntati, quæ naturæ affectus corrigere solet, tribuere visi sunt. Illud etiam monstro simile censeri potest, dum interdum Natura eximias aliquas virtutes cum enormibus vitiis in homine eodem perinde sic sociat, ac ramis duobus inseri solent diversi surculi, qui de eadem viventes stirpe diversos planè, imò contrarios, amaros nimirum

& dulces proferunt fructus. In Alcibiade id videre licuit, de quo meritò dubitaveris, magisne vitiis, an virtutibus fuerit insignis. Et hæc quidem naturæ sunt opera, priusquam sese ipsa nosse cœperit; sed ratio postea & industria ea emendant, expoliunt, perficiunt.

§. Denique cum propositum mihi sit, per isthæc Symbola à cunabulis ad tumulum usque rectè formare Principem, operæ pretium erit, doctrinam & stylum ad singulas ipsius ætates accommodare, quemadmodum etiam Plato & Aristoteles fecêre. Nunc illa summatim moneo, curetur imprimis, ut frequentiore exercitatione agilitatem aliquam brachiorum & tibiarum sibi comparet. Quod si forte membra ob teneritudinem intorqueantur, artificiosis quibusdam instrumentis in rectum poterunt porrigi. a Res aspectu horribiles, quæ vim imaginatricem queant offendere, ne ei proponantur ante oculos; neve sinatur obliquis oculis transversum aliquid contueri. Ad inclementiam aëris pedetentim assuefiat. Nec desint moduli Symphoniaci, ad excitandum subinde spiritum. Lusitatiunculæ ipsius sint libri & arma, ut iis sensim capiatur animus; quicquid enim novum occurrit pueris, hoc admirantur, & firmius phantasiæ imprimunt.

a *Cæterum ne propter teneritatem membrorum torqueantur, Nationes nonnullæ artificiosis instrumentis utebantur.* Aristot. 7. Polit. 17.

SYM-

SYMBOLUM II.



COloribus & penicillo ars ſcitè omnia exprimit. Ea de cauſa ſi ars pictoria Natura non eſt, ad eam certe tam prope accedit, ut in ſuis ſæpe operibus fallat oculos, atq; adeo manus ipſæ in judicium adhibendæ ſint. Animam corporibus im-

Pertiri non potest; at venustatem, motus atq; affe- ctus ipsius animæ non rarò iisdem tribuit. Tametsi verò corpora ipsa materiæ defectu plenè effingere nequeat, artifice tamen penicillo ita venustè ea delineat in tabulâ, ut præter ipsam vitam non sit, quod porrò desideres. Æmularetur, credo, arti Natura, si quo modo id posset. Nunc vero adeo benigna ea est, ut artis etiam operâ in multis uti consueverit: quæcunque enim hujus beneficio & industria possunt perfici, iis supremam manum Natura ipsa non imponit. Sic hominem nasci videmus omnis omnino idiomatis & cognitionis expertem, ut in ejusdem animo deinde, velut in rasâ quadam tabula, institutio ac doctrina optimarum artium & scientiarum depingat imagines, & morum documenta inscribat educatio; non absq; insigni humanæ societatis emolumento: ita enim fit, ut dum alter alterius eget opera, mutuo amoris & gratitudinis nexu magis invicem mortales copulentur. *a Omnibus Natura fundamenta dedit semenq; virtutum; omnes ad ista omnia nati sumus, cum irritator accessit, tunc illa animi bona velut sopita excitantur*. Sed statim à teneris id fiat oportet, dum animus ad omnem formationem magis idoneus est, atq; ad disciplinas capiendas ita facilis, ut magis reminiscendo ad eas recolere videatur, quàm primùm addiscere; quo argumēto animæ immortalitatem divinus Plato astruebat. *b* Quod si ea cura in ætate prima negligatur, affectus sensim vires sumunt, & inclinationes suas pravas adeò firmiter imprimunt voluntati, ut nulla post educatione valeant corrigi. Ursa mox ab ipso partû informem fœtum, dum mollis adhuc est, circumlambēdo perficit, & effingit membra, omnem aliàs perditura operā si indurescere sineret. Sapientissimè meo quidem judicio Persarum Reges iis præceptoribus & magistris filios suos ab incunabilis committebant, quibus primo ætatis septennio efformandi corporis, altero dein ejusdem porrò corroborandi armorum

a Senecâ Epist. 10. *b* Plato de An.

rum & pugillationis exercitio cura incumberet; tum demum quatuor alios viros selectiores iis adjungebant, qui eos effecturi quàm optimos crederentur. Et primus quidem, eruditionis laude insignis literas tradebat. Secundus, vir moderatus ac prudens regere docebat, & frænare appetitus. Tertius, æqui rectiq; amans justitiæ administrandæ normam inculcabat. Quartus deniq;, egregiè fortis, & rerum bellicarum apprimè peritus in disciplinis militaribus instruebat, maximè vero imbellem metum & formidinem, additis etiam ad gloriam stimulis, eorundem animis studebat adimere.

§. Est vero hæc bona educatio in Principibus cumprimis necessaria, quippe qui instrumenta sunt felicitatis politicæ, & publicæ salutis. In aliis neglectæ bonæ educationis dispendium officit singulis, aut certè non nisi ad oppido paucos pertinet; in Principe verò non solius ipsius tantùm, sed commune omnium malum est, dum is aliis facto nocet, exemplo aliis. a *Homo rectam nactus institutionem, divinissimum, mansuetissimum animal effici solet, si vero, vel non sufficienter, vel non bene educetur, eorum quæ terra progenuit ferocissimum.* Quid, obsecro, de Principe à teneris malè educato, & suprema jam potestate armato tibi polliceri ausis? Alia Reip. damna longùm durare haud solent, hoc non nisi cum ipsa Principis vita terminatur. Quanti ad virtutem intersit, benè honesteque educari, probè perspectum habuit b Philippum Macedonum Rex, hinc cùm Alexandrum filium suscepisset, datis ad Aristotelem literis, multum Diis se debere testabatur; non tam quòd natus sibi is esset, quàm quòd eô potissimùm tempore, quo tali uti magistro liceret. Et sane nunquam expedit naturam aliàs bonam sibi relinquere, & sinere, ut per se ipsa operetur, quando ea etiam, quæ melior haberi solet, imperfecta est, & industria aliena opus habet excoli, uti pleraque omnia homini ad bene vivendum necessaria. Ita absq; labore & sudore ni-

a Plato lib. 3, de leg. b Gell. lib. 9. noct. Att. cap. 3.

hil ferè ei obvenit, quæ pœna est ex prima protoparentum noxa etiamnum debita. Ab arbore fructus dulciores qui speres, nisi aut eam transplantes, aut insitionibus in stirpes magis cultas, & generosiores sylvestrem naturam corrigas? *a Educatio & institutio commoda bonas naturas inducit, & rursum bonas naturas, si talem institutionem consequantur, meliores adhuc & præstantiores evadere scimus.* Hæc caussa fuit, cur Trajanus Imperator tam in gubernando evaserit insignis, quia scilicet ad indolem non malam industria accesserat, & bona directio Plutarchi præceptoris. Nec unquam immanitatem illam induisset Petrus Rex cognomento Crudelis, si Joannes Alphonsus Albuquercius, quem moderatorem habuit, ferocem ejus animum dextrè mitigare scivisset, & frangere. Eadem scilicet ingeniorum differentia est, quæ metallorum, quorum alia igni resistunt, alia cedunt, & in eo colliquescunt; scalpro tamen & malleo omnia domari possunt, & in tenuissimas duci laminas. Ita nullum prorsus ingenium est adeò durum, in quo cura & correctio non promoveant aliquid. Tametsi fateor, solam institutionem ad inserendas virtutes non semper sufficere, eò quod sub purpurâ tanquam inter vepres & sylvas nonnunquam pullulent in excelsioribus animis quædam vitiorum monstra, quæ corrigi se deinde non sinunt. Et quæso te, quid proclive magis, quàm corrumpi juventutem deliciis libertate & adulationibus in Principum aulis, in quibus plerunq; subnasci solent multi affectus pravi & vitiosi; haud secus atq; in agris malè cultis succrescunt spinæ, & herbæ noxiæ atq; inutiles. Quæ proinde aulæ, si bene formatæ & institutæ non sint, cura bonæ educationis perparùm proficiet: ipsæ namq; formis fusoriis videntur similes, adeoq; sic formant Principem, prout benè vel male affectæ ipsæ fuerint, & virtutes ac vitia, quæ semel in ipsis cœperunt invalescere, per ministros ad successores transmittunt. Vix rationi vel discursui locus est in Principe, quando aut adulando nimiam parentum & majorum in agendo

a Plato Dial. 4. de leg.

gendo libertatem deprædicant aulici, aut res ab iisdem præclarè & cum laude gestas, ac familiæ quasi proprias illi proponunt ante oculos. Quinimmo ex hoc fieri amat, ut in familiis nonnullis certi quidam mores & affectus è parentibus in filios successione continuâ propagentur, non tam innati sanguinis vi, cùm nec diuturnitas temporis, nec matrimoniorum commixtio immutare eos soleat, quàm quia in ipsis aulis vigent, ubi infantia eos imbibit, & quasi convertit in Naturam. Hoc modo apud Romanos olim Claudii habebantur superbi, bellicosi Scipiones, ambitiosi Appii; uti nunc in Hispania Gusmanii putantur boni, Mendozæ humani, Manriquesii formidabiles, Toletani severi & graves. Idem in artificibus videre licet, ubi aliqui in familiâ semel excellere cœperint, facile id postea transfundunt in posteros, quos artis suæ habent spectatores, quibusque opera sua & laborum monumenta post se derelinquunt. Accedit ad hæc, quod adulatiò errori mixta sub specie virtutis quandoq; commẽdet in puero, quæ virtutis nomen haudquaquam merentur, uti sunt nequitia, ostentatio, insolentia, ira, vindicta, & alia ejiusmodi generis vitia; dum falsò sibi nonnulli persuadent, magni Principis ea esse indices; quo etiam fit, ut porro iis insistat ardentius, & veras virtutes negligat, perinde ac puella interdum, si ab animositate laudetur, aut agendi libertate, magis sese ad ista dat, quàm ad modestiã & honestatem præcipuas sexûs istius dotes. Etsi verò ab omni omnino vitio juventutem arceri deceat, ab iis tamen vel maxime, a) *quæ vel turpitudinem habent, vel odium pariunt*, eo quod ista facilius sese in animos penetrent. Cavendum itaq;, ne turpe quid, aut lascivum Princeps inaudiat, multominus permittendum, ut loquatur ipse: nam *b facilè turpia loquendo efficitur, ut homines his proxima faciant.*

Quare huic malo vitando solebant Romani matronam aliquam è sua familia annis & moribus gravem deligere, quæ filiis præesset moderatrix, & bonæ eorum

rum

a Aristot. Polit. 7. c. 17. b Ibid.

rum educationi omni curâ intenderet, *a coram qua neque dicere fas erat, quod turpe dictu; neq; facere, quod inhonestum factu videretur. Qua disciplina ac severitas eo pertinebat, ut sincera & integra, & nullis pravitatibus detorta uniuscujusque natura toto statim pectore arriperet artes honestas.* Atq; hanc educandi curam suo jam tempore negligi cœpisse: liberos verò inter servos educari solitos, quorum vitia discerent imitari graviter idem ille auctor conqueritur. *b Nec quisquam, inquit, in tota domo pensi habet, quid coram infante domino, aut dicat, aut faciat: quando etiam ipsi parentes, nec probitati, neque modestiæ parvulos assuefaciunt, sed lasciviæ & libertati.* Id quod hodie dum in plerisq; Principum aulis usu venit. Nec aliud isti malo remediũ est, quàm ut submoveantur aulici tales vitiis dediti, & in eorũm locũ surrogentur alii probatæ virtutis, qui Principis animum ad honestiora, & ea, quæ veram pariunt gloriam, inflammare possint. *c Neque enim auribus jucunda convenit dicere, sed ex quo aliquis gloriosus fiat.* Ubi aula à virtute semel defecerit, mutari ipsa solet, non corrigi, nec Principem meliorem desiderat. *d* Ita *Neronis aula* ut Taciti verbis utar, *in Othonem prona erat, ut similem.* Quòd si tamen illud Principi facere non licuerit, fugiendum potiùs ab ista aula censeo, uti fecisse meminimus Jacobum *e* Primum Arragonum Regem: cùm inique se opprimi cerneret ab iis', qui ipsum educabant, & constrictum quasi tenebant in carcere. Neque aliter aulas istas appellaverim, ubi in eo potissimùm elaboratur, ut voluntas & arbitrium Principis in turpem redigatur servitutem, neq; in ullam sese ultrò partem, & pro libitu is flectere sinitur; sed vel invitus trahitur, quò volunt aulici: ad eum fermè modum, quo aqua per occultos canales solo usu & agri beneficio ducitur. Quid proderit, amabo, bona indoles & educatio, si Principi videre, audire, scire, alia non licet: quàm quæ cupiunt ii, qui

a Quintil. dial. de Orat. *b* Quint. ibid. *c* Eurip. in Hippol. *d* Tacit. lib. 1. hist. *e* Mar. hist. Hisp. lib. 12. cap. 5.

qui latera ipsius stipant? Quid miri *a* Regem Henricum, ejus nominis Quartum, Castellæ Regem tam evasisse socordem, tam in aliis omnibus Joanni Secundo Patri suo Regi similem, posteaquam inter eosdem adulatores enutritus fuit, qui eidem ipsius Patri regni malè administrati caussa extitêre? mihi hoc modo, tam ἀδύνατον est, in aula malè instituta Principem formari bonum, quàm rectam duci lineam ad distortam regulam. Nullus ibi est paries, quem manus lasciva obscœnitatibus suis non denigret. Nullus angulus, qui perditam vivendi licentiam per modum echûs non resonet. Quotquot aulam frequentant, totidem magistri, & velut ideæ sunt Principis: longo enim usu & conversatione singuli in eo imprimunt aliquid, quod aut prodesse possit, aut nocere; & quantò natura in ipso magis est docilis, tantò faciliùs citiùsq; mores domesticos imbibit. Ausim pœnæ dicere, tum Principem fore bonum, cùm bonos habuerit ministros; malum, cùm malos. Galba Imperator testis est: *b Amicorum, libertorumque, ubi in bonos incidisset sine reprehensione patiens; si mali forent, usque ad culpam ignarus.*

5. Nec satis erit sic in aula reformasse figuras vivas atque animatas, ad inanimas quoque veniendum, hoc est, ut statuas & picturas: quamvis enim cœlum aut penicillus non nisi mutæ sint linguæ, experientia tamen docuit ad persuadendum multò esse facundissimas. Quàm ad gloriæ cupiditatem exstimulat Alexandri Magni statua! Quàm inflammant ad libidinem impuri Jovis amores depicti in tabula! Quin immò in ejusmodi plerisque rebus magis, quàm in honestis naturæ nostræ corruptæ vitio triumphat ars, & primùm quidem excellentia artificii opera ista æstimari facit, post verò lascivia ad oculos etiam oblectandos iisdem parietes vestire gestit. *c Cum autem, ne quis talia loquatur, prohibetur; satis intelligitur vetari, ne turpes vel picturas, vel fabulas spectet.* Heroica majorum facinora

a Mar. hist. Hisp. l.22. c.15. *b* Tacit. lib. 1. hist. *c* Arist. 7. polit. c. 17.

nora referant tabulæ, æra, marmora; illa inſpiciat horis omnibus Princeps, illa legat: ejuſmodi enim ſtatuæ & picturæ ſunt fragmenta quaſi hiſtoriarum ſemper ante oculos obverſantia.

§. Poſtquam igitur aulæ vitia(quantum fieri potuit) correcta ſic fuerint, & indoles atq; inclinationes Principis probè cognitæ, enitantur magiſtri & præceptores eas ſic moderari, ut ad ea, quæ magis heroica & generoſiora ſunt,ferri incipiant,ſpargendo in ejus animo tam occulta virtutis & gloriæ ſemina,ut cum excreverint,dijudicari ſatis non poſſit à naturâne,an ab arte profecta fuerint. Virtutē honoribus acuant, vitia infamiā notent & ignominiā, æmulationem exemplo accendant. Multa iſta poſſint in omni indole, etſi plus in una, quam in alia: In iis, qui generoſioris ſunt animi, potentior gloria eſt; in melancholicis, ignominia; in bilioſis, æmulatio; in inconſtantibus, metus; in prudentibus, exemplum, quod apud omnes ſemper efficaciſſimum eſt, præſertim ſi à majoribus ſit: nam ſæpe quod ſanguis non potuit, æmulatio obtinet. Nempe liberis accidit, quod novellis arbuſculis recens natis, quibus ramum ab ipſo patre reciſum oportet inſerere, ut ad perfectionem perveniant. Surculi hi inſititii exempla ſunt inſigniora, quæ majorum virtutes transfundunt in poſteros, & admirandos edunt fructus. In hoc ergo inſtructorum deſudet induſtria, ut illa per omnes quaſi ſenſus immiſſa in animum, altas ibi agant radices; adeoque non in cohortationibus ſolum & repræhenſionibus ordinariis, ſed in omnibus etiam, quæ incurrunt in ſenſus, Principi proponenda ſunt. Nunc hiſtoria in memoriam illi revocet res à progenitoribus laudabiliter geſtas, & ad imitationem calcar addat tanta gloria à Scriptoribus æternitati conſecrata. Nunc harmonia muſica(ſuavis & mira affectuum moderatrix) trophæa & triumphos eorundem concinendo ſpiritum excitet.Nunc de majorum vita & moribus panegyros audiat,quæ ipſum ad virtutum æmulationem cohortentur & incitent,

tent; quin easdem subinde etiam ipse recitet, aut cum Ephebis suis eximia eorum facinora quasi in scena exhibeat, ad inflammandum animum: vis enim actionis istius atq; efficacia sensim sic illi imprimitur, ut ipsissimus esse videatur, cujus personam repræsentat. Præ se ferat denique cum iisdem Regem se agere, petentibus aures concedere, mandata dare, punire, præmiari, imperare exercitui, oppugnare urbes, struere aciem, signa cum hoste conferre. In ejusmodi experimentis Cyrus à pauxillo puero educatus, insignis postea belli imperator extitit.

§ Quod si in ætate prima aliquæ emicuerint inclinationes, quæ Principem minus decent, iis associandus erit, qui virtutibus pollent oppositis, ut istos naturæ deterioris defectus corrigant, quomodo obliquitatem tenerioris arbusculæ oblongâ pertica, cui ea alligatur, emendari cernimus. Quare si Princeps avarus sit, aliquis natura liberalior comes lateri hæreat; meticuloso jungatur animosior; imbelli ardentior; socordi & ignavo, gnavus ac diligens: habet enim hoc ætas illa, ut non ea solùm, quæ videt & audit, sed & sociorum mores facile imitetur.

§. Abstinendum denique in Principum educatione à monitionibus & correptionibus nimis asperis, quia contemptûs genus quoddam istud est. Rigor nimius dejicit animos, nec decet, ut serviliter sese subjiciat alteri, qui præesse aliis debet. Rectè Alphonsus Rex: a *Los que de buen lugar vienen, mejor se castigan por palabras, que por feridas: e mas aman porende aquellos, que asi lo fazan, e mas gelo agradessen, quando an entendimiẽto.* Juventus pullo equino similis est, qui pastomide duriori læditur, molliori fræno facilè regitur. Accedit, quod animos generosiores plerumque comitetur tacitus quidam horror eorum, quæ per metum addidicerunt: contra vero desiderium quoddam, & cupiditas experiendi vitia, quæ in pueritiâ illis fuêre prohibita. Affectus nimis compressi violen-

a Lib. 8. tit. 7.

lenter (præſertim quos Natura principi indidit) in deſperationes tandem abeunt, uti exhalationes intro nubes conſtrictæ in fulgura. Qui ſine prudenti moderatione propenſionibus naturalibus portas omnes obſtruit, in cauſſa eſt, cur per feneſtas tentent aditum. Aliquid dandum humanæ imbecillitati, honeſtis quibusdam oblectamentis eam ad virtutem ſuaviter erigendo, quâ potiſſimùm arte uſi ſunt ii, quibus Neronis educandi cura commiſſa fuerat; eô ſcilicet fine, *a Quò facilius lubricam Principis ætatem, ſi virtutem aſpernaretur, voluptatibus conceſſis retinerent.* Principem moderator privatim, non in publico corripiat; aliàs enim magis obſtinabit animum, ubi vitia ſua innotuiſſe animadvertit. Aptiſſimè verſibus duobus comprehendit Homerus, quâ ratione Princeps & inſtrui & parêre debeat:

b At tu recta ei dato conſilia; & admone,
Et ei impera: ille autem parebit, ſaltem in bonum.

a Tacit. lib. 13. hiſt. b Hom. Iliad. 11.

SYM-

SYMBOLUM III.



INduſtria ſolertis & impigræ manus, nunc irrigantis, nunc cæli ventorumque arcentis injurias, ſuccreſcit roſa, & gemmâ hiante folicula ſua in orbem explicat: flos mirè elegans, ſed quæ ſolis blanditur oculis, totque eſt obnoxia caſibus, ut in hac tanta

ſua

ſuâ teneritudine maximo in periculo ſit. Idem ipſe Sol, qui naſcentem eam vidit, videt & morientem, nec alio quidem fructu, quàm quòd ſuam orbi venuſtatem oſtenderit; cæterum tot menſium ludit operam, quin ipſam perſæpè cruentat manum, à quâ eſt conſita, nec fieri potuit aliter, quàm ut cultura tam laſciva acutas unà ſpinas produceret. Corallii (marini fruticis) diſpar eſt ratio: illud enim natum ſub aquis, & continuâ fluctuum, tempeſtatum, ventorum vi agitatum, magis magiſque indureſcit, & pulchrius enitet, immò tum primùm poſt tot elemẽtorum expertas vires ad illuſtriores hominum uſus aptiùs deſervit. Tam oppoſiti inter ſe oriuntur effectus è diverſo naſcendi & creſcendi genere fruticis hujus, & illius floris, quod ad teneritudinem & duritiem attinet: id quod in educatione Principum pariter accidit: nam qui ſic molliter, & velut in capſulâ, quod ajunt, educantur, ut neç ſol, nec ventulus, nec alia ad illos aura præterquam odoramentorum poſſit pertingere, delicatuli fiunt, & ad gubernandũ minùs idonei, contrà qui laboribus ſolidis exercent corpus, robuſti & habiles. a *Eſt etiam utile, ſtatim ab ineunte ætate frigoribus aſſueſcere: hoc enim tum ad valetudinem, tum ad munera militaria commodiſſimum eſt.* Iis exercitationibus prorogatur vita; voluptatibus & deliciis imminuitur. Vas vitreum oris flatu formatum, flatu frangitur; aureum contrà malleo fabrè factum, malleo reſiſtit. Qui privatus & in otio vitam degit, parum intereſt, ſi delicatus ſit; at qui regnum humeris, ut Atlas cælum, ſuſtinere debet, fortis ac robuſtus ſit oportet. Ad ſolum ſpectaculum non opus habet Reſpublica Principe, ſed in pulvere etiam, & inter arma. *b* Et ſanè Rex effœminatus, Scripturâ teſte, pœnæ divinæ genus quoddam eſt.

Diſparis hujus educationis emolumentum aut incommodum in regibus *c* Joanne Secundo, & Ferdinando Catholico videre fuit. Quorum ille in aulâ, hic

a Ariſt. polit. l.7. c.17. b *Et effœminati dominabantur eis.* Iſai. c.3.4. *c* Mar. hiſt. Hiſp. l.20. c.11.

hic in castris;ille in gynæcéo,hic inter milites enutritus fuit. Ille ad Reipub. clavium admotus, mare sibi incognitum ingressus videbatur, & gubernaculum deserens ministris suis id committebat; hic gubernandi non ignarus erat aut insolens,sed in alieno etiam dominari regno, & subditos ad officium cogere optimè noverat. Ille despectui omnibus;hic in pretio & honore fuit. Ille regnum pessundedit; hic evexit in Monarchiam.Quæ perpendens cum animo suo *a* Rex Ferdinandus, cognomento Sanctus, Alphonsum & Ferdinandum filios inter arma educari voluit. Et quænam alia res Carolum Imperatorem re pariter ac nomine verè Magnum reddidit?an non peregrinationes continuæ,& indefessi labores? Nec alia *b* Tiberio mens, qui quatuor potissimùm de caussis, ambos filios suos Germanicum & Drusum in castris inter arma adolescere, consultum putabat: ut nimirum militiæ assuescerent; ut exercitus studia pararent; ut procul aulæ deliciis educarentur; & denique ut filio utroque legiones obtinente tutior ipse, & securior viveret.

Qui in castris ætatem traducit, multa experiundo, temporis lucrum facit;qui in aulâ, luxu,cæremoniis & inanibus oblectamentis illud male perdit.In palatio magis comendo corpori, quàm animo excolendo Princeps invigilat.Et tametsi hoc postremum curandum potiùs sit, corporis tamen cultus & oris decor omnino negligi non debet; nam cultus ille oculos; hic oris decor, & oculos rapit & animum. Spiritus sancti de Saule Rege oraculum est: c *Stetitque in medio populi, & altior fuit universo populo ab humero & sursum. Et ait Samuel ad populum: Certè videtis, quem elegit Dominus; quoniam non sit similis illi in omni populo.* Æthiopes, & nonnulli Indiæ populi eos in Regem eligunt, quos formæ dignitas potissimùm commendat; uti & apiculæ eam,quæ ex omni numero grandior est, & coloris splendore præcellit aliis. d *Ipsa ætas Galbæ, & irrisui &*

a Mar.hist. Hisp. lib. 13. c. 1. *b* Tacit. l. 2. Annal. *c*. 1.Reg.10.23. & 24. *d* Tacit.l.1. hist.

& fastidio erat assuetis juventa Neronis, & Imperatores forma ac decore corporis (ut est mos vulgi) comparantibus. a Titi Vespasiani *augebat famam ipsius decor oris cum quadam majestate.* Enim verò pulchritudo aptâ membrorum compositione, & coloris suavitate velut blandis quibusdam jaculis ferit oculos, quæ in animum demissa profundiùs, studia hominis & voluntates occupant. Eximium naturæ privilegium, ea est, suavis affectuum domina, atque animi optimè dispositi indicium. Et quamvis sacrarum literarum monitum sit: b *Non laudes virum in specie sua, neque spernas hominem in visu suo: brevis in volatilibus est apis, & initium dulcoris fructus illius*; illud tamen diffiteri non possumus, quòd augustiorem animum semper ferè augusta quoque corporis species comitetur. Plato dicebat, sicut circulus absque centro esse non potest, ita neque exteriorem corporis pulchritudinem absque interiori virtute facilè posse consistere. Rectè idcircò Alphonsus Rex Principi uxorem formosam dari voluit: c *Porque los fijos, que della uviere, seran mas fermosos, e mas apuestos; lo que conviene mucho a los fijos de los Reyes; que sean tales, que parezcan bien entre los otros omes.* Mulctârunt Lacedæmonii Regem suum Archiadinum, quòd uxorem duxisset parvulam, quantumvis non illepidè excusaret, è malis duobus minus se elegisse. d *Species corporis simulacrum est mentis, figuraque probitatis.* Accidit tamen nonnunquam, ut natura exterioribus intenta perfectionibus, interiorum, quæ potiores sunt, obliviscatur. Petro Crudeli sic usu venit, cujus ingenium ferox & asperum sub grata oris & corporis conformatione eadem Natura abdiderat. Superbia & formæ jactantia facilè virtutum nervos elidunt, adeòque cavendum Principi sedulò, ne venustatem muliebrem & affectatam, alienæ lasciviæ incitamentum, consectetur; sed eam, quæ veras animi virtutes comitari solet: neque enim ornatus animæ à corporis pulchritudine; sed contrà hujus de-

cor

a Idem. l.2. hist. b Eccl.11.2. c Lib.1. ti.6. p.2. d D. Amb.2. de vir.

cor ab illius ornamentis proficisci debet. a *Omnes gloria ejus ab intus in fimbriis aureis.* Interior animæ perfectio, non exterior spectanda in Principe, ut benè Reipub. præsis; licet magno ornamento futurum sit, si illa utrâque polleat; Sic Palmæ singularis laus est, tum stirpis & frondium elegantia; tum suavitas fructuum, & aliæ ejus qualitates eximiæ; tantas enim arbor illa ad communes hominum usus affert utilitates, ut Plutarcho teste, Babylonii trecentas & sexaginta ejusdem virtutes enumerent. Eas, credo, innuit blandum cœlestis Sponsi alloquium, b *Statura tua assimilata est palmæ.* Iis enim verbis non solam corporis formam in sponsâ collaudare voluit, sed & animæ dotes per palmam significatas, quippe quæ justitiæ & fortitudinis est symbolum; justitiæ quidem propter frondium æquilibrium; fortitudinis verò propter admirabile ramorum robur, qui quò magis gravantur ponderibus, eò validiùs in sublime nituntur; addo & victoriæ esse hieroglyphicum, quòd ex eâ arbore solerent coronari, qui in antiquorum ludis & certaminibus victores essent. Similis honor cupresso nunquam habitus fuit, quantumvis amœnùm semper vireat, & obelisci instar procera in cœlum assurgat; inanis enim illa species est absque singulari virtute, quæ in ea insit, quin immò admodum lentè succrescit, fructus habet inutiles, folia amara, odorem gravem, umbram noxiam. Quid, rogo, proderit Principem forma & corpore esse eleganti, si oculis solùm faciat satis, non muneri, quod gerit? Sufficit apta membrorum & lineamentorum conformatio, quæ animi generosi & bene dispositi sit indicium, & cui ars deinde atque industria motum vigorémque tribuant, sine quibus languet omnis actio Principis; & risum potiùs ac contemptum, quàm auctoritatem apud subditos conciliat. Sed interdum ne hæ quidem eximiæ animi dotes amari faciunt Principem, ut si fortè Reipublicæ status perturbatus sit, & in mutationem dominatus inclinet, quem-

a Psal. 44. 14. b Cant. cap. 7. 7.

quemadmodum Ferdinandus Rex Neapolitanus quondam expertus fuit. Quandoq; etiam virtus ipsa infelix, & Princeps minimè malus odio esse solet. Quid? quod & vitia in illo nonnunquam placeant: certè a *studia exercitus raro cuiquam bonis artibus quæsita perinde adfuere, quàm* Vitellio *per ignaviam*. Cæterum voluntas humana plerunque amplectitur id, quod perfectius est, adeoque Princeps tam in exercitiis privatis, quàm publicis multum ponere debet operæ, ut iis naturæ dona aut suppleat, aut magis perficiat, vires ab ineunte ætate corroboret, spiritus generosiores in animo suo suscitet, & in omnibus populo fiat gratior: nam b *persona Principis non solum animis, sed etiam oculis servire debet civium*, qui ei plerunque parere malunt ut Domino, in quo majora naturæ & virtutum ornamenta conspiciunt. Quantam Catholicissimo nostro Regi Serenitatis Vestræ Parenti apud omnes gratiam peperit fortis ille in venatu labor, & solutus à curis animus: illa in exercitiis militaribus fortitudo & dexteritas, illa in actionibus publicis gratia singularis & vivacitas! Quàm amati fuere à subditis, æstimati ab exteris c Ferdinandus Sanctus, Henricus Secundus, Ferdinandus Catholicus, Reges, Carolus V. Imperator; in quibus formæ decor & bona corporis dispositio cum industria, cum virtute, cum excelso & forti animo conjuncta erant!

§. Verum exercitia ista melius in societate & contubernio addiscuntur, ubi æmulatio incendit animū, & industriam excitat. Quamobrem Reges Gothi Nobiliorum Hispaniæ filios in suis educabant aulis; non eò solùm, ut familias ipsas arctiùs sibi obstringerent, sed etiam ut unà cum iisdem proprii ipsorum filii formarentur, & honestiores artes addiscerent. Idem Macedonū Reges factitare consueverant, apud quos d *hac cohors velut seminarium Ducum, Præfectorumque fuit*. Qui laudabilis mos aut in oblivionem abiit, aut certè in pretio hactenus non fuit in aulâ Hispanicâ, cum

a Tacit. lib. 3. hist. b Cic. Phil. 8. c Mar. hist. Hisp. l. 13. c. 8. d Curtius.

eum aptissimum aliàs sit medium devinciendi sibi exterorum Principum animos, istiusmodi instituere seminaria, ad quæ evocati exterorum Principum filii, in artibus & exercitiis viro principe dignis instruantur. Ex quo illud etiam oriretur commodi, quòd Regum filii sensim sine sensu moribus & genio nationum assuescerent, haberentque ex iis non paucos, qui singulari cum affectu, & in gratiam tam bonæ institutionis vicissim præstarent obsequium.

§. Ad eum finem Rex Alphonsus dictus Sapiens in optimis suis legibus longam prætexit seriem earum artium & functionum, in quibus Regum filios exerceri maxime convenit. Verba ipsa subjicio: a *Aprender debe el Rey otras maneras, sin las que diximos en las leyes antes desta, que conviene mucho. Estas son en dos maneras: las unas que tañen en fecho de armas para ayudarse dellas quando menester fuere: e las otras para aver sabor, e placer, con que pueda mejor sofrir los trabajos, e los pesares, quando los oviere. Ca en fecho de cavallerias conviene, que sea sabidor, para poder mejor amparar lo suyo, e conquerir lo de los enemigos. E porende debe saber cavalcar bien, e apuestemente, e usar toda manera de armas, tambien de aquellas, que a de vestir para guardar su cuerpo, como de las otras, con que se a de ayudar. E aquellas que son para guarda a las de traer, e usar, para poderlas meyor sofrir, quando fuere menester, de manera, que por agravamiento dellas no caya en peligro, ni en verguenza, e de las que son para lidiar, asi como la lanza, e espada, è porra, e las otras, con que los Omes lidian amanteniente, a de ser muy mañoso, para ferir con ellas. E todas estas armas, que dicho avemos, tambien de las que a de vestir, como de las otras, amenester, que las tenga tales que el se apodere dellas, e no ellas del. E aun antiguamente mostravan à los Reyes à tirar de arco, e de ballesta, e de subir ayna en cavallo, e saber nadar, e de todas las otras cosas, que tocasen à ligereza, e valentia. E esto fazian por dos razones. La una, porque ellos se sopiesen bien ayudar dellas, quando les fuese menester. La otra, porque los Omes tomasen ende buen exemplo, para quererlo* C *fazer.*

a Lib. 3. tit. 5. p. 2.

fazer, e usar: onde si el Rey, asi como dicho avemos, no usase de las armas, sin el daño, que ende le vernia porque sus gentes desuarian dellas por razon del, podria el mismo venir à tal poligro, porque perderia el cuerpo, e caeria en gran verguenza.

Ad omnia ista exercitia nihil æquè habilem reddit Principem, atque venationis studium. In illa siquidem juventus sese exserit, vires & agilitatem comparat; illa occasionẽ dat exercendi artes militares, despiciendi terrena, discernendi tempus, quando sperare, aggredi, ferire oporteat; illa variorum casuum docet eventum, & usum commonstrat stratagematum. Ibi profusus sanguis, & trementes ferarum morientium artus oculis usurpata expurgant affectus, firmant animum, generosiores sufficiunt spiritus, qui metum contemnant & pericula. a *Nam & sylvæ solitudo, ipsumque illud silentium, quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta sunt. Y ayuda mucho la caza* (ut dixit Alphonsus Rex) *à menguar los pensamientos, e la saña, que es mas menester al Rey, que à otro Home. E sin todo aquesto da salud ca el trabajo, que se toma, se es con mesura, faze comer, e dormir bien, que es la mayor cosa de la vida del home.* Duo solùm adverte: *Que no deve meter tanta costa, que mengue ne lo que ha de complir, nin use tanto della, que le embargue los otros fechos.*

§. Denique omnia ista exercitia cum eo moderamine usurpanda sunt, ne omnino efferatum aut torpentem reddant animum, neque enim minùs labore nimio is indurescit, & quasi obducto collo stupefit, quam ipsum corpus. *Nam simul mentem & corpus laboribus fatigare non convenit, quoniam hi labores contrariarum rerum efficientes sunt. Labor enim corporis menti est impedimento, mentis autem corpori:*

a Plin. lib. 1. Ep. ad Cornel. Tac. 22. Lib. tit. 5. p. 2.

SYM-

SYMBOLUM IV.



AD imperandum ſcientia opus eſt, ad parendum prudentia ſufficit naturalis, immo ſola interdum ignorantia. In ædificii idea ingenium occupatu, in ipſa fabrica laborat manus. Imperium à cognitione manat, & perſpicax eſt, obedientia rudis ut

plurimum,& cœca.Hinc ex Philoſophi mente,a *Dominus naturâ eſt, qui valet intelligentia prævidere.* Alii aut ſucceſſione,aut electione, aut vi,in quibus caſui locus eſt potius, quàm rationi. Quare inter politica regnandi inſtrumenta,ſcientiæ quoque recenſendæ. Juſtiniano ſic viſum; b *Imperatoriam Majeſtatem*,inquit, *non ſolum, armis decoratam,ſed etiam legibus oportet eſſe armatam, ut utrumque tempus & bellorum & pacis rectè poſſit gubernari.*

Hoc nimirum præſens Emblema exhibet ſub figurâ tormenti ænei ad quadrantem directi,ut collineet certiùs, qui quadrans legum & juſtitiæ Symbolum eſt; hæc enim tam pacem, quàm bellum moderari ſic debet,ut juſtum ſemper ante oculos ſit,atque ad rationis ſcopum per ſapientiæ & prudentiæ medium omnia colliment. Rogatus idcirco Alphonſus Neapolis & Arragoniæ rex, utri plus deberet,armis, an literis, reſpondiſſe fertur: c *Ex libris ſe arma, & armorum jura didiciſſe.*

Sed fortè exiſtimet aliquis, hæc literarum ornamenta ipſi Reip. corpori, quod Majeſtatis nomine videtur intelligi, convenire magis, quàm Principi, qui publicis diſtentus curis literis operam navare non poteſt;& ſatis fore ad hoc,ut ſcientiæ efflореſcant, ſi ingenia magna ipſe foveat & afficiat præmiis:quod eundem Juſtinianum Imperatorem feciſſe meminimus, qui omni deſtitutus eruditione inſignem imperii gloriam conſecutus eſt, doctiſſimorum virorum operâ, quorum familiaritate eſt uſus. Ego verò tametſi facilè conceſſerim, eos etiam, qui literis exculti non ſunt, bene quandoque adminiſtrare Rempublicam;uti experientia magiſtra in Rege Ferdinando Catholico, & aliis compluribus didicimus: hoc tamen in iis ſolùm ingeniis locum habet, quæ longus rerum uſus erudiit, aut certè à natura ipſa tanto pollent judicii acumine, ut de unaquâque re facilè ipſa poſſint abſque erroris periculo diſcer-

a Ariſt.l.1.pol.cap.1. b In proœm.Inſtit. c Panorm. l.4. d Quintil.l.12.c.12.

discernere. d Cæterùm, *etsi prudentia quosdam impetus à naturâ sumat, tamen perficienda doctrinâ est*; ut enim bona deligere, & rejicere contraria rectè quis noverit, plurimarum rerum requiritur cognitio, & diuturna exemplorum tam præteritorum, quàm præsentium observatio, quæ absque labore & studio perfectè obtineri haud possunt. Nihil itaque tam necessarium Principi, quàm lux & ornamentum bonarum artium. a *Ca por la mengua de non saber estas cosas* (inquit Alphonsus Rex) *avria por fuerza à meter otro consigo, que lo sopiese. E poderle ya avenir, lo que dixo el Rey Salomon, que el que mete su poridar en poder de otro, fazese su siervo, e quien la sabe guardar, es señor de su corazon, lo que conviene mucho al* Rey. Regis scilicet officium ingenium perspicax, & literis egregiè perpolitum postulat. *Ca sin duda* (addit porro in eadem lege idem Alphonsus Rex) b *tan gran fecho, como este, non lo podria ningun ome cumplir à menos de buen entendemiento, e de gran sabiduria: onde el Rey, que despreciase de aprender los saberes, despreciaria à Dios, de quien vienen todos.* Scientias alias in multis infusas divinitus vidimus, politicam in solo Salomone.

Pro colendis agris regulas certas præscribit agricultura; suas item habet leges ars domandi feras: c *Omni tamen animali faciliùs imperabis, quam homini, ideo sapientissimum esse oportet, qui homines regere velit.* Morum atque ingeniorum in subditis diversitas absque grandi solertia, studio, & experientia discerni non potest; adeòque d *nullus est, cui sapientia magis conveniat, quàm Principi, cujus doctrina omnibus debet prodesse subditis.* Illa est, quæ Regem fortunatum reddit, quæ Principem coli facit ab omnibus, & metui. Id quod Salomon tunc potissimùm consecutus est, cùm admiranda ipsius sapientia orbi innotuit. Nec errem, si dixero, scientiam in Principibus magis quàm potentiam formidari. e *Rex sapiens*, Spiritu Sancto teste, *stabilimentum populi est.* f *Rex* verò *insipiens perdet populum suum.* E quibus rectè conficitur, bar-

a Li. 16. t. 5. p. 2. b Ibid. c Xenoph. d Veget. e Sap. 6. 26. f Eccl. 10.

barbaram omnino fuiſſe Licinii Imperatoris ſententiam, qui ſcientias peſtem publicam, Philoſophos vero & Oratores Reip. venenum vocitabat. Nec abſurdi minùs Gothi, qni Regis Athalarici Matri dabant vitio, quod filium literis faceret imbui, perinde quaſi ea ratione ad negotia publica minus redderetur idoneus. Longè de ſapientiæ diſciplinis cenſuit aliter Æneas Sylvius, cùm dixit, *eas in hominibus plebejis argentum eſſe, in viris nobilibus aurum, in Principibus vero gemmas pretioſas.* Audiens aliquando Alphonſus Neapolitanus Regem neſcio quem dixiſſe, literas haudquaquam decere Principem, illicò ſubjecit:a*Iſta vox bovis fuit, non hominis.* Rectè idcirco Alphonſus Rex;b*Acucioſo debe el Rey ſer in aprender los ſaberes: ca por ellos entender à las coſas de Reyes, y ſabrà mejor obrar en ellas.* De IulioCæſare memoriæ proditum eſt; ſic eum formari & fingi voluiſſe à ſtatuariis: globo inſiſtebat terreſtri, atq; unâ manu gladium, alterà libram tenebat, hoc inſuper adjecto lemmate: *Ex vtroque Cæſar*; ut ſignificaret nimirum, tam eruditionem, quàm arma ad acquirendum & conſervandum imperium, magno ſibi fuiſſe adjumento. Tanti literarū ſtudia non fecit Ludovicus XI. Galliæ Rex: hic enim permittere noluit, ut filius Carolus VIII. ad ea ſe daret, proptereà quòd in ſemetipſo comperiſſet, animum per iſta ſic obſtinatum fieri & pertinacem, ut aliorum deinde conſilia penitùs reſpuat. Quæ cauſſa fuit, cur Carolus Rex ad gubernandum poſtea minùs eſſet idoneus, atque ab omnibus regi ſe pateretur, non abſque inſigni honoris ſui jacturâ, & regni totius detrimento. Extrema itaque eâ in re, uti in omni aliâ cavenda cenſeo. Supina ignorantia contemptum parit & riſum. multis item erroribus eſt expoſita; contrà, nimia ad ſtudia applicatio abripit animum, & à gubernandi curâ ſevocat. Jucunda eſt admodum & amica illa cum Muſis converſatio, quā ægrè quis commutet cum moleſtiis iis & laboribus, qui in dandâ audientia, in conſultationibus inſtituen-

a Panorum. lib. 4. b Lib. 16. tt. 5. p. 2.

ſtituendis ſuſcipiendi ſunt *a*. Correxit Alphonſus ſapiens motum trepidationis in cœlo, at regnum ſuum emendare non potuit. Orbes cœleſtes ingenio ſuo penetravit, at oblatum ſibi imperium & coronam hæreditate partam tueri non noverat. Sultanus Ægyptius famâ illius permotus, legatos ad ipſum miſit cum ampliſſimis muneribus; interim in proprio ipſius regno omnes propè Caſtellæ civitates ab obedientiæ officio deſcivêre. Nempe ſic fieri aſſolet, ut Principes ſapientiæ ſtudiis plus æquo deditii, exiſtimationem apud exteros ſibi concilient, perdant apud ſubditos. Illis admirationi eſt Principum eruditio; his ſubinde etiam damno, quippe *b Hebetiores quam acutiores, ut plurimum melius Rempublicam adminiſtrant.* Animus contemplationi ſcientiarum nimiopere intentus, in rebus agendis tardior eſſe ſolet, atq; in decernendo timidior: neceſſe enim eſt huic tali multæ occurrant rationes, pugnantes inter ſe & differentes, quæ judicandi libertatem aut adimunt penitus, aut impediunt. Si quæ objecta intueatur oculus ad lucis ſolaris reflexionem, jam probe & diſtincte videt, qualia ea ſint; at ſi in radios ipſos ſolares directe velit intendere, nimia luce perſtringitur, ut colores rerum & figuras haud quaquam poſſit diſcernere. Ita prorſus ingeniis accidit, quæ ſapientiæ & doctrinæ ſtudiis impenſius etiam, quàm par eſt, ſeſe dedunt, ad negotia publica pertractanda minus fiunt idonea. Melius tum judicat recta ratio, cum à diſputationibus & ſubtilitatibus ſcholaſticis libera eſt, & expedita. *c* Nec immeritò ſapientiſſimus Salomon occupationem illam vocat peſſimam, quam expertus ipſemet fuerat. *d Sunt enim quædam ex liberalibus ſcientiis, quas uſq; ad aliquid diſcere honeſtius ſit, penitus verò ſeſe illis tradere, atque uſque ad extremum*

 perſe-

a Mar. hiſt. Hiſp. lib. 14. c. 5. *b* Thucyd. l. 13. c. *Et propoſui in animo meo quærere, & inveſtigare ſapienter de omnibus quæ fiunt ſub ſole. Hanc occupationem peſſimam dedit Deus filiis hominum, ut occuparentur in eâ.* Eccl. 1. 13. *b* Ariſt. lib. 8. Polit.

persequi velle, valde noxium. Quarè omnino convenit, ut prudentia illum sciendi appetitum, qui in præstantioribus ingeniis esse consuevit vehementior, aliquantum moderetur, quomodo *a* Agricolæ matrem fecisse legimus, *b* quæ incensum & flagrantem filii animum coërcuit; quando in prima juventa Philosophiæ studium acrius, ultra quàm concessum Romano ac Senatori, haurire videbatur. *c Quemadmodum omnium rerum, sic literarum quoque intemperantia laboramus.* Tam hæc animo officit, quam nimia omnia aliis in rebus nimium corpori exhibent negotium. Sufficiet itaq; Principi, artes & scientias degustasse obiter, plus verò eidem profuerit cognitio aliqua rerum practica, earum cumprimis, quæ faciunt ad curanda tum pacis, tum belli negotia, adeoq; ex scientiis seligat, quantum satis est ad collustrandum animum, & judicium formandum, relicta aliis se inferioribus in iis excellendi gloria. *d* Otium duntaxat fallat isthoc tam laudabili exercitio, uti Helvidium Priscum olim factitasse memorat Tacitus.

§. His ita positis, non semper optimi Principum Magistri censendi sunt ii, qui scientiæ & eruditioni laude magis florent; hi namq; ut plurimùm successus, atq; otii literarii amantiores sunt, ab hominum conversatione alieni, cunctantes, & ad negotia graviora minùs apti; sed ii potiùs, qui rerum politicarum cognitione atque experientiâ præstent cæteris, quique unà cum scientiis artem etiam benè gubernandi Principem edocere valeant.

§. Primus omnium verò instillandus à teneris Principi *Timor Domini, initium sapientiæ.* Quid adhæret Deo, omnium scientiarum fonti proximus est. Scire humanum ignorantia est potiùs, malitiæ filia, quâ Principes & Respublicæ pessum eunt.

§. Se-

a Tac. in vita Agric. *b Retinuitque (quod est difficillimum) ex sapientia modum.* Ibid. *c* Sen. Epist. 107. *d Ingenium illustre altioribus studiis juvenis admodum dedit, non ut plerique, ut nomine magnifico otium velaret, sed quo firmior adversus fortuita Rempublicam capesseret.* Tac. l. 4. Hist.

§. Secundo loco necessaria est Principi eloquentia, illa blanda affectuum domina, quæ voluntates hominum suaviter attrahit, ut imperio sese lubentes & sponte subjiciant. *a* Sciebat magnus ille Propheta Moyses, quanti id referret, ideoq; cum in Ægyptum mitteretur, ut populo Israëlitico Dux præesset, impeditiorem & tardiorem suam linguam Deo excusavit. Et verò accepit hanc caussam Deus, atque ut animum adderet, adpromisit, quòd assistere vellet labiis ejus, & in ore ejus poneret, quæ effari apud Regem Pharaonem ipse deberet. Quid de sua eloquentia sibi non pollicebatur sapientissimus Salomon? *b In conspectu potentium admirabilis ero, & facies Principum mirabuntur me; tacentem me sustinebunt, & loquentem me respicient, & sermocinante me plura, manus ori suo imponent.* Et sanè, si eloquentiæ solius tanta vis est, ut per se ipsa audientium animos mirè capiat, quid fiet demum, si armetur potentia regia, aut purpura vestiatur? Princeps, qui alterius eget opera, ut quæ secum ipse reputat, eloquatur, statua elinguis est potius, quam Principis dignus nomine; *c* quod vitium in Nerone primò omnium animadversum.

§. Historia *d* magistra est veritatis politicæ, & qua melius nemo quisquam Principem instruere poterit, quomodo oporteat regere subditos. In illa siquidem tanquam in lucidissimo speculo elucet experientia gubernationis retrò præteritæ, prudentia antecessorum, *e hominumque multorum mens in unum collecta.* Historia fidissimi consiliarii est instar, qui nunquam non præstò, & ad manum est.

E Jurisprudentia eam solùm partem attingat Princeps, quæ ad gubernandũ pertinet, evolvendo scili-

a Obsecro Domine, non sum eloquens ab heri & nudius tertius, & ex quo locutus es ad servum tuum, impeditioris & tardioris linguæ sum. Exod. 4. 10. *b* Sap. 8. 12. *c Primum ex iis, qui rerum potiti essent, Neronem alienæ facundiæ eguisse.* Tac. l. 13. An. *d Verissimam disciplinam, exercitationémque ad politicas actiones, historiam esse,* Polyb. l. 1. *e* Greg. Naz. ad Nic.

cet leges ac constitutiones sui regni, quas & prudens dictavit ratio, & longus usus approbavit.

In Theologico studio ne multum ponat operæ; quàm enim periculi plenum sit multa scire, atque unà potentem esse, in Jacobo Rege, magno suo malo experta est Anglia. Satis erit Principi, si in fide constans ipse sit, & aliàs viros sanctos juxtà ac eruditos penes se habeat, qui illam tueri noverint.

§. Astrologiâ denique judiciariâ multi Principes pereunt; est enim cupiditas illa noscendi futura in omnibus; quia namque magnam sibi ex eo pollicentur auctoritatem, si Diis pares habeantur, & quædam supra communem hominum sortem possint efficere, consectantur artes superstitiosas, & populo invisas: quin immò eò nonnunquam dementiæ procedunt, ut solis caussis secundis asscribant omnia, & providentiam divinam prorsus tollant è medio, in auspicia & sortilegia cuncta referentes. Quo demum fit, ut plus casui & fortunæ, quàm prudentiæ & industriæ humanæ tribuentes, in decernendo & agendo remissiores sint; atque Astrologos sæpiùs, quàm Consiliarios in deliberationem adhibeant.

SYMBOLUM V.



RAdices *artium amara, fructus vero dulces*: eapropter defugit eas initiò Natura nostra, nec ullus ei labor accidit gravior, quàm quem in prima elementa impendi necesse est: magnis enim molestiis, & multo sudore ea res juventuti constat. Isthâc igi-

tur de caussa, & quia studia assidua deposcunt operam, quod valetudo, & aulæ negotia, atq; oblectamenta non sinunt, oportet ut Magistri compenset industria, varia excogitando media, quibus molestias institutionis lusum puerilium suavitate sic condiat, ut sensim sine sensu, quæ addiscenda sunt, Principis animus imbibat. Exempli caussa, ut legere is discat, hoc artificio utatur licet. Fiant taxilli omnino quatuor & viginti, quibus insculpantur totidem alphabeti literæ, tum colludant aliqui inter se, & qui jactu uno plures expresserit syllabas, aut verbum formaverit integrum, victor præmium auferat; quo victoriolæ & oblectationis genere ille discendi labor longè fiet facilior: plus enim difficultatis habet chartarum lusus, quem tamen mox capiunt pueri. Nunc ut scribere etiam eodem compendio condiscat Princeps, suaserim literas in tenui incîdi laminâ qua deinde chartæ superimpositâ ductus illos characterum, quasi sulcos quosdam, manu sequatur & calamo; præcipuè verè in iis literis pingendis sese exerceat, è quibus formantur reliquæ; ita fiet, ut dum laminæ artificium suo tribuit ingenio, ac industriæ, paulatim laboribus illis magis incipiat affici.

§. Nec minus necessaria Principi linguarum peritia: nam interprete semper uti velle, aut non nisi in aliam linguam translata legere, res est deceptioni obnoxia, aut certè in caussa, quod de vi sua & energia multum deperdat veritas: ut sileam non posse non esse peracerbum subdito, si ab eo intelligi nequeat, à quo rebus suis afflictis solatium, levamen miseriis, obsequiis remunerationem speratare debet. Movit ea res Josephum a Patriarcham, ut cùm Ægypto præficeretur, ante omnia iis linguis addiscendis, quarum isthic loci vigebat usus, & quas ipse ignorabat, operam impenderet. Quàm hoc nomine Augustissimum Imperatorem Romanum Ferdinandum III. amant omnes & suspiciunt, quòd linguarum tam gnarus sit, ut cuiq; proprio, & nativo suo idiomate responsa dare noverit. Verùm

a *Linguam quam non noverat, audivit*. Psal. 80.6.

Verùm notitia illa non viâ præceptorum comparanda est Principi, nam illa memoriam confundūt; sed ascifcendi in ejus familiam illustrium virorum filii ab exteris exciti nationibus, quibuscum familiariter conversando, absq; magno labore, & quasi aliud agens, paucorum mensium spatio tantum proficiet, ut linguis singulorum loqui assuescat.

Porrò ut Geographiæ & Cosmographiæ (sine quibus cœca est quodammodo scientia politica) usum quoq; aliquem acquirat, operæ pretium erit, vestiri palatii conclavia ejusmodi aulæis & peristromatis, quæ tectorio opere variè elaborata generalē quandam orbis delineationem, hoc est, quatuor mundi partes, & potiores provincias, unà cum celebrioribus fluviis, montibus, urbibus aliisq; insignioribus locis spectanda exhibeant. Pari artificio lacus etiam disponi poterunt; ut si fortè navicula oberrare placuerit, in iis velut in chartis quibusdam nauticis, maris totius situm, portus, insulas videre se existimet. In globis & sphæris mathematicis contempletur ambitum utriusque hemisphærii, motus cœli, accessum discessumque solis, vicissitudines dierum ac noctium; suaviter tamen, & ad motum narratiunculæ duntaxat, aut recreationis, subtili ratiocinandi genere Mathematicorum scholis relicto. E geometricis satis fuerit assecutus, si locorum intervalla altitudines, & profunditates instrumentis metiri noverit. Discat item, quomodo loca munire oporteat, adeoq; animi caussa ex argilla, aliave simili materia construat propugnacula, cum suis fossis tam interioribus, quàm exterioribus, cum aggeribus, vallis, semilunis, aliisq; ad ea tuenda necessariis; sic constructa deinde machinulis bellicis oppugnet rursus & impetat: ut verò istæ munimentorum figuræ & dispositiones firmius in memoria infigantur, similes aliquas in hortis è myrto aliisve herbis artificiosè dispositis efformari juverit, prout in Emblemate præsenti licet cernere.

Sed nec illud ignorare decet Principem, quomodo acies instruenda sit; in eum finem milites habeat

omnis generis, tam equites, quàm pedites è metallo fusos, è quibus exercitum per legiones, cohortes, centurias, vexillationes, turmas ordinet, ad imitationē aciei in tabula aliqua vel libro polemico descriptæ. a *Itaque ludi magna ex parte imitationes esse debent earum rerum, quæ serio postea sunt obeundæ.* Atq; ea ratione sensim, & absque molestia, artibus iis affici incipiet, & posteaquam aliqua menti lux oborta fuerit, citius deinde easdem capiet consuetudine cum viris eruditis, qui caussas singularum & effectus exponent, *b* atque iis præsertim, qui in rebus tam pacis, quàm belli haud mediocriter versati sunt & exercitati: istarum *c* enim rerum notitia hoc præsenti tempore magis utilis est, addiscitur faciliùs, & minùs animum fatigat.

§. Nec inutiles cuipiam videri debent istiusmodi exercitationes ad rectè educandos Regum ac Principum filios: nam experientia optima rerum omnium magistra satis docet, multa suapte sponte condiscere pueros, quæ magistri institutione non nisi difficulter fuissent assecuti. Multò vero minùs existimet aliquis media isthæc tam varia educationi officere potiùs, quam prodesse. Si ad domandum & corrigendum equum. nunc fræno, nunc habena, nunc pastomide, iisque variis, multis item ad eam rem præceptis est opus, quantum putabimus requiri curam & solertiam ad rectè formandam Principem, qui non imperitæ solùm plebeculæ, sed ipsis etiam scientiarum Magistris imperare debet? Non naturæ donum est: d *Videtur ars artium, & scientia scientiarum hominem regere, animal tam varium & multiplex:* Nec ullus unquam supremum artis illius fastigium attingere poterit.

§. Sat

a Arist. Pol. 7. c. 17. b *Audiens sapiens, sapientior erit: & intelligens, gubernacula possidebit* Prov. 1. 5. c *Sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiens, & narrationem virorum nominatorum conservabit.* Eccles. 39. 1. & 2. d S. Gregor. Nazianz. in Apol.

§. Sat scio, Princeps Serenissime, virum illum, quo Serenitas Vestra Magistro nunc utitur, ab omnibus iis artibus & scientiis (quæ Monarchiæ hujus nostræ est felicitas) tam probè instructum esse, ut Serenitatem Vestram ad magnam in iisdem perfectionem facili compendio perducturus sit; ista tamen documenta omnino præterire non potui, eò quod propositum mihi sit, non Vestræ solùm Serenitati, sed aliis etiam Principibus, qui sunt, aut erunt deinceps, hâc meâ qualicunque scriptione, si quo modo possim, prodesse.

SYM-

SYMBOLUM VI.



EMblematis hujus artificio cœlestis Sponſus uſus eſt in ſacro epithalamio, ut ornamenta virtutum ſponſæ ſuæ exprimeret. *a Venter tuus*, inquit, *ſicut acervus tritici, vallatus liliis*. Et videntur eodem alludere lilia,

a Cant. 7. 2.

lilia, quæ coronabant columnas *a* templi Salomonici; ne qua iis deesset perfectio, illa item, quæ septiramum *b* Tabernaculi candelabrum exornabant. Eadem mihi quoq; nunc fuit occasio, ut in præsenti Symbolo sub tritici specie scientias, liliorum verò artes atque literas humaniores, quibus illæ condecorandæ sunt, adumbratas vellem. Nec absq; autore & fundamento; nam per *c* spicas jam pridem discipulos intellexit Procopius, per *d* lilia verò eloquentiam ipse Sponsus. Et quæso, quid politiores literæ aliud sunt, quàm quædam scientiarum corona? Diadema *e* Principum eas Cassiodorus appellat. Et quasdam etiam Hebræi sertis floreis solebant redimire. Illud, credo, significant Poëtarum lauri, spiræ & cingula (*f* Hispani *Roscas de las vecas* vocant) flores item serici diversicolores, laureæ Doctoralis apud eosdem insignia. Animi centrum & meditullium scientiæ occupent, circumferentiæ tamen loco mansuetiores literæ sint. Unius notitia absq; ornamento aliarum, ignorantiæ quædam species est: scientiæ enim nexis velut invicem manibus, haud aliter conficiunt circulum, *g* ac novem Musæ solent, cùm choros ducunt. Quantum creat fastidium sapientia, si morosa nimiùm sit, & humaniorum literarum atque artium suavitate non aliquantum condiatur? Necessariæ ergo istæ sunt Principi, ut imperandi severitatem temperent

a *Et super capita columnarum opus in modum lilii posuit, perfectumque est opus columnarum.* 3.Reg.7.22. *b* *Ac lilia ex ipso procedentia* Ex 25.31. *c* *Spicarum nomine, ut ego quidem sentio discipulorum cœtum intellexit.* Procop. in c.17. Isa. *d* *Labia ejus lilia distillantia myrrham primam.* Cantic.5.13. *e* *Diadema eximium impretiabilis notitia literarum, per quam dum veterum providentia discitur, regalis dignitas augetur.* Cass.12.var.1 *f* Aloys.Nov.Sch.proph.cap 5. *g* *Omnes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum, & quasi cognatione quadam inter se continentur.* Cicer.pro Arch.

perent, utpote quæ à suâ, qua pollent, amœnitate humaniores dici consueverunt. Commune aliquid cum cæteris Princeps præ se ferre debet, & discurrendo de studiis variis comem se præbere & effabilem; neque enim regia dignitas est, quæ præcellit animos, sed gravitas nimia & imprudens, quemadmodum oculos non lux solis offendit, sed nimia ejusdem siccitas. Oportet itaq; ut liberalioribus artibus scientia politica temperata atque ornata sit. Neque enim illæ resplendent minus, quàm rubini in corona aliqua, aut adamantes in annulo; atque adeo haud dedecent Majestatem regiam artes istæ, quæ ingenium pariter & manum desiderant: neq; quicquam *a* auctoritati derogare poterit, aut curis obesse publicis, si temporis aliquid per vices, & animi caussa iisdem Princeps impertiat. Sic Marcus Antonius Imperator pingendi artem; Maximilianus Secundus sculptoriam; Theobaldus Navarræ Rex Poësin & Musicam adamabant, quâ postrema etiam Philippus Quartus modernus Hispaniarum Rex, Serenitatis Vestræ Parens, oblectare animum solet, quoties à curis gravioribus utriusque orbis quies conceditur. In eadem & Spartani juventutem suam exercebant. Quin Plato etiam & Aristoteles exercitia ista collaudant, ut Reip. perquam utilia. Et licet non semper in iisdem conquiescat animus, assumere tamen illa aliquando etiam ratio status suadebit; eò quod populo mire placeat, si videat Principem interdum à curis gravioribus sevocare animum, & non semper in subditorum servitio cogitatione defixum esse. Quo nomine *b* Drusi deliciæ populo Romano quondam acceptæ fuerunt.

§. Duo solùm in ejusmodi artium exercitio & usu ad-

a Nec cuiquam judici grave, aures studiis honestis & voluptatibus concessis impertire. Tac. l. 14. Annal. *b Nec luxus in juvene adeo displicebat: hoc potius intenderet, diem ædificationibus, noctem conviviis traheret; quàm solus, & nullis voluptatibus avocatus, mœstas violentias & malas curas exerceret.* Tac. l. 3. Annal.

advertenda sunt. Vnum est, ut ne palàm id fiat, sed intra privatos parietes, ut facere solebat Alexander Severus Imperator, tametsi de canendi peritiâ, seu voce id fieret, seu instrumentis musicis, nemini quicquam concederet. Facilè plerique contemnimus, si cui sceptrum & imperium in manus tradita fuere, eum plectro aut penicillo occupatum videamus. Quod majori etiam dignum notâ censemus, si ætate provectiore jam sit, in quâ negotia illi publica magis curæ esse debent, quàm privatæ istiusmodi oblectationes; præsertim cum ita natura comparati simus, ut minimè incusemus Principem temporis malè perditi, si nihil omnino agat, aut otiosus sit; demus tamen ei vitio, si istiusmodi artibus sese dedat. Alterum est, ut ne multum temporis aut operæ in iis ponat Princeps, aut præstare aliis cupiat, aliàs in vana illa excellentia magis, quàm in Republica bene administrata aucupabitur gloriam. Quod Neronem aliquando fecisse meminimus, qui dimissis imperii habenis currum auriga malebat regere, aut mimus in theatro personam agere, quàm in orbe Imperatorem. Prudenter sane malo isti ivit obviàm Alphonsus Rex in præclaris legum suarum institutis, quando de ejusmodi Principum delectamentis discurrens, sic loquitur: a*E porende el Rey, que no su piese de estas cosas bien usar, segun de suso diximos sin el pecado, e la mal estança, que le ende vernia, seguirle ya, aun de ello gran daño, que envilesceria su fecho, dexando las cosas mayores, y buenas, por las viles.* Eundē abusū, quo fit interdū, quòd Principes majori in pretio artes habeant, quā scientiam bene laudabiliterq; gubernandi. Mantuanus etiam Poëta eleganter his carpit versibus:

b *Excudent alii spirantia molliùs æra,*
Credo equidem vivos ducent de marmore vultus,
Orabunt caussas meliùs: Cælique meatus
Describent radio, & surgentia sidera dicent.
Tu regere imperio populos Romane memento
Hæ tibi erunt artes, pacique imponere morem
Parcere subjectis; & debellare superbos.

a Lib. 21. tt. 5. q. 2. b Virg. 6. Æneid.

§. Et tametsi Poësis pars sit Musicæ: quod enim in hâc præstat tonus gravis & acutus, hoc in illâ efficiunt accentus syllabarum, & consonantes: estque exercitium hoc præ illo longè nobilius, illud quippe manuum est; hoc solius ingenii, illud ad delectandum; hoc delectando ad instruendum. Ut tamen ita sit, non videtur omnino convenire Principi, propterea quòd mira ejus dulcedo nobiliores animi actiones valde impediat; nam ubi semel conceptuum ejusmodi humana mens, velut philomela cantûs sui suavitate, capta fuerit, ab iis deinde avelli sese non sinit, atq; ita acuit se subtilitatibus Poëticis, ut postea hebescat penitùs, & obcœcetur molestiarum duritie & asperitate, quas in regimine subire, necesse est. a *Vile autem exercitium putandum est, & ars, & disciplina, quæcunque corpus, aut animam, aut mentem liberi hominis ad usum, & opera virtutis inutilem reddant.* Unde porrò fit, ut si in gubernando non eam animi voluptatem, quàm in pangendis versibus Princeps, reperiat, curam istam præcipuam in postremis habeat, & fugiat omnino, aut committat aliis: quomodo fecit Joannes Secundus Arragoniæ Rex, qui tempus Poëtices studio inutiliter traducebat, evocando ad se è remotissimis provinciis, qui in eo excellerent; usque dum subditi muneris neglecti impatientes, concitato contra eum tumultu, otioso isti ipsius oblectamento modum ponerent. Nihilominus cùm Poësis hoc tempore in aulis & palatiis frequens admodum sit, & valde mansuefaciat atque excolat animos, videtur ignorantiæ alicujus notam Princeps omnino effugere non posse, nisi leviter tinctus eâ sit, aut aliquam ejus notitiam usumve habeat. Quare aliquid studii eâ in re concedi illi poterit; quantum videlicet ad excitandum animum & ingenium acuendum satis fore putabitur. Quo in genere multa etiam præclara poëmata videmus profecta ab iis, qui aut orbis, aut Ecclesiæ gubernacula tenuerunt, idque non sine universali nationum omnium applausu & approbatione.

§. Sunt

a Arist. lib. 8. Pol. cap. 2.

§. Sunt præterea inter Principes non pauci, qui artem distillatoriam factitent; quod exercitium etsi perhonestum sit, utpote in quo multi admirandi naturæ effectus, & secreta sese prodant: præstat tamen ab eâ abstinere prorsus Principes, eò quod *a* curiositas facili negotio inde ad Alchimiam adjiciat animum, aut saltem sub illius colore cupiditas deinde periculum faciat consolidandi argenti vivi, & auri atque argenti conficiendi. Quâ in re tempus omnium pretiosissimum malè & inutiliter perditur, & consumuntur thesauri præsentes pro incertis & indubiis. Mera dementia est, & quæ non nisi morte curari potest, unum ex alio experimentum sumere, nec advertere tamen, meliorem lapidem Philosophicum inveniri non posse, quàm bonam & prudentem œconomiam. De hac nimirum & utili negotiatione, non de scientia Chymicâ intelligi debet illud Salomonicum: b *Quid sapientia locupletius, quæ operatur omnia? Si autem sensus operatur: quis horum, quæ sunt, magis quam illa est artifex?* Hujusmodi commerciis cum incolis regionum Tharsis & Ophir Rex ipse Salomon ingentes congessit thesauros, ad quos advehendos nunquam sanè instruxisset tot & tantas classes, tot ac tantis expositas in mari periculis, si in catinis easdem parare potuisset. Cùm verò de rebus omnibus copiosè ipse *c* disputaverit, habueritque scientiam à Deo infusam & inditam, absque dubio illud etiam secretum si quomodo potuisset fieri, fuisset assecutus, & reipsâ usurpasset. Nec verò credibile est Deum id unquam permissurum: desinerent enim omnia gentium commercia ad quæ conservanda nihil æquè conducit, ac moneta aliquo communis omnibus, è pretioso & raro metallo conflata.

a *In supravacaneis rebus noli scrutari multipliciter*, Eccl. 3. 24. b Sap. c. 8. 5. & 6. c *Et disputavit super lignis à cedro quæ est in Libano, usque ad hyssopum, quæ egreditur de pariete.* 3. Reg. 4. 33.

SYM-

SYMBOLUM VII.



NAscuntur unà nobiscum affectus; ratio verò non nisi multis post annis subsequitur quando illi jam imperium habent in voluntatem & hæc iis paret ut dominis, specie boni inaniter delusâ, donec ratio, instauratis temporis successu & experientiâ viri-

viribus, suumagnoscat dominandi jus, quod illi à natura concessum, & affectuum tyrannidi obsistere incipiat. Et solet hoc lumen in Principibus ferè exoriri tardius, eò quod affectus in iis ob consuetas aulæ delitias potentiores sint: cùmque ii, qui Principũ adhærent lateribus, gratiam quoque eorundem plerumque aucupentur, eâ que voluntatis beneficio potiùs, quàm rationis potiri se posse sciant. Hinc omnes adulandi utuntur artificio, atque illam quidem sibi reddere benevolam, huic vero caliginem offundere satagunt. Habeat igitur Princeps perspectas artes istas, atque armet se in affectus suos proprios non solùm, sed & in eos omnes, qui iisdem ad occupandum ipsius animum abuti voluerint.

§. Magna hic passim incuria in componendis Principum animis. Herbas inutiles & infrugiferas, quæ frugibus immiscentur, radicitùs cum tempore evellimus; & succrescere sinimus affectus pravos ac passiones, quæ rationi bella movent. Curando Principum corpori Galeni complures præstò sunt, animo sepè vix unus Epictetus; neq; tamen minores pati infirmitates is solet, quàm corpus, quin tantò graviores, quantò hoc ille præstantior. Si vultus illi esset aspectabilis oculis, in quo malarum affectionum intemperies sese posset prodere, multorum sanè dolere mus vices, quos febrilis ille appetituum æstus sic miserè depascitur; interim quia aspectum fugiunt, felices eos arbitramur. a *Neque frustra præstantissimus sapientiæ firmare solitus est; si recludantur tyrannorũ mentes, posse aspici laniatus & ictus; quando, ut corpora verberibus, ita sævitiâ, libidine, malis consultis animus dilaceretur.* Pro! quantis nõ ejusmodi animus jactatur perturbationum tempestatibus! lux omnis, mens & ratio illi eripitur, ut longe aliter, ac reverà sunt in se, appareant omnia. Hinc tanta judiciorum & opinionum varietas; hinc oppidò pauci suis recte momentis ponderant singula, sed pro luminis accessu vel recessu diversimode æstimant. Nempe cũ affectibus perinde

a Tacit. l.6. Annal.

inde se res habet, ac cum tubis opticis, qui una ex parte objectorum augent magnitudinem, ex altera minuunt. Eædem planè crystalli sunt, res visæ omninò eædem: hoc tamen discrimen est, quòd incidentes in unam partem species, & radii visuales à centro ad circumferentiam deriventur, unde magis sese diffundunt & multiplicant; ex altera contra è circumferentiâ colliguntur ad centrum, ac proinde res visas haud paullò minores offerunt. Tantum inter utrumque videndi modum interest. *a* Eodem prorsus tempore (tametsi in regnis diversis) in coronam regiam, & successionem paternam convertebant oculos, infans Jacobus Jacobi Secundi Arragoniæ Regis filius, & Infans Alphonsus filius Dionysii Regis Lusitaniæ. Sed ecce quàm dispari ratione ac modo: prior ille, invito etiam Patre, ultrò oblatam respuit; alter contra pietatis jura, vi & armis eam Patri de capite detrahere aggressus est. Unus curas ingentes, & regnandi pericula secum expendens, mundo valere jusso, vitam monasticam, tranquillam magis & feliciorem, præ aulicâ elegit; alter vitam absque imperio acerbam duxit atque inutilem, & dominandi libidinem naturæ juri antetulit. Unus in coronæ circumferentiam, quæ aspectu jucunda in flores desinit, intendebat oculos; alter punctum potiùs considerabat, & centrum, è quo laborum & curarum ducuntur lineæ.

b §. *Omnia* quidem *ejus, quod speciem boni præfert: gratia omnes agunt*; at quia in ejus agnitione fallimur, hinc error. Omnis nostra potentia, quantumvis magna, nobis videtur exigua; aliena contrà, grandis admodum & ampla. Nostra non agnoscimus vitia; aliorum facilè cernimus. Defectus alieni gigantum videntur similes; nostri vix pumilionum instar nobis apparent. Quin vitia ipsa virtutum colore dextrè tegimus: ambitio est, & animi excelsitatem interpretamur; crudelitatem, justitiam; profusionem, liberalitatem; temeritatem, fortitudinem esse volumus.

c *Pauci*

Mar. hist. Hisp. l. 15. c. 16. *b* Arist. l. 1. Polit.

a *Pauci* scilicet *prudentia honesta à deterioribus, utilia ab noxiis discernunt.* Ita fallimur, si per illam tubi partem, ubi affectus & passiones obstant, res contueamur. Sola beneficia duplici illo modo,,qui auget pariter & minuit, consideranda sunt. Ea quæ accipimus, grandia nobis semper videri debent; quæ in alios conferimus, exigua. *b* Ita Rex Henricus Quartus consueverat; immo beneficiorum collatorum in alios ne meminisse quidem solebat; contrà, quæ ipse accepisset, è memoriâ effluere nunquam sinebat, in id unicè intentus, ut gratiam, quasi debitum esset, quam primum exsolveret. Ne sibi imaginetur Princeps, beneficium, quod largitur, mancipii velut notam esse in eo, qui illud accipit. Non ego eam munificentiam dixerim, sed tyrannidem potius, & quendam quasi mercatum, quo voluntates, haud secus ac mancipia servilia in Guineæ littoribus, gratiarum pretio Princeps mercaretur. Qui dat beneficium, existimare non debet, obligationem se imponere. Is qui accipit, obstrictum se credat. Princeps Deum potiùs imitetur, c *qui dat omnibus affluenter, & non improperat.*

3. In suscipiendis, gerendisque bellis; in pace concilianda & conservanda; in injuriis tam illatis, quàm acceptis; iisdem semper rectæ rationis utatur perspiciliis, per quæ æqualiter, sine fuco & fallaciis singula videat. Neminem illa in rerum æstimatione indifferentia & justitia magis decet ac Principem, qui in regno suo præstare id debet, quod examen in trutina, proindeque de rebus omnibus rectè sincereque judicet, oportet; ut sua regno constet æquitas, cujus bilances nunquam in æquilibrio consistent, si affectui aut passionibus locus sit, aut ad rectæ rationis trutinam non omnia ponderentur. Eam ob rem singularis Magistrorum cura requiritur atque industria, qui Principis mentem probè instruant, istos voluntatum errores, & persuasionum vanitatē detegēdo, ut à passionibus liber & expeditus sin-

a Tacit. lib. 4. Annal. *b* Mar. hist. Hisp. l. 22. cap. 1. *c* Jac. 1. 5.

cerum de quâque re judicium ferre valeat. Etenim si cum animis nostris consideraverimus tot imperia collapsa, tot status immutatos, tot Reges ac Principes de vita pariter ac regno exturbatos, primam ferè originem fuisse deprehendemus, quod affectus obedientiam abjecerint, & rationi, cui lege naturæ subjecti sunt, parere noluerint. Nec ulla Reipublicæ capitalior pestis est, quàm appetitus indomiti, aut fines isti particulares, quos sibi quisque pro libitu statuit.

5. Non illud ego nunc contendo, ut affectus illi tollantur penitus aut exscindantur in Principe: absque illis enim ad omnes actiones generosiores prorsus esset inidoneus, cùm natura non frustra amorem, iram, spem, metum, aliasque passiones similes nobis indiderit, quæ etsi virtutes non sint, sunt tamen illarum comites & media, sine quibus illæ nec acquiri rectè, nec exerceri possunt. Abusum solùm earundem & inordinationem improbo; isthæc corrigenda sunt, ut Princeps in actionibus suis non affectibus ducatur, sed è prudenti politica omnia moderetur. a *Regum est ita vivere, ut non modò homini, sed ne cupiditati quidem servias.* Carolus V. si quando iræ & indignationi indulgere aliquid vellet, privatim, & ab hominum remotus arbitrio id faciebat, non in publico, quando personam & majestatem Imperatoris sustinebat. Nempe tunc Princeps ideam Gubernatoris agit potiùs, quàm hominem: Gubernatoris, inquam, aliorum magis quam sui ipsius. Nihil tunc ex affectu statuendum; sed ad rationis regulam & normam expendenda omnia. Non ex ingenio proprio, sed arte. Mores Principis politici magis sint oportet, quam naturales. Ejus consilio è corde Reipublicæ potiùs proficisci debent, quam suo ipsiùs proprio. Homines privati commodis & utilitatibus suis omnia metiri solent; Principes bonum publicum præ oculis habere necesse est. In privato si passiones dissimulet, minùs candidi & aperti pectoris putatur indicium; in Prin-

a M. Tull. in Orat. pro Syll.

Principibus etiam ratio status id quandoque exigit. Nullius affectus signa tum dedit Tiberius, cum Piso post sublatum è vivis ejus jussu Germanicum, sese illi prætulit. Id quod deinde Pisonem sollicitum habuit: a *Nullo enim magis exterritus est, quam quod Tiberium sine miseratione, sine ira obstinatum, clausumq; vidit, ne quo affectu perrumperetur.* Qui pluribus imperat, cum pluribus variare affectus debet; aut quantum fieri potest, immunem sese ab iis ostendere. *b* Illud deniq; conetur Princeps, ut una eademq; hora, pro occasionum varietate, severum & benignum, justum & clementem, liberalem & parcum se exhibeat: c *Nam tempori aptari decet.* Qua in re Tiberius excellens fuit, cujus mentem haud facilè quisquam dispicere potuit, d *adeò vertit & miscuit iræ & clementiæ signa.* Bonus Princeps sibi dominatur, & servit populo. Quod si naturales animi impetus aut frangere, aut dissimulare neglexerit, eundem semper tenebit in agendo modum: quo fiet, ut facile quivis visurus sit, quo consiliis suis collimet, contra præcipuam Politicæ regulam, quę vel ideo suadet variare agendi rationem, ut ne mens Principis omnibus innotescat. Nec sanè periculo vacat, si naturam & affectus Principis alii penetrent: nulla enim via facilior ad occupandum ipsius animum, quem expedit liberum servare semper & clausum aliis, si quidem rectè imperio præesse desideret. Ubi Ministri Principis inclinationem semel perspexerint, mox idem adulari, & eosdem præ se ferre affectus incipiunt. Si qua in re Princeps obstinet animum, idem etiam ipsi faciunt, ut jam non nisi penes obstinatos imperium sit. Quod si aliquando è re fore videbitur, ut Princeps populi affectum plausumve captet, ita se potius gerat, ut ea, quæ populus fugit & amplectitur, naturali instinctu ipse fugere & amplecti videatur.

§. Porro inter affectus & passiones Aristoteles

D 2 eti-

a Tacit. l. 3. Annal. b *Illud est sapere, qui, ubicunque opus sit, animum possit flectere.* Terent. c Sen. in Med. *d* Tacit. l. 3. Annal.

etiam Verecundiam numerat, quam negat virutibus moralibus accenſendam, eò quod ſit infamiæ metus, adeoque videatur cadere non poſſe in virum bonum & conſtantem, qui cùm ex præſcripto rectæ rationis agere omnia ſoleat, non eſt quod de ulla re verecundetur. S. Ambroſio tamen *a* virtus eſt quæ actionibus modum ponit. Quod intelligendum puto de Verecundia illa ingenua & liberali, quæ animo honeſtiori fræni inſtar eſt, ne quid turpe aut indecorum admittat: eſtque optimæ indolis indicium, & argumentum haud leve, ſupereſſe adhuc in ejuſmodi animo quædam virtutum ſemina, etſi non dum ſatis altè radicata. Ariſtotelem verò loqui crediderim de Erubeſcentia alia vitioſa, & immoderata, quæ virtutibus noxia eſt. haud ſecùs ac ros lenior ſegetes fovet ac recreat; aſt ubi pruinæ in modum cadit, adurit eaſdem ac deſtruit. Nulla virtus exerceri liberè poteſt, ubi hæc paſſio invaluerit, neque ulla res Principibus magis pernicioſa eſt, eò vel maximè, quod virtutis gerat ſpeciem, perinde quaſi candidioris ſit animi (cum fracti & abjecti potius eſſe videatur) ſi negare, contradicere, reprehendere, caſtigare Princeps erubeſcat. Nimium in ſua amplitudine hi tales ſe conſtringunt, umbras quodammodo metuunt, & quod caput eſt, aliorum ſeſe reddunt mancipia, qui dominari debuerant Illud vero quàm indecorum, quod frontem ipſorum verecundiæ color occupet, quo adulatores, mendaces, facinoroſos ſuffundi oporteret, quodq; ſui ipſorum obliti ab aliis regi ſe ſinant ac decipi? Quicquid alii petunt, offerũt ultro & largiuntur, nihil penſi habentes, quid exigant merita, ſolis victi præcibus. In ſententias aliorũ & conſilia, etſi minimè probata, lubentes abeunt. hoc ſolo nomine, quod contradicere ipſi non audeant, malintq; victi videri, quàm viciſſe alios. Id quod gra-

a Pulchra virtus eſt verecundia, & ſuavis gratia, quæ non ſolum in factis, ſed etiam in ipſis ſpectatur ſermonibus, ne modum prætergrediaris loquendi, ne quid indecorum ſermo reſonet tuus. S. Ambr.

graviſſimorum malorum in Rep. ſeminarium eſt. *a* Nam *quorundam parum idonea eſt verecundia rebus civilibus, quæ firmam frontem deſiderant.* Principibus itaque omni ope enittendum, ut hanc verecundiæ paſſionem, & pudorem naturalem moderentur fortitudine & conſtantia, firmando non animum ſolùm, ſed ipſum etiam exteriorem vultum contra adulationes, mendacia, fraudes & malitiam; ut ea corrigere & emendare, integritatem verò regiam in dictis & factis ſartam tectam tueri valeant. Quod quia Ioannes Secundus, & Henricus Quartus, ambo Reges, facere prætermiſerunt; quid mirum, tam authoritatem, quàm coronam ipſorum in tantum adducta fuiſſe diſcrimen? Verùm in paſſione hæc curanda, ſingulari cautione opus eſt: etſi enim alia vitia veluti ſpinæ radicitus extirpanda ſint, hoc tamen amputandum eſt potius, ut id reſecetur ſolùm, quod ſuperfluum eſt; relinquatur verò illa Verecundiæ pars, quæ virtutum eſt cuſtos, moreſque & actiones hominum componit: nam abſque hoc fræno indomitus planê erit Principis animus, & niſi ad indecentiam atque infamiam ſubinde advertat oculos, paſſionum ſuarum ſequetur impetum, accedente præſertim potentia, & præceps ruet. b *Si vix artibus honeſtis retinetur pudor* quid fiet, ſi illum omnino exuerimus? Tiberins certè c *poſtremò in ſcelera ſimul ac dedecora prorupit, poſtquam remoto pudore & metu, ſuo tantùm ingenio utebatur.* Hac de cauſſa Plato dixit, Iovem aliquando, cùm generis humani ruinam metueret, Mercurium ablegaſſe in terras, ut Iuſtitiam & Verecundiam inter homines partiretur, quibus ſeſe ab interitu vindicarent.

5. Atque huic paſſioni, de quanunc agimus, haud multum abſimilis eſt, nec minùs exitioſus Principibus affectus ille, quem commiſerationis vulgo ſolemus dicere. Exitioſus inquam, qui ubi in animo prevaluerit, nec ratio, nec juſtitia rectè ſuum faciunt officium; dum enim plus æquo verentur, ne cui aut

a Seneca. *b* Tacit. lib. 14. Annal. *c* Tacit. l. 6. Annal.

reprehendo, aut castigando ægrèfaciant, subditorum delictis medicinam adhibere negligunt, & multa impunè abirè sinunt. Obsurdescunt ad populi clamores, nec eos movent damna publica, interim tanguntur misericordia trium aut quatuor hominum, à quibus ista proficiscuntur. In delictis alienis confusos se sentiunt, atque adeò, ut ne sibi aliorum caussa sit malè; connivere malunt potiùs, aut impunitatem concedere, quàm in illa animadvertere Iudicii imbecilitas hæc est, & prudentiæ defectus cum tempore corrigendus; eadem tamen moderatione adhibita, qua de Verecundia ante dictum est: ut scilicet ea solum commiserationis pars resecetur, quæ sic languere facit animum, & ita effœminat, ut fortiter & constanter agere nequeat; retento tamen misericordiæ affectu Principum proprio, *a* ubi recta ratio absque jactura tranquilitatis publicæ ita sinaserit. Uterque iste tam Verecundiæ, quàm Commiserationis affectus domari possunt ac corrigi actibus quibusdam contrariis, qui nimiam illam cordis teneritudinem, mentisque imbecillitatem paulatim tollant, atque ad fortiora corroborent animum, serviles istinsmodi metus ei eximendo. Quod si subinde Princeps conabitur (etsi in rebus minimis) animum firmum & constantem retinere, suæ item dignitatis & officii habere rationem, facilè idem postea in rebus majoribus præstare poterit. Plurimùm sanè refert, si vel semel generosè ea in re vincat sese ipse, & timeri se atque suspici ab aliis faciat.

6. Restant duæ aliæ passiones, juventuti nimiùm quantum noxiæ; Metus & Obstinatio animi. Metum dico, quando Princeps omnia pertimescit, & sibi ipse in omnibus diffidens, nec loqui audet quicquam, nec agere. Nihil unquam rectè à se agi putat, veretur prodire in publicum, & successum magis amat ac solitudinem: Isthuc plerumque ex educatione muliebri, quæ à consortio hominum solet esse alienior, uti & ex defectu experientiæ nascitur, cujus etiam solius

a. *Principatus enim est proprium misereri.* S. Chrys.

lius beneficio malum illud curari poteſt, ſi aſſueſiat nimirum Princeps ad audientiam præſtandam tam ſubditis quam exteris, ſi ſæpè foras in publicum,& in lucem producatur,ut homines & alia noſſe diſcat, qualia ipſa in ſe ſunt,non quòmodo ea aut imaginatio depinxit,aut is,quo magiſtro & moderatore utitur. Ad Principis conclave liber ſemper pateat acceſſus Viris Illuſtribus ac Nobilibus, qui Patri ejus à cubiculis ſunt; aliis item aulicis fortitudinis, ingenii & experientiæ laude præſtantibus. Qui mos in Hiſpania obſervatus fuit, uſque ad tempora Philippi Secundi Regis; qui molitionibus Caroli filii factus cautior, illam aliorum communicationem & acceſſum liberum reſtrinxit omnino ac ſuſtulit: atque ita dum unum declinare voluit incommodum, in aliud incidit æquè Principibus noxium, quale eſt,nimiùm ſeſe ab hominum alloquio abſtrahere: hoc enim dum faciunt Principes noxium, quale eſt,nimium ſeſe ab hominum alloquio abſtrahere: hoc enim dum faciunt Principes, facilè poſtmodum fit, ut certæ alicui perſonæ affectu peculiari & favore ipſi adhæreſcant.

§. Obſtinatio denique partim ex metu, partim ex ignavia quadam naturali naſcitur; quando nimirum Princeps nihil omnino agere vult, ſed contra inſtitutionem præfractè obfirmat animum. Curari vero debet illa mentis ſegnities flammis & ſtimulis gloriæ; quemadmodum calcaribus equorum vitia ſolent corrigi: paulatim itaque ducendus in viam Princeps, & laudandi progreſſus, quos fecerit, tametſi ſub initium laudes iſtæ ſupra meritum etiam ſint, & ad ſolam ſpeciem.

SYMBOLUM VIII.



IN Monocerote mirè ſolers fuit natura ac providat. Inter ipſos oculos Iræ arma defixit. Prorſus neceſſum eſt, ut oculum utrumque intentum habeas in eam paſſionē, quæ tam imperiosè actionibus & motibus animi dominatur. Eadē flāma, quâ ſuccēditur,

tur, lumen illi eripit. Ab insania & furore non nisi temporis brevitate differt. Nec homo iratus idem est qui anteà; per iram enim quasi extra se ponitur. a *Non desiderat fortitudo advocatam iram.* b *Quid enim stultius est, quam hanc ab iracundiâ petere præsidium, rem stabilem ab incertâ, fidelem ab infida, sanam ab ægra?* Ad triumphandos hostes nihil opus levitate iracundiæ. Nec fortitudo est, quæ absque ratione commoveri se finit. Verbo, nullum vitium magis Principem dedecet, quàm istud: irasci enim contemptum supponit, aut acceptam injuriam. Nullum item muneri & officio ejus sic adversatur: nihil enim æquè tenebras offendit judicio, quod clarissimum semper esse debet in eo, qui aliis imperat. Princeps qui ira, & stomacho leviter exardescit, cordis sui potestatem tradit irritanti, & arbitrio illius se subjicit. Si absque offensione ne plica quidem in pallio regio disturbari posset à quopiam; quid erit denique, si animum illius quis conturbet?

§. Enimverò ira tinea quædam est, quam parit, & nutrit ipsa purpura. Pompa superbiam gignit, superbia iram. Et potentiæ quasi proprium est, nolle pati. Nimis quam delicatus est Principum sensus. Speculum, quod facillimè maculam contrahit. Cælum, quod vapore tenui citò obnubilatur, & jacit fulmina. Vitium quod animos magnos plerumque generosos & impatientes occupat; perinde ac mare, quantumvis vastum sit & potens, levissimo tamen ventorum flatu gravissimos patitur motus ac tempestates. Illud solùm interest, quòd hæ in animis Principum longè diuturniores sint, quam in ipso mari; præsertim ubi honor læsus fuerit, quem existimant absque vindicta recuperari non posse. Deus bone! quantillum erat; c Sanctium Navarræ Regem, pugna ad Alarcum habita, non salutato priùs Rege Alphonso hujus nominis Tertio, domum repetere? hic tamen ea re offensus sic fuit, inurbanitatis istius oblivisci nūquā potuerit, nec con-

a Cicero. b Seneca. c Mar. Hist. lib. 11. cap. 18.

quiescere, donec regno illum exuisset. Principum ita pulveri tormentario similis est, qui simul atque ignem concipit, mox vires suas exserit. Nuntium mortis *a* eam appellat Spiritus sanctus, ut vel hoc nomine eam frænare & cohibere par sit. Turpe est enim, qui aliis mandata dat, huic passioni succumbere. Meminerint Principes, ideo sceptri loco nihil sibi in manus tradi, quo lædere quenquam possint: quod si aliquando gladius strictus Regibus præferri solet, id justitiæ, non vindictæ insigne est, & aliena tunc quidem portatur manu, ut noverint iram inter & executionem mandatum debere intercedere. E Principibus pendet salus publica, quæ facilè in discrimen veniet, si Consiliario tam præcipiti, qualis est ita usi fuerint. Ecquis manus ejus effugit? nam fulminis instar est, quando suprema potestas eam impellit. *b Eporque la ira del Rey* (ut ait in suis legibus Alphonsus Rex) *es mas fuerte, è mas dannosa, que la de los otros Omes, porque la puede mas ayna complir porende debe ser mas apercebido, quando la oviere en saberla sofrir.* Si Principes ira nonnunquam inflammati sese ipsi contuerentur oculis, speciem utique cernerent indignam tanta Majestate; cujus tranquillitas, & suavis tam verborum, quàm actionum concentus, allicere magis debet, quàm terrere; amorem conciliare potiùs, quàm formidinem.

§. Cohibeat itaque Princeps iræ impetum; quod si id non possit, sustineat saltem furorem, & executionem ad tempus differat: nam uti dixit *c* idem Alphonsus Rex, *Debe el Rey sofrirse en la sanna, fasta que sea pasada, è quando lo fiziere seguirsele à gran prò, ca podrà escoger la verdad, è fazer con derecho, lo que fiziere.* Theodosius Imperator in semetipso expertus id fuit; quare lege etiam cavit, ut sententiæ capitales antè, quàm triginta dies abiissent, executioni ne mandarentur. Quod decretum priùs

a Tibe-

a Indignatio Regis, nuntii mortis. Prov. 16. 14. *b* Lib. 10. tit. 5. p. 2. *c* Idem ibid.

a Tiberius fecerat, sed ad solos decem dies, etsi Senatui nollet facere potestatem, sententiam semel latam revocandi. Rectè illud quidem, si ideò factum fuisset, ut gratiæ locus esset, aut de caussa cognosci denuo posset; verùm *b* Tiberius homo crudelis & ferox, tantum indulgere non voluit. Augusto item Cæsari suasit Athenodorus, ne quid iratus decerneret priùs, quàm viginti quatuor Alphabeti Græci literas ex ordine recensuisset.

§. Cùm itaque ira furor brevis sit, maturitati deliberationis directè oppositus, nullum illi aptius remedium est, quàm prudens consultatio animi; ne scilicet cum executione præcipitet Princeps, donec consilio rem omnem expenderit. Non immerito contemptum se putabat *c* Assuerus Rex, quando Regina Vasthi ab ipso vocata venire renuit; & tametsi id graviter acceperit, ulcisci tamen noluit, antequam regni sui proceres in consilium adhibuisset.

§. De accepta injuria multùm cum aliis colloqui, iram magis succendit: unde & Pythagoræ fuit monitum: *Ignem gladio ne fodito*: agitatio enim flammam magis suscitat: neque efficacius pro ira remedium est, quàm silentium & solitudo: seipsa sensim consumitur & interit. Quin immò blandissima sæpè verba frigidæ instar sunt, quam fabri ferrarii fornacibus affundunt, ita magis magisque inflammant.

§. Hæc porrò in auribus sedem habet, aut certè per eas quasi foras advigilat: *d* has ergo muniat Princeps, ne sinistros rumores facilè hauriant, qui animũ irritare possint. Hinc factum reor, quòd statua Jovis

D 6 Cre-

a *Idque vitæ spatium damnatis prorogaretur, sed non Senatui libertas ad pœnitendum erat.* Tac. l. 3. Annal. *b* *Neque Tiberius interjectu temporis mitigabatur.* Tac. l. 3. Ann. *c* *Quæ renuit, & ad Regis imperium, quod per Eunuchos mandaverat, venire contempsit. Unde iratus Rex, & nimio furore succensus, interrogavit sapientes qui ex more regio semper ei aderant.* Esth. c. 1. 12. *d* *Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram.* Jac. 1. 19.

Cretensis auribus careret; nam iis, qui cum imperio sunt, damni plus adferunt sæpè, quàm emolumenti. Ego necessarias eas judico Principibus, si circumspectæ sint, & cum prudentia consilium capiant, neque ad primos quosque rumusculos commoveri se sinant. Tunc ira laudabilis est, quando eam ratio suscitat, & lenit prudentia. Ubi hæc ira *a* non est, justitia esse non potest. Tolerantia nimia peccandi licentiam dat, & obedientiam audacem facit. Omnia tolerare æquo animo & pati, aut ignorantia est, aut servitus, hominis de se parum sentientis. Iram fovere, ut offensioni fiat satis, aut exemplum statuatur de injuria in authoritatem regiam admissà, non vitii, sed virtutis est, idque lenitati, & mansuetudini nil quicquam derogat. Ecquis magis mitis & mansuetus, quàm *b* David, vir secundùm *c* cor Dei, tam lenis in vindicando, tam in ira moderatus; ut cum Saülem infensissimum sibi hostem in sua teneret potestate, satis habuerit oram *d* chlamydis illi præcidere; cujus facti adhuc illum pœnituit posteà. Et tamen quanta severitate injuriam ultus est, qua Rex Hanon legatos ejus affecerat? Miserat eos David ad consolandum Regem de obitu Patris sui, ille verò sinistrè suspicatus, ad explorandum regni statum potiùs venisse, barbis semirasis, & vestibus indecorè decurtatis eos abs se dimisit. Non tulit hanc injuriam David, homo cætera mitissimus: sed bello illum adorsus, omnes regni civitates, quas occupavit, funditùs evertit; incolas verò earundem (ut cum Scripturâ hoc dicam) e *adducens serravit, & circumegit super eos ferrata carpenta: divisitque cultris, & traduxit in typo laterum.* Immanitas.

a *Nunc irasci convenit justitia caussa.* Stob. ser. 20. b *Memento Domine David, & omnis mansuetudinis ejus.* Psal. 131. 1. c *Inveni David filium Iesse, virum secundum cor meum.* Act. 13. 22. d *Surrexit ergo David, & præcidit oram chlamydis Saul silenter. Post hæc percussit cor suum David, eò quòd abscidisset oram chlamydis Saul.* 1. Reg. 24. 5. & 6. 1. Paral. 19. e 2. Reg. 12. 31.

manitas quædam, atque iræ immoderatio cuipiam ista videri possent, qui fortè nesciret, injuriarum vulnera interdum curanda sic esse, ut ne cicatrices quidem maneant reliquæ. Ferro & igni interminatus est civitatibus & provinciis quibusdam *a* Artaxerxes, ni cuidam suo decreto essent obseqnentes, daturus aliàs tam hominibus, quàm animantibus brutis puniti contemptus & inobedientiæ severissimum exemplum. Iustissimus Deus isthanc politicam nos docuit, quando extremo cum rigore, salva tamē misericordia, à Syriorum *b* exercitu pœnas sumpsit, eo quod se Deum montium blasphemè vocitassent. Suprema Principum authoritas & potestas pars est Reipublicæ, adeoque offensas & injurias acceptas dissimulare semper non possunt.

§. Illa porro ira in Principibus laudabilis, & Reipubl. perutilis, quam suadet ratio, quæque gloriæ stimulis incitata, ad ardua & sublimiora impellit animum, etenim sine illa nihil egregium, nihil magnum moliri quis potest, nedum ad exitum perducere. Illa; illa est, quæ generosioribus spiritibus cor pascit, & supra se erigit ad contemnendas & spernendas difficultates. Cotem virtutis eam appellavere Academici, & virtutum comitem Plutarchus vocat.

§ Maximè verò sub Principatus initium ita deponere debet Princeps, & oblivisci injuriarū anteà illatarum; uti fecit Rex Sanctius, cognomento Fortis, cùm per successionem Castellæ regnū indeptus esset. Cū imperio Naturam velut immutat Princeps; quidni ergo immutet affectus etiam & passiones? Abuteretur sanè dominatu, qui vindictam de eo sumeret, qui jam subditum se agnoscit. Illud offenso sit satis,

D 7 quod

a *Vt non solùm hominibus; sed etiam bestiis invia sit in sempiternum, pro exemplo contmptus & inobedientiæ,* Est. 16. 24. b *Quia dixerunt Syri, Deus montium est Dominus, non est Deus vallium: dabo omnem hanc multitudinem grandem in manu tua, & scietis, quia ego sum Dominus,* 3. Reg. 20. 28. c Mar. hist. Hisp. lib. 14. cap. 10.

quod in eum nactus sit imperium, qui priùs læserat. Nobiliorē vindicandi rationem Fortunæ largiri non potest. Ita secum reputabat Ludovicus XII. Galliæ Rex, quare suadentibus nonnullis. ut ultū iret injurias, quas id temporis accepisset, cùm Ducis Aurellianensis solùm titulo gauderet, respondisse fertur: *Regē Franciæ non decet ulcisci injurias Aurelianensis Ducis.*

§. Offensas privatas in personam, non dignitatem admissas extrema sua potentia ne vindicet Princeps: etsi enim una ab alia videatur secerni non posse, expedit tamen non raro illas distinguere, ne Majestas exosa fiat, aut nimiùm formidabilis. Eò tendebat *a* Tiberii responsum, cum diceret: Si Piso nihil peccasset aliud quàm quòd de morte Germanici, & suo luctu lætatus esset, privatas inimicitias ulcisci se velle, non Principis. E contrario vindicare non debet, ut privatus, injurias, quæ aut muneri ejus, aut statui publico irrogantur: ita ut passione abreptus, de sua existimatione aut honore actum putet, nisi confestim ultionē paret, præsertim quando in aliud differre tempus magis expedit; etenim ira Principum non motus animi esse debet, sed utilitatis publicæ. Hanc præ oculis habuit *b* Rex Ferdinandus Catholicus, cum Rex Granatæ tributū nollet pendere, contra ac ejus majores fuerant soliti; atque una insolentiùs renūtiaret, jā pridem eos decessisse, in suis autē officinis monetariis non aurum aut argentū elaborari, sed enses fabricari & lanceas. Dissimulavit tamē ad tempus libertatē istam & arrogantiā Ferdinandus Rex, & inducias cum illo pactus est, differendo vindictam, usq; dum in statu quietiori res essent; qua in re bono publico *c* magis quàm affectui suo consuluit.

§. Nec

a *Nam si legatus officii terminos, obsequium erga imperatorem exuit, ejusdemque morte, & luctu meo lætatus est, odero; seponamque à domo mea, & privatas inimicitias, non principis, ulciscar.* Tac. lib. 3. Annal. *b* Mar. hist. Hisp. l. 24. cap. 16. Anton. Nibriss. Dec. lib. 7. cap. 9. *c* *Fatuus statim indicat iram suam; qui autem dissimulat injuriam, callidus est.* Proverb. 12, 16.

§. Nec minoris prudentiæ est iram tunc dissimulare, cum præsumi meritò potest, fore aliquando tempus, quando nocebit eam ostendisse. Ea de caussa Rex Catholicus Ferdinandus, tametsi Primoribus regni graviter offensus esset, quando tamen abdicato Castellæ regno, se recepit in Aragoniam, prudenter admodum istam animi indignationem, & acceptas injurias taciturnitate celavit, atq; adeò amicum & benevolum omnibus sese in suo discessu exhibuit, tanquam jam tunc præsentiret, denuò se regno isti aliquando præficiendum, uti reverà posteà accidit.

§. Generosa mens injurias vultu tegit, neque iracundiæ impetu abolere eas satagit, sed egregiis facinoribus potiùs, optimo sanè, & verè heroico vindicandi genere. a Cùm Rex Ferdinandus, cognomento Sanctus. Hispalim obsideret, Vir quidam nobili loco natus exprobrabat Garsiæ Peresio de Vargas, quod scuto undulato, contra ac familiæ isti liceret, uteretur. Dissimulavit ille tum quidem hoc dictum, donec Triana vi tentanda esset. Ibi inter primos adeò strenuè dimicavit, ut scutum infixis missilibus telis undique coopertum è pugna referret. Quare ad suum reversus æmulum, qui loco tum sibi caverat, & scutum ostentans sic eum allocutus est: *Non absque caussa tu quidem hoc scutum nostræ abjudicasti familiæ, qui illud tantis objicimus periculis; tibi verò præ aliis deberi, quis neget, qui tanto studio illæsum illud servas?* Solent plerumque calumniarum magis esse patientes ii, qui ab isto maledicendi genere alieniores sunt; neque minor virtus est, istam triumphare passionem, quam hostem.

§. Iram Principis accendere, haud minus periculosæ plenum opus est aleæ, quàm ignem cuniculis, aut tormento portis insititio (petardam vulgò dicunt) subjicere; & licèt in favorem proprium id fiat, prudentiæ tamen est illam moderari, præsertim si contra potentiores ea sit: ejusmodi enim iræ redundant plerumq; in caput illius, qui primus auctor & incentor extitit,

a Mar. hist. Hisp. l. 13. c. 7.

extitit. *a* Hæc caussa fuit, cur Mauri Toletani tantoperè laborarint, ut placarent iratum Regis Alphonsi Sexti animum, contra Archiepiscopum Toletanum & Reginam; propterea quod hi absque illius mandato Mosquecam iis eripuissent. Ex quo duo eruo documenta: Vnum est, debere Ministros, quando officii ratio sic postulat, quàm blandissimè fieri potest, ea proponere Principi, quæ ei aut fastidium creare possunt, aut bilem commovere: *b* facilè enim accidit, ut animus furore correptus in eum deinde desæviat, qui rem enarrando exposuit, quamtumvis omni culpa is vacet, aut optimo zelo id fecerit. Alterum est, ut dextrè conentur non moderari solùm Principum iram, sed regere etiam & occultare. Seraphini isti (amoris Ministri) quos coram Deo assistere viderat Isaias, c *duabus alis velabant faciem ejus, & duabus velabant pedes ejus*; ne videlicet noxa alicujus rei iræ ex oculis emicante, sic perterreficerent, ut montibus mallent opprimi, quàm iratum Dei vindicis *d* vultum intueri.

Ubi verò iracundiæ calor deferbuit, jam dolent etiam Principes, & indignantur, si quos aut iræ suæ testes, aut executionis habuere spectatores; utrumque enim istud à regia dignitate alienum est. Et propter hoc Deus ipse uxorem Lothi *e* in statuam salis convertit.

a Mar. hist. Hisp. lib. 9 cap. 17. b *Cuncta tamen ad Imperatorem id melius relata.* Corn. Tacit. lib. 4. Annal. c Isa. cap. 6. 2. d *Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira Agni.* Apoc. 6. 16. e *Respiciensque uxor ejus post se, versa est in statuam salis.* Gen. 19. 26.

S Y M.

SYMBOLUM IX.



CUm proprio ſuo damno trophæis & gloriæ Herculis ſeſe opponit invidia. Si præacutam eius clavam morſibus impetat, quid efficit aliud, quàm ut proprias cruentet fauces? Nimirum ſuiipſius vindex eſt. Ferro nihil videtur ſimilis, quod à ſanguine,

quem fundit, rubiginem trahit, & ab eadem post exeditur. Alia omnia vitia, ab aliqua boni specie, aut delectatione ortum habent; hoc contrà ex dolore interiori, & boni alieni odio nascitur. Vitia alia pœna ultrix à tergo sequitur; huic etiam præire ea solet. Invidia priùs in propria sævit a viscera, quàm in honorem proximi. Umbra virtutis est: hujus lucem fugiat necesse est, quisquis illam evitare voluerit. Quod noctua Solis radios suis captet oculis, illud est, quod aliarum avium odium suscitat & invidiam: si intra noctis tenebras, & sua se abderet latibula, nullum illi à reliquis esset periculum. Inter æquales æmulationi haud facile locus: fortuna unius assurgente, alterius crescit invidia. *b Insita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatē ægris oculis introspicere modumq; fortunæ à nullis magis exigere, quam quos in æquo videre.* In felici c lolio invidia similis est, quod tum primum prehendit segetem, quando ea altior est, & in fructus maturuit. Famam itaq; dignitates, & officia honoratiora defugiat quisquis invidiæ tela experiri non vult. d *Ex mediocritate fortunæ pauciora pericula sunt.* Regulus in tanta Neronis sævitia agebat securus, e *quia nova generis claritudine, neq, invidiosis opibus erat*: Attamen indignus esset hic metus generoso pectore. Quod alii nobis invideant; excellentiæ nostræ præ iis signum. At nullos sentire æmulos, non optima nota. Melius sanè est, invidiam pati, quàm æquis animis tolerari ab omnibus. Invidia virtutis stimulus est, perinde enim ut rosa spinā conservat, sic virtutem invidia. Facile illa negligeretur, si obtrectatores deessent & lividi. Multos æmulatio evexit supra alios, multos invidia fortunatos reddidit. Æmulatio Carthaginis Romanam auxit gloriam, uti & famam Caroli V. Imperatoris, illa Francisci Galliarum Regis. Ecclesiæ Romanæ, immò & universæ

a *Putredo ossium, invidia.* Prov. 14. 30. b Tacit. lib 2. hist. c *Cum autem crevisset herba, & fructum fecisset tunc apparuerant & zizania* Matt. c. 13. 26. d Tacit. lib. 14. Annal. e Idem ibid.

se Sixtum Quintum invidia peperit, prima fortunæ ejusdem origo. Nihil hic melius, quam ista flocci pendere, & conniti semper altiùs; donec invidum oculi deficiant, ut aspectu ultra sequi non possit. Terræ umbra ad imum usque è cælestibus orbem elementis citimum pertinet, & lunæ splendorem inficit; altioribus Planetis nihil officit. Vis solis, si vehementior sit, nebulas dispellit & dissipat. Æmulatio locum non habet, ubi magna est inæqualitas, atque adeò hoc unicum illi remedium est. Quo citiùs quis conscenderit altius, eò minus invidiæ erit expositus. Fumum non efficit ignis, qui incenditur subitò. Intereà, dum colluctantur quasi inter se merita, nascitur invidia, & contra eum arma sumit, qui supra cæteros extollitur. Superbia & aliorum præ se contemptus, illa sunt, quia in successu prospero invidiam conciliant, miscent odia. Modestia contra illam reprimit: Nemo enim ei invidet ut felici, qui seipsum pro tali non æstimat. *a* Hac de caussa Saul, postquàm in regem unctus fuit, mox in domum suam se recepit; atque ut palàm faceret, non efferri se dignitate regia, sceptro tantisper seposito, aratro admovit manum.

§. Aliud item remedium est, non domi Fortunam suam ampliorem facere, sed foris apud exteros: nam qui alium humili loco natū antè novit, nunc autem in altiori dignitatis gravi collocari videt, facilè hanc illi felicitatē invidet. Per oculos *b* magis, quam per aures malum istud sese in animum insinuat. Multi clarissimi Viri, ut aliorum fugerent invidiam, sublimiores honorum gradus maluerunt effugere. Tarquinius Consul, ut invidiæ sese subduceret oculis, ultrò voluntarium elegit exilium. Valerius Publius tectis propriis flammam injecit, quorum amplitudo invidiam illi pepererat. Fabius *c* Consulatu se abdica-

a 1. Reg. 10. & 11. b *Vt effugiamus nomen invidiæ, quod verbum ductum est, à nimis intuendo fortunam alterius.* Cic. in Tusc. c *Non enim poterimus ulla esse in invidia spoliati opibus, & illa Senatoria potestate.* Cic. ad Att.

abdicavit, sic inquiens: *Iam spero, Fabiorum gentem invidia infestare desinet.* Hos tamen ego deceptos existimo, propterea quod illud ipsum sit vindictam concedere potiùs, aut ulteriorẽ ansam præbere invidiæ; quæ ubi semel persequi aliquem institerit, antè non desinit, quàm eum ad extremam detruserit miseriam. Sol umbras non jacit, quàm diu in supremo cæli consistit vertice; at quando declinat, & nobis propior fit, tum crescunt illæ, & porriguntur longius. Sic prorsus invidia eum majori impellit impetu, qui in ruinam pronus jam est, aut labi incipit: & quoniam illa plerumque non nisi pusillanimes occupat, semper in metu est, ne rursum in pedes sese is erigat. Etiam postquam leonibus objectus fuisset Daniel, nondum tamen satis tutus videbatur Dario Regi ab iis, qui favorem ei regium invidebant; adeoque hominum invidiam metuens magis, quàm belluarum immanitatem, lapidem, quo lacum leonum obstruxerat, *a obsignavit annulo suo, & annulo optimatum suorum, ne quid fieret contra Danielem.*

Interdum ad declinandam invidiam, ejusque incommoda, consultum erit in eandem Fortunæ navim eos admittere, quorum timeri poterat æmulatio. Ita *b* remora, quæ deforis navi adhærescens, cursum ejus sistit; recepta intrò, vires perdit.

5. Invidia non semper proceras arrodit cedros; nonnunquam in humilibus spinis, quas natura ipsa odisse quodammodo videtur, suos fatigat dentes, & cruentat labra; usque adeò ut miserias etiam aliorum & calamitates absque livore & indignatione intueri nequeat: sive hoc eo accidat, quòd ejus malitia amens prorsus sit; sive quia ferre non sustinet animi robur & constantiam illius, qui ista patitur, aut illustrem famã, quæ ex fortunæ injuriis nasci solet. Habet præsentis libri Autor quamplurima, ob quæ vicem ejus merito aliquis doleat; nihil verò, aut pauca

a Dan. 6. 17. b *Peculiariter miratum, quomodo adhærens tenuisset, nec idem polleret in navigium receptum.* Plin. l. 32. c. 1.

pauca certe, cur in invidia esse possit apud alios: est tamen, qui has illi curas, labores & fatigationes assiduas, non æstimatas satis, aut remuneratas invideat. Et sanè videtur fatalis hęc adversus eum æmulatio A se ipsa oritur absque culpa & sæpè ea etiam illi affingit, quæ auditione prius ipse ab aliis accipit, quam vel imaginari sibi potuisset. Sed tamen tantum abest, ut animus ejus tam candidus suæque obligationis memor turbari istis se sinat, ut invidiam illam & indignationem amet potiùs; quippe quibus se veluti stimulis quibusdam incitari, & ad ulteriora impelli quotidie sentiat.

4. Principes itaque, qui gradu & dignitate tanto sublimiores sunt aliis, hoc agant potissimum, ut superant invidiam. Cui tantum non fuerit animi, quomodo animi habebit satis, ut Princeps sit? Velle autem aut beneficiis, aut rigore illam vincere, hominis esset planè imprudentis. Monstra omnia domuit Hercules, contra hoc nec robur profuit, nec beneficium. Nullius certè gratia plebs obtrectare desinit: quicquid enim præstiteris, debitum credit; quin majora semper sibi pollicetur, quam accipiat. Obtrectationes extinguere non debent in Principe gloriæ studium: nec ulla res in susceptis negotiis ejus terrere animum. Cànes lunam allatrant; sed hæc latratus illos facilè despicit, & institutum iter insistit a *Ars prima regni est, posse invidiam pati.*

5. Nec valde nociva est Monarchiis invidia: enimvero virtutem plerumq; magis accendit, & illustriorem reddit; præsertim si Princeps justus sit & constans, nec facilè calumniis fidem adhibeat. In Rebuspublicis tamen, ubi singuli partis rationem obtinent, & passionum suarum desideria opitulantibus consanguineis & amicis possunt exequi, perquàm periculosa est: concitat enim discordias, & clandestinas conspirationes; unde posteà bella nascuntur civilia, ex his verò dominiorum immutationes. Illa est, quæ superioribus sæculis Hanibalem

a Seneca.

lem aliosque illustres heroës profligavit; hoc nostro verò in dubium etiam vocare potuit insignem fidelitatem Angeli Baduerii Clarissimi Veneti, quem meritò gloriam & ornamentum Reipublicæ istius dixeris. Vir fuit profectò boni publici tam amans & studiosus, ut ejectus etiam in exilium, & injusta æmulorum persecutione oppressus, in omnibus tamen conservationi & saluti patriæ mirè studuerit.

§. Optimum invidiæ remedium in Rebuspublicis est communis omnium æqualitas, ut scilicet omnis pompa & ostentatio prohibeatur: nihil enim sic æmulationem excitat ac divitiarum splendor & amplitudo. Ea de caussa tantam adhibuit operam Respublica Romana, ut superfluis conviviorum sumptibus modum poneret; agros item, aliasque possessiones sic divideret, ut vires & facultates civium æquales essent.

§. Invidia haudquaquam decet principes, tantò cæteris sublimiores, tum quia inferioris vitium est adversus majores; tum etiam, quia exigua gloria sit oportet, quæ inclarescere aliter non potest, nisi obscuret alias. Pyramides in Ægypto inter septem a orbis miracula censebantur, eo quòd incidentem lucem ab omni latere sic exciperent, ut nullam in corpora vicina umbram jacerent. Imbecillitatis signum est illius laborare penuria, quod aliis invidemus. Sed nihil magis indignum principe, quàm si ipse præstantiæ & prudentiæ suorum Ministrorum invideat: hi enim ejus quodammodo partes sunt ac membra; neque vero caput pedibus invidet quod robore polleant ad sustentandum corpus; aut brachiis, quod laborent; in eo gloriatur potius, quod ab instrumentis talibus instructum sit. Amor tamen proprius interdum in caussa est, ut sicut Principes potestate præstant aliis, ita etiam donis tam animi, quàm

a *Pyramides in Ægypto, quarum in suo statu se umbra consumens, ultra constructionis spatia nulla parte respicitur.* Cassidor. l. 6. var epist. 16.

quam corporis iisdem cupiant excellere. Etiam fama carminum *a* Lucani Neronem affligebat inter tot ac tantos honores, quibus fruebatur. Quare caveant sedulo, qui cum Principibus agunt, ne cum iisdem de scientiæ aut ingenii laude videantur velle contendere, quòd si casus aliquando ita tulerit, cedant potiùs, & palmam iisdem ultro deferant. Utrumque non prudentia solum est, sed reverentia etiam Principibus debita. In illo Dei palatio, quod vidit Ezechiel, coram astabant *b* Cherubini. (scientiæ & sapientiæ spiritus) insigni cum modestia manus alis suis cooperientes. Illud ego optarem, ut Princeps invideret cultui & venerationi, quam quidam nimis etiam ambitiosè deposcunt, hoc nomine, quod apud eum gratia plus valeant, & illi chariores sint, atque adeò ut hos suos favores nimios aliquantum moderetur. Verùm nescio quo pacto gratia illa & favor fascinent animum Principis, & invidiam exoculent. Saül *c* non rectis oculis aspiciebat Davidem, cùm præclara ipsius facinora etjam in obsequium suum gesta, præ suis tamen celebrari conspiceret. Contra Assuerus *d* Rex facilè ferre poterat Amanum, quem singulari affectu prosequebatur, ut Regem coli ab omnibus & suspici.

§. Nulla invidia plus habet periculi, quàm quæ est inter viros Nobiles; curandum itaque, ut honores & munera non videantur familiis certis esse hæreditaria, sed ab una transferantur ad alias, ita quidem, ut locupletiores occupentur in officiis, quæ pompam aliquam & sumptus postulant; pauperiores verò in iis, per quæ ad lautiorem redire fortunam, & nobilitatis suæ splendorem tueri valeant.

§. Æmu-

a *Lucanum propriæ caussæ accendebant, quòd famã carminum ejus premebat Nero.* Tac. l. 15. Annal. b *Apparuit in Cherubin similitudo manus hominis subtus pennas eorum.* Ezech. 10. 8. c *Non rectis ergo oculis Saül aspiciebat David à die illa.* 1. Reg. c. 18. 9. d *Cunctique servi Regis, qui in foribus palatii versabantur, flectebant genua, & adorabant Aman.* Esth. c. 3. 2.

5. Æmulatio aliqua gloriosa, illa nimirum, quæ non virtuti, aut alienæ invidet excellentiæ, sed ea destitui se dolet, & egregiis experimentis qua fortitudinis, qua ingenii ad eam aspirare contendit, illa, inquam, meretur laudem: neque enim vitium censeri debet, sed scintilla quædam virtutis, quæ ex animo nobili & generoso eminet. Gloria, quam Miltiadi victoria contra Persas peperit, ita accendit Themistoclis animum, ut quicquid in eo esset vitii, flammæ illæ illico absumerent; ipse vero in alium mutatus hominem, & quasi extra se positus, Athenas perambularet, ac diceret. a Nec *Miltiadis trophæis se è somno excitari.* Quamdiu Vitellius habuit æmulos, à vitiis sese abstinuit; at simul ac illi defuere, *tum ipse exercitusque sævitia, libidine, raptu in extremos mores proruperunt.* Talis est æmulatio, quam Respublicæ fovere debent propositis præmiis, erectis trophæis ac statuis; anima enim est & spiritus, quibus illæ conservantur, & magis indies efflorescunt. Atque hanc caussam esse puto, cur Respublica Helveta tam parum laboret suos fines ulteriùs extendere, & cur ex eadem tam rari viri illustriores prodeant, tametsi aliàs Natura virtutem & animi robur iis minimè denegarit: nam præcipuum eorum institutum est, servare inter omnes & in omnibus æqualitatem; quo casu cessat omnis æmulatio, atque adeo virtutes egregiæ & militares veluti ardentes prunæ sub cineribus sopiuntur.

6. Verùm quamvis illa inter Ministros æmulatio utilis videatur, non omni tamen vacat periculo: *Populus* enim, b *qui neminem sine æmulo sinit*, variè affectus est; unde dum isti uni, illi alteri plausum dant, contentio inter utrosque oritur, & partium studio concitantur tumultus ac seditiones. Accedit, quod ambitionis ardor, & cupiditas efferendi se supra alios ad fraudes, artesque illicitas impellere soleat, & quæ honesta primum erat æmulatio, in odium tandem atque invidiam degeneret. Offensus olim Metellus, quòd

a Tac. lib. 2. Histor. b Tac. lib. 14. Annal.

quod in Hispania Citeriore Pompejo successor nominaretur, & gloriæ Pompejanæ invidia stimulatus, milites exautoravit, robur exercitus imminuit, & provisionem omnem incuriosus neglexit. Quod & Pompejus postea fecit, cùm rescisceret Marcum Popilium Consulem sibi succenturiandum; & ne forte triumphatis Numantinis gloriam is adipisceretur, antequam abiret officio, pacem cum iis fecit, Romano nomini admodum probrosam. Hoc nostro tempore Grolla in hostis potestatem concessit, non alia de caussa, quàm quòd inter Tribunos militares, qui subsidio mittebantur, de prærogativa esset contentio. Nihil æque perniciosum Principibus, nihil magis remedio indiget. Neque hic ullo modo dissimulandum, sed puniendus non is solùm, qui culpæ plus habet, sed & qui innocentior videri potest. Ille, quia caussam dedit; hic verò, quia non cessit juri suo, & occasionem rei bene gerendæ elabi passus est. Qui rigor, si cui videatur nimius, utilitate boni publici, & exempli facile excusari poterit. Nulla magna resolutio absque aliqua permixtione injuriæ. Priùs ad obsequium Principis oculos reflectere debet subditus, quàm ad existimationem propriam; posteà satisfactionem postulet pro accepta injuria, & obsequium putet Principi præstitum, quòd illam tantisper tolerârit. Insignis animi fortitudo est in tali casu patientem esse: debet enim generosus animus Regis obsequium suis anteferre passionibus, & a *privata odia publicis utilitatibus remittere.* Aristides & Themistocles capitali diffidebant odio, cùm tamen ambo mitterentur unà legati, & urbis portam attigissent, dixisse fertur Aristides: *Vis Themistocles, tantisper hic seponamus privatas nostras simultates, repetituri eas postea, ubi egressi iterũ fuerimus?* b Idem fecit Henricus Gusmanius Dux Assidoniæ, qui etsi alias Roderico Pontio Marchioni Gaditano ex privatis contentionibus consensus esset, boni

a Tacit. lib. 1. Annal. b Mar. hist. Hisp. lib. 25. cap. 1.

tamen publici amore eidem opitulatum ivit, cum Alhamæ à Mauris obsidione premeretur. Sed quia haud paullo facilius est, ea prævertere incommoda, quàm corrigere posteà, cavendum erit Principi, ne duos pari autoritate eidem muneri Ministros præficiat, nam a *arduum eodem loci potentiam & concordiam esse*. Tiberius sanè, cùm alium destinare deberet in Asiam æqualis cum illo dignitatis, qui tum provinciam illam administrabat, periculosum id fore ratus, M. Alerum *delegit e pratoriis, ne consulari obtinente Asiam, æmulatio inter pares, & ex eo impedimentum oriretur.*

a Tacit. lib.4. Annal.

SYM.

SYMBOLVM X.



FAlco è vinculis emissus, nolas è pedibus appensas rostro dissolvere conatur, quippe libertati suæ noxias; siquidem tinnitus ille & clangor vocis instar est, quæ vel levissimo excitata motu Venatorem protinus advocat, atque adeò in caussa est, ut

miser retrahatur in vincula, tametsi in penitissimas sese sylvas abdiderit. Heu! quam multis malo fuit, virtutum & rerum cum laude gestarum rumor! quam multos fama in invidiam adduxit, & durissimam iterum servire fecit servitutem! *a Nec minus periculum ex magna* seu bona *fama, quam ex mala* Nunquam Miltiades vitam infelix amisisset in carcere, si fortis illius animus in tenebris dilituisset incognitus, aut si spiritus suos altiores moderatus sufficere sibi putasset aliorum Atheniensium civium æquare fortunam. Crevit victoriarum plausus, cumque invidiæ oculi tam splendentes famæ radios ferre haud possent, à Republica illa in suspicionem vocari cœpit, quod æstimationem & gratiam mereri debuerat. Veriti nimirum sunt, ne suis tandem cervicibus jugum cogerentur admittere, quod ille hostibus imponebat; plusq; futurum & incertum infidelitatis periculum formidarunt à Miltiade, quàm præsens illud & longe gravius, quod imminebat ab iis, qui aperte & palam civitatis ruinam ac perniciem moliebantur. Suspicio rationem in consilium non adhibet, nec sinit ejusmodi metus res suis ponderare momentis, aut se à gratitudine debita corrigi. Maluit Respublica illa unius civis, licet de se optimè meriti, carceres & infamiam, quàm alios omnes in continuis suspicionibus vivere. *b* Carthaginenses Sapphoni Hispaniæ administrationem abrogarunt, specie quidem Reipublicæ in patria procurandæ; re tamen vera, quia potentiam ejus, auctoritatemq; amplius ferre non sustinebant. Pari modo & Hanonem, ejus in Provincia successorem, tot tantisque navigationibus celebrem mulctarunt exilio, nulla justiore de caussa, quam quod ingenio & industria plus valeret, ac liberæ civitati tutum putarent. Viderant eum inter homines primum manu leonē tractare, & cicurare, & metuere cœperunt, ne & ipsos tandem subjugaret, qui ferarum immanitatem domuisset. Ita videlicet obsequia & egregia facinora remu-

a Tacit in vita Agric. *b* Mar. hist Hisp. l. 2. c. 1.

remunerari solent Respublicæ. Nemo civium suum reputat honorem aut beneficium, quod in universum confertur communitatem, offensam tamen ejusdem & suspicionem omnes ad se arbitrantur pertinere. Si præmio afficiendus aliquis, vix pauculi suffragantur; contra ut reum faciant, nemo non satagit. Qui inter alios eminet, is jam in periculo est: nam zelus, quem habet, boni publici, aliorum accusat inertiam; prudentia aliorum inscitiam detegit. Hinc ista in obsequio Principum à parendi studio pericula; hinc virtus & industria, perinde ac vitia, odio sunt. Salustius Crispus a *cui vigor animi ingentibus negotiis par suberat, eò magis ut invidiam amoliretur, somnum & inertiam ostentabat.* Sed illud pessimum, offendi quandoque Principem, si à vigilante Ministro excitetur, quem somno secum indulgere ipse potius cuperet. Eapropter uti hypocrisis quædam est, quæ virtutes fingit, & dissimulat vitia: ita alia nunc opus, quæ robur ac celsitudinem animi dissimulet, & famam compescat. Agricola certè invidiæ metu suam tantopere occultare studuit, ut qui tantam in illo animi demissionem & modestiam cernerent, nisi aliunde de fama ejus inaudiissent, eam ex primo viri aspectu nequaquam potuissent b augurari. Sensit cum tempore incommodum hoc Germanicus; sed ferre maluit, quam corrigere, quando, nationibus multis debellatis, trophæum erexit quidem, nomen tamen suum ob famæ periculum eidem c inscribere noluit. Sanctus item Ioannes tacito suo nomine refert insignem illum favorem sibi à Christo Servatore in suprema cœna exhibitũ. quæ si humana politica non fuit, prudentem tamen fuisse

E 3 a mo-

a Tacit. lib. 5. Annal. b *Viso, aspectoque Agricola quærerent famam, pauci interpretarentur.* Tacit. in vita Agric. c *Debellatis inter Rhenum, Albimque nationibus exercitum Tiberii Cæsaris ea monimenta Marti, & Iovi, & Augusto sacravisse, de se nihil addidit metu invidiæ, an ratus conscientiam facti satis esse.* Tacit. lib 2. Annal.

a modestiam non negarim. Sola etiam somnia de eminentia propria invidiam inter fratres suscitant. Capitis discrimen prope Josephus adiit, dum ingenuè magis, quàm prudenter percensuit somnium de spicarum manipulis, qui suo inter alios erecto se inclinaverant: nam vel excellentiæ umbra, immò solum posse excellere, invidiam habet sollicitam. Gloria tam ob virtutes proprias, quàm aliorum *b* vitia, in periculo est. Vitium non æquè in hominibus timetur, quia servos eos reddit; at virtus, quia dominos efficit; Dominium quippe habet ab ipsa Natura sibi concessum in alios; quod tamen nolunt Respublicæ penes unum solum esse, sed æqualiter inter omnes dispertium malunt.

Enimverò virtus, velut voluntaria quædam animorum tyrannis, non minus in eos habet virium, quàm vis ipsa & coactio: & quidem ad accendendam Reipublicæ æmulationem, perinde omnino est, sive ad obediendum uni alicui impellat ratio, sive vis adigat: quin prior illa tyrannis quo justior, eò periculosior est, & minùs illi resistitur. Atque hæc ipsa res Ostracismo, seu exilio testulato, ut Latini vocant, caussam dedit, quo Aristides inter alios mulctatus fuit; cui vitio datum, quod vir bonus & justus communi omnium suffragio haberetur. Amicus virtuti maximè periculosus est populi favor: illius quippe plausus atque admurmuratio haud secus, ac delictum castigari solet, uti in *c* Galeriano videre licuit. *d Breves* itaque *& infaustos* semper fuisse *populi Romani amores*, etiam Germanicus experimento didicit. Nec Principes, nec Respublicæ valde cupiunt, ut Ministros habeant admodum excellentes, sed ut tractandis negotiis ii pares sint. Et hanc fuisse

a *Erat ergo recumbens unus ex discipulis ejus in sinu Iesu, quem diligebat Iesus.* Io. 13. 23. *b* *Agricola simul suis virtutibus, simul vitiis aliorũ in ipsum gloriã præceps agebatur.* Tac. in vita Agric. *c* *Nihil ausus, sed nomen insigne & decora ipsi juventa, rumore vulgi celebrabantur.* Tac. lib. 4. hist. *d* Tacit. lib. 2. Annal.

fuisse caussam ait Tacitus, cur Poppæus Sabinus annos quatuor & viginti provinciarum præcipuarum procurationem obtinuerit, a *nullam scilicet ob eximiam artem, sed quod par negotiis, neque supra erat.* Magna ergo prudentia est, nôsse suam occultare famam, atque adeò omnem ingenii, fortitudinis aut excellentiæ cavere ostentationem, & altiores cogitationes quasi sub cineribus abdere; tametsi fateor animo generoso difficile sit, intra pectoris angustias flammam cohibere, quæ undique emicat, & novam indies appetit materiam, quo magis accendatur, & luceat. Sed persuadere id nobis possunt Illustrium Heroum exempla, qui à Dictatura ad Stivam aliquando reversi sunt, uti & eorum, quos portæ Romanæ capere haud potuêre; sed ingressi sunt triumphantes per dejecta urbis mœnia, trophæis inclyti, quique post devictas nationes receperunt sese in viles & humiles casas, ubi subinde revisit ad eos Respublica.

Nec sane tam citò eos in lucem denuò produxisset, nisi eos vidisset tam gloriæ esse fugitantes: umbræ enim illa similis est, quæ insequentem fugit, sequitur fugientem. Major illius fama est & opinio, qui plùs eam celare contendit. Rubellius Plautus mereri imperium eo nomine videbatur, quia vivebat b occultior. At non ita in Monarchiis, ubi ascenditur altius, quia semel ascendi cœptum est. Viros fortes & animosos Princeps in pretio habet; Respublicæ timent potius. Ille præmiis & muneribus eos ad majora incitat; hæ sua ingratitudine eosdem deprimunt. Nec timor solùm est, quo suæ metuunt libertati; sed titulus etiam, quem invidiæ prætexunt & æmulationi. Favor omnium & applausus, si uni soli civi fiant, suspecta haberi solent & invidiam

a Tac. lib. 6. Annal. b *Omnium ore Rubellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Iulia familia, ipse placita majorum colebat habitu severo, casta & secreta domo, quantoque metu occultior, tanto plus fama adeptus.* Tac. lib. 14. Annal.

conciliant. Quod rarò in Principibus evenit, apud quos subditi gloria non facile in invidiam adducitur: quin si quid laude dignum ab eo gestum fuerit, illud sibi vendicant, tanquam à suo profectam imperio. Animadversum hoc in Othone Imperatore a *gloriam in se trahente; tanquam & ipse felix bello, & suis ducibus, & suis exercitibus Rempublicam auxisset*. Debent itaque Ministri prudentiores felices rerum successus tribuere Principi; facti cautiores exemplo Silii: qui malam propterea à Tiberio iniit gratiam, quòd gloriaretur, se legiones continuisse in officio; adeoque dictitare soleret, Tiberium nemini alteri, quam sibi debere imperium: b *Destrui* nimium *per hæc fortunam suam Cæsar, imparemque tanto merito rebatur*. Nec alia de caussa Vespasiano Antonius Primus displicuit, quam quod esset c *nimius commemorandis, quæ ipse meruisset*. Prudentior longe Agricola, qui d *nunquam in suam famam gestis exultavit, ad auctorem & ducem, ut Minister fortunam referebat. Ita virtute in obsequendo, verecundia in prædicando, extra invidiam, nec extra gloriam erat*. Illustre ea in re exemplum dedit omnibus belli ducibus Ioabus; qui quoties orbem aliquam ad deditionem compulisset, Davidem Regem admonebat ante, ut novas adduceret copias, adeoque ipsius auspiciis tribueretur e deditio. Habuerunt hanc præ aliis laudem Germani veteres, apud quos f *Principem suum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriæ ejus assignare, præcipuum sacramentum erat*.

§. Istis de caussis securior erit de præmio, qui Principi, quàm qui Reipublicæ aliqua præstiit obsequia, & facilius illius, quam hujus demerebitur

a gratiam

a Tacit. l. 1. hist. *b* Tacit. l. 1. Annal. *c* Tacit. ibid. *d* Tacit. in vita Agric. e *Nunc igitur congrega reliquam partem populi, & obside civitatem, & cape eam: ne cum vastata à me fuerit urbs, nomini meo asscribatur victoria* 2. Reg. 12. 28. *f* Tac. lib. d Germ.

a gratiam. Minus quoque periculi est, si in illum delinquat aliquis, quam in istam: multitudo enim nec dissimulat, nec veniam largitur, nec misericordia commovetur. Æque ad audendum prompta, sive cum periculo tentandum aliquid sit, sive injuste: quia enim seu metus, seu culpa ad multos pertinet, facile sibi persuadent singuli periculum illud non suo imminere capiti, nec sibi istam inurendam b infamiam. Communitas frontem non habet quæ possit erubescere; quemadmodum Princeps, qui sibi cum primis, tum deinde suæ ac posterorum famæ non immerito metuit. Principi omnes fere adulari solent, ea illi proponendo ante oculos, quæ ad gloriam faciunt: in Rebuspublicis c *paucis decus publicum curæ, plures tuta differunt*. Princeps curare hoc debet, ut subditis suis faciat satis; in communitate cessat cura ista &, solicitudo: quicquid enim illa molitur aut agit, communi omnium consilio fit, adeoque ad omnes pertinere creditur. Atque hinc fieri arbitror, quod Respublicæ (non de iis nunc loquor, quæ Regibus pares sunt) in fide pactorum tuenda plerumque haud satis constantes sint & fidæ: nam illud solum pro justo habent, quod ad earundem conservationem, amplitudinem, & libertatem, quam profitentur, videtur conducere; qua in re admodum illæ superstitiosæ sunt. Veram se colere libertatem autumant, & plurima tyrannorum idola servili submissione venerantur. Nemo non imperare se credit, & omnes obediunt. Contra dominatum unius, tanquam venenum aliquod, omnes theriaca sese muniunt, & multorum imperium avide ac securi hauriunt. Tyrannidem exterorum reformidant; illam domi suæ natam non agnoscunt. Multus ubique de liberta-

a *Tarda sunt, quæ in commune expostulantur, privatam gratiam statim mereare, statim recipias.* Tacit. lib. 1. Annal. b *Ita trepidi, & utrinque anxii coeunt; nemo privatim, expedito consilio, inter multos, societate culpæ tutior.* Tac. lib. 2. Hist. c Tac. lib. 12. Ann.

te sermo, & nusquam ea reperitur. Imaginatione omnes, reapse nemo eam possidet. Instituant nunc comparationem confœderatæ Belgarum Provinciæ inter libertatem, qua fruiti sunt quondam, & istam præsentem, & expendant diligenter, utra ex his major sit; num item eam olim experti sint servitutem, ea perpessi damna, & tributorum exactiones, quas nunc experiuntur & sentiunt. Cogitent quarumdam Rerum publicarum Subditi, vel ipsi etiam Magistratus; qui in alios habent imperium, ullusne Tyrannus esse potuerit, qui duriori eos servitute opprimeret, quàm iidem illi, quos sibi ipsi tuendæ libertatis constituerunt Patronos, cum nullus omnino sit, qui ea sincerè fruatur, aut cui in actionibus suis libero esse liceat. Omnes suspitionum suarum miserrima mancipia sunt. Sui ipsius Tyrannus est ejusmodi Magistratus, & vere de iis dici potest, quòd a *magis sine Domino* vivant, *quam in libertate*, quantò enim magis è servitutis vinculis sese conantur eximere, tanto magis iisdem sese b illaqueant.

a Tacit lib. 2. Annal. b *Sed dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur.* Tacit. lib. 1. Annal.

S Y M.

SYMBOLVM XI.



Lingua instrumentum est, quo sensa sua mens exprimit. Nam aut illius beneficio sese explicat, aut calami, qui velut lingua quædam muta alterius vicem subit, interdum, & verba efformat in charta, quæ voce oporteret eloqui. Ex utraque porrò animi

cujusque dotes & magnitudinem licebit conjicere: a *In lingua enim sapiētia dignoscitur, & sensus, & scientia, & doctrina in verbo sensati.* Quamobrem Alphonsus Rex dictus Sapiens, dum suis persequitur legibus, qualem in sermone se gerere, quave moderatione in loquendo Princeps uti debeat; sic ait inter cætera: b *Ca el mucho fablar faze envilescer las palabras, fazele descubrir las poridades, e si el no fuere ome de gran seso por las sus palabras entenderān los omes la mengua, que a del. Ca bien asi como el cantaro quebrado se conoze por su sueno, otro si el seso del omne es conozido por la palabra.* Et sane videtur Alphonsus Rex comparationem istam ex his Persii carminibus mutuatus:

c ------ *Sonat vitium percussa maligne*
Respondet viridi non cocta fidelia limo.

d *Oratio vultus animi est, si circumtonsa est, si fucata & manufacta, ostendit illum non esse sincerum, & habere aliquid fracti.* Ad quod declarandum alio nobiliori, magisque accommodato Emblemate uti placuit: Campana scilicet, quæ Principis Symbolum est; illa siquidem suspensa ex editiori urbis loco, omnes civium actiones gubernat ac dirigit; & si vel metallum probatum non sit, vel aliud lateat vitium, è sono e illico dignosci potest. Ad eundem fere modum Princeps universale quoddam suorum subditorum horologium est, tanquam qui è motu verborum ipsius magnam partem dependeant; per ista aut existimationem sibi apud illos conciliat, aut deperdit: nemo enim quisquam est, quin è Principis sermone de ejusdem natura, ingenio & affectibus augurari velit: Nullum est verbum, quod non studiosissime captent audientes. Manent alta mente reposta singula, quæ narrata dein aliis multorum subjacent examini, & à variis varie explicari solent. Addo illa etiam, quæ in secessu & non cogitanti forsan excidunt, profunda censeri, & mysteriorum plena, nec casu

a Eccl. 4. 29. b Lib. 5. tt. 2. p. 2. c Pers. d Seneca Epistol. 115. e *Vas fictile ictu & sono, homo sermone probatur.* Meliss. serm. 48. tom. 5. bibl.

casu solùm dicta, aut fortuitò. Eapropter decet omnino, ne mentem illa pravenìant, sed *a* ut præmeditata sint, & non nisi prævia temporis, loci, personarum consideratione proferantur. Nam

-----*Nescit vox missa reverti*,

b Vt ait Horatius; cui suffragatur Alphonsus Rex. c *Eporen le tòdo Ome, e mayormente el Rey se debe mucho guardar en su palabra, de manera, que sea acatada, e pensada, ante que la diga: ca despues, que sale de la boca, no puede Ome fazer, que no sea dicha.* Vnde gravissima oriri possunt incommoda: Regum enim *d* verba præcipua sunt gubernandi instrumenta. *Mors & vita in manu linguæ*: honor & ignorantia: prosperitas & ruina subditorum. Ideo Callisthenem monebat Aristoteles, cùm eum ad Alexandrum Magnum mitteret, ut pauca cum eo colloqueretur, & non nisi de iis, quæ placere eidem possent; eò quòd res plena esset periculi, cum eò agere, qui in lingua sua vitæ necisq; circumferret potestatem. Nullum ex ore Principis exit verbum, quod non singularem habeat emphasin. Si de negotiis loquatur, mandata sunt: si de delictis, sententiæ decretoriæ: si de promissis, obligationes. Per istiusmodi verba aut recta incedit via, aut ab eadem deflectit obedientia. Videant itaque Principes, quomodo utantur hoc linguæ instrumento, quam Natura non mero utique casu dentibus ceu firmo quodam muro seclusit & circumsepsit. Neque minùs ad domandam linguam, quam ad equum coërcendum fræno *e* opus est. Modicum quidem corporis membrum est; sed gubernaculo simile, in cujus motu totius navigii salus aut interitus vertitur. Lingua in lubrico sita est, facillime labitur, nisi firmet prudentia. Hinc illa Davidis Prophetiæ petitio: f *Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantia labiis meis.*

E 7 Quòd

a *A facie verbi parturit fatuus, tanquã geminus partus infantis.* Eccl. 19. 11. *b* Hor. *c* Lib. 1. tt. 4. p. 2 d *Et sermo illius potestate plenus est.* Eccl. 8. 4. e *Aurum tuum & argentum confla, & verbis tuis facito stateram, & frænos ori tuo rectos.* Eccl. 18. 29. f Ps. 140. 3.

§. Quòd si eò etiam sese demittat Princeps, ut cum quovis familiarius colloquatur, id existimationem ejus, atque autoritatem prorsus prostituit, aliaque accersit incommoda, nisi tamen fortè notitiæ alicujus capiendæ caussa id fieret. Quisquis enim negotia pertractanda habet, Principem aliquem cuperet apprimè prudentem, & de rebus suis instructum quàm optimè: quod ferè est impossibile, eo quod a Princeps suâ scientia cuncta complecti nequeat, & si forsan minùs aptè ad propositum responderit, negotiorum minus capax judicabitur, aut incuriosus. Præterquam quod nunquam ferè dotes ac talenta Principis tanta esse deprehendantur, quanta est existimatio, quæ de iis à plerisque solet concipi. Et propter ejusmodi pericula malebant olim Romani Imperatores per codicillos secum agi, atque ipsi postea in scripto responsa dabant; tum ut tempus maturè deliberandi suppeteret, tum etiam, quia calamus minus periculi conjunctum habet, quàm lingua. Hæc siquidem responsum diu differre commodè non potest, potest autem calamus. Sejanus, quantumvis b Tiberio gratiosus, scripto tamen eum adibat. Quædam nihilominus sunt negotia, quæ oretenus tractare præstat, quàm scriptione, tunc præsertim, quando haud satis videtur tutum in aliorum relinquere manibus scripturam, quæ perpetuum quoddam est testimonium, & pluribus obnoxium explicationibus, quàm verba ore prolata; quæ sicuti celerrimè transeunt, nec tenaciter hærent in memoriâ, ita ad dandam actionem certam minus idonea sunt. Cæterùm sive hoc, sive isto modo respondeat Princeps, illud semper tenendum, c *multum brevi sermoni inesse prudentia*, & vel hoc nomine eum Principis decere majestatem; unde & d *Imperatoriam brevitatem* vocat Tacitus. Enimverò lingua utendum, ut gladio, hoc est, ita ut ne apertum pectus ferienti exponas; qui

a Tac. l. 3. Ann. b *Componit ad Cæsarem codicillos: moris quippe tum erat, quamquam præsentem, scripto adire.* Tacit. lib. 4. Ann. c Sophocl. d Tac. l. 1. hist.

qui totum aperit animum, periculo sese objicit. Discursus breviores efficaciores sunt, & multa in recessu habent animo ponderanda. Nihil æquè regii muneris est, ac pauca loqui, & multa audire. Nec minùs convenit nôsse tacere, quàm nôsse loqui. In hoc homines habemus Magistros; in illo ipsum Deum, qui semper silentium nos docet in suis mysteriis. Ad divinitatem accedit propiùs, qui tacere didicit. a *Stultus quisque si tacuerit, sapiens reputabitur, & si compresserit labia sua, intelligens.* b *In ore fatuorum cor illorum: & in corde sapientium os illorum.* Illud prudentiæ est, neutra ex parte transgredi limites, utrumque enim periculosum.

----- Vt diversa sibi, vicinaque culpa est,

c *Multa loquens, & cuncta silens.*

Tunc loqui convenit, cum silentium aut Principi aut veritati præjudicat. Majestas solô etiam nutu sese abundè explicat. Silentium mutum opportunô tempore magna in Principibus facundia est; & significantius animi sensa solet exprimere sola morum gravitas & modestia, quàm ipsa verba: quod si his aliquando utendum, sincera sint oportet, cum regia quadam in sentiendo libertate.

d *Liberi sensi in semplici parole.*

Etenim cum exaggerationibus nimiis, cum juramentis & testimoniis non necessariis fidem aut amittunt omnino, aut certè suspectã faciunt. Gravia ergo sint absque fastidio, gratiosa absque sollicitudine, constantia sine asperitate, communia denique absque vulgaritate. Quin & apud Deum plus ponderis ac momenti habere videntur *e* verba aptè composita.

§. Verum tamen nulla alia in re prudentiori linguæ & calami moderatione opus est, atq; in promissis, in quibus Principes aut ex innata quadam animi generositate, aut ad intentos fines facilius assequendos, aut ad evitanda pericula, consueverunt esse libe-

a Prov. c. 17. *b* Eccl. 21. 29. *c* Auson. *d* Tasso. *e Non parcam ei, & verbis potentibus & ad deprecandum compositis,* Iob. 41. 3.

liberaliores; sed dum fidem liberare posteà nequeunt, perit autoritas, & aliorum sibi accersunt inimicitias, adeò ut satiùs *a* fuisset nunquam ita largiter polliceri. E promissis non fideliter exsolutis plura exorta sunt bella quàm ex illatis injuriis: in his siquidem non æque semper locum habet utilitas, atque in illis, & Principes plerumque magis proprio moventur commodo, quàm acceptis injuriis. Polliceri prolixè, & promissa non solvere, superior contumeliam interpretatur; inter æquales injustitia; apud inferiorem tyrannis censetur. Ne ergò præceps sit lingua ad pollicendum, antequam certò constet *b* præstari posse quod promittitur.

§ Sed & in comminationibus lingua limites facilè transilit; nam iracundiæ calor celerrimè illam commovet; cum verò vindicta deinde passioni animi par esse non possit, necesse est prudentiæ, immò & potestatis supremæ auctoritatem haud parum imminui. Consultius ergo fuerit, dissimulare tantisper offensas ut satisfactionis effectus antè expendi queant, quàm illam Princeps comminetur. Qui minis utitur priùs, quàm manibus, iis solis ulcisci se cogitat, aut hostem commonefacere. Nulla comminatio gravior, quàm mutum silentium. Ignes cuniculis subjectos, sed jam displosos, nemo ampliùs metuit. qui autem sub aggeribus adhuc abditi delitescunt, semper magis formidabiles sunt: nam effectus imaginationis longe solent esse majores, quam sensuum.

§ Obmurmuratio plurimum invidiæ & jactantiæ propriæ admixtum habet, & solius ferme Inferioris est adversus Superiorem, atque adeò indigna omnino Principe, à cujus labiis nullius cujuspiam honori periculum creari debet. Si vitia grassari videat, ea puniat oportet; si defectus alios leviores, aut corripiat, aut dissimulet.

§ Laus

a *Multò melius est, non vovere, quàm post votum promissa non reddere.* Eccl. c. 5. 4. b *Noli citatus esse in lingua tua; & inutilis, & remissus in operibus tuis.* Eccl. 4. 34.

§. Laus virtutis, rerum bene gestarum & obsequiorum, pars quædam est præmii. & ad ulteriorem sui ipsius æmulationem laudatum exstimulat; quin & aliis quoque calcar admovet. Collaudare tamen promiscue subditos, periculo non caret: cum enim judicium illorum varium sit atque incertum, illa vero laus sententia quædam quasi definitiva, deprehendi cum tempore poterit, temere prorsus hanc illis datam fuisse laudem, interim honoris tuendi gratia Princeps id, quod semel approbavit, revocare facile non audebit. Magna igitur prudentia, tum hac ipsa de caussa, tum ut ne invidiæ occasionem det aliis, in personis laudandis opus habet; quod & S. Spiritus est oraculum: a *Ante mortem ne laudes hominem quenquam.* Propria fuit Stoicorum præceptio, neminem temere ornandum laudibus, eo quod nulla penè res omnino certò affirmari possit, & nos quoque in iis, quæ laude videntur digna, falsa sæpe opinione deludamur.

a Eccl. 12. 30.

SYM-

SYMBOLVM XII.



COr humanum sapiens architectrix natura in intimum pectus abdidit; ne tamen propterea fortè, quòd occultum & sine testibus sit, contra rationis præscriptum quippiam ageret, unà homini indidit nativum illum colorem, aut flammam sanguineam, quâ

qua Verecundia frontem succederet, & reum cor faceret, si qua in re abiret ab honesto, sentiretur aliter, ac lingua loqueretur, cujus utriusque idem semper deberet esse motus, & mutua in omnibus consensio. At signum illud, quod à prima statim pueritia sese prodit, sensim obducit malitia. Quam ob rem, cùm minimè ignorarent Romani, quanti momenti esset veritas, ad stabiliendas in Republica hominum societates & commercia mutua, adeoque nihil magis cuperent, quam ut Verecundia ab ea desciscendi inter mortales sarta tecta servaretur, suspendebant è parvulorum collo cor aureum (quod Bullam dicebant) hieroglyphicum, Ausonio teste, à Pythagora inventum, ad significandam ingenuitatem, quam in sermone profiteri debent homines, & sinceritatem veritatis, gestando in pectore detectum quasi & apertum cor, genuinum veritatis illius Symbolum. Atque hoc ipsum est, quod communiter indicare volumus, cùm de homine verace dicimus, eum cor suum in manibus gerere. Idem & sacerdotes Ægyptii per Sapphirum innuebant, quem locabant in pectore Principum ad eandem veritatem symbolicè repræsentandam: quemadmodum & Ministri justitiæ aliquam ejusdem effigiem gestare consueverant. Neque tamen ideò cuipiam videri debet, si Princeps tam simplex & apertus fuerit veritatis cultor, deceptionibus fortè & fraudibus per hoc ansam dari: nam contrà potiùs nihil illa efficacius ad dolos istos cavendos, & procul arcendum mendacium, quod in veritatis frontem liberis intueri oculis nunquam audet. Eodem, opinor, & Pythagoræ pertinebat monitum, ut ne aversus à sole quis loqueretur; quo quidem significare voluit, nihil dicendum unquam, quod à verô alienum sit: nam qui sibi non temperat à mendacio, ferre non sustinet lucidissimos veritatis radios, duplici nomine per Solem adumbratæ; tum quòd solus & unicus ille sit, tum quòd tenebras, dissipet, & fuget umbras, restituendo rebus omnibus veram lucem,

cem, & nativos suos colores, uti Emblema præsens exhibet; in quo simul ac supra Horizontem fax illa ascendit, mox noctis diffugiunt tenebræ, & obscura sylvarum latibula repetunt nocturnæ aves, quæ alias ea absente, & noctis ....*per amica silentia* suas tantisper captabant prędas, dum volucres aliç quieti indulgerent. & somno. Quam confunditur noctua: si casu aliquo in solis conspectum veniat! In clarissima ejus luce hic illic offendit, & sese implicat: excœcat eam omnino splendor iste, omnesque illius eludit artes. Vllusne esse potest ingenio tam versuto aut vafro, quem in præsentia ingenui Princ pis, & cui sincera veritas maxime cordi est, non illicò fraus omnis atque astutia destituat?

.... a *Magni præsentia veri*,

ait ille. Nulla tam potens vis est, quæ candidioris animi consilia penetret, si candori illi prudentiæ quidam quasi recessus non defuerint. Quicquamne mundi hujus oculis magis patens atque apertum, quicquamne lucidius, magisve umbris ac tenebris oppositum, quam Sol? Et tamen, si quis in ejusdem radios aciem velit intendere, abyssos quasi deprehendet, nescio quas & lucis obscuritates, quæ sic obfuscant, & hebetant oculos, ut quid viderint, edicere ipsi nequeant. Haud aliter ad candorem veritatis occœcatur malitia, & suis evertitur fundamentis, nec jam viam aut modum reperit, quo artibus suis porro fallat. Dignissima Principe victoria, fraudes & technas ingenuitate, veritate mendacium triumphare. Mentiri servorum est; atque adeo generosum Principis animum *b* haudquaquam decet; cui vel maxime danda opera, ut Deo, qui ipsa est Veritas, quam simillimus sit. *c Onde los Reyes* (ait de illa Alphonsus Rex sæpe laudatus) *que tienem su lugar en la tierra, a quiẽ pertenez e de la guardar mucho, debẽ parar mientes, que no sean contra ella diziendo palabras mẽtirosas.* Et paullò infra in eadẽ lege aliã ejus rei adfert

a Virgilius. b *Non decent stultum verba composita, nec Principem labium mendax.* Prov. 1.

fert rationem : a *E de mas, quando el mintiesse en sus palabras, no le creerian los Omes, que le oyesen, maguer dixesse verdad, e tomarian ende carrera para mentir.* Expertus hoc fuit b Tiberius, qui *ad vana, & toties irrisa revulsus, de reddenda Republica, usque consules, seu quis alius regimen susciperet, vero quoque & honesto fidem demsit.*

§. Quantò Monarchiæ sunt grandiores, tantò vanitati & mendaciis c magis expositæ sunt. Fortunæ benignioris radii obtrectationum contra se nebulas facile attrahunt. In magnis imperiis omnia in sinistram trahuntur partem, & calumniis sunt obnoxia. Quod vis aperta nequit efficere, sæpe calumnia molitur, aut cuniculis occultis, aut insertis etiam cuneis, qua in re forti animo opus habet, qui aliis imperat; ut ne cursum suum immutet, aut importunis calumniantium vocibus ab eodem retardari se sinat. Nunquam non eminuit constantia ista, & firmitas animi in Hispaniæ Regibus, quibus quasi proprium semper fuit, invidiam & æmulorum obtrectationes despicere; quo uno prope artificio plurimæ istiusmodi dispulsæ sunt nebulæ, quas sicut imperii majestas excitat, ita easdem vi veritatis vicissim discutit, haud secus ac vapores Solis calor attenuat. Quam infames libellos, quam manifesta mendacia, quæ figmenta, quas calumnias contra Hispaniæ Monarchiam sparserunt sæpe malevoli! Neque tamen æmulatio ista ullam aspergere potuit maculam administrationi tam justæ regnorum, quæ in Europa possidet, quòd palam illa sit, & in oculis omnium. Inter alia, ut novis artibus, & confictis mendaciis dominatio ejus magis invisa redderetur, adeòque provinciæ rebelles ad reconciliationem minùs adjicerent animos, autor nescio quis, nomine Chapensis cujusdam Episcopi librum divulgavit, in quo multis persequitur, quam inhumaniter & male ab Hispana gente tractati fuerint Indiarum populi. Atque

a Lib. 3. tt. 4. p. 2. b Idem Ibid. c Tac. lib. 4. Annal. d *Cuncta magnis imperiis objectari solita.* Tac. l. 4. An.

que ut ea mendacia faciliùs fidem invenirent, primùm in ipsa Hispania sparsus fuit liber iste, tanquam Hispali typis editus, & in alias deinde linguas translatus est. Ingeniosa sanè inventio, & acuta malitia, magisque noxia, quàm fortè credi possit: quippe quæ in sinceris quibusdam animis plurimùm operata est mali; etsi prudentiores plerique mox fraudem agnoverint, siquidem ista omnia satis confutat insignis Religionis zelus & justitia; quam Hispana Natio ubivis terrarum constantissimè semper exercet ac tuetur, nec sibi ipsa in solis Indiis dissimilis est. Illud tamen non diffiteor, sub primam Americæ invasionem quædam non omnino probanda accidisse; sed eorum duntaxat vitio, qui cùm orbem hunc cognitum animi sui amplitudini nimis etiam angustum crederent, ausi fuêre permissu magis sui Regis, quàm jussu, aut electione, suam alibi experiri Fortunam, & novas hactenus incognitas inquirere regiones, ubi populos offendêre barbaros, idolorum cultui superstitiosè deditos, ipsis etiam feris immaniores, qui ferino more humana carne vitam propagabant, quorum inhumanitas, præterquam vi & extremo rigore, domari non potuit. Attamen mox incommodis istis provisum de remedio à Regibus Catholicis; hi namque eas in oras certos cum potestate ablegarunt commissarios, qui in eos, quos deliquisse deprehenderent, severè animadverterent, & justitiæ apud Indos integritatem tuerentur; multa deinde paternè ordinarunt, quæ pro eorundem facerent conservatione: inter quæ illud non in postremis numerandum, quod eos à gravissimis eximi voluerint laboribus, quibus tum in metalli-fodinis, tum aliis in rebus exercebantur quotidiè, antequam regiones istæ detegerentur. Miserunt præterea viros Apostolicos, qui fidei Christianæ mysteriis eos studio maximo edocerent; quin & propriis suis ac Regiis sumptibus fundarunt Episcopatus, erexerunt templa, & sustentarunt religiosas familias, in Ecclesiæ istius recens plantatæ utilitatem & gratiam: ita

ita quidem, ut ab eò tempore, quo provinciæ tam vastæ in Hispanorum concessere potestatem, etiam in novorum Dominorum absentia, nihil tamen eorum, quæ regii sunt muneris, desiderari ipsi passi sint. Quo in genere imperii hujus procuratio, & Ministrorum vigilantia, ipsius etiam Solis, Lunæ, stellarumque in hæc inferiora dominium & operationes superare quodam modo videri possunt: quoties enim vel per solas pauculas horas, ut quotidiè accidit, Solis hujus præsentia uni subtrahitur Hemisphærio, perturbatur & confunditur alterum, dum Malitia nocturnis sese vestit & contegit tenebris, ac sub caliginis istius, velut larva, homicidia, furta, adulteria, aliaque nefaria admittit flagitia; quibus omnibus in omnibus modis providentia Solis cavere satis non potest; esto, supra mundi horizontem nocturno etiam tempore crepusculi spargat aliquid, aut muneris sui partes Lunæ tanquam Vice-Reginæ, ac Stellis veluti Ministris suis interim deferat, iisque radiorum suorum auctoritatem communicet. Ex hoc itaq; nostro orbe moderantur pariter alterũ Hispaniæ Reges in Iustitia, in Pace, in Religione, cum eadem omnino felicitate politica, qua Castellæ regna fruuntur & gaudent. Ne tamen his suis artibus triumphent æmuli, & hostes Monarchiæ Hispanicæ; atque ut omnes istius libri calumniæ penitus elidantur, faciamus omnia ista mala, quæ confinxit malitia, Indos perpessos esse, & componamus cum iis, quæ hac nostra memoria in bellis variis tàm contra Genuam, quàm in Germania, Burgundia, & Lotharingia reipsa experti sumus, & luce clarius apparebit, mendacium illud ad horum veritatem neutiquam accedere. Quæ unquam crudelia tormenta contra Innocentiam à Tyrannis fuêre excogitata, quæ his nostris temporibus usurpati non vidimus, non jam adversus gentes inhumanas ac barbaras, sed Nationes cultas, civiles ac fideles; nec hostiles eas semper, sed contra seipsas etiam; nulla habita ratione aut propinqui sanguinis, aut pietatis in pa-

patriam. Quoties vidimus ipsas auxiliares copias in eum, à quo submissæ fuerant, arma sua convertere? Magis cruenta defensio fuit, quàm aperta læsio. Nihil inter protectionem interat, & spoliationem; nihil inter amicitiam, & hostilitatem. Non illustribus ædificiis, non locis sacris à ferro & flammis parcitum. Intra breve tempus pagos innumeros, castella, urbes suis vidimus sepiliri cineribus, & provincias undique refertas incolis in desertissimas verti solitudines. Nec tamen illa humani sanguinis sitis expleri aut satiari potuit. Nihil tunc novum, in hominum pectoribus, perinde ac arborum truncis, sclopetorum atque ensium vim experiri, non in ipso pugnæ ardore solum, sed posteà etiam, quàm primus Martis furor desævisset. Iucundissimum oculis erat spectaculum, deformes morientium vultus, & trementes artus contueri. Quoties dissecti hominum ventres præsepiorum fuere loco? Nonnunquam (horrendum dictu!) intra ipsa Matrum viscera latentes adhuc, & permisti cum avena & paleis tenelli fœtus equis cesserunt in pabulum. Cum vitæ ipsius jactura experimentum sumebatur, quantum aquæ humanum caperet corpus, aut quamdiu absque alimento vitam producere quis possit. Virgines Deo dicatæ fuerunt violatæ; constupratæ honestiores filiæ; Matronarum pudicitiæ illata vis, in ipso parentum & maritorum conspectu. Mulieres, æquè ac aliæ prædæ & spolia, aut pretio venibant, aut vaccis commutabantur & equis, ad usus minùs honestos atque illicitos. Agricolę juncti curribus, equorum instar vehere cogebantur onera, atque ut reconditas opes proderent, è pedibus, imò & verendis (sine pudore loqui) pendulos in ardentes fornaces sic demittebant. Ante parentum oculos misere trucidabant liberos, ut paternus amor in alieno charissimorum pignorum operaretur dolore, quod non poterat proprius. In nemoribus & sylvis, quæ latibula feris præbent, hominibus locus non dabatur, quo sese tuto abstruderent; nam cani-

bus

bus venaticis eos perveſtigabant, & veſtigiorum indicio producebant in lucem. Non profundi lacus à tam ingenioſâ cupiditate & rapina ſecuri erant; uncis & retibus inde extracta ſæpè ſunt utenſilia. Nec demortuorum oſſibus quietis manere licuit, tumuli everſi, & marmora, ut ſcrutarentur, quid ſub iis lateret abditum. Nulla ars magica eſt aut diabolica, qua uſi non fuerint, ut aurum atque argentum è latebris eruerent. Sævitia & cupiditate multæ hominum myriades periêre, non animi vilitate; quemadmodum Indi, quorum extirpationem divina permiſſio juſtitia, eò quod tot ſæculis contra conditorem ſuum rebelles extitiſſent. Non ego iſthæc recenſeo, ut ullam incuſem Nationem, ſcio enim pleraſque ferè omnes in barbara iſthac atque inhumana tragœdia ſuas egiſſe partes: ſed ſolum, ut à calumnia gentem Hiſpanam vindicem. Mitiſſimus etiam animus, & formatus optimè, aliquando in periculo eſt, ne extra limites abeat. Imbecillæ naturæ noſtræ vitium eſt, quod nulla actio tam bruta ſit, qua ſe contaminare non poſſit, ſi Religionis aut Juſtitiæ fræno careat.

SYMBOLUM XIII.



ABsentiam Solis supplet Luna, dum nocti præsidet. E variis illius motibus, augmento & decremento rerum harumce inferiorum vigor & conservatio dependet, & tametsi tantò pulchrior illa sit, quantò hæ obscuræ magis, & de se imbecilliores, utpote

pote quæ esse suum ab illius luce hauriant;nemo tamen est, qui vel ea de caussa, vel propter alia innumera ejus beneficia magnoperè ad eam advertat, ne tum quidem, cùm lumine plenam sese exhibet. Quòd si verò interdum terræ interjectu Eclipsin patiatur, & corporis sui non jam illustrati à Sole, ut paullò antè spectantibus sese offerebat, sed opaci & obscuri, pandat defectus, omnium illicò notatur & observatur oculis,quin longè etiam ante,quàm eveniat, prævertit curiositas,& omnes illius passus gradatim & minutatim in numerato habet Quid Principes aliud sunt,quàm Planetæ quidam terrestres & Lunæ, in quas divinus ille justitiæ sol suos diffundit radios pro terreno regimine? *a* nam si astra illa rebus dominantur? hi animis imperant. Hanc causam fuisse reor, cur Persarum Reges ementitis quibusdam radiis Solis & Lunæ formam imitarentur, ut nimirum astris haberentur suppares. Inter eosdem Rex Sapor *b* ad Constantium Imperatorem scribens, Solis & Lunæ Fratrem sese nuncupabat.Splendescit inter reliquos homines Principum dignitas, tanquam qui in sublimioribus potentiæ & imperii orbibus constituti, adeóque omnium censuris sunt expositi. Colossi sunt,qui à decoro deflectere nequeunt, quin mox in aliorum id incurrat oculos. Videant itaque diligenter, quid agant: eos enim universus hic mundus attentus observat; & licet, quæ facta ab iis benè, non notet interdum,ad errores tamen advertere animum nullo unquam tempore desinet.

Centum oculis, & auribus longè pluribus advigilat curiositas, ut in secretissima Principum cogitata penetret. Lapidis illius apud Zachariam *c* videntur similes, supra quem septem erant oculi. Nempe *qui magno imperio præditi, in excelso ætatem agant,eorumque facta cuncti mortales novère: ita maximè fortuna,minima li-*

F 2

a Chrys. serm. 120. b *Rex Regum Sapor, particeps siderum & frater Solis & Lunæ, Constantio fratri meo salutem.* Amm. Marcell. l.7. c *Super lapidem unum septem oculi sunt,* Zach. 3.9.

licentia est. Manus Principis mensura est concentus illius musici, quem bona & prudens gubernatio efficit; qua in mensurâ si casu aliquo æquabilitatem non servet, vocum oritur confusio, & turbatur harmonia in aliis: omnes enim illius sequuntur motum. Unde porrò fit, quòd status plerumque Principibus suis cupiant esse consimiles, flagitiosis tamen citius, quàm probis: cum enim vitia illorum perquàm sollicitè attendere soleant subditi, infixa hærent animis, & facilè ea posteà æmulatur adulatio. a *Vitiosi* quippe *Principes non solum vitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in civitatem, plusque exemplo, quàm peccato nocent.* Et experientia ipsa docet, malos mores plus communiter adferre nocumenti, quàm prosint etiam optimi: nam ea est naturæ nostræ perversa inclinatio, ut vitia potius, quàm virtutes imitari studeat. Quantæ, & quàm eximiæ erant illæ, quæ in Alexandro Magno eminebant! Imperator tamen Caracalla nihil ad se, suosque mores transferre conatus est, præter hoc unicum, quod caput in latus sinistrum inflecteret. Tametsi verò quædam Principis vitia soli ipsi, alia etiam Reipublicæ mala sint, quemadmodum in Vitellio & Othone observatum à Tacito; quorum b prior *ventre & gula sibi ipsi hostis; Otho luxu, sævitiâ, audaciâ Reipublicæ exitiosior ducebatur*: nullum tamen est, quod propter exemplum non gravissimè noceat subditis. c *Flexibiles quamcunque in partem ducimur à Principibus, atque ut ita dicam, sequaces sumus.* Haud multum absimiles rotis illis in visione d Ezechielis Prophetica, quæ Cherubinorum motum examussim, & in omnibus sequebantur. *Ea conditio Principum, ut quicquid faciant, præcipere videantur.* e Existimant ferè subditi, gratum se obsequium præstare Principi, si flagitia illius

a Cic. de Leg. *b* Tacit. lib. 2. Histor. *c* Plin. in Paneg. d *Cum ambularent Cherubim, ibant pariter & rotæ juxta ea, & cum elevarent Cherubim alas suas, ut exaltarentur de terra, non residebant rotæ, sed & ipsæ juxta erant.* Eze. 10. 16. *e* Quintil.

illius imitentur, cumque ea voluntati dominentur, facilè sibi persuadet adulatio, hac demum viâ sese illâ potituram. Ita *validior in dies Tigellinus, & malas artes, quibus pollebat, gratiores ratus si Principem* (Neronem) a *societate scelerum obstringeret.* Qua ratione ordo perturbatur Reipublicæ, & virtus confunditur.

Talem igitur Princeps ducat vitam; tales sint ipsius mores, ut ad virtutem, ad honestatem exemplo omnes provocent; quod documentum Rex Alphonsus, cognomento Sapiens, Principibus dedit: b *E otro si para mantener bien su pueblo, dandole buenos exemplos de si mismos, mostrandoles los errores, para que fagan bien: ca no podria el conoscer à Dios, nin lo sabria tomer, nin amar, nin otro, si bien guardar su corazon, nin sus palabras, nin sus obras (segun diximos de suso en las otras leyes,) nia bien mantener su pueblo, si el costumbres, e maneras buenas non ovuesse.* Nam si vitia virtutis lucernam extinguant in Principe, qui facem prælucere omnibus debet, & securiores commonstrare navigationis vias, in saxa & scopulos Reipublicæ navim impellet; neque enim fieri potest, ut gubernatio succedat rectè, ubi Princeps in flagitia sese pronum effuderit. *Ca el vicio* (verba sunt ejusdem Alphonsi Regis) c *ha en si tal natura, que quanto el Ome mas lo usa, tanto mas lo ama, e desto le vien en grandes males, e mengua el seso, e la fortaleza del corazon, e por fuerza a de dexar los fechos, quel convienen de fazer por sabor de los otros, en que halla el vicio.* Facilè leges contemnit ac despicit populus, si videat non observari ab eo. qui earundem est anima. Quare sicut eclipses Lunæ terræ obsunt, ita peccata Principis pessundant regnum: illorum enim pœnas à Deo immissas plerumque luere debent etiam subditi, quia exemplum secuti eorundem sese scelerum faciunt quoque participes; uti sub Jeroboamo

 a Rege

a Tacit. lib. 14. Annal. b Lib. 6. tit. 5. p. 2. c Lib. 5. tit. 3. p. 2.

a Rege à populo Israëlitico factum Scriptura memorat.

Una sola umbra impurioris delicti, quæ Regis Roderici famam obscuravit, multis sæculis Hispaniæ libertatem tenebris oppressam tenuit. Quamobrem excusari aliquo modo poterit barbarus ille b Mexicanorum mos, qui quotes Regem aliquem novum inaugurarent, jusjurandum ab illo postulabant, quòd justitiam esset administraturus; non oppressurus subditos; futurus in bello fortis ac strenuus; curaturus deniq;, ut Sol cursum suum ac splendorem retineret, nubes largirentur pluvias, fluvii manarent aquis, & terra ubertim suos proferret fructus. Etenim Regi sancto Sol ipse obedientiam præstat; ut Josuë quondam expertus est, in præmium virtutis, & tellus fæcundiores edit partus, ut grata quodammodo sit pro administratâ in populum justitia. Illud ipsum est, quod Homerus his versibus indicat:

c *Sicut percelebris Regis, qui numina curat,*
In multisque probisque viris jura æqua ministrat,
Ipsa illi tellus nigricans, prompta atque benigna
Fert fruges, segetesque, & pomis arbor onusta est,
Proveniunt pecudes, & suppeditat mare pisces;
Ob rectum imperium populis sors tota beata est.

§. d *Annus bonus, non tam de bonis fructibus, quàm de justè regnantibus existimandus.* Estque ea ut plurimum vulgi opinio, malorum suorum & prosperitatum caussam esse eos, qui cum imperio sunt; quin fortuita ipsa sæpè ad culpam trahit Principis, uti populus Romanus ea Tiberio tribuebat.

e §. Ne in animum suum inducat Princeps, tum demum vitia sua minùs notatum iri, si ea impunè permittat aliis, aut cum populo communia faciat; id quod de Witiza memoriæ proditum est: etsi enim vitæ

a *Propter peccata Ieroboam, qui peccavit, & peccare fecit Israel.* 3.Reg.14.16. b Pop. Gamar. c Hom. Ulyss. d Boëtius. e Tacit. lib.4. Annal.

vitæ licentiam ament ſubditi, at non autorem; quæ cauſſa fuit, cur factum morte luerit poſteà, homo ob deterrimos ſuos mores omnibus inviſus. Quod in aliis vix turpe ac vitioſum notare plerumque ſolemus, hoc in nobis ferè commune ac proprium ipſi non agnoſcimus. In nobis ipſis facilè quemcunque diſſimulamus defectum, in ſpeculo tamen, in quo vultum noſtrum contuemur, ne atomum quidem ferre poſſumus. Ejuſmodi ſpeculum Princeps eſt, in quo ſeſe contemplantur ſubditi, nec quicquam iis moleſtius, quàm ſi vitiis deturpatum videant. Nihilo propterea minus infamis erat Nero, quòd a *ratus dedecus amoliri, ſi plures fœdaſſet.*

§. Non ſecuros ſe arbitrentur Principes, ſi in ſecreto rei bene prudenterque geſtæ conſcii ſibi ſint: quoties enim plebs ipſa actiones eorundem non omnino aſſequitur, diſcutere eas curioſè incipit, & in deteriorem ſemper partem interpretatur: quare non ſufficit, quod ipſi perperam non agant, ſed opus eſt etiam, ut ne media, quibus utuntur, ſpeciem mali habeant. Et quomodo rem ullam ſecretam habebit is, qui ſuam ipſius Majeſtatem, & comitatum aulicum à ſe abdicare non poteſt, nec ſolus quicquam agere; cujus libertas tot compedes ſecum trahit, & catenas aureas, quarum ſtrepitum nemo non percipit? Hoc Summo Sacerdoti ſignificabant tintinnabula illa aurea, quæ ex ima ejus veſte circum dependebant, ut nimirum fieret memor, omnes ſuos greſſus auribus *b* omnium eſſe expoſitos. Quotquot cuſtodes ſunt ſive domi, ſive foris extra palatium, quotquot Principi intra ſecretiora aſſiſtunt conclavia, totidem exploratores ſunt eorum, quæ facit, aut dicit; immò & quæ animo cogitat, attenti ad omnes illius geſtus, ad oris vultuſque conformationem & motum, quibus cor ſeſe prodit: ita

a Tacit. lib. 14. Annal. b *Et cinxit illum tintinnabulis aureis plurimis in gyro, dare ſonitum in inceſſu ſuo,* Eccl. 45, 10.

ita semper oculos suos *a* in ejus manibus defixos habent. Quod si vitium aliquod notent in Principe, tametsi dissimulare illud se fingant, prodere tamen gestiunt, ut aut prudentiores & intimi, aut zelosi etjam habeantur. Hîc unus alium intuetur, & palàm eloqui non ausi, nihil loquendo, loquuntur maximè. Ebullit atque æstuat secretum intra præcordia præ ferventi manifestandi desiderio, donec tandem superessluat. Linguas ipsas per aures volitare diceres. Hic accepto silentii sacramento revelat illi, iste vicissim alicui alteri; quo fit, ut dum nemo illud ignorat, sciant omnes: adeò quasi in momento obtrectatio è cubiculis secretioribus migrat in culinas, inde in plateas, & compita publica. Quid porrò mirum, si hoc inter domesticos accidat, cùm à seipsis etiam satis securi Principes non sint, quantumvis vitia sua & tyrannides secreta habere cupiant: nam vel conscientia propria reos eos agit, uti Tiberio contigit, quem *non fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris, suasque ipse pœnas fateretur.*

§. Veruntamen ne animo cadant Principes, si fortè industria sua ac diligentia non videantur satisfacere omnibus; pares enim omnibus esse non possunt, neque unquam continget, ut passio, invidia, & multiplex populi judicium in ejus laudibus ritè consentiant, multò minus, ut Natura hæc nostra tam imbecilla absque defectu & erroribus in omnibus operetur. Ecquis magis solers ac sollicitus in Mundo hoc illustrando, quis perfectus magis, ac ille mundi oculus, & Princeps lucis, Sol inquam, qui ipsum esse, colorem & pulchritudinem rebus universis tribuit? Et tamen nescio quas in eò maculas & obscuritates deprehendit curiositas, nil obstantibus lucidissimis ejus radiis.

§. Atque ista Principis sollicitudo, ut vitæ suæ rationes justè laudabiliterque instituat, ad vitam etjam actionesque Ministrorum, qui personam ejus su-

a *Oculi servorum in manibus dominorum suorum.* Psal. 122. 2.

sustinent, extendi debet; siquidem ad has non minus, quàm ad illas ritè moderandas Deus hominesque eum obligatum censent. Non lunæ defectus est is, quem in Eclipsi illa patitur, sed terræ, quæ illam inter & Solem umbram suam interjicit; nihilo tamen minus, nemo quisquam est, qui defectionem illam Lunæ non tribuat; eàque unica sufficit ad offuscandos ejus radios, & creanda rebus hisce inferioribus damna tot, atque incommoda. Principis vitia in pravam ejus voluntatem referimus; at Ministris scelerum impunitatem concedere, animi quædam censetur vilitas. Peccata propria aliquam merentur excusationem, ob affectuum & passionum vehementiam: sed si per indulgentiam permittantur in aliis, nullus excusationi est locus. Nil prohibet Principi vitioso bonos esse Ministros: si tamen connivere cum iis incipiat, & hi, & ille flagitiosi erunt. Hinc nunnunquam accidit, quòd Principis minimè boni bona tamen sit gubernatio, dummodo ipse caveat, ne alii suum sequantur exemplum: rigor enim ille non sinit, ut adulatio factum imitari audeat, neque locum dat naturali illi voluntatis inclinationi, qua quisque Principibus similium actionum studio se conformare desiderat. Esto pro se ipse sit malus, pro Republica tamen bonus erit. Omnem Ministris indulgere libertatem, est imperii abjicere habenas, sine quibus nullus etiam equus rectè securéque incedit.

5. Mali Principes æquè sunt curatu difficiles, ac pulmones affecti malè; ex eo capite, quòd remedia iis applicari nequeant: hæc namque in audiendo consistunt, at ipsi audire renuunt; consistunt in videndo, at ipsi videre non sustinent, neque ut audiant *a* vel videant alii, aut certè illud ipsum non sinunt domestici proprii ac Ministri, qui Principum vitiis applaudunt potius: & quemadmodum antiqui

E 5 olim

a *Qui dicunt videntibus, Nolite videre: & aspicientibus, Nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt; loquimini nobis placentia.* Isai. 30.10.

olim ære & cymbalis omnia personabant, dum luna a laboraret; ita isti animum Principis modulis musicis, aliisque oblectamentis demulcere satagunt, in eo præcipuè elaborantes, ut aures semper habeat occupatas, ne aut murmur obtrectationis, aut veritatis voces, quæ dolos detegunt, ad eas penetrare possint; & demum, ut ea ratione, dum Princeps juxtà ac illi iisdem se immergunt vitiis, nemo reperiatur, qui eos reprehendat & corrigat.

a *Igitur æris sono, tubarum, cornuumque concentu strepere prout splendidior, obscuriorve, lætari aut mœrere.* Tac: lib. 6. Annal.

SYM.

SYMBOLUM XIV.



NUllum propè instrumentum est, quod artis opera se solo cum omni perfectione elaboret. Quod præstare non potuit malleus, lima perficit. Textrinæ defectus tonsoriæ corrigunt forfices (icon præsentis Emblematis) & panno nitorem addunt

ac elegantiam. Aliena censura proprios componit mores. Maculis pleni essent, nisi eas detonderet lingua. Quos lex ipsa in officio continere aut emendare nequit, solus sæpe coërcet obtrectationis metus, quæ stimulus quidam est virtutis, & frænum, ne à recto tramite ea deviet. Obtrectationes in auribus obsequentibus prudentis Principis in aures *a* sunt aureæ, & fulgentissimi quidam uniones (ut dixit Salomon) qui mirè exornant illum & perficiunt. Nullus capitalior vitii hostis est, quàm censura. Longè hæc efficacior, quàm cohortatio & doctrina: cohortatio enim famam & gloriam in futurum proponit; censura, quod turpe est & indecorum, mox accusat, & castigat illico infamiæ divulgatione. Illa incitat, ut agamus rectè; hæc, ut ne operemur malè, & facilius sese abstinet animus ab eo, quod ignominiam adjunctam habet, quàm suscipiat id, quod arduum est & honestum. Meritò itaque constitutus est honor in opinione aliena, ut scilicet in metu simus, cumque actiones nostræ ab aliorum dependeant judicio, omnibus satisfacere studeamus. Tametsi vero obtrectatio in se mala sit, bona tamen est pro Republica, quia nulla alia supra Magistratum aut Principem major potestas & vis est. Quid potentia non auderet, si obtrectatio non obsisteret? in quos illa non laberetur errores, si hæc non esset? Consiliarii optimi sunt obtrectationes, siquidem è damnorum experientia nasci solent. Eas si audirent Principes, multa dubio procul succederent rectius. Satyras, & libellos probare omnino non ausim: nam plerumque aut veritatis excedunt limites, aut scandala, tumultus ac seditiones concitant; aliquid tamen indulgeri eâ in re ob effectus tam bonos fortè expedit. Libertatis in Republica signum est obtrectatio; in ea enim, quam tyrannis oppressam jam tenet, neutiquam permittitur. *b* *Rara temporum*

a *Inaures aurea, & margaritum fulgens, qui arguit sapientem, & aurem obedientem.* Prov. 25, 12. *b* Tacit. lib. 1. Histor.

temporum felicitas, ubi sentire, quæ velis, & quæ sentias, dicere licet. Iniquum prorsus esset, si qui imperat, subditorum labiis claustra vellet injicere & prohibere, ne querantur unquam, aut murmurent, sub duro servitutis jugo. Sine eos murmurare, sine obloqui, dum præcipere nos sinunt ajebat Sixtus V. Pontifex, cum non nemo ad ipsum referret, quòd malè de eo nonnulli per urbem loquerentur. Obtrectationibus omnino non tangi, non moveri; hoc demum esset omnem honoris existimationem abjecisse, quo nihil pejus in Principe, si quidem eo venerit, ut jam infamia voluptati illi sit: veruntamen sic iis afficiatur, ut discat inde aliquid, non ut eas ulciscatur. Qui isthæc leviora dissimulare *a* nescierit, quomodo majora poterit? Non minoris virtutis fuit in forti illo Heroë Consalvo de Corduba queremonias tolerare exercitus, & oblocutiones ad Lirim fluvium, quàm in periculo tam evidenti intrepidum consistere. Quis licentiam populi, libertatemque reprimat? Frustra sunt Principes b *qui præsenti potentia credunt extingui posse etiam sequentis ævi memoriam*, quive existimant tantam esse suam majestatem, ut actiones etiam malas ea honestare queat. c *Non ope humana, non largitionibus, aut Deum placamentis*, Neronis *decedebat infamia, quin jussum incendium crederetur.* Illud adulatio cavere potest, ne ad Principis aures penetret obtrectatio; ut verò nemo omnino sit, qui obtrectet, nunquam efficiet. Princeps, qui omnem de actionibus suis sermonem prohibet, suspectas eas facit; cumq; prona semper sit in deterius vulgi persuasio, palam pro malis haberi solent. Minus exaggerantur ea, quæ non curantur magnoperè. Prohibuerat Vitellius, ne quis de rebus male à se gestis per urbem loqueretur, hinc d *plures, si liceret*, aliàs *narraturi, quia vetabantur, atrocira vulgabant.* Per laudes atque obtrectationes ita transeundum Principi, ut illis non titilletur,

a *Magnarum rerum curas non dissimulaturos, qui animum etiam levissimis adverterent.* Tac.l 13. Annal. *b* Idem lib. 4. Annal. *c* Idem l. 13. Annal, *d* Tac. l. 3. Histor.

tilletur, non succumbat istis. Si laudibus capiatur, iisque aures det, omnes eidem adulando animi occupandi periculum facient. Quòd si obtrectationibus conturbetur, absistet à rebus arduis & gloriosis, & in gubernando socors fiet. Suis inaniter extolli laudibus, judicii levitas est: quacunque etiam re offendi hominum est privatorum; multa dissimulare, Principum; nihil ignoscere, tyrannorum. Norant hoc optimè magni illi Imperatores Theodosius, Arcadius & Honorius, quando Ruffino Præfecto Prætorio dabant in mandatis, ne populi contra se obtrectationes illico pœnis castigarent; a *quoniam*, ajebant, *si id ex levitate processerit, contemnendum est: si ex insania, miseratione dignissimum: si ab injuria, remittendum.* Cum Carolo V. Imperatori aliquando Barcinone versanti accusatio adversùs nonnullos, qui finistrè de ejus actionibus locuti fuerant, offerretur in scripto, ut de sententia ferenda cum illo deliberaretur, porrigenti indignatus, mox chartam in vicinum focum, cui tum fortè astabat, injecit, & flammis tradidit. Ad officium Principis pertinet, intelligere omnia; velle tamen verba b singula vocare ad examen, indignum est magnanimo pectore. In Republica Romana sola c *facta arguebantur, dicta impunè erant.* d *Vana à scelestis, dicta à maleficiis differunt.* Spinosa nimis corona esset, si re quacunque lædi se crederet. Aut omnino non offendit, aut leviter certè ea injuria, quàm is, contra quem fieri putatur, pro injuria non agnoscit. Nimia est in Principe facilitas, & exigua sui æstimatio, ad quosvis commoveri rumores. Conscientia mala stimulare solet animum ad sumendas de eo pœnas, qui obtrectat; pura atque integra mens, contemnit ista. Si verum est, quod in Principe carpitur, emendatione eluat; si falsum, seipso evanescet. e *Namque spreta exolescunt; si irascare, agnita videntur.* Exuri jusserat Senatus

a L. unica. C. si quis imperat. maledix. b *Omnia scire, non omnia exequi.* Tacit. in vita Agr. c idem l. 1. Annal. d idem l. 3. Annal. e Tacit lib. 4. Annal.

Senatus Romanus Cremucii annales; sed quia eos ipse occulerat, accensa magis est, & vulgata legendi cupiditas: quomodo & libellis infamatoriis Vejenti accidit; a *conquisitis, lectitatisque, donec cum periculo parabantur, mox licentia habendi, oblivionem attulit.* Curiositas judicibus non paret, nec pœnas metuit. Quod vetatur maximè, in id maximè connititur. Prohibitione augescit Satyricorum æstimatio operum, & b *punitis judiciis gliscit autoritas.* c *Neque aliud externi Reges, aut qui eadem sævitia usi sunt, nisi dedecus sibi, atque illis gloriam peperêre.* Nunc sicut perutile est Principi, scire quid alii loquantur malè; ita haud parum nocet, faciles obtrectatoribus præbere aures: quia namque lubentes credimus, quod accusatur in aliis; proclive est fieri, ut Princeps aut decipiatur, aut iniquè aliquid statuat, aut erret in ferendo judicio. Est ea res periculi plenissima, in aulis præsertim, ubi invidia, & præmiorum, favoris ac gratiæ Principum prensatio calumniam acuunt, & solent aulici locustis illis in Apocalypsi esse similes, habentes facies hominis, dentes autem leonis, quibus honoris spicas *d* corrodunt & depascunt. Gladio *e* acuto linguas eorum Spiritus sanctus comparat, uti & *f* sagittis, quæ in occulto feriunt innocentes. David *g* eos ut hostes persequebatur. Nulla aula quieta esse potest, ubi isti tolerantur. Nec minùs occupabunt Principem eorum susurrationes, quàm negotia publica. Remedium est, nolle eos audire, duos ponendo aurium janitores, rationem scilicet & judicium, ut absque gravi caussa eas non pandant. Sanè pro auribus non minùs custodia opus est, quàm pro aulæ & palatii foribus; & de his tamen admodum solliciti sunt Principes, pro illis parum aut nihil curant.

a Idem lib. 14. Annal: *b* Idem l. 4. Annal. *c* Tacit. 16. d *Dentes earum, sicut dentes leonum erant.* Apoc. 9. 8. e *Et lingua earum, gladius acutus.* Psal. 56. 5. f *Paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectis corde.* Psal. 10. 2. g *Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequebar.* Psal. 100. 5.

curant. Qui obtrectantibus facilè aures præbet, in causâ est, cur obtrectare ii audeant. Nemo de aliis loquitur malè, nisi apud eum, qui lubens id audit. Expediet etiam ejusmodi blaterones cum eo, quem accusant, coràm committere, publicando id, quod ipsi referunt, ut diffidiorum esse aurores eos postea pudeat. Hoc, nî fallor, Spiritus sanctus intendebat, cum diceret: a *Sepi aures tuas spinis:* ut nimirum sese ipse læderet, atque adeò pœnas daret, qui cum malevolis obtrectationibus os suum aliorum auribus admovere tentaverit. Suspectus debet esse Principi, qui palàm veretur dicere, quod in aurem b loquitur. Et tametsi ista quoque diligentia cavere poterit, ut veritates tam variæ ad Principem non deferantur: multa quippe sunt domestica, quæ ignorare satius est sæpè, quàm scire; & verò longè præstat, calumnias ex aulis universim proscribere. Quando tamen accusationes non ex malitia fiunt, sed ex zelo quodam erga obsequium Principis, omnino audire eas decet, & examinare sedulò, nec putare aliter, quàm eas ipsas admonitionem quandam esse planè necessariam, ad benè gubernandum non solùm, sed & ad securitatem propriam. Hinc Constantinus Imperator lege peculiari etiam præmium iis statuit, qui Ministros ipsius & domesticos criminis alicujus veraciter accusare possent. c *Si quis*, inquit, *est cujuscunque loci, ordinis, dignitatis, qui se in quemcunque Iudicium, Comitum, Amicorum, & Palatinorum meorum aliquid veraciter, & manifestè probare posse confidit, quòd non integrè atque justè gessisse videatur, intrepidus atque securus audeat, interpellet me, ipse audiam omnia, ipse cognoscam, & si fuerit comprobatum, ipse me vindicabo.* Prorsus hoc necessarium est, ut Principem nihil lateat eorum, quæ geruntur in ejus aulâ, in consiliis, in tribunalibus, ubi timor ora obstruit, & gra-

a Eccl. 28. 28. b *Et hanc velim generalem tibi constituas regulam, ut omnem, qui palam veretur dicere, suspectum habeas.* S. Bern. lib. 4. de consid. ad Eug. c. 6.
c Lib. 4. C. de accus.

gratiæ ac beneficia Principis per Ministros collata in alios interdum elingues eos reddunt, ut Ministrorum defectus & errores non audeant prodere; perinde quasi hoc demum sit beneficii esse memorem, & gratum se exhibere, quæ infidelitas potius, & proditio censeri deberet: ea enim obligatio, qua obstricti illi sunt ad commonendum Principem, quem decipi à suis, aut cui non rectè ministrari animadverterint, fidelitatis est obligatio naturalis, multóque arctior quàm ulla alia. Gravissimum hoc damnum est, si Princeps gratias suas & favores per eorum dispertiat manus, quos eximiè & singulariter habet caros; sic enim isti gratiarum beneficio quasi pretio quodam mercantur alios, qui neglecti ab iis officii sese participes faciunt, aut certè approbant illud, ac defendunt; atque ita, Principe miserè decepto, in caussa sunt, cur iis affectu amoreque singulari porro adhæreat.

Antiquiores Respublicæ non nesciæ omnino, quantum conducerent Satyræ ad arcenda infamiæ metu vitia: in theatris publicis illas permiserunt, sed paullatim à communi morum reprehensione ad obtrectationes particulares ventum est, non sine gravi honoris quorundam læsione; unde exortæ factiones, & ex iis seditiones populares: quia *a* Spiritu S. teste, lingua maledica turbat pacem, & familias integras, ac civitates evertit. Ea de caussa, ne morum correctio ex malitia linguæ penderet, aut calami, Censorum munus institutum fuit, qui auctoritate publica singulorum notarent mores, atque corrigerent. Perquàm utile tunc fuit istud officium, & diu multumque viguit; quia verecundia & animorum modestia ejus tuebantur jurisdictionem; hoc nostro tamen tempore effectui dari non posset: superbia enim & morum licentia mox sese modis omnibus illi oppo-

a *Susurro & bilinguis maledictus: multos enim turbavit pacem habentes Lingua tertia multos, commovit & dispersit illos de gente in gentem Civitates muratas divitum destruxit, & domos Magnatûm effodit.* Eccl. 28. 15.

opponerent, ficut nunc ipfi refiftunt Magiftratui; quantumvis optimis legibus & autoritate publica armato, adeoque rifui & ludibrio forent Cenfores, non abfque infigni regiminis periculo: nihil enim nocentius, nihil quod vitia magis infolefcere faciat, quàm fi talia adhibeantur remedia, quæ delinquentes defpiciunt ac rident.

§. Sicut autem cenfura morum corrigendorum caufsa introducta fuit, ita & propter civium facultates, ut fcilicet opes ac fortunas fingulorum referret in tabulas, & perfonarum certum iniret numerum; & quamvis magno Reipublicæ bono, cùm apud Græcos, tum apud Latinos diu ifta confuetudo floruerit, hodie tamen id valde effet odiofum, & grandia pareret incommoda; quia fcire tam accuratè fubditorum numerum, & facultatum conditionem, ad nihil defervit aliud, quàm ut tributis & exactionibus ii magis onerentur. Tanquam peccatum graviffimum vindicavit Deus illam populi Ifraëlitici per capita recenfionem, quam *a* David inftituerat: b *Quid enim tam durum, tamque inhumanum eft, quàm publicatione, pompaque rerum familiarium, & paupertatis detegi utilitatem, & invidia exponere divitias*, cupiditati & rapinæ eas objiciendo. Quòd fi in illis Rebufpublicis Cenfura fine his incommodis exerceri olim potuit, ideò factum eft, quia in primæva fua inftitutione recepta fuit ab omnibus, aut quia animi minus elati tunc erant, minufque contra rationem rebelles, quàm his noftris temporibus.

a *Percuffit autem cor David eum, poftquam numeratus eft populus, & dixit David ad Dominum: Peccavi valde in hoc facto.* 2. Reg. 24. 10. *b* L. 2. C. quand. & quib. quart. parf.

SYMBOLUM XV.



QUam vellem præſentis Emblematis ſymbolum legere mihi liceret in pectoribus omnium Principum, atque ut quemadmodum ignes miſſiles per aërem volitantes aſtrorum imitantur ſplendorem, lucéntque mox atque emittuntur è manu, do-
nec

nec in cineres abeant: ita in illis quoque (nam Spiritus sanctus *igni effulgenti a* eos comparat) nunquam non arderet famæ desiderium, &

——— b *fax mentis honesta Gloria;*

nec quicquam pensi haberent, quòd pastu flamma istâ indigeat, quòdve id, quod ardet vehementius, citius etiam consumatur. Nam tametsi communis sit homini cum animantibus omnibus cupiditas illa prorogandi vitam; harum tamen finis alius non est, quàm sui conservatio, hominis verò rectè agere. Non felicitas est vivere, sed nôsse vivere. Nec plùs vivit, qui vivit diu, sed qui melius vivit. Etenim vitam, non tempus metitur, sed usus. Illa quæ c *quasi Stella matutina in medio nebulæ, & quasi Luna plena* radiis beneficentiæ *lucet* aliis *in diebus suis*, longa est semper; uti contrà brevis ea, quæ in seipsa consumitur, licet diutissimè duret. Beneficia & incrementa, quæ à Principe proficiscuntur in Rempublicam, illa dies *d* vitæ ejus numerant. Qui sine illis transeunt, eos de summa deducit *e* oblivio. Titus Vespasianus Imperator *f recordatus aliquando super cœnam, quòd nihil cuiquam illo die præstitisset, memorabilem illam, & meritò laudatam vocem edidit: Amice, diem perdidi.* Et Petrum Lusitanum Regem dicere solitum accepimus: g *Non meretur esse Rex, qui non gratiæ aliquid, aut beneficii in dies singulos confert in Rempublicam.* Nulla tam brevis vita est, cui ad agendum fortiter non sat temporis suppetat. Unico momento facinus heroïcum decernit generosa mens, nec multò pluribus opus, ut effectum illud det. Quid refert cum illo ipso vitam desinere, si in aliam æternam commutetur, memoriæ post se relictæ beneficio? Quæ intra famæ continetur limites, sola vita nominari potest; non ea, quæ in corpore consistit,

a *Quasi ignis effulgens.* Eccl. 50. 9. *b* Sil. *c* Eccl. 50. 6. d *Bona vitæ numerus dierum; bonum autem nomen permanebit in ævum.* Eccl. 41. 16. e *Et numerus annorum incertus est tyrannidis ejus.* Job 15, 20. *f* Sue. *g* Mar. hist. Hisp.

ſiſtit, & vitali calore, quæ ſimul ac oritur, mori incipit. a *Mors omnibus ex natura æqualis, oblivione apud poſteros, vel gloria diſtinguitur.* Qui moriendo famam pro vita ſubſtituit, eſſe deſinit; vivit tamen. Mira virtutis vis, quæ vel repugnante natura, quod caducum eſt, reddit immortaliter glorioſum. Non videbatur Tacito parum vixiſſe Agricola, b *quanquam medio in ſpatio integræ ætatis ereptus: nam quantum ad gloriam, longiſſimum ævum peregerat.*

§. Nemo famam poſthumam, ut vanam, ſpernat aut negligat: eo ipſo enim, quòd eam appetat animus, agnoſcit, poſſe ſe aliquando iſta frui. Falluntur verò, qui ſatis eſſe putant, ſi in ſtatuis, aut poſteris eam poſt ſe derelinquant: nam in illis caduca ea eſt, in his etiam aliena; illa ſola eſt propria, quæ ex factis oritur. Hæc ſi mediocria ſolum ſint, laudem non habebunt: famam enim admiratio parit. Naſci aliquem, ut numerus ſit, vulgaris plebeculæ eſt; ut inter alios ſingulariter emineat, Principum. Illud ergo tenendum, c *cæteris mortalibus in eo ſtare conſilia, quid ſibi conducere putent: Principum diverſam eſſe ſortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda.* d *Argentum quidem, & pecunia eſt communis omnium poſſeſſio; at honeſtum, & ex eo laus & gloria, Deorum eſt, aut eorum, qui à Diis proximi cenſentur.*

e *Igneus eſt noſtris vigor, & cæleſtis origo*
Principibus.

Generoſa indoles ad extrema ſemper contendit, aut Cæſar eſſe vult, aut nihil; aut ſtella, aut favilla. Non minus hæc lucebit obeliſcis impoſita, ſi glorioſè conſumpta fuerit, ac illa. Neque enim magnus eſt ſpiritus qui ſalis nitri inſtar optimè præparati, & incenſi non illicò diſrumpit corpus, cui includitur. Flagranti animo anguſtus nimis campus pectus eſt. Garſias Sanctius Navarræ Rex prælium initurus, omni-

a Tacit. lib. 1. Hiſtor. *b* Tacit. in vita Agric. *c* Idem lib. 4. Annal. *d* Polyb. *e* Virgil. *f* *Sic luceat lux veſtra coram hominibus; ut videant opera veſtra bona.* Matt. 5. 16.

omnibus artubus tremebat; in ipsa tamen pugna fortem se gerebat ac strenuum. Horrebat nimirum corpus confertam hostium turbam, in quam animus parabat irruere. Vitam itaque gloriosam consectetur Princeps, ut Lux *a* sit in hoc Mundo. *b Cetera Principi statim adsunt: unum insatiabiliter parandum, prospera sui memoria*, & fama. Quòd si sub regiminis initium bonam existimationem perdiderit, ægrè eam posteà recuperabit: quod enim semel de eo conceperit populus, semper deinde hærebit animo: in hanc curam incumbat unicè, ut gloriam sibi pariat, etiam si capitis discrimen adeundum sit: Qui cupidè nimis amat vitam, labores fugit ac pericula, sine quibus duobus Fama obtineri non potest. Observavit hoc Tacitus in Rege Marabodo, qui regno exutus, segnis & turpiter otiosus in Italia *c consenuit, multum immutata claritate, ob nimiam vivendi cupidinem.* Ita Principi navigandum, seu mare tranquillum habeat, seu tempestatibus inquietum, ut lucidissimam gloriæ pharum nunquam dimittat ex oculis; illud identidem animo volvens (ut ne quid persona sua indignum admittat aut cogitet) de illa, deque ejus actionibus & operibus, sæculis omnibus, & omnibus Nationibus locuturam Historiam. Principes alios superiores non habent, nisi Deum & Famam: ii soli, pœnæ & infamiæ metu ad honestè operandum eos obligant; quo fit, ut ab Historicis sæpe magis, quàm à suis sibi metuant hostibus, magisque calamum formident, quàm gladium. Solos digitos calamo armatos Rex Balthasar *d* viderat, & licet nondum sciret, quid scripturi essent, ita tamen conturbatus fuit, ut toto corpore contremisceret, & compages renum ejus solverentur. Verùm, si & Deum & Famam susque deque habeant, nihil ab iis rectè geri poterit: nam absque Deo quic-

a Tacit lib. 4. Annal. *b* Tacit. lib. 2. Annal. *c* *Facies Regis commutata est, & cogitationes ejus conturbabant eum: & compages renum ejus solvebantur, & genua ejus ad se invicem collidebantur.* Dan. 5. 6.

quicquid est, ignorantia est; & qui famam negligit, virtutes negligit. Honesta gloriæ cupiditas omnem à vitio aut injustitia cavet maculam. Nec ulla immanior bellua illo Principe, quem nec conscientia stimulat, nec incitat gloria.

5. Attamen etiam existimationi & statui à gloria periculum est: hujus enim splendor excœcare solet Principes, & in temeritatem dare præcipites. Quod honestum iis videtur & gloriosum, vanitas est, aut stultitia, interdum superbia, aut invidia, ambitio sæpe, & mera tyrannis. Grandia agitant animo, Ministrorum persuasi adulationibus, qui multa sæpe sub specie gloriæ iis præponunt ante oculos; quàm injusta vero, & quàm incommoda sint media, dissimulant interim: unde abrepti longius Principes illusos se posteà & perditos sentiunt. Rectè idcircò monuit Alphonsus Rex, quòd a *Sobejanas honras, e sin pro, non debe el Rey cobdiciar en su corazon; ante se debe mucho guardar dellas, porque lo que es ademas, non puede durar, e perdiendose, e menguando, torna en des honra. E la honra, que es desta guisa, siempre proviene dano della al que la sigue, nasciendole ende trabajos, e costas grandes, e sin razon, menos cabando lo que tiene por lo, al que cobdicia aver.* Illa gloria secura est, quæ à generosa nascitur indole, atque intra rationis & potentiæ limites sese continet.

Quare cùm Fama honesta pariter atque infamia fortissimi sint ad bene agendum stimuli, utraque autem historiæ beneficio æterna sit, utile foret, Historicos propositis etiam præmiis ad scribendum allicere; & favoribus prosequi Typographiam, vera gloriæ æraria; ubi rectè factorum præmia in futura etiam sæcula quasi manent deposita.

a Lib. 3. tit. 3. p. 2.

SYM-

SYMBOLUM XVI.



VEtus verbum est. *Purpura juxta purpuram dijudicanda.* Isthoc significabant antiqui, tunc melius cognosci res posse, quando una confertur cum alia; præsertim si ejusmodi eæ sint, quæ seipsis ita facile discerni nequeunt. Mercatorum hic mos est, qui pur-

purpuram componunt cum purpura, ut hujus præ illâ excellentia magis emineat, & certior de utraque fiat æstimatio Erat in templo Jovis Capitolini pallium (Regis alicujus è Peruâ munus) è lana coccinea tam præstanti, ut collatæ cum illa Matronarum Romanarum, immò & ipsius Imperatoris Aureliani purpuræ, cinereum vix colorem viderentur attingere. Si explorare & nôsse voluerit Serenitas Vestra, ad regnum aliquando evecta, valorem virtutemque regiæ suæ purpuræ, ne eam exponat ad lucem adulantium, & assentatorum: hæc enim luminibus officiet potius, ne verum in ea colorem cernere liceat Ne item amori credat proprio Serenitas Vestra: is enim oculis similis est, qui cum alia videant omnia, seipsos tamen videre non possunt. Necessum igitur foret, ut quemadmodum ii per species suas, & quasi imagines in speculo crystallino repræsentatas cognoscuntur; ita Serenitas Vestra gloriosissimorum Parentum & Avorum suorum purpuris opponat suam, attendatque deinde sedulò, num qua in re à purpura virtutum, quæ in majoribus extitêre, ea deficiat, contemplando se in illis, tanquam in a speculo. Comparet, inquam, Serenitas Vestra actiones suas cum Progenitorum suorum gestis & factis, & videbit facilè, quantum inter hæc & illas intersit, ut aut suarum quoque actionum colorem magis perficiat, aut certè virtute sua propria tanquam præmio gaudeat, si qua in re Majoribus suis præstare contigerit. Illud itaque perpendat Serenitas Vestra, num generoso suo Patri par sit animi fortitudine; num pietate adæquet Avum; prudentiâ Philippum Secundum; magnanimitate Carolum Quintum, comitate Philippum Primum; scientia politica Ferdinandum Catholicum; liberalitate Alphonsum illum, qui ideò à manibus pertusis nomen invenit; justitia Regem Alphonsum Undecimum; religione, denique Regem Ferdinandum Sanctum, & generosa

G qua-

a *Tanquam in speculo ornare, & componere vitam tuam ad alienas virtutes.* Pluth. Thim.

quadam æmulatione ad honestam imitandi cupidinem sese porrò Serenitas Vestra exstimulet. Quintus Maximus, & Publius Scipio, si quando Majorum suorum imagines intuerentur, inflammari animos suos ajebant, & ad virtutem incitari; non quòd cera illa aut effigie moverentur, sed quia facta propria ad aliorum comparantes, antè conquiescere non poterant, donec rerum à se gestarum fama & gloria eos omnino exæquarent. Elogia, quæ tumulis inscribuntur, non illi loquuntur, qui vivere desiit; sed iis potius, qui etiamnum supersunt inter vivos. Summaria quædam sunt, quæ memoriæ juvandæ caussa Antecessoris virtus derelinquit Successori. Illorum recordatione futurum ajebat Malachias, ut filii sui gloriam in hoc mundo, & famam immortalem *a* colligerent. Ea quoque de caussa Summi Sacerdotes (qui Principes erant populi) duodecim Patriarcharum Antecessorum *b* suorum virtutes, totidem insculptas lapidibus, gestabant in pectore. Cum Majoribus suis nimirum æmulatione gloriosa concertare decet Principem, non cum aliis se inferioribus: hos enim si superet, redditur odiosus; si contrà ab iisdem superetur, ipse injuriam accipit. Tiberius certè Imperator omnia *c facta dictaque* Augusti Cæsaris *vice legis observabat.*

5. Instituat prætereà Serenitas Vestra interdum comparationem purpuræ suæ præsentis cum præterita: nam cupimus oblivisci, quales antè fuerimus, ne incusemus nosmetipsos de eô, quod nunc sumus. Expendat secum Serenitas Vestra, defeceritne, an profecerit potius: plerumque enim fieri videmus, ut Principes sub regiminis initium animum egregiè attentum ad munus suum adferant, posteà verò negligentiores sint. Plerique omnes magnis ex-

a *Mementote operum Patrum, quæ fecerunt in generationibus suis; & accipietis gloriam magnam, & nomen æternum.* Mach. lib. c.2.51. b *Et parentum magnalia in quatuor ordinibus lapidum erant sculpta.* Sap. 18, 24.
c Tacit. lib. 4. Annal.

excelsisque animis gubernationem ordiri solent; sensim tamen & cum tempore, aut nimia negotiorum moles eos deprimit, aut perturbant deliciæ, quibus leviter capi se sinunt, immemores obligationis qua partam semel gloriam tueri ac conservare tenebantur. Animadvertit hoc ipsum in Tiberio Imperatore Tacitus, quod tandem *post longam rerum experientiam vi dominationis convulsus & mutatus fuerit.* *a* Imperium diuturnum superbiam gignit, superbia verò odium parit apud subditos, quemadmodum idem autor observavit in Rege Vannio, qui *b prima Imperii ætate clarus, acceptusque popularibus: mox diuturnitatem in superbiam mutans, & odio accolarum, simul domesticis discordiis circumventus fuit.* Multi cum insigni modestiæ & justitiæ laude regimen auspicantur, sed perseverant pauci, quia Ministros circa se habent adulatores, à quibus docentur audacius quædam & injustè agere; uti Vespasiano accidit, *c inter initia Imperii ad obtinendas iniquitates haud perinde obstinato: donec indulgentia fortunæ, & pravis magistris didicit, aususque est.*

§. Atque hanc collationem non de suis tantum virtutibus & actionibus faciat Serenitas Vestra, sed actiones etiam suorum Antecessorum conferat inter se, opponendo invicem quorundam purpuras vitiis defœdatas, alias item aliorum egregiis facinoribus resplendentes: nunquam enim magis exempla movent, quàm si contraria juxtà ponantur à latere. Comparet Serenitas Vestra Regis Hermenegildi paludamentum regium, cum paludamento Petri Secundi Regis Aragoniæ: illud stellis coruscum, & purpuratum sanguine, quem in bello adversùs Regem Leuvigildum Patrem suum, Arrianâ infectum hæresi, gloriosè profuderat: hoc verò equorum protritum calcibus in pugna ad Garumnam, cum is Albigensibus sectariis in Gallia tulisset suppetias. Convertat, obsecro, Serenitas Vestra, oculos ad sæcula

a Tacit. lib. 6. Annal. *b* Idem lib. 12. Annal. *c* Idem lib. 2. Histor. Mar. hist. Hisp. lib. 5. c. 12.

retrò præterita, & videbit Hispaniam afflictam & perditam, ob vitam licentius actam à Regibus a Witiza & Roderico: erectam verò rursus, & restitutam pietate & fortitudine Pelagii. Videbit vitâ pariter exutum ac regno Regem Petrum ob nimiam animi feritatem: contrà ad gubernacula evectum Hermannum ejus fratrem, ob singularem, quæ in eo inerat, mansuetudinem. Videbit gloriosum Infantem Ferdinandum, & multis de cœlo auctum coronis, quod suam Regi Joanni II. Nepoti suo salvam esse servare & voluerit, tametsi essent, qui hanc illi ultrò offerrent; contra Infantem Sanctium à suomet Parente de inobedientia & ingratitudine postulatum coram Martino Quarto Pontifice, quòd ipso vivente regnum appetiisset. Isthæc collatio magistri erit instar, quem Serenitas Vestra, ut fidum ducem, in gubernando sequi tutò poterit: licèt enim Serenitas Vestra etiam discurrendo facinorum heroïcorum splendorem ac lucem, uti & actionum malarum turpitudinem agnoscere satis valeat; ea tamen omnia in se considerata non ita movent, atque in iis, quos aut gloriosos in hoc mundo, aut inglorios effecêre.

a Mar. hist. Hisp. lib. 6. c. 19. & 21.

SYM-

SYMBOLUM XVII.



ARbor trophæis onusta non ideò truncus esse desinit, qui fuit. Quæ honori fuerunt aliis, ipsi non nisi oneri sunt. Ita prorsus egregia Antecessorum facinora ignominiæ & dedecori sunt Sucessori, nisi eadem imitetur. Nec in illis hæres fit gloriæ, sed

actionis solùm, qua eandem obtineat æmulandi studio. Perinde ac lux in adamantem incidens reflectitur, quia fundum reperit, vitrum verò, quod pellucidum est, celerrimè pertransit: ita si Successor vir fortis sit ac strenuus, lucem illi adferet, ac splendorem Antecessorum gloria; si contrà vile ac tenue sit vitrum, fulgorem istum sustinere non poterit; quin hic ipse vilem abjectumque ejus animum prodet magis ac deteget. Quæ aliis exemplo sunt, hunc etiam legis instar videntur obstringere. His porrò fundamẽtis totaNobilitatis æstimatio nititur ac privilegium, omnes quippe existimamus, Nepotes Avorum suorum actiones ęmulaturos. Qui has superbè jactat, nec imitatur tamen, satis ostendit, quantum inter ipsũ & illos discriminis sit. Nemo vitio vertit alteri, quòd virtutem illius, cui sanguine junctus non est adæquare non studeat. Idcircò apudNobiles Romanos olim fumosæ illustrium virorum imagines & statuę antiquæ locabantur in vestibulis ædium, ut suas Successoribus obligationes continuò in memoriam reducerent. Boleslaüs Quartus Poloniæ Rex, Patris sui effigiem, in numismate aureo, è collo suspensam circumferebat, & quoties majoris momenti negotium aliquod decernendum occurreret, ori illam admovebat, & venerabundè deosculans solebat dicere: *Avertat benignissimus Deus ne quid ego indignũ regio tuo nomine statuam.* O quot ejusmodi numismata heroïcorum Patrum & Avorum suppetunt Serenitati Vestræ, quæ nunquam sinent, ut indignum regio eorum sanguine committat aliquid; quin immò animos ei addent potiùs, & stimulos, ut ad ea, quæ magis gloriosa sunt, omni contentione enitatur.

5. Quòd si in omnibus Nobilioribus Viris incensa flagraret illa Majorum æmulatio, primas sanè in Republicâ seu domi seu militiæ mererentur partes: utique enim a *par est meliores esse eos, qui ex melioribus*, in quorum etiam favorem præsumptio est atque experientia: nam,

a For-

a Arist.

a *Fortes creantur fortibus, & bonis.*
Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Et plerumque magnos in animo suscitat spiritus æstimatio propria, & infamiæ metus. Fateor tamen, fallere nonnunquam hanc regulam, aut quia b Natura, quod voluit efficere non potuit; aut propter malam educationem & delitiarum mollitiem; aut quia ipsæ etiam hominum animæ non æquè nobiles omnes sunt ac generosæ, sed pro affectione corporis in quod quasi demerguntur, aliter atque aliter operari solent; & sunt nonnulli, ad quos sola trophæorum, non unà virtutis Majorum transisse videtur hæreditas, ita cælo toto ab iis differunt Exemplum in iisdem aquilis est; quæ licet communiter non nisi aquilas procreent; sunt tamen, qui putent, Struthiones quandam esse earundem speciem, sed plane degenerem, in qua proinde non amplius inest illa cordis generositas, robur illud unguium, & alarum levitas, quæ in aquilis cernitur, cùm volucris tam pernix, tamque elegans in animal fœdum ac turpe jam transmutata sit. Credi vix potest, quantum bono publico noceat electio ad Reipublicæ munera, si absque discrimine, & meritorum examine Nobilitas sola præ oculis sit, perinde quasi unà cum sanguine Avorum quoque experientia & virtus ad omnes semper posteros descenderet. Languescet industria, otiosa erit virtus, si sola nixa Nobilitate debita sibi, & quasi certa reputaverit præmia, neque illam ad recte agendum acuant, aut isthæc amittendi metus, aut spes obtinendi; quibus ipsis argumentis Senatui persuasit Tiberius; ut ne sublevarent inopiam familiæ M. Hortali, quæ cùm esset

a Horat. b *Nam ut ex homine hominem, ex belluis belluam, sic ex bonis bonum generare putant. At hoc quidem Natura sæpe efficere vult, non tamen potest.* Arist. l. 1. Pol. c. 4.

esset a nobilissima, paupertate pessum ibat. Anteferri rectè poterunt aliis Viri sanguine illustriores quod ad suprema pacis officia attinet, in quibus plurimum momenti habet familiæ splendor atque auctoritas: aliud est in officiis militaribus, quæ exercitium aliquod, & robur tum corporis tum animi postulant. Quòd si hæc in illis etiam reperirentur, etsi non ea fortè cum perfectione, atque in aliis, facilè reliquum compensabit Nobilitas, aut Antecessorum meritis, aut communi hominum æstimatione; omnem tamen defectum supplere illa nequaquàm poterit. Atque eam ob rem merito risit Tacitus electionem Vitellii, cum ad gubernandas Germaniæ inferioris legiones mitteretur, nulla habita ratione, quòd ad id muneris minus esset idoneus: b *quod Censoris Vitellii ac ter Consulis filius, id satis videbatur.* Non ita Tiberius sub prima imperii sui initia, sed c *mandabat honores, nobilitatem Majorum, claritudinem militiæ, illustres domi artes spectando, ut satis constaret, non alios potiores fuisse.*

§. Multum fateor, in bello potest auctoritas sanguinis; non illa tamen hostem fundit; sed fortitudo atque industria. Germani olim d *Reges ex Nobilitate, Duces ex virtute sumebant.* Tunc arma efflorescunt, cum virtus & animi robur præ aliis omnibus in pretio sunt & honoratiora in bello occupant munera, quibus Nobilitatem aut adipisci primum, aut jam adeptam augere porro, magisque illustrare valeant. Spes illa magnos orbi heroas dedit, & insignes duces præteritis sæculis; ubi verò ea defuerit, contemnitur militia: sola enim munerum militarium gloria belli incommoda & pericula solari potest. Nec illud certum omnino, quod quidam autumant, illustriorem scilicet sanguinem majori in veneratione esse, aut eidem obediri promptius: nisi enim virtutu-

a *Languescet alioquin industria, intendetur socordia, si nullus ex se metus, aut spes, & securi omnes aliena subsidia expectabunt, sibi ignavi, nobis graves.* Tac. l. 2. Annal.
b Tac. l. 1. hist. c Idem l. 4. Ann. d Idem de mor. Ger.

ratis accedant ornamenta, prudentiæ præsertim & fortitudinis, omnis submissio exhibita sanguini; exterior solum cultus erit, non ab interiori profectus animo. Virtutem & excelsitatem mentis, quæ sibi ipsæ fortunam fabricantur, illas suspicit animus & admiratur. Oceano Magno Columbus leges posuit; & Orbi novo Hermannus Cortesius, qui licèt illustribus natalibus orti non fuerint, suis tamen Successoribus Nobilitatem pepererunt, ut maximis Viris pares esse possent. Celebriores fluvii à tenuioribus ferè rivulis originem ducunt atque initium, haud longo tamen post intervallo à suomet alveo nomen sortiuntur & gloriam.

§. Equidem in bello, ubi virtus & fortitudo magis æstimantur, expediet ad altiores honorum gradus evehere eos, qui rebus præclarè gestis id fuerint promeriti, etsi fortè splendor Nobilitatis defuerit; pacis tamen tempore, a *si Rempublicam gnaris, & non magni pretii hominibus committat* Princeps, *statim & Nobilium, ac strenuorum iram in se provocabit, ob contemptam eorum fidem, & maximis in rebus damna patietur.* Quod tum potissimum accidit, cum Subditus rarioribus à natura donis instructus est, non verò cum inclaruit jam apud populum, & ore omnium celebratur, adeóque ipsa Natalium obscuritas à præstantia & dotibus animi satis illustrata est. Multos videmus, qui b *ex se videntur nati*; uti de Curtio Ruffo dicere solebat Tiberius. In hos tales optimè convenit illa laus bonæ electionis Ministrorum apud Claudianum:

——— Lectos ex omnibus oris
Evehit, & meritum nunquam cunabula quærit,
Et qualis, non unde satus.

§. Quòd si Nobilitas aut otio aut deliciis corrupta fuerit, suadendum potius, ut exercitio & præmiis illa instauretur, quàm alia condatur planè nova. Argentum & aurum facillimè expurgantur; ex argento tamen aurum conficere, immensi laboris est, & ni-

a Dion. Caff. b Tacit. lib. 11. Annal.

quo frustra desudet Alchimistarum ars atque industria. Quare pessimum fuit consilium, quod Regi Henrico Quarto aliquando à nonnullis datum fuit, ut opprimeret scilicet potentiores regni sui proceres, aliosque è mediocri fortuna ad altiorem eveheret. Etsi libertas & inobedientia Nobiliorum exigere interdum videntur, ut aliquantum deprimantur: magna enim præ aliis eminentia superbiam gignit, neque Superiorem ferre sustinet. a *Nobilitas, cui in pace durius servitium est.* b *Imbecilliores semper æquum & justum quærunt, potentioribus autem id nihil est curæ*; & tunc quietiores ferè sunt subditi, cum deest potentia, quæ eos tueatur & novitates c eorum foveat. Ea de caussa non permittunt Castellæ leges, ut duæ amplæ & potentes d familiæ coalescant in unam; tum ideò etiam, ut bona magis divisa maneant, nec apud alios zelum & invidiam excitent. Artes certè non deessent, quæ sub specie honoris aut gratiæ singularis moderari possent divitiarum copiam, quærendo opportunitatem eas in obsequium Principis & boni publici impendendi. Attamen sumptuum vanitas eò progressa jam est, ut iis artificiis opus non sit: potentissimi enim quique maximis onerantur debitis, & necessitatibus premuntur, ut media amplius non suppetant, quibus tam sublimia cogitata exequi possint, aut molitiones novas machinari. Dum quidem plus esse cupiunt, quàm possunt, minus etiam, quàm sunt, fieri incipiunt. e Certè *dites familiæ Nobilium, aut claritudine insignes, studio magnificentiæ prolabi* solent. Cæterum etsi divitiæ nimiæ periculosæ sint, idem tamen in extrema etiam inopia locum habet: nam f *cum ex primariis aliqui bona dissiparunt, hi res novas moliuntur.*

S Y M-

a Tacit.lib.11.Annal. b Arist. lib.6. Polit.c.2. c *Nihil ausuram plebem Principibus amotis.* Tacit.lib.1.Ann. d *Commodum est etiam, ut hæreditates non donatione, sed jure agnationis tradantur, neque ad eundem una, non plures hæreditates proveniant.* Arist lib.5. Polit. c.8. e Tac.l.3. Annal. f Arist.l.6. Polit.c.12.

SYMBOLUM XVIII.



MUltis Imperium virtus contulit, paucis malitia in his sceptrum usurpatio fuit violenta, & plena periculi, in illis titulus justus; & constans possessio. Occulta quadam pulchritudinis suæ vi ad sui amorem & cultum virtus allicit. Elementa cœlorum

rum parent imperio, ob perfectionem eorundem & præstantiam; homines quoque non nisi eum qui justitia, cæterisque virtutibus præstat aliis, suprema potestate & dominatu dignum reputant. Ea de caussa Cyrus a *non censebat convenire cuiquam Imperium, qui non melior esset iis, quibus imperaret.* Subditi magis observant, & reverentur Principem, in quo insigniores animi dotes inesse conspiciunt. Quanto hæ fuerint majores, tantò major auctoritas erit atque æstimatio: omnes enim existimant, Deum Principi tali magis esse propitium, & cura peculiari adesse in omnibus, ejusque gubernationem dirigere. Hoc ipsum est, quod toto orbe Josue nomen *b* fecit inclarescere. Boni Principis actiones omnes & consilia cum plausu accipit populus, & pia quadam cum fiducia prosperos eorum successus sibi pollicetur; quòd si evenerit aliter, planè sibi persuadet, ob fines quosdam altiores & incognitos ita magis conducere. Eandem ob caussam apud Nationes quasdam Reges *c* summi Sacerdotes erant, ut dum populus cæremonias sacras, & cultum divinum ab iis acciperet, agnosceret in iisdem naturam quandam sublimiorem, magisque propinquam ac familiarem ipsi Deo, qua tanquam mediatrice in precibus suis uti posset, & contra quàm nihil temerè attentare *d* præsumeret. Corona Aaronis super mitram *e* attollebat oculos, & desideria omnium. Jacob venerabatur Josephi *f* sceptrum, cujus apicem Ciconia

a Xenoph l.8. Pædag. b *Fuit ergo Dominus cum Iosue, & nomen ejus divulgatum est in omni terra.* Jos. c.6. 21. c *Rex enim Dux erat in bello, & judex & in iis quæ ad cultum Deorum pertinerent, summam potestatem habebat*, Arist. l.3. Pol. c.11. d *Minusque insidiantur eis, qui Deos auxiliares habent.* Arist. Polit. e *Corona aurea super mitram ejus, expressa signo sanctitatis, & gloria honoris, & opus virtutis, & desideria oculorum ornata.* Eccl. 45.14. f *Et adoravit fastigium virgæ ejus.* Paul Ep. ad Heb. c.11.21.

conia insidebat, pietatis & religionis Symbolum.
5. Nemo existimet, malè perdi tempus illud, quod Princeps in virtutum ponit exercitio, immò Deus interim vel maximè rerum eventus moderatur ac dirigit. Sanctissimo Sacrificio piè intererat Ferdinandus Antolinesius, dum ad Durium amnem Comes Garsias Fernandesius cum Mauris, decerneret prælio, & ecce Angelus aliquis os habituq; illi similis, vicem ejus tantisper in pugna obiit, quo factum, ut infamiam ipse non effugeret solùm, sed & potissimam victoriæ laudem & gloriam indipisceretur. Simile quippiam refertur de gloriosissimo Archistratego Comite Tillio, Josue verè Christiano, non minùs sancto, quàm forti ac bellicoso, ab alio aliquo personam ejus referente, instructam fuisse aciem, dum ipse Sacerdoti ad aram facienti pro more dabat operam. Ferdinando Secundo Imperatori sub ipsis officiis divinis plura oblata fuêre vexilla, victoriæ insignia & monimenta, quàm multi ex Antecessoribus hosti eripuerint. Otiosus stabat Israeliticus *a* populus, & mira Deus in favorem illius factitabat. Æternùm lucebit Corona, quæ sicut illa *b* Ariadnæ fulgentissimis virtutum stellis radiaverit. Septimius Imperator filiis suis dixit moriens: *firmum sese iis derelinquere Imperium, si boni essent; lapsurum brevi, si mali.* Ferdinandus Rex, qui à virtutibus suis magnis Magni cognomentum invenit, mirè iisdem regni sui gloriam auxit, & Successoribus stabilivit. Tanta is erat pietate, ut cùm corpus S. Isidori Hispali legionem transferretur, ipse & filii ejus suos oneri subjicerent humeros, & sacras reliquias à fluvio Durio usque ad ipsum urbis templum *c* D. Joanni sacrum nudis pedibus prosequerentur. Etenim cùm Deus sit, *d. per quem*

Reges

a *Nolite timere: state, & videte magnalia Domini, quæ facturus est hodie.* Exod. 14. 13. *Dominus enim Deus Israel pugnavit pro eo.* Jos. 10. 42. b *Neque declinet in partem dexteram, vel sinistram, ut longo tempore regnet ipse; & filii ejus.* Deut. 17. 20. c Mar. hist. Hisp. d Prov. 8. 15.

Reges regnant, & à quo omnis eorum potestas & felicitas dependet, falli nunquam poterunt, si ad ipsum suos identidem reflectant oculos. Lunam Solis radii non destituunt; ea siquidem minimè ignara omnem sese à Sole lucem accipere, continuo eum respicit, ut ab eodem illuminetur: quod Principibus sic imitandum ut oculos semper fixos habeant in æterno illo Luminari, quod lucem & motum impertit orbibus, & à quo augmenta sua & decrementa sumunt Imperia, prout in Emblemate præsenti per sceptrum innuitur, in cujus vertice Luna visitur respectans Solem, proprium Dei Symbolum; tum quia nulla alia res ad ejusdem omnipotentiam accedit propius, tum etiam quia solus ille lucem & vigorem rebus omnibus tribuit:

> a *Quem, quia respicit omnia solus,*
> *Verum possis dicere Solem.*

Non est enim potestas, nisi à Deo. b Prius in æternâ ejus mente, quàm hic in terris, Reges coronis redimiri solent. Qui cælestes orbes primo mobili circumdedit, idem illud regnis etiam & Rebuspublicis impertit. Qui Regem constituit apibus, non solius fortunæ reliquit arbitrio, aut electioni humanæ has caussas inferiores Principum, qui in regimine hoc terrestri vicem ejus sustinent, aut illi quàm simillimi c sunt, adumbrati in Apocalypsi per septem illos Planetas, quos Deus d in manu sua habebat. In illos vibrat divinos suos radios, qui reflexi deinde supremum jus atque auctoritatem in subditos iis tribuunt. Sine splendore illo ac luce cœca quodammodo est potestas omnis, quantumvis ampla. Si Princeps, spreta illa luce, in aliam apparentem boni fortè alicujus, quod commoditas illi propria, non recta ratio offert, intenderit oculos, mox potentiæ suæ orbem deficere videbit, & obscurari. Quicquid Solem præsentem fugit, tenebris involvatur

a Boëtius. b Roman. 13. 1. c *Principes quidem instar Deorum esse*. Tacit. lib. 3. Annal. d *Et habebat in dextera sua stellas septem.* Apoc. 1.16.

tur necesse est. Luna etsi subinde luce se videat destitui, non tamen ideò sese à Sole avertit, quin potius longè jam alacrior, graciliórque continuò eundem respicit, donec luce illius denuo compleatur. Fixum ergo firmumque sceptrum suum Princeps teneat, oculos semper conjiciendo in virtutem, in omni fortuna, seu prospera, seu adversa: nam idem ille divinus Sol, qui aut ad castigandum, aut ad cumulanda merita, aliquod ejus decrementum permisit, in constantiæ præmium non omnem suam lucem subtrahet, sed amplitudinem ejus augebit iterum, & crescere faciet. Ita Ferdinando II. Imperatori usu venit: quippe qui non rarò Fortunam tam adversam habuit, ut de imperio pariter & vitâ desperare posse videretur. Verùm, qua erat animi constantia, numquam spem omnem abs se abjecit, neque avertit oculos suos à Sole illo increato, rerum omnium effectore ac moderatore, cujus providentia divina periculis eum eripuit, & longè etiam altius supra omnes suos hostes extulit. Virga Moysis, quæ sceptri erat Symbolum, miros edebat effectus, quoad illam cœlum versùs erectam manu sua tenebat; at simul ac illam abjiciebat in terram, in venenatos serpentes, ipsimet *a* Moysi formidandos conversa fuit. Dum sceptrum instar scalæ Jacobéæ summitate cœlum tangit, sustentat illud Deus, & Angeli descendunt *b* subsidio. Nec Ægyptiis ignotum hoc fuit, qui ideo in supremo sceptrorum apice caput ciconiæ, avis religiosæ, ac piæ in parentes, solebant effingere; in inferiori verò parte pedem Hippotami, animalis impii & ingrati erga suum patrem, cujus vitæ struit insidias, ut tantò liberius propriæ suæ matris frui possit amoribus: quo hieroglyphico nihil illi innuere volebant aliud, quam quod

a *Projecit, & versa est in colubrum ita ut fugeret Moyses.* Exod. 4. 3. b *Vidit in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens cœlum: Angelos quoque Dei ascendentes & descendentes per eam: & Dominum innixum scalæ,* Gen. 28. 12.

quod Principes pietatem semper impietati anteferre debeant. Atque hoc eodem Symbolo Machiavellus suum quoque Principem instructum vellet, sed alio planè fine: in uno enim sceptri extremo pietatem, in altero impietatem collocatam cuperet, ut pro libitu illud vertere posset, eamque partem sursum erigere, quæ ad conservationem & incrementum Statuum magis conduceret. In quem finem putat ille, virtutes Principi necessarias non esse, sed sufficere, si eas habere se simulet: etenim si veræ illæ essent ac solidæ, & si ex præscripto earundem agere is semper vellet, ait perniciosas illi fore; contrà verò profuturas quàm plurimum, si putetur saltem, quòd iis præditus sit: hac enim ratione ita eum fore dispositum, ut pro re nata immutare eas sciat & possit, adeòque sic in rebus omnibus agere, prout expedire judicaverit, & tulerit occasio. Atque hoc ipsum cumprimis necessarium esse ait in iis Principibus qui noviter ad Reipublicæ gubernacula accesserunt, quos paratos semper & expeditos esse oportet ad utendum velis, prout Fortunæ venti spiraverint, & postularit necessitas. Impium prorsus, & imprudens consilium quod virtutes suadet non genuinas, sed confictas solùm & putatitias. Quomodo enim fieri poterit, ut idem umbra præstet, quod veritas? quænam ars, quæve industria crystalli naturam sic perficiet, ut claritate sua ac luce adamantem exæquet? ecquis non illicò, ad primum aspectum & explorationem, rei agnoscet vanitatem, & ridere incipiet? a *Vera gloria radices agit, atque etiam propagatur: ficta omnia celeriter tanquam flosculi decidunt, neque simulatum quicquam potest esse diuturnum.* Nulla tanta est astutia, quæ naturam aliquam malam vestire sic possit, ut usquequaque bona appareat. Nam si in ipsis veris virtutibus, tam naturæ nostræ & inclinationi, accedente præsertim habitu, & conformibus tam facile deficimus, quid in fictis & putatitiis fiet? quomo-

da

a Cic. lib. 2 de Off c. 321.

do Subditi, si artes & fraudes istas perspexerint, ferre poterunt fœtorem illum, è discooperto jam vitiorum sepulchro, tam detestabili, absque omni virtutum ornamento? quomodo ab interno illo vulnere avertere poterunt oculos, si detracto jam *a* velo, sub quo dilitescebat, palam sese illud conspectui offerat? unde porrò fiet, ut Princeps suis domi contemptui futurus sit, & ludibrio; extraneis verò suspectus in omnibus. Utrisque certè odio erit, nemini enim ab illo licebit securo vivere. Nulla alia res magis formidandam reddit principis tyrannidem, quàm si virtutes ipse fingat: ex eo enim deinde majora plerumque pullulant vitia, quomodo multi *b* Othonem metuebant; cùm ambiret Imperium. Malam Principis naturam, si cognita sit, declinare facilè quis potest, virtutes falsas & simulatas non item. In apertis vitiis fragilitati locus est; fictis virtutibus dolus & fraus commisceri solent; neque hoc fortuito solùm & casu; sed ad malos plerumque fines, atque adeò magis noxiæ illæ sunt, quàm ipsa vitia, quemadmodum in *c* Sejano notavit Tacitus. d *Extrema est perversitas, cùm prorsus justitiâ vaces, ad id niti, ut vir bonus esse videaris.* Labi in apertum scelus, imbecellitas quædam est; virtutes simulare, mera malitia. Vitia alia facilius ferunt homines; at hypocrisin abominantur omnes: nam illis nosmetipsos solùm decipimus, hac verò etiam alios. Quid? quod actiones etiam bonæ contemni solent, si ab arte, non à virtute ortum ducant. Multa faciebat Vitellius, ut gratiam favoremque populi aucuparetur, sed e *quæ gratia sanè fuissent & popularia, si a virtutibus proficiscerentur, memoria vitæ prioris,* &

a *Quasi pannus menstruatæ universæ Justitia nostra.* Il. 64 6. b *Otho interim, contra spem omnium, non deliciis, neque desidia torpescere, dilata voluptate, dissimulata luxuria, & cuncta ad decorem imperii composita. Eoq; plus formidinis afferebant falsæ virtutes, & vitia reditura.* Tac. L. 1. Hist. c *Haud minus noxia, quoties parando regno finguntur.* idem lib. 4. Annal. d. Plat. e Tac. li. 2. Hist.

ris, & quia nemo non videbat: ficta ea esse, *indecora & vilia accipiebantur*. Et quæso, cui bono virtutem fingere, si eadem solertia atque industria ad eam rem opus est, atque ad virtutes veras & solidas? si hæ ipsæ ob morum privitatem vix roboris habent satis ac virium, qui fictæ subsistent & umbratiles? Non Deo coronam, ejusque conservationem acceptam refert, nec præmia eum, aut supplicia credit decernere, quisquis his artibus potiùs, quam divinæ confidit providentiæ. Si vitia Principis ab imbecillitate, non ab affectatione essent, faciliùs secreta ea haberi paterer, ne malo exemplo sint; nam ideò ea occultare, hypocrisis censeri non debet, aut malitia ad fallendos aliorum animos; sed prudentia potiùs naturalis & honor virtuti debitus. Nullum frænum illi restat potentiæ, quæ tyrannides suas non velo aliquo obtegit. Nunquam Senatores *a* Tiberium timuerunt màgis quàm cùm absque dissimulatione eum conspicerent. Et tametsi de Pisone scribat Tacitus, quod *b claro apud vulgum rumore erat, per virtutem, aut species virtutibus similes*: hoc tamen non sic intelligendum, quasi perinde sit in Principe, seu veris virtutibus polleat, seu eas simulet; sed quia populus nonnunquam judicio fallitur, & hypocrisin pro virtute habet. Quantò igitur firmior constantiorque Pisonis fama, si virtuti sinceræ & solidæ ea fuisset innixa.

§. Eadem nascentur incommoda, si Princeps veras virtutes habeat quidem; sed quas ipse pro temporis occasionum varietate facilè mutet: virtus enim esse nequit, quæ non est habitus firmus & constans, aut in eo inest animo, cui religio non est, in vitium illam convertere, aut id improborum sese partes

a *Penetrabat pavor & admiratio, callidum olim, & tegendis sceleribus obscurum, huc confidentia venisse, ut tanquam dimotis parietibus ostenderet. Nepotem sub verberis Centurionis, inter servorum ictus, extrema vitæ alimenta frustra orantem*. Tacit. lib. 6. Annal. *b* idem lib. 15. Annal.

partes adjungere, modò aliqua utilitatis spes inde affulserit. Et amabo te, quomodo istud unquam Principi expediet? *a Ca el Rey contra los malo, quanto en su mandad esto vieren* (verba sunt Alphonsi Regis, in ejusdem legibus) *siempre les debe haver mala voluntad, porque si de esta guisa non lo fizs esse, non podria fazer cumplidamente justicia, nin tener su tierra en paz, nin monstrarse por bueno* Et quis casus exigere illud poterit his nostris præsertim sæculis, cùm dominatus & imperia certis constituta sunt legibus, neque jam ampliùs dependeni (uti Romanorum Imperatorum fiebat temporibus) ab electione & insolentiá millitari? Nullum unquam tantùm potest esse periculum, quod virtus prudens cavere non queat, absque eò quòd Princeps à sceleribus sibi paret subsidium. Si quando Princeps aliquis virtutibus illustrium pessum iit, non eò accidit, quòd bonus esset, sed quòd bonus esse haud satis didicerit. Non tenetur Princeps justitiæ amans confestim & imprudenter sese sceleribus opponere, ubi nullum pollicetur fructum, aut certè evidentur periculosa videtur isthæc diligentia: quin immò magnæ prudentiæ est *b* permittere, quod contrà nitendo impedire non potes. Dissimulet vitiorum notitiam, quoad cum tempore remedium parari possit; bonos interim præmiis erigat, coërceat pœnis malos, aliisque utatur mediis, quæ prudentia suggerit. Quòd si ea non sufficiant, Successori illud relinquat; uti fecit Tiberius, cùm perspiceret *c* temporis sui mores corrigi à se, & emendari non posse. Etenim si Princeps metu aliquo ad improborum mores & vitam malè agendo sese vellet conformare, nec hos reduceret in viam, atque unà bonos perderet, adeòque in utrisque malitiæ fieret accessio. Virtus in Principe nihil creare

a Lib.5.tit.5.p.2.b. *Permittimus, quod nolentes indulgemus, quia pravam hominum voluntatem ad plenum cohibere non possumus.* S. Chrys. c. *Non id tempus censura, nec si quid in moribus labaret, defuturum corrigendi auctorem.* Tacit. lib. 2. Annal.

creare solet periculi; creat tamen zelus & rigor, si absque prudentia sint. Non abominantur Principem scelerati, quòd probus & frugi sit, sed quia per nimiam ejus severitatem improbis iis esse non licet. Nemo non Principem justum desiderat. Quin mali etiam hoc tali opus habent, ut justitiæ locus sit, qua non ab aliis solùm, sed & à se invicem securi degant. Senica eò intendebat, cùm ut Neronem ab incestuosâ cùm Matre consuetudine abduceret, eidem comminaretur, a *pervulgatum esse incestum gloriante matre, nec toleraturos milites profani Principis Imperium.* Adeò necessariæ Principi virtutes sunt, ut sine quibusdam ne vitia quidem possint subsistere. b *Nec aliis artibus Sejanus Tiberium devinxit*, quàm quòd virtutes insigniores improbis facinoribus conjungeret. c *Corpus illi laborum tolerans, animus audax, sui obtegens, in alios criminator, juxta adulatio, & superbia, palàm compositus pudor, intus summa adipiscendi libido, ejusque caussa, modo largitio, & luxus, sæpius industria, ac vigilantia* Similem virtutum & vitiorum commixtionem in Lucinio Muciano videre licuit. Eadem quoque de caussa *ambigua de Vespasiano fama erat*: nam & vitia notari in eo, & collaudari virtutes poterant. Illud certam, multa securiorem futuram fuisse Sejani apud Tiberium gratiam; Vespasianum item & Mucianum in longè perfectiores evasuros fuisse Principes, si d demptis eorum vitiis, solæ virtutes remansissent. Si vitia prosint Principi ad dignoscendos à bonis improbos, satis erit, quod notitiam eorum aliquam, non verò usum aut consuetudinem habeat. Polleat itaque virtutibus, sed juxtà circumspectus sit, ac prudens, ut nulla fraus esse possit aut dolus, qui eum fugiat, nulla malitia, quam ipse non penitus perspiciat, singulorum hominum mores, agendique modum ita penetrando, ut

a Tacit. lib. 14. Annal. b Idem lib 4. Annal. c Idem lib. 1. Histor. d *Egregium Principatus temperamentum, si demptis utriusque vitiis, solæ virtutes miscerentur.* Idem lib. 2. Hist.

ut absque deceptionis periculo iis imperet. Atque in hoc sensu admitti posset eorum sententia, *a qui eo munitiores Reges censent, quo illis, quibus imperitant, nequiores fuêre.* Ista enim nequitia quod ad cognitionem malitiæ attinet, valde expidit, ut castigare scelera, & simul etiam humanæ fragilitatis aliquā habere rationem rectè quis noverit. Dura nimium est, & periculosa pro regimine severa virtus absque ista notitia. Ex quo porrò fit, ut magis conveniant Principi virtutes heroicæ imperii propriæ, non illæ monasticæ, & solicitariç, quæ meticulosum illū reddunt, tardum ac difficilem in statuendo, ab humana conversatione alienum, magisque attentum ad perfectionem suam privatam & propriam quàm ad gubernationem communem & publicam. Maxima virtutis perfectio in eo posita est, ut satisfaciat obligationibus principis, quibus à Deo obstrictus fuit.

5. Nec voluit solum Machiavellus, ut Princeps temporibus certis virtutes fingeret; sed Politicam etiam ipsi malitiæ superstruere conatus est, commonstrando quomodo hujus beneficio ad supremum gradum illa posset evehi, & disertè asserendo, ideo pessum ire homines, quod mali esse nescirent, perinde quasi certa ea de re haberi posset scientia. Doctrina hæc non paucos Principes Tyrannos effecit, & egit præcipites. Non ita est, non ideo pereunt homines, quod mali esse ignorent; sed quia flagitia ipsa tueri sese in longum nequeunt: nulla enim tam astuta, & prudens est malitia, quæ satis cavere sibi possit, quin suismet artibus tandem irretiatur. Quæ scientia erudire satis poterit, ut judicium in delictis servet integrum & incorruptum, quem suorummet maleficiorum conscientia stimulat, quç etsi in nobis sit, sine nobis tamen operatur, impulsa vi quadā interiore divina; cùm arbitra sit, & carnifex actionum nostrarum, cujus tyrannidem Nero quondam expertus fuit, postquam Matrem tolli jussisset è medio: nam b *sceleris demum intellecta magnitudine,*

reg

a Salust, b Tac, lib. 4. Annal.

reliquo noctis, modo per silentium defixus, sæpius pavore exurgens, & mentis inops lucem operiebatur, tanquam exitium allaturam. Hæret nonnunquam animus maximè generosus, & consilio destituitur ad scelerum conspectum. Ita Sejano evenit, cùm Tiberii familiam cogitaret extinguere: nam a *magnitudo facinoris metum, prolationes, diversa interdum consilia adferebat.* b *Apprehendit* nimirum Deus *sapientes in astutia eorum, & consilium pravorum dissipat.* Vitium ignorantia est, prudentiæ opposita; violentia est, quæ suam ipsius ruinam molitur assiduè. Periculosa fabrica est, quæ mox in illius cervicem corruit, à quo constructa fuit. Nullum tantum est judicium, quod sufficiat ad tyrannides minores aliis majoribus corrigendas: & quousque moles ista assurget, ut homines ferendo sint? Illud ipsum exemplum Joannis Pagoli Tyranii Perusiæ, quo Machiavellus utitur ad stabiliendam suam doctrinam, abundè satis edocere potuisset, quàm periculi plenum sit, per istiusmodi incedere præcipitia, cum elusa tandem ejus malitia, procurata etiam morte Julii Secundi Pontificis, ad exitum perduci nequaquam potuerit. Idem quoque Duci Valentino accidit, quem velut Ideam aliis proponit Principibus: is enim, ut ab obitu Papæ Alexandri Sexti rebus suis securius prospiceret, Cardinalibus factionis contrariæ venenum propinavit; sed permutatis per errorem lagenis, ipse & Alexander venenum hauserunt, quo Pontifex extinctus est subito; Valentinus verò ita correptus, ut ob corporis imbecillitatem electioni interesse non potuerit (quem casum tanta illius astutia non præverterat: quo porrò factum, ut quem ipse vellet, Pontifex minimè fieret, atque una perderet ferè omnia, quæ in Romania violenter occuparat. Non finit utique providentia divina, ut Tyrannorum artes suis multum prosint c auctoribus

a Idem l.4. Annal. b Job.5.13. c *Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum, quod cœperant.* Job 5.12.

ribus. Habet hoc sola virtus, ut Deum cœptis nostris propitium reddat, non malitia. Si quando Tyrannus aliquis in usurpatione violenta diutiùs perstitit, id à magna aliqua profectum fuit virtute, aut excellentia naturali, quæ vitia occuluit, & voluntatum studia ei paravit apud subditos; malitia tamen istud tyrannicis asscribit àrtificiis, & ex istiusmodi exemplis impias quasdam & erroneas maximas Status eruit, quibus præcipitant Principes, & ruunt impęria. Præterquam, quod non omnes imperent, qui sceptrum in manu gestant, aut coronam in capite, eò quod justitia divina, relicto iis regno, imperium tamen iisdem eripiat, permittendo, ut à Dominis mancipia fiant passionum suarum ac Ministrorum, atque ab eventibus minùs prosperis, & seditionibus opprimantur. Quomodo in Saüle completum fuit, quod Samuel illi dixerat; non mansurum scilicet eum Regem, in pœnam, quod Deo fuisset *a* inobediens: tametsi enim Rex viveret, & moreretur, ex eò tamen tempore regnum ipsius mera fuit servitus.

a *Pro eo, quod abjecisti sermonem Domini, abjecit te Dominus, ne sis Rex.* 1. Reg. 15. 23.

SYM-

SYMBOLUM XIX.



IN ludis Vulcani & Promethei diversi certis constituti locis in hunc sese modum exercebant: prodibat primus accensam facem manu præferens, quam deinde porrigebat secundo, tum iste tertio, & sic deinceps de manu in manum. Unde natum prover-

verbium: *Cursu lampada trado*; de iis dici solitum quæ tanquam per successionem ab uno ad alios transeunt, quo sensu Lucretius cecinit.

Et quasi cursores vitai lampada tradu.

Quod à Platone mutuatus cùm suadendo hominibus naturæ propagationem: eam necessariam esse ait, *a ut vitam, quam ipsi à majoribus accepissent, vicissim quasi tædam ardentem, posteris tradant.* Ecquid aliud est sceptrum regium, quàm ejusmodi facula: quæ ab uno Successore transit ad alium? Quid ergo majestas sibi sumit in hac sua eminentia tam brevi, & ad solum usum concessa? Multa Principi cum hominibus aliis communia sunt, una sola res eaque accidentalis eundem differre facit. Et propter illa quidem animum non demittit; ob hoc tamen solum & unicum superbè sese effert supra alios. Meminerit, hominem esse se, & hominibus imperare. Perpendat diligenter, se amplissimum hoc Mundi theatrum subire, ut Principis personam sustineat decedenti verò de vita alium deinde cum eadem successurum purpura, quam ipse deposuerit; de utroque demum solam hanc superfuturam memoriam, quod fuerint. Illud denique sciat, ne hanc quidem purpuram, qua amicitur, suam esse, sed Reipublicæ, quæ non nisi usum ei indulget, ut capitis tantisper fungatur officio, & boni publici conservationi, incremento & prosperitati consulat, ut alibi expendimus.

5. Ubi igitur in vitæ hujus stadio decurrere semel Princeps cœperit, tæda ardente sui Status instructus, non id solùm agat, ut cursum istum producat longius: jam enim terminum præfinitum habet, quem transgredi non licebit; & quis novit, num fortè ab eo jam absit proximè, cùm illa cuique etiam levissimo vento sit exposita. *b* Tegula una eam Regi Henrico I. extorsit è manibus, nondum nato annos quatuordecim: unus item ex equo lapsus, inter ipsa nuptiarum tripudia, Principem Joannem Re-

H gum

a Plato. *b* Mar. hist. Hisp. lib. 12. cap. 6.

gum Catholicorum filium prohibuit, quo minus eam prehendere potuerit.

§. Ponderet præterea Princeps habilitatem suæ manus: occasionem & jus, ne plures temere faces suscipere audeat, quàm aut successio, aut electio legitima illi concesserint. Si considerasset istud cum animo suo Fridericus Comes Palatinus, nunquam Electorali dignitate, nunquam provinciis suis ac honoribus tam infeliciter excidisset, propter ambitionem Coronæ Bohemicæ. Et sanè longè melius suum confecisset curriculum Rex Carolus Neapolitanus si regni sui contentus face, non in Hungariam etiam manum adjicere attentasset, ubi idcirco veneno interiit.

§. Nemini alteri eam facile committat Princeps, neque sinat, ut quis alius manum ei admoveat, cum autoritate nimia. Imperium enim societatem non patitur; *a* suo etiam patri Regi Alphonso Sapienti tædam hanc è manibus eripere conatus est Infans Sanctius, ea potestate & dominatione, quam ab ipso acceperat. Nec infanti Lusitano defuêre rationes apparentes, cur idem contra Parentem, Regem Dionysium moliretur.

§. Istæ regnorum faces malis artibus accensæ citò plerumque extinguuntur: b *nam nulla quæsita scelere potentia est diuturna.* *c* Garsias Rex Patrem suum Alphonsum Magnum coëgit, ut regno se abdicaret, sed ultra triennium Corona sic partâ ei frui non licuit. Froila Secundus non nisi menses quatuordecim regnum obtinuit, quod vi magis, quàm electione fuerat adeptus. Consilia violenta non semper optatum sortiuntur exitum. *d* Navarræ coronam certò jam ad se perventuram hæreditate sperabat Ramon, si fratrem suum Sanctium tolleret de medio; at Respublica sceptrum ei committere noluit, qui facinus tam atrox animo concepisset, adeóque Sanctio Regi Aragoniæ ejus patrueli illud obtulit.

§. Ne

a Idem Hist. Hisp. l. 14. cap. 5. *b* Curtius *c* Mar. hist. Hisp. l. 7. c. 20. *d* idem hist. Hisp. lib. 7. c. 2.

5. Ne temerè facem isthanc è manibus dimittat Princeps, quoad vivit, ne si facti illum pœnituerit postea, ei fortè accidat, a quod Regi Alphonso hujus nominis Quarto; qui posteaquam Regnum in fratrem suum Ramirum semel resignasset, recuperare deinde nunquam potuit; quantumvis vellet. Ambitio, dum in possessione est, justitiæ non paret: semper enim rationes in promptu habet, & caussas, quibus se tueatur. Et quem non moveat discrimen, quod inter imperandum, & obediendum interest?

5. Tametsi verò istæ regnorum faces communiter à parentibus ab liberos transeant, illud tamen Reges semper meminerint, à Deo se accepisse, eidemque suo tempore restituere debere, ut norint, cui acceptas eas referre debeant, & quàm stricta de iis reddenda sit ratio. Ita fecit Rex Ferdinandus, cognomento Magnus, qui sub extremum vitæ spiritum, sic Deum fertur allocutus: b *Tua, Domine, est potestas, tuum est imperium. Tu supremus es Dominus super omnes Reges, & omnia tua subsunt providentiæ. Regnum, quod de manu tua accepi, tibi restituo.* Totidem pene verbis, in eodem mortis articulo, usus est alius Rex Ferdinandus, quem Sanctum cognominamus.

5. Illustre sanè, sed laboris plenum vitæ curriculum cælum ipsum descripsit Serenitati Vestræ, conficiendum non cum una solùm, sed pluribus variorum regnorum facibus, quæ Soli per omnia similes (hoc uno excepto, quòd hic sese per intervalla subducat oculis) ab oriente usque in occidentem suam longè lateque diffundunt lucem. Sævissimi turbines erumpentes undique eas moliuntur extinguere: verum cùm Deus (sic Isaias c videtur vaticinatus) easdem eò fine incenderint, ut anteeant vexillum crucis, & gentilitatem illuminent in sacris

a Mar. hist. Hisp. lib. 8. c 5. b idem hist. Hisp. l. 9. c. 6. c. *Ecce, dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ.* Is. 49. 6.

Ecclesiæ altaribus, sperari merito poterit, quod hujus ad instar etiam illæ lucebunt; præsertim, si magis magisque eas inflammarit Serenitatis Vestræ religiosa fides, & pius zelus, rectà sursum erectus semper tenendo, ut flamma tantò clarior puriorque ad cælum, quo natura sua nititur, possit contendere: nam qui oblique eas inflexerit, in caussa erit, cur illæ ipsæ flammæ eas sensim depascent; quod si cælo ita obverterit, ut terram solùm spectent, mox extinguentur penitùs: eadem enim materia, quæ pastum aliàs datura erat, interitum iis adfert. Enitatur itaque sedulò Serenitas Vestra, ut eum his facibus vitæ suæ curriculum gloriosè decurrat, easque adhuc dum lucentes suo aliquando Successori porrigat, nec solùm quales eas accepit primùm, sed potius novis auctas & collustratas radiis: solet enim Deus regna Regemque, cum primùm Reipublicæ suscipiunt gubernacula, velut ad trutinam expendere ut tanto accuratiorem ab iis rationem posteà repetat, quomodo *a* Regi Balthasari factum. Et si Otho *b* obstrictum se credidit, ut Imperium, sicut à Majoribus acceperat, sic posteris traderet, profectò non minorem etiam obligationem à gloriosis suis Antecessoribus ad se derivatam Serenitas Vestra agnoscat necesse est. Ita illas tradidit Carolus V. Imperator, dum eas adhuc superstes Philippo II. Filio suo detulit. Et tametsi nonnullorum acciderit malitia, quod finem curriculi sui exspectare noluerit, ne fortè venti contrarii quos jam tum adversa Fortuna concitàrat eas aut omnino extinguerent aut saltem obscurarent, uti fecisse memorant Alphonsum II. Regem Neapolitanum qui cum Regi Franciæ Carolo VIII. resistendo non esset, *c* Coronam in Filium suum Ferdinandum Calabriæ Ducem

a *Appensus es in statera, & inventus es minus habens* Dan. 5. 27. b *Urbis nostræ institutum, & à Regibus usque ad Principes continuum, & immortale sicut à Majoribus accepimus sic posteris tradamus.* Tac, l. 2. Hist. c. Mar. hist, Hisp. lib, 26, c, 8.

cem transtulit: illud tamen certum, voluisse ipsam tempori eam Deo restituere, seseque ad aliam disponere coronam, non temporariam, sed æternum qua semel obtenta frui licet securo ab omni metu, ne ad alia capita transeat.

SYMBOLUM XX.



INter solennes nuptiarum ritus apud Athenienses puerulus aliquis Sponsum anteibat, spinosis redimitus foliis, & panem in canistro manu præferens: Symbolum, quo innuebant, opinor, matrimonium non solius voluptatis gratia, sed ad curas etiam & ad labores à natura institutum esse. Eodem (si in Emblematibus figuris humanis esse locus) eum quoque possemus adumbrare, qui nascitur, ut aliis imperet. Nam quibus curarum spinis non circumdatur, qui status suos in justitia, in pace, in rerum ubertate tueri satagit? quas non experitur *a* difficultates, quibus non sese periculis objicit, qui imperium tenet in illos? Illius labores, populi quies sint oportet, pericula illius, hujus securitas, illius vigiliæ, hujus somnus. Veruntamen idem illud oculis hic subjicere placuit sub specie elegantis coronæ quidem & aspectu jucundæ, sed spinis refertæ, cum adjecto lemmate è versibus Senecæ Poetæ Tragici:

——— b *O fallax bonum!*

Quantum malum fronte, quam blandâ tegis!

Ecquis intendens oculos in uniones illos, & coronæ adamantes, in tam bellos flores, qui undique eam ambiunt, non illico sibi persuaserit, pulchrius longè & amœnius fore, quod intus latet abditum; & tamen merissimæ spinæ sunt, quæ assiduè tempora, pectusque lancinant. Nullus est in corona unio, qui sudor non sit. Rubinus nullus, qui non sit sanguis. Nullus Adamas, qui non sit quodammodo terebra. Tota denique nihil aliud, est quàm circumferentia absque quietis centro, Symbolum perpetui curarum motus. *c* Atque hæc caussa fuit, cur antiquiores quidam Reges corona navis speciem referente, uti fuerint soliti, ad repræsentandam scilicet illius inconstantiam, inquietudines & pericula. Probè hoc ille perspectum habuit, qui ultrò sibi à nescio quo, oblatam coronam humi

deposuit

a *Quam arduum, quam subjectum fortunæ regendi onus!* Tac. 1. Annal. *b* Seneca. *c* Strab.

deposuit, his usus verbis: a *Tollat, qui te non noverit.* Coronarum loco primum fasciis b utebantur, non in signum Majestatis, sed ut caput firmarent. Usque adeò graves sunt capitis coronati curæ, ut anticipato etiam munimine opus habeat: nec enim regnare aliud esse dixero, quàm tria perpetua suspiria, conservandi nimirum, acquirendi, & amittendi. Idcirco & Marcus Antonius Imperator ajebat. *Regnum grandissimam esse molestiam.* Ad labores nati sunt Principes, æquum igitur, ut ad istos se parent. Apud Persiæ Reges in more erat positum, ut cubicularius, qui eos mane excitaret è somno, altum eis sic inclamaret: c *Rex surge, ad tractandi Regni negotia.* Non ferrent hoc nostro tempore quidam Principes excitatorem tam molestum, *multi enim hæc principatus præmia putant, quorum libido ac voluptas penes ipsos sit; rubor ac dedecus penes alios.* Quòd Principes nonnulli à suo turpiter desciscant officio, ideo ferè accidit, quòd (ut alibi dicemus) regnum pro hæreditate & possessione habeant proprietaria, qua pro libitu iis uti liceat, existimentque suam præ aliis excellentiam & supremam potestatem nullis subjectam esse legibus, sed liberam omnino, quantùm ad voluntatis appetitiones attinet, cumque adulatio optimè nôrit, quò illa inclinatione propendeat, facilè eis deinde persuadet, absque libertate ista & vivendi licentia Principatum non nisi durissimam fore servitutem, magisque infelicem, quàm infimam etiam subditorum conditionem: quo fit, ut dum deliciis & voluptatibus sese totos dedunt, flaccescant vires & ingenium, ipsique ad gubernationem prorsus fiant idonei.

5. Hinc esse reor, quod ex tanto Principum numero oppidò pauci boni evadant Reipub. moderatores. Non quòd à naturæ donis instructi non sint, nam in his excellere solent potius præ aliis, utpote qui è sanguine melius enutrito descendunt; sed quia

a Val. Max. b *Ponite cidarim mundam super caput ejus.* Zach. 3, 5: c Tac. lib. 1. Hist.

in otio & delitiis, quibus circumfluunt, illa neque exercent, neque id permittunt aulici, qui facilius suam fabricantur fortunam apud Principem rerum suarum negligentem, quàm attentum ad omnia. Remedium adversus isthæc incommoda in duobus potissimum consistit. Primum est, ut Princeps à primis pueritiæ annis, simul ac rationis usus aliquis in eo emicuerit, negotiis tractandis sensim assuescat, etiam ante prædecessoris obitum, uti Deus fecit cum Josue; & si forte in iis, quæ gratiæ sunt, istud fieri minus expediat, ob rationes infra in Emblemate penultimo à me commemorandas, in aliis tamen fit, ut oculos prius ad gubernationem, quàm ad vitia aperiat; quæ caussa quondam fuit Senatui Romano, cur & juventutem consultationibus suis interesse vellent. Hujus exercitii beneficio, tametsi multi Pontificum nepotes admodum juvenes ad gubernationem Pontificiam admoveantur, intra paucos tamen annos plurimum usu proficiunt. Alterum est, ut qui circa Principem sunt inanes quasdam persuasiones ei ex animo eximant, eumque sic instruant, ut sciat, communem omnium consensionem esse, quæ coronæ auctoritatem, & potestatem sceptro tribuat; Natura enim Reges non fecit. Norit item, purpuram regiam sanguinis esse Symbolum, quem pro populi salute, si opus, foret fundere *a* oporteret; non ideò concessam, ut ea scelerum tineis nutrimentum præbeat. Doceant, inquam, Principem, *generari & nasci à Principibus, fortuitum* esse: solam *b virtutem proprium hominis bonum.* Rectorem eum esse, non dominatorem, subditos cives, non mancipia. Quod documentum Claudius *c* Imperator Persarum Regi Meherdati dedit. Persua-

a Consulares fasces, prætextam, curulemque sellam nihil aliud, quam pompam funeris putent: claris insignibus velut infulis velatos ad mortem destinari. Liv. lib. 2. Hist. *b* Tac. lib. 1. hist. idem lib. 1. 4. hist. *c Vt non dominatorem, & servos, sed rectorem & cives cogitaret.* idem lib. 12. Annal.

Persuadeant Principi, sic illi agendum cum iis, quibus imperat, ac ipse secum agi cuperet, si subditus foret; quomodo Galba *a* Pisonem instruxit, cùm ipsum adoptaret in filium Nemo in Principem electus fuit, ut caput aliorum esset duntaxat, sed ut pro. tali agnitus omnium commodis inserviret. Perpendens illud cum animo suo Rex Antigonus filium suum monuit, ne abuteretur potestate, neve sese nimium efferret, aut subditos tractaret malè, sic eum affatus: *An ignoras, fili mi, nostrum Regnum nobilem esse servitutem?* Eodem pertinet, quod mulier illa Rudolpho Imperatori excusanti sese aliquando, quòd nunc aures ei vacuas dare non posset, respondit. *Quin ergo*, inquiens, *imperare desinis?* Subditi non propter Regem nati sunt, sed Rex subditorum gratia. Nimis etiam iis acerbum foret, omnem suam Regi libertatem vendidisse, nisi vicissim de eodem justitiam & tutelam sibi pollicere possent, quæ caussa iis fuit, cur imperio ejus sese ultro subjicerent. Propriis suis coronati clypeis in circuli formam elaboratis Romani triumphabant, unde introducta diademata Sanctorum, qui contra communem humani generis hostem insigni victoria *b* potiti essent. Non meretur coronam Princeps, nisi pariter subditorum illa clypeus sit, qui Fortunæ sævientis impetus excipiat. Regnare officium est potius, quàm dignitas. Imperium quoddam *c* paternum in filios; quòd si subditi affectum illum paternum & sollicitudinem non experiantur in Principe, nec amorem, nec obedientiam filialem ei deferent. Rex Ferdinandus, cognomento Sanctus, imperium non aliter atque officium habuit, quod positum esset in subditis tuendis, in administranda justitia, in

H 5 vitiis

a *Cogitare, quid aut nolueris sub alio Principe, aut volueris.* idem lib. 1. Hist. b *Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.* Psal. 5. 13. c *Ut enim gubernatio patrisfamilias est regia quædam potestas domi: ita regia potestas est civitatis & gentis unius, aut plurium quasi domestica quædam gubernatio.* Arist. lib. 3. Pol. c. 11.

viriis castigandis, & remunerandis virtutibus, in procurando deniq; regni sui incremento; ita ut pro majori ejus bono nulli parcendum labori existimaret; nec aliter reipsa fecit. Principes montium consimiles sunt (ut alibi dicimus) non tam, quod cæli favoribus propiores sint, quam quòd omnes temporum injurias ipsi excipiant: veluti depositarii quidam pruinæ & nivium, quæ collique factæ deinde defluant ab iisdem ad moderandam æstivo tempore agrorum sitim, & valles irrigandas; atque ut evecti altiùs corporibus suis umbram faciant aliis, & à solis ardoribus *a* eos tuantur. Ideo sacrę paginæ Principes Gigantes *b* vocant: grandiori enim statura opus habent, quos natura in lucem edidit, ut gubernandi onus humeris suis sustineant. Gigantes sunt, ut labores ferant, & gemant (quemadmodum Jobus *c* loquitur) sub aquis, quibus *d* populi & gentes significari solent; anguli denique *e* sunt, quibus Reipub. ædificium innititur. Princeps, qui natum se non credit, ut idem præ●et subditis, neq; se parat àd tolerandas pro eorum commodo temporum injurias, montis dignitatem exuat, & vallem potius præoptet agere; si tamen ad otium privatum aspirare ei liceat, quem cælum ipsum ad aliorum gubernationem jam semel destinavit. Wambæ electo in Regem, & coronam recusanti è Gothis Proceribus Dux quidam gladio districto, ni morem gereret, minitari cœpit. *f An unus* inquiens, *totius gentis voluntati repugnes, tuæque tranquillitati communē omnium salutem postbabeas*? Eadem de caussa nec Regi Joanni Secundo in Parlamento Caracensi permissum

a *Quia factus est fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua, spes à turbine, umbraculum ab æstu* Is. 25. 4. b *Gigantes autem erant super terram in diebus illis. Isti sunt potentes à seculo, viri famosi.* Gen 6.4. c *Ecce gigantes gemunt sub aquis.* Job. 26.5. d *Aquæ, quas vidisti, ubi meretrix sedet, populi sunt, & gentes, & linguæ.* Apoc. 17. 15. e *Applicate huc universos angulos populi.* 1. Reg. 14. 38. f Mar. hist. Hisp lib. 6. c. 12.

sum fuit, ut regnum Filio Henrico transcriberet: quia nimirum hic admodum erat juvenis; ille vero ea adhuc corporis constitutione, ut præesse porrò cum laude posset. E quibus liquido apparet, Principes esse partem Reipublicæ, & certo quodam modo ei subordinari, tanquam instrumenta ad ejus conservationem necessaria, ita ut bona malaque eorundem ad Rempublicam pertineant; quemadmodum Tiberius *a* ad filios suos ajebat. Qui Davidem poscebant Regem, sic illi acclamabant: b *Ecce nos os tuum, & caro tua sumus*; ut significarent, ipsum esse, qui viribus suis sustentare eos debeat, omnesque eorum dolores ac labores in semetipso quodammodo experiri.

5. Porrò Principem à puero sic informare oportet, ut dominationis equum, dum tener est, domare discat ac regere: nam si ad solius arbitrii libitum enutrire eum voluerit: unà cum ipso præceps ruet. Rationis fræno hic opus est, habenis scientiæ politicæ, virga justitiæ, & calcaribus fortis generosique animi; opus, inquam, ut Princeps prudentiæ stapedibus firmus semper insistat. Non quicquid ei in mentem venerit, faciendum est illico, sed quod honestum est solum, ne forte pietatem lædat, aut existimationem, aut verecundiam, aut contra bonos mores *c* committat aliquid. Ne existiment Principes, potestatem suam omnino absolutam esse, sed obstrictam bono publico, & communi Status utilitati: non immensam, sed certis arctatam finibus, & multis casibus expositam. Insignem apparatum navalem Regis Philippi Secundi adversus Angliam unicus ventus dissipavit.

6. Norit prætereà Princeps autoritatem suam ita

a *Ita nati estis, ut bona malaque vestra ad Rempublicam pertineant.* Tacit. lib. 4. Annal. *b* 2. Reg. 5. 1. c *Facta, quæ lædunt pietatem, existimationem, verecundiam nostram, & ut generaliter dixerim, contra bonos mores fiunt, nec facere nos credendum est.* lib. 15. ff. de condit inst.

supremam non esse, quin aliquid illius in ipsis remanserit subditis, quod aut ab initio ii sibi reservàrunt, aut iisdem concessit postea ratio ipsa naturalis, ad defensionem & conservationem propriam contra Principem palàm injustum, aut tyrannum. Principibus bonis non omnino displicet libertas aliqua in subditis. Tyrannorum *a* est absolutè dominari velle. A moderata subditorum libertate salus imperii & conservatio dependet. Non magis securus est Princeps ille, qui potentior, sed qui majori cum ratione potentior est. Nec minus supremam obtinet potestatem, qui subditorum jura tuetur ac privilegia, quæ justo titulo possident. Prudentiæ potius est sinere, ut iis frui & gaudere possint liberè: nunquam enim ea Principis auctoritati derogant, nisi aut honorem suum iis lædi putet, aut ea omnino tollere cogitet. Satis illi sit Coronam suam eâdem tueri potestate, quâ Majores ipsius fecerant. Hoc ipsum fortè Deus per Ezechielem Principes monere voluit (tametsi in alio sensu) cùm ei dixit: b *Corona tua circumligata sit tibi*; si quis eam laxet nimium, ei de capite facilè decidet.

a *Quomodo pessimis Imperatoribus sine fine dominationem, ita quamvis egregiis modum libertatis placere.* Tac. l. 4. Annal. *b* Ezech. 24. 17.

SYM-

SYMBOLUM XXI.



E Justitiæ centro Coronæ circumferentia ducitur. Neutiquam hâc opus foret, si absque illa vivere liceret.

Hac una Reges olim sunt fine creati,
Dicere jus populis, injustaque tollere facta,

a *Vetustissimi mortalium, nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine pœna & coërcitionibus agebant; neque præmiis opus erat, cum honesta suopte ingenio peterentur, & ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur.* Attamen crevit paulatim cum mundi ætate Malitia, & cautiorem virtutem reddidit, quæ sincera aliàs, & ab omni sollicitudine libera in terris morabatur. *Postquam nimirum exui æqualitas, & pro modestia ac pudore, ambitio & vis incedebat, provenêre dominationes.* Nam prudentia urgente necessitate, & naturali suadente lumine homines in civilem coëgit societatem, ubi & virtutes exercerent, ad quas ipsa impellit ratio, & uterentur voce articulata, quam Natura iis largita fuerat, ut sensa mentis & consilia invicem verbis explicando, alter alterum *b* instrueret, juvaret, defenderet.

Constituta itaque civili ista Societate, simul communi & tacita omnium consensione, in tota illa Naturæ lumine illustrata, exorta est Potestas quædam altior ad partium conservationem necessaria, quæ nimirum sua sceleribus supplicia, & virtutibus præmia decernendo in justitia, & pace omnes tueretur: quia tamen Potestas ista per universum corpus diffusa esse non potuit, ne aliàs summa in statuendo & exequendo nasceretur confusio; quia item necesse erat, ut alius imperaret, obediret alius, ultrò sese ipsi ea abdicarunt, in unum aliquem, aut paucos., aut etiam plures eam transferentes, quæ sunt tria illa Reipublicæ genera, Monarchia, Aristocratia, & Democratia. Et prima omnium quidem fuit Monarchia: nam initiò in suis quique familiis; deinde apud universum aliquem populum cum sibi homines præficiebant, qui aliis in virtute & probitate excelleret, cujus dextram (crescente paulatim auctoritate) sceptro honorarunt, & frontem diademate, in signum eminentiæ, & supremæ in alios pote-

a Tacit. l. 3. Ann. b *Sermo verò datus est homini ad utile, & inutile, ac proinde justum & injustum declarandum.* Arist. l. 1. Pol. c. 2.

potestatis quam in ipsum contulerant; quæque in justitia potissimum consisteret, qua mediante populum sibi subjectum in pace tueretur ac conservaret. a*Ubi enim leges non tenent imperiũ, nulla est Respublica*, & cessat omne Regis officium, quemadmodum in *b* Castellana Provincia accidit, quæ propter injustitias Ordonii & Froilæ exactis Regibus, per Judices deinde gubernata fuit

5. *Justitia* isthæc sola lege Naturali, absque insigni Reipublicæ periculo, rectè administrari non posset: cùm enim illa sit *constans & perpetua voluntas suum cuique* c *jus tribuendi*, multis exposita foret periculis, si ab opinione & judicio Principis dependeret, & scripta non esset. Neque sola ratio naturalis (quantumvis ab affectibus & passionibus libera) sufficeret ad rectè semper judicandum in tanta casuum varietate, qui passim incidunt; atque adeò necessum fuit, ut longo rerum usu atque experientia certis quibusdam legibus tam pœnalibus, quàm distributivis sese armarent Respublicæ. Illis quidem ad castiganda delicta; his verò ad suum cuique tribuendum. Pœnales leges adumbrantur per gladium, justitiæ Symbolum, id quod Trajanus significare voluit, cùm strictum aliquando ensem Præfecto Prætorio in conspectu omnium porrigeret, diceretque d *Accipe ferrum hoc, & si quidem rectè imperium gessero, pro me; sin aliter, contra me hoc utere.* Æqualis illi utrinque acies est tam pro divite, quam egeno. Non ex unâ parte obtusus, acutus ex altera, ut uni parcat, & lædat alterum. Leges verò distributivæ denotantur per regulam seu amussim, quæ promiscuè actiones omnium & jura e demetitur. Ad hanc justitiæ regulam res omnes dirigere oportet, non contra Regulam rebus accommodare, quemadmodum regula Lesbia, quod è plumbo esset, inflexa facilè omnibus lapidum figuris sese aptabat. Utrisque legibus spiritum

a Idem Polit. l. 4. c. 4. *b* Mar. hist. Hisp. l. 8. c. 1. c *Justitia enim perpetua est, & immortalis.* Sap. 1. 15. d Nic. Call. l. 3. Ec. hist. c. 23. e *Legem scimus justi, injustique regulam esse.* Sen.

ritum atque vigorem Princeps tribuere debet. Rex Alphonsus Sapiens dicere solebat, Regem cor & animam esse Reipublicæ: a *Ca asi como yaze el alma en el coraçon del Ome, e por ella bive el cuerpo, e se mantiene; asi en el Rey yaze la justicia, que es vida, e mantenimiento del pueblo, i de su Sennorio.* b Et alibi ait, Regem idem esse ac Regulam, cujus hanc adfert rationem: *Ca asi como por ella se conoçon todas las torturas, e se endereçan, asi por el Rey son conocidos los yerros, e emendados.* Rex & Lex non nisi unica discrepant litera. Et aliquid aliud Rex, quàm Lex c loquens? quid Lex aliud, quàm mutus Rex? Et ita quidem Rex, ut sola esset domi natura, si ipsa sese explicare posset. Prudentia politica divisit quodammodo Principum potestatem, & tametsi in personis ipsis maneat intera, ex parte tamen eam subtiliter in chartam transtulit, ut scriptam reliquit, atque oculis omnium expositam Majestatem, pro justitiæ exercitio, ut anticipatis hac ratione per leges, ante ipsos etiam casus, æquitate & castigatione, sententiæ non asscriberentur arbitrio, aut passione & commodo Principis, neve is in odium offensionemque subditorum incurreret. Lex rigoris excusatio est, elevatio gratiæ, invisibile Principis brachium, quo Reipublicæ habenas moderatur. Nec alia via melior ad conciliandam auctoritatem, & subditos ad officium cogendos. Quare à legum præscripto non recedendum. d *neque utendum imperio, ubi legibus agi possit* Quòd si via e facta procedat Princeps, vim suam ac robur perdunt leges. Culpa f pro innocentia habetur, & justitia g pro tyrannide; immò Principis potestas haud parum imminuitur: plus enim semper cum lege, quàm absque illa efficere

a Lib. 5. tt. 1. p. 2. b Lib. 6. tit. 1. p. 2. c *Verè dici potest Magistratum esse legem loquentem, legem autem mutum Magistratum.* Cic. d. leg. d. Tac. l. 3. Annal. e *Minui jura, quoties gliscat potestas.* Ibid. f *Inauditi, atque indefensi tanquam innocentes pereunt.* Ibid. lib. 1. Hist. g *Opus justitiæ pax, & cultus justitiæ silentium & securitas usque in sempiternum.* Is. 32, 17.

cere poterit; Lex Principem constituit, tuetur, armat ac roborat. Nisi lex esset, nihil inter dominationem & subjectionem discriminis intercederet. Legibus, tanquam fundamentali petræ, non soli arbitrio vera innititur Politica. Regulæ sunt bonæ gubernationis, & viæ regiæ rationis Statûs, per eas, tanquam per certas quasdam lineas, Reip. navis secura navigat. Muri sunt Magistratus: oculi & anima civitatis, vinculum populi, ac frænum (figura præsentis Emblematis) quod eum rigit [a] ac corrigit. Quin ipsa etiam tyrannis absque iis subsistere non potest.

Instabilitati voluntatis, quæ tot affectibus & passionibus est obnoxia, immò per se cœca, rectè committi haud potuit justitiæ judicium; sed necessum fuit, ut certis quibusdam decretis & fixis statutis à ratione & prudentia profectis, quæ perinde omnes, & absque discrimine obligarent, illa in officio contineretur. Tales sunt leges, quas pro casibus futuris præteritorum dictavit experientia, cumq; ipsæ semet explicare nequeant, sed nuda corpora sint duntaxat, quæ vitam & intelligentiam mutuari debent à judicibus, quorum linguis loquuntur, aut calamis declarantur, & certis applicantur casibus (nam omnes universim comprehendere possibile non fuit) advertant sedulo Principes, quibusnam hominibus eas exponendas committant: neque enim hoc aliud est, quàm vitam suam, & præcipua gubernandi instrumenta iis concredere; facta autem semel electione, prout oportet, exercitium & cursum justitiæ ordinarium ne impediant, sed Magistratui totum permittant. Etenim si Principes interpretari leges voluerint ultra id, quod aut Clementia finit, aut Epiikia, totum ædificium politicum corruet, & quæ firmare illud & sustentare debuerant, rui-

nam

a *Facta sunt autem leges, ut earum metu humana coërceatur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia; & in ipsis improbis reformidato supplicio, refrænetur audacia, & nocendi facultas.* Isid. l.2. etymol. L. legibus C. de Leg.

nam accersent potius. Neque enim tyrannis aliud est, quàm quædam legum oblivio & despicientia, dum Principes auctoritatem illarum sibi temerè arrogant. Hoc Roma olim deplorabat, tanquam potissimam servitutis suæ caussam, quòd nimirum *a* Augustus legum munia ad se traxisset, ut Imperium tyrannide premeret:

b *Postquam jura ferox in se communia Cæsar*
Transtulit, elapsi mores, desuetaque priscis
Artibus, in gremium pacis servile recessi

Dum legibus Princeps os obstruit, malitiæ & vitiis illud laxat, ut Claudii *c* Imperatoris temporibus accidit.

5. Tametsi verò leges salus sint Rerumpublicarum, utpote quibus hæ fundari solent & conservari; grande tamen nonnunquam iis creant periculum, quando illæ aut à pietate & ratione deflectunt, aut justum excedunt numerum: nam dum nimium multiplicantur, pariunt confusionem, & oblivioni traduntur, aut certè si servari omnes nequeunt, abeunt in contemptum. d *Corruptissima Respublica, plurimæ leges.* Aliæ aliis adversantur, atque ansam præbent interpretationibus malitiosis, & opinionibus variis, unde lites oriuntur & dissensiones. Major populi pars in tribunalibus distinetur. Desunt homines pro colendis agris, pro officiis, pro militia. Pauculi probi multos improbos suis sustentant sumptibus, & mali quàm plurimi bonis dominantur. Fora sinus sunt piratarum, & tribunalia latronum nemora. Ii ipsi, qui custodes juris esse debuerant, durissima catena *e* servitutis sunt populo. Neque minus gravantur Respublicæ nimia legum *f* copia,

quàm

a *Insurgere paulatim, munia Senatus; Magistratuum, legum in se trahere.* Tac.l.1. Annal. *b* Claud. c *Nam cuncta legum & Magistratuum munia in se trahens, materiam prædandi patefecerat.* *d* Tac.l.11. Annal. e *Deditque jura, queis pace & Principe uteremur: acriora ex eo vincula, inditi custodes,* id. l.3. Ann. f *Utque antehac flagitiis, ita nunc legibus laborabatur.* ibidem.

quàm ipsis vitiis. Qui multas condit leges, multos spargit murices, in quo omnes offendant. Ita Caligula, qui innocentiæ struebat insidias, varia sanciebat edicta, minuto scripta charactere, ut difficulter legi possent: & *a* Claudius die uno viginti publicabat, quibus populum sic obruebat, ut plus laboris esset ea memoria comprehendere, quam reipsa dare effectui. Idcirco Aristoteles dicebat paucas leges sufficere; pro gravioribus casibus, reliquos judicio naturali relinquendos. Nullum damnum intestinum Reip. gravius, quàm nimia Legum multitudo. Hinc in gravissimorum delictorum pœnam Deus olim minitabatur *b* Israëli, quod multiplices iis leges daturus esset. Cui bono ita facilè novas antiquis adjicere, si nullus sit casus, qui non evenerit aliàs, nec ullum incommodum, quod antè non expenderit, aut cui non paraverit remedium observatio diuturna, atque experientia? c *Super omnibus negotiis melius atque rectius olim provisum.* Quæcunque nunc remedia in Hispania arbitrium pro recens inventis habet, omnia in antiquis regni Legibus reperientur. Harum custodia gratior erit populo, & minus odii conciliabit Principi, quàm aliarum novarum promulgatio. In illis conquiescit judicium; in his vacillat & fluctuat. In illis elucet cura; per has in discrimen venit existimatio. Illæ cum securitate innovantur; hæ sine periculo induci non possunt. Nova experiri remedia, est salutem, & vitam in discrimen abducere. Multæ herbæ antequam sciretur, quomodo præparandæ essent ad usum, venenum fuêre. Melius gubernatur respublica, quæ statas habet leges, etsi imperfectas, quam illa, quæ frequenter easdem immutat. Ut significarent antiqui *d* Leges de-

a Tranch. in Claud. b *Quia multiplicavit Ephraim altaria ad peccandum: facta sunt ei aræ in delictum; scribam ei multiplices leges meas.* Os. 8. 11. c Tacit. lib. 14. Ann. d *Usus æris ad perpetuitatem monumentorum jam pridem translatus est tabulis æreis, in quibus constitutiones publicæ inciduntur.* Plin. lib 34. cap. 1.

debere esse perpetuas, tabulis æreis eas consignabant, & Deus insculpsit in *a* lapide æterno digito suo exaratas. Has ob caussas etiam Augustus sic Senatum hortatus est, b *Positas semel leges constanter servate, nec ullam earum immutate. Nam quæ in suo statu, eademque manent, etsi deteriora sint, tamen utiliora sunt Respublicæ his, quæ per innovationem, vel meliora inducuntur.* Nullum est regnum, quod Legibus sufficientibus instructum non sit: illum solùm cavendum, ne interpretationem varietas eas magis dubias reddat & obscuras, ac lites suscitet; cui rei ante omnia parandum remedium: id quod facilè fieret in Hispania, si Rex aliquis, non minùs hoc nomine illius reparator, quam Pelagius, controversias omnes ad breves contraheret terminos, & relicto jure civili Legibus patriis uteretur non minùs prudentibus & doctis, quàm justis. Illud est, quod Rex Reccesvinthus intendebat, cùm diceret in quadam lege sui libri, quem *Fuerojuzgo* inscripsit: c *E nin queremos, que de aqui adelante sean usadas las leyes Romanas, nin las estrannas.* Rex quoque Alphonsus Sapiens Judicibus serio præcepit: d *que los pleitos ante ellos los libren bien, e lealmente lo mas aina, e mejor que supieren, e por las leyes deste libro, e non por otras.* Idem postea confirmarũt Rex Ferdinandus & Joanna, *e* uti & Rex Alaricus, qui graves intentavit pœnas judicibus, si allegationes Legum Romanarum admitterent. Neque supremæ jurisdictioni parum derogat, alienis gubernari Legibus. Video duo contrà dici posse: unum est, cùm Leges istæ lingua Castellana conscriptæ sint, fore ut Latina pessum iret, si Jurisprudentiæ professores in illis solis perdiscendis & explicandis omne ponerent studium. Præterquam quòd absque notitia juris civilis, unde istæ trahunt originem, rectè intelligi

a Deditque Dominus Moysi, completis hujuscemodi sermonibus, in monte Sinai, duas tabulas testimonii lapideas, scriptas digito Dei. Exod. 31.13. *b* Dion. l. 52. *c l.* 8. & 9. tt. 1. l. 2. For. *d* Lib. 6. tit. 4. p. 3. *e* l. 3. tt. 1. lib. 2. Recop.

intelligi nequeant. Alterum est, cùm in omnibus pene Europæ Nationibus commune sit jus civile, secundum quod caussæ decidi solent, & dijudicari in Parlamentis & Curiis exteris jura & controversiæ Principum, plurimùm proinde referre, si Viros habeant in dicto jure probè multumque exercitatos. Verùm istis incommodis facilè occurri poterit aliter, si nimirum aliquas juris civilis cathedras in universitatibus dotent & erigant, quemadmodum in hoc ipso genere fecit (tametsi aliis de caussis) Rex Ferdinandus Catholicus, sic inquiens: *Empero bien queremos, i suffrimos, que los libros de los derechos, que los sabios antiguos hizieron, que se lean en los estudios generales de neustro Sennorio, porque ai en ellos mucha sabiduria; i queremos dar lugar, que los neustros Naturales sean sabidores, e sean porende mas honrados* Quòd si tamen illud omnino fieri nequeat, duo memorati abusus corrigi sic poterunt: Primus quidem, hoc est, nimia illa librorum multitudo, qui in Hispaniam asportantur, simpliciter illud vetando: magis quippe est ad oculos emungendos, quàm ad doctrinam comparandam, neque Typographia aliud hodie sunt, ac nundinationes & mercaturæ. Varietate illa confunduntur ingenia, intricatur judicium, & hæret dubium. Minus damni metuendum foret, si deficientibus Legibus scriptis pro controversia aliqua decidenda, Ratio ipsa naturalis tanquam lex viva præ oculis esset, quàm rimari justitiam in tam obscura nocte tot opinionum diversa sentientium, pro utraque parte; unde fit, ut res planè arbitraria fiat; & corruptelis ac passioni locus sit. Alter abusus est litium prolatio, quas contrahere oportet; quomodo Mediolani fieri cupiebat Rex Philippus II. quando ea super re cum Senatu deliberationem instituit. Quo in negotio non communi solùm subditorum utilitati consulere voluit, sed etiam, ut in statu illo, qui quasi propugnaculum est monarchiæ totius, & theatrum Martis, pauciores rogati essent, quàm qui saga sumerent. Idem conati

conati sunt Imperatores, Titus, & Vespasianus, Carolus V. Reges Catholici, Rex Petrus Lusitanus, & Rex Aragoniæ Jacobus Primus, & Rex Franciæ Ludovicus XI. Nullus tamen hoc institutū ad effectum omnino perducere potuit, nec sperare licet, ut fiat ab aliquo alio, eò quod ad corrigenda tribunalia opus sit in consilium vocare ipsos judices, quorum interest semper, lites proferri longiùs, non secus ac militum; ut bella diutissimè durent. Sola necessitas Serenissimam Reginam Isabellam, *a* dum Hispali moraretur, impulit, ut ex arbitrio proprio isto remedio uteretur: longas enim moras pertæsa, lites omnes coram opitulantibus doctissimis & expertis Viris, componebat, absque forensi strepitu, absque processuum & informationum accumulatione, feliciter sanè, ut experientia docuit. Magna cum prudentia Cantones Helveti Remp. suam moderantur, quia nulli inter eos Jureconsulti. Oretenus in consilio caussæ proponuntur: audiuntur testes, & absque ullius rei scriptione, præterquam sententiæ, mox deciduntur. Magis litiganti expedit cita condemnatio, quàm sententia etiam propria, post longam multorum annorum contentionem. Qui hodie serit litem, palmam serit; quæ cum fert fructum, pro alio fert. *b* *Non fuerint concordes unquam, aut inter amantes cives, ubi mutuæ multæ lites judiciales sunt, sed ubi eæ brevissimæ & paucissimæ.* Minimùm ergo pauci sint Jureconsulti, Procuratores, & Notarii. Quomodo quieta esse poterit Respublica, in qua multi, ut vitam sustentent, lites excitant? Quam restitutionem sperare spoliatus poterit, si tam multi eam antè expolient? Et licèt omnes viri probi essent, non tamen ideo inter multos sincerior erit justitia, sicut nec semper unam infirmitatem feliciùs curant plures Medici. Nec è re boni publici est, ut cum jactura tranquillitatis communis, & Fortunarum civium, nimia cum diligentia jura cujusque vocentur in examen, mediocris sufficit & moralis.

§. Nec

a Anton. Nebriss. dec. 1. c. 6. *b* Plato.

5. Nec minus detrimenti affert multitudo sanctionum pragmaticarum, ad moderandum luxum vestium, & sumptus superfluos: nam plerumque ejusmodi edicta cum contemptu excipiuntur, & vix unquam executioni mandari possunt. Luna eadem, quæ ea sancit, vicissim abolet. Sibillarum responsa sunt in foliis arborum, ventis tradita Inobedientia, si semel obtinuerit, magis *a* insolentem & securiorem luxum faciet. De Principis existimatione agitur, quando remedia, qua ipse præscripsit, aut effectum non habent, aut non adhibentur. Edicta Margaritæ Austriacæ Ducis Parmensis, quia executio defuit, plurimum de auctoritate ejus detraxêre in Provinciis Belgicis. Quare dubitari meritò posset, num tolerabilius malum sit luxus *b* moderatus, quàm prohibitio, cui nemo paret, aut num satius sit dissimulare *c potius pravalida & antiqua, quam hoc assequi, ut palam fiat, quibus flagitiis impares sint* Principes. *Si prohibita impunè transcenderis, neque metus ultrà, neque pudor est.* Si leges hasce & pragmaticas circa mores corrigendos in semetipso exprimeret Princeps, fieri fortasse posset, ut adulatio, aut inclinatio naturalis, qua minor majorem, subditus Principem facilè æmulatur, plus efficeret, quàm ipse legum rigor, sine auctoritatis periculo. Parsimoniam, quam introducere non potuerunt leges Sumptuariæ, solo suo exemplo introduxit Vespasianus *d* Imperator. Principem imitari servitus est, quam suaviorem reddit adulatio. Facilius Naturam in

a *Tot à Majoribus reperta, tot quas Divus Augustus tulit, illa oblivione, hæ (quod flagitiosius est) contemptu abolita securiorem luxum fecêre.* Tacit. l. 3. Annal. b *Num coërcitio plus damni in Remp. ferret: quam indecorum attrectare, quod non obtineretur, vel retentum ignominiam & infamiam virorum illustrium posceret.* ibid. l. 3. Annal. c ibid. d *Sed præcipuus adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu, victuque obsequium inde in Principem, & æmulandi amor validior, quàm pœna ex legibus, & metus.* ibid. d Claud.

in suis errare operibus, ajebat Theodoricus Gothorum Rex, quàm Rempublicam à moribus sui Principis desciscere. In hoc tanquam in speculo actiones suas componit populus:

——— Componitur orbis
Regis ad exemplum, nec sic inflectere sensus a
Humanos edicta valent, quàm vita Regentum.

§. Consuetudines Leges sunt, *b* non in charta scriptæ, sed in animo, & memoria omnium, & tanto gratiores, quantò minùs mandata sunt aliorum, sed arbitrium potius spontaneum, & certa quædam libertatis species: atque adeò eadem communis consensio, quæ eas in Rempublicam introduxit primum, & quasi usu ipso præscripsit, ut loquuntur, earundem est tenacissima; neque ullo modo cedit hic populus, quantumvis malæ sint, & ideò immutari eas deceat; eò quòd plus ea in re communis valeat opinio; qua, postquam ab Antecessoribus approbatæ semel fuerint, certò sibi persuadet, justas eas esse, & rationi consentaneas; quàm alia quæcunque argumenta, immò quàm illa ipsa incommoda, quæ in illis deprehendit. Quamobrem majoris prudentiæ est tolerare eas, quàm penitus tollere. Ii Principum *c tutissime agunt, qui præsentibus moribus, legibusque, etiam si deteriores sint, minimùm variantes Rempublicam administrant.* Si tamen aut Virtuti, aut Religioni adversantur, magna cum dexteritate corrigere eas oportet, & sensim disponere populum, ut rationis capax evadat. Rex Froila in grave multorum incurrit odium, quod consuetudinem, qua Clericis matrimonia permittebantur, abrogasset jam antè introductam à Witiza & Græcorum exemplo roboratam.

d §. Si Respublica bene constituta non sit, neque dociles aut disciplinæ capaces animi, parùm leges proficient. Quod, credo, innuit Solon, quando rogatus, ecquænam Leges essent meliores, respondit, *Illa*

a Claud. *b* Claud. *c* Thucyd. d *Quid leges sine moribus vanæ proficiunt?* S. Aug.

Illis, quibus utitur populus. Medicinæ morbis incurabilibus adhibitæ, nihil quicquam prosunt.

5. Vanæ denique erunt leges, quas Princeps, qui promulgat, non etiam exemplo suo & vita firmet ac roboret. a *Digna vox est Majestate Regnantis, legibus alligatum se profiteri.* Suavis populo videtur lex illa, cui Legislator ipse obedit.

In commune jubes si quid, censesve tenendum.
Primus jussa subi, tunc observantior æqui
Fit populus, nec ferre vetat, cum viderit ipsum
Autorem parere sibi. b

Leges, quas tulit Servius Tullius, non pro populo erant solum, c sed *queis etiam Reges obtemperarent:* per illas controversiæ Principem inter & Subditos dijudicari debent, uti de Tiberio d refert Tacitus. e *Tametsi legibus soluti sumus, tamen* (dicebant Severus & Antonius Imperatores) *secundum illas vivimus.* Non obligat Principem vis legis præcise sed ratio, cui innititur, quando ista naturalis est, & communis omnibus, non peculiaris subditis, ad bonam earundem gubernationem: quia in tali casu legum custodia ad hos solos pertinet; quanquam, si res permiserit, valde conveniat etiã Principem iis se conformem gerere, ut aliis tantò suaviores sint. In isto positum videtur mysteriũ mandati illius, quo Deus quondam præcepit Ezechieli, ut volumen f comederet, ut nimirum videntibus aliis, quòd ipse primus leges degustasset, & instar mellis dulces expertus esset, omnes tantò facilius istud imitarentur. Adeò subjecti sunt Legibus Reges Hispaniæ, ut Fiscus in caussis patrimonii regii eandem aleam subire debeat, quàm quivis alius subditus, & in casu dubio pro condemnato habeatur. Ita statuit Philippus II. & cùm aliquando ejusdem Nepos Philippus IV. Seren: Vestræ

a l.4. C. de Leg b Claud. c Tac.l.3. Ann. d *Siquando cum privatis disceptaret forum & jus.* idem lib.1. Ann. e l.3. C. de test. f *Fili hominis comede volumen istud. Et comedi illud; & factum est in ore meo sicut mel dulce.* Ez.3.1. & 3.

Pater coràm præsens adesset, & in Consilio regio singulorum exquirerentur suffragia in caussa aliqua ad Cameram pertinente, neque in Judicibus integritas defuit, aut constantia ad illum condemnandum; neque in ipsius Majestate rectitudo animi, ad audiendum illos benignè & absque omni indignatione. Felix Respublica in qua caussæ *a* Principis deterioris conditionis sunt.

a *Qua gloria tua est præcipua, sæpè vincitur Fiscus, cujus mala caussa nunquam est, nisi sub bono Principe.* Plin. in Pan.

SYM.

SYMBOLUM XXII.



TAmetsi populi consensus justitiæ potestatem contulerit in Principes, immediatius tamen illam à Deo recipiunt, tanquam ejus in temporalibus Vicarii. Aquilæ regiæ sunt, Jovis Ministri, qui fulmina ejus administrant, & vicem sustinent, ad de-

decernenda vitiis *a* supplicia, & justitiam exercendam: quæ in re tribus præcipuis Aquilæ dotibus opus habent: Acie oculorum ad delicta cognoscenda: alarum levitate, pro executione: robore unguium, ne in illa dificiant. *b* In recessu Galæciæ penitus abstruso & abdito effugere non potuit acutissimos oculos Regis Alphonsi Septimi, cognomento Imperatoris, injuria illa quam agricolæ cuidam intulerat nonnemo ex Hispaniæ Nobilibus; quin incognitus abiit è vestigò sumpturus ab illo pœnas, celeritate tanta, ut prius homini manus injiceret, quam ille de adventu ejus quicquam rescisсere potuerit. O vivam & ardentem legis animam! seipsum judicem & executorem constituere, ut vindicetur injuria homini pauperculo illata, & in potentis tyrannidem tam acerbè animadvertere. *c* Idem fecit Rex Ferdinandus Catholicus, qui cum aliquando Medinæ campi degeret, clam Salmanticam profectus comprehendit Rodericum Maldonatum, qui in castro Monleon immanes tyrannides exercebat. Quis leges transgredi auderet, si semper in metu esset, ne simile quid sibi accideret? Unus istiusmodi casus regnum integrum erudire potest, & ritè componere. Attamen non semper expedit Majestatem regiam ejusmodi imitari exempla. Quando status Regni benè dispositus est; quando sedent pro tribunalibus causarum cognitores; quando viget adhuc legum metus, in eo casu sufficit. Principem elaborare in eo, ut ministrorum adminiculo justitiæ ratio habeatur. At verò, ubi turbata sunt omnia, quando jacet & spernitur Regis auctoritas, quando vacillat obedientia, uti illis fiebat temporibus; non obesset similis aliqua subita & gravis animadversio, ut subditi potentem Regis manum formidare incipiant, intelligantque; perinde atque in corpore humano, ita in Regno animam Majestatis esse

a *Dei enim Minister est: vindex in iram, ei qui malum agit.* Rom. 13.4. *b* Mar. hist. Hisp. lib. 10. cap. 2. *c* Mar. hist. Hisp.

esse totam in toto, & totam in qualibet parte. Admodum tamen expediet moderari rigorem, quando Respublica malè affecta est; & vitia consuetudine roborata: nam si virtus nimis etiam acerbè errata ferat, & uno quasi impetu corrigere velit omnia, crudelitas videbitur potius, quàm justitia. Cum tempore curandum, quod cum tempore debilitari cœpit. Præcipitare cum medicina, periculosa res est, & quæ facit interdum, ut furorem concitatæ multitudinis Princeps experiri cogatur. Plus dissimulatione & dexteritate efficitur, qua in re mirè excelluit Rex Ferdinandus Catholicus; & in eo deceptus fortè fuit Rex Petrus, quòd viam severitatis solum insisteret, unde Crudelis nomen adeptus est. Tametsi verò una simplex virtus sit justitia, pro temporum tamen varietate, varios operatur effectus. Nonnunquam populus illam omnino respuit, immò per illam magis magisque insolescit: alias idem agnoscit nimiæ suæ licentiæ damna, & quoad potest, collaborat cum Principe, ut medelam adferat, quin ipsemet asperrima quandoque suggerit media contra suam libertatem, quo modo absque ullo periculo Princeps Severi nomen adipiscitur.

§. Nunquam impunita dimittat Princeps paucorum scelera in Rempublicam commissa: si multorum sint, condonet facilius. Agrippa Tiberii jussu è vivis sublato in Insula Planasia (in quam fuerat relegatus) servus quidam cineres ejus clandestinè sustulit, & Agrippam se finxit, cui forma erat simillimus. Fidem habuit Romanus populus, & fama per Imperium vulgata, tumultus ex ortus est cum præsentissimo motuum civilium periculo. Sed Tiberius mox servum comprehendi jussit, & clàm omnibus extremo supplicio affici. a *Et quanquam multi ex ejus domo equites ac Senatores sustentasse opibus, juvisse consiliis dicerentur*, noluit tamen, ut ea de re quisquam loqueretur. Triumphavit crudelitatem Prudentia; & silentio ac dissimulatione tumultum omnē sedavit.

a Tacit. lib. 2. Annal.

5. Minoribus delictis Princeps veniam det; grandiora pœnis coërceat. Pœnitudine interdum contentus sit, id quod Tacitus *a* in Agricola collaudavit. Non imperat melius, qui acrius castigat, sed qui excusat cum prudentia, eaque moderatione, ut ne plectendi ansam porro præbeat; prorsus sicut chirurgo nemo honori tribuit, si multa brachia & tibias resecet. Nemini odio est Princeps, qui castigat, si cum animi dolore, & invitus id faciat; sed quem puniendi delectat occasio, quivé illam studiosè captat, & prensat. Castigare ad exemplum & correctionem, est misericordiæ; culpam verò inquirere ex passione, & ad Fiscum ditandum, tyrannis est.

6. Non permittat Princeps, ut ullus tam potentem ac legibus solutum se existimet, ut opponere sese audeat iis, qui Ministri sunt justitiæ, & potestatem ejus ac munus repræsentant; aliàs diu firma non consistet columna *b* Reipublicæ. Ubi semel audacia illa invaluerit, paulatim corrodet eam contemptus, & diruet. Præcipuum Monarchiæ Hispanicæ fundamentum, & quod eam tantopere evexit, ac etiamnum tuetur, est inviolata illa Justitiæ custodia, & rigor, quo Reges sanctissimè semper curarunt, ut in honore & pretio ab omnibus haberetur. Nulla illius violatio toleratur impunè, quantumvis magna sit delinquentis dignitas vel auctoritas. Cordubæ Judex quidam aulicus ex mandato Regis Ferdinandi Catholici in delictum aliquod inquirebat, quem cum deinde Marchio de Puego conjecisset in vincula, *c* tantopere offensus fuit Rex, ut tot insignia obsequia totius familiæ istius de Corduba, impedire non potuerint, quin acriter & severè in eum animadverteret, postquam se totum manibus ejus regiis permisisset, hortatu Magni Ducis, qui pro-

a *Parvis peccatis veniam, magnis severitatem commendare; nec pœna semper, sed sæpius pœnitentia contentus esse.* Ibidem in vita Agric. b *Hanc P. C. curam sustinet Princeps, hac omissa funditus Remp. trahet* Tac. l. 3. Ann. c Mar. hist. Hisp. l. 29. c. 13.

probè perſpectam habens delicti gravitatem, quæ veniam non mereretur, & Regis conſtantiam intuenda auctoritate & exiſtimatione juſtitiæ, & Miniſtrorum illius, eidem auctor fuerat, ut ad Regis pedes ſe ſupplex advolveret: quod ſi faceret, promittebat fore, ut delictum eâ ratione expiaret; ſin minus, ſciret certo, ſibi pereundum.

5. Nec ſolum punire debet Princeps offenſas contra perſonam ſuam propriam, aut ſupremam Majeſtatem ipſo gubernante, factas; ſed eas etiam, quæ ſub regimine præterito commiſſæ fuêre, tametſi id ſub hoſtium poteſtate tum fuerit: exempla enim inobedientiæ aut contemptûs diſſimulata, aut etiam coronata præmiis, periculoſa ſunt etiam Succeſſoribus. Dignitas ſemper eadem eſt, ſponſa ſemper illius, à quo poſſidetur; quare cauſſam ſuam facit, quiſquis pro honore ejus ſollicitus eſt, tametſi is antè læſus fuerit. Nullam Princeps poſt ſe derelinquere debet memoriam ullius, qui audaciam iſtam ſeſe opponendi Magiſtratui impunè tulerit. Nam ſi ſemel ſibi perſuaſerint ſubditi, poſſe ſeſe ſuam ſtabilire Fortunam, aut paſſioni ſuæ facere ſatis morte aut offenſa Principis, nemini ſecuro vivere licebit. Punitio audaciæ adverſus Anteceſſorem commiſſæ, Succeſſoris eſt ſecuritas, & cautio omnibus, ne idem tentare audeant. His rationibus permotus Vitellus interfici juſſit, quotquot libellos ſupplices illi obtulerant; quibus mercedem flagitabant præſtitæ operæ in occiſione *a* Galbæ. Ut quiſquis alios habet, ſic viciſſim haberi ſolet. Dum Julius Cæſar præciperet, ut Pompei ſtatuæ erigerentur, firmavit ſuas. Niſi conſpirent Principes contra contemptum & infidelitatem, & auctoritas periclitabitur, & fidelitas.

5. Quando in caſibus delicti par eſt omnium conditio, conniveant Reges cum aliis, alios

a *Non honore Galbæ, ſed tradito Principibus more, munimentum ad præſens, in poſterum ultionem.* Tac. lib. I. Hiſt.

a puniant: nihil enim eos magis reddet invisos, quam ista æqualitas. Unde Ægyptii paritatem, quæ servanda est in justitia, per pennas Struthionis significabant ex utraque parte æquales.

5. Magna Principis prudentia est, eò uti castigationis genere, ut cum minori delinquentis damno expietur culpa, & offensa facta Reipublicæ. Turbabant Galæciam Viri quidam Nobiles, & tametsi capitis rei essent, accersivit eos ad se Rex Ferdinandus IV. *b* & in muneribus militaribus occupavit; quo factum, ut nonnullos castigaret hostis, alios belli asperitas, & labores, atque ita provincia illa quieti pristinæ restitueretur.

6. Quemadmodum Pacis tempore prosunt quàm plurimum Justitia & Clementia, ita in bello præmium & pœna: quia grandia ibi pericula, quæ sine spe magna superari non solent, nec solo metu licentia morum & dissolutio coërceri possunt. c *E sin tedo esto* (ajebat Rex Alphonsus Sapiens) *son mas dannosos los yerros, que los Omes fazen en la guerra, ca assaz abonda á los, que en ella andan de averse de guardar del danno de los enemigos, quanto mas del, que les viene por culpa de los suyos mesmos.* Ea propter Romani diversis pœnarum & infamiæ generibus afficiebant milites, qui officio suo deessent, aut in periculis, aut in disciplina militari; quo fiebat, ut punitionem magis, quàm hostem metuerent, mallentque in prælio gloriosam mortem oppetere, quàm honoris posteà aut vitæ facere jacturam cum ignominia perpetua. Nemo istis temporibus signa sua turpi fuga audebat deserere, quia nusquam in Imperio securus degere poterat. Hoc nostro tempore milites fugitivi non solum non puniuntur ad patrios reversi Lares; sed pugnæ etiam se subducentes, Milano Neapolim abeunt, & tanquam sub alio Principe hactenus meruissent stipendia, cum insigni damno tam obsequio-

rum

a *Cavendum est, ne iisdem de caussis alii plectantur, alii ne appellentur quidem.* Cic. de offic. *b* Mar. hist. Hisp. l. 15. c. 9. c In Proh. tt. 28. p. 2.

rum suæ Majestatis, quàm factorum sumptuum, in Regis militiam denuo adscribuntur. Qua in re Vice-Regibus, vellem, ante oculos propositum esset exemplum Romani Senatus, qui tametsi post prælium Cannense vel maximè egeret copiis, induci tamen nunquam potuit, ut sex illa Romanorum millia, quæ Hannibal offerebat, redimeret, parum iis tribuendum ratus, qui si gloriosam mortem voluissent occumbere, non cum infamia capi se permisissent.

§. Errata Ducum per ignorantiam commissa dissimulanda sunt potius, quàm punienda, ne pœnæ aut reprehensionis metus eos reddat timidiores. Accedit, quòd insignis etiam prudentia in casibus bellicis falli quandoque soleat; unde misericordiâ digni sunt magis, quàm castigatione. Varro ad Cannas victus fuerat prælio, & Romam redeunti Senatus obviam processit, gratias acturus, quod in tanta clade non penitus rem omnem desperasset.

§. Si quandò dissimulare non licet, sed omnino exercenda justitia, animo prompto id fiat & forti. Qui in occulto eam exequitur, Sicario similior est, quàm Principi. Qui suam ipse auctoritatem, quam habet à Corona, arctat & constringit, aut de potestate sua, aut suis meritis dubitat. E diffidentia, qua Princeps sibi ipse in agendo diffidit, contemptio nascitur apud populum, cujus talis ferè est opinio (ut alibi diximus) qualem Princeps de se ipse concipit. Perdidit existimationem suam apud subditos Rex Alphonsus Sapiens, *a* quando justitiam secretò exercere visus est. Tunc expediret fortasse, cum ea est perturbatio temporum, ut majora timeantur pericula, nisi punitos ante videat populus, quam comprehensos seditionis auctores *b* Ita *Tiberius pœnam* servi *illius*, qui Agrippam se finxerat, *palàm non ausus, in secretâ palatii parte interfici jussit, corpusque clam auferri.* In aliis casibus fortiter Princeps suo fungatur officio, quod Dei & populi nomine sustinet,

a Mar. hist. Hisp. lib. 22. cap. 6.
b Tacit. lib. 2. Annal.

ſtinet. Juſtitia namque fuit, quæ ſceptrum illi in manus dedit, & porro conſervatura eſt. Illa mens eſt Dei: harmonia Reipub. & Majeſtatis præſidium. Meminerint tamen Principes in locum Patrumfamilias ſe ſucceſſiſſe, immò reverà tales eſſe adhuc ratione ſubditorum, proindeque Juſtitiam Clementia temperent. Oportet, ut bibant peccata populi. quod Deus S. Petro ſignificavit per vas illud animalium immundorum cælitus demiſſum, è quo comedere *a* illum juſſit. Struthionis ſtomachum Princeps habeat oportet, tam miſericordia calidum, ut ferrum digerat; & ſimul Aquila ſit cum Juſtitiæ fulmine, quæ feriendo unum, multis minitetur. Si omnes, qui delinquunt, puniendi forent, nemo ſupereſſet, cui Princeps imperaret: b *vix enim quiſquam adeò mali expers, ut non aliquam mortem mereatur.* c*Ca como quier* (verba ſunt Alphonſi Regis) *que la Iuſtitia es muy buena coſa en ſi, e de que debe el Rei ſiempre uſar: con todo eſſo fazeſe muy cruel, quando a las vegadas no es templada con Miſericordia.* Non minus periculi eſt Còronæ, vitæ & Statibus à juſtitiâ, ſi extrema illa ſit, quàm ab injuſtitia, Rex Joannes II. exemplo ſit, qui quòd plus æquo ſeverus eſſet, valde ſe populo inviſum reddidit: & Rex Petrus Crudelis regno pariter, & vita propterea exutus fuit. Nexis ſemper manibus incedant Juſtitia & Clementia, copulatæ inter ſe quaſi partes ſint unius ejuſdemque corporis, nec unquam una iſtarum aliter uti liceat, quàm ut ne offendatur altera. Hâc reor de cauſſa non dedit Deus gladium igneum, (quo paradiſus cuſtoditur) in manus Seraphino alicui, qui totus amor eſt & miſericordia; ſed Cherubino, ſpiritui ſcientiæ, qui melius noſſet Juſtitiam cum Clementia *d* temperare. Nihil perniſioſius Principe, ultrà quam par eſt, clemente. Ner-

a *In quo erant omnia quadrupedia, & ſerpentia terræ, & volatilia cœli: & facta eſt vox ad eum: Surge Petre, occide & manduca.* *Act.* 10. 12. *b* Tacit. lib. 2. Annal. c Lib. 2. tt. 10. p. 2. d *Collocavit ante Paradiſum voluptatis Cherubim, & flammeum gladium.* Gen. 3. 24.

Nervæ temporibus dici solebat, pejus esse Principi subjici, qui omnia, quàm qui nihil permitteret. Quare haud minus crudelis est, qui omnibus veniam dat, quam qui nemini. Nec minus noxi est Populo clementia nimia quàm *a* crudelitas, & gravius interdum impunitate & indulgentia peccatur, quàm ipso delicto. Nimiam etiam audaciam sumit Malitia, cum veniam sibi pollicetur. Æquè cruentum fuit Regis Henrici Quarti Imperium ob nimiam ejus Clementiam (nisi tamen omissio dicenda sit potius) quàm illud Regis Petri, cognomento Crudelis, ob ejusdem immanitatem, Clementia, & Severitas, illa effusa; hæc moderata, amari *b* faciunt Principem. Qui ita dextrè & prudenter virtutes istas miscere noverit, in gubernatione errare non poterit, immò tota illa suavis quidam concentus erit, & harmonia, sicut quæ ex sonis acuto & gravi inter se contemperatis *c* conficitur. Cœlum fruges procreat roris sui benignitate, & rigore pruinæ ac nivium tutatur eas, & altioribus defigit radicibus. Si Deus clemens non esset, vereretur illum quidem timor, at non observaret cultus. Vtraque virtus & timeri eum facit, & amari. Ideo Rex Alphonsus Aragonius dicere solebat: *Iustitiæ beneficio probos mihi devincio; Clementia improbos.* Una ad timorem impellit; altera ad amorem obligat. Confidentia veniæ audaces facit Subditos, & Clementia nimia parit contemptum, gignit irreverentiam, & pessundat Respublicas.

a *Feliciores enim sunt improbi, supplicia luentes, quam si eos nulla justitia pœna coerceat.* Boët. l 4. Phil.

b *Mirumque amorem assecutus erat effusæ clementiæ, modicus severitate.* Tacit. lib. 6. Annal. c. *Misericordiam & judicium cantabo tibi Domine.* Ps. 100. 1.

conati sunt Imperatores, Titus, & Vespasianus, Carolus V. Reges Catholici, Rex Petrus Lusitanus, & Rex Aragoniæ Jacobus Primus, & Rex Franciæ Ludovicus XI. Nullus tamen hoc institutũ ad effectum omnino perducere potuit, nec sperare licet, ut fiat ab aliquo alio, eò quod ad corrigenda tribunalia opus sit in consilium vocare ipsos judices, quorum interest semper, lites proferri longiùs, non secus ac militum; ut bella diutissimè durent. Sola necessitas Serenissimam Reginam Isabellam, *a* dum Hispali moraretur, impulit, ut ex arbitrio proprio isto remedio uteretur: longas enim moras pertæsa, lites omnes coram opitulantibus doctissimis & expertis Viris, componebat, absque forensi strepitu, absque processuum & informationum accumulatione, feliciter sanè, ut experientia docuit. Magna cum prudentia Cantones Helveti Remp. suam moderantur, quia nulli inter eos Jureconsulti. Oretenus in consilio caussæ proponuntur: audiuntur testes, & absque ullius rei scriptione, præterquam sententiæ, mox deciduntur. Magis litiganti expedit cita condemnatio, quàm sententia etiam propria, post longam multorum annorum contentionem. Qui hodie serit litem, palmam serit; quæ cum fert fructum, pro alio fert. b *Non fuerint concordes unquam, aut inter amantes cives, ubi mutuæ multæ lites judiciales sunt, sed ubi eæ brevissimæ & paucissimæ.* Minimùm ergo pauci sint Jureconsulti, Procuratores, & Notarii. Quomodo quieta esse poterit Respublica, in qua multi, ut vitam sustentent, lites excitant? Quam restitutionem sperare spoliatus poterit, si tam multi eam antè expolient? Et licèt omnes viri probi essent, non tamen ideo inter multos sincerior erit justitia, sicut nec semper unam infirmitatem feliciùs curant plures Medici. Nec è re boni publici est, ut cum jactura tranquillitatis communis, & Fortunarum civium, nimia cum diligentia jura cujusque vocentur in examen, mediocris sufficit & moralis.

§. Nec

a Anton. Nebriss. dec. 1. c. 6. *b* Plato.

5. Nec minus detrimenti affert multitudo sanctionum pragmaticarum, ad moderandum luxum vestium, & sumptus superfluos: nam plerumque ejusmodi edicta cum contemptu excipiuntur, & vix unquam executioni mandari possunt. Luna eadem, quæ ea sancit, vicissim abolet. Sibillarum responsa sunt in foliis arborum, ventis tradita Inobedientia, si semel obtinuerit, magis *a* insolentem & securiorem luxum faciet. De Principis existimatione agitur, quando remedia, qua ipse præscripsit, aut effectum non habent, aut non adhibentur. Edicta Margaritæ Austriacæ Ducis Parmensis, quia executio defuit, plurimum de auctoritate ejus detraxêre in Provinciis Belgicis. Quare dubitari meritò posset, num tolerabilius malum sit luxus *b* moderatus, quàm prohibitio, cui nemo paret; aut num satius sit dissimulare *c* *potius pravalida & antiqua, quam hoc assequi, ut palam fiat, quibus flagitiis impares sint* Principes *Si prohibita impunè transcenderis, neque metus ultra, neque pudor est.* Si leges hasce & pragmaticas circa mores corrigendos in semetipso exprimeret Princeps, fieri fortasse posset, ut adulatio, aut inclinatio naturalis, qua minor majorem, subditus Principem facilè æmulatur, plus efficeret, quàm ipse legum rigor, sine auctoritatis periculo. Parsimoniam, quam introducere non potuerunt leges Sumptuariæ, solo suo exemplo introduxit Vespasianus *d* Imperator. Principem imitari servitus est, quam suaviorem reddit adulatio. Facilius Naturam in

a *Tot à Majoribus reperta, tot quas Divus Augustus tulit, illa oblivione, ha (quod flagitiosius est) contemptu abolita securiorem luxum fecêre.* Tacit. l. 3. Annal. b *Num coërcitio plus damni in Remp. ferret: quam indecorum attrectare, quod non obtineretur, vel retentum ignominiam & infamiam virorum illustrium posceret.* ibid. l. 3. Annal. c ibid. d *Sed præcipuus adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu, victuque obsequium inde in Principem, & æmulandi amor validior, quam pœna ex legibus, & metus.* ibid. d Claud.

in suis errare operibus, ajebat Theodoricus Gothorum Rex, quàm Rempublicam à moribus sui Principis desciscere. In hoc tanquam in speculo actiones suas componit populus:

——— Componitur orbis
Regis ad exemplum, nec sic inflectere sensus a
Humanos edicta valent, quàm vita Regentum.

§. Consuetudines Leges sunt, b non in charta scriptæ, sed in animo, & memoria omnium, & tanto gratiores, quantò minùs mandata sunt aliorum, sed arbitrium potius spontaneum, & certa quædam libertatis species: atque adeò eadem communis consensio, quæ eas in Rempublicam introduxit primum, & quasi usu ipso præscripsit, ut loquuntur, earundem est tenacissima; neque ullo modo cedit hic populus, quantumvis malæ sint, & ideò immutari eas deceat; eò quòd plus ea in re communis valeat opinio; qua, postquam ab Antecessoribus approbatæ semel fuerint, certò sibi persuadet, justas eas esse, & rationi consentaneas; quàm alia quæcunque argumenta, immò quàm illa ipsa incommoda, quæ in illis deprehendit. Quamobrem majoris prudentiæ est tolerare eas, quàm penitus tollere. Is Principum c *tutissime agunt, qui præsentibus moribus, legibusque, etiam si deteriores sint, minimum variantes Rempublicam administrant.* Si tamen aut Virtuti, aut Religioni adversantur, magna cum dexteritate corrigere eas oportet, & sensim disponere populum, ut rationis capax evadat. Rex Froila in grave multorum incurrit odium, quod consuetudinem, qua Clericis matrimonia permittebantur, abrogasset jam antè introductam à Witiza & Græcorum exemplo roboratam.

d §. Si Respublica bene constituta non sit, neque dociles aut disciplinæ capaces animi, parum leges proficient. Quo, credo, innuit Solon, quando rogatus, ecquænam Leges essent meliores, respondit, *Illæ*

a Claud. b Claud. c Thucyd. d *Quid leges sine moribus vanæ proficiunt?* S. Aug.

illa, quibus nititur populus. Medicinæ morbis incurabilibus adhibitæ, nihil quicquam prosunt.

5. Vanæ denique erunt leges, quas Princeps, qui promulgat, non etiam exemplo suo & vita firmet ac roboret. a *Digna vox est Majestate Regnantis, legibus alligatum se profiteri.* Suavis populo videtur lex illa, cui Legislator ipse obedit.

In commune jubes si quid, censesve tenendum.
Primus jussa subi, tunc observantior æqui
Fit populus, nec ferre vetat, cum videat ipsum
Autorem parere sibi. b

Leges, quas tulit Servius Tullius, non pro populo erant solum, c sed *queis etiam Reges obtemperarent:* per illas controversiæ Principem inter & Subditos dijudicari debent, uti de Tiberio *d* refert Tacitus. *e* *Tametsi legibus soluti sumus, tamen* (dicebant Severus & Antonius Imperatores) *secundum illas vivimus.* Non obligat Principem vis legis præcise sed ratio, cui innititur, quando ista naturalis est, & communis omnibus, non peculiaris subditis, ad bonam earundem gubernationem: quia in tali casu legum custodia ad hos solos pertinet; quanquam, si res permiserit, valde conveniat etiã Principem iis se conformem gerere, ut aliis tantò suaviores sint. In isto positum videtur mysteriũ mandati illius, quo Deus quondam præcepit Ezechieli, ut volumen *f* comederet, ut nimirum videntibus aliis, quòd ipse primus leges degustasset, & instar mellis dulces expertus esset, omnes tantò facilius istud imitarentur. Adeò subjecti sunt Legibus Reges Hispaniæ, ut Fiscus in caussis patrimonii regii eandem aleam subire debeat, quàm quivis alius subditus, & in casu dubio pro condemnato habeatur. Ita statuit Philippus II. & cùm aliquando ejusdem Nepos Philippus IV. Seren: Vestræ

I Pater

a l.4. C. de Leg *b* Claud. *c* Tac.l.3. Ann. d *Siquando cum privatis disceptaret forum & jus.* idem lib.1. Ann. *e* l.3. C. de test. f *Filii hominis comede volumen istud. Et comedi illud; & factum est in ore meo sicut mel dulce.* Ez.3.1. & 3.

Pater coràm præsens adesset, & in Consilio regio singulorum exquirerentur suffragia in caussa aliqua ad Cameram pertinente, neque in Judicibus integritas defuit, aut constantia ad illum condemnandum; neque in ipsius Majestate rectitudo animi, ad audiendum illos benignè & absque omni indignatione. Felix Respublica in qua caussæ a Principis deterioris conditionis sunt.

a *Quæ gloria tua est præcipua, sæpè vincitur Fiscus, cujus mala caussa nunquam est, nisi sub bono Principe.* Plin. in Pan.

SYM.

SYMBOLUM XXII.



TAmetsi populi consensus justitiæ potestatem contulerit in Principes, immediatius tamen illam à Deo recipiunt, tanquam ejus in temporalibus Vicarii. Aquilæ regiæ sunt, Jovis Ministri, qui fulmina ejus administrant, & vicem sustinent, ad de-

decernenda vitiis *a* supplicia, & justitiam exercendam: quæ in re tribus præcipuis Aquilæ dotibus opus habent: Acie oculorum ad delicta cognoscenda: alarum levitate, pro executione: robore unguium, ne in illa dificiant. *b* In recessu Galæciæ penitus abstruso & abdito effugere non potuit acutissimos oculos Regis Alphonsi Septimi, cognomento Imperatoris, injuria illa quam agricolæ cuidam intulerat nonnemo ex Hispaniæ Nobilibus; quin incognitus abiit è vestigò sumpturus ab illo pœnas, celeritate tanta, ut prius homini manus injiceret, quam ille de adventu ejus quicquam rescilcere potuerit. O vivam & ardentem legis animam! seipsum judicem & executorem constituere, ut vindicetur injuria homini pauperculo illata, & in potentis tyrannidem tom acerbè animadvertere. *c* Idem fecit Rex Ferdinandus Catholicus, qui cum aliquando Medinæ campi degeret, clam Salmanticam profectus comprehendit Rodericum Maldonatum, qui in castro Monleon immanes tyrannides exercebat. Quis leges transgredi auderet, si semper in metu esset, ne simile quid sibi accideret? Unus istiusmodi casus regnum integrum erudire potest, & ritè componere. Attamen non semper expedit Majestatem regiam ejusmodi imitari exempla. Quando status Regni benè dispositus est; quando sedent pro tribunalibus causarum cognitores; quando viget adhuc legum metus, in eo casu sufficit. Principem elaborare in eo, ut ministrorum adminiculo justitiæ ratio habeatur. At verò, ubi turbata sunt omnia, quando jacet & spernitur Regis auctoritas, quando vacillat obedientia, uti illis fiebat temporibus; non obesset similis aliqua subita & gravis animadversio, ut subditi potentem Regis manum formidare incipiant, intelligantque, perinde atque in corpore humano, ita in Regno animam Majestatis esse

a *Dei enim Minister est: vindex in iram, ei qui malum agit.* Rom. 13. 4. *b* Mar. hist. Hisp. lib. 10. cap. 2. *c* Mar. hist. Hisp.

esse totam in toto, & totam in qualibet parte. Admodum tamen expediet moderari rigorem, quando Respublica malè affecta est; & vitia consuetudine roborata: nam si virtus nimis etiam acerbè errata ferat,& uno quasi impetu corrigere velit omnia, crudelitas videbitur potius, quàm justitia. Cum tempore curandum, quod cum tempore debilitari cœpit. Præcipitare cum medicina, periculosa res est, & quæ facit interdum, ut furorem concitatæ multitudinis Princeps experiri cogatur. Plus dissimulatione & dexteritate efficitur, qua in re mirè excelluit Rex Ferdinandus Catholicus; & in eo deceptus fortè fuit Rex Petrus, quòd viam severitatis solum insisteret, unde Crudelis nomen adeptus est. Tametsi verò una simplex virtus sit justitia,pro temporum tamen varietate, varios operatur effectus. Nonnunquam populus illam omnino respuit, immò per illam magis magisque insolescit: alias idem agnoscit nimiæ suæ licentiæ damna, & quoad potest, collaborat cum Principe, ut medelam adferat, quin ipsemet. asperrima quandoque suggerit media contra suam libertatem, quo modo absque ullo periculo Princeps Severi nomen adipiscitur.

§. Nunquam impunita dimittat Princeps paucorum scelera in Rempublicam commissa: si multorum sint, condonet facilius. Agrippa Tiberii jussu è vivis sublato in Insula Planasia (in quam fuerat relegatus) servus quidam cineres ejus clandestinè sustulit, & Agrippam se finxit, cui forma erat simillimus. Fidem habuit Romanus populus, & fama per Imperium vulgata, tumultus exortus est cum præsentissimo motuum civilium periculo. Sed Tiberius mox servum comprehendi jussit, & clàm omnibus extremo supplicio affici. a *Et quanquam multi ex ejus domo equites ac Senatores sustentasse opibus, juvisse consiliis dicerentur*,noluit tamen, ut ea de re quisquam loqueretur. Triumphavit crudelitatem Prudentia; & silentio ac dissimulatione tumultum omnẽ sedavit.

a Tacit. lib.2. Annal.

5. Minoribus delictis Princeps veniam det; grandiora pœnis coërceat. Pœnitudine interdum contentus sit, id quod Tacitus *a* in Agricola collaudavit. Non imperat melius, qui acrius castigat, sed qui excusat cum prudentia, eaque moderatione, ut ne plectendi ansam porro præbeat; prorsus sicut chirurgo nemo honori tribuit, si multa brachia & tibias resecet. Nemini odio est Princeps, qui castigat, si cum animi dolore, & invitus id faciat; sed quem puniendi delectat occasio, quivé illam studiosè captat, & prensat. Castigare ad exemplum & correctionem, est misericordiæ; culpam verò inquirere ex passione, & ad Fiscum ditandum, tyrannis est.

5. Non permittat Princeps, ut ullus tam potentem ac legibus solutum se existimet, ut opponere sese audeat iis, qui Ministri sunt justitiæ, & potestatem ejus ac munus repræsentant; aliàs diu firma non consistet columna *b* Reipublicæ. Ubi semel audacia illa invaluerit, paulatim corrodet eam contemptus, & diruet. Præcipuum Monarchiæ Hispanicæ fundamentum, & quod eam tantopere evexit, ac etiamnum tuetur, est inviolata illa Justitiæ custodia, & rigor, quo Reges sanctissimè semper curarunt, ut in honore & pretio ab omnibus haberetur. Nulla illius violatio toleratur impunè, quantumvis magna sit delinquentis dignitas vel auctoritas. Cordubæ Judex quidam aulicus ex mandato Regis Ferdinandi Catholici in delictum aliquod inquirebat, quem cum deinde Marchio de Puego conjecisset in vincula, *c* tantopere offensus fuit Rex, ut tot insignia obsequia totius familiæ istius de Corduba, impedire non potuerint, quin acriter & severè in eum animadverteret, postquam se totum manibus ejus regiis permisisset, hortatu Magni Ducis, qui pro-

a *Parvis peccatis veniam, magnis severitatem commendare; nec pœna semper, sed sæpius pœnitentia contentus esse.* Ibidem in vita Agric. b *Hanc P. C. curam sustinet Princeps, hac omissa funditus Remp. trahet* Tac. l. 3. Ann. c Mar. hist. Hisp. l. 29. c. 13.

probè perſpectam habens delicti gravitatem, quæ veniam non mereretur, & Regis conſtantiam intuenda auctoritate & exiſtimatione juſtitiæ, & Miniſtrorum illius, eidem auctor fuerat, ut ad Regis pedes ſe ſupplex advolveret: quod ſi faceret, promittebat fore, ut delictum eâ ratione expiaret; ſin minus, ſciret certo, ſibi pereundum.

5. Nec ſolum punire debet Princeps offenſas contra perſonam ſuam propriam, aut ſupremam Majeſtatem ipſo gubernante, factas; ſed eas etiam, quæ ſub regimine præterito commiſſæ fuêre, tametſi id ſub hoſtium poteſtate tum fuerit: exempla enim inobedientiæ aut contemptûs diſſimulata, aut etiam coronata præmiis, periculoſa ſunt etiam Succeſſoribus. Dignitas ſemper eadem eſt, ſponſa ſemper illius, à quo poſſidetur; quare cauſſam ſuam facit, quiſquis pro honore ejus ſollicitus eſt, tametſi is antè læſus fuerit. Nullam Princeps poſt ſe derelinquere debet memoriam ullius, qui audaciam iſtam ſeſe opponendi Magiſtratui impunè tulerit. Nam ſi ſemel ſibi perſuaſerint ſubditi, poſſe ſeſe ſuam ſtabilire Fortunam, aut paſſioni ſuæ facere ſatis morte aut offenſa Principis, nemini ſecuro vivere licebit. Punitio audaciæ adverſus Anteceſſorem commiſſæ, Succeſſoris eſt ſecuritas, & cautio omnibus, ne idem tentare audeant. His rationibus permotus Vitellus interfici juſſit, quotquot libellos ſupplices illi obtulerant; quibus mercedem flagitabant præſtitæ operæ in occiſione *a* Galbæ. Ut quiſquis alios habet, ſic viciſſim haberi ſolet. Dum Julius Cæſar præciperet, ut Pompei ſtatuæ erigerentur, firmavit ſuas. Niſi conſpirent Principes contra contemptum & infidelitatem, & auctoritas periclitabitur, & fidelitas.

5. Quando in caſibus delicti par eſt omnium conditio, conniveant Reges cum aliis, alios

a *Non honore Galbæ, ſed tradito Principibus more, munimentum ad præſens, in poſterum ultionem.* Tac. lib.1. Hiſt.

a puniant: nihil enim eos magis reddet invisos, quam ista æqualitas. Unde Ægyptii paritatem, quæ servanda est in justitia, per pennas Struthionis significabant ex utraque parte æquales.

5. Magna Principis prudentia est, eò uti castigationis genere, ut cum minori delinquentis damno expietur culpa, & offensa facta Reipublicæ. Turbabant Galæciam Viri quidam Nobiles, & tametsi capitis rei essent, accersivit eos ad se Rex Ferdinandus IV. *b* & in muneribus militaribus occupavit; quo factum, ut nonnullos castigaret hostis, alios belli asperitas, & labores, atque ita provincia illa quieti pristinæ restitueretur.

6. Quemadmodum Pacis tempore prosunt quàm plurimum Justitia & Clementia, ita in bello præmium & pœna: quia grandia ibi pericula, quæ sine spe magna superari non solent, nec solo metu licentia morum & dissolutio coërceri possunt. c *E sin tedo esto* (ajebat Rex Alphonsus Sapiens) *son mas dannosos los yerros, que los Omes fazen en la guerra, ca assaz abonda à los, que en ella andan de averse de guardar del danno de los enemigos, quanto mas del, que les viene por culpa de los suyos mesmos.* Ea propter Romani diversis pœnarum & infamiæ generibus afficiebant milites, qui officio suo deessent, aut in periculis, aut in disciplina militari; quo fiebat, ut punitionem magis, quàm hostem metuerent, mallentque in prælio gloriosam mortem oppetere, quàm honoris posteà aut vitæ facere jacturam cum ignominia perpetua. Nemo istis temporibus signa sua turpi fuga audebat deserere, quia nusquam in Imperio securus degere poterat. Hoc nostro tempore milites fugitivi non solum non puniuntur ad patrios reversi Lares; sed pugnæ etiam se subducentes, Milano Neapolim abeunt, & tanquam sub alio Principe hactenus meruissent stipendia, cum insigni damno tam obsequio-rum

a *Cavendum est, ne iisdem de caussis alii plectantur, alii ne appellentur quidem.* Cic. de offic. *b* Mar. hist. Hisp. l. 15. c. 9. *c* In Proh. tt. 28. p. 2.

rum suæ Majestatis, quàm factorum sumptuum, in Regis militiam denuo adscribuntur. Qua in re Vice-Regibus, vellem, ante oculos propositum esset exemplum Romani Senatus, qui tametsi post prælium Cannense vel maximè egeret copiis, induci tamen nunquam potuit, ut sex illa Romanorum millia, quæ Hannibal offerebat, redimeret, parum iis tribuendum ratus, qui si gloriosam mortem voluissent occumbere, non cum infamia capi se permisissent.

§. Errata Ducum per ignorantiam commissa dissimulanda sunt potius, quàm punienda, ne pœnæ aut reprehensionis metus eos reddat timidiores. Accedit, quòd insignis etiam prudentia in casibus bellicis falli quandoque soleat; unde misericordiâ digni sunt magis, quàm castigatione. Varro ad Cannas victus fuerat prælio, & Romam redeunti Senatus obviam processit, gratias acturus, quod in tanta clade non penitus rem omnem desperasset.

§. Si quando dissimulare non licet, sed omnino exercenda justitia, animo prompto id fiat & forti. Qui in occulto eam exequitur, Sicario similior est, quàm Principi. Qui suam ipse auctoritatem, quam habet à Corona, arctat & constringit, aut de potestate sua, aut suis meritis dubitat. E diffidentia, qua Princeps sibi ipse in agendo diffidit, contemptio nascitur apud populum, cujus talis ferè est opinio (ut alibi diximus) qualem Princeps de se ipse concipit. Perdidit existimationem suam apud subditos Rex Alphonsus Sapiens, *a* quando justitiam secretò exercere visus est. Tunc expediret fortasse, cum ea est perturbatio temporum, ut majora timeantur pericula, nisi punitos ante videat populus, quam comprehensos seditionis auctores *b* *Ita Tiberius pœnam* servi *illius*, qui Agrippam se finxerat, *palàm non ausus, in secretâ palatii parte interfici jussit, corpusque clam auferri.* In aliis casibus fortiter Princeps suo fungatur officio, quod Dei & populi nomine sustinet,

a Mar. hist. Hisp. lib. 22. cap. 6.
b Tacit. lib. 2. Annal.

Nervæ temporibus dici solebat, pejus esse Principi subjici, qui omnia, quàm qui nihil permitteret. Quare haud minus crudelis est, qui omnibus veniam dat, quam qui nemini. Nec minus noxi est Populo clementia nimia quàm *a* crudelitas, & gravius interdum impunitate & indulgentia peccatur, quàm ipso delicto. Nimiam etiam audaciam sumitMalitia, cum veniam sibi pollicetur. Æquè cruentum fuit Regis Henrici Quarti Imperium ob nimiam ejus Clementiam (nisi tamen omissio dicenda sit potius) quàm illud Regis Petri, cognomento Crudelis, ob ejusdem immanitatem, Clementia, & Severitas, illa effusa; hæc moderata, amari *b* faciunt Principem. Qui ita dextrè & prudentet virtutes istas miscere noverit, in gubernatione errare non poterit, immò tota illa suavis quidam concentus erit, & harmonia, sicut quæ ex sonis acuto & gravi inter se contemperatis *c* conficitur. Cœlum fruges procreat roris sui benignitate, & rigore pruinæ ac nivium tutatur eas, & altioribus defigit radicibus. Si Deus clemens non esset, vereretur illum quidem timor, at non observaret cultus. Vtraque virtus & timeri eum facit, & amari. Ideo Rex Alphonsus Aragonius dicere solebat: *Iustitia beneficio probos mihi devincio; Clementia improbos.* Una ad timorem impellit; altera ad amorem obligat. Confidentia veniæ audaces facit Subditos, & Clementia nimia parit contemptum, gignit irreverentiam, & pessundat Respublicas.

a *Feliciores enim sunt improbi, supplicia luentes, quam si eos nulla justitiæ pœna coerceat.* Boët. l. 4. Phil.

b *Mirumque amorem assecutus erat effusa clementia, modicus severitate.* Tacit. lib. 6. Annal. c. *Misericordiam & judicium cantabo tibi Domine.* Ps. 100. 1.

SYMBOLUM XXIII.



NUlli Alchimistæ majores, quam Principes, qui rebus pretium ponunt, quod de se non habent, hoc ipso, quòd eas in virtutis *a* præmium pro- po-

a Imperator aliquando torquibus, muvalı, & cvicâ donat: quid habet per se corona pretiosum, quid prætexta, quid fasces, quid tribunal, quid currus? nihil horum honor est, sed honoris insigne. Sen. l. 1. de ben.

ponant aliis. Invenerunt Romani Coronas varias ᵃ Murales, Civiles & Navales, ut rerum fortiter & cum laude gestarum gloriosa essent insignia: & licuit hæc ex ipsius naturæ sinu & thesauro depromere, quæ gramen, palmas & lauros affatim suppeditabat, unde sine sumptu coronas illas contexerent. Non suffecissent æraria ad remuneranda obsequia, nisi excogitatum fuisset politicum illud coronarum inventum, quæ præmii loco donatæ in publicum fortitudinis testimonium, pluris etiam, quàm ipsum aurum argentumque æstimabantur: nam ultro sese milites ad labores & pericula offerebant, ut iis potiundi daretur occasio. Eodem planè consilio Hispaniæ Reges fundârunt Religiones militares, quarum insignia non solius Nobilitatis, sed virtutis etiam essent indicium. Atque adeò ante omnia danda est opera, ut ejusmodi præmia porrò habeantur in pretio; quod fiet, si magna habita ratione meritorum conferantur. Enimverò in tantum æstimari solent, in quantum notæ sunt Nobilitatis & fortitudinis. Quòd si absque delectu & discrimine ea instituetur distributio, vilescent paulatim & contemnentur, & poterit Arminius, jure merito ridere fratrem suum Flavium (qui Romanam sequebatur factionem,) quod cum oculum perdidisset in prælio, a *torquem, coronam, aliaque militaria dona memoraret, vilia servitii præmia.* Probè intelligebant Romani; quanti ad commune bonum interesset, æstimationem præmiorum istorum in hominum animis conservari; ideo de dotibus, quibus instructum esse oporteret militē, ut coronam è quercu commereri posset, cum Tiberio Imperatore consultatum fuit. In insignibus S. Jacobi (præsentis Emblematis icone) multæ exprimuntur dotes, quas antè considerare oportet, quàm præmii loco tribuantur. Nam imprimis supra concham efformantur, quæ à mari procreatur, nata inter fluctus, & ad labores facta, in cujus candido sinu resplendet unio, ob puritatē suā, & quia de rore cœli concipitur, Virtu-

a Tacit. lib. 1. Annal.

in suis errare operibus, ajebat Theodoricus Gothorum Rex, quàm Rempublicam à moribus sui Principis desciscere. In hoc tanquam in speculo actiones suas componit populus:

——— ——— ——— Componitur orbis
Regis ad exemplum, nec sic inflectere sensus a
Humanos edicta valent, quàm vita Regentum.

4. Consuetudines Leges sunt, b non in charta scriptæ, sed in animo, & memoria omnium, & tanto gratiores, quantò minus mandata sunt aliorum, sed arbitrium potius spontaneum, & certa quædam libertatis species: atque adeò eadem communis consensio, quæ eas in Rempublicam introduxit primum, & quasi usu ipso præscripsit, ut loquuntur, earundem est tenacissima; neque ullo modo cedit hic populus, quantumvis malæ sint, & ideò immutari eas deceat; eò quòd plus ea in re communis valeat opinio; qua, postquam ab Antecessoribus approbatæ semel fuerint, certò sibi persuadet, justas eas esse, & rationi consentaneas; quàm alia quæcunque argumenta, immò quàm illa ipsa incommoda, quæ in illis deprehendit. Quamobrem majoris prudentiæ est tolerare eas, quàm penitus tollere. Is Principum c *tutissime agunt, qui præsentibus moribus, legibusque, etiam si deteriores sint, minimum variantes Rempublicam administrant.* Si tamen aut Virtuti, aut Religioni adversantur, magna cum dexteritate corrigere eas oportet, & sensim disponere populum, ut rationis capax evadat. Rex Frosla in grave multorum incurrit odium, quod consuetudinem, qua Clericis matrimonia permittebantur, abrogasset jam antè introductam à Witiza & Græcorum exemplo roboratam.

5. Si Respublica bene constituta non sit, neque dociles aut disciplinæ capaces animi, parum leges d proficient. Quo, credo, innuit Solon, quando rogatus, ecquænam Leges essent meliores, respondit,

Illa

a Claud. b Claud. c Thucyd. d *Quid leges sine moribus vanæ proficiunt.* S. Aug.

la, quibus utitur populus. Medicinæ morbis incurabilibus adhibitæ, nihil quicquam prosunt.

5. Vanæ denique erunt leges, quas Princeps, qui promulgat, non etiam exemplo suo & vita firmet ac roboret. a *Digna vox est Majestate Regnantis, legibus alligatum se profiteri.* Suavis populo videtur lex illa, cui Legislator ipse obedit.

In commune jubes si quid, censesve tenendum.
Primus jussa subi, tunc observantior æqui
Fit populus, nec ferre vetat, cum videat ipsum
Autorem parere sibi. b

Leges, quas tulit Servius Tullius, non pro populo erant solum, c sed *queis etiam Reges obtemperarent:* per illas controversiæ Principem inter & Subditos dijudicari debent, uti de Tiberio d refert Tacitus. e *Tametsi legibus soluti sumus, tamen* (dicebant Severus & Antonius Imperatores) *secundum illas vivimus.* Non obligat Principem vis legis præcise sed ratio, cui innititur, quando ista naturalis est, & communis omnibus, non peculiaris subditis, ad bonam earundem gubernationem: quia in tali casu legum custodia ad hos solos pertinet; quanquam, si res permiserit, valde conveniat etiã Principem iis se conformem gerere, ut aliis tantò suaviores sint. In isto positum videtur mysteriũ mandati illius, quo Deus quondam præcepit Ezechieli, ut volumen f comederet, ut nimirum videntibus aliis, quòd ipse primus leges degustasset, & instar mellis dulces expertus esset, omnes tantò facilius istud imitarentur. Adeò subjecti sunt legibus Reges Hispaniæ, ut Fiscus in caussis patrimonii regii eandem aleam subire debeat, quàm quivis alius subditus, & in casu dubio pro condemnato habeatur. Ita statuit Philippus II. & cùm aliquando ejusdem Nepos Philippus IV. Seren. Vestræ

I Pater

l.4. C. de Leg b Claud. c Tac.l.3. Ann. d *Si quando cum privatis disceptaret forum & jus.* idem lib.1. Ann. e l.3. C. de test. f *Fili hominis comede volumen istud. Et comedi illud; & factum est in ore meo sicut mel dulce.* Ez.3.1. & 3.

Pater coràm præſens adeſſet, & in Conſilio regio ſingulorum exquirerentur ſuffragia in cauſſa aliqua ad Cameram pertinente, neque in Judicibus integritas defuit, aut conſtantia ad illum condemnandum; neque in ipſius Majeſtate rectitudo animi, ad audiendum illos benignè & abſque omni indignatione. Felix Reſpublica in qua cauſſæ a Principis deterioris conditionis ſunt.

a *Quæ gloria tua eſt præcipua, ſæpè vincitur Fiſcus, cujus mala cauſſa nunquam eſt, niſi ſub bono Principe.* Plin. in Pan.

SYM.

SYMBOLUM XXII.



TAmetsi populi consensus justitiæ potestatem contulerit in Principes, immediatius tamen illam à Deo recipiunt, tanquam ejus in temporalibus Vicarii. Aquilæ regiæ sunt, Jovis Ministri, qui fulmina ejus administrant, & vicem sustinent, ad

decernenda vitiis *a* supplicia, & justitiam exercendam: quæ in re tribus præcipuis Aquilæ dotibus opus habent: Acie oculorum ad delicta cognoscenda: alarum levitate, pro executione: robore unguium, ne in illa dificiant. *b* In recessu Galæciæ penitus abstruso & abdito effugere non potuit acutissimos oculos Regis Alphonsi Septimi, cognomento Imperatoris, injuria illa quam agricolæ cuidam intulerat nonnemo ex Hispaniæ Nobilibus; quin incognitus abiit è vestigò sumpturus ab illo pœnas, celeritate tanta, ut prius homini manus injiceret, quam ille de adventu ejus quicquam rescisceret potuerit. O vivam & ardentem legis animam! seipsum judicem & executorem constituere, ut vindicetur injuria homini pauperculo illata, & in potentis tyrannidem tam acerbè animadvertere. *c* Idem fecit Rex Ferdinandus Catholicus, qui cum aliquando Medinæ campi degeret, clam Salmanticam profectus comprehendit Rodericum Maldonatum, qui in castro Monlèon immanes tyrannides exercebat. Quis leges transgredi auderet, si semper in metu esset, ne simile quid sibi accideret? Unus istiusmodi casus regnum integrum erudire potest, & ritè componere. Attamen non semper expedit Majestatem regiam ejusmodi imitari exempla. Quando status Regni benè dispositus est; quando sedent pro tribunalibus causarum cognitores; quando viget adhuc legum metus, in eo casu sufficit. Principem elaborare in eo, ut ministrorum adminiculo justitiæ ratio habeatur. At verò, ubi turbata sunt omnia, quando jacet & spernitur Regis auctoritas, quando vacillat obedientia, uti illis fiebat temporibus; non obesset similis aliqua subita & gravis animadversio, ut subditi potentem Regis manum formidare incipiant, intelligantque, perinde atque in corpore humano, ita in Regno animam Majestatis esse

a *Dei enim Minister est: vindex in iram, ei qui malum agit.* Rom. 13.4. *b* Mar. hist. Hisp. lib. 10. cap. 2. *c* Mar. hist. Hisp.

esse totam in toto, & totam in qualibet parte. Admodum tamen expediet moderari rigorem, quando Respublica malè affecta est; & vitia consuetudine roborata: nam si virtus nimis etiam acerbè errata ferat, & uno quasi impetu corrigere velit omnia, crudelitas videbitur potius, quàm justitia. Cum tempore curandum, quod cum tempore debilitari cœpit. Præcipitare cum medicina, periculosa res est, & quæ facit interdum, ut furorem concitatæ multitudinis Princeps experiri cogatur. Plus dissimulatione & dexteritate efficitur, qua in re mirè excelluit Rex Ferdinandus Catholicus; & in eo deceptus fortè fuit Rex Petrus, quòd viam severitatis solum insisteret, unde Crudelis nomen adeptus est. Tametsi verò una simplex virtus sit justitia, pro temporum tamen varietate, varios operatur effectus. Nonnunquam populus illam omnino respuit, immò per illam magis magisque insolescit: alias idem agnoscit nimiæ suæ licentiæ damna, & quoad potest, collaborat cum Principe, ut medelam adferat, quin ipsemet asperrima quandoque suggèrit media contra suam libertatem, quo modo absque ullo periculo Princeps Severi nomen adipiscitur.

§. Nunquam impunita dimittat Princeps paucorum scelera in Rempublicam commissa: si multorum sint, condonet facilius. Agrippa Tiberii jussu è vivis sublato in Insula Planasia (in quam fuerat relegatus) servus quidam cineres ejus clandestinè sustulit, & Agrippam se finxit, cui forma erat simillimus. Fidem habuit Romanus populus, & fama per Imperium vulgata, tumultus exortus est cum præsentissimo motuum civilium periculo. Sed Tiberius mox servum comprehendi jussit, & clàm omnibus extremo supplicio affici. a *Et quanquam multi ex ejus domo equites ac Senatores sustentasse opibus, juvisse consiliis dicerentur*, noluit tamen, ut ea de re quisquam loqueretur. Triumphavit crudelitatem Prudentia; & silentio ac dissimulatione tumultum omnē sedavit.

I 3 §. Mino-

a Tacit. lib. 2. Annal.

§. Minoribus delictis Princeps veniam det; grandiora pœnis coërceat. Pœnitudine interdum contentus sit, id quod Tacitus *a* in Agricola collaudavit. Non imperat melius, qui acrius castigat, sed qui excusat cum prudentia, eaque moderatione, ut ne plectendi ansam porro præbeat; prorsus sicut chirurgo nemo honori tribuit, si multa brachia & tibias resecet. Nemini odio est Princeps, qui castigat, si cum animi dolore, & invitus id faciat; sed quem puniendi delectat occasio, quivé illam studiosè captat, & prensat. Castigare ad exemplum & correctionem, est misericordiæ; culpam verò inquirere ex passione, & ad Fiscum ditandum, tyrannis est.

§. Non permittat Princeps, ut ullus tam potentem ac legibus solutum se existimet, ut opponere sese audeat iis, qui Ministri sunt justitiæ, & potestatem ejus ac munus repræsentant; aliàs diu firma non consistet columna *b* Reipublicæ. Ubi semel audacia illa invaluerit, paulatim corrodet eam contemptus, & diruet. Præcipuum Monarchiæ Hispanicæ fundamentum, & quod eam tantopere evexit, ac etiamnum tuetur, est inviolata illa Justitiæ custodia, & rigor, quo Reges sanctissimè semper curarunt, ut in honore & pretio ab omnibus haberetur. Nulla illius violatio toleratur impunè, quantumvis magna sit delinquentis dignitas vel auctoritas. Cordubæ Judex quidam aulicus ex mandato Regis Ferdinandi Catholici in delictum aliquod inquirebat, quem cum deinde Marchio de Puego conjecisset in vincula, *c* tantoperè offensus fuit Rex, ut tot insignia obsequia totius familiæ istius de Corduba, impedire non potuerint, quin acriter & severè in eum animadverteret, postquam se totum manibus ejus regiis permisisset, hortatu Magni Ducis, qui pro-

a *Parvis peccatis veniam, magnis severitatem commendare; nec pœna semper, sed sæpius pœnitentia contentus esse.* Ibidem in vita Agric. b *Hanc P. C. curam sustinet Princeps, hac omissa funditus Remp. trahet* Tac. l. 3. Ann. c Mar. hist. Hisp. l. 29. c. 13.

probè perspectam habens delicti gravitatem, quæ veniam non mereretur, & Regis constantiam intuenda auctoritate & existimatione justitiæ, & Ministrorum illius, eidem auctor fuerat, ut ad Regis pedes se supplex advolveret: quod si faceret, promittebat fore, ut delictum eâ ratione expiaret; sin minus, sciret certo, sibi pereundum.

§. Nec solum punire debet Princeps offensas contra personam suam propriam, aut supremam Majestatem ipso gubernante, factas; sed eas etiam, quæ sub regimine præterito commissæ fuêre, tametsi id sub hostium potestate tum fuerit: exempla enim inobedientiæ aut contemptûs dissimulata, aut etiam coronata præmiis, periculosa sunt etiam Successoribus. Dignitas semper eadem est, sponsa semper illius, à quo possidetur; quare caussam suam facit, quisquis pro honore ejus sollicitus est, tametsi is antè læsus fuerit. Nullam Princeps post se derelinquere debet memoriam ullius, qui audaciam istam sese opponendi Magistratui impunè tulerit. Nam si semel sibi persuaserint subditi, posse sese suam stabilire Fortunam, aut passioni suæ facere satis morte aut offensa Principis, nemini securo vivere licebit. Punitio audaciæ adversus Antecessorem commissæ, Successoris est securitas, & cautio omnibus, ne idem tentare audeant. His rationibus permotus Vitellus interfici jussit, quotquot libellos supplices illi obtulerant; quibus mercedem flagitabant præstitæ operæ in occisione *a* Galbæ. Ut quisquis alios habet, sic vicissim haberi solet. Dum Julius Cæsar præciperet, ut Pompei statuæ erigerentur, firmavit suas. Nisi conspirent Principes contra contemptum & infidelitatem, & auctoritas periclitabitur, & fidelitas.

§. Quando in casibus delicti par est omnium conditio, conniveant Reges cum aliis, alios

I 4 *a* puniant:

a *Non honore Galbæ, sed tradito Principibus more, munimentum ad præsens, in posterum ultionem.* Tac. lib. I. Hist.

a puniant: nihil enim eos magis reddet invisos, quam ista æqualitas. Unde Ægyptii paritatem, quæ servanda est in justitia, per pennas Struthionis significabant ex utraque parte æquales.

5. Magna Principis prudentia est, eô uti castigationis genere, ut cum minori delinquentis damno expietur culpa, & offensa facta Reipublicæ. Turbabant Galæciam Viri quidam Nobiles, & tametsi capitis rei essent, accersivit eos ad se Rex Ferdinandus IV. *b* & in muneribus militaribus occupavit; quo factum, ut nonnullos castigaret hostis, alios belli asperitas, & labores, atque ita provincia illa quieti pristinæ restitueretur.

6. Quemadmodum Pacis tempore prosunt quàm plurimum Justitia & Clementia, ita in bello præmium & pœna: quia grandia ibi pericula, quæ sine spe magna superari non solent, nec solo metu licentia morum & dissolutio coërceri possunt. c *E sin tedo esto* (ajebat Rex Alphonsus Sapiens) *son mas dannosos los yerros, que los Omes fazen en la guerra, ca assaz abonda á los, que en ella andan de averse de guardar del danno de los enemigos, quanto mas del, que les viene por culpa de los suyos mesmos.* Ea propter Romani diversis pœnarum & infamiæ generibus afficiebant milites, qui officio suo deessent, aut in periculis, aut in disciplina militari; quo fiebat, ut punitionem magis, quàm hostem metuerent, mallentque in prælio gloriosam mortem oppetere, quàm honoris posteà aut vitæ facere jacturam cum ignominia perpetua. Nemo istis temporibus signa sua turpi fuga audebat deserere, quia nusquam in Imperio securus degere poterat. Hoc nostro tempore milites fugitivi non solum non puniuntur ad patrios reversi Lares; sed pugnæ etiam se subducentes, Milano Neapolim abeunt, & tanquam sub alio Principe hactenus meruissent stipendia, cum insigni damno tam obsequio-

rum

a *Cavendum est, ne iisdem de caussis alii plectantur, alii ne appellentur quidem.* Cic. de offic. *b* Mar. hist. Hisp. l. 15, c. 9. c In Prob. tt. 28. p. 2.

rum suæ Majestatis, quàm factorum sumptuum, in Regis militiam denuo adscribuntur. Qua in re Vice-Regibus, vellem, ante oculos propositum esset exemplum Romani Senatus, qui tametsi post prælium Cannense vel maximè egeret copiis, induci tamen nunquam potuit, ut sex illa Romanorum millia, quæ Hannibal offerebat, redimeret, parum iis tribuendum ratus, qui si gloriosam mortem voluissent occumbere, non cum infamia capi se permisissent.

§. Errata Ducum per ignorantiam commissa dissimulanda sunt potius, quàm punienda, ne pœnæ aut reprehensionis metus eos reddat timidiores. Accedit, quòd insignis etiam prudentia in casibus bellicis falli quandoque soleat; unde misericordiâ digni sunt magis, quàm castigatione. Varro ad Cannas victus fuerat prælio, & Romam redeunti Senatus obviam processit, gratias acturus, quod in tanta clade non penitus rem omnem desperasset.

§. Si quandò dissimulare non licet, sed omnino exercenda justitia, animo prompto id fiat & forti. Qui in occulto eam exequitur, Sicario similior est, quàm Principi. Qui suam ipse auctoritatem, quam habet à Corona, arctat & constringit, aut de potestate sua, aut suis meritis dubitat. E diffidentia, qua Princeps sibi ipse in agendo diffidit, contemptio nascitur apud populum, cujus talis ferè est opinio (ut alibi diximus) qualem Princeps de se ipse concipit. Perdidit existimationem suam apud subditos Rex Alphonsus Sapiens, *a* quando justitiam secretò exercere visus est. Tunc expediret fortasse, cum ea est perturbatio temporum, ut majora timeantur pericula, nisi punitos ante videat populus, quam comprehensos seditionis auctores. *b* Ita *Tiberius pœnam* servi *illius*, qui Agrippam se finxerat, *palàm non ausus, in secretâ palatii parte interfici jussit, corpusque clam auferri.* In aliis casibus fortiter Princeps suo fungatur officio, quod Dei & populi nomine sustinet,

a Mar. hist. Hisp. lib. 22. cap. 6.
b Tacit. lib. 2. Annal.

Nervæ temporibus dici solebat, pejus esse Principi subjici, qui omnia, quàm qui nihil permitteret. Quare haud minus crudelis est, qui omnibus veniam dat, quam qui nemini. Nec minus noxi est Populo clementia nimia quàm *a* crudelitas, & gravius interdum impunitate & indulgentia peccatur, quàm ipso delicto. Nimiam etiam audaciam sumit Malitia, cum veniam sibi pollicetur. Æquè cruentum fuit Regis Henrici Quarti imperium ob nimiam ejus Clementiam (nisi tamen omissio dicenda sit potius) quàm illud Regis Petri, cognomento Crudelis, ob ejusdem immanitatem, Clementia, & Severitas, illa effusa; hæc moderata, amari *b* faciunt Principem. Qui ita dextrè & prudenter virtutes istas miscere noverit, in gubernatione errare non poterit, immò tota illa suavis quidam concentus erit, & harmonia, sicut quæ ex sonis acuto & gravi inter se contemperatis *c* conficitur. Cœlum fruges procreat roris sui benignitate, & rigore pruinæ ac nivium tutatur eas, & altioribus defigit radicibus. Si Deus clemens non esset, vereretur illum quidem timor, at non observaret cultus. Vtraque virtus & timeri eum facit, & amari. Ideo Rex Alphonsus Aragonius dicere solebat: *Iustitia beneficio probos mihi devincio; Clementia improbos.* Una ad timorem impellit; altera ad amorem obligat. Confidentia veniæ audaces facit Subditos, & Clementia nimia parit contemptum, gignit irreverentiam, & pessundat Respublicas.

a *Feliciores enim sunt improbi, supplicia luentes, quam si eos nulla justitiæ pœna coerceat.* Boët. l. 4. Phil.

b *Mirumque amorem assecutus erat effusæ clementia, modicus severitate.* Tacit. lib. 6. Annal. c. *Misericordiam & judicium cantabo tibi Domine.* Ps. 100. 1.

ponant aliis. Invenerunt Romani Coronas varias [a] Murales, Civiles & Navales, ut rerum fortiter & cum laude gestarum gloriosa essent insignia: & licuit hæc ex ipsius naturæ sinu & thesauro depromere, quæ gramen, palmas & lauros affatim suppeditabat, unde sine sumptu coronas illas contexerent. Non sufficissent æraria ad remuneranda obsequia, nisi excogitatum fuisset politicum illud coronarum inventum, quæ præmii loco donatæ in publicum fortitudinis testimonium, pluris etiam, quàm ipsum aurum argentumque æstimabantur: nam ultro sese milites ad labores & pericula offerebant, ut iis potiundi daretur occasio. Eodem planè consilio Hispaniæ Reges fundârunt Religiones militares, quarum insignia non solius Nobilitatis, sed virtutis etiam essent indicium. Atque adeò ante omnia danda est opera, ut ejusmodi præmia porrò habeantur in pretio; quod fiet, si magna habita ratione meritorum conferantur. Enimverò in tantum æstimari solent, in quantum notæ sunt Nobilitatis & fortitudinis. Quòd si absque delectu & discrimine ea instituetur distributio, vilescent paulatim & contemnentur, & poterit Arminius, jure merito ridere fratrem suum Flavium (qui Romanam sequebatur factionem,) quod cum oculum perdidisset in prælio, a *torquem, coronam, aliaque militaria dona memoraret, vilia servitii præmia.* Probè intelligebant Romani; quanti ad commune bonum interesset, æstimationem præmiorum istorum in hominum animis conservari; ideo de dotibus, quibus instructum esse oporteret militē, ut coronam è quercu commereri posset, cum Tiberio Imperatore consultatum fuit. In insignibus S. Jacobi (præsentis Emblematis icone) multæ exprimuntur dotes, quas antè considerare oportet, quàm præmii loco tribuantur. Nam imprimis supra concham efformantur, quæ à mari procreatur, nata inter fluctus, & ad labores facta, in cujus candido sinu resplendet unio, ob puritatē suā, & quia de rore cœli concipitur, Virtu-

a Tacit. lib. 1. Annal.

tutis ac Nobilitatis Symbolum. Si insignia ista infantibus in cunis conferentur, aut iis, qui nondum præstiterunt obsequia, gratia erunt, non præmium. Quis obsequiis ea promereri conabitur, si diligentia obtinere possit? Pro militia instituta fuêre, non pro pace; adeoque inter solos eos distribui oporteret, qui in armis suam probassent industriam, aut quatuor minimum annis sic meruissent stipendia, ut digni essent centuriis *a* præfici: quod si fieret, plures dubio procul è Nobilitate ad militiam appellerent animum, magisque artes militares efflorescerent. *E porende* (dixit Alphonsus Rex) *antiguamente los Nobles de Espanna, que supieron mucho de guerra, como bivieron siempre en ella, pusieron sennalados gualardones à los, que bien fiziessen.* Hoc quia facere neglexerunt Athenienses, omnibus fortunis & dignitate expoliati fuêre à *b* Macedonibus. Alexander Severus Imperator, cum probè nosset referre quàm plurimum, ut remunerentur milites, immò fundamentum & securitatem imperii in eo penè consistere, *c aurum & argentum rarò cuiquam nisi militi divisit, nefas esse dicens, ut dispensator publicus in delectationes suas & suorum converteret, id quod provinciales dedissent.*

Reliqua præmia communia sint omnibus, qui seu domi seu militiæ florent. In hunc finem opibus, honoribus & muneribus sceptrum dotatum fuit; nec negata tamen etiam Justitiæ auctoritas, ut hac nimirum Princeps delicta puniat, illis verò Virtutem & animi excelsitatem remuneret. Etenim (uti dixit *d* Alphonsus Rex) *Bien por bien, e mal por mal recibiendo los Omes segun su merecimiento, es Iusticia, que faze mantener*

a *Honoris argumentum non ambitione, sed labore ad unumquemque convenit pervenire.* l. contra publicam C. re milit. *b* Lib. 2. tt. 27. p. 2. c *Tunc vectigal publicum, quo antea milites, & remiges alebantur, cum urbano populo dividi cœptum, quibus rebus effectum est, ut inter otia Græcorum, sordidum & obscurum antea Macedonum nomen emergeret.* Trog. lib. 6. *d* Lamp. in vita Alex. *e* Lib. 2. tt. 27. p. 2.

tener las cosas en buen estado. Rationem infra dat: *Ca dar gualardon à los que bien fazen, es cosa, que conviene mucho à todos los Omes, en que ha bondad, e mayormente à los grandes Seunores, que han poder de lo fazer. Porque en gualardona los buenos fechos muestra se por conoscido el que lo faze, e otro si por justiciero. Ca la Iusticia no es tan solamente en escarmentar los males, mas aun en dar gualardon por los bienes. E demas desto nasce ende otra pro, ca dà voluntad à los buenos, para ser toda via mejores, e à los malos para emendarse.* Ubi pœna & præmium deficiunt, ordo Reip. deficit, quia spiritus sunt, qui eam conservat, alit ac fovet. Sine neutro illorum diu salva non posset consistere: nam spes præmii ad cultum obligat; metus autem pœnæ ad obedientiam, vel invita etiam naturali libertate servituti opposita. Hinc antiqui Imperium Symbolicos per flagellum significabant, ut in Monetis quibusdam Consularibus videre est, & dominationis Augusti prognosticon fuit, cùm Cicero per quietem vidisset flagellum ei à Jove porrigi, interpretatus hoc omine Romanum ei portendi Imperium, quod pœnæ & præmii beneficio crevisset hactenus, & stetisset. Quis à vitiis se abstineret, si pœna non esset? Quis caput suum periculis objiceret, si præmium sperare non liceret? Solon Rempublicam duabus rebus contineri dixit, Præmio & Pœna. Binos in mundo Deos esse, dicebat Democritus, Pœnam & Beneficium, persuasus nempe, absque his eum gubernari non posse. Hi duo poli sunt orbium Magistratus: duo Reip. luminaria, quæ si deficerent, obscuris illa immergeretur tenebris. Duo ista solium *a* Principum sustentant. Ideo mandabat Ezechiel Regi, ut Coronam, aliaque insignia Regia deponeret, quòd iis indignus videretur, qui præmia cum *b* justitia non distribueret. Dum Princeps agnoscit merita, præmium agnoscit: referuntur enim ad se invicem, & nisi il-

lud

a *Iustitia firmatur solium.* Prov. 16, 12. b *Aufer cidarim, tolle coronam: Nonne hæc est, quæ humilem sublevavit, & sublimem humiliavit?* Ezech. 21, 26.

Iudlargiatur, injustus est. Hanc Præmii Pœnæque utilitatem non bene expenderunt Legum latores & Jurisconsulti, qui toti fuêre in solis pœnis & suppliciis statuendis, Præmiorum verò vix uspiam meminerunt. Majorem ejus rei rationem habuit Sapientissimus Legislator in libro suarum legum, quem Hispano idiomate *Partidas* inscribit: ut enim utrumque conjungeret, peculiarem posuit titulum de Præmiis.

5. Cum ergo tam necessaria sint Principi Pœna & Præmium, ut sine hoc æquilibrio per gubernationis funem securè incedere nequeat, magna utique consideratione est opus, ut iis rectè utatur. Ea de caussa colligati erant Lictorum fasces; coronæ verò, cum è viridibus foliis fierent, quæ citò marcescunt, post obtentam victoriam primum texebantur; ut interim, dum dissolverentur illi, & hæ necterentur, inter delinquendum & puniendum, merendum & præmiandum temporis aliquid intercederet, & merita atque delicta ritè expendi possent. Præmia inconsideratè collata gratiarum actionem vix merentur. Citò facti eum pœnitet, qui temerè largitur aliis, nec virtus secura est ab eo, qui tam in pœnis est præceps. Si in his procedatur ultra limites, excusat Populus delictum in Severitatis odium. Si idem præmium Virtuti tribuatur & Vitio, illa injuriam, hoc verò robur accipit. Si uni (ubi paria sunt merita) majus Præmium detur, quàm alteri, invidiâ hic stimulabitur, & ingratum se præbebit: invidia enim & gratitudo circa unam eandemque rem in una simul sede morari non possunt. Attamen illud etiam considerandum, quomodo Præmium, & Pœnam dispensare oporteat: differri tam diu non debent, ut Præmia tanquam desperata vilescant, aut pœnæ deberi desinant, temporis diuturnitate jam compensatæ, aut quia nunc ad aliorum exemplum utiles non sunt; eò quòd nulla amplius delicti supersit memoria. Rex Alphonsus Sapiens è Seren. Vestræ Progenitoribus magno cum judicio Posteros suos

L. 5. tit. 1. p. 2.

ſuos admonuit, quomodo in Præmiis & Pœnis gerere ſe deberent, cum dixit: *Que era meneſter temperamiento, aſi como fazer bien do conviene, e como, e quando, e otro ſi en ſaber refrenar el mal, e tollerlo, e eſcarmentarlo en los tiempos, e en las ſazones, que es meneſter, catando los fechos, quales ſon, e quien los faze, e de que manera, e en quales lugares. E con eſtas dos coſas ſe endereza el mundo, faziendo bien à los, que bien fazan, è dando pena, e eſcarmiento à los, que merezen.*

5. Expediet nonnunquam differre præmiorum diſtributionem, ne ex juſtitia deberi videantur, & ut interim, qui ea expectant, ſpe iſta erecti majori cum ſtudio præſtent obſequia; nec ullam mercem pretio meliori emi crediderim, quàm quæ Præmiorum expectatione emitur. Et certè magis ad ſerviendum allicit ſpes futuri, quàm præmii accepti memoria. Atque hinc facilè apparet, quàm noxiæ ſint ſucceſſiones futuræ in muneribus publicis & præmiis; id quod expendebat Tiberius, cum ſeſe Gallo opponeret contendenti, ut quinto quoque anno nominarentur Candidati, qui ſucceſſuri eſſent in legationibus legionum, & Præturis: ita enim fore dicebat, ut obſequia & induſtria aliorum planè *a* deſinerent. Qua in re non iſtud ſolum damnum ponderavit Tiberius, ſed etiam quòd occaſionẽ perderet gratiæ faciendæ, in quo dominatûs ſui vires conſiſtere *b* autumabat. *Atque ita favorabili in ſpeciem oratione, vim imperii retinuit.* Qui gratiâ in aulis valent, incerti quàm potentia eorum futura ſit diuturna, animum advertere haud ſolent ad incommodum iſtud ſucceſſionum futurarum, ut ex iis actiones ſuas moderentur: hoc enim ſpectant ſolum, ut Principis poteſtatem imminuant, & à Candidatorum importunitate ſeſe liberent.

Cùm

a *Subverti leges, quæ ſua ſpatia, exercendæ Candidatorum induſtriæ, quærendiſque aut potiundis honoribus ſtatuerint.* Tacit. l. 2. Annal. b *Haud dubium erat, eam ſententiam altius penetrare, & arcana imperii tentari.* idem l. 2. Annal.

Cum Princeps veluti cor sit sui status (quemadmodum *a* Rex Alphonsus dicere solebat) per illum utique vitales spiritus opum & præmiorum in membra alia dispertiri oportet. Etiam quod longissimè abest, tametsi Principis præsentia destitutum sit; ejus tamen favoribus fruitur. Isthæc consideratio perrarò apud Principes locum invenit. Pleriq; omnes solos eos afficiunt præmiis, quos præsentes vident, victi importunitate petentium, aut domesticorum adulatione, aut quia ad negandum desit animus. Et sicut fluvii non nisi solum, quod alluunt, madefaciunt: ita illi solos præsentes, quos ante oculos habent, gratiis & beneficiis cumulant, nec cogitant, quòd Ministri absentes innumeris cum laboribus & periculis dignitatem eorum tueantur, & faciant, quod per se ipsi non possunt. Gratiæ omnes in eos conferuntur, qui in Palatio & aula versantur. Illa obsequia æstimantur solum, quæ moschum redolent, non ea, quæ pulvere respersa sunt & sanguine: ea, quæ oculis usurpantur, non quæ hauriuntur auribus: tum quia assentatio facilius oculos capit, quàm aures; tum etiam, quia mox animum titillat inanis gloria ex submissione præsenti, & gratitudinis indiciis. Eam ob rem in aulis servire, lucrum est potius, quàm meritum: ambitio potius, quàm zelus: magis commoditas, quàm molestia aut labor. Splendor, qui sibi ipsi satisfacit. Qui absens obsequia præstat, approbationes & plausus promereri poterit, non gratias & beneficia. Vivet spe & inanibus promissis lactatus, morietur verò cum desperatione inglorius. Illud remedium est, ut hi tales per intervalla ad aulam revisant: nullæ enim literæ aut libelli supplices, tam ad persuadendum efficaces sunt, quàm præsentia Spe. Sola & expectatione haustra & canales non implentur, nisi in ipsas etiam aulæ aquas demergantur. Præsentia Principum fœcunda est, sicut & Solis. Præsente hoc florent, absente marcescunt & exarescunt omnia. Ei, qui sub arbore consistit, fructus

a Ibid. 5. Lib. 3. tt. 1. p. 2.

fructus in manus decidunt. Hinc est, quòd bene multi ad aulas aspirent, & absentia detrectent munera, ubi tamen vel maximè Princeps Ministris suis indiget. Occurri huic malo poterit, si illicium præmiorum projiciatur longius, ut nimirum ibi dispensentur, ubi præcessere merita, non ubi petuntur præmia, absque eo, quòd aut libellis supplicibus, aut importunitate præsentiæ opus sit. Theodoricus *a* Italiæ Rex absentes solabatur, dicendo se ex aula sua eorum intueri obsequia, & discernere merita; & Plinius de Trajano testabatur: b *facilius esse, ut oculis ejus vultus absentis, quàm animo charitas*, qua in illum ferretur, *excideret.*

§. Isthoc tamen consilium, ut scilicet Ministri absentes interdum ad aulas accedant, in effectum deduci sic poterit, non missionem ab officiis flagitando, sed iis retentis, adducendo varias rationes, quibus facultatem impetrent ad tempus aliquod Principi suo coràm se sistendi. Ibi enim curare poterunt melius, quod sperant, retinendo tantisper, quod Princeps in alium conferre possit. Multi aut suo malè contenti officio, aut majoris alicujus ambitiosè cupidi, illo se abdicarunt, quos facti pœnituit postea, cum spes suas & cogitationes viderent cadere irritas: Principes enim illud pro contemptu habent, & quasi violentiam interpretantur. Nemo quisquam sibi aut ingenii sui viribus tantum tribuat, ut existimet, Principem sine ipso vivere non posse: nunquam enim instrumenta desunt pro obsequiis Principum, & spreti semel sæpè etiam Ministrorum præcipuorum oblivisci solent. Atque hæc omnia iis solum dico, qui publica ambiunt munera; non iis, qui cognita vanitate, ad vitam solitariam & privatam adspirant. Hoc tamen iis considerandum relinquo, magnos animos à Natura ad imperandum factos, non

a *Abunde cognoscetur, quisquis fama teste laudatur: quapropter longissimè constitutum mentis nostra oculos serenus inspexit, & vidit meritum.* Cassid. lib. 9. c. 22.
b Plin. in Pan.

non semper in solitudine & secessu eam reperire quietem, quam sibi pollicebantur, & postquam eò usque processisse se vident, ut mutare amplius non liceat, vivunt, moriunturque infelices.

5. In Gratiis & Præmiis captandis plurimum Modestia potest, & Prudentia cum quadam dexteritate, ut id fieri potius videatur ad præstanda meliora obsequia, quàm ad exhauriendam Principis liberalitatem; illud quippe eundem magis adhuc obligat, ut in Deo videre fuit, quando Salomon nil ab eo petebat aliud, quàm cor docile: neque enim hoc solum largitus est, sed divitias *a* etiam & gloriam. Ad hæc peti non debent, quasi ex Justitia: nam Virtus sibi ipsa pulcherrimum & amplissimum præmium est; & quamvis meritò illi deferatur aliquid, hoc tamen ex gratia Principis dependet, maluntque omnes, sibi acceptum referri potius, quam quasi ex merito esset. Unde porro fit, ut Principes promptiores ferè sint, ad largè & liberaliter remuneranda obsequia exigua; majora verò parcius, quia plus gratitudinis ab illis sibi pollicentur, quàm istis. Quare qui multas gratias à Principe abstulit, majores indies sperare poterit: nam largitas semel exhibita ad ulteriora provocat beneficia; præterquam quòd mavelit Princeps alium agnoscere debitorem, quàm sese talem fateri: hoc enim ipsi minus honorificum est. Ludovicus XI. Galliæ Rex dixisse fertur, magis se erga eum affici, qui pro obsequiis exiguis magna accepisset beneficia, quàm erga aliquos alios, qui cum longè majora præstitissent, perparum tamen remunerationis fuissent consecuti. Theodoricus Imperator, ex ambitione oriri ajebat, quòd gratiæ alicui exhibitæ mox germinarent, absque eo, quòd conferenti crearent fastidium; immò eum provocarent ad majora ei largien-

a *Sed & hæc, quæ non postulasti, dedi tibi, divitias scilicet, & gloriam, ut nemo fuerit similis tui in Regibus cunctis retrò diebus.* 3. Reg. 3. 13.

gienda, cui jam semel favorem suum cœpisset *a* impendere. Exemplum est in iis, qui Principi præ cæteris chari sunt: erga hos enim gratia & liberalitas Principis penè obstinationis quædam species est.

a *Amamus nostra beneficia germinare, nec semel præstat largitas collata fastidium; magisque nos provocant ad frequens præmium, qui initia nostra gratiæ suscipere meruerunt: novis enim judicium impenditur, favor autem semel placitis exhibetur.* Cas.l.2. ep.2.

SYM-

SYMBOLUM XXIV.



TAmetsi (ut ostensum est hactenùs) Justitia Legibus armata Præmium item ac Pœna, columnæ sint Reipublicæ molem sustentantes; columnæ tamen erunt in aëre, nisi basi Religionis, quæ Legum est vinculum, innitantur. Enimverò Justitiæ ju-

jurisdictio solos externos actus complectitur legitimè probatos; occulti verò & interni ad forum illius non pertinent. In sola corpora auctoritatem habet, non in animos; adeóq; magnoperè pœnam pertimesceret Malitia, si occultè injurias, adulteria, & rapinas exercendo cupiditati suæ indulgere posset; immò illuderet Legibus, si Lex alia invisibilis non esset, quæ intus, & in animo malè agenti minas intentaret. Tam necessarius est in Republica timor iste, ut multis impiis Religio non nisi inventum videatur politicum. Quis absque eo egestate sua & sorte contentus viveret; quæ in pactis & conventis foret fides? quæ in administrandis bonis integritas? quæ fidelitas in muneribus atque officiis? quæ securitas vitæ? Paucos Præmium alliceret, si mediis occultis illud assequi contingeret, nulla habita injustitiæ ratione. Pauci eximia virtutis specie caperentur, nisi immarcessibilem sperantes Coronam potius, quàm illam temporariam, strictis continentiæ legibus sese sinerent obligari. Mox ordinem Reipublicæ turbarent vitia, sublato jam fine principali felicitatis, quæ in virtute consistit, & fundamento illo ac propugnaculo Religionis, quæ sustentat Magistratum ac tuetur, nisi in animum suum inducerent cives, aliud supremum esse tribunal pro solis mentis cogitatis, quæ vel suppliciis æternis puniet, vel bonis immortalibus munerabit. Spes isthæc & metus à Natura cuivis, quantumvis impio ac barbaro, indita, componunt hominum actiones. Cajus Caligula Deos irridebat; dum tamen cœlum tonaret, aliam agnoscebat potentiorem manum, à qua castigari posset. Nemo est, qui eam ignoret; neque ullum cor humanum, quod divino illo Magnete tactum se non sentiat: & sicut acus nautica ex cognatione quadam Naturæ & consensu, quam *συμπάθειαν* Græci vocant, in perpetuo motu est, donec sese firmet ad lucem stellæ illius polaris, circa quam volvuntur cœlestes orbes: ita nobis quietis vivere non licet, donec agnoscamus & veneremur increatum

tum illud Sidus, in quo vera est requies,& unde rerum omnium motus proficiscitur. Ecquis magis eò intendere debet oculos,quàm Princeps, qui Navarchi instar Rempublicam moderatur, ut salvam in portu sistat? neque sufficit, quòd respicere illud se simulet, si astra alia vana & nebulosa contueatur; sic enim deerrabit à via, Reipublicæ navim in Syrtes & scopulos allidet; & naufragium faciet. Populus in opiniones dispares primùm, deinde in diversa trahetur voluntatum studia, unde seditiones oriuntur & conspirationes, ex his denique mutationes Rerumpublicarum & dominatuum. *a* Plures Principes dissensionibus in Religione periisse vidimus, quàm armis. *b* Eam ob rem Concilium Toletanum VI. sapientissimè ordinavit, ut nemini Coronæ possessionem adire liceret, nisi prius dato jurejurando adpromitteret, nullum sese in regno suo toleraturum, qui veræ & orthodoxæ fidei mysteriis ritè imbutus non esset. Hispania quieta esse non potuit, donec errores Arrii deponeret,& omnes Religionem Catholicam amplecterentur. A quo tempore tam bene fuit universo Populo, ut cùm posteà Rex Wetericus eandem sectam postliminio conaretur denuò introducere, intra ipsum palatium miserrimè fuerit trucidatus. Verùm non obstantibus quàm plurimis exemplis similibus & experientiis, fuit nonnemo, qui impie docere ausus est Principem, posse eum pro libitu Religionem aut dissimulare, aut fingere. Qui eam fingit, nullam omnino credit. Et si ejusmodi fictio artificium quoddam est politicum, ad copulandos animos, & tuendam Rempublicam, multò id præstabit meliùs vera Religio, quàm falsa: hæc enim caduca est; illa æterna, & immortalis.

Multa Imperia fundata in Religionibus falsis, sed ab ignorantia profectis, longo tempore Deus conservavit, remunerando isthac ratione virtutes quasdam eorum morales, aut cultum cœcum, & victimas

a Mar.hist.Hisp lib.6.c.6. *b* Conc.Tolet. c.3.

barbaras, quibus ipsum inquirebant; non quod hæ illi gratæ essent, sed ob religiosam simplicitatem, quâ eas interdum offerebant. Nunquam tamen ea Imperia diu fovit, quæ magis ex malitiâ, aut arte, quàm ex ignorantia, Religionem dissimularent. S. Isidorus moriens vaticinatus est Nationi Hispanicæ, fore ut, si à verâ Religione ipsa descisceret, opprimeretur ab hostibus; sin in eâ constans persisteret, contrà supra omnes Nationes alias evectum iri: id quod reipsa evenit in durissimo Arrianorum jugo, *a* quo opprimi cœpit Hispania, ex quo Rex VVitiza Summo Pontifici obedientiam præstare recusavit; ex eo enim tempore libertas cultûs, & vitiorum licentia quietem publicam perturbârunt, & periit militare robur: quæ res illi ipsi Regi, ejusque filiis, ac Regno graves calamitates attulit; donec domita tandem & castigata *b* Hispania errores suos agnosceret, & Numen cœleste experiretur iterum propitium in exigua illa Christianorum manu, cum qua in Ausenæ montis speluncam, cui nomen de Covalonga, Pelagius sese receperat, ubi sagittæ & lapides missi à Mauris insigni miraculo reflecti in ipsos jacientes visi sunt, eosque magno numero vulnerare & sternere. Atque ex eo tempore paulatim sese rursum erigere cœpit Monarchia illa, & assurrexit (quanquam post longam annorum seriem) ad eam amplitudinem, qua etiamnum hodie fruitur in præmium Constantiæ suæ in Religione Catholicâ.

§. Cùm itaque Religio sit anima Rerumpublicarum, omni studio ad eam conservandam incumbere debet Princeps. Primævus spiritus, quem illis instillârunt Romulus, Numa, Lycurgus, & alii, qui eas instituerunt, & erexerunt. Religio *c* fuit: hæc enim magis, quàm ipsa necessitas copulat animos, Imperii Romani moderatores Tiberius & Adrianus, proscriptis Religionibus peregrinis de-

K de-

a Mar. hist. Hisp. lib. 6. c. 19. *b* idem hist. Hisp. lib. 7. c. 2. c. *Omnium primum, rem ad multitudinem imperitam efficacissimam, Deorum metum injiciendum ratus.* Liv.

derunt operam unicè, ut propriam sartam tectam conservarent, quomodo & fecêre Theodosius, & Constantinus, sancitis edictis & pœnis contra eos, qui à fide Catholica deficerent. Reges Ferdinandus & Isabella nunquam aliud Religionis exercitium tolerârunt; qua in re laudabilis fuit constantia Philippi II. ejusque Successorum, qui nunquam induci se passi sunt, ut ad componendas seditiones in provinciis Belgicis, conscientiæ libertatem concederent, tametsi hac ratione dominia illa integra conservare potuissent, & tot parcere sumptibus, quos in bellum impendere opus fuit. Pluris scilicet Dei honorem & gloriam æstimarunt, quàm felicitatem suam propriam, secuti exemplum Jovii Flaviani, qui cùm ab exercitu Imperator acclamaretur, Imperium acceptare noluit, dicens, Christianum se esse, nec decere, ut Imperator sit eorum, qui Christiani non essent: qua in sententia ita perstitit, ut donec milites omnes promitterent, Christi fidem se amplexuros, Coronam non admitteret. Quanquam hanc tam constantem pietatem etiam à suis Majoribus hæreditare potuerit, cùm idem illud de Rege Recesvintho, a Concilium Toletanum VIII. memoret. Ea in re insigne pietatis exemplum Serenitati Vestræ Filio suo præbuit Parens gloriosissimus Philippus IV. Cùm enim post suscepta regni gubernacula in consilio ageretur de continuandis cum Batavis induciis, quò Consiliarii quidam vehementer propendebant, è ratione status esse arbitrati, ne aut bellum susciperet, aut in principio susceptæ gubernationis quicquam immutaret, mox sese illis opposuit, dicendo: *Nolle se hanc nomini suo notam inurere, ut vel horam unam Pacem servaret cum iis, qui Deo & Coronæ suæ rebelles essent*; atque inducias rupit illico.

§. Propter

a *Ob hoc regni sui apicem à Deo solidari praoptaret, si Catholicæ fidei pereuntium turmas acquireret, indignum reputans Catholicæ fidei Principem sacrilegis imperare.* Conc. Tolet. VIII. c. 11.

§. Propter ardentissimum hunc zelum, & constantiam in Religione Catholica promeruêre Reges Hispaniæ titulum Catholicorum, qui primùm Recaredo datus fuit; uti & Christianissimorum (longe etiam antèquàm Regibus Franciæ) *a* in Concilio Toletano Tertio, & Barcinonensi, quem titulum conservarunt Reges Sisebutus, & Ervigius, licet posteri eorum eundem deseruerint, donec Catholici titulum assumpserit denuò Rex Alphonsus Primus, ut sese ab Hæreticis & Schismaticis secerneret.

§. Etsi verò ad Regum officium spectat, tueri in regnis suis Religionem, & verum Dei cultum promovere, tanquam qui Vicarii ejus sint in temporalibus, ut gubernationem ad majorem ipsius gloriam, & subditorum incolumitatem dirigant; illud tamen sciant oportet, non posse sese de cultu & controversiis Religionis decidere: hæc enim cura ad Caput Ecclesiæ Spirituale directè pertinet, cui soli hanc potestatem concessit Christus: Regibus sola executio, custodia, & defensio committitur eorum, quæ ab ipso decreta & ordinata fuerint. Oziam *b* Regem graviter increpabant Sacerdotes, & severè castigabat Deus, quòd incensum adolevisset: cultum divinum in toto orbe Christiano uniformem esse, & unam eandemque in omnibus partibus Sponsam, illud est, quod ejus puritatem conservat. Brevi nos deficiet Veritas, si unicuique Principum eam rationibus suis ac finibus accommodare liceat. In iis Provinciis ac Regnis, ubi attentatum hoc fuit, vix hodie Religionis vestigium superest, ita ut Populus miserandum in modum confusus planè nesciat, quænam vera sit Religio. Distinctæ inter se jurisdictiones sunt, Spiritualis & Temporalis. Hæc illius auctoritate ornatur; illa verò hujus se tuetur potestate. Obedientia heroïca

 est,

a Conc. Tolet. II. Joann. Biel. in chron. Roder. Tol. l. 2. *b* *Non est tui officii Ozia, ut adoleas incensum Domino, sed sacerdotum*, 2. Par. c. 26.

est, quæ ultrò sese submittit Vicario illius, qui sceptra largitur, & adimit. Glorientur in eo licet Reges, quod Statutis patriæ subjecti non sint, aut Legibus alienis; attamen decretis Apostolicis parêre eos oportet. Quin teneri se sciant, ut robur iis dent, & sanctè in Regnis suis servari faciant: præsertim, quando non solùm ad bonum spirituale, sed etiam temporale ita expedit, ut quod sacra concilia decrevêre, mandetur executioni; neque permittant, ut ob fines quosdam particulares, decreta eorum violet aliquis, aut perturbet in damnum & præjudicium subditorum, & ipsiusmet Religionis.

SYM-

SYMBOLUM XXV.



SUpra turrim templi nidum ſuum Ciconia conſtruit, & loci ſanctitate ſucceſſionem ſuam reddit ſecuriorem. Princeps, qui triangulari Eccleſiæ lapidi Monarchiæ ſuæ ædificium ſuperſtruit, firmabit illud, & ſtabiliet. Oraculum Delphicum con-

sultum aliquando ab Atheniensibus, quâ ratione se contra Xerxem tueri possent, qui cum ingenti classe mille ducentarum triremium illis imminebat, respondisse fertur: tum eos victores fore, si civitatem suam muro ligneo circumdarent. Interpretatus hoc responsum Themistocles, dixit; velle Apollinem, ut cives omnes naves conscenderent; quod ubi factum evasêre superiores, & victoria contra classem tam ingentem potiti sunt. Idem usu veniet Principi, qui Majestatem suam navi Ecclesiæ commiserit: nam si hæc, teste alio Oraculo, non incerto & fabuloso, sed divino & infallibili, submergi non potest, nec ille unquam poterit, qui ea vectus fuerit. Hæc caussa fuit, cur gloriosissimi Majores Serenitatis Vestræ partem spoliorum, quæ hostibus in bello eripuerant, Deo dicare fuerint soliti, tanquam victoriarum Domino, quô in pugnis utebantur propitio, offerendo ad ipsius cultum amplissimos reditus & possessiones, unde ortum habuêre innumeræ penè Ecclesiarum *a* dotationes, & fundationes ædium Cathedralium & Cœnobiorum, ita ut in Hispania plusquàm septuaginta Templorum millia illi erexerint: inter quos solus Jacobus Primus Aragonius Rex construxit mille, Immaculatæ Virginis Deiparæ honori consecrata, cujus suæ munificentiæ amplissimam tulit remunerationem tot insignibus provinciis, quas in suam redegit potestatem, tot victoriis, quas reportavit. Nam triginta tribus vicibus prælio cum hoste congressus, totidem pariter vicibus felicissimè eundem triumphavit. Pia ista opera religiosæ fuerunt Coloniæ, non minùs potentes armis suis spiritualibus, quàm militares: neque enim tormenta bellica tantum per mœnia patefaciunt aditum, quà ipsa Oratio. Ad septem dierum preces, quibus Populus Israëliticus Dei opem implorabat, muri Jerichuntini *b* concidêre,

a Mar. hist. Hisp. l. 14. c. 2. b *Igitur omni populo vociferante, & clangentibus tubis, postquàm in aures multitudinis vox sonitusque increpuit, muri illico corruerunt,* Jos. 6. 20.

cidere. Melius itaque in Templis, quàm in ærariis, divitiæ deponuntur: non pro extrema necessitate solum, verum etiam, ut efflorescente per illas Religione, Imperium unà efflorescat. Athenienses thesauros suos asservabant in templo Delphico, cujus custodiæ eos aliæ etiam Nationes committebant. Quæ custodia melior quàm illius, qui Regnorum arbiter est? Minimùm in Templis cor nostrum erit, si in iis thesauri *a* nostri fuerint. Quare non impium minus, quàm imprudens consilium est, sub levissimo necessitatis publicæ prætextu expilare Ecclesias. Providentia divina dignus non est, quisquis potentiæ Dei diffisus, in omni casu mox ad supellectilem domus ipsius adjicit oculos. Regi Ferdinando *b* Sancto Hispalim obsidenti pecunia deerat ad continuandam obsidionem, cumque suaderent alii, ut ærarii tenuitatem & inopiam Ecclesiarum thesauris tantisper sublevaret, respondit ille: *Plus ego mihi de precibus & sacrificiis Sacerdotum, quam divitiis eorundem polliceor.* Quam pietatem & fiduciam die proximè sequenti deditione urbis cumulatissimè Deus compensavit. *c* Reges alii, qui secus fecerunt, graves sacrilegæ suæ audaciæ dedere pœnas. Gundericum Vandalorum Regem S. Vincentii templum spoliare parantem, in ipso templi limine mors repentina oppressit. Graves illas calamitates, quibus Rex Alphonsus Aragonius conflictatus fuit, Numinis vindictam plerique interpretabantur, quòd ædes sacras diripuisset. Serenissima Regina Uraca ad ipsas portas templi S. Isidori, quod est Legione, & in cujus thesauros temerè involarat, diem supremum obiit. Rex Sanctius Aragonius, quod bonorum Ecclesiæ invasione manus non semel temerasset, in obsidione quadam, sagitta ex muro emissa sub axilla confixus interiit. Et tametsi ipse aliquot annis antè Rotæ in S. Victoriani, ad aram S. Vincentii humillimo corporis habitu, cum gemi-

a Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Matt. cap. 6. 21. *b* Mar. hist. Hisp. *c* Idem hist. Hisp. l. 5. c. 3.

tu & lacrymis publicè veniam precatus fuisset; omnia, quæ ablata fuerant, integra fide restituendo, voluit tamen Deus, ut delicti gravitas magis adhuc ex ista pœna innotesceret ad exemplum aliorum. Rex Joannes I. in prœlio ad Aliubarrotam, cæsus fugatusque fuit cum suo exercitu, propter invasos, ut credebatur, templi Guadulupéi thesauros. Postquam Fridericus Rex Neapolitanus Cajetam ad deditionem compulerat, ingressi inde Galli *a* binas naves templorum spoliis oneraverant; sed ambæ (quod pro miraculo habitum) periêre.

§. Atque in his omnibus casibus necessitas extrema locum non habuit: in illa siquidem recta ratio licitum facit Principibus, ut pro sui conservatione uti possint iis opibus, quas pia liberalitate in locis sacris deposuerunt; ea tamen lege, ut tantundem suo tempore, meliore Fortuna adspirante, restituere parati sint; *b* uti fecêre Reges Catholici Ferdinandus & Isabella, obtenta in Parlamento, quod Medinæ Campi coactum fuit, facultate, ut aurum argentumque Ecclesiarum in necessarios belli usus tantisper impenderent. Qua in re sacri Canones, & Concilia certos definiverunt casus, necessitatem item & pericula, in quibus Ecclesiastici teneantur subsidiis suis Rempublicam sublevare. Et sanè grandis esset avaritia, quæ excusari non posset, si necessitates communes nollent agnoscere. Quid enim? Ipsi nobilissima & præcipua pars sunt Reipublicæ, & si pro hac & Religione vitam exponere obstricti sunt, cur non & suas fortunas? Si eos sustentat & alit Respublica, æquum omnino est, ut mutuum vicissim ab illis sperare possit subsidium pro sua conservatione & defensione. Durum erit Populo, decimas semper persolvere, & pia facere opera, si in communi necessitate non sit, qui in oneribus extraordinariis eundem sublevet. Propriam suam pietatem execrabitur, & refrigescet zelus illius & devotio, ne

a Mar. hist. Hisp. lib. 22. cap. 14. *b* idem hist. Hisp. lib. 24. cap. 8.

ne porrò novas oblationes, donationes, & legata Ecclesiis faciat. Valde itaque rationi consentaneum est, ut Clerus in ejusmodi casibus reditibus suis impensas publicas adjuvet, non eò solùm, quòd periculum aut beneficium commune omnibus sit; sed etiam, ne Sæcularium bona & possessiones ita graventur, ut agriculturæ defectu, decimæ quoque, & alia pia opera desinant. Majores opes videntur tempore necessitatis extremæ aurum & argentum Ecclesiarum ductum in laminas in domo monetaria, quàm in vasa aut supellectilem sacram in templis.

§. Atque hæc obligatio status Ecclesiastici major est, in necessitatibus gravioribus Regum Hispaniæ: cùm enim ab horum pia liberalitate omnes ferè fundationes & dotationes Ecclesiarum profectæ sint, tenentur eæ vicissim ex justitia, Patronis suis in necessitate venire subsidio, & sic eosdem obstringere, ut munifici esse pergant alias, ubi tempus & occasio tulerint. Hæ & plures aliæ rationes sacram Sedem Apostolicam impulerunt, ut adeò liberalem sese erga Reges Hispaniæ sæpè præstiterit, concedendo iis usum bonorum Ecclesiæ ad fovenda bella contra Infideles. Gregorius VII. Sanctii Romani Aragoniæ Regis arbitrio permisit decimas & reditus Ecclesiarum, quæ aut recens extructæ fuissent, aut recuperatæ à Mauris, ut de iis pro libitu posset disponere. a Quam licentiam etiam fecit Petro I. Aragoniæ Regi, ejusque Successoribus, & Primoribus Regni Urbanus Papa, exceptis tamen Ecclesiis Residentiæ. Innocentius III. Bullam Cruciatam concessit pro bello Hispaniæ, quod Sacrum vocabant; quam gratiam deinde temporibus Regis Henrici IV. ad vivos pariter, & vita functos extendit Papa Calixtus. Gregorius X. Regi Alphonso Sapienti permisit tertiam decimarum partem, quæ fabricæ destinata erat; quod deinde perpetuum esse cœpit temporibus Regis Joannis II. & extendit illud Alexander VI. etiam ad Regnum Granatense.

a Mar. hist. Hisp. lib. 10. cap. 2.

Joannes XXII. decimas redituum Ecclesiastico-rum & Cruciatam indulsit Regi Alphonso XI. Urbanus V. Regi Petro Crudeli tertiam partem decimarum ex beneficiis Ecclesiasticis Castellæ. Pontifici Sixto Quarto placuit, ut Clerus una vice centies mille Ducatos pro bello Granatensi contribueret, & Cruciatam impertiit; quam gratiam deinde plures alii Pontifices prorogarunt. Julius II. Regi Emanueli Lusitano concessit tertiam fructuum partem, quæ ad Ecclesiæ fabricam pertinebat, & ut eidem ex reliquis Ecclesiarum reditibus decima eorum pars cederet.

§. Hæc tamen subsidia in necessitatibus, & usus publicos, quibus destinata fuerint, impendi debent; qua in re tam religiosa fuit Regina Isabella, *a* ut cum collectos videret è Bulla cruciata nonaginta milliones, jusserit illicò in eos converti usus, quos Bullæ Apostolicæ præscriberent. Magis elucescent gratiæ istæ, & majores ex iis nascentur fructus, si sic impensæ fuerint. Necessitas tamen, & periculum confundere solent omnia, & facilè interpretari mentem Pontificum, si aliter fieri contingat, præsertim quando sumptus, qui aliunde in istum finem fiunt, majores sunt, cùm perinde sit, ex hisne pecuniis sumantur, an ex aliis.

a Mar. hist. Hisp.

SYMBOLUM XXVI.

Impia fuit eorum opinio, qui asserere ausi sunt, majori fortitudine Gentiles excelluisse, quàm Christianos, eò quòd illorum superstitio magis corroboraret animum, & ferociorem redderet tetro illo spectaculo tot cruentarum victimarum, quas Diis offerebant in sacrificiis; eosque solos pro Viris fortibus & magnanimis haberet, qui robore magis virium, quàm ratione aliis Nationibus dominarentur: contrà verò nostræ Religionis institutum incusaret hoc nomine, quod demissionem commendaret, & mansuetudinem, quæ duæ virtutes ani-

animos facere solent abjectiores. Impia prorsus opinio, & à veritate nimium quantum aliena! Sanguis profusus animum barbarum magis, & crudelē reddere potest, fortiorem ac magis strenuū non potest.



Fortitudo & excelsitas animi mox cum ipso pectore nascitur, non oculis hauritur. Nec generosiores

sunt, qui magis sanguine & cæde animantium capiuntur, uti nec illi, qui humana carne victitant. Magnanimitatem non spernit nostra Religio; quin ad illam acuit potius. Non præmia proponit nobis temporaria & caduca, uti facit superstitio Ethnica; sed æterna, nullis unquam sæculis finienda. Quòd si tunc Corona *a* aliqua è lauro, quæ simul atque à trunco avellitur, marcescere incipit, tantoperè incendit animos: quid non faciet nunc sempiterna illa stellarum, & immortalis? Ac fortasse majoribus sese objecerunt periculis Gentiles, quàm Christiani? Si quando illi urbem aliquam aut castrum armis impeterent, clypeis & testudinibus muniti id factitabant. Nunc verò Christianis per densos glandium imbres, per fulmina pulveris pyrii tentandus est aditus. Non adversantur fortitudini demissio animi & mansuetudo; quin ita junctæ sunt inter se, ut absque his exerceri illa nequeat: neque fortitudini locus est, ubi non sunt mansuetudo, tolerantia, & reliquæ virtutes. Namque is solùm vir fortis est, qui ab affectibus vinci se non patitur, & à perturbationibus animi liber est, in quo genere plurimum elaborarunt Stoici, & majori postea cum perfectione Christiani. Perparum ex sua parte facit, qui iracundia aut superbia se finit abripi: illud heroicum, proprias suas passiones & cupiditates frangere. Inter difficiliores arenas animus est, ubi ista vigent certamina. Qui eo usque sese demittere didicit ut alteri inflectat genua, facilè in occasione contemnet periculum, & cervice constanti securim excipiet. Tulerit sanè Religio Ethnica Magnos Duces, quales fuêre Cæsares, Scipiones, & alii complures; at certe haud minores nobis dedit Catholica in Alphonsis & Ferdinandis Castellæ, uti & in aliis Aragoniæ, Navarræ, & Lusitaniæ Regibus. Quæ tanta animi fortitudo esse potuit, atque illa, quæ in Carolo V. Imp. eminuit? Quem unquam Magnum

Ducem

a *Illi quidem, ut corruptibilem Coronam accipiant; nòs autem incorruptam.* 1. Cor. 9. 25.

Ducem celebravit antiquitas, cui pares, aut etiam superiores non fuerint Gonsalvus Ferdinandus de Corduba, Ferdinandus Cortesius, Antonius de Lieva, Ferdinandus Davalus Piscariæ Marchio, Alphonsus Davalus Vasti Marchio, Alexander Farnesius Dux Parmensis, Andreas de Oria, Alphonsus Albuquercius, Ferdinandus Alvarus de Toleto Dux Albanus, Marchiones de sancta Cruce, Comes Fontanus, Marchio Spinola, Ludovicus Fajardo, & alii propè innumeri tam Hispaniæ, quàm aliarum Nationum, nunquam laudati satis à fama. De quibus meritò dici poterit id, quod Apostolus Paulus de magnis illis Ducibus, Gedeone, Barac, Samsone, Jephthe, Davide, & Samuele commemorat; a *Per fidem devicerunt Regna. Fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum.* Si Gentilium victorias conferre placuerit cum iis, quas reportarunt Christiani, longè has fuisse majores videbimus. In prælio ad Navas ducenta Maurorum millia cecidere, è nostris non nisi homines viginti quinque. b Hastæ & sagittæ hostium tanta multitudine repertæ, ut duobus diebus, quibus victor exercitus iisdem in locis hæsit, lignorum usum exhibuerint excitandis ignibus; ac ne comburi quidem potuerint, etsi studium adhibebatur. Altero tanto plures in pugna Saladana occubuêre, desideratis Christianis solùm viginti: & in illustri illa victoria navali ad Naupactum (Lepantum hodie) quam Joannes Austriacus contra Turcas obtinuit, centum & octoginta triremes partim demersæ fuerunt, partim captæ. Quas victorias non sibi tribuit Christianum pectus, sed vero Domino exercituum, quem veneratur & colit.

c *Que em caos tao estranhos claramente,*
Mas Peleja o favor de Deos, que a gente.

Gloriosus animi triumphus. Non minùs hostem confundit cor in Deo confidens, quàm manus ense

R 7 armata,

a Heb.11.33. & 34. b Mar.hist. Hisp. l.11.cap.24.
c Camoës Lus.Can.3.

armata uti Judas Machabæus *a* experimento didicit. Deus est, qui corda regit, ipse animum & vires *b* sufficit, ipse tribuit, & negat victorias. Impostoris notam incurreret, atque à malitiâ & fraude excusari non posset, si ei adesset potius auxilio, qui falsum colit Numen, & impiis sacrificiis sibi propitium reddere satagit. Quòd si etiam interdum iis largiatur victorias, id non invocationi, sed caussis aliis occultis Providentiæ divinæ ascribendum. In siti illâ, quâ exercitus Romanus laborabat in bello Marcomannico, placari haud potuit Deus sacrificiis & precibus Legionum Gentilium, donec tandem Legio Christianorum decima ejus imploraret auxilium: tunc enim copiosissimum iis imbrem impertivit, & fulmina in hostium direxit aciem, ut facili negotio victores evaderent; unde Legio illa posteà Fulminatrix dicta est. Si viva semper esset fiducia illa ac fides, eosdem etiamnum operaretur effectus; at enim, quia aut ista desunt, aut propter alios occultos fines permittit Deus, ut bello subigantur etiam ii, qui verum ei cultum deferunt: quod dum fit, non triumphantium præmium est, sed eorum, qui vincuntur, castigatio ac pœna. Semper itaque in Principum manibus vexillum Crucis sublime volitet; significatum per ensem illum, quem Jeremias Judæ Machabæo *c* porrexit, ut hostes suos fugaret: sumant item Religionis scutum, & sibi ponant ante oculos æternum illum ignem, qui Persarum Reges anteibat, Symbolum alterius incircumscripti, à quo radios suos Sol accipit. Hæc vera Religio est, quam milites adorabant, quoties provoluti in genua venerabantur vexillum, quod Labarum Constantini Imperatoris vocabatur. Cum enim Crux quæ-

a *Manu quidem pugnantes, sed Dominum cordibus orantes, prostraverunt non minus triginta quinque millia,* 2. Mach. 15. 17. b *Ne diceres in corde tuo; fortitudo mea, & robur manus meæ, hæc mihi omnia præstiterunt. Sed recorderis Domini Dei tui, quod ipse tibi vires præbuerit.* Deut. 8. 17. & 18. c *Accipe sanctũ gladiũ munus à Deo in quo dejicies adversarios.* 2. Mac. 2. 15. & 16.

quædam lucis ſplendore in cœlo efformata cum inſcriptione: *In hoc ſigno vinces*, victoriam illi contra Maxentium promitteret, vexillum iſtâ formâ fieri præcepit, quam præſenti Emblemate exhibeo, ſupernè cum literis *a* X & P. charactere nominis Chriſti, & literis Græcis Alpha & Omega, quæ Dei ſunt Symbolum, *b* principii & finis rerum omnium. *c* Vexillo iſthoc uſi ſunt deinceps Imperatores uſque ad tempora Juliani Apoſtatæ. Joannes quoq; Auſtriacus in omnibus ſuis ſignis Crucem efformari juſſit, cum iſto lemmate: d *His armis vici Turcas, iiſdem victurũ me confido & Hæreticos.* Rex Alphonſus Magnus eadem verba Crucis Conſtantinianæ in alio quodam poſuit vexillo quod in templo Ovetano poſtea obtulit: & iis ipſis uti placuit, ſicut & labaro Conſtantini pro præſenti Emblemate, ad imprimendam Principum animis fiduciam illam, quâ vexillum Religionis contra hoſtes ſuos plantare eos oportet. *e* In prælio ad Navas Canonicus quidam Toletanus, Decanus poſtea, Paſchaſius nomine, Crucem quam Roderico Archi-Præſuli de more præferebat, per hoſtium cuneos ſemel atque iterum circumtulit, & evaſit incolumis, tametſi omnium telis peteretur, multæq; Maurorum ſagittæ haſtili infixæ hærerent. Latera vexilli iſtius ſpiritus cœleſtes ſtipare ſolent. Gemini Angeli equis candidis vecti in primâ acie pugnare viſi ſunt, *f* quando ad Septimancas Rex Ramirus II. Mauros devicit. In alio item prælio ad Clavigirim temporibus Regis Ramiri Primi, uti & in alio ad Meridam temporibus Regis Alphonſi IX. divinum illud fulmen, filius tonitrui ſanctus Jacobus Patronus Hiſpaniæ, in equo albo vexillum præferre viſus eſt, quod rubræ Crucis figurâ diſtinctum erat. g *Nullus vobis reſiſtere poterit* (dicebat Joſue ad Principes Iſraël, jam jam è vita diſceſſurus) ſi in

a Euſeb. l. 9. hiſt. c. 9. *b* S. Amb. epiſt. 29. *c* Genebr. l. 4. Chron. anno 1572. *d* Mar. hiſt. Hiſp. lib. 7. c. 16. *e* Mar. hiſt. Hiſp. lib. 11, c. 24. *f* idem. hiſt. Hiſp. l. 8, c. 5. *g* Joſ. c. 23. 10

ſi in Deo ſpem & fiduciam collocaveritis. a *Vnus è vobis perſequetur hoſtium mille viros: Quia Dominus Deus veſter pro vobis ipſe pugnabit.* Plenæ ſunt ſacræ paginæ iſtiuſmodi divinis ſubſidiis. Contra Chananæos ſtellas *b* ipſas Deus in acie diſpoſuit; contra Amorrhæos Elementa *c* armavit, & lapides è cœlo depluit. Nec opus fuit alio creaturarum miniſterio in fidelium favorem adversùs Madianitas, d *Immiſit Dominus gladium in omnibus caſtris, & mutuâ ſe cæde truncabant.* In ſemetipſum ultionem provocat, quiſquis Dei inimicus eſt.

a Joſ. ibid. b *De cœlo dimicatum eſt contra eos: ſtellæ manentes in ordine ſuo, adverſus Siſaram pugnaverunt.* Jud. c. 5. 20. c *Dominus miſit ſuper eos lapides magnos.* Joſ. c. 10. 11. *d* Jud. c. 7. 22.

SYMBOLUM XXVII.

QUod neque vis, neq; diuturna multorum annorum oppugnatio adversùs Trojam efficere potuit, dolus tandem obtinuit ſub ſpecie Religionis, inferentibus in urbem Græcis arma ſua intra alvum equi lignei abdita, tanquam ſi voti, quod Deæ Palladi feciſſent, rei eſſent. Mirum dictu! neq; interior armorum concuſſio & ſonitus; neque advertentia prudentiorum civium; neque quod opus foret, dirutis mœnibus eum in urbem inducere, mox poſteaquam Græcorum naves ſolviſſent è littore; neq; quòd intra mœnia commorari deberet, Populo ſufficere potuit, ut fraudes agnoſceret: tanta Religionis vis eſt. Ea opportunè uſi ſunt Scipio Africanus, Lucius Sylla, Quintus Sertorius, Minos, Piſiſtratus, Lycurgus, & alii, ut actionibus ſuis & legibus conciliarent auctoritatem, & Populo imponerent. Phœnices in Hiſpaniam ingreſſi, eo loco, ubi nunc Medina Sidonia cernitur, templum arcis forma conſtruxerunt. Herculi dedicatum, ajentes, per quietem ſic juſſos ſe eſſe. Crediderunt Hiſpani, divinum eſſe cultum, quod ſtratagema erat: eſſe pietatem, qui dolus fuit;

fuit: atque ita Phœnices sub Religionis prætextu, quo nihil ad speciem fallacius, oppressos deinde loci istius incolas bonis omnibus & fortunis spo-



liarunt. Alterius item templi beneficio in promontorio Dianéo (ubi nunc est Denia) incolæ Insulæ Zacynthi machinationes suas clàm habuerunt, cùm

cùm Hispaniam sibi subjicere molirentur. Rex Sisenandus Suinthilam regno expulerat, atque ut dominationem suam magis stabiliret, Concilium Provinciale septuaginta circiter Præsulum convocavit, sub specie quidem Ecclesiasticæ disciplinæ, quæ vitio temporum collapsa erat, novis legibus astringendæ; sed reverà præcipua ejus cura erat, ut condemnato Patrum sententiis Suinthilâ, sibi deinde corona adjudicaretur, & populus in concordiam rediret: quo eodem artificio etiam Ervigius electionem suam & abdicationem Regis VVambæ confirmare studuit. Non ignorat Malitia, quantum apud hominum animos valeat Religio, quare hâc potissimùm utitur ad exercendas suas technas, quibus simplicem populum facillimè decipit, qui cùm fines illius omnes penetrare nequeat, sibi persuadet ista solùm tendere ad Deum reddendum propitium, ut bona fortunet temporalia, & æterna postea præmia conferat. Et quæso, in quas non impulit fraudes Nationes plurimas Religionis species, dum sese superstitiosis cultibus miserè dederent? Quam serviles & truculentos mores ii non introduxerunt, cum libertatis, fortunarum & vitæ dispendio? Advigilent sedulò Principes & Respublicæ, hoc præsertim tempore, quando Politica larvam Pietatis induit, neque facilè admittant illos Religionis equos, qui non civitates solùm, sed integras etiam provincias, & regna funditus devastarunt. Quod si sub illius titulo ambitio irrepat, & cupiditas, & oneretur graviter populus, suave Dei jugum fastidiet, ob damna & detrimenta rerum temporalium, quæ patitur, & sensim in animum suum inducet, legem naturalem ac divinam Religionis ad rationem statûs pertinere; Principes verò sub specie illius sua contegere artificia, quibus subditos contineant in officio, & fortunis suis expolient. Perpendant itaque apud se Principes cum omni diligentia, num quod de novo introducitur, Religionis caussa sit, an prætextus solùm, in auctoritatis & potestatis il-

illius præjudicium, aut injuriam subditorum, aut contra tranquillitatem publicam: id quod ex fine, quem sibi novitas ista propositum habet, perspicere poterunt, examinando quò spectent tales innovationes, an ad emolumentum proprium; aut ambitionem; an ad bonum spirituale conducant, nec ne; aut num hoc ipsum non mediis aliis, quæ minus adferant præjudicii, procurari queat. In istiusmodi casibus, minori cum periculo damnum præcavetur, quàm eidem postea paretur remedium, non dando locum ejusmodi prætextibus & abusibus. Si tamen introducti jam fuerint, magna cum suavitate corrigi eos oportet, non via facti, nec cum violentia & scandalo, nec jure extremo potestatis, præsertim si sub Principis jurisdictionem casus isti non cadant; sed singulari cum solertia, & habita personarum ratione, per manum illius, ad cujus forum *a* pertinent, edocendo illum sincere de rei veritate, deque damnis & incommodis. Etenim si Princeps sæcularis id facere vi attentaverit, & abusus isti apud Plebem inveteraverint, hæc illud impietati tribuet, & sacerdotibus obtemperabit potiùs, quàm Principi: contrà verò, si Populum inter & Sacerdotes non omnino optimè convenerit, & ille viderit, auctoritatem Ecclesiasticam & sæcularem inter se dissidere, obedientiam abjiciet, & contra ipsam insurget Religionem, declarata Principis voluntate jam factus audacior, & paulatim in eam veniet opinionem, damna ejusmodi contentionum ad substantiam Religionis pertinere; quo fiet, ut facili negotio animum pariter, & illam immutet. Atque ea ratione, si Princeps litibus & controversiis cum Magistratu Ecclesiastico; Populus verò novitate opinionum implicatus fuerit, nullus porrò rebus sacris habebitur honos, & graves oborientur errores, confusâ illâ divinâ luce, quæ collustrabat animos, & uniebat: unde multorum Principum

a *Labia enim Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus.* Malach. c. 2. 7.

pum interitus, & Statuum *a* immutationes nasci vidimus: Magna prudentia opus est, ad ritè gubernandam in talibus materiis multitudinem, nam pari facilitate, aut eas spernit, & impia est; aut leviter credit & superstitiosa est; quod postremum frequentius accidit; ipsa enim tanquam imperitior specie religiosi cultus & opinionum novitate continuò capitur, antè etiam quàm recta ratio ista omnia ad examen vocet. Quare plurimùm refert, omnem illi paulatim ruinæ occasionem præcidere, eas cum primis, quæ oriri solent ex inanibus disceptatiunculis de materiis quibusdam subtilioribus, quæve ad Religionem nihil omnino aut parum faciunt, non permittendo, ut aut defendantur, aut typis imprimantur; alias enim mulitudo in diversa trahetur studia, & opinionem suam, tanquam de fide esset, tuebitur mordicus. Quæ res non minores turbas ciere posset, quàm ipsa Religionum diversitas, aut iis ansam dare. Eodem periculo territus Tiberius concedere noluit, ut libri Sibyllini *b* inspicerentur, quorum vaticinia tumultus concitare poterant: & in actis *c* Apostolorum legimus, libros igni fuisse traditos, qui vanas curiositates continerent.

§. Solet Populus sub specie pietatis miserè decipi, & cœco quodam impetu sese dedere cultibus quibusdam superstitiosis cum submissione prorsus muliebri, quæ hominem melancholicum reddunt & timidum, & imaginationum suarum vile mancipium, quæ animum simul & spiritum opprimunt, faciuntque eum otiosum sodalitia obire, & vacare peregrinationibus, ubi multi sæpè abusus committuntur, & vitia. Imperitæ plebeculæ infirmitas illa est, neque parum periculosa veritati Religionis, &

a *Nulla res multitudinem efficacius regit, quam superstitio.* Curtius. b *Censuit Asinius Gallus, ut libri Sibyllini adirentur; renuit Tiberius perinde humana, divinaque obtegens.* Tacit. l. 1. Annal. c *Multi autem ex eis, qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserant coram omnibus.* In Act. Apost. c. 19. 19.

& saluti publicæ, & nisi principiis quis obstet, gravissima creat incommoda & pericula: nam stultitiæ genus est, quæ sub specie boni temere præcipitat, & novas consectatur Religionis opiniones, & artes diabolicas. Religiosa quædam subjectio utilis est, sed sine superstitione abjectâ & humili: talis scilicet, quæ virtutem in pretio habeat, & perhorrescat vitium, quæ statuat laborem & obedientiam majoris esse apud Deum & Principem meriti, quàm societates & peregrinationes, quando ejusmodi pietatem convivia, choreæ & lusus comitantur, quomodo Populus Israëliticus in dedicatione vituli *a* factitabat.

§. Quòd si fortè cœperit multitudo in rebus ad Religionem pertinentibus, nimium suæ tribuere opinioni, & novitates in illam voluerit introducere, extemplò parandum est remedium, & mala sementis radicitus evellenda, priusquam crescat, & serpat longiùs, ut coalescat in corpus potentius ipso Principe, contra quem deinde, si ejus se opinioni accommodare noluerit, pernicosam regiminis mutationem machinari *b* audeat. Tametsi verò intelligendi vis in eo genere libera sit, & salva sua libertate, ad credendum cogi nequeat, adeoque Dei solius esse videatur, eum corrigere, qui secus de ipso *c* sentit, ac oportet; gravissima tamen inde nascerentur incommoda, si decisio de altissimis fidei mysteriis cœcæ & imperitæ plebeculæ committeretur: atque ideò valde convenit obligare subditos, ut quemadmodum veteres Germani so-

a *Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere.* Exod. 32. 6. b *Eos vero qui in divinis aliquid innovant, odio habe, & coërce, non Deorum solum causâ (quos tamen qui contemnit, nec aliud sanè magni fecerit) sed quia nova quædam numina hi tales introducentes, multos impellunt ad mutationem rerum, unde conjurationes, seditiones, conciliabula existunt, res profectò conducibiles Principatui.* Dion. c *Deorum injurias Diis curæ.* Tacit. lib. 1. Annal.

folebant, sanctius ac reverentius ducant; credere res a divinas, quàm scire. Quis error tam insanus aut fœdus, in quem non incidat regnum aliquod, si de rebus Religionis illi dijudicare liceat? Hinc tanta cura caverunt olim Romani, *ne qui nisi Romani Dei, nec quo alio more, quam patrio colerentur.* Et Claudius graviter cum Senatu conquestus fuit, quòd externæ superstitiones b introducerentur. Attamen si jam Malitia pedem fixerit, neque correctio adversùs multitudinem vim ac robur habere potuerit, Prudentia operetur necesse est, quod aliàs ferrum & flamma debuissent efficere: nam augescit interdum delictorum pertinacia, si remedia adhibeantur intempestiva, & plus æquo violenta; neque semper vi cedit ratio. Reccaredus Rex magna cum solertia, tempori tantisper cedendum ratus, nunc dissimulando, nunc blandiendo, sensim effecit, ut subditi ejus omnes Arriana perfidia abdicata ad Ecclesiæ Catholicæ castra commigrarent.

§. Magni heroës olim usi sunt superstitione (ut diximus) ut legibus suis auctoritatem parerent, atque animos adderent Populo, magisque eum in submissione & officio continerent, in hunc finem somnia fingebant divinitus sibi immissa, conversationes secretas & familiaritates cum Diis; & licet hæ artes apud simplicem plebeculam plurimùm valeant, utpote cujus ingenium superstitiosum rebus ejusmodi, quæ supra naturam esse videntur, facilè capitur: non est tamen Principibus licitum, eam ementitis miraculis, & falsâ Religionis specie deludere. Ad quid umbra, ubi luce ipsa frui possumus? Ad quid prodigia illa de cœlo fictitia, si tot ac tanta iis suppetant, ut vidimus, qui firma cum fiducia ea præstolantur à Providentia divina? Quomodo justissimus Deus ejusmodi artibus successum bonum largiri poterit, quæ curam ipsius ac sollicitudinem

a *Sanctius ac reverentius visum de actis Deorum credere, quam scire.* Tac. de more Germ. b *Quia externæ superstitiones valescant.* Tacit. l. 11. Annal.

nem in rerum harumce inferiorum gubernatione incusant, quæ ipsius potentiam falsò confingunt, quæque illi tribuunt, cujus ipse auctor non est? Quam certitudinem in Religione sibi pollicebitur Populus, si eam ad fines Principum particularis detorqueri videat, eò quòd tegumentum tantummodo sit, quo suas cooperiant fraudes, & veritatem mendacii arguant? Non est secura Politica, quæ dolis sese vestit, nec firma ratio status, quæ technis nititur.

SYMBOLUM XXVIII.

Regula & mensura virtutum Prudentia est, absque hac illæ in vitia degenerant. Eam ob rem in mente sedem suam habet, sicut virtutes reliquæ in appetitu: illinc enim omnibus præsidet. Magnam Deitatem illam vocat Agatho. Hæc virtus est, quæ tres Reipublicæ formas constituit, Monarchiam, Aristocratiam, & Democratiam; iisque singulis suas tribuit partes naturæ subditorum convenientes, intentos semper habens oculos in conservationem eorundem, & finem principalem felicitatis politicæ. Anchora statuum Prudentia est; acus nautica Principis. Deficiente hac virtute, anima gubernationis deficit. a *Ca esta* (verbo sunt Alphonsi Regis) *faz e ver las cosas, ejuzgarlas ciertamente segun son e pueden ser, e obrar en ellas como deve, e non rebatosamente.* Virtus est Principum b propria, & quæ maximè facit excellere hominem, adeoque parcè eam Natura dispensat. Multis magna dedit ingenia, magnam prudentiam oppidò paucis. Absque illâ, quò quique cæteris dignitate magis eminent, eò majori cū periculo præsunt aliis: facilè enim rationis transiliunt limites, & pessum eunt; & in eo, qui aliis imperat, judicio claro opus est, quod res omnes, prout sunt in se dispiciat, & singula suis ritè ponderare momentis noverit. Examen hoc magni in Prin-

a Lib. 3. tt. 5. p. 2. b *Nam rectè disponere, recteque judicare qui potest, is est Princeps, & imperator.* Menand

Principibus momenti est, & multū in eo potest Natura, plus tamen ipse rerum usus atque experientia.

§. Ea Prudentiæ virtus multis constat partibus.



quæ ad tria capita reduci possunt; memoria scilicet præteriti, intelligentia præsentis, & providentia futuri. Omnes istas temporis differentias in Em-

Emblemate præſenti Serpens repræſentat; Prudentiæ Symbolum, ſupra clepſydram arenariam, quæ præſentis currentiſque temporis eſt hieroglyphicum, ſceptrum ſpiris ſuis ambiens, & contemplans ſeſe in duplici ſpeculo præteriti temporis & futuri; pro lemmate verò ponitur illud Homeri carmen à Virgilio traductum, quod omnia tria complectitur tempora: *a*

Quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.

In quæ intuens Providentia ſuas moderatur actiones.

Tria iſta tempora ſpeculum ſunt gubernationis, in quo maculas, & errores præteritos pariter, ac præſentes obſervando, ſeſe ornat & expolit, adjuta experientia propria, & ipſo rerum uſu comparata. De propria ago alibi: Quæ comparatur, aut communicatione cum aliis, aut ex Hiſtoriis acquiritur. Communicatio cum aliis perquam utilis eſt, etſi reſtrictior; nam facilius comprehenditur, & abundè magis ſatisfacit dubiis omnibus ac quæſtionibus, unde Principem meliùs inſtruit. Hiſtoria omnes quaſi mundi ætates ſubjicit oculis, illiuſque beneficio memoria vitam Majorum vivit. Errata eorum, qui fuerunt aliquando, eos, qui nunc ſunt, erudiunt. Quare neceſſum eſt, ut Princeps amicos fideles & veraces conquirat, qui ſincerè illum de veritate edoceant in omnibus tam præteritis. quàm præſentibus; & quoniam iſti, ut ſolebat dicere Alphonſus Neapolis & & Aragoniæ Rex, libri quaſi ſunt hiſtorici, qui neque adulantur, neque celant aut diſſimulant veritatem, eos potiſſimum in conſilium adhibeat, obſervando negligentias & culpas Anteceſſorum; fraudes, quibus circumventi fuerunt; artes aulicas; inteſtina & externa regnorum mala, & circumſpiciat diligenter, num ſibi quoque ab iiſdem aliquod periculum ſit. Optimus Principum Magiſter, tempus eſt. Sæcula præterita veluti Noſocomia quædam ſunt,

L ubi

a Virgil.

ubi cadavera Rerumpublicarum,& Monarchiarum, quæ aliquando floruerunt, incidendo inspiciunt & rimantur. Anatomici, ut præsentes tantò curent meliùs. Chartæ nauticæ sunt, in quibus cum alienis tempestatibus, & navigationibus secundis investigantur littora, bolide explorantur maria,brevia deteguntur, deprehenduntur scopuli, & regnandi lineæ designantur. Hinc Alexander Severus Imperator a *præficiebat rebus literatos, & maximè, qui historiam norant, requirens quid in talibus caussis, quales in disceptatione versabantur, veteres Imperatores fecissent.* Verùm non omnes omnino libri boni consiliarii sunt: nonnulli enim malitiam suadent & fraudes, quæ quia magis in usu sunt, quam veritas, bene multi eos *b* consulunt. Illi maximè securi, quos sapientia divina dictavit. In his reperire licebit Principi pro casibus omnibus politicam quandam perfectam, & documenta certa, quibus se *c* & alios ritè gubernet. Eâ de caussâ Regibus Israël in mandatis dederat, ut Deuteronomii librum semper penes se haberent, & ex eo quotidie legerent *d* aliquid. Deum audimus, à Deo discimus, quoties divina illa oracula evolvimus.

5. Cum hoc historico studio securè sese poterit Serenitas Vestra gubernationis mari committere, dummodo pro nauclero sit rerum præteritarum experientia ad præsentium directionem, quas Serenitatem Vestram ita moderari oportebit, ut oculos suos semper in futuro defigat, ipsumque antè prævideat, ad pericula declinanda, aut saltem, ut præventa

a Lamp. b *Qui exquirunt prudentiam, quæ de terra est, negotiatores Merrhæ, & Theman, & fabulatores, & exquisitores prudentiæ & intelligentiæ; viam autem sapientiæ nescierunt.* Baruch. 3. 23. c *Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitiâ, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.* 2. Tim. 3. 16. & 17. d *Leges illud omnibus diebus vitæ suæ.* Deut. 17. 19.

venta *a* minus mali adferant. Juxta has temporum affectiones judicare debet, & æstimare de futuris prudentia Serenitatis Vestræ, non illas Planetarum, qui cùm admodum pauci sint, & statos suos habeant motus, non possunt (quantumvis aliqua in illis inesset virtus) tantam eventuum portendere varietatem, quos aut casus invehit, aut liberum disponit arbitrium. Neque speculatio & experientia sufficiunt, ut certam aliquam & securam scientiam, de caussis tam remotis constituant. Conjiciat itaque oculos suos Seren. Vestera in tempora retrò præterita, jam inde à Rege Ferdinando Catholico usque ad Phillippum II. & collatis cum iis, quæ ab eo tempore in hanc nostram ætatem usque effluxerunt, expendat Serenitas Vestra, num Hispania tam sit incolis referta, tam opulenta, & rebus omnibus abundans, atque illis prioribus sæculis. Num tantopere artes & arma floreant; num tam frequentes sint nundinationes, & agrorum culturæ; & si in hisce rebus quidam defecisse animadverterit, incisionem corporis hujus instituat, exploret arterias ejus omnes, ac partes, quæ sanæ ac integræ sint, quæ non; è quibus item fontibus infirmitates istæ suam trahant originem. Consideret apud animum suum Seren. Vestra, num fortè ex uno aliquo eorum nascantur, qui ferè ordinarii sunt. Ex deductione subditorum in terras exteras; ex defectu propagationis; ex multiplicitate Religiosorum ordinum; ex nimia festorum dierum frequentia; ex multitudine Universitatum, & studiorum; ex detectione Indiarum; ex pace non œconomica, ex bello leviter suscepto, aut segniter administrato: ex abrogatione Magisteriorum ordinum militarium: ex raritate præmiorum: ex oneribus cambiorum, & usurarum: ex pecuniarum translatione in alienas provincias: ex disparitate monetarum; aut aliis similibus caussis. Si viderit Serenitas Vestra, quænam ex istis mali fons sit & origo, dif-

L 2 ficile-

a *Scit præterita, & de futuris æstimat.* Sap. c. 8. 8.

ficile non erit parare remedium; & cognitis probè duobus temporibus, præterito & præsente, unà etiam Seren. Vestra de futuro æstimabit: a *Nihil enim sub Sole novum. Quid est, quod fuit? ipsum quod futurum est. Quid est, quod factum est? ipsum quod faciendum est.* Personæ mutantur, non scenæ. Iidem semper mores & modi sunt.

5. Post illam librorum evolutionem plurimum quoque lucis dabit Viris Principibus communicatio cum tot ac tantis ingeniis, quæ cum iis agunt quotidie, atque ad audientiam verba & rationes multum ac diu cogitatas adferunt. Ideo Joannes Secundus Lusitaniæ Rex dicere solebat, regnum aut invenire Principem prudentem, aut facere. Amplissima est imperandi schola, in quâ Ministri summis ingeniis præditi, & experientia insignes, aut domestici, aut exteri, negotia cum Principe conferunt. Hic semper in assidua versatur exercitatione, cum speciali notitia omnium propè, quæ in mundo geruntur. Quæ schola cùm maximè conveniat Principi, docet omnino, ut si non ex obligatione, discendi saltem studio, negotiis sese impendat, studeatque ea plenè capere & penetrare; nec satis esse credat, si Consiliariis suis ea committat, & ab illis decisionem expectet: nam si negotiis prorsus se abstineat, sylvescit paulatim ingenium, & odisse ea incipit, tanquam onera quædam intolerabilia, & viribus majora, adeòque aliorum mavult curæ relinquere, & industriæ. Quod si deinde ad ipsum referatur, quid aliis ea super re visum fuerit, inscius & imperitus pendet animi, rectène judicatum fuerit, an secus; qua in confusione, necesse est eum suimet pudeat, pigeatque, dum videt se muto simulacro haud multò esse absimilem, cui exterior fit reverentia, alius vero pro ipso responsa dat. Nec alia de caussa Zacharias Propheta eum Principem, qui similis Pastori, gregem suum deserenti, obligationis suæ est immemor, idolum b vocitat: Statua

a Eccl. 1. 9. & 10. b *O Pastor, & idolum, derelinquens gregem.* Zach. cap. 11. 17.

Statua enim est, quæ repræsentat, non exercet Majestatem. Os habet, & non loquitur: oculos habet, & aures, & neque videt neque *a* audit, cumque passim pro idolo cultùs solum habeatur, non quod efficere quicquam possit, tanquam telluris inutile pondus, ab omnibus *b* despicitur, neque hoc damnum facilè sarciet: negotia enim, è quibus usu atque exercitatione experientiam aliquam haurire poterat; prælabuntur sicut aquæ, quæ nunquam revertuntur; quare cùm ipse ignoret, unde negotiorum tela inchoata sit, rectè eam pertexere nunquam poterit.

5. Adhæc itaque & alia damna evitanda, expedit omnino, ut Princeps simul atque Rempublicam capessit, animum suum ad negotia publica applicet, ut usu paulatim artem benè gubernandi condiscat: etsi enim illa initio mole suâ absterreant Principem; ambitio tamen, & gloria, quæ inde sperari potest, faciunt postea, ut appetantur etiam, & amentur. Non illum arceat errandi metus, quia nulla tanta est prudentia, quæ non quandoque falli possit. Ex erroribus experientia nascitur; ex hac verò optimæ imperandi regulæ. Et si fortè eum errare contigerit, illud solatio sit, minus interdum esse periculi, ipsum falli Principem, quàm si rem optime gerat per alium. Hoc namque calumniis obnoxium; illud vero facilius tolerat Populus. Obligatio Principis in eo solùm consistit, ut quàm rectissimè velit agere omnia, atque in id omnem suam conferat operam, instructionem admittendo, & consilium, sine arrogantia & fiducia sui nimia: hæc enim ignorantię & errorum mater est. Potentia una cum Principibus nascitur, non sapientia. Si audire voluerint, rectè gubernare scient. Cum Salomon suam agnosceret infantiam pro gubernando Dei populo,

a *Os enim habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt: aures habent, & non audient.* Psalm. 113. 5.
b *Nihil est idolum in mundo.* 1. Cor. 8. 4 c *Dabis ergo servo tuo cor docile, ut populum tuum judicare possit, & discernere inter malum & bonum.* 3. Reg. 3. 9.

petiit à Deo cor *a* docile : hoc enim solum sufficere putabat, ut rectè suo fungeretur officio. Principem zelosum, & qui honestum semper præ oculis habet, Deus quasi manu ducit, ne uspiam in statuum suorum gubernatione offendat.

SYMBOLUM XXIX.

PIscatores in insula Chio, cùm jactis aliquando in mare retibus pisces se capturos crederent, tripodem extraxêre, quod vas quoddam erat sacrificiis destinatum aut (ut volunt alii) mensa tripes rotunda, opus admirandum magnique pretii, non tam ob materiam, quamvis ex auro esset, sed ob Vulcanum artificem. Crevit in iisdem, & aliis ejusdem insulæ Piscatoribus cupiditas, & spe vana inaniter delusi iteratis sæpè vicibus retia sua in profundum demisêre. O quoties prosperi Principis unius successus eidem ipsi & aliis fraudi fuerunt, dum mediis iisdem similem aliquam nancisci Fortunam conati sunt! Non est ita facile, alienos sequi passus, aut relegere proprios, ut eadem semper examussim premas vestigia. Exiguum temporis spacium tot eventuum varietate priora obducit, & quæ de novo imprimuntur, diversa sunt, adeoque non eundem habent exitum. Multos æmulos atque imitatores habebat Alexander Magnus, qui licèt Virtute tum corporis tum animi nihil illi cederent, nunquam tamen tam cumulatam gloriam & felicitatem potuerunt adipisci, aut certè tantum plausum non tulerunt. In nostra est potestate, bonos esse; non item, tales videri aliis. Etiam in rebus Famæ Fortuna ludit, neq; semper eadem eidem respondet facinori. *b* Quod Sagunto accidit, Estepæ quoque evenit, & hujus tamen vix aliqua superest memoria; tenuior nimirum civitas gloriam istam non obtinuit: nam in Majoribus laudari sæpè solet, quod in aliis minoribus

a *Da[illegible] ergo servo tuo cor docile, ut populum tuum judicare [illegible], & discernere inter malum & bonum.* 3. Reg. 3.9. *b* Mar. hist. Hisp. lib. 2. c. 23.

bus nemo æſtimat. Idem prorſus in virtutibus uſu venit; propter eaſdem Princeps unus bene audiet, alius malè: temporum hoc vitium eſt, & ſubditorum.



Si Nobilitas excuſſo fræno ſolutior ſit, & Populus licentior, mali Principis notam non effugiet, ſi illos in rationis gyrum reducere voluerit. Unumquodq;

regnum Principem cuperet suis conformem moribus; unde fit, ut tametsi unus aliquis Princeps iisdem bonis artibus Rempublicam moderetur, quibus alius gloriosissimè eandem moderatus est, æquè tamen acceptus futurus non sit, nec parem habiturus laudem, nisi subditorum utrinsque quoque Naturas æquè probas esse contigerit.

Hinc periculo non caret, si Princeps ad aliorum exempla solùm se velit dirigere: est enim perdifficile ne dicam omnino impossibile, ut in uno aliquo casu conditiones eædem ac rationes omnes concurrant, quæ in alio. Hæ caussæ secundæ cælestium orbium semper volvuntur, novosq; siderum & astrorum formant aspectus, quibus suos producunt effectus, & rerum mutationes efficiunt: & sicut accessus recessusque stellarum semel facti non iterum eodem modo facile eveniunt, ita neque easdem in hæc inferiora habent operationes, & variatis quibusdam conditionibus, variantur ipsi successus, in quibus casus ferè plus potest, quàm prudentia. Equidem non minus Principibus fraudi fuisse existimo, aliorum sequi exempla, quàm planè nulla. Quare considerandum diligenter, quid evenerit aliis, ut Politica prudens evadat; non ut sua omnia ad aliorum normam dirigat, exponendo se dubiis & incertis casibus. Aliorum eventa documento *a* sint, non præcepto aut legi. Ea sola exempla securè imitari quis potest, quæ à caussis & rationibus intrinsecè bonis, & Juri naturali ac gentium communibus profecta fuerunt. Illæ enim omnibus temporibus eædem sunt. Uti & sequi exempla eorum Principum, qui cum Religione, Justitia & Clementia, aliisque virtutibus & actionibus moralibus se suaque conservarunt. Verum etiam in his casibus attentione opus est: mutari enim solent mores, & æstimatio virtutum, nec novum aut insolens, Principem aliquem per easdem, quarum beneficio uno tem- pore

a *Plures aliorum eventis docentur.* Tacit. lib. 4. Annal.

pore feliciter floruit, alio periisse. Oportet igitur, ut hæc omnia expendat Prudentia, neque ipsa sibi nimium fidat; sed varios consulat casus, qui quotidiè incidunt, neq; futura pro certis habeat, quantumvis prudens judicium & diligentia iis satis cavisse videantur: non semper enim eventa respondent meritis, neque dependent ab ordinaria caussarum connexione, in qua consiliis humanis aliquis solet esse locus; sed ab alia caussa superiore, quæ cæteras dirigit; ex quo fit, ut incertæ sint cogitationes nostræ, & spes in illis fundata facilè fallat. Nemo opinione omnium longiùs ab Imperio aberat, quàm Claudius, & cælum jam illum destinarat, ut in Tiberii locum a sufficeretur. Frequentius istud est in electione Pontificum, in qua humana industria in suis consiliis sæpè deluditur. Non semper Providentia divina naturalibus mediis utitur, aut si utatur, diversos cum iisdem operatur effectus, & lineas rectas ducit ad obliquam regulam, cùm non rarò damno sit Principi, quod commodo illi esse debuerat. Eadem columna ignea in deserto lucem præbebat Populo Dei, & hostium castra opplebat caligine. Maxima etiam prudentia humana quandoque palpat in tenebris. Unde salutem quis sperat, inde exitium sibi accersit interdum, uti Viriato accidit, quem proditum ab iis Legatis & neci traditum historiæ referunt; quos ad Consulem Servilium miserat. Damnum, quod semel accepimus, non facilè credimus passuros nos denuò; at contrà res secundas, aut duraturas nobiscum, aut certè redituras, illicò nobis persuademus. Multis isthæc confidentia perniciem attulit, quippe quæ Prudentiam armis suis exuit. Ingens quoddam eventuum mare est hic Mundus, variis & incognitis caussis quasi ventis quibusdam agitatum. Ne animo efferamur, si retia fortè votis referta educamus in littus; nec contrà

a *Quippe famâ, spe, veneratione potiùs omnes destinabantur Imperio, quàm quem futurum Principem fortuna in occulto tenebat.* Tacit. lib. 3. Annal.

dejiciamur, si fuerint vacua. Eadem animi æqualitate jacere ea oportet, & eventum expectare. Quiete frui non potest, qui felicem rei exitum certò sibi pollicitus, secus evenire videt, & remedium in promptu non habet. Qui deteriora animo concepit, ei adversi casus inopinanti obtingere non possunt, neque ob frustrata desideria facilè ludibrio fit aliis, quemadmodum Persis factum in bello adversus Athenienses; illi namque longè etiam antè ex insula Paro compararant marmora, quibus victoriam inscriberent, quam jam pridem spe devoraverant; sed cùm postea ipsimet prælio vincerentur, iisdem marmoribus Athenienses usi sunt, ad erigendam Vindictæ statuam, perenne stultitiæ Persicæ monumentum. Præsumptio sciendi futura, rebellio quædam est contra Deum, & concertatio, stolida cum Sapientia divina, quæ permisit quidem, ut Prudentiæ humanæ de rebus ejusmodi conjicere liceret, non tamen divinare, ut nimirum in hac casuum incertitudine tanto se Deo conditori suo magis subjectum agnosceret. Ea etiam de caussa tam cauta ac provida est in statuendo Politica, quippe quæ probè perspectum habet, quàm parum de futuris prævideat Sapientia humana, & quam facilè fallant judicia, quæ opinioni præsumptæ innituntur. Si Principes eventus futuros antè prospicerent, non tóties malè consilia caderent. Atque hinc factum reor, ut simul ac Saul in Regem electus fuit, Deus ei spiritum prophetiæ a infuderit.

Nunc ex iis, quæ hactenus diximus, illud conficitur. Tametsi antiquitas veneranda merito sit, & viæ plane regiæ, quas illa posteritati aperuit, ut per eas securo passu experientia incederet; cum tempore tamen multa videmus immutari, ut iis porrò insistere non liceat, adeoque non ita sibi ipse diffidere debet Princeps, aut tam anxiè Majorum legere vestigia ut non etiam alicubi ubi præsens occasio tulerit, sua pone-

a *Et insiliet in te spiritus Domini, & Prophetabis cum eis*, 1. Reg. 10. 6.

ponere audeat. Novitates non semper periculosæ sunt; expedit interdum eas introducere. Mundus nisi innovaretur, perfectior non evaderet. Quo ætate procedit longius, eò sapientior est. a *Quæ nunc vetustissima creduntur, nova fuêre. Quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit.* Quod nunc per experientiam sequimur, absque illa aliquando initium habuit. b *Nostra quoque ætas multa laudis & artium imitanda posteris ferre potest; Nec omnia apud priores meliora:* sicut neque quæ nunc facimus, omnia posteritati placebunt. A Majoribus abusus multi ad nos usque c manarunt: multos item veterum mores severos ac rudiores mitigavit tempus, & in melius d commutavit.

a Tacit. lib.11. Annal. b idem l.3. An. c *Vetusta autem pleraq; rudiora sunt nobis.* Arist.l.2.pol.c.8 d *Multa duritie veterum melius & lætius mutata*, Tac.lib.3. Anna.

SYMBOLUM. XXX.

INgeniosa Roma, ut Virtuti & Fortitudini trophæa statueret, in gloriam & præmium Victoris, æmulationem posterorum, & aliorum civium exemplum, columnas rostratas adinvenit è quibus suspensæ navium triumphantium proræ post longas navigationes & obtentas victorias, sempiternam navalium præliorum conservabant memoriam, quale monumentum Consuli Duillio pro insigni victoria, qua Carthaginenses triumpharat, pro alia item Marco Æmilio positum fuit. Trophæum istud præsenti Emblemati occasionem dedit, in quo columnæ robur ac firmitas sapientiam repræsentat; proræ vero navium per tot rerum discrimina Oceanum pervagatæ Experientiam Prudentiæ matrem, qua fulcitur sapientia. Habet hæc pro objecto res universales, ac perpetuas; illa vero actiones singulares. Una speculatione & studio comparatur: altera (quæ mentis est habitus) partim rerum bonarum, malarumque cognitione; partim exercitatione & usu.

Ambæ ſimul junctæ perfectum Reipublicæ moderatorem efficiunt, una ſola non ſufficit. E quo facilè apparet, quàm periculoſum ſit, ſi ii rerum potian-



tur, qui ſoli ſcientiarum contemplationi & vitæ ſolitariæ ſunt dediti: ordinariè enim hi tales uſu & praxi rerum carent, adeoque actionibus ſuis, quia aut

aut temerariæ sunt, aut viles & abjectæ, nihil pro moverent, præsertim si aut metus, aut zelus nimius eos transversos egerit. Familiaritas eorum, & scripta (in quibus plus ingenium speculativum valet, quàm practicum) prodesse poterunt Principi, ut animum ejus excitent, & disserendi suppeditent materiam, si ea unà cum tempore & experientia in consilium adhibeat. Ars medica remedia præscribit morbis, ea tamen Medicus non applicat, nisi infirmitatis conditiones, naturam ægri, & constitutionem antè consideret. Quod si isthac ratione arrogantiam suam barbaram temperasset Hannibal, non pro insano derisisset Phormionem, quod armorum inexpertus militandi artem traderet. Quamvis enim speculatio sola ejus praxin neutiquam assequatur, quomodo Poëta ille Lusitanus cecinit:

a *A disciplina militar prestante*
Não se apprende senhor na phantasia
Sonhando, imaginando, ou estudando,
Se não vendo, trattando, e peleiando.

Perquam enim difficile est, ut manus accuratè imitetur, quod delineavit ingenium aut satisfaciat oculis, quod idea proposuit; præsertim cùm à casibus tam variis bellum dependeat, ut ne ipsa quidem experientia in iis interdum sciat, quid facto sit opus. Nihilominus tamen posset Phormio ea dare præcepta Hannibali (quantumvis magno & experto Duci) ut errores caveret ingenii sui fallacis ac subdoli, immanitatis in devictos, & superbiæ erga eos, qui ejus se tutelæ & præsidio commiserant. Rectiùs uti novisset Cannensi victoria, fugere delicias Capuæ, & conciliare Antiochum. Rex Ferdinandus Catholicus Religiosorum opera usus interdum fuit; sed nescio, an ad ipsam negotiorum tractationem, an ad introductionem solùm; aut num ideò fortè ad negotia publica eos adhibuerit, ut parceret legationum sumptibus, aut occurreret incommodis,

L 7 quæ

a Cam. Lus. cant. 10.

quæ ex contentione de jure præcedenti inter Magnates oriri solent. Per illos tamen secretorum securitati haud satis consulitur : magis enim ab obedientia suorum Superiorum, quàm Principum dependent; & si fortè cedant è vita, literæ occultæ, & chartæ omnes in eorum deveniunt manus. Si officio suo desint, puniri nequeunt ; exemplo eorum perturbatur religiosa quies, & candida eorum simplicitas artibus politicis inficitur. Meliores medici sunt pro spiritualibus, quam temporalibus. Sphæra quælibet suam habet activitatem sibi propriam. Illud interim non inficior, reperiri nonnunquam inter illos ingenia scientiarum disciplinis, & rerum usu sic exculta, enutrita in aulis, absque ea animi contractione, quæ vitam monasticam, & ab hominum consortio remotam plerumque comitari solet, ut majoris etiam momenti negotia rectè iis committi queant, ea præsertim, quæ ad quietem publicam, & bonum Ecclesiæ Christianæ pertinent: nam modestia in conversando; moderatio virtutum; gravitas & existimatio religiosæ vestis, plurimum per se commendationis secum adferunt in aulis Principum, ad audientiam facilius optinendam, & disponendos animos.

5. Experientiæ è damnis & periculis alienis felices sunt; attamen non tam ad persuadendum efficaces, ac propriæ: illas videmus, aut audimus tantùm; has etiam sentimus. In imo quasi incisæ pectore diu hærent. Naufragia conspectare littore movent animum; non ita audita solùm ex aliis. Quem semel ex illis evadere contigerit, in memoriam rei sempiternam, clavum in Experientiæ templo suspendit. Eam ob rem, etsi experientiis utrisque Principis juvetur animus, magis tamen ad proprias debet advertere, illud diligenter observando, si ex culpa fiant, amorem proprium solere eas excusare; & veritatem sero, aut nunquam ad aures ejus pertingere, ut fraudes detegat: quoniam aut malitia eam in foribus palatii sistit, aut velat adulatio; & tunc

tunc virtus larvam ei detrahere non audet, ne ipsa in discrimen veniat: quia aut ad illam non pertinet, aut certe nil effecturam se videt. Atque ita ignari Principes, ubi suo defuerint muneri, aut quid & ubi in consiliis & actionibus peccatum sit, errata emendare non possunt, neque experientia cautiores fieri, & prudentiores. Nullum delictum, nullum damnum in Republic. accidere oporteret, cujus notitia non illico fideliter & sincere ad Principem permanet. Nullus sensus, aut dolor est in quacunque corporis parte, qui non in momento, ad cor usque penetret, tanquam vitæ Principem, ubi anima potissimam sedem suam habet, & tanquam cujus plurimum interest, alia membra integra & illæsa conservari. O si Reges probe nôssent, quibus potissimùm malis regna sua laborarent, non utique videremus ea tantopere: inveterâsse. Nunc verò conantur oblectamentis quibusdam musicis Principis auditum in aulis avertere, ne percipiat subditorum gemitus, nec cum Saüle dicere possit; a *Quid habet populus, quod plorat?* Quo fit, ut aut necessitates ejus & calamitates ignoret, aut certè tardius intelligere incipiat. Recentissimus erat casus Jonæ, quem vivum balæna ejecerat, & publicis ejus clamoribus in tota urbe Ninive, cui post dies quadraginta interitum comminabatur, personabant omnia; nec tamen fieri potuit, quin Rex ultimus omnium ista rescisceret, cum jam cives omnes à maximo usque ad minimum saccis induti in luctu b versarentur. Et quis rei veritatem proponere audeat Principi, aut detegere damna & ærumnas, quæ illi impendent? Universus Bethuliæ exercitus ingenti cum clamore & impetu lucente jam sole, im muniebat Holofernis tentorio, & qui ei à cubiculis erant, verbantur eum è somno suscitare;

a 1. Reg 11. 5. b *Et crediderunt viri Ninivitæ in Deum, & prædicaverunt jejunium, & vestiti sunt saccis à majore usque ad minorem. Et pervenit verbum ad Regem Ninive.* Jon. c. 3. 5.

tare; ſed pedum ſtrepitu ſignum dabant, ne altiùs illum *a* inclamarent; poſtquam verò periculum urgens eos introire coëgit, jam caput à reliquo avulſum corpore hoſtis è mænibus *b* ſuſpenderat. Ita plerumque accidit, ut tunc primùm Princeps ſuos agnoſcat errores, quando aut nullum iis ſupereſt remedium, aut certè difficulter adhiberi poteſt. Miniſtri ei perſuadent, omnia benè feliciterque evenire, unde omnem abjicit curam, nullam comparat experientiam, & diſciplinam neceſſitatis negligit, quæ optima eſt Prudentiæ magiſtra. Nam etſi è prudentiâ felicitas naſcatur; non tamen è felicitate prudentia.

5. Præcipuum Prudentiæ munus in Principibus, aut aliis qui cum iis egerint, illud eſt, ut per experientiam noſſe condiſcant hominum ſingulorum naturas, quas ex amictu, ex aſpectu, ex actionum, oculorumque motu, ex verbis denique licebit *c* perſpicere: quod indicium tam humanæ converſationi conveniens duxit ipſe Deus, ut illud in ſingulorum inſcriptum frontibus palàm intuentium oculis exponeret. Abſque eo, nec Princeps rectè imperare noverit, nec qui negotia curat, fine ſuo potiri. Hominum animi æquè varii ſunt, ac vultus; *d* & licet ratio in ſe una & eadem ſit, diverſæ tamen ſunt viæ, per quas ratiocinatio eam inveſtigat: & ſolent illuſiones vis imaginatricis tam eſſe grandes, ut homines nonnulli bruti prorſus & rationis expertes videantur. Quare uno & eodem modo cum omnibus agi non poteſt, ſed variare eum oportet, pro diverſitate naturæ illius, quicum negotia tractanda ſunt,

a. *Nullus enim audebat cubiculum virtutis Aſſyriorum pulſando aut intrando aperire.* Judith. cap. 14. 10. b *Mox autem ut ortus eſt dies, ſuſpenderunt ſuper muros caput Holofernis.* Judith. 14. 7. c *Amictus corporis & riſus dentium, & ingreſſus hominis enuntiant de illo.* Eccleſ. 19.27. d *Ex viſu cognoſcitur vir, & ab occurſu faciei cognoſcitur ſenſatus.* Eccleſ. 19. 27.

ſunt, non ſecus ac oreas in frænis pro varietate oris equini mutare convenit. Ingenia quædam generoſa ſunt, & ad magna connituntur: apud iſta valent plurimum media honoris & gloriæ. Alia humilia & abjecta, quæ utilitatibus ſolùm & commodis propriis capi ſe ſinunt. Quædam ſuperba ſunt, & ad audendum projecta: cum his ſic agendum, ut à præcipitio abducantur ſuaviter. Alia ignava ac timida, & hæc ad negotia ita manuducere oportet, ut periculi vanitatem agnoſcant. Quædam ſervilis conditionis ſunt: & apud iſta plus virium habent, minæ & pœnarum metus, quàm preces. Alia arrogantia: atque hæc auctoritate in viam reduci poſſunt; ſubmiſſione omnino peſſum eunt. Nonnulla ignea ſunt, & in agendo tam expedita, ut eadem celeritate, qua negotium aliquod peragunt, eoſdem facti mox pœniteat: & his conſilium dare difficile eſt. Alia tardiora ſunt, & quaſi ſemper in ancipiti hærent: hæc ſuiſmet damnis, cum tempore erudiri debent; nam iſta ſi urgeant, paulatim ſeſe demittunt. Aliqua rudia ſunt & ſtupida: hæc convincenda non argumentis ſubtilibus, ſed quæ manibus tangi poſſint. Alia in diſceptationem vocant omnia, & acumine nimio extra limites abeunt: hæc ſibi relinquenda, ut inſtar falconum, ita ſublimè ferantur, donec defatigentur, poſtea demum ad tintinnabulum rationis revocanda ſunt, & ad negotium, quod præ manibus eſt. Quædam omnis aliorum judicium reſpuunt & ſuo proprio dumtaxat tinnixa ſeſe dirigunt: his conſilium dare non expedit, ſed ſolùm quaſi digito in illa intendere, late iis rem omnem exponendo, ut ultrò iis occurrant, & tunc tanquam fœtus ſuos proprios, & approbent, & exequantur. Alia nec agere quicquam ſciunt, nec ſine conſilio alieno certi aliquid ſtatuere apud ejuſmodi homines fruſtra eſt omnis perſuaſio, adeoque quod cum iis tractandum fuerat, meliùs per eorum Conſiliarios, alioſve, quos ipſi præ reliquis caros habent, accurari poterit.

Eadem

Eadem varietas, quæ ingeniis cernitur, pariter in negotiis reperitur. Quædam initio facilia sunt;postea verò fluviorum instar incrementum sumunt,variorum incommodorum & difficultatum, quasi rivulorum accessu: hæc celeritate superantur; ut per tempus iis crescere non liceat. Alia contra ventis sunt similia, qui nascuntur cum impetu, & leniter desinunt: in iis tolerantia constantiaque opus est. Alia non nisi cum incertitudine & periculo tentantur; quia ubi minimè putes, difficultatum fundus sese aperit *c* in his cautè procedendum & fortiter, semper cum conto in manu, & animo adversus quemcunque casum munito. In aliquibus secretum expedit: hic cuniculis clandestinis agendum,ut successus felicior erumpat antè, quàm adverti possit. Alia obtineri nequeunt,nisi certa temporis opportunitate, in his media omnia ad manum habere oportet & disposita, ut simul atque secundiores venti flare cœperint, mox pandantur vela. Nonnulla sensim radices agunt, & cum tempore ad maturitatem perveniunt: in iis diligentiæ spargenda sunt semina, expectanda donec germinent, & fructum faciant. Alia nisi confestim bonum sortiantur exitum, nunquam sortiuntur postea: atque hæc facto impetu pertentanda, uno tempore omnia simul applicando media. Quædam tam delicata sunt & fragilia, ut phialæ vitreæ ad instar flatu unico & efformentur, & rursum diffringantur: pro iis leni admodum manu opus est. Alia sunt, quæ si nimium cupiantur & desiderentur, redduntur difficiliora: in iis artes amantium usui erunt qui spernendo & fugiendo amoris faces magis etiam succendunt. Negotia pauca rectè curantur cum impetu: in aliquibus vis valet: in multis tolerantia: & in omnibus ferè ratio & utilitas. Importunitas negotia multa evertit, multa etiam obtinuit; quemadmodum de muliere Chananæa dixit S.Hieronymus: a *Quod precibus non potuit, tædio impetravit.* Tam hominespetitis

a S. Hieron.

tis abnuendo fessi fiunt quàm annuendo. Commoda temporis opportunitas, illa est, quæ ad negotia rectè gerenda plurimum momenti adfert, vix unquam non ritè & ex animi sententia ea conficit, qui uti illa tempestivè noverit: agricola qui naturam soli, & seminandi tempus probè cognita habet, bonam aliquando messem sperare potest. Tempus est, quando omnia conceduntur; tempus item, quando denegantur omnia, prout dispositus fuerit animus, in quo negotiorum incrementa & decrementa facilè licet dignoscere; quin amputata non secus ac arbores, luna propitia, succrescunt *a* feliciùs. Industria quædam in modo proponendi, & persuadendi ab honesto, utili, facili: prudentia in seligendis mediis, & aliæ plures dotes naturales ad negotia ritè expedienda plurimùm faciunt; præsertim, si ista naturæ munera prudens quædam comitetur urbanitas, & gratia naturalis, animos sibi blande devinciens; vultus enim quidam sunt, & modi agendi tam insuaves & asperi, ut petita etiam negare doceant. Tametsi verò ista media cum bono judicio & industria perquam efficacia sint ad negotia ex voto transigenda, in iis tamen nec nimium confidere oportet, nec etiam desperare. Levissima quandoque negotia grandes pariunt difficultates, & contrà gravissima in caussis levissimis sæpe diu hærent. Maxima etiam prudentia in re clarissima cæcutit, & ludit in humanis negotiis Providentia divina, quæ æterno suo decreto, quid de re quaque futurum sit, jam antè disposuit.

5. Atque ex ista ingeniorum & negotiorum diversitate videre nunc licet, quantum intersit. Principem tales legere Ministros, qui ad ea tractanda idonei sint. Neque enim omnes ad quævis negotia apti sunt & habiles, quemadmodum nec omnia instrumenta pro qualibet re inserviunt. Ingenia violenta, meticulosa & diffidentia, dura & tetrica in

a Omni negotio tempus est, & opportunitas. Eccl. 8. 6.

in conservatione, quæ nec inservire nôrunt tempori, nec sese ad naturas aliorum accommodare & mores, citiùs negotia dissipant, quàm componant; faciliùs hostes pariunt, quàm pacem concilient; meliùs accusatorum funguntur munere, quàm negotiorum possint esse curatores. Variis naturæ dotibus pro negotiis opus est. Ille Minister pro iis aptissimus erit, qui in vultu & verbis animum veracem & candidum præ se tulerit: qui se ipso ad sui amorem alliciat: in quo suspicio & astutia ab arte sint, non à natura: qui tacita ea servet in imo pectore, quamdiu publicare non expedit: qui cum suavitate proponat, cum tolerantia audiat, cum energia obsistat, cum solertia dissimulet, cum attentione urgeat; qui liberalitate obliget, argumentis persuadeat, experientiis convincat; qui denique cum prudentia decernat, & cum efficacia exequatur. Cum istiusmodi Ministris potuit Rex Ferdinandus Catholicus feliciter conficere negotia, quæ in votis habuit. Non minoris momenti est bona horum electio, quàm conservatio & incrementum totius alicujus status: ex eo enim, quod singuli suo probè fungantur munere, omnia dependent. Plura regna per Ministrorum ignorantiam pessum iêre, quàm Principum. In hanc itaque curam incumbat sedulò Serenitas Vestra, examinet diligenter, quibus naturæ bonis instructi sint subditi, & postquam iis munera quædam commiserit, identidem ad actiones eorundem suos reflectat oculos, neque confestim capi aut inescari se sinat ea delineatione, quam ipsi de curatis à se negotiis transmittunt: perpauci enim sunt Ministri, qui se ipsos ad vivum in iis depingant:& quis tam candidus erit: aut ab amore proprio alienus, qui illicò fateatur, quid aut facere, aut prævertere fortè prætermiserit, multum erit, si illud sincere referat, quòd reipsa fecit: sunt enim, qui perscribant ad Principem, non quæ fecerint, aut dixerint; sed quæ facere, aut dicere debuissent. Omnia mente & animo præcon-

conceperunt, omnia designarunt antè, prævideruntt, immò & executi sunt. Mirum dictu! negotia in eorum subintrant secreta conclavia velut informes trunci, sed mox inde prodeunt iterum; tanquam è fictorum officina, scitè & affabre elaborata. Illic vernice, auro, coloribus illinuntur, ut venustiora appareat, & æstimentur ab aliis. Illic judicia formantur, & variæ excogitantur præventiones, etiam post transacta jam negotia. Illic isti potentiores ipso Deo tempus præteritum faciunt esse præsens, & contra præsens præteritum accommodando in literis datum rerum à se gestarum, prout magis commodum sibi visum fuerit. Ministri sunt, qui imaginatione sola curant negotia; vani sectatores applausuum, & præmiorum falsis literis quæsitorum. Unde gravissimi nascuntur errores, & incommoda; nam consiliarii, qui assistunt Principi, secundum instructiones illas & notitias sua moderantur consilia, & si à vero illæ aberraverint, erronea quoque erunt ipsa consulta & responsa, quæ iis innituntur. Sacræ literæ nos docent, quàm Ministri, & nominatim Legati accuratè de negotiis sibi commissis ad Principem referre debeant: siquidem Hazaël, qui missus fuerat à Benedado Rege Syriæ, cum mandatis, ut cum Elisæo Prophæta de infirmitate Regis deliberaret, nec verbulum datæ sibi commissionis immutavit, nec in tertia persona loqui ausus *a* fuit.

5. Periculosi interdum sunt Ministri magna rerum experientia prædití, aut quia Princeps nimium in iis ponit fiduciæ, aut quia ipsi decepti amore proprio, & sibi præsidentes, de negotiis raro & perfunctorie cogitant, & tanquam naucleri ad superandas tempestates nati, despiciunt nimbos, procellasque incommodorum & difficultatum, & periculis sese exponunt. Tutiores (in quibusdam casibus) ii sunt,

a *Filius tuus Benadad Rex Syriæ misit me ad te, dicens si sanari potero de infirmitate mea hac?* 4. Reg c. 8. 9.

ſunt, qui navigandi nondum admodum periti, litora ſolùm remis ſuis legunt. Ex utriuſque autem optimum & tutiſſimum conflatur conſilium: nam illorum experientiæ horum metu & ſollicitudine temperantur; quomodo etiam fit, quando ad eandem conſultationem concurrunt conſiliarii phlegmatici, & cholerici: audaces, & circumſpecti: celeres, & tardi: ex ejuſmodi enim miſtione ſalubre quoddam conſurgit ſententiarum temperamentum, non ſecus atque in corporibus ex quatuor humorum contrarietate bona temperies oritur.

SYMBOLUM XXXI.

Columna ſeipſam ſuſtentat, ſuō librata pondere. Si in alterutram inclinet partem, mox corruit, idque tantò celeriùs, quo graviori fuerit pondere. Haud aliter ſuamet auctoritate & exiſtimatione firma ſubſiſtunt, & conſervantur Imperia. Mox ubi eam perdere cœperint, ipſa labi incipiunt, nec ulla tanta eſt potentia, quæ ea firmet ac ſuſtentet; imò a *nihil rerum mortalium tam inſtabile, ac fluxum eſt, quàm fama potentiæ ſuâ vi nixæ.* Nemo columnæ ad perpendiculum erectæ nimiùm confidat; ubi paululùm inclinaverit, quivis etiam maximè imbecillus ejuſdem ruinam promovet: nam illa ipſa inclinatio neſcio quomodo ad impellendum invitet; labentem autem nullum robur, quantumvis firmum, ſuſtinuerit. Una ſola actio omnem interdum exiſtimationem humi ſternit; & ne multi quidem eam denuò poſſunt erigere: nulla enim ferè macula ita planè eluitur, quin veſtigium aliquod maneat, neque ulla in hominum mentibus eſt opinio, quæ integrè & ſtirpitùs evelli poſſit. Infamiam cures licèt, cicatrices tamen in vultu derelinquit. Quare ſi corona fixa & firma non ſteterit ſupra perpendicularem exiſtimationis columnam, brevi in terram decidet. Alphonſus V.

a Ara-

a Tacit. l.13. Annal.

a Aragoniæ Rex famæ auctoritate regnum suum conservavit non solùm, sed & Neapolitano potitus est. Eodem tempore Rex Castellæ Joannes Secun-



dus, quia humili & abjecto erat animo, spernebatur à subditis, usque adeò, ut leges etiam ab iis acciperet,

a Mar. hist. Hisp. l. 20. c. 11.

peret, quas ipsi vellent. Provinciæ, quæ temporibus Julii Cæsaris, & Augusti, Principum magnæ existimationis, constantes fuerant ac fideles, hostiles spiritus induerunt sub Galba, homine ignavo, & contempto ab *a* omnibus. Sanguis regius, & Statuum amplitudo ad tuendam existimationem nequaquam sufficit, si desit Virtus, & magnitudo animi propria; perinde ut speculum non limbi exteriores æstimari faciunt; sed intrinseca ejus præstantia. In regia Majestate non plus inest virium quàm in existimatione, quæ ex admiratione & metu nasci solet; ex utroque verò obedientia & subjectio, quæ si defuerint, non sese diu tuebitur Principis dignitas, in aliena opinione fundata; & purpura regia irrisionis potiùs signum videbitur, quam eminentiæ præ aliis & Majestatis, uti in rege Henrico Quarto cernere licuit Spiritus & nativus calor corpus humanum in pedes erectum sustinent: sola tibiarum basis non sufficeret. Et quid aliud est existimatio, quàm Spiritus quidam tenuis, in opinione omnium accensus, qui sceptrum rectà sursum erigit, & sustentat? Curet itaque Princeps, quoad fieri potest, ut omnes actiones suæ, & operationes tales sint, quæ spiritus istos foveant, ac nutriant. In existimatione fundabant Parthi petitionem suam, cùm rogarent Tiberium, ut iis sponte sua Phrahaten Phrahatis Regis filium Roma *b* mitteret.

5. Isthæc existimatio & auctoritas majores etiam in militia effectus operari solet, ubi plus metus potest, quàm gladius; & efficacior est opinio, quàm ipsum aut animi aut corporis robur, adeoque non minùs de illa laborandum, quàm de armorum viribus. Eam ob rem prudentissimè suadebat Othoni Suetonius Paulinus, ut Senatum Romanum in suam sem-

a *Melius Divo Iulio, Divoque Augusto notos eorum animos, Galbam & infracta tributa, hostiles spiritus induisse.* Tac l.4. Histor. b *Nomine tantum, & autore opus ut sponte Cæsaris, ut genus Arsacis, ripam apud Euphratis cerneretur.* Tac. lib. 6. Annal.

semper trahere partem conaretur, quippe *a* cujus *nunquam obscura* possint esse *nomina, etsi aliquando obumbrentur.* Quæ etiam caussa fuit, cur provinciæ non paucæ in ipso spem suam & fiduciam *b* collocarent. In dissidiis illis magnorum Ducum, Cæsaris & Pompei præcipuum utriusque studium erat, ut alter alterius auctoritatem vinceret potiùs, quàm arma: satis enim noverant animos, & perinde vires, famæ clamorem sequi magis, quàm sonitum tympani. Rex Philippus Secundus eximius planè fuit in hac arte tuendæ existimationis: siquidem in hujus beneficio è privato cubiculo Mundi utriusque habenas sic moderatus est, ut obsequentissimas eas semper habuerit.

§. Quia tum etiam, cùm ruina statuum præ oculis est, præstat eorum permittere interitum, quàm existimationis jacturam facere: sine hac enim illi in integrum restitui nunquam possunt. Quapropter in gravissima illa tempestate conspirationis Cameracensis, etsi Respublica Veneta perditam se videret; prudentissimus tamen ille & fortissimus Senatus satius esse duxit constantem ea in re se præbere, quam aliquam prodere ignaviam, mediis utendo illicitis. Dominandi libido serviles reddit Principes. Id quia expendere omittebat Otho, passim *c protendens manus adorare vulgum videbatur, jacere oscula, & omnia serviliter pro dominatione* gerere; hoc ipso nimirum, quo ambiebat Imperium, quàm eô indignus esset, palam omnibus faciens. Ne in inopia quidem & indigentia expedit mediis uti violentis, & minus decoris, aut subsidia ab extraneis petere; utrumque enim periculosum, & neutrum ad egestatem sublevandam sufficit. Quid? quòd tenuitati isti existimatione consulitur meliùs. Tam quis opinione locuples est, ac alius multis reconditis & occultis opibus. Ità Romani sibi olim persuadebant; quare etsi in diversis oc-

M ca-

a Tacit. l. 2. Hist. b *Erat grande momentum in nomine urbis & prætextu Senatus.* idem l. 1. Hist. *c* ibidem.

casionibus afflictæ fortunæ iis offerrent Provinciæ pecuniaria & frumentaria subsidia, gratis tamen actis, ea noluerunt admittere. Perierant aliquando in mari duæ legiones; a *caterùm ad supplenda exercitûs damna certavêre Galliæ, Hispania, Italia: quod cuique promptum, aurum, equos, arma offerentes; quorum laudato studio, Germanicus armis modo, & equis ad bellum sumptis, propria pecunia militem juvit.* Binis item aliis temporibus, cum in maxima rerum calamitate & penuria Senatui Romano pateræ quædam aureæ magni pretii offerrentur, b una vice *legatis gratia acta pro magnificentia, curaque; patera, qua ponderis minimi fuit, accepta;* c & alia vice, rursum *gratia acta, aurum non acceptum.*

§. Auctoritas & existimatio Principis variis ex caussis nascitur. Aliæ ad personam ipsius pertinent, aliæ ad ejus statum. Quæ ad personam pertinent, aut corporis sunt, aut animi. Corporis, si aptè conformatum illud sit, & dispositum, ut Majestatem sustinere valeat; etsi Naturæ defectus animi virtutes interdum supplere soleant. Erant illi sanè non exigui in Carolo Emanuele Sabaudiæ Duce; excelsitas tamen animi & magnitudo, ingenii vivacitas, aptissimi pro aula mores, & urbanitas, suspici eum faciebant. Motus aliquis severus & gravis in caussa est, ut pro Principe habeatur is, qui absque eo spretus fuisset ab omnibus; cui tamen sic miscere oportet humanitatem, ut servetur auctoritas, non ut incurratur in odium, aut arrogantiæ nota contrahatur, quo nomine à Tacito collaudatur d *Germanicus, qui visu & auditu juxta venerabilis, cùm magnitudinem & gravitatem summa fortuna retineret, arrogantiam & invidiam effugerat.* Ad hæc pretium quoque & splendor vestium admirationem pariunt apud alios, & auctoritatem conciliant: plebs enim his exterioribus capitur, & cor humanum oculos non minùs, quàm intelligentiam in con-

a Tacit. lib. 1. Annal. b Liv. l. 22. c ibid. d Tac. lib. 2. Annal.

consilium adhibet; *a* quare optime dixit Rex Alphonsus Sapiens, *que las vastiduras fazen mucho conozer à los Homes por nobles, o por viles. E los Sabios antiquos est ablecieron, que los Reyes vistiessen paños de seda con oro, e con piedras preciosas, porque los Homes los puedan conoscer luego, que los viesen à menos de preguntar por ellos.* Rex Assuerus petentibus aures dabat, *indutus vestibus regiis, auroque fulgens, & pretiosis lapidibus.* Ideo Deus præcepit Moysi: *Faciesque vestem Sanctam Aaron fratri tuo in gloriam, & decorem.* Et fecit eam ex purpura auro intertexta, aliisque maximi pretii rebus *b* exornata, qua usi sunt postea successores, uti & etiamnum faciunt summi Pontifices, etsi majori cum modestia minorique sumptu. Quòd si Pontifex Dei brachium *c* est in terris, si tonitrui instar censuras fulminat, æquum omnino est (quicquid cavilletur Impietas) ut sicut Deus ornatur splendore *d* lucis (vestimento cæli) ita ipse quoque terrena vestiatur pompa, & sublimis in sede à succollantibus *e* deportetur. Eadem ratio in Principibus locum habet, qui Dei vicem in temporalibus *f* obeunt.

Ampla item & sumptuosa Palatia, magnifico ornatu *g* instructa: nobilitas & claritas *h* familiæ; custodiæ Nationum, quarum fidelitas exploratior *i* est, splendor & amplitudo aulæ, aliæque ostentationes publicæ, existimationem pariunt poten-

 tiæ

a L. 5. tt. 5. p. 2. b *Ipsa quoque textura & cuncta operis varietas erit ex auro, & Hyacintho & purpura.* Exod. 27. 8. Esth. c. 15. 9. Exod. 28. 2. c *Si habes brachium sicut Deus, & si voce simili tonas.* Iob. c. 40 4. d *Decorem induisti: amictus lumine sicut vestimento.* Psal. 103. 2. e *Circumda tibi decorem, & in sublime erigere, & esto gloriosus, & speciosis indutre vestibus.* Iob. 40. 5. f *Ego dixi; Dii estis, & filii excelsi omnes.* Psalm. 8 1. 6. g. *Magnificavi opera mea, ædificavi mihi domos.* Eccles. 2. 4. h *Nec erit ante ignobiles.* Prov. 22. 29. i *Potestas & terror apud eum.* Iob. 25. 2.

tiæ Principis, & Majestatem addunt. Ejusdem excellentiam indicant illustriores tituli statuum aut industria, aut hæreditate acquisitorum, qui eidem solent tribui. Sic Isajas supremi rerum omnium effectoris ac Principis Majestatem variis nominibus ac titulis a explicat. Hisce itaque studeat Seren. Vestra personam suam regiam illustriorem reddere: modò tamen non ex levitate deferantur aut adulatione; sed ex universali omnium applausu, fundato in virtute & vera animi fortitudine, quales fuêre, quibus honorati sunt olim Serenitatis Vestræ Antecessores, Rex Ferdinandus Sanctus, Alphonsus Magnus, Sanctius Fortis, Iacobus Pugnator, Alphonsus Magnanimus, & alii.

§ Præstantia virtutum; aliæque naturæ perfectiones, quæ in bono Gubernatore requiruntur, existimationem & auctoritatem conciliant Principi. Vna sola, quæ reluxerit in illo seu ad militiam pertineat, seu ad pacem, aliarum defectus abundè supplere solet; ut si seipsum impendat negotiis, tametsi non omnino satisfaciat: nam omnia ad Ministros remittendo, valde vis Majestatis imminuitur, quare & b *SallustiusCrispus Liviam monuit, ne Tiberius vim Principatus resolveret, cuncta ad Senatum revocando.* Vna aliqua res sapienter laudabiliterque statuta à Principe opportuno tempore sine consultatione aliena: una indignatio, & potentiæ suæ vires vel leviter ostendisse, timeri eum faciunt & suspici. Animi item constantia in utraque fortuna: existimat enim vulgus supra communem esse naturam, secundis rebus non attolli, adversis non dejici; immo divinum aliquid in tali inesse Principe.

§. Æquabilitas in operando magnam insuper existimationem Principi comparat: judicii enim compositi & prudentis indicium est. Si favores suos intempestivè impertiverit aliis, aut offensas leviter

a *Et vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius, Deus, fortis, Pater futuri seculi, Princeps pacis,* If. cap 9.6. b Tacit. l. 1. Annal.

viter ulcisci voluerit, timebitur quidem; sed non æstimabitur, quomodo, *Vitellium subitis offensis, aut intempestivis blanditiis mutabilem contemnebant, metuebantque.*

§ Ad tuendam præterea existimationem etiam Prudentia conducit, ne videlicet conetur Princeps, quod potentia obtinere non potest. Immensa ea sit oportet, si Princeps bellum suscipiat, in quo nulla victoriæ spes, aut plus à subditis deposcat, quam liceat, & fieri possit, nec tamen occasionem iis det obedientiæ abjiciendæ. Attentare illud, nec posse ad effectum perducere, in Principe indecorum est, temerarium in subditis.

§. Tanti fiunt Principes, quanti semetipsi faciunt: etsi enim honor in eximatione aliena positus sit, hæc tamen ex præjudicata opinione fere de unoquoque formari solet, quæ major est, aut minor (si prudens saltem) prout animus ipse aut spiritus sumit à fortitudine, quam in semetipso experitur, aut eosdem perdit, si meritis careat. b *Optimi quippè mortalium altissima cupiunt*; ignavi verò nihil audent, & indignos se omni honore judicant. In his non semper demissio virtus est, & modestia, sed vilitas quædam animi; unde jure merito feruntur ab aliis, dum dicunt ideò se altiora non appetere, quòd sciant, se ea non promereri. Parum aberat, quin Blæsus Imperio indignus videretur, eò quòd rogatus illud suscipere c contemneret. Infelix status, cujus caput aut Principis titulo indignum se reputat, aut plus etiam quàm Principem æstimat. Primùm illud, abjectio animi est, hoc alterum pro tyrannide habetur.

§ In istis animi dotibus etiam casus locum habet; contingit enim cum iis ipsis vilipendi Principem, quando Prudentia minùs felix est, aut eventus non sat respondent consiliis. Gubernatio in se bona

 est,

a Tacit. lib. 2. Hist. *b.* ibidem. l. 4. Annal. *c Adeo non Principatus appetens, ut parum effugeret, ne dignus crederetur.* ibidem. l. 3. Hist.

est, sed ita infausta, ut omnia minùs rectè sub manus succedant. Quod non semper providentiæ humanæ vitio accidit; sed divina potiùs sic disponit & ordinat, dum fines hi particulares hujusce inferioris regiminis, cum iis, quos gubernatio illa suprema & universalis sibi habet propositos, non omnino consentiunt.

5. Addo illud etiam, non sufficere omnes animi & corporis dotes, ad tuendam Principis existimationem, si ipsa ejus familia dissoluta sit. Ab illa tota ejus dependet auctoritas, neque ulla res difficilior, quàm domum propriam habere bene compositam. Sanè minus arduum plerisque videri solet integram gubernare Provinciam quàm unam domum, eo quod Princeps curam istam in postremis habeat, animo ad majora attento, aut quia obstat amor proprius, aut deest animi robur ad id necessarium, aut est naturalis quædam ignavia, aut illi certè, qui circa Principem sunt, insolentias domesticas & famulorum delicta sic norunt tegere, ut remedium iis adhibere non possit. Non minima Agricolæ laus fuit, *domum suum primam coercuisse*, nunquam permittendo, ut aut liberti, aut servi *a* publicis rebus se immiscerent. Multi Principes Status suos regere sciunt, pauci suas domos. Galba Imperator erat minime malus, suo tamen palatio non optimè præfuit: neq; enim in isto minora dominabantur vitia, quam in Neronis *b* aula. Laudi datum Tiberio Imperatori non exiguæ, quod *modesta* illi essent *servitia*. Nulla Gubernatio rectè laudabiliterque institui poterit, *c* ubi domestici simul imperant, & prædas agunt; aut superbia sua aliisque vitiis auctoritatem ejus prostituunt. Si boni illi sunt, Principem quoque bo-

a *Primam domum suam coercuit, quod plerisque haud minus arduum est, quàm Provinciam regere: nihil per libertos, servosque publicæ rei.* Tac. in vita Agric.
b *Iam afferebant cuncta venalia præpotentes liberti, servorum manus subitis avidæ, tanquam apud senem festinantes*, idem l. 1. Hist. c Tac. l. 4. Hist.

bonum efficiunt; si improbi, tametsi bonus sit Princeps, improbus tamen videbitur. Ab illis actiones Principis suum mutuantur pretium, & bona ejusdem fama dependet pariter, & mala; siquidem aliorum virtutes & vitia ipsi solent tribui. Si prudentes sint domestici, errata ejus dissimulant, immo quo ad fieri potest, omnes ejus actiones ab errore vindicant, & deprædicando, magis illustres reddunt. Relatæ ab illis cum quadam gratia, admirationem pariunt. Quicquid de Principe manat in publicum, id magnum judicatur à populo. Intra palatia Principes aliorum hominum consimiles sunt; existimatio tamen majores eos fingit, & recessus ille atque à communi aliorum consortio segregatio, segnitiem eorum & inertiam contegit: quod si famuli minus prudentes sint, & secreti haud satis tenaces, per eos tanquam per rimas quasdam illam indagat populus, & reverentiam exuit, qua eos antea suspiciebat & venerabatur.

5. Denique ex ipso etiam statu augescit existimatio Principis, si nimirum leges optime constitutas habeat, & Magistratus, si in eo Iustitia vigeat; si unam tueatur Religionem; si Majestati supremæ honorem & obedientiam deferat; si annonæ & ubertatis curam habeat; si artes & arma floreant, & eluceat in rebus omnibus ordo quidam constans, & æqualis harmonia, à manu Principis profecta; immo etiam si felicitas statuum ab ipsomet dependeat Principe: nam si absque hoc illa potiri possint, facile eum despiciūt. a *Aratores in Ægypto cœcum non suspiciunt*; cum enim Nilus inundatione sua omnes late agros irriget, fœcundetque, nubibus gaudquaquam indigent.

a Plin.

SYMBOLVM XXXII.



Concha de rore cœli concipit, & in candidissimo ejus sinu nascitur, & sese prodit pulcherrimus ille margaritæ partus. Nemo tantam ejus elegantiam ab exteriori forma tam rudi & impolita conjiceret. Haud aliter sensus falli solent in actio-

num

rum exteriorum examine. si secundum extimam rerum faciem judicent solum, nec ad interiora penetrent. Veritas ab opinione non pendet. Aspernetur eam Princeps, si è rationis præscripto egisse se sciat. Nihil magnopere arduum aut eximium audebit aggredi, si ad sensum vulgi cum metu suo velit in deliberationem descendere. In semetipso se quærat; non in aliis. Regnandi ars ob tenues istas existimationis umbras conturbari se non sinit. In illo Rege hæc major est, qui pacis, belliq; artes rite moderari noverit. Subditorum honos è quacunque re nævum contrahit; ille autem Regis cum beneficio publico conjunctus est: durante hoc crescit; imminuto interit. Nimium etiam haberet periculi gubernatio, fundata in legibus existimationis à levi vulgo institutis. Earum despicientia, animi magnitudo, & constantia est in Principe, cui pro suprema lege salus Populi est. Gloriabatur olim in Senatu Tiberius, *a* quod *offensionum pro utilitate publica non pavidum* se exhiberet. Animus erectus & alacer incertos vulgi rumores, & famam popularem nil metuit. Qui inanem spernit gloriam, vera solidaque fruetur. Non ignorabat id Fabius Maximus, cum salutem publicam rumoribus, & querelis vulgi anteponeret, qui tarditatem ejus incusabat; uti & magnus ille Dux in captivitate Ducis *b* Valentini, qui etsi sese illius commisisset potestati, fidemque securitatis publicam ab eo accepisset, propter occultas tamen molitiones, quas denuo illum adversus Regem Catholicum suscepisse Magnus Dux rescierat in custodiis eum detinuit, ratus nimirum incommodorum potius, quæ ex libertate illius oriri possent, habendam esse rationem, quàm sermonum contra se, & querimoniarum, quasi datam fidem violasset; qua de re ut se purgaret *c* tunc palam, nullo modo expedire videbatur. Rex Sanctius, cognomento Fortis, gloriosus fuit, & bellicosus, surdus tamen ad

M 5 obtre-

a Tacit. lib. 4. Annal. *b* Mar hist. Hisp. l. 28. c. 8. *c* idem, hist. 7. Hisp l. 14. c. 2.

obtrectationes suorum Subditorum, prælium ad Cæsarianum (sic urbem vocant; quævulgò Xeres dicitur) detrectavit. Satius est, Principem ut prudentem timeri ab hostibus, quam ut præcipitem aut temerarium.

§. Hi discursus non eo spectant, ut Principem abjectum & vile Reipublicæ mancipium esse velim, adeò ut quacunque de caussa, aut utilitatis specie fallat datam fidem, aut pactis conventisque contraveniat: talis enim fidei violatio nec ipsi aut ejus Statui nullum accerset commodum, sed ruinam potius; & publicum pariet detrimentum; neque diu securum esse potest, quod honestum non est; uti in Aragoniæ regno videre fuit, turbato toties, totque sæpe calamitatum, acimminentium subditis miseriarum procellis agitato, eò quod Rex Petrus Quartus tam pacis quam belli tempore ad commodum magis, quàm ad existimationem & famam cuncta referebat. Vtilitas & honestas junctæ, & pari passu ambulent, oportet. Nec in eam me adduci patior sententiam a *nihil gloriosum, nisi tutum, & omnia retinẽda Dominationis honesta*; neque enim quod indecens est, bonum medium esse potest ad illam tuendam; neque si fuerit, ideo honestum erit, aut excusandum. Illud solum contendo, ut Principis animum opinionibus vulgaribus superiorem faciam, & constantem adversus vanas Populi obtrectationes. Vt sciat cedere tempori, & dissimulare offensas: deponere gravitatem regiam: aspernari inanem famam, oculis in vera illa & solida defixis: in arena denique ut ajunt, ac necessitate consilium capere, si ita expedire visum fuerit ad status sui conservationem; nec decipi se sinat vanis quibusdam gloriolæ umbris, pluris scilicet eam æstimando, quam utilitatem publicam; id quod Regi Henrico Quarto vitio datum fuit, nolenti eorum sequi consilium, qui suasores illi fuerant, ut Ioannem *b* Paciechum Villenæ Marchionem comprehenderet,

a Salust. *b* Mar. hist. Hisp. l. 23. c. 7.

henderet, tumultuum & commotionis inter regni Proceres auctorem & incentorem: excusando se, quòd fidem illi publicam dedisset Madritum veniendi, contra quam agere sibi non liceret. Frivola excusatio, inane fidei & clementiæ specimen vitæ suæ & saluti publicæ anteferre, erga eum præsertim, qui concessa sibi securitate abuteretur ad perniciem ipsi personæ regiæ machinandam, unde gravissima ad ipsum Regem, & universum ejus regnum manarant damna ac detrimenta.

Nil Tiberius Cæsar morabatur, vitio sibi verti à nonnullis quòd tanto tempore in insula Capreis cunctaretur, in solos calumniatores intentos habens oculos, neq; Galliæ laboranti succurreret, cujus bona pars jam tum perierat, neque legiones in Germania componeret. Hæc, inquam, nihil ille morabatur, quin *tantò impensiùs in securitatem compositus, neque loco neque vultu mutatus, a sed ut solitum per dies illos egit*. Constantia prudens audit, non curat magnopere judicia & sensus imperitæ multitudinis, sciens rebus bene gestis, obtrectationem postea in majorem cedere gloriam, & seipsa sensim evanescere. Diffidebat exercitus electioni Saülis in Regem, eumque aspernando dicecat: b *Num salvare nos poterit iste?* Dissimulavit tamen verba ista Saül, & surdis accepit auribus (neque enim Principes audire omnia convenit) & milites suum postea damnantes errorem palinodiam cecinerunt, immò & in obtrectationis auctorem inquisiverunt, infami mulctandum morte, si c deprehenderetur. Non fuisset factum prudens, electionem suam in discrimen objicere, præ se ferendo notitiam sinistri illius popularis judicii. Nimia viatoris esset levitàs, si ab importuno locustarum stridore moras sibi in itinere injici pateretur. Ex rumore vulgi statuere vecordia

M 6 a est,

a Tacit. lib. 3. Annal. b 1 Reg. 10. 27. c *Quis est iste, qui dixit: Saul num regnabit super nos? Date viros & interficiemus eos.* 1. Reg 11. 12.

a est. Timere illum, & quæ statuta sunt semel, revocare, prorsus indignum. Vix unquam firmum esset ullum consilium, si à vulgo dependeret, qui caussas, quæ impulerint Principem, omnes penetrare non potest, neque eas publicare expedit: hoc enim esset sceptri auctoritatem illi tribuere. In Principe tota Populi potestas sita est. Principis est agere, Populi jussa exequi, bona interim fide sibi persuadendo, recte ac juste ita præcipi. b *Si, ubi jubeantur, quærere singulis liceat, pereunte obsequio, etiam Imperium intercidit.* Tam hæc ignorare oportet eum, qui paret, quam scire c alia. Principibus *summum rerum judicium Deus dedit*, subditis *obsequii gloria relicta* d *est*. Illud solum postulatur à Principe, ut obligationi suæ in statuendo & decernendo faciat satis; quod si postea non omnia è voto succedant, animo ne cadat: satis enim est, nihil imprudenter egisse. Quod optimum etiam videtur consilium, infirmum est, & casibus variis obnoxium. Quo Monarchia est amplior eo magis exposita est eventibus minùs prosperis, quos aut casus secum trahit, aut judicium humanum præcavere satis haud potest. Grandia corpora grandes infirmitates pati solent. Nisi Princeps fortiter constanterque negotiis insisteret, quicquid obtrectent alii, infelicissimam vitam viveret. Si errare eum contingat, animo opus est, ne metu percellatur, aut in statuendo deinceps fiat anceps & tardior. Princeps qui leviter suspicatur, omnia, quæ egerit, improbatum iri ab aliis, nimis etiam potentiæ suæ coarctat limites multisque inanibus Phantasiæ terroribus sese objicit; id quod à persuasione quadam propria superstitiosa, aut melancholici humoris abundantia plerumque nascitur. Isthæc incommoda David agnovisse videtur,

a *Non ex rumore statuendum.* Tacit. lib 3. Annal.
b idem lib. 1. Hist. c *Tam nescire militem, quam scire oportet.* Tac. l. 1. Hist. d *Tibi summum rerum judicium Dii dedere, nobis obsequii gloria relicta est.* Idem l. 6. Ann.

tur, cum Deum præcaretur, ut tolleret à se opprobria, quæ ipse sibi *a* imaginabatur. Constantia itaque sese armet Princeps adversus quoscunque eventus, & vulgi opiniones, & fortem se præstet, in tuenda vera & solida existimatione personæ suæ, & armorum, quando illa amissa, aut violata, una secum Imperium in discrimen adducit. Optime hanc rem intellexit Rex Ferdinandus *b* Catholicus, quando monitus à suo Patre Rege Ioanne Secundo Aragonio, ut tempori, necessitatique cederet, & Coronam suam collocaret in tuto, conciliando sibi animos Marchionis Villenæ, & Archi-Præsulis Toletani, Alphonsi Carrilii, honestissimis quidem mediis illud effectum dare studuit; induci tamen nunquam potuit, ut auctoritatem suam regiam Subditorum furori ac violentiæ minus decenter aut indecore inclinaret, in hoc enim plus inesse periculi augurabatur, quàm beneficii in eo, quod voluntatum studia sibi pararet apud alios. Tempus, optimus artium magister est, & tale esse poterit, ut actiones humiles heroicas efficiat, & ipsas etiam submissiones ac deditiones in alterius potestatem fortitudini tribuat. Finis honestus ac licitus est, qui eas nobilitat. Vitellio *c* Tacitus exprobrat, quod *sectari cantantē* Neronem fuerit *solitus, non necessitate, qua honestissimus quisque sed luxu & sagina mancipatus, emptusque.* Non minus constanti animo opus est, ad parendum necessitati, quam ad illam superandam, & quod abjectio interdum putatur, & vilitas, honoris est studium, quando nimirum ad hunc non amittendum aut certe ad conservandum, dissimulantur ad tempus offensæ Qui illico ultionem parat, magis passione duci se sinit, quàm honore. Iracundiæ quidem fit satis; at divulgatur amplius, & publicatur infamia. O quoties profusus sanguis rubrica fuit, qua conscriberentur injuriæ! quoties in ipso offendentis vultu vulneribus conciso legere li-

a *Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum,* Ps. 118, 39. *b* Mar. hist Hisp. l. 29. c 9. *c* Tac. l. 2. Hist.

cuit cicatricibus quasi literis quibusdam exaratam offensi infamiam! Sæpiùs vindictâ, quàm dissimulatione deperditus fuit honos: hæc oblivionem inducit, illa memoriam: magisque in eum conjicimus oculos, qui injuriam accepit, quàm qui ultionem sustinuit. Qui prudens honoris sui æstimator est, in bilance eum pendit, ac librat cum vindicta, cui ille, adjecto quocunque facomate notitiæ publicæ multum præponderat.

Etsi verò Principi suaserim, ut famam popularem insuper habeat; hoc tamen in casibus solùm allatis velim intelligi, si nimirum jacturam illius bonum publicum compenset, aut aliter impediret negotia magni momenti, quæ Populus aut non capit, aut certe non recte intelligit: nam postea successus iste felicior & rei honestas, amissam famam cum usura etiam existimationis & honoris restituunt. Interim prudenter fecerit Princeps, si quoad fieri potest, semper actiones suas, ad popularem auram accommodare studeat: eosdem enim fere effectus, ac vera illa gloria operari solet. Vtraque in hominum imaginatione est posita, & vox popularis nonnunquàm, licet falsa sit, tantam meretur fidem, ut nullo unquam postea tempore, aut actione contraria obliterari valeat.

SYMBOLVM XXXIII.

QVod speculum integrum ræpræsentat, idem etiam confractum in qualibet sua particula exhibet; sic Leo in utroque speculi fragmento præsentis Emblematis se contuetur, fortitudinis, & generosæ constantiæ Symbolum, quam in omni casu Princeps conservare debet. Speculum nempe publicum est, in quo Mundus se contemplatur, ut recte dixit Rex Alphonsus Sapiens, agens de actionibus Regum, & expendens quales eas esse deceat. a *Porque los Omes tomen exemplo dellos, de lo que les ven fazer, e so-*

a L. 4 tt. 5. p. 2.

e sobre esto dijeron por ellos, que son como espejo, en que los Omnes ven su simejanza de apostura, ò de enatiez. Eam ob rem, sive eum fortuna secunda servet integrum,



sive frangat adversa, idem semper in eo vultus appareat oportet. Quod quidem in secunda difficilius, quia affectus de se facile emicant, & ratio cum glo-

ria

ria evanescit. Attamen magnanimum pectus à summa etiam felicitate efferri se non sinit; uti in Vespasiano videre licuit: nam etsi communi omnium consensione Imperator consalutaretur, a *nihil tamen in ipso tumidum, arrogans, aut in rebus novis novum fuit.* Quisquis unà cum fortuna animum mutat, fatetur etiam etiam se non promeruisse;

b *Frons privata manet, non se meruisse fatetur,*
Qui crevisse putat.

Hæc constans modestia etiam in Pisone enituit: nam adoptatus à Galba, c *nullum turbati aut exultantis animi motum prodidit: sermo erga patrem Imperatoremque reverens: de se moderatus: nihil in vultu, habituque mutatus: quasi imperare posset magis, quam vellet.* Sed & à casibus adversis Fortitudini solet esse periculum: illi enim homines plerumque nec opinantes obruunt; cùm nemo quisquam fere sit, qui calamitates omnes, quæ accidere sibi possunt, serio cogitet. Quæ caussa est, cur plerosque incautos, & ex improviso eæ opprimant, & cur tantopere tunc conturbetur animus, aut propter nimium felicitatum amorem, quas amittit, aut ob periculum vitæ, cujus prorogandæ desiderium omnibus à natura est inditum. In aliis locum habeant licet passiones istæ, non in Principe, cujus est regere alios tàm in adversa fortuna, quam prospera, & placidum semper ac compositum præ se ferre vultum, & verba intrepida; qualis Otho fuit, etiam Imperio exutus, d *Placidus ore, intrepidus verbis, intempestivas suorum lacrymas coërcens.* In cruento illo prælio ad Navas Tolosæ Rex Alphonsus Nonus, eadem semper animi, vultusque serenitate inter arma preseveravit. Nullus unquam casus Regis Ferdinandi Catholici affectum aut passionem detegere potuit. Læsus aliquando graviter à furioso quodam Barcinone, nihil ideò commoveri visus fuit, illud solum præcepit, ut invasorem coërcerent. Carolus Quintus Imperator, cum Ingolstadium obsideret, nec vultum immuta-

a Tac. l. 2. Hist. b Claud. c Tac. l. 1. Hist. d Tac. l. 2 Hist.

tavit nec locum, quantumvis hostes continua tormentorum explosione tentorium ejus dilacerassent, & nonnulli juxtà à latere interfecti cecidissent. Non minori cum constantia Rex Hungariæ (Augustissimus nunc Imperator) & Serenissimus Infans Ferdinandus (ambo fortitudinis & facinorum Caroli V. gloriosi æmuli) perstitêre intrepidi in prælio Nordilingano, nil quicquam territi Chiliarchæ cujusdam morte, qui proximè illos tormenti majoris ictu interierat. Nec omittendum hoc loco exemplum Maximiliani Bavariæ Ducis, & sacri Romani Imperii Electoris: qui tot victoriis celebris quas, dum exercitui Vnionis Catholicæ summa cum auctoritate præesset, reportaverat; non ideò superbia elatus fuit, neque postea fortuna adversa animum suum heroicum frangi passus est, tametsi Status suos videret perditos, & in Monacensi suo palatio (digna fabrica tanto Principe) hospitantes Regem Sueciæ, & Comitem Palatinum Fridericum, ipsumque Fridtlandię Ducem non minùs sibi infensum & hostem, quàm duos illos experiretur.

Dividat sanè instabilitas temporum atque invidia, & in diversas distrahat partes speculum statuum, in qualibet tamen illarum, quantulacunque etiam sit, Majestas semper integra perseveret. Quisquis ad Sceptrum natus est, mutari non debet ad quemcunque eventum & casum. Nec ullum tam gravem aut acerbum ducat, ut ideò à se ipso desciscat, aut personam, quam sustinet, dissimulet. *a* Rex Petrus, etiam postquam in manus Regis Henrici fratris sui & capitalis hostis incidisset celare noluit, quis esset; quin potiùs, cùm dubitaretur, num ipsus esset, altà voce ultro exclamavit; *Ego sum, Ego sum.* Quid? quod hæc ipsa constantia servandi in rebus adversis decorum & Majestatem regiam, unicum & ultimum earum interdum remedium sit, uti Poro *b* Indorum Regi accidit, qui captus

a Mar. hist. Hisp. l. 17. c. 13. *b* Plutarch. in apoph. Regum & Imp.

captus aliquando ab Alexandro Magno, & rogatus, quomodo tractari vellet, *Regiè*, inquit. Subjicienti vero Alexandro; Nunquid etiam aliud? Respondit iterum Porus; *Omnia hoc verbum complectitur, Regiè*. Quod heroïcum responsum sic affecit Alexandri animum, ut eum non modo in regnum suum restituerit, sed plures etiam illi provincias addiderit. Acerbitatibus & ærumnis cedere, est ad earum quasi partes sese adjungere. Fortitudo in victo etiam Victori placet, aut quia triunphum ejus clariorem efficit, aut propter ipsam virtutis vim. Animus violentiæ non paret, neque quicquam in eum potest Fortuna. Graves minas Carolos Quintus Imperator intentabat Ioani Friderico Saxoniæ Duci, quem captivum tenebat, ut ad dedendum sibi Ducatum VVirtenbergicum eum compelleret; ipse vero libere respondit: *Poterit quidem sua Majestas Cæsarea statuere de me, quicquid libuerit; ut tamen timorem huic incutiat pectori nunquam efficiet*. Id quod in occasione alia longè difficiliori reipsa satis ostendit: contigit enim, ut dum latrunculorum lusui intentus esset, capitis sententiam in se latam intelligeret; quo nuntio neutiquam ille turbatus, perinde quasi nihil ad se pertineret, Ernestum Ducem Brusuicensem, quicum ludebat, libera voce cohortatus est, ut non obstante illo ludere pergeret. Quod heroïcum responsum infamen rebellionis notam detersit aliquantum, & clarum eum reddidit. Actio unica generosioris animi, etiam cum vis ipsa ad mortem rapit, vitam illustrem relinquit & celebrem: quemadmodum hac nostra ætate evenisse meminimus Roderico Calderonio Septem Ecclesiarum Marchioni, cujus Fortitudo vere Christiana, & heroïca constantia toti mundo admirationi fuit, adeo ut æmulationem & odium commune tantæ ipsius fortunæ in laudem & commiserationem verteret. Ignavia & timiditas animi è violentis casibus neminem eripiunt, nec quicquam periculo turbatio detrahit. Constantia illud aut vincit, aut certè famosum efficit.

ficit. E vultu Principis periculi gravitatem vulgus colligit, haud secus atque ex naucleri oculis ii, qui in eadem navi sunt, num tempestas grandis sit. Atque ob eam rem valde expedit æqualem semper & serenam exhibere frontem, seu tranquilla sint tempora, seu turbida, ut neque metu Princeps concidat, neque superbia efferatur, neque alii de communi rerum statu judicium ferre valeant. Eadem de caussâ Tiberius tristissima quæque maximè occultare *a* laborabat. Perturbatio & confusio rerum omnium oritur, quoties è facie Principis tanquam illa cæli, perspicere licet tempestates, quæ impendent Reipublicæ. Mutare colorem ad quamvis Fortunæ auram judicii levitas est, & ignavia animi Constantia & æquabilitas vultus Subditos erigit, & hostes in admirationem rapit. Omnes in Principe suos defigunt oculos, & si metuat, ipsi quoque metuere incipiunt: ita b *Othonis vultum intuebantur*, quotquot cum eo accumbebant in conviivio, *utque evenit inclinatis ad suspicionem mentibus, cum timeret Otho, timebatur*; ubi vero timori & diffidentiæ locus est, ipsa quoque fides facile *c* deficit. Hoc tamen in iis casibus velim intelligi, quando periculum dissimulare, & celare calamitates expedit: in aliis enim publicæ tristitiæ significatio Principem minime dedecet, ut sic affectum suum palàm faciat subditis, & eorum sibi conciliet animos. Carolus Quintus Imperator lugubri indutus veste mœrebat ob Romanæ urbis expilationem. d *Apprehendens David scidit vestimenta sua*, cum mortem Saülis & Ionathæ intelligeret. Idem fecit Iosue propter cladem ab incolis urbis Hai acceptam, & e *pronus cecidit in terram coram arca Domini*. Nec quicquam justius, quàm in communi calamitate sic Deo se submittere; nam rebellionis quoddam genus esset, de manu

a *Hac audita, quanquam abstrusum, & tristissima quæque maxime occultantem Tiberium perculere*. Tacit. lib. 2. Annal. *b* idem lib. 1. Histor. *c Fides metu infracta*. Tac. lib. 3. Hist. *d* 2. Reg. c 1. 11. *e* Ios. 7. 6.

manu illlius bona solùm velle suscipere, non autem a mala. Qui castigationi sese subjicit, Deum ad misericordiam commovet.

§ Controverti hic potest, an tum saltem illa animi constantia minùs potenti suadenda sit, cùm potentioris auxilio indiget. Sed ea in re peculiari destinctione opus est. Qui oppressus ab hostibus petit suppetias, non se demittat nimiùm, nec nimis sollicitè alienam imploret opem, aliàs Fortunam suam prorsus desperatam faciet. Nullus enim est Princeps, qui sola motus misericordia jacenti dexteram porrigat, aut qui tueri velit eum, qui de se ipse rebusque suis jam sperare desiit. Pompeji caussa haud paullulùm in opinione Ptolomæi deperdidit, cùm tantam legatorum ejus submissionem coram usurparet oculis. Majori animo Rex Cheruscorum fuit, qui postea quam regno pulsus esset, Tiberii favore sibi utendum ratus, ad eundem dedit literas, b *non ut profugus, aut supplex, sed ex memoria prioris Fortunæ.* Nec minus illustre est exemplum Regis Mithridatis, qui victus ab Eunone hoste constantia planè regia sic eum fertur allocutus: c *Mithridates terra marique Romanis per tot annos quæsitus sponte adsum, utere ut voles, prole magni Achemenis, quod mihi solum hostes non abstulerunt.* Quæ res Eunonem permovit, ut ipse deinde pro Rege Mithridate apud Imperatorem Claudium d intercederet. Qui Principi suo fidelia præstitit obsequia, loquatur libere, si injuriam sibi fieri animadvertat. Ita fecêre Hermannus Cortessius Carolo Quinto, & Segestes e Germanico. In casibus aliis Prudentia necessitatem, tempus, & res ipsas expendat, & sequentes diligenter observet maximas: quod potentior intrepidum

a *Si bona suscepimus de manu Dei, mala quare non suscipiamus?* Iob. 2. 10. b Tac. l. 2. Annal. c Tac. l. 12. Annal. d *Muratione rerum & prece haud degenere permotus* Idem l. 12. Annal. e *Simul Segestes, ipse ingens visu & memoria bona societatis impavidus: verba ejus in hunc modum fuere.* Idem l. 1. Annal.

trepidum inferioris animum pro injuria fere accipiat, perinde quasi hic sese illi æquare velit, aut eum præ se contemnat. Quod item inferiorem facilè contemnat, si nimium is sese abjiciat & demittat. Ea de caussa Tiberius, Senatores nominabat, qui ad serviendum à natura facti essent; & tametsi his talibus opus haberet, illam tamen animorum vilitatem ferre nullo modo a poterat. Norunt scilicet Principes cujusque alacritatem & animi robur, & facilè in eos sunt injurii, quos sciunt id minimè graviter accepturos. Ex eo fundamento Vitellius Valerio Marino dignitatem consularem, quam Galba in eum contulerat, tanto tempore liberius distulit, quòd b *mitem, & injuriam segniter laturum* eum crederet. Quamobrem modestia quædam fortis, & fortitudo modesta perquam utilis erit Principi. & si omnino pereundum illi est, præstat animo magno & generoso id fiat; quam abjecto, & humili. Habebat illud præ oculis Marcus Hortalus c *avita nobilitatis etiam inter angustias fortuna retinens*, cùm Tiberius extremæ ejus necessitati remedium adferre nollet.

§. Quando is, qui potentior est, alteri honores debitos denegat (in actibus præsertim publicis) consultius est, etiam vi & astu quodam eos præripere aliis, quam ea de re verbis contendere. Qui dubitat, merito suo diffidit. Qui dissimulat, tacite suam fatetur indignitatem, & Modestia postea pro ridiculo habetur. Qui de facto animo forti, & bona cum gracia primas præ aliis occupat, quæ sibi debentur, nec offeruntur tamen, facili deinde negotio eas servat & retinet. Ita quondam Germaniæ Legatis contigit, qui cum in Pompeii Theatro inter Senatores assidere cernerent Legatos Nationum, quæ fortitudine animi, & constantia cum Romanis amicitia alias antecellerent, dixerunt, a nul-

a *Etiam illum, qui libertatem publicam nollet, tam projecta servientium patientia tædebat.* idem lib. 3. Ann.
b Idem lib. 2. Hist. c Idem lib. 2. Annal.

a *nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esse*, & inter eosdem Senatores sessium ceperunt. b *Quod comiter à visentibus exceptum, quasi impetus antiqui, & bona amulatione.*

§. De favoribus & gratiis, quæ à Principis dependent arbitrio, tametsi aut meritis, aut virtuti videantur debitæ. Subditus conqueri non debet, quòd in se illæ non conferantur, immò gratiæ potiùs agendæ sub honesto aliquo titulo, quomodo Vitelli tempore fecerunt nonnulli ab officiis suis c remoti: nam aulicus prudens omnes suos cum Principe sermones gratiarum actiones solet concludere. Seneca ista prudentia usus est, postquam cum Nerone collocutus esset de iis, in quibus eum nonnulli d accusabant. Qui querelis utitur, fatetur injuris se affectum; in eo autem, quem offensum credunt, non valde confidunt Principes. Omnes ea in re Deo cupiunt esse similes de quo in miseriis nostris non querimur, immò gratias potiùs pro illis agimus.

§. In deliberationibus & accusationibus constantia plurimum prodest: nam qui confestim iis cedit, reum se constituit. Qui innocens suas negat actiones, sontem se confitetur. Mens rectè conscia, & præsidio virtutis armata de æmulis triumphat. Si torpere incipiat, nec contra casus adversos nitatur fortiter, eorum obruetur fluctibus, nón secus ac fluvius aliquis aquarum impetu sternit arbores minus radicatas; eas verò, quæ altiores habent radices, movere loco non potest. Omnes Sejani amici, labente ipsius fortuna, ipsi etiam periêre. Vnus Marcus Terentius, qui ejus amicitiam se ambivisse & æstimasse constanter confessus est, eò quod illius beneficio gratiam Imperatoris Tiberii promeruisset, in judicio absolutus fuit, multatis exilio aut mor-

a Tacit. lib. 13. Annal. b Ibid. c *Actaque insuper Vitellio gratia, consuetudine Servitii.* idem lib. 2. Hist. d *Seneca (qui finis omnium cum dominante sermonum) grates agit.* idem l. 14. Annal.

morte aliis, qui eum *a* accusaverant. Dantur quidam casus, quando adeo constanti securitate opus est, ut nec conscientia se excuset, ne timidor videatur, nec commemorentur obsequia, ne exprobrari putentur; uti quondam Agrippa, cùm accusaretur, quod Plauto imperium procurasset, b *nihil pro innocentia, quasi diffideret, nec beneficiis, quasi exprobraret, disseruit.*

§ Nec solùm per seipsum subditis suis speculum se Princeps exhibeat, sed & per statum suum, qui quædam illius est idea, atque adeo in eo non minùs, quàm in propria ejus persona eluceant oportet Religio, Iustitia, Benignitas, & virtutes aliæ dignæ Imperio. Quia verò partes speculi illius sunt Consilia, Tribunalia, & Cancellariæ, etiam in his eædem virtutes reperiri debent, immo in Ministris singulis, qui speculum illud repræsentant: multum enim de Principis decedit existimatione, si ipse quidem benignum se exhibeat gratiam postulanti, & bona spe promissisque plenum abs se dimittat; ex alia vero parte colludat cum iis, qui sibi à secretis sunt, aliisque suis Ministris, ut aspero suo agendi genere petentem absterreant. Dolus, qui facile & brevi tempore deteget artificium, indignum generoso & regio pectore. Minister moneta publicata est, Principis signata effigie, & nisi probata illa sit & hunc ad vivum exprimat, tanquam adultera *c* rejicietur. Si caput, quod præest, aureum sit, manus quoque, quibus utitur, aureæ sint oportet, quales erant illæ sponsi in divinis *d* literis.

§. Sunt præterea principales hujus speculi partes etiam

a *Constantia orationis, & quia repertus erat, qui efferret, quæ omnes animo agitabant, eo usque potuere, ut accusatores ejus, additu quæ ante deliquerant, auxilio aut morte multarentur.* Tacit. lib 6. Annal. *b* idem lib. 13. Ann. c *Præfectus, nisi formam tuam referat, mali fati instar subditis efficitur.* Them. orat. 17. d *Caput ejus aurum optimum. Manus illius tornatiles aureæ.* Cant. 5. 11. & 14.

etiam Legati, qui Principis auctoritatem sustinent: & sanè malè consuleretur fidei publicæ, nisi istius verba & veracitas, in illis quoque reperirentur; & sicut si vicem illius obeunt, quantum ad potentiam & animi magnitudinem attinet, ita in omni casu eam præ se ferre sic debent, ac si Princeps ipse coràm præsens adesset. Ad hunc modum egit a Antonius Fonseca, qui postquam Regem Carolum Octavum nomine Regis Catholici monuisset, ne arma Neapolitanis finibus inferret, donec via Iustitæ, quis potior Iure esset, declararetur; nec quicquam se proficere videret, insigni cum animi libertate palàm edixit, Regem suum conscientiæ jam suæ satisfecisse, ut deinde liberata fide, viribus & copiis in eam partem se dare posset, quam æquiorem judicaret Nec ultrà moratus coram Rege, & Proceribus, qui in conventu aderant, initi antea fœderis tabulas laceravit. Sicuti Ministrum Principis sui maximis instructum esse decet, ita & Majestate illius, fortitudine, & præstantia animi.

a Mat. hist. Hisp.l. 16. c. 7.

SYM-

SYMBOLVM XXXIV.



QVi fruticem rosaceum spinis & sentibus aspe-
rum intuetur oculis, is persuadere sibi vix po-
terit, è tam spinosa matre, adeo bellam venustam-
que filiam, qualis est Rosa, progenerari posse. Magna
utique fiducia opus est, ad irrigandum & expectan-

N dum,

dum, dum viriditatem induat, & protrudat admirabilem illam foliculorum pompam, quæ odore tam delicato nares recreat. Longa tamen spe, & tolerantia experiri tandem licet, laborem non fuisse inutilem, nec malè collocatas spinas, quæ florem adeo bellum fragrantisque odoris produxerunt. Spinosi & asperi sunt naturæ nostræ corruptæ primi virtutis rami, sed post pulcherrimus illius flos tandem subnascitur. Ne Principem terreat primus rerum aspectus: per enim pauca sunt in regimine, quæ prima fronte jucunda appareant. Omnia spinis referta videntur, & difficultatibus. Sed experiundo multa fuere facilia, quæ segnibus ardua videbantur. Ne itaque animo cedat Princeps; nam si iis leviter cedat, à suamet apprehensione vincetur potiùs, quàm rei veritate. Toleret fortiter, speret patienter & constanter, nec tamen interim media dimittat è manibus. Quisquis sperat, fideli & optimo utitur comite, Tempore nimirum. Vnde Regem Philippum Secundum dicere solitum accepimus: a *Ego & tempus contra duos.* Impetus furoris effectus est, è quo grandia nasci solent pericula. Theobaldus Campaniæ comes successionem suam in Navarræ regnum valde reddidit dubiam, eò quod moræ impatiens in præstolanda morte Regis Sanctii patrui sui, adhuc ipso vivo regni occupandi occulte consilia agitasset cum Proceribus; hinc enim factum, ut Rex Sanctius Iacobum Primum Aragoniæ Regem hæredem adoptaret. Patientia multis trophæis inclyta est, & excelluit in ea Scipio, qui etsi in Hispania multas haberet offensionum occasiones, adeo tamen fuit patiens, b *ut nullum ferox verbum illi excideret*; quare etiam illud effecit, ut quæ in animo intenderet, feliciter & è voto illi succederent. Qui sperat & sustinet, Fortunæ superat ludibria, & eam sibi obstrictam reddit: quippe quæ ejusmodi spem & fiduciam in tot tantisque suis mutationibus pro blanditiis habet. Incertis Oceani fluctibus

a Mar. hist. Hisp. l. 12. c. 16. b Tit. Liv.

fluctibus non absque gravi periculoso sese Columbus objicit, ut novas inquirat Provincias; neque eum terret inscriptio illa Herculis in columnis Calpes & Abyles, *Non plus ultra*; neque aquarum montes, quæ proposito ejus obstare videbantur. Navigatione suâ Solis passus numerat: atque anno dies, horas diebus suffuratur. Acum nauticum polus deficit, chartas marinas æquoris lineæ, & itineris comites patientia. Omnia contra eum conspirant, at ipse forti animo difficultates omnes & obstacula spe & tolerantia superat, donec tandem novus Orbis invictam ejus constantiam præmio coronavit. *Ferendum & Sperandum*, Empedoclis fuit dictum, & posteà Imperatoribus Macrini Symbolum, unde huic Emblemati lemma sumptum. Pericula quædam sunt, quæ superare faciliùs est, quàm fugere; id quod probe scivit Agathocles, cùm victus, & Syracusis in Sicilia hostilibus armis cinctus, non turpiter sese hosti dedidit, sed relicta ibidem militum manu, quantum ad defendendam urbem satis esset, cum exercitu adversus Carthaginem profectus est, & is, qui uno in bello victor esse non poterat, artificio isto, è bellis duobus duplicem triumphum reportavit. Periculum temeritate interdum vinci solet, & despicientia illius varias hosti cogitationes injicit. Videns Hannibal Romanos post Cannense prælium auxiliares copias in Hispaniam mittere, potentiam eorum & vires formidare cœpit. Nemo rebus secundis nimiùm confidat, aut desperet in adversis. Inter utrasque versatur Fortuna, tam prompta ad extollendum, quàm deprimendum. Servet itaq; Princeps in omni casu animum constantem & robustum, paratum ad omnia, quicquid denique acciderit, nec perturbari se sinat majorum tempestatum minis: nonnunquam enim fluctus, quem exturbant è navi, quæ interitura est, projiciunt in aliam, quæ salva portum tenebit. Animus magnus & generosus cælum ipsum propitium habet. Ne temerè desperet Princeps ob pericula aliena, aut ea, quæ fortuiti casus secum afferunt

ſunt. a *Qui obſervat ventum, non ſeminat; & qui conſiderat, nunquam metet.* Non exiſtimet, afflictionibus ſuis ſe quemquam obligare. Lamentis & lacrymis ſeſe turpiter dedere, muliebre eſt: non illis Fortuna placari ſolet. Animus excelſus ſibi ipſi ſatisfacere ſatagit, aut ſolari ſeſe actione aliqua heroïca & generoſa, uti fecit Agricola, filii ſui morte intellecta; b *quem caſum, neque ut plerique fortium virorum ambitioſè, neque per lamenta rurſus, ac mœrorem muliebriter tulit: & in luctu bellum inter remedia erat.* Nihil omnino commoverit, aut vana gloria eſſe ſolet, aut nimia è caſu conſternatio.

§. In muneribus & honoribus petendis doctrina præſentis Emblematis utiliſſima eſt. Qui ſuſtinere & ſperare novit, fortunam novit triumphare, & vincere. Qui moræ impatiens auxilia & ſubmiſſionem animi vilitatem eſſe putat, contemptus jacebit, & derelictus ab omnibus. Honorem in eo ponere, ut alteri non obtemperes, eſt nemini imperare velle. Media ex fine metienda. Si in hujus conſecutione plus honoris inſit, quàm per illa amittatur, omnino iis uti convenit. Nolle ſuſtinere patienter, animi excelſitatem arbitramur, & imprudens ſuperbia eſt. Obtentis honoribus, mox obducuntur paſſuum veſtigia, quibus ad illos aſcenſum fuit. Multa ferre & pati, ut poſteà ad altiores honorum gradus evehatis, non vilis abjectio eſt, ſed eximium animi ad magna connitentis robur. Quædam ſunt ingenia, quæ moram ferre nequeunt, exiguo temporis ſpatio omnia volunt confici. Ita c *Brutidium artibus honeſtis copioſum, etſi rectum iter pergeret, ad clariſſima quæque iturum feſtinatio ſtimulabat, dum æquales, dein ſuperiores, poſtremò ſuaſmet ſpes anteire parat.* Iſto abrepti impetu media ſecuriora aſpernantur, quia tarda & brevioribus, etſi magis periculoſis, uti d malunt. His

a Eccl. 11. 4. b Tacit. in vita Agric. c Tac. lib. 3. Annal. d *Multos etiam bonos peſſum dedit, qui ſpretis quæ tarda cum ſecuritate præmaturâ, vel cum exitio properant.* Tac. lib. 3. Annal.

His evenire solet, quod ædificiis subito & tumultuario opere extructis antequam tigna & trabes rectè subsidere, & exsiccari potuerint, quæ mox iterum collabuntur.

§. In sperando & sustinendo maxima imperii præsidia consistunt: iis enim mediis fit, ut omnia agamus cum tempore, sine quo res nulla maturitatem assequi potest. Arbores, quæ mox ad primum calorem flores emittunt, citò eosdem deperdunt, eò quòd non expectaverint, donec hyemis asperitas præteriisset. Negotiorum fructu gaudere non potest, qui ea manibus ad maturitatem perducere contendit. Impatientia abortuum caussa est, & pericula *a* creat; & quia ea patienter ferre non possumus, sed ex iis quam primum emergere cupimus, majora ea facimus. Eam ob rem in iis tum internis, tum externis Reipublicæ malis, quæ per negligentiam nostram incrementum sumpserunt, consultius erit sinere, ut cursum suum teneant, & sensim curentur cum tempore, quàm accelerare remedium, si plus inde periculi sit. Si ante prævidere ea non potuimus, tolerare saltem discamus posteà. Ab oppositione incrementum capiunt: ea enim ratione fit, ut periculum, quod anteà aut occultum erat, aut minus notabatur, palàm fiat, & majora ei ponat obstacula, quem impedire cogitabat. Timor imprudenter armatus, contra superiorem potestatem, magis eam fatigat & spoliis suis illustriorem reddit. Eo modo Cerialis Trevirensium composuit animos, ne potentiæ Romanæ sese opponerent, dicendo: *b Octingentorum annorum Fortuna, disciplinaque, compages hæc coaluit: quæ convelli sine exitio convellentium non potest.* Multa non æque caderent irrita nisi timor noster & impatientia festinantiùs agerent. Metus & suspicio tyrannidis, ubi innotuerint, faciunt, ut jam esse reipsa incipiat, licet antea tyrannis non fuerit. Vnde non minoris fortitu-

N 2 dinis

a Impatiens operabitur stultitiam. Prov. 14. 17. *b* Tac. lib. 4. Hist.

dinis est in his talibus casibus nôsse dissimulare, quàm præcipitare cum remedio. Illud prudentiæ effectus proprius est, hoc verò ex metu oriri solet.

SYMBOLVM XXXV.



QVantò spiritus in campestri tuba magis arctatur & comprimitur, tantò majori cum Harmo-

monia & vocum varietate inde egreditur postea; ita prorsus a *multorum improbitate depressa* Virtus *emergit, & innocentiæ defensio intercluſa respirat.* Flamma generosæ mentis facile extinguitur, nisi Fortunæ adversæ ventus eam exſuſcitet. Excitatum ab illa ingenium de mediis circumſpicit, quibus eam meliorem reddat. Felicitas tanquam rosa, è spinis & ærumnis nascitur. Victus fuerat in navali prælio contra Genuenses, & captus Alphonſus Quintus Aragoniæ Rex, & ecce, quæ res expeditionem ejus adversus regnum Neapolitanum retardatura videbatur, eande n majori cum felicitate, auctoritateque maturavit, facto nimirum fœdere cum Philippo Duce Mediolanensi, à quo captivus tenebatur, qui & libertati illum restituit, & vires ad occupandum illud regnum ſuppeditavit. Neceſſitas eum impulit ad conciliandum ſibi hoſpitis animum; nam rebus proſpere fluentibus ſibi ipſi quis vivit; in adverſis tum ſibi, tum aliis. Illæ in apertum produnt paſſiones animi, ſuimet aliàs obliti; his verò factus cautior, idem animus *b* virtutibus ſeſe munit, ut mediis ad veram conſtantemque felicitatem; ex quo illud etiam fit, ut haud paulò facilius ſit ex adverſa emergere Fortuna, quàm conſervare ſemet in proſpera. In captivitate primùm enituêre inſignes animi dotes & ornamenta, quæ in Rege Alphonſo eò uſque latuerant abdita, & captus illorum amore Dux Mediolanenſis amicum eum habere voluit, & ſic obſtrictum abs ſe dimiſit. Plus victus obtinuit, quam victor ſperare potuiſſet. Ludit inter extrema Fortuna, & gaudet potentiæ ſuæ dare ſpecimen, ab uno migrando ad alterum. Nulla virtus eſt, quæ in caſibus adverſis non eluceſcat; haud aliter, atque in obſcura nocte ſtellæ coruſcant lucidiùs. Pondus ſup à injectum tum palmæ oſtendit robur, cùm unà cum illo altiùs aſſurgit. Inter urticas diutiùs fo-

 lio.

a Cicero. *b Secunda res acrioribus ſtimulis animum explorant: quia miſeriæ tolerantur, felicitate corrumpimur.* Tac. lib. 1. Hiſt.

liorum vigorem servat rosa, quàm inter ipsos flores. Nisi virtus etiam in adversis sese exereret, non victorias, non ovationes aut triumphos mereretur. a *Virtus, dum patitur, vincit.* E quo nemini non liquido apparet, quàm impius sit error (refutatus à nobis alibi) eorum, qui suadent Principi, ut abdicata tantisper virtutum constantia, vitiis sese accommodet, ubi necessitas postulaverit, quo tempore vel maximè in illis constantem persistere oporteret, & majori cum spe successûs melioris: quomodo plerumque eveniebat Ferdinando Secundo Imperatori, felicissimæ memoriæ, qui in maximis suis periculis constanter affirmabat, *malle sese imperio fortunisque omnibus exui, & cum universa sua Familia stipem ostiatim colligere, quam Majestatis tuenda caussa contra jus fasque admittere aliquid.* Dignissima sanè verba tam sancto Principe, cujus pietas singularis ac fides tantopere Deo placuit, ut ipse sceptrum illius moderari, & vicem Imperatoris hic in terris gerere voluerit, multas non absque insigni miraculo victorias illi largiendo. In periculis & calamitatibus maximis, cum spes omnis deficeret, atque adeo fortitudo & prudentia humana omnibus destituerentur mediis, felicior semper, & majori cum triumpho eluctatus est. Vivebant olim Romani Imperatores in pacis & deliciarum ubertate, suarummet tamen passionum pressi tyrannide, & variis jactati formidinibus. At sanctus iste Heros quietem & tranquillitatem animi reperit inter ipsos sævientes fluctus, quos contra Imperium, & Augustissimam ejus domum rebellium furor concitarat. Cantat in ærumnis justus, & plorat impius in sceleribus suis. Pueris sanè Babylonicis succensa fornax chori musici instar b fuit.

§ Miseriæ & ærumnæ magna secum emolumen-

a S. Chrys. b *Et non tetigit eos omnino ignis, neque contristavit, nec quicquam molestiæ intulit. Tunc hi tres quasi uno ore laudabant, & glorificabant, & benedicebant Deum*, Dan. 3. 50. & 51.

menta adferunt : nam corrigunt superbiam Principis, eúmq; in gyrum rationis revocant. Quàm furioso impetu nonnunquam consurgunt venti ! Quàm arroganter exæstuat & fremit mare, tumentibus undis quasi montibus quibusdam terræ cæloque minitando ! & tamen modica pluvia illud componit iterum, & malaciam reducit. Dum ærumnæ è cælo depluunt, elatio & jactantia Principis humi sternitur. Illæ è Tyranno moderatorem æquum efficiunt, ex incurio & rerum suarum negligente solertem ac providum : ipsa enim tum cogit necessitas, ut Populi curam suscipiat, habeat in pretio Nobilitatem, honoret Fortitudinem, exerceat Iustitiam, & Religionem veneretur. Potentia nunquam, in majori versatur discrimine, quàm cùm prosperè, & ad nutum fluunt omnia : sepositis enim tunc curis, Consilium & providentiam nimia securitas facilè jugulat. Plures Principes otio & quiete perierunt, quàm labore & ærumnâ, idem nimirum illis accidit, quod corporibus, quæ motu aliquo conservantur vegeta, absque eô verò facilè languere incipiunt. Ex quo illud etiam liquet, quàm in judicando de malis & bonis erremus graviter, nunquam ferè ea consectantes, quæ nobis magis sunt proficua. Fortunæ acerbitatem, rigorem & castigationem interpretamur, & nescimus admonitionem esse, & documentum. Munere illo inaurium & oviculæ, quo Iobum quondam donabant cognati ejus & amici, innuere voluisse mihi visi sunt, æquo & patienti animo ferenda omnia, & pretiosa quædam Dei esse monita afflictiones illas, quæ ipsi in aurem aloquerentur. Mera Dei misericordia est, si nos affligat interdum ; & contrà, dum præmia confert, castigatio est: nam præmio rationes debitorum expedit, & satisfaciendo aliquibus nostris meritis manet offensarum creditor ; at quando nos affligit, sibi ipse solutionem præstat, & nos ad emendationem exstimulat.

a *Et dederunt ei unusquisque ovem unam, & inaurem auream unam.* Iob. c. 42. 11.

SYMBOLVM XXXVI.



NAuta peritus ac ſolers non ſemper ad venti arbitrium navigat quin potius illius beneficio navigii ſui vela ita novit diſponere, ut optatum portum teneat, atque adeò eodem omninò vento ad quamcunque è duabus oppoſitis placuerit partem,

tem, suam appellit navem absque ullo itineris dispendio.

a *Porque sempre por via yrà direita,*
Quem do opportuno tempo se approveita.

At quando tranquillum est cælum, velorum remorumq; subsidio ipsum etiam ventum navigando superat. Non minori cum cura ac diligentia Princeps Reipublicæ navim moderari debet in imperii sui procelloso mari ad omnes tempestates gnaviter advigilando, ut iisdem prudenter juxta ac fortiter suo tempore & loco uti valeat. Naucleri officio fungitur, cujus fidei vita salusque omnium commissa est, neque ulla navis periculosior, quàm Corona exposita tot ambitionis procellis, tout scopulis hostium, tot Populi tempestatibus. Magna industria Regis Sanctii, cognomento Fortis, opus fuit, ut adversùs Fortunam armaret sese, & regni sui jus in tuto poneret. In eo tota fere consistit scientia politica, ut rectè discernere quis norit tempora, & iis uti; interdum enim citius in portum tempestas devehit, quàm malacia. Qui Fortunæ adversæ impetum novit frangere, prosperam eam facit. Qui cognito periculo, eidem cedit, & tempus indulget, illud superat. Vbi nauta animadverterit, fluctibus obsisti non posse, ab iis jactari se sinit, vela demittens; & quia resistentia vim potius vento adderet, exiguo aliquo utitur sinu, ut respiret aliquantulum navis, & sese supra fluctus elevet. Aliquid dare oportet periculis, ex iis emergere tandem liceat. Intellexerat Jacobus Primus Aragoniæ Rex, Nobilium, Populique contra se concitationem & odium; quia tamen nequaquam expediebat, importune obnitendo novum furori isti robur adjicere, sed tempus potius aliquod ei concedere, donec suapte sponte defervesceret; uti rivulis accidit, qui sæviente aliquâ tempestate, subita aquarum inundatione altum intumescunt, falli ultro se passus est, & tanquam in captivitate detineri, usque dum in-

a Cam. Lus. Cant, 1.

pristinam quietem & serenitatem restetuit omnia, & Regni habenis iterum potitus est. Similii prudenti moderatione usa est Regina Maria, *a* quando accommodando se Regni Proceribus, & ambitionibus eorum satisfaciendo, Castellæ Coronam sartam tectam conservavit, in pupillari ætate filii sui Regis Ferdinandi Quarti. Si nauta honori sibi duceret, tempestati non cedere, & contra eam vi & remis navem vellet impellere, actum de eo foret. Constantia non in eo posita est, ut intempestivè quis obluctetur; sed ut ferat, atque ita toleret *b* periculum, ut tamen à Fortuna superari se non sinat, Gloria in ejusmodi occasionibus in eo consistit, ut quis evadat incolumis. Quod in illis vilitas animi videbatur, magnanimitas est postea, prospero successu coronata. Videns aliquando Rex Alphonsus *c* Sapiens Regno se privatum, spe fiduciaque in Regis Marrocii subsidiis posita, supplex petere non dubitavit ab Alphonso Gusmanio sancti Luciveri Regulo, qui tum in aula Regis illius ob acceptas quasdam injurias morabatur, ut earum oblitus, & veteris amicitiæ suæque avitæ nobilitatis memor, opem rebus afferret, pecuniamque & copias militares sibi in auxilium mittendi, Regi Marrocio auctor existeret. Quæ literæ etiamnum in Illustrissima & antiquissima illa Domo asservantur.

§. Verumtamen non debent reges violentiæ Subditorum cedere, nisi fortè in extremæ desperationis casibus: parum enim auctoritati suæ consulit, qui nimium sese demittit, & abjicit. Iis de familia Laræ nullam attulerunt quietem conditiones minus decentes, *d* quas Rex Ferdinandus sanctus iis posuit, sua coactus minorennitate. Neque Isabella reducere potuit Alphonsum Carrilinum Archiepiscopum Toletanum, tametsi Alcalam ultro ad eum

a Mar. hist. Hisp. l. 15. c. 1. b *Majori animo tolerare adversa, quam relinqui.* Tac. lib. 2 Hist. *c* Mar. hist. Hisp. l. 14. c. 5. *d* Mar. hist. Hisp. lib. 12. c. 5.

eum ipsa inviseret. Solet, fateor, prudentia in extremis periculis omnes tentare conditiones, quas casus reddere potest possibiles. Magna animi fortitudo est & rationis vis, in ejusmodi occasionibus generosæ indolis spiritus cohibere, & necessitatem præsentem periculiq; magnitudinem cum eo, quod ad statum conservandum magis expedit, ad trutinam expendere. Nemo auctoritatis suæ magis retinens unquam fuit, quàm Tiberius, & dissimulavit tamen Lentuli Germanici audaciam, qui Germanicis Legionibus Præfectus scribere illi ausus fuit, etiam minis additis, ne sibi successorem mitteret, a *firmando velut fœdus, quo Princeps cæterarum rerum potiretur, ipse Provinciam retineret*, & qui anteà suorummet filiorum æmulationem ferre non sustinuit, hunc tamen despectum toleravit. Non ignorabat, quanti periculi esset ejusmodi inobedientia, si foret impunita; verum si se illi opponeret, b *reputabat publicum sibi odium, extremam ætatem, magisque famâ, quàm vi stare res suas.* Perparum subditi fortitudini deberent Principis, cujus nutu gubernantur, si in adversa Fortuna necessitati illicò cederet; parum item prudentiæ, si cùm illa superari nequeat, ei tamen se opponeret. Fortitudinem solertia & sagacitas moderari debet. Quod per vires non licet, ars & industria efficiant. Non minor gloria est evitare periculum, quàm illud vincere. Fugere illud, semper ignavia est. Expectare verò, aut ignorantia est, aut timoris confusio; desperare omninò vecordia. c *Fortes & strenui viri etiam contra fortunam insistunt.* Ad officium aut finem Principis minimè pertinet de fluctibus apud Rempublicam leviter conqueri, sed illam in portum conservationis, salutisq; deducere. Fortis sapientia illa censetur, quæ ex casibus adversis beneficium elicit; illa item, quæ contrà nitendo fines suos assequitur citius. d *Reges Domini rerum, temporumq; trahunt consiliis cuncta, non sequuntur.* Nulla

a Tacit. lib. 6. Anna. b idem lib. 6. Annal. c Tacit. lib. 2. Hist. d Livius.

est ædificii ruina, quæ fragmentis suis aliisque, quæ industria solet adjicere, non ad majorem fabricam possit assurgere. Nec ullus Status ita ab omni Fortuna desertus, quem conservare & erigere nequeat Fortitudo, si Prudentiam super eventibus vocet in consilium, iisque recte uti noverit, aut certè eos in suum vertere commodum. Partiti inter se fuerant Regnum Neapolitanum Rex Ferdinandus a Catholicus, & Rex Franciæ Ludovicus Duodecimus; cumque probe intelligeret Magnus Dux in Coronæ circulo non nisi unam centrum esse posse, neque Imperium admittere socios, eam partem quæ ad Regem suum pertinebat, mox acquirere studuit, ut suborris postea offensarum difficultatibus, quas videbat forte inter ambos illos Reges, tanto esset expeditior, iisque deinde uti posset, ad vi ejiciendum (uti reipsa accidit) è divisa jam parte ipsum Regem Galliæ.

§. Vis aliqua inest in casibus; nos tamen hos aut majores facimus aut minores, pro eo ac in iis nos gerimus. Ignorantia nostra Deitatem, & vim fortunæ tribuit, quia variis ejus mutationibus leviter nos sinimus abripi. Si quoties illa temporum mutat vices, nos mores mutaremus, & media, nequaquam tam foret potens, neque nos imperio ejus subjecti tantopere. Vestium formas immutamus cum tempore; animum autem & mores immutare nolumus. Quo demum vento peritus nauta pro sua navigatione non utitur? ut ille variat, ita hic sua vela, adeoque omnia ad propositum illi finem conducunt & deserviunt. Habitus pravos Naturæ nostræ exuere nolumus, quia aut amor proprius id vetat, aut non sinit imprudentia, & postea casus incusamus. Antè desperati cadimus animis, quam rebus afflictis quæramus remedium, & pertinaces aut incanti à desperatione nos sinimus opprimi. Nescimus in ærumnis superbiam, iram, inanem gloriam, maledicentiam, aliaque vitia deponere, quæ pro-

a Mar. Hist. Hisp. lib. 27. cap. 9.

prosperitas in nobis aluit; nec ea facilè agnoscimus, quæ in statum illum tam infelicem nos detruserunt. Omni momento, in omni negotio, cum quocunque subditorum egerit Princeps, à seipso differre debet, & naturam immutare. Neque ea in re magna scientia opus est: sed solùm dispositione aliqua, ut se casibus accommodet, & prudentia, quæ eos antè prospicere noverit.

§. Vti autem in Fortuna improspera naufragium facimus, eò quòd affectuum & passionum vela contrahere nescimus, & illi ad tempus cedere; ita etiam nobis ipsis & Principibus exitium accersimus, dum imprudentes, & obstinati horum commoda, affectus, passionesque commodis nostris, nostraque natura metiri volumus: cùm fieri nequeat, ut Minister ad liberalitatem propensior, generosæ mentis suæ consilia exequi possit, cum Principe avaro & tenaci; aut Minister fortis & animosus, cum Principe ignavo & timido. Agere oportet secundùm activitatem sphæræ Principis: is enim est, cui placere illud debet, quive probare illud habet, aut effectum dare. Peccavit ea in re Corbulo: nam in obsequio cùm esset Claudii Principis pusilli & abjecti animi, multa audebat temerè, quibus fieri non poterat aliter, quin prægravis illi esset, & a molestus. Zelus imprudens in Ministris quibusdam erroris illius caussa esset solet, in aliis verò (quod frequentius evenit) amor proprius, vanitas & cupiditas gloriæ, qua prudentes aliis videri cupiunt, & plurimùm posse, perinde quasi per illos solos rem benè gerat Princeps; erret verò, quoties aut se solo, aut aliorum opera moliatur aliquid: atque adeò zeli specie occultos gubernationis defectus in apertum proferunt, & Principis existimationem violant, artes, quæ plerumque in ipsius Ministri posteà redundant caput, dum gratia Principis excidit.

a *Cur hostem conciret? adversa in Remp. casura: sin prosperè egisset, formidolosum paci virum insignem, & ignavo Principi prægravem.* Tac. lib. 11. Annal.

cidit. Qui rebus suis prospicere voluerit meliùs, & suam stabilire Fortunam, velis remisque fugiat affectationes ejusmodi, Principi & aliis nimiùm quantùm odiosas; plus obsequii præstet, quàm verbis significet; naturæ & conditioni Principis sese accommodet, ad gyrum rationis & officium eum revocando obsequii specie, & animi submissione, quieta cum industria, absque rumore & a arrogantia. Ruina fortitudinis & virtutis est, si constantiæ suæ nimium tenaces sint, in eaque omnem existimationem collocent; præmia item & dignitates iis præripiunt interim alii, qui ingenio & moribus varii, flectere sese norunt, & ad Principis naturam componere. His artibus ait Tassus Poëta Aletum ad maximos Regni honores grassatum fuisse:

b *Ma l'inalzâro à i primi honor del Regno.*
Parlar facundo, e lusinghiero, e scorto,
Pieghevoli costumi, e varie ingegno.
Al finger pronto, all' ingannare accorto.

Verum id fieri non debet animo fallendi, uti Aletus factitabat; sed ne quis seipsum in aulis imprudenter perdat, aut ut Principi meliora præstare possit obsequia: sunt enim nonnulli ita comparati, ut omnino necesse sit, Ministrum naturam illorum induere, & quasi intra illosmet ipsos subingredi, ut moveant sese, & agant aliquid: c *neque enim alienis consiliis regi se sinunt neque sua expedire* norunt. Atque adeò Principi suaderi non debet id, quod magis expedit, sed quod ratione muneris sui tenetur exequi. Vana fuerunt fortia illa consilia, tametsi optima, quæ dabantur Vitellio: nam cum ad exequendum deesset animus, surdis auribus ea d solebat

a *Vis consiliorum penes Annium Bassum legionis Legatū. Is Silvanum socordem bello, & dies rerum verbis terentem, specie obsequii regebat, ad omnia que, quæ agenda forent, quieta cum industria aderat.* Idem l. 3. Hist. *b* Tass. can. 2. *c* Tac. lib. 3. Hist. d *Surda ad fortia consilia Vitellio aures.* Idem lib. 3. Histor.

bat accipere. Ministri quasi vela sunt, quibus Princeps navigat, quod si ampla illa sint, navicula autem principis exigua, & porro laxari velint potius quàm contrahi, ejus se capacitati aptando, navem omnino demergent.

SYMBOLVM XXXVII.



Vt

UT Princeps è tempestate emergat instructus de omnibus casibus, in quos illum Fortuna adversa potest conjicere, Emblemate præsenti ante oculos propono electionem damni minoris, quando majora evitari nequeunt. Ita Nauclerus solet, qui ab omni salutis spe derelictus, obluctando tempestati, aut dextre illa utendo, explorat litus, & navi terram petit, ubi si illa frangatur, vitam tamen & merces servat integras. Romanis, laudi dotum fuit, quod saluti propriæ consulerent, quoties Fortunæ sese opponere *a* non licere. Fortitudo Principis non in resistendo solùm consistit; sed in eo etiam, ut expendat pericula, & cedat minoribus, si majora superari non possint. Etenim sicuti Prudentiæ est prævenire, ita Fortitudinis & Constantiæ æquo animo tolerare id, quod Prudentia declinare non potuit. Qua in re eximiùs plane fuit Rex *b* Alphonsus Sextus, in rebus secundis modestus, fortis in adversis, ad omnem eventum semper paratus. Inanis est illa gloria Principis, qui majori cum temeritate, quam constantia animi eligit, mori potiùs in periculo graviori, quam in minori salvus evadere. Magis famam suam in consilium adhibet, quam salutem publicam; nisi illud etiam sit, quòd desiat animus ad spernendas opiniones Vulgi; qui temere & absque notitia casuum, ea quæ prudenter statuta sunt, improbat, & dum in periculo est, nollet effectui dari, quæ tam periculosi sunt, & violenta. Animus fortis videtur interdum, & ignavia est: cùm enim fortitudo desit ad sperandum in periculo, nos in illud ipsum turbatio metûs *c* conjicit. Quando fortitudinem Prudentia comitatur, considerationi locus est, & si in minori periculo satis secura non sit, majus subire non veretur. Metu emori debilitas animi est. Nulla major for-

a *Validam & laudatam antiquitatē, quoties fortuna contra daret, saluti consuluisse.* Tac l. 11. Ann. *b* Mar. hist. Hisp. lib. 10 c. 7. *c* *Timidos & ignavos ad desperationem formidine properare.* Tac. lib. 2. Hist.

fortitudo, quàm quæ ab extrema necessitate *a* oritur. Remedium nec sperare, nec desperare, ultimum rebus desperatis solet esse remedium. Sic navis interdum servata fuit: nam cùm litus, quòd arenosum non esset, secura petere non auderet, alto mari sese commisit, & vi fluctuum evasit incolumis. Periculum unum alterius solet esse *b* remedium. Eò spectabant, ni fallor, ii, qui in conjuratione contra Galbam auctores ei erant, ut primo mox furori *c* occurreret. Armis propugnabat Garsias Gomesius castrum Mundanæ Casarianæ (cui temporibus Regis Alphonsi Sapientis is præerat Gubernator) & tametsi milites suos omnes aut interfectos cerneret, aut vulneribus saucios; dedere tamen illud noluit, nec accipere conditiones quantumvis honestas ab Africanis sibi oblatas: horum enim fidei non satis fidendum ratus, inter fidelitatis suæ brachia occumbere gloriose maluit, quàm inter hostiles manus; & quod mortem illi allaturum videbatur, mire illi conciliavit animos hostium, qui tantam generosæ mentis constantiam & fortitudinem admirati, injecto in castrum unco vivum inde extraxerunt, magna illum tractantes cum humanitate, curatis etiam vulneribus, quæ obsidione durante acceperat. Tanta Virtutis vis est, ut ipsis etiam hostibus grata sit. Longè pluribus vitam fortitudo dedit, quàm metus. Nescio quis Deus illam comitetur, qui eam è periculis eruat. Eô tempore, quo Rex Ferdinandus Sanctus Hispalim armis cinxerat, Garsias Peresius Vargas civis Toletanus, & alius quidam, divulsi à cæteris ripam Bætis fluminis inambulabant, cùm ecce ex improviso septem sibi Mauros equites imminere conspiciunt: monet socius cedendum; Gartias tamen, ne turpi fuga ignaviæ igno-

a *Acerrima necessitas est, quam ultima necessitas extundit.* Sen. b *Imminentium periculorum remedium ipsa pericula ratus.* Tac. lib. 12. Annal. c *Proinde intuta, quæ indecora: vel si cadere necesse sit, occurrendum discrimini.* idem lib. 1, Hist.

ignominiam susciperet, diducta casside, & lanceam manu vibrans solus adversum progreditur; hostes cognito quis esset, & admirati imperterritum illum animum, transire illum sinunt, & certamine abstinent: salutî nimirum fuit heroica illa fortitudo; nam si una cum socio se dedisset in fugam, insecuti illum fuissent hostes, & captivum abduxissent. Animo soluto ac libero opus est ad examinanda pericula, quoad rumorem primùm, tum quoad eorum gravitatem. Quoad rumorem quidem, nam ob distantiam plerumque æstimantur majora; vulgus ad audita trepidat, & seditiosè cum augmento latiùs ea spargit ac disseminat, exultans gaudio in malis suis propriis ob casuum novitatem, aut quia præsentem gubernationem improbat. Decet igitur, ut Princeps constantem se gerat, & vanas ejusmodi apprehensiones auctoritate sua dissipet. Exemplo Tiberius docuit: quicquid enim ferret rumor, de tritium nobilissimarum Provinciarum Hispaniæ, Galliæ & Germaniæ defectione, ipse tamen b *tanto impensius in securitatem compositus, neque loco neque vultu mutato, sed, ut solitum, per illos dies egit: altitudine animi, an compererat modica esse, & vulgatis leviora?* Si Princeps semel succumbat formidini, nil deinceps certi statuere poterit; c *quia in metu consilia prudentium, & vulgi rumor juxta audiuntur.* Uti Vitellio accidit in bello civili cum Vespasiano. Pericula imminentia ideo majora videntur, quia metus horrore quodam ea vestit & præsentia grandiora efficit; dumque evitare ea cupimus, in alia incidimus, longe graviora, quæ tametsi longinqua appareant, vicina tamen posteà experimur. Fallimur profectò, si putemus interjecto à nobis temporis spatio differri aut arceri ea posse. Multa evanuêre, quia ultrò iis itum est obviàm! contrà multa sese armarunt fortius adversus eos, qui ea fugere cogitabant, & reipsa periculum esse cœpit, quod antea

a Mar. Hist. Hisp. l. 18. c. 7. b Tac. l. 3 Hist. c idem l. 3. Histor.

anteà sola fuerat imaginatio; quemadmodum Syriorum exercitui accidit in obsidione urbis *a* Samariæ. Plures periculi metus sustulit, quàm ipsum periculum. Quid vanus timor possit, ante annos paucos Madriti vidimus, in publico Taurorum certamine, quando subitò exortus rumor, de loci, ubi concurrebant, periculo, percelluit aures civium, & ignorata caussa omnes timebantur. Formidini fuga quorundam vires addidit, & quia rei certitudinem nolebant expectare, ideò multi mortem reperêre in iis ipsis mediis, quibus vitæ suæ consulere cogitabant; & sanè longè majus fuisset damnum, nisi constantia Regis Philippi Quarti, in quem omnium conjecti erant oculi, immota ad commotionem popularem, & rumorem periculi, trepidantes subditorum animos erexisset. Nisi Princeps in rebus arduis & periculis vulgi metum coërceat, turbantur consilia, omnes præcipiunt, & nemo *b* exequitur.

§. Nimia etiam periculorum fuga caussa est sæpè, cur Status funditùs pereant. Suis certè, & Electorali dignitate spoliatus non fuisset Fridericus Comes Palatinus, nisi post Pragensem cladem alas ei addidisset timor, ut linqueret omnia: facilè enim aut Pragæ, aut alibi cum residuis copiis pedem figere potuisset, & cum Imperatore redire in gratiam, minus damnum, minusque periculum eligendo.

§. Sæpenumerò. metus sub aliena specie ita tectè nos decipit, ut prudentiam existimemus, & constantiam pro temeritate habeamus. Nonnunquam dubii hæremus & ancipites, nec satis statuere pos-

a *Dominus sonitum audire fecerat in castris Syriæ, curruum, & equorum, & exercitus plurimi, dixeruntq; ad invicem: Ecce mercede conduxit adversum nos Rex Israel, Reges Hethæorum & Ægyptiorum & venerunt super nos. Surrexerunt ergo & fugerunt in tenebris.* 4.Reg.c.7.6. & 7. b *Quæ jusserat vetare, quæ vetuerat jubere mox, quod in perditis rebus accidit, omnes præcipere, nemo exequi,* Tac.lib.3.Hist.

possumus, quid agendum, & periculum interim propius fit. Non timenda sunt omnia, neque semper tam matura deliberatione opus est; nam prudentiam inter & temeritatem egregia sæpe facinora designat Fortitudo. Magnus *a* Dux fluvium Lirim aliquando ingressus cum exercitu, magna rerum penuria laborare cœpit, adeò ut miles malè contentus delaberetur; cumque Centuriones auctores illi essent, ut receptui caneret, sic fertur respondisse: *Ego verò apud hunc animum statui, uno potiùs terra passu potiri, ubi sepeliar, quàm retrogredi, etiamsi annos centum vita possem adjicere.* Heroica vox, digna fortitudine Viri tanti, & prudentia. Optimè nôrat, absque temeritate aliqua se in eo casu sperare non posse, sed expendens periculum ad armorum existimationem, quæ sola & unica ejus factionem sustentabat in regno, quod à successu expeditionis illius dependebat, omnia in aleam unius prælii dare maluit, & suam tueri existimationem, quàm absque ea regnum paulatim amittere. O quoties, quia ferrum non cohibetur tempori, in caussa sumus, cur vulnerum carcinoma grassetur longiùs.

§. Quædam pericula seipsis evanescunt; alia tamen augescunt per incuriam, atque adeo lenta quasi febri conficiuntur regna, & intereunt. Quædam ignota prorsus sunt, & adversus ista satis caveri non potest, quia citiùs ingruunt, quàm parentur remedia. Alia nota sunt quidem, sed contemnuntur: & ab his plerumque pati solent negligentia, & confidentia nimia. Nullum periculum, quantumvis parvum aut exiguum, ideo sperni debet: tempus enim, & accidentia alia sæpe majus illud efficiunt, & fortitudo non tam in superandis, quam in avertendis periculis consistit. Vivere in conspectu periculi, perinde quasi est, ac illud reipsa subire, & experiri. *Nemo mortalium juxta viperam somnos securos capit, qua etsi non percutiat, certe sollicitat; tutius est perire non posse, quàm juxta periculum non periisse.*

§. Nec

a Mar. hist. Hisp. lib 28. c. 5.

§ Nec minus fallere nos solet spes & fiducia, quam in alienâ Clementia ponimus, quando ad declinandum unum periculum incidimus in aliud gravius, hostis nimirum arbitrio nosmet committendo. Contemplamur in eo generositatem veniæ, non vindictæ, aut ambitionis impetum. Dolore nostro, & afflictione illius metimur misericordiam, & facile nobis persuademus fore, ut ad remedium malis nostris adferendum commoveri possit. Cum Iacobus Tertius Majoricæ Rex viribus par non esset Petro Quarto Aragoniæ Regi affini suo, qui nescio quo prætextu sceptrum illi eripere cogitabat, ejus sese commisit arbitrio, existimans hac sua demissione obtenturum se, quod armis non poterat; verùm plus in Rege illo dominandi libido potuit, quam Clementiæ virtus, adeoq; regno illum pariter & titulo regio exuit. Ita nos fallunt pericula, & majus esse deprehendimus interdum, quod tanquam minus aliis elegimus. Nullum consilium securum, quod iis innititur principiis, quæ ab alieno dependent arbitrio. In eo nosmetipsi decipimus, quod putamus, nihil acturos alios, quod aut religioni aut justitiæ, aut consanguinitati, aut amicitiæ, aut honori eorum proprio, & utilitati adversatur; neque advertimus, non semper ea facere homines, quæ magis è re ipsorum forent, aut quæ deberent; sed secundum animi passiones potiùs, & prout ipsi intelligunt: atq; adeò actiones illorum non ad amussim rationis examinandæ sunt solum; sed etiam ad malitiæ regulam, experientiam injustitiarum & tyrannidum, quas passim Mundus exercet.

§. Pericula optimi sunt Principis magistri. Præterita docent curare præsentia, & futura prævenire: Aliena erudiunt, sed facilè è memoria excidunt. Propria damnorum signa quædam & cicatrices relinquunt in animo; uti & metum id, quod vim imaginatricem semel offendit. Cavendum igitur, ne ea omnino contempus eradat aut oblivio, præsertim quando ex uno erepti periculo existimamus

nos

nos deinceps ab eodem fore liberos, aut certè si redierit, nobis non nociturum: etsi enim una aliqua circumstantia, quæ non facilè iterum evenit, pericula dissipet: aliæ tamen, quæ sæpe accidunt plane novæ, sic eorum augent gravitatem, ut superari nequeant.

SYMBOLVM XXXVIII.

A Natura manavit hæc universa rerum Respublica, & mixtorum Imperium cujus supremam potestatem ipsa sibi vendicat; atque ut illud stabiliret firmiùs, & securiùs retineret, tantoperè amari ab iis voluit, ut licèt elementa pugnent inter se, admirabili tamen quodam consensu in conservationem ejusdem conspirarent. Brevi ruerent omnia, & dissolverentur, si odio haberent Naturam rerum principem ac dominam, quæ mutuis benevolentiæ & amoris vinculis, velut arctissimo quodam nexu illa jungit inter sese ac copulat. Amor iste est, qui terram suis libratam ponderibus sustinet, & circum illam cælestes orbes facit circumagi. Discant Principes ab ista rerum conditarum Monarchia, fundata in primo illarum, esse se, suosque subditos tueri amoris beneficio, quæ fidissima est *a* custodia, qua gaudere possunt:

Non sic excubiæ, non circumstantia tela,
Quàm tutatur amor.

Vnum inexpugnabile munimentum, amor civium. *b* Ea de caussa apes Regem legunt absque aculeo, quia armis non indiget, qui amari debet à subditis. Nequaquam vult Natura, lædere possit is, cujus est moderari Rempublicam, ne odio illi sit, & se perditum eat. *El major poderio, e mas cumplide* (ait Rex Alphonsus *c* in quadam lege) *que el Emperador pue-*

a *Corporis custodiam tutissimam esse putatum, in virtute amicorum, tum in benevolentia civium esse collocatam,* Isoc. ad Nic. Claud. *b* Sen. de Clem. l. 1. c. 19. *c* L. 3. tt. 1. p. 2.

puede avor de fecho en ſu ſeñorio, es quando el ama a ſu gente, e es amado della. Corpus defendit caput, quia charum hoc habet, ob directionem ſuam & conſerva-



tionem: ſi illud non amaret, non objiceret brachium ut ictum venientem excipiat. Quis ſeſe periculis offerret, niſi ſuum diligeret Principem? Quis

coronam ejus tutaretur ac defenderet; *a* Totum Castellæ regnum Henrico Trastamaræ Comiti contra Regem Petrum Crudelem auxilio adfuit, quia ille in amore, hic odio erat omnibus. Initium primum eversionis Regnorum, & mutationum in Rebuspublicis, odium est. Incurrerunt in hoc apud subditos suos Reges Ordonius & Froyla *b* Secundus, unde inviso jam Regum nomine Castella Reipublicæ formam induit; diviso inter duos judices Imperio, quorum alter paci præesset, alter militiæ. Lusitania nunquam adversus Reges suos arma sumpsit, nec ab eorum descivit obedientia, quia sincero amore eos complectitur; quòd si aliquando unum exclusit, & admisit alium, ideo fuit, quia unum charum, alterum ob malam gubernandi rationem habebat odio. Iacobus Primus Aragoniæ Rex *c* Alphonso Sapienti suadebat, amari potius optaret, quam timeri à subditis, & Ecclesiasticorum ac vulgi sibi pararet studia, ut tanto majori cum robore Nobilitati se posset opponere. Quod consilium si fuisset secutus, Coronam non perdidisset. Simul ac Nero amari desiit, conjurationes contra eum fieri cœperunt, id quod in faciem illi exprobravit Subrius Flavius: d *Nec quisquam*, ajebat, *tibi fidelior militum fuit, dum amari meruisti. Odisse cœpi, postquam parricida matris, & uxoris, auriga histrio, & incendiarius extitisti.* Majestas & potentia Regis non in suamet ipsius persona consistunt, sed in affectu & voluntate Subditorum. Si isti male affecti sint, quis hostibus se objiciet? Pro sua conservatione Populus Rege indiget, sed illam sperare non potest ab eo, qui invisum & odiosum se reddit. Prudenter sane hoc præviderunt Aragonii, quandò evocato ad sceptrum *e* Petro Atharesio Domino Borgiæ, à quo descendit Illustrissima & Antiquissima Domus Ducum Gandiæ, pœnitentia postea ducti, Regem eum habere

a Mar. Hist. Hisp. *b* Mar. Hist. Hisp. lib. 8. c. 3. *c* Mar. Hist. Hisp. lib. 13. c. 20. *d* Tac. lib. 15. Annal. *e* Mar. Hist. Hisp. lib. 10. c. 15.

bere noluerunt, eò quòd viderent antè etiam, quàm eligeretur in Regem, se asperius & minùs benevolè ab eodem tractari *a* Contra ac fecit Ferdinandus Primus Aragoniæ Rex, qui benevolentia & amore omnium sibi in illo Regno devinxit animos, uti & in Castella eo tempore, quo habenas illius moderabatur. Multos Principes periisse vidimus, quod timerentur; nullum adhuc, quod amaretur. Curandum itaque Principi, ut à subditis diligatur, & formidetur ab hostibus: nisi enim id fiat, tametsi victor evadat, illorum tamen manibus tandem morietur; id quod Bardano Persarum Regi *b* accidit. Amor & reverentia sociari possunt, non item amor & servilis metus.

c *Quem metuunt, oderunt,*
Quem quisque odit, periisse expetit.

d *Nec quenquam à multis metuendum esse arbitror, quin ad eum ex multis formido recidat.* Quæ major infelicitas, quam imperare iis, qui per metum parent, & corporibus dominari, non animis? Illud inter Principem justum, & tyrannum interest, quod ille armis utatur ad tuendos in pace Subditos; hic vero, ut suæ adversus illos securitati consulat. Si vires & potentia Principis invisi tenues sint, periculo apud Subditos sunt expositæ; si magnæ, multo etiam ampliùs: quò enim metus est major, eò majori cum sollicitudine saluti suæ prospicere satagunt; tanquam qui verentur, ne una cum Majestate augescat ferocitas, quomodo in Bardano Persarum Rege videre fuit, qui *ingens gloria, atque eo ferocior, & subjectis intolerantior* extitit. *e* Attamen si non periculi caussa, ob gratitudinem sàltem cavendum Principi, ne metuendus sit iis, à quibus habet, quod Principis fungatur officio. Quare indignissima fuit illa vox Imperatoris Caligulæ; *Oderint, dum metuant;*

O 2 per-

a Mar. Hist. Hisp. l. 20 c. 8. *b* *Claritudine paucos inter senum Regum, si perinde amorem inter populares, quàm metum apud hostes quæsivisset.* Tacit. lib. 11. Annal. *c* Enn. *d* Salust. *e* Tac. l. 11. Annal.

perinde atque Imperii securitas in metu consisteret. *a* Immo *nulla vis imperii tanta est, quæ premente metu potest esse diuturna.* Et tametsi dixerit Seneca: *b Odia, qui nimium timet, regnare nescit: Regna custodit metus*; tyrannica tamen vox est, aut certe intelligi debet de timore illo vano, quo laborare solent interdum Principes, etiam cum æqua præcipiunt, ne scilicet forte offendant alios, quod utique perniciosum est, & auctoritati eorum, ac potentiæ haud parum derogat. Regnare non poterit, qui constans & fortis non fuerit in contemnendo improborum odio, quod conserventur boni. Nec mitigatur Caligulæ sententia ex eo, quod sustulit & adjecit Imperator Tiberius dicendo: *Oderint, dum probent.* Etenim nulla illius probatur actio, qui aliis odio est. Omnia improbat, & in deteriorem partem interpretatur odium. c *Inviso semel Principe, seu bene, seu male facta premunt.* Tyranno necessarium videtur, subditos metu continere, quia imperium ejus violentum est, & sine violentis mediis diu conservari non potest, cùm desint duo illi Naturæ & Obsequii vincula, quæ teste Rege Alphonso Sapiente, d *son los mayores debdos, que Ome puede aver con su Señor. Ca la Naturaleza le tiene siempre atado para amarlo e no yr contra el, e el Vasallaje para servirle [illegible]mente.* Et cùm Tyrannus satis sciat sine funiculis [illegible]is sincerum inter ipsum & Subditos suos amorem esse non posse, per vim etiam obtinere contendit, ut operetur metus, quod naturalis aliàs affectus deberet efficere, & sicut *semper e præsumit sæva perturbata conscientia*, ita eadem exercet quoque in alios. Funesta tamen Tyrannorum omnium exempla abunde docent, quàm medium illud parum diuturnum sit. Tametsi verò per multas ætates, solò pœnè metu conservatum vidimus Imperium Turcicum, Moscovitarum, & Tartarorum, in comparationem tamen venire non debent Nationes istæ immanitate barbaræ, & tam aspe-

a Cicero. *b* Seneca. *c* Tac. lib. 1. Histor. *d* L. 23. tt. 15. p 2. *e* Sap. 17. 11.

peris moribus, ut belluinam potiùs præ se ferant naturam, quam humanam: quippe quæ pœnis magis, quam ratione duci soleant, quamobrem absque illis coërceri non possunt, sicut nec absque vi aliqua & metu domari possunt bellúæ. Verum tamen animi generosi ad obedientiam & fidelitatem vi aut fraude cogi se non sinunt, sed sinceritate & ratione induci volunt. *Eporque* (ait Rex Alphonsus sapiens) *las nuestras Gentes son leales, en de grandes coraçones: por eso an menester, que la Lealtad se mantenga con Verdad, e la Fortaleza de las voluntades con Derecho, e con Iusticia.*

§. Solet Principem inter & Subditos esse inclinatio quædam, & consensio naturalis, quæ amabilem illum reddit, absque eo quod alia diligentia opus sit: fit enim nonnunquam, ut ametur etiam Princeps, qui odium merebatur, & contra. Et licet seipsis facile sui amorem concilient eximiæ tum animi, tum corporis virtutes ac dotes; id tamen non semper præstant, nisi eas comitetur grata quædam benignitas, & suavitas oris exterior, quæ mox per ipsos oculos, velut animi fenestras, præstantiam interiorem foras exhibeat, & affectum aliorum blande sibi devinciat. Præterquam quod facile accidat, ut aut casus aliquis, quem prævertere non licuit, aut sinistra aliqua apprehensio hoc gratiæ & amoris vinculum non inter Principem & subditos ita dissolvat, ut iterum coalescere deinde nunquam possit. Multum tamen ea in re poterit artificium & industria rite gubernandi, cum satisfactione & Vulgi & Nobilitatis, si Princeps nimirum omnes caveat occasiones, quæ irritare illum queant, & sic in omnibus agat, ut bona de regimine ipsius nascatur opinio. Quia vero sparsim in hoc libro traduntur media, quibus subditorum benevolentia conciliari potest, illud solum nunc dico, ad illam obtinendam valere plurimum Religionem, Iustitiam & Liberalitatem.

§. Cæterùm, quia sine aliqua timoris specie amor in contemptum facile verteretur, & hebesceret

acies auctoritatis *a* regiæ. Subditis apprimè convenit metus ille, qui ex reverentia, & veneratione nascitur; non is, qui è periculo ob tyrannides, aut injustitias. Principem ideo fieri formidabilem, quia aut nihil tolerat indignum, aut conservat Iustitiam, aut vitia detestatur; tantopere expedit, ut absque isto subditorum metu diu semetipsum tueri nequeat: omnes enim natura libertatem appetunt, & pars hominis inferior rationis detrectat imperium, nec aliter quàm metu se sinit corrigi. Debet itaque Princeps ita edomare subditos, uti domari solet pullus equinus (figura præsentis Emblematis) cui manus eadem, quæ popismate eum demulcet, & jubas pectit, virga etiam minitatur. In arca tabernaculi Virga simul & Manna asservabantur, ad significandum opinor, in Principe severitatem & benignitatem jungi debere. Solatio erant Davidi virga pariter & baculus Dei: si enim illa infligebat verbera, hic eundem *b* sustentabat. Cùm Deus in monte Sinai populo Israëlitico legem Decalogi daret, fulguribus de cælo & tonitruis illum territabat, & musica simul ac harmonia cælesti *c* deliniebat. Vtrumque opus est, ut subditi in cultu & amore constantes persistant. In id ergo incumbat Princeps, ut amari se faciat pariter, & timeri: curet, ut se ament tanquam subditorum conservatorem; ut metuant tanquam animam legis, à qua salus omnium & fortunæ dependent: ut se ament, propter præmia; ut se metuant, propter pœnas: ut se ament, quia adulationes in aurem non vult admittere, ut se metuant, quia non tolerat licentiam nimiam: ut se ament, ob suam benignitatem; ut se metuant propter auctoritatem: ut se ament, quia pacem promovet; ut se me-

a *Timore Princeps aciem auctoritatis suæ non patitur hebescere.* Cic. 1. Cat. b *Virga tua, & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.* Psal. 22. 4 c *Et ecce cœperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes densissima operire montem; clangorque buccinæ vehementius perstrepebat.* Exod. 19. 16.

metuant, quia ad bellum paratus est. Ea ratione, ut boni Principem amando habeant, quod metuant in illo; improbi vero eundem metuendo, habeant in eo, quod diligant. Timor iste tam necessarius est ad sceptri conservationem, ac noxius ac periculosus is, qui è superbia, injustitia, & tyrannide Principis nascitur, quia adducit in desperationem. Vnus ad libertatem aspirat, etiam cum Principis ruina, confringente Deo *b* virgam eorum, qui nimis aspere dominantur: alter vero cavere studet indignationem ejusdem, & pœnam, rationi se conformando. Ita loquitur Rex Alphonsus Sapiens; *c Otro si lo deben temor como Vasallos a su Señor, aviendo miedo de fazer tal yerro, que ayan à perder su amor, e caer en pena, que es manera de servidumbre.* Timor iste eodem partu cum amore nascitur: neque enim amor esse potest absque metu perdendi rem amatam, attentus semper ut in ejus gratia se conservet. Quia tamen non æque est in potestate Principis, ut ametur, ac ut metuatur, ideo melius est securitatem suam in hoc timore fundare, quàm in solo amore, qui utpote voluntatis proles, inconstans est & varius, neque ullæ blandiendi artes sufficere possunt ad effectus omnium conciliandos. Illum Principem magnum ego Gubernatorem existimaverim quem vivum timuerint subditi, amaverint mortuum, quomodo factum Regi Ferdinando Catholico: nam si amatus non fuerit, sufficiet æstimari illum, ac metui.

a *Ita agere in subjectis, ut magis vereantur severitatem, quam ut sævitiem ejus detestentur.* Colum. b *Contrivit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium, cædentem populos in indignatione.* Isa. 4. 5. & 6 c l. 15. tt. 13. p. 2.

SYMBOLVM XXXIX.



IN nūmimate quodam antiquo fulgur inſcriptum cernitur ſupra aram, ad ſignificandum, Principis ſeveritatem debere cedere precibus. Symbolum oculis moleſtum, quia punitionis fulgur ſic ad vivum exprimitur, & tam veniæ proximum, ut metus

ipſam pæne ſpem benignitatis aræ in deſperationem adducere poſſe videatur. Et quamvis deceat interdum, ut vultus Principis, cui reus de genibus ſupplicat, præ ſe ferat eodem tempore, & terrorem Iuſtitiæ; & Clementiæ ſuavitatem; id tamen non ſemper expedit: eſſet enim contra Spiritûs S. monitum, qui vult, ut ex ejus facie, Vita & Clementia *a* eluceant. Ea propter in præſenti Emblemate fulguris loco Vellus aureum ſupra aram colloco, quod primus introduxit Philippus Bonus Burgundiæ Dux, non pro inſignibus (ut multi exiſtimant) fabuloſi velleris Cholchici, ſed pellis illius, ſeu velleris Gedeonis, quod ſolum, in ſignum victoriæ, arentibus circum agris rore de cælo *b* madebat. Quo Symbolo manſuetudo exprimitur & benignitas, quemadmodum eandem ſignificat Agnus immaculatæ illius Hoſtiæ Filii Dei oblati pro mundi ſalute. Victima eſt Princeps laboribus & periculis quaſi ſacrificio deſtinata pro communi ſubditorum ſuorum utilitate. Pretioſum vellus, dives rore, & aliis cæli bonis: in illo habeant oportet quovis tempore, quo ſiti ſuæ faciant ſatis, & remedium rebus ſuis afflictis inveniant, ſemper affabilis ſit, ſincerus ſemper, & benignus erga illos, quo plus efficiet, quàm ſeveritate. Mox arma poſuerunt conjurati, cum placidum Alexandri vultũ intuerentur. Auguſti ſerenitas manus Galli illius cohibuit, qui cum ex Alpibus dare volebat præcipitem. *c* Rex Ordonius Primus ita modeſtus fuit, ac ſuavibus moribus, ut ſubditorum animos mire ſibi devinxerit. Regem Sanctium hujus nominis Tertium cognominarunt Deſideratum, non tam ob brevem ejus vitam, quàm benignitatem. Aragonii ad coronam admiſere Infantem Ferdinandum Regis Martini Nepotem, capti ſuavitate morum, qua excellebat.

a *In hilaritate vultus Regis, vita: & clemẽtia ejus quaſi imber ſerotinus.* Prov. 16 15 b *Tunc hoc vellus lana in areâ; ſi ros in ſolo vellere fuerit, & in omni terrâ ſiccitas ſciam quod per manum meam ſicut locutus es, liberabis Iſrael.* Iudic. 6. 37. c Mar. Hiſt. Hiſp. l. 7. c. 16.

Comitas & temperantia nulli invisa. Satis per se ipsam gravis est, & odiosa obedientia; Princeps asperitatem ne addat, hæc enim lima esse solet, qua libertas naturalis servitutis catenam dissolvit. Si Principes tempore adversæ fortunæ comitate & mansuetudine sibi utendum existimant, ut illam corrigant, quidni etiam utantur in prospera, ut hanc conservent? Vultus Principis benignus dulce quoddam in animos est imperium, & dissimulatio dominatus. Funiculi Adam, quibus corda attrahi dixit Oseas *b* Propheta, mores sunt humani & suaves.

§. Benignitatis nomine non hic eam intelligo, quæ ita vulgaris est, ut contemptum pariat, sed quæ gravitate quadam, & auctoritate ita suaviter condita est, ut amori in subdito locus sit, stipata tamen reverentia & veneratione: nam si hæc desit, amor facile in nimiam vertitur familiaritatem, & æqualitatem affectat. Quod si illud Majestatis *c* augustum non conservetur, nihil inter Principem & subditum intererit discriminis. Oportet igitur, ut & personæ cultus (quemadmodum alibi diximus) & comis gravitas regiam dignitatem sustineant: neque eam ego probare possum, si Princeps ita se familiarem faciat omnibus, ut de illo dici possit quod de Iulio Agricola qui erat *d cultu modicus, sermone facilis, adeo ut plerique, quibus magnos viros per ambitionem æstimare mos est, viso aspectoque illo, quererent famam, pauci interpretarentur.* Nam quod vulgare est & commune, mirari nemo solet; ex admiratione autem reverentia nascitur. Aliqua gravis severitas oportet ut è Principis ore emicet, & extraordinarium aliquid in tota corporis habitudine, & incessu Regio, quæ supremæ potestatis indicium sit; severitate tamen & suavitate ita contemperatis inter se, ut amorem & venerationem, non metum in subditis

a conci-

a Tac.l.11.An. b *In funiculis Adã traham eos, in vinculis charitatis.* Os.c.11.4. c *Comitas facile faustum omne atterit, & in familiari consuetudine ægre custodias illud opinionis augustũ.* Her.l.1. d Tac in vit. Agr.

a concilient. Sæpiùs in Gallia ferrum audaciùs sævíit in Majestatem Regiam ultrà quam par erat familiarem. Neque affabilitas auctoritatem diminuat, neque amorem *b* severitas; id quod in Agricola admiratus fuit Cornelius Tacitus, & collaudavit hoc nomine Titum Imperatorem, qui c *ut super fortunam crederetur, decorum se promptumque armis ostentabat, comitate & alloquiis officia provocans, ac plerumque in opere, in agmine gregario militi mixtus, incorrupto Ducis honore.* Eo modo Princeps componat vultum, ut servando auctoritatem is alliciat: ut gravis videatur, non asper nimium: ut animos erigat, non ad desperationem adducat, suaviter semper & decore subridens aliquantulum, cum verbis benignis, & graviter gratiosis. Sunt, qui Principes se non credant nisi mores quosdam inconditos præ se ferant, & asperitatem in verbis, in fronte, & motu corporis, præter communem aliorum hominum consuetudinem; perinde ac fictores imperiti, qui artificium & perfectionem Colossi in eo existimant consistere, ut maxillas habeat inflatas, labia eminentia, pendentia supercilia, inversos & contortos oculos.

d *Celsæ potestatis species non voce feroci,*
Non alto simulata gradu, non improba gestu.

Tam terribili aspectu erat Assuerus Rex ut ingressa ad ejus alloquium Regina Esther *e* animo linqueretur: atque ut ad se rediret necesse fuit, ut spiritu Regis divinitùs in mansuetudinem *f* converso, sceptrum, tangere juberetur, ut videret, non esse

a *Et videri velle non asperum, sed cum gravitate honestum, & talem ut eum non timeant obvii, sed magis revereantur.* Arist. Pol. l.5. c.11. b *Nec illi, quod rarißimum est, aut facilitas auctoritatem, aut severitas amorem diminuit.* Tac. in vita Agric. c Tac. lib.5. hist. d Claud e *Eratque terribilis aspectu. Cumque elevasset faciem, & ardentibus oculis furorem pectoris indicasset, Regina corruit.* Esth 15. 9. & 10. f *Convertitque Deus spiritum Regis in mansuetudinem.* ibid. vers. 11.

nisi truncum deauratum & hominem *a* non visionem, qualem sibi fuerat *b* imaginata. Si istud in Regina efficere potuit Majestas nimium severa & incondita, quid non faciet in homine aliquo pauperculo & afflicto? Sacræ paginæ Principem appellant *c* Medicum immo *d* Patrem; sed nec ille ægrum curat, nec hic filium gubernat inhumaniter.

§. Quod si ex occasione interdum conturbata frons Principis, nubibus obducetur contra subditum, talibus in reprehensione utatur verbis, ut virtutes ejus collaudet primum, & deinde turpitudinem delicti ei ponat ob oculos, atque ita generosum illi pudorem incutiat, siquidem ad virtutis lucem vitii umbra apertius sese prodit. Cavendum quoque, ne reprehensio tam gravis sit & publica, ut perdita jam existimatione, subdito amplius integrum non sit eandem reparare, neve in delicto obstinet animum. Commisceantur ergo inter se ira & benignitas, pœna & præmium; quo modo in vellere aureo annuli tectentur silicibus, & inter illos in medio flammæ igneæ, ad significandum cor Principis pyriti vel silici debere esse simile, quod iræ suæ scintillas teneat abditas, ne cui temere noceant; ita tamen dispositum, ut si fortè à quopiam offendatur, aut afficiatur injuria, in vindictæ aut justitiæ flammas exardescat; non tamen ita pronas in executionem, quin rorem velleris unà in promptu habeat ad extinguendas illas, aut saltem moderandas. Ezechiæ dicebat Deus: *e Ut adamantem, & ut silicem dedi faciem tuam*; per hunc justitiæ constantiam, per illum vero ignem pietatis symbolice innuens.

§. Quod si Princeps naturam suam asperam & inhumanam domare nequeat, benignam saltem alat familiam, quæ vicem illius suppleat. Benevolè

a *Accede igitur, & tange sceptrum.* Ibid. v. 14. b *Vidi te Domine quasi angelum Dei, & conturbatum est cor meum* ibid vers. 16. c *Non sum Medicus, nolite me constituere Principem.* Is. c. 3. 7. d *In judicando esto pupillis misericors, ut pater.* Eccl. c. 4. 10. e Ezech. 3. 9.

lè eos accipiendo, qui negotiorum caussa ad aulam ipsius invisunt. Sæpe amatur Princeps, aut odio habetur ob suos domesticos. Multum equidem celare possunt & tegere (ut alibi diximus) asperos Principis sui mores, si prudenter eos mitigare noverint, aut excusare cum gratia.

§. Nationes quædam Majestatem Regiam, dum audientiam concedit, post vela & cortina abdunt, ut nunquam oculis coram videatur à populo. Mos inhumanus Regibus, crudelis ac barbarus subditis, si quando in manibus non licet, ne in præsentia quidem sui Principis solatium invenire possint. Poterit secessus ille magis metuendum reddere Principem; magis amabilem efficere nunquam poterit. Per oculos & aures amor sese in cor penetrat. Quod nec visu, nec auditu percipitur, amari non solet. Si Princeps oculis se subducat, & linguæ; necessitatibus subditorum se subtrahit, earumque remedio. Lingua instrumentum facile est, quia animos omnium conciliare debet. Ne illam duram & intractabilem Princeps faciat. Quia lingua breviori fuit, & impeditiori Rex Ioannes Primus, a faventes Lusitanos habere non potuit, cùm coronam illam post obitum Regis Petri deposceret.

§. Non sufficit Principem per libellos supplices expedire negotia, quia in illis animi sensa satis explicari non possunt, cùm illos nec suspiria comitentur, nec actiones aliæ, quæ ad commiserationem animum solent inflectere: lacrymas siccas hominis afflicti exhibent solùm, nec Principem commovent.

§. Ædium sacrarum portæ semper patent, pateant & illæ palatiorum, quia *Principes instar Deorum sunt*, b & tanquam aræ, (uti diximus) ad quas precibus suis in afflictione recurrit populus. Turpe sane videretur, si militi alicui, qui in aula negotium haberet, facilius foret hostilem Sarissarum rumpere aciem, quàm penetrare ad audientiam per hastas custodiæ Helvetæ vel Germanicæ, velut armatas.

O 7 Eche-

a Mar. hist. Hisp. L. 18. c. 7. b Tac. L. 3. Annal.

Echeneïdes, quæ nec flectuntur precibus, nec ullis benevolentiæ signis moveri solent. *Sinite, ad me accedant homines*, (dicere solebat Rudolphus Imper.) *neq; enim ideò Imperator sum, ut inclusus in arca delitescam.* Secessus ille ab aspectu hominum ferocem efficit animum. Nam a *etiam fera animalia si clausa teneas, virtutis obliviscuntur.* Animus ad gubernationem attentus, & communicatio frequens cum aliis mansuefaciunt mores & amabiles reddunt. Quemadmodum falcones; ita cicurantur Principes, assiduâ in negotiis vigilantiâ & conspectu hominum. b Ramirus III. Legionis Rex regni subditos rebelles expertus est, quod ipse nimis asperis esset moribus, & petentibus aures ægrè concederet. Rex Ferdinandus Sanctus nemini cuipiam illas denegabat, quin promiscuè licebat omnibus usque ad intima penetrare conclavia, & coram, quæ vellent, exponere. Tribus diebus quot hebdomadibus audientiam dabant publicam reges Alphonsus Duodecimus, & Henricus Tertius; Reges item Catholici, Ferdinandus & Isabella. Natura oculis & linguæ posuit ostia, aures autem voluit esse apertas, ut omni hora ad audiendum paterent; quare ne claudat eas Princeps, sed benignè audiat. Præmio soletur, aut spe saltem: hæc enim pars quædam satisfactionis esse solet, qua fovetur meritum. Non utatur semper formulis ordinariis, & generalibus responsis: hæc enim dantur omnibus, satisfaciunt nemini; nec parum affligit mœrentem animum, si responderi sibi videat, quod nôrat jam antè; quòdve priùs etiam, quàm proferretur, ad supplicis aures pervenerat. Non semper Princeps audiat, roget c interdum: nam qui non sciscitatur, de re plene cognoscere vix potest. Inquirat igitur, ut statum caussæ penitùs perspiciat. Audientia institutio esse debet, non sola præsentia, ita illam largiti sunt Rex Ferdinandus Sanctus, Rex Alphonsus Arragonicus, Rex Ferdinandus Catholi-

a Idem l.4. Histor. b Mar. Hist. Hisp. c *Audi tacens simul & quærens.* Eccl.32. 12.

tholicus & Imperator Carolus Quintus; quos ideò charos & in honore habuerunt subditi, & æstimarunt exteri. Nunc sicuti decet, ut audientia facilis sit, ita & negotiorum expeditio: nemo enim opitulari censetur, qui opem nimium differt. Sunt tamen negotia quædam sic comparata, ut melius sit, tempus errorem detegere, quàm si Princeps aut ministri id faciant: plerique enim omnes, qui negotiantur in aulis, etiam falsa aliqua spe ad tempus lactari malunt, quàm sic demitti è vestigio, ut nihil porro obtineri posse *a* intelligant; id quod in aulis prudenter constitutis industria propria animadverti solet, non dici ab aulicis.

§ Illud ego non probo, si Princeps in plateis & compitis publicis nimis frequens *b* compareat: nam primùm quidem admiratur eum populus, deinde curiosius observat, demum planè fastidit. Quod rariùs incurrit in oculos, in majori est *c* venerationet. Despiciunt oculi, quod jam opinio vulgare fecit. Non expedit plebem eò scientiæ progredi, ut discernere valeat, num catena servitutis, qua tenetur, aurea sit, an ferrea, dijudicando dotes & naturam Principis, d *cui major è longinquo reverentia.* Nationes quædam in vitio ponunt; si Princeps facile spectandum aliis præbeat, aut familiaris sit, & humanus. Aliis severitas & secessus ab hominum consortio displicet, maluntque Principes comes esse & affabiles, uti Lusitani, & Franci. Extrema in utroque periculosa sunt, moderari ea facile poterit, qui in actionibus suis, & gubernandi ratione meminerit, Principem se esse juxtà ac Hominem.

a *Nulla in audiendo difficultas, nulla in audiendo mora, audiuntur statim, dimittuntur statim.* Plin. in Pan. b *Nam continuus aspectus minus verendos magnos homines ipsa societate facit.* Liu. c *Arcebantur conspectu, quo venerationis plus inesset.* Tacit. lib. 4. Hist. d Tacit. l. 1. Annal.

S. Y. M.

SYMBOLVM XL.



SACRÆ literæ Principes a montium nomine indigitant; alios vero colles appellant, & valles. Isthæc comparatio varias inter jam dicta simili-

a *Montes Israel audite verbũ Domini Dei. Hæc dicit Dominus Deus montibus, & collib⁹, rupibus & vallib⁹.* Ez. 6.3.

litudines complectitur. Enimverò Montes imprimis sunt terræ Principes, quia cœlo proximi, & superiores reliquis omnibus naturæ operibus; tum etiam propter liberalitatem, qua è penitissimis suis visceribus fontes perenniter manantes suppeditant, quibus sitientes agros & valles irrigant, ac viridi vistiunt gramine, & floribus: illa enim virtus Principum est propria; siquidem per hanc propiùs, quàm per ullam aliam Princeps accedit ad Deum, a *qui* semper *dat omnibus affluenter*. Cum hac obedientia promptior est: nam b *merces ab eo, qui jubere potest*, *vim necessitatis affert*. Lubens sese alteri subjicit, qui beneficia acccipit. Carolus Navarræ Rex, quod beneficus essèt ac liberalis, ab omnibus amari meruit, Nobilis cognomentum adeptus. Potuit Rex Henricus Secundus animo suo generoso obliterare sanguinem profusum Regis Petri sui fratris, & jus suum ad coronam ab injuria vindicare. Quid non possit majestas munifica? ad quæ non obliget sceptrum c aureum? Etiam tyrannis dissimulatur & toleratur in Principe, qui à largus esse didicit, præsertim si plausum vulgi obtinuerit, succurrendo necessitatibus publicis, & remunerando personas bene meritas. Hæc virtus meo quidē judicio, Tiberio conservavit Imperium, quia solam illam semper d *retinuit, cùm cæteras exueret*. Veruntamē nihil perniciosum magis in eo, qui imperat, quàm e *liberalitas & simplicitas, quæ ni adsit modus, in exitiū vertuntur*. f *Mui bien està* (verba sunt Regis Alphonsi Sapientis) *la liberalidat à todo Ome poderoso, e señaladamente al Rey, quando usa della en tiempo que conviene, e como debe*. Garsias Sanctius, cognomento Tremulus, Navarræ Rex eadem liberalitate subditorum à se abalienavit animos, qua eos allecturū se speraverat, quia ut esset, unde largiretur, exactionibus & tributis utebatur. Profusio nimia propè à rapina abest, aut tyrānide:

a Iac. 1. 5 b Tac lib. 14. Ann. c *multi colunt personam potentis, & amici sunt dona tribuentis*. Prov. 19. 6. d Tac. lib. 1. Annal. e Idem l. 4. Hist. f l. 18. tt 5. p. 2.

de: ubi enim a *Ærarium ambitione exhauserimus, per scelera supplendum erit.* b *El que dà mas de lo que puede* (ait Rex Alphonsus Sapiens)*no es Franco, mas es gastador, e de mas ar va por fuerza à tomar de lo ageno, quando lo suyo no le compliere, e si de la una parte ganare Amigos, por lo que les diere, de la otra se le an Enemigos à quien lo tomare.* c Huic malo cavendo, Regem Henricum Quartum de nimia stipendiorum multitudine admonuit Didacus Arias, supremus ærarii Præfectus, addiditque contrahendum videri famulorum numerum, & salaria iis persolvi solita, qui aut munera sua non rite obibant, aut jam ad ea non amplius erant idonei. Cui ille sic fertur respondisse: *Et ego, si Arias essem, majorem pecunia quàm liberalitatis rationem habendam ducerem: tu statui tuo consentanea loqueris; ego verò faciam, quod Regem decet, nec paupertatem vereor, aut inopiam, nova tributa imponendo. Regis est dare, & dominatum suum metiri, non particulari, sed communi beneficio, qui verus divitiarum fructus est: quibusdam largior, quia boni sunt; aliis, ut ne sint mali.* Dignissima Rege verba, si isthac consideratione largitus fuisset, non aliter; verum donationibus extra modum abiit, nullum servando ordinem, nec ad merita cujusquam attendendo; id quod testatus est Ferdinandus ejus affinis: dum in Lege quadam diserte dicit, donationes ab illo factas d *por exquisitas, i non debitas maneras. Ca à unas personas las fizo sin su voluntad. i grado, salvo por salir de las necesidades, procuradas por los, que las tales mercedes recibieron, i otras las hizo por pequeños servicios, que no eran dignos de tanta remuneracion; i aun algunos destos tenian oficios, i cargos, con cuyas rentas, i salarios se debian tener por bien contentos, i satisfechos; i à otros diò las dichas mercedes por intercesion de algunas personas, queriendo pagar con las rentas Reales los servicios, que algunos d'llos avian recibido de llos tales.* E quibus verbis haud obscure colligere licet, quanta consideratione in donationi-

a Idem l. 2. Annal. b lib. 18. tt. 5. p. 2. c Mar. Hist. Hisp. l. 22. c. 19. d lib. 17. tt. 10. lib. 5. Recop.

nibus faciendis Princeps uti debeat, ne forte ansam det aliquibus, ut magis eum dominum agnoscant spe munerum inducti, quàm quod obediendi animum habeant. Subditus largitor & prodigus seipsum perdit; Princeps vero & se, & suos Status. Æraria non sufficerent, si Princeps prolixè munificus & liberalis esset, nec cogitaret, deposita illa esse pro necessitatibus publicis. Mons malè non utitur nive, è vaporibus agrorum & vallium congregata in supremo ejus vertice; quin in futuram servat æstatem & sensim solutam in rivulos, in eosdem iterum derivat campos, à quibus eam hauserat. Nec unà vice omnem fonticulorum suorum aquam penitùs effundit: sic enim nec suæ satisfaceret obligationi, & ut inutilis sperneretur postea; liberalitas quippe liberalitate consumitur. Non item fontes suos illico grandioribus miscet fluviis, relictis sitientibus agris & vallibus, ut nonnulli Principes facere consueverunt, qui potentioribus largiuntur, quod debetur pauperibus; arenis vero sitientibus & aridis aquam subtrahunt, ut eam communicent plenis lacubus, qui ea minime indigent. Grande scelus est, egenorum sumptibus Potentiorum sibi devincire animos, aut si Respublica ingemiscat, ob largitiones inutiles & vanas, utpote cujus ruina est fastus paucorum, & pompa. Nec absque justa indignatione videt populus potentiæ vires tam inutiliter prodigi, quibus defendi ipse debebat, & foveri Dignitas Principis. Munera hominis profusi in pretio non sunt, quia communia, atque à prodigentiæ vitio, non à virtute liberalitatis proficiscuntur; dumque pauculis largitur omnia, offendit multos, & quod in illos effundit, deest omnibus. Qui temere donat & absque delectu, ditat quidem, præmium tamen non confert. Ut his dare possis, qui merentur, necessum est, ut in alios parcus sis. Magna igitur cum prudentia attendere debet Princeps ad justam [a] præmiorum distributionem: nam si hæc rite col-

[a] *Honor Regis judicium diligit.* Ps. 98. 4.

collata fuerint, etsi non nisi ad paucos pertineant, multorum tamen extimulant animos. Divina Scripturæ sacræ lex fuit, ut *a* oblationes omnes admixtione salis, quod idem est, ac prudentiæ, à prodigalitate & avaritia immunes essent. Attamen verò, quia Principem in omnes beneficum esse oportet, Auroram sibi proponat imitandam, quæ terram obeundo semper illi impertit aliquid; sed rore, & flore, immò sola etiam amœnitate eidem satisfacit. Ita ille det omnibus, ea tamen moderatione, ut facultatem sibi non adimat dandi ampliùs, & contentos reddat singulos, quosdam quidem munerando reipsa, alios verbis, spe & *b* humanitate: plus enim oculi dare solent, quam manus. Ad hæc proderit interdum, ut ista virtus liberalitatis magis in aliorum existat opinione, quam in ipso Principe, in quem finem unum atque alterum illius exhibeat specimen eo artificio, ut liberalis haberi incipiat. Quare caveat, ne quid petenti absolute denegет: per enim acerbum est, & molestum in his talibus repulsam ferre à Principe. Quod hodie dare non potest, forsan cras poterit; sin minus, melius est, ut tempus ipsum petentem erudiat, quemadmodum alibi diximus. Qui planè abnuit, aut non agnoscit merita, aut virium suarum prodit imbecillitatem, aut animi; nihil autem istorum decet Principem, cujus magnificentiam confitetur, qui petit gratiam.

Liberalis sit Princeps in remunerandis virtutibus, sed muneribus & officiis, aliisque reditibus, jam ad usum liberalitatis destinatis, non patrimonio suo Regio, neque thesauris ad usus magis necessarios collectis. Rex Ferdinandus Catholicus multas fecit donationes, absque tamen Coronæ dispendio. Sub regni initium collationem munerum prudenter distulit, ut eorum obtinendorum spe ad se attraheret animos, & remunerari posset

eos,

a *In omni oblatione offeres sal.* Levit. 2. 14. b *In omni dato hilarem fac vultum tuum.* Eccl 35. 11.

eos, qui suas partes sequerentur. Magna cum prudentia politica miscere noverat liberalitatem cum parsimonia. Cujus rei non solùm exemplum dedit, sed & legem, in hæc verba: a *Ne conviene a los Reyes usar de tanta franqueza, i largueza, que sea convertida en vicio de destruition: porque la franqueza debe ser usada con ordenada intencion, no menguando la Corona Real, ni la Real Dignidad.* Conservate, ut expendas melius, non avaritia est, sed præventa liberalitas. Dare inconsiderate, aut vanitas est, aut stultitia. Isthac parsimonia Monarchiam evexit, & nimia sua profusione Coronam perdidit Rex Alphonsus Sapiens: siquidem inter querelas præcipuas, quas Regnum de eo habuit illa etiam fuit, quòd triginta marcarum argenti millia dedisset Marthæ Imperatrici, quibus maritum suum Balduinum, quem tum Ægypti Sultanus captivum detinebat, redimeret: qua in re vanitatem magis, quàm prudentiam adhibuit in consilium. Rex Henricus Secundus malo suo tandem agnoscere didicit, quantum coronæ suæ vires infregisset tot largitionibus, quas ultra quam par est, liberalius fecerat; unde in testamento suo eas revocavit. Occasio & tempus norma esse debent ac regula liberalitatis Principum. Expedit interdum, ut moderata illa sit, quando nimirum magni sunt bellorum sumptus, aut necessitates publicæ; interdum eadem redimere oportet pericula, aut viam sternere faciliorem aut fines obtinendos, in quo genere ille parcit plurimum, qui magis profundit pecuniam: nam qui dat minutatim, & sensim suas expendit opes, finem suum non consequitur, & facultates suas dissipat. Munificentia bellum quandoque evitatur; pax b item comparatur & victoria.

§ Prodigalitas Principis sic corrigi poterit, si bonorum suorum administrationem Ministris committat Oeconomiæ peritis; uti avaritia, si liberalibus. Proderit interdum exhibere Principi uni-

a L.3 tt.10.l.5. Rec. b *Victoriam & honorē acquiret, qui dat munera: animā autē affert accipientiū.* Prov.21. 9.

universam summam, quam expendit: nam pecuniarum assignationes fere absque consideratione decerni solent, & si rationes iniret eorum, quæ largitur, sine dubio ea moderaretur; neque semper liberalitatis est, postulatis subscribere: petentium enim opportunitate, aut lucta illa, quam secum ipsa patitur, etiam avaritia fatigatur, & desperata quodammodo manus dat tandem, iisque annuit.

§. Natura fere principum est, ut plus iis tribuant, qui majoribus pollent opibus; & nescio an timor quidam sit, aût potentiæ existimatio. Probe hoc intellexit magnus ille aulicus Iosephus, quando evocatis ad se parentibus suis, & fratribus ex Ægypto, iisque Regis Phoraonis nomine offerens omnia regni illius *a* bona, auctor iisdem fuit, ut supellectilem omnem & opes omnes secum *b* asportarent: fore enim putabat, ut si Rex videret esse homines opulentos, liberaliorem sese erga eos exhiberet; atque adeo qui munera petit à Principe, egestatem & miseriam suam illi proponere non debet: nullumque namque efficacius medium ad habendum, quam si ipse *c* habeas.

a *Ego dabo vobis omnia bona Ægypti, ut comedatis medullam terræ*. Gen. 45. 18. b *Ne demittatis quicquam de supellectili vestra: quia omnes opes Ægypti, vestra erunt*. Ib. 20. c *Omni habenti dabitur, & abundabit*. Luc. 19. 26.

SYM-

SYMBOLVM XLI.



CELEBRE fuit apud antiquos lemma præsentis Emblematis. Nonnulli id Pythagoræ tribuunt; alii Bianti, Thaleti, & Homero; verius tamen inter oracula Delphica nnmerandum crediderim; neque enim vox humana videtur, sed divina, digna, quæ

quæ in coronis, sceptris, & annulis omnium Principum incidatur. Ad illam tota gubernandi scientia reducitur, quæ fugit extrema, & consistit in rerum medio, unde virtutes sphæram suam ducunt. Rogatus aliquando Socrates, ecquænam virtus maximè deceret adolescentem, respondet: *Ne quid nimis*; quo dicto omnes comprehendit. In hanc sententiam videtur optimè quadrare figura præsentis Emblematis, segetes nimium imbrium intempestivorum pondere depressæ in terram, cum benigni a rores iis sufficerent. Honores quidam sunt, qui quod nimis sint magni, personæ non conveniunt, imo magis obscurant illam, quàm illustrant. Sunt & beneficia aliqua tam extra modum, ut pro injuria haberi possint. Quid refert Principem gratias largiri, si lapidibus pluere videatur, ob austerum vultum, & verba incondita, quando eas præstat; aut si extra tempus conferantur, quando prodesse nequeunt? Beneficium perit, & gratitudo, quin manus ipsa odio est, quæ illud contulit. Eam ob rem non immerito dixit Rex Alphonsus Sapiens, quòd debeat b *ser tal el galardon, e dado à tiempo, que se pueda aprovechar del, aquel a quien lo diere.*

§. Quemadmodum autem immoderatione præmiorum & gratiarum, ita & nimietate pœnarum delinquitur. Ad stricti & rigidi juris normam velle exigere omnia, ad ministrum Iustitiæ pertinet potius, quàm ad Principem. Ille sui non est arbitrii; hic leges in sua potestate habet. Iustitia non est, quæ nimio rigore utitur; nec Clementia, quæ modum servat; & sic de virtutibus reliquis.

§. Eandem moderationem adhibere debet Princeps in artibus tam pacis, quàm belli, ita scilicet imperii habenas, & currum flectendo, ut sicut olim

a *Magni animi est, magna contemnere, prudentis est, mediocria malle, quam nimia: ista enim utilia sunt, illa quòd superfluunt, nocent: sic segetem nimia sternit ubertas, sic rami onere franguntur, sic ad maturitatē nō pervenit nimia fœcūditas*, Sē. Ep. 39. b l. 1. tt. 21. p. 2.

olim in ludis antiquis, rotis suis non impingat in metas, ubi illicò colliderentur: dexteritas artificii illius in eo erat posita, si quis distantiam ita metiri nôsset, ut rotarum axis metas pertransiret proximè, eas tamen non tangeret.

§. Præcipuè verò isthac cura & diligentia opus est Principi in moderatione affectuum, tanta cum prudentia eos regendo, ut nihil appetat, speret, amet aut oderit ardore nimio, aut vehementia, magis appetitu ductus, quàm ratione. Privatorum desideria explentur facilè non item Principum, quia illa statui eorum sunt consentanea; hæc ordinariè majora ipsis etiam potentiæ viribus, ita ad extrema connituntur. Omnis ferè Principum ruina, aut damna graviora à nimia ambitione sunt: acquirendi enim cupiditas infinita pænè est in hominibus; id verò, quod fieri potest, certis circumscribitur terminis, & rarò quidem hoc posterius ex priori illo penditur, aut inter utrumque justitia intercedit. Ex hoc fonte nasci solet, quòd nonnulli varias quærant titulos & rationes in speciem apparentes, ad exspoliandum vicinum, immò & maximè amicum, ut dominationis fines proferant longiùs, & suos augeant status absque eo quòd corpora sua propriis metiantur viribus, & gubernationem capacitate humana, quæ tam multa, atque acquiri possunt, tueri non potest. Imperiorum onus & amplitudo in proprios ipsorum incumbit humeros, & semper lapsum minatur, suo gravata pondere. In eo itaque elaboret Princeps, ut statum conservet, quem aut successio illi dedit, aut electio; quod si justa sese offerat illum ampliandi occasio, utatur licebit, iis tamen cautionibus adhibitis; quas casus prudentiam docebit.

§. Nec periculosa minùs est ambitio ob timores nimios, atque ob suas appetitiones circa ea præsertim, quæ ingeniosè & per vim obtinuit. Nullum medium timor suggerit, quod ad sui conservationem non illicò detur effectui. Nemo quisquam de

ſpoliati ſanguine, aut illius, qui ad ſtatum jus aliquod poteſt obtendere, tam remotus eſt, quin meritò timeatur. Tyrannis ordinaria omnium ſuadet extirpationem: & docuit illud reipſa Mucianus quando Vitellii filium juſſit interfici, a *manſuram diſcordiam obtendens, ni ſemina belli reſtrinxiſſet.* Idem quoque Machiavelli doctrina conſulit, cujus diſcipuli immemores facti Davidis, qui in domum & familiam Saülis inquiſivit, ut ſuam iis miſericordiam *b* impartiretur, exemplis utuntur quorandā tyrannorū, perinde quaſi non omnes malis iis artibus peſſum iiſſent, ſi quis fortè evaſit incolumis, id ideo fuit (ut mox dicemus) quia eas in meliores convertit. Regna pleraque uſurpatione primum incrementa ſumpſerunt, poſteà tueri ſe cœperūt juſtitia, & cum tempore paulatim facta ſunt legitima. Extrema violentia, extremum periculum eſt. Cyrus Lydiam occupavit, & Regem Crœſum bonis ſuis exuit: quòd ſi illi Politicus aliquis hujus temporis fuiſſet à conſiliis, ſuaſiſſet illud etiam, ut pro majori ſuâ ſecuritate vitam ſpoliato eriperet; Cyrus tamen unam illi civitatem partem patrimonii ſui reſtituit, quibus Dignitatem regiam quoquo modo ſuſtentare poſſet. c *Atque hæc clementia non minus victori quàm victo utilis fuit: tantus* enim *Cræſi amor apud omnes urbes erat, ut paſſurus Cyrus grave bellum Græciæ fuiſſet, ſi quid crudelius in Crœſum conſuluiſſet.* Tyrannis Deum pariter & homines ſibi habet adverſos: neque deeſſe poſſunt in iſtiuſmodi caſibus ſuavia quædam media, quibus averti queat animus, miſceri ſanguis, abrumpi ſucceſſio, imminui aut transferri Statuum amplitudo, & ſubduci ex oculis populi is, qui aſpirare poteſt ad ſceptrum, & dominationem affectare; quod ſi in Luſitaniâ fuiſſet obſervatum, nunquam regni illius ſubditi à fidelitatis officio deſciviſſent.

Si

a Tac. l. 4. Hiſtor. b *Nunquid ſupereſt aliquis de domo Saul, ut faciam cum eo miſericordiam Dei?* 2. Reg. 9, 3. c Juſt. hiſt. l. 1.

Si periculum tam præsens sit, ut ad defensionem & conservationem naturalem obliget, ipsas illico radices oportet exscindere, ne renasci possint, semper advigilando, ne eveniat fortè, quod Principibus Philistinorum accidit, qui resectis Samsonis capillis, unde manabat illius robur, eiilludebant, nec præcaverunt tamen, ne succrescerent *a* denuo; uti reipsa factum posteà. & ipse apprehensis ambabus *b* columnis, quibus innitebatur, ædificium, totam domum super capita hostium traxit in ruinam, *multoque plures interfecit moriens, quam antè vivus occiderat.*

§. Suadet porrò ambitio nimia Populi libertatem opprimere, subigere Nobilitatem, potentiorum vires infringere, & ad auctoritatem Regiam reducere omnia: existimat enim tum securiorem se fore, cùm fuerit absoluta, & subditos magis in servitutem redegerit; grandis error, quo adulatio animos occupat Principum, eosque gravibus periculis objicit. Modestia est, quæ conservat Imperia, dum nimirum Princeps suam dominandi cupiditatē ita corrigit, ut dignitatis suæ potestatem. Nobilitatis amplitudinem, & populi libertatem intra rationis limites coërceat: neque enim diu stare poterit Monarchia, cui de Aristocratia & Democratia aliquid admixtum non *c* fuerit. Potestas absoluta tyrannis est; qui illam quærit, exitium suum quærit. *d* *Huc denique Principi sunt omnia reducenda, ut iis, qui sub imperio sunt, non tyrannum, sed Patrem familias, aut Regem agere videatur, & rem non quasi Dominus, sed quasi Procurator, & Præfectus administrare, ac moderate vivere, nec quod nimium est, sectari.*

§. Ista ambitionis incommoda creare solet abusus nimius dominationis, quæ sic ferè comparata est, ut omnia ad suam referat utilitatem. Qua in re opor-

P 2

a Iamque capilli ejus renasci cœperant. Jud. 16. 22. *b Concussis que fortiter columnis, cecidit domus super omnes Principes.* Ib. v. 30. *c Quæ ex pluribus constat Respublica, melior est.* Arist. l. 2. Pol. c. 9. *d* Id. Pol. l. 5. c. 11.

oportet, ut Principes sese ipsi triumphent, & rationi obtemperent; licet difficile illud sit: a nam *innumerabiles sunt, qui populos, qui urbes habuêre in potestate, paucissimi, qui se.* Illa victoria à viribus est, & robore; hæc à ratione, & animo. Fortitudo non in eo consistit, quòd hostem prælio quis fuderit, sed quòd cupiditates suas habeat domitas. Subditos modestos reddunt obedientia, & necessitas; Principes contrà potestas & jurisdictio suprema superbè efferunt. Plura regna superbia pessundedit, quàm gladius. Principes plures per seipsos perierunt, quàm per alios. Remedium ei rei est sui ipsius cognitio, ut Princeps in semetipsum cogitatione descendat, & cum animo suo reputet, licèt ipse sceptro ab aliis differat, multos tamen esse, qui eximiis animi dotibus longè eo, ejusque dignitate superiores sint. Cogitet, inquam, quod si ratio haberet locum, penes perfectiorem imperandi potestas esse deberet. Quòd manus illa, quâ Reipublicæ habenas moderatur, è terra sit, subjecta lepræ, aliisque humanis miseriis. Id quod Deus *b* Moysi quondam ostendit, ut suæ recordantem infirmitatis faciliùs aliorum subiret *c* miseratio. Quòd Coronæ possessio sit perparum secura: nam d *quod regnum est, cui parata non sit ruina, & proculcatio, & Dominus, & Carnifex? nec ista intervallis divisa, sed horæ momentum interest, inter solium & aliena genua.* Quòd denique à voluntate aliena dependeat: si enim obedire detrectent subditi, manebit aliis similis. Quòd Princeps major fuerit, hoc magis hanc modestiam habere debet in pretio, quam nec ipse Deus *e* aspernatur. Modestia, quæ Majestatem abdere intra se & occultare nititur, majus illi pretium addit ac venerationem, non

a Seneca. b *Mitte manum tuam in sinum tuum. Quam cum misisset in sinum, protulit leprosam instar nivis.* Ex. 4. 6. c. *Qui condolere possit iis, qui ignorant & errant: quoniam & ipse circumdatus est infirmitate.* Heb. 5. 2. *d* Seneca e *Modestiæ famā, quæ neque summis mortalium spernenda est, & à Diis æstimatur* Tac. l. 15. Annal.

non secus atque auro elegans & artificiosa cælatura. Nec ullum artificium in Tiberio magis callidum, quàm modestum se gerere, ut pluris æstimaretur. a *Acerbè increpuit eos, qui divinas suas occupationes, ipsumque Dominum dixerant.* Ingressus in judicii locum, non sedem Præsidis occupabat, sed juxta b *assidebat in cornu Tribunalis.* Qui ad supremum inter homines gradum evectus est, non aliter ac demittendo sese ad altiora provehi poterit. Condiscant Modestiam istam Principes omnes à Ferdinando Secundo Imperatore, gloriosissimæ memoriæ, tam omnibus familiari, ut priùs amari semper se faceret, quàm coli aut honorari. In illo benignitas & modestia incurrebant in oculos, Majestas non nisi consideranti patebat. Non erat Imperialis aquila, quæ duplici severo rostro, aduncis unguibus, in omnem partem minitaretur; sed Pelicanus amoris plenus, sua semper fodiens viscera, ut ea præberet omnibus, tanquam propriis filiis. Nec magnâ illi curâ aut molimine opus erat, ut in hac tantâ suâ amplitudine sese demitteret, & parem aliis faceret. Non Dominus erat, sed Mundi pater: & licèt aliàs Modestia nimia contemptum parere soleat, imo & ruinam Principum; in illo tamen majorem venerationem conciliabat potiùs, & Nationes omnes ad obsequium & defensionem illius obstringebat. Ea vis & veræ ac sinceræ probitatis, & magnanimi pectoris, quod de seipso triumphat, & Fortunam omnem infra se ducit. Atque hujus humanitatis & modestiæ suæ vivam reliquit effigiem Filium, præsentem Imperatorem, qui ipse etiam iisdem instructus virtutibus, & amicorum & hostium sibi devincit animos. Nulla virtus magis Principem decet, ac Modestia. omnes enim viderentur in illo fatuæ, nisi hæc vultum & actiones illatum componeret, non permittendo, ut extra se abeant.

§. In omni gubernatione diligenter cavendum ab extremis: neque enim minùs periculosa est

 remis-

a Tac. lib. 2. Annal. b Idem lib. 1. Annal.

remissio nimia, ac summa gravitas. Communitates monasticæ ferre poterunt extremum obedientiæ rigorem, non illæ populares. Paucos admodum severitas illa nimis accurata continebit in officio. Civilis felicitas in virtute posita est, quæ in medio consistit, uti & civilis vita, & gubernatio Statuum cum tale natura sua sit imperium, ut auferre illud possit Populus, absque eo, quòd aut licentia nimia sese perdat, aut ob nimium rigorem obstinatus fiat. a *Non enim solum Respublica, quæ optima sit, considerari debet, sed etiam quæ constitui possit, præterea quæ facilior, & cunctis civitatibus communior habeatur.* Quin & Deus imbecillitati humanæ sese accommodat.

§. Idem medium inter ipsas quoq; partes corporis Reip. tenendum, dando operam, ut inter conditiones civium hanc magnum discrimen sit: inæqualitas enim & exsuperantia fortunarum ac Nobilitatis, si grandis fuerit, in aliis superbiam gignit, in aliis invidiam, ex his verò simultates oriuntur, & b seditiones, cùm amicitia & concordia ægrè coalescat inter eos, qui nimis disparis conditionis sunt, & statûs. c *Iam enim hæc consuetudo in civitatibus invaluit, ut homines æqualitatē odio habeant, & malint, aut imperio potiri, aut si victi fuerint, subesse.* Quidam altioris animi Legum auctoritatem vilipendunt, & obedientiam aspernantur: alii mentis abjectæ & humilis, illā sustentare nesciunt, nec infamiam timent, nec pœnam; & incipit esse communitas quædam Dominorum, & mancipiorū, absque ullo tamen inter se ordine, quippe qui forte sua non se metiantur. Qui inferioris conditionis sunt, maioribus pares esse cupiunt. Qui in una aliqua re æquales sunt, aut superiores, continuò sibi persuadēt, etiam in aliis æquales, aut superiores se esse. Qui in omnibus præstant aliis, intra terminos continere se nequeunt, & cum despicientia aliorum, omnia suo subesse vellent imperio.

a Arist. lib. 4. Pol. c. 1. b *Præterea seditiones non modò propter fortunarum, sed etiam propter honorum æqualitatem existant.* Aristor. l. 2. c. 5. c Idem lib. 4. Pol. c. 11.

perio, nec imperantis voluntati, aut constitutionibus & moribus Reipublicæ sese accommodant; unde ruina illius nasci solet, & conversio in formas alias: omnes enim *a* suspirant, & inquieti in illa vivunt. Et licèt fieri haudquaquam possit, ut contentio ejusmodi omnino cesset in Rebuspublicis, propter diversas conditiones partium, quibus illæ constant; illa ipsa tamen conservatur, si moderata sit, aut pessum eunt, si nimia. Quomodo corporibus accidere videmus eum quatuor humoribus, inter quos etsi nobilior aliis sit sanguis, potentior cholera, sese tamen mutuò conservant ac fovent, quamdiu unius illorũ inæqualitas modica est. Eam ob rem sola illa Respublica stare diu poterit, quæ partibus cõstiterit mediocribus, nec admodum inter se inæqualibus. Opus nimiæ quorundam civium everterunt Florentinorum Rempublicam, & etiamnum hodie in caussa sunt, cur inquieta sit Genua. Contrà, quia apud Venetos meliùs divisæ eæ sunt, ideò jam tot sæculis Status ille cõstans perseverat; & si aliquod periculum est, aut incommodum in ejusdem gubernatione, id erit ob nimiam quorundam è Magistratu inopiam. Quòd si nihilominus Respublica aliqua cum illa partium suarum inæqualitate subsistit diutiùs, eximiæ alicui prudentiæ id tribuendum, aut industriæ Principis, qui timore legis, aliisve artibus illam in officio continet: cujusmodi sunt, nemini injuriam facere, non violare inferiorum privilegia, & commoda, distinere Majores in administrationibus, & muneribus publicis, non opprimere, sed spe erigere eos, qui altiores gerunt animos: illud tamen durabit, quoad prudentes Gubernatores habuerit: quia verò Rebuspublicis satis cautũ esse non potest cum remediis istusmodi temporariis, quæ pendent à casu, præstabit mox in ipsa prima illarũ institutione providere de modo, quo tales abusus & incommoda efficaciter queant corrigi, priusquã eveniant.

a *Nam qui virtute præstant, iniquo animo sibi indigniores æquari paterentur: quamobrẽ sæpè conspirare. & seditiones cõmovere notantur.* Arist. l. 2. P. c.

SYMBOLUM XLII,



EMBLEMA hoc eximiæ huminitati Urbani Octavi Pontificis Maximi acceptum refero: dignata est quippe sua Sanctitas mihi spectandas exhibere in gemma quadã pretiosa incisas effabrè jam inde à Romanorum temporibus binas apes aratrum tra-

trahentes,quæ reperta in illa ætate præsagisse videtur nobilis illius & antiquæ familiæ evectionem, quando insignia illius juncta fuêre triumphanti jugo Ecclesiæ.*a* Quæ dum accuratius expenderem,venit mihi in mentem prodigii illius Regis Wambæ, è cujus vertice,cùm ungeretur à Quirico Præsule Toletano, apis egredi visa, in sublime evolavit, tanquam prænuntia suavissimæ ipsius gubernationis. E quo illud apparet, voluisse antiquos Symbolo isto innuere, quanti referat scire, utile miscere dulci, mellificandi scilicet artem agrorum culturæ;cui rei optimè quadrat pro lemmate illud Horatianum.

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.

In hoc tota regnandi ars consistit. Hæc prima in orbe fuit politica. Atque id ipsum antiqui docuêre Philosophi, quando finxerunt Orpheum lyra sua feras traxisse, & Amphionis cytharam secutos lapides, quibus Thebarum muros construxit, ut significarent, suavem institutionem magnorum illorum Heroüm plurimùm ad id valuisse, ut homines ipsis belluis immaniores, & magis brutos, quàm lapides, ad harmoniam Legum reducerent, & civilem societatem.

b *Silvestres homines sacer interpresque Deorum*
Cædibus, & victu fœdo, deterruit Orpheus,
Dictus ab hoc lenire tygres, rapidosque leones.
Dictus & Amphion Thebææ conditor urbis,
Saxa movere sono testudinis, & prece blandâ
Ducere, quò vellet.

Iis artibus usæ sunt omnes Respublicæ, ad erudiendum Populum, miscentes institutionem dulcedine ludorum, gaudiorumque publicorum. Ad Olympum montem tota concurrebat Græcia propter certamina Olympica,Pythia,Nemæa, & Isthmia; aliqui quidem ex curiositate, spectandi studio; alii verò, ut proposita certantibus præmia aufer-

P 5 rent;

a Chron. Gotto. Reg. Mar. de rebus Hisp. lib. 6.
b Horat.

rent; qua occasione vires & robur corporis exercebantur, offerebantur Diis sacrificia, & gravissima quæque Provinciarum illarum negotia procurabantur. Comœdiæ & Tragœdiæ inventæ sunt ad affectus purgandos Gladiatores Romanorum temporibus, & Taurorum pugnæ in Hispania (quæ non minùs, ac aliæ nationes, rebus aspectû terribilibus capitur) ad firmandum animum, ut neque profuso sanguine, neque mortis spectaculis terreatur; luctæ, ludi equestres & similes concertationes scholæ instar sunt, ubi addiscuntur artes militares, & simul recreationi deserviunt, & animum oblectant. Ita dulcedine & suavitate alliciendus est Populus, ad procuranda Principis commoda, & obtinendos fines illi propositos. Equo nimirum similis est qui popysmate delinitur, & manu blandiore domari se sinit, frænum admittit, & onus postea, virgam ac ferrum tolerat. Rigorem nimium, uti & nimiam lenitatem ferre neutiquam sustinet. Tam servitutis extrema periculosa sunt, ac *a* libertatis. Et Principes ista non considerantes, furorem concitatæ multitudinis aliquando experti sunt. Non semper ferro & flamma curari possunt inveteratæ & adultæ infirmitates. Medicinæ suaves adhibendæ sunt, aut si quando pillulis amaris opus sit, auro eas oportet obducere, & oculos gustumque fallere. At non attinet scire populum ingredientia statutorũ à Principe, & consiliorum ejus; satis est, quod sub prætextu aliquo apparente ea sorbeat.

5. Belli periculum, & asperitas mitigantur plurimùm lenitate illius, qui imperat. Ita Germanicus, ut legiones Germanicas in officio contineret, & ad pugnandum haberet paratiores, solebat b *circumire saucios, facta singulorum extollere, vulnera intuens, alium spe, alium gloria, cunctos alloquio, & cura sibique & prælio firmabat.*

5. Hæc

a Imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem. Tac. l. 1. Hist. *b* Idem l. 1. Annal.

§. Hæc tamen benignitas se sola nihil efficit, sed necesse est præterea, ut in eo etiam, qui aliis mandata dat, excellens aliqua virtus eluceat; ut si ametur illius caussa propter hāc in æstimatione sit. Enimverò sæpè contingit diligi Principem ob benignitatem, & unà contemni, quia ad id munus minùs sufficiens est. Auctoritas nō ex amore, sed admiratione nascitur. Ille gratissimus omnium qui cùm metuendum se possit reddere, amabilem se se exhibet; ille, inquam, qui cùm justitiam exercere noverit, Clementia pariter uti didicit. Pro ignavia & ignorantia habetur illius benignitas, qui aliis virtutibus eximiis boni Gubernatoris præditus non est. Tantum hæ possunt in aliquo Principe, ut asperitatem ejus & rigorem compensent, & tolerabiles efficiant. Etiam vitia grandia excusantur, aut dissimulantur in eo, qui magnis aliquibus virtutibus instructus est.

§. In negotiis pertractandis utile est dulcedinem gravitate temperare, & ludibria seriis, modò tempestiva illa sint, nec præter decorum, aut materiæ subjectæ gravitatem; qua in re festivus admodum fuit Imperator Tiberius, a *ludibria seriis permiscere solitus.* Quis est, qui ferre possit severitatem melancholicam, corrugatam semper frontem, contracta in negotiis supercilia, verba dura & aspera, gestus ac motum corporis nimis graves? Magna prudentia est, suo tempore *Miscere stultitiam consiliis brevem*, & nunc *pretiosior est sapientia*, b *& gloria, parva, & ad tempus stultitia.* Ingenium festivum, & verbum aliquod jocosum tempestivè prolatum, devincire solet animos, & difficillima quæque negotia ad optatum exitum perducere; sæpè mentem occultat, malitiam deludit, vitat offensam, & suaviter avertit responsionem ad propositum, ubi ea non expedit.

§. Curandis porrò negotiis miscere etiam oportet utilitatem ejus, cui persuadere aliquid volumus, ostendendo illius non minus, ac nostra interesse.

P 6 Nam

a Tac. l. 6. Annal b Horat. c Eccli. 10, 1.

Nam omnes ferè propriis moventur commodis; pauci obligatione sola & gloria. *a* Sejanus *fratrem quoq; Neronis Drusum traxit in partes, spe objectâ Principis loci.* Industriæ prudentis Ministri est, negotia alienis commodis faciliora reddere, sic tractatus instituendo, ut utilitas aliorum, & Principis una eademque esse videatur. Ex solo emolumento proprio negotia pertractare velle, est aquam derivare per canales hiantes; quando illam sibi mutuò communicant, omnes prosunt & adjuvant.

a Idem lib. 4. Annal.

SYMBOLUM XLIII.

RES omnes seu viventes, seu inanimæ, folia sunt magni hujus libri, mundi inquam eximii Naturæ operis, in quo sapientia divina omnes descripsit scientias, ut nos erudirent, & rectè agendi viam ac modum ostenderent. Nulla virtus moralis est, quæ in animantibus brutis non quodammodo repeʼriatur: cum iis ipsis nascitur prudentia practica; in nobis disciplina paratur, & experientia. A brutis absque rubore, & nostræ inscitiæ ignominia discere possumus: in iis enim ipse rerum omnium effector ac molitor Deus nos erudit. Attamen eorum induere naturas, aut eas imitari velle; ut sicut illa agamus bruto more abrepti affectuum appetitu, grandem esset irrogare injuriam rectæ rationi, propriæ hominis doti, quâ discernitur ab animantibus reliquis, & in omnes meretur imperium. In illis utpote rationis expertibus Justitia locum non habet; singula enim ad suam conservationem attendunt solùm, nec ad justitiam alienam reflectunt oculos. Solus homo actiones suas ad justitiæ normâ dirigit, & æquitate metitur, non cupiendo alteri, quod ipse sibi non cuperet. E quo rectè cōficies, quàm impiū & ferox sit Machiavelli consilium qui Principem suum efformat aliter, ex natura videlicet leonis, & vulpis; ut quod ratione consequi nō po-

poteſt, vi & dolo obtineat. Quâ in re Lyſandrum Lacedæmoniorum Ducem Magiſtrum habuit, quē ferunt dixiſſe aliquando, a *Quo leonis pellis attinge-*



re non poteſt, Principi aſſuendam vulpinam, & doliſ agendum, ac fraudibus. Et ſanè antiqua fuit

P 7 do-

a Plutarch.

doctrina ista: Polybius eam sua & ætatibus præteritis in usu fuisse refert, & graviter *a* improbat. Rex Saül ea in arte omnium magister esse potuit. Maxima ista cum tempore incrementum sumpsit: nihil enim nunc tam injustum, tam indignum, quod non honestum videatur Politicis, dum retinendæ *b* dominationis caussa sit, perinde quasi c *ubicunque tantum honesta dominandi licent, precario regnetur.* Quo pacto fit, ut pro nihilo ducatur contravenire pactis, fidem fallere, imo & religionem, modo ad conservationem, & augmentum statûs id videatur conducere. Falsis istis fundamentis fortunam suam superstruere conatus est Dux Valentinus, sed antè, quàm illam erectam cerneret, ita penitùs in caput illius collapsa est, ut ne fragmenta quidem aut vestigia ruinæ illius supersint. Quomodo, obsecro, perennare poterit, quod dolo, aut mendaciis innititur? quomodo diuturnum esse potest, quod violentum est? Quæ pactorum & conventorum erit firmitas, si Princeps, qui eorum debet esse securitas, fidem fallat publicam? Quis illi fidem habebit? quomodo illius stabit imperium, qui aut non credit Providentiam divinam, aut magis in suis artibus, quàm in illâ confidit? Non ideò tamen volo Principem tam benignum esse, ut nunquam vi utatur; neque tam candidum & sincerum, ut aut dissimulare nesciat, aut cavere sibi à fraudibus, quia aliorum malitiæ sese exponeret, & omnibus esset ludibrio. Quin illud potiùs præsenti Emblemate contendo, ut robore valeat, non bruto illo, & immani belluarum, sed quod Justitia comitatur, adumbratum per pellem Leonis, virtutis Symbolum,

a *Fuit, cui in tractandis negotiis dolus malus placeret, qui Regi convenire sane nemo dixerit, etsi non desunt, qui in tam crebro usu hodie doli mali, necessarium eum esse dicant ad publicarũ rerum administrationem.* Polyb. l. 13. Hist. b *Nihil gloriosum nisi tutum, & omnia retinenda dominationis honesta,* Sal c, Sen. in Tragœd. Thyest.

lum, atque ideò Herculi dicatum. Convenit interdum Principem ad severitatem frontem componere, & dolis obsistere. Non semper humanitatem meram præ se ferre debet. Feret aliquando occasio, quando opus erit, Leonis pellem induere, ut subditi & hostes agnoscant, ungues illi esse, & tam severum experiantur, ut malitia fraudem attentare non audeat, verbis blandiloquis, quibus uti solet ad capiendos Principum animos. Illud, opinor, Ægyptii volebant innuere, cùm Leonis effigiem Principis sui capiti imponerent. Nec honor est, nec reverentia, ubi non est aliquis timor. Quod si semel rescierit populus, Principem irasci non posse; sed placido semper, ac benigno erga omnes esse vultu, contemnendum ducet. Verùm severitas ista non confestim ad executionem debet descendere, quando comminatio sufficit: tunc enim necesse non erit, commoveri Principis animum; satis est, severiorem frontem ostendere. Non exuit gravitatem suam Leo, nec de damno animantibus aliis inferendo cogitat; quin solo aspectu terrorem *a* omnibus incutit: tanta vis Majestatis in oculis ejus inest. At enim, quoniam expedit interdum, vim astutia, & indignationem benignitate regere, dissimulando tantisper, aut tempori, & personis se accommodando: ideo in præsenti Emblemate non coronatur Leonis caput vulpinis artibus, indecoris & fraudulentis, adeoque indignis generoso & magnanimo Principis pectore; sed serpentibus, imperii & Majestatis prudentis ac vigilantis symbolo, atque in literis sacris Prudentiæ hieroglyphico: siquidem illorum astutia in tuendo capite in obturandis auribus contra incantantes, & in rebus aliis, ad defensionem propriam attendit solum, non ad aliorum nocumenta. Ad eundem finem, & pro similibus casibus Emblemati huic inscripsi verba illa: *ut sciat regnare*, desumpta è documento illo Ludovici Undecimi

a *Leo fortissimus bestiarum, ad nullius pavebit occursum*. Prov. 30, 30.

Undecimi Regis Franciæ, quod solum voluit, ut addisceret filius suus Carolus Octavus. *Qui nescit dissimulare, nescit regnare.* In quo tota regnandi scientia summatim comprehenditur. Magnâ tamen hîc prudentia opus est, ne aut vis in tyrannidem vergat, aut dissimulatio, & astutia fraudes fiant: media enim sunt valde vitio confinia. *a* Justus Lipsius fraudem definiens in rebus politicis, ait esse *acutum consilium à virtute aut legibus devium, Regis Regnique bono*; cumque Machiavelli extrema declinare cuperet, putaretque absque omni omninò fraude, & dolo Principem imperare non posse, levem aliquam suasit, toleravit mediocrem, & gravem prohibuit. Limites periculosi pro Principe. Ecquis enim illos sic accuratè iis describere poterit? Nec debent scopuli tam vicini fieri navigationi politicæ. Sat in multis operatur potentiæ malitia, & regnandi cupiditas. Si fraus vitio non caret, in omnibus suis partibus, quantumvis exiguis, vitiosa sit oportet, & Principe indigna. Dignitas regiæ purpuræ omnem respuit *b* maculam. Nullus tam subtilis est atomus, qui non appareat, & defœdet radios horum terrestrium soliurn. Et quomodo permitti potest, ut illins actio à virtute desciscat, & legibus, qui earundem est anima? Dolus esse non potest, absque admixtione aliqua malitiæ & mendacii; utrumque verò magnanimitati regiæ adversatur, quicquid Plato dixerit: *Mendacia in Diis esse superflua, eo quod hi nullius egeant; non tamen in Principibus, qui multis opus habent; atque adeo iis interdum illa permitti posse.* Quod illicitum est, concedi nunquam debet, nec sufficit, finem honestum esse, ut uti liceat medio, quod ex natura sua malum est. Tunc solùm licita esse possunt dissimulatio & astutia, quando neque in fraudem impellunt, neque auctoritati Principis inurunt maculam; quo casu non in vitiis

a Lips. de civil. doct. l.4. c.14. b *Eos qui in dignitate sunt turpius fraude honesta circumvenire, aut lædere, quam vi aper.* a. Thucyd.

vitiis ea numero, sed prudentiæ esse arbitror, aut ad virtutes pertinere hujus filias, utiles ac necessarias ei, qui aliis imperat. Istud fiet, si prudentia, in sui conservationem intentos habens oculos, astutia aliqua utatur, ad occultanda quædam secundùm varias circumstantias temporis, loci, personarũ: ita tamen, ut cor & lingua, mens & verba concordent inter se semper, & consentiant: illa dissimulatio velis remisque fugienda, quæ ob fines dolosos orationis vanitatem adhibet: illa, inquam, quæ eò spectat, ut intelligat alius id quod non est; non ea, quæ solùm intendit, ut id, quod est, non intelligat. Quam ob rem uti quis poterit interdum verbis indifferentibus, & æquivocis & in unius locum substituere aliud diversæ significationis, non ad fallendum, sed ad cavendum sibi, aut dolum prævertendum, aut ob alios fines licitos. Quòd ipse veritatis Magister corã discipulis suis proficiscentibus in castellum Emaus *a* præ se ferret, ac si longiùs ire vellet; stultitia ficta Davidis *b* coram Rege Achis, obtentum sacrificium *c* Samuelis; & hœdorum pelliculę *d* Jacobi manibus aptatę, dissimulationes fuêre licitę, quia dolum non intendebant, sed solùm, ut aliud celarent propositum, neque ideò licitæ esse desinunt, quòd fors prævideatur, alium inde deceptum iri: ista enim notitia non malitiæ est, sed ad providentiam pertinet.

5. Atque artibus istis & agendi modis tunc potissimùm opus est quando cum Principibus astutis & fraudulentis tractanda sunt negotia. Enimverò in tali casu diffidentia, & astutia, dissimulatio in vultu; responsa ambigua, & æquivocatio prudens in verbis, ne Princeps iis implicetur, aut machinationibus

a *Et ipse se finxit longius ire.* Luc. 24. 28. b *Et immutavit os suum coram eis, & collabebatur inter manus eorum: & impingebat in ostia portæ, defluebantque salivæ ejus in barbam* 1. Reg. 21. 13. c *Vitulum de armento tolles in manu tua, & dices, Ad immolandum Domino veni.* 1. Reg. 16. 2. d *Pelliculasque hœdorum circumdedit manibus, & colli nuda protexit.* Gen. 27. 16.

nationibus aliorum & fraudibus locus sit: similibus artibus utendo,non ad offendendum,neque ad fallendam fidem publicam,ecquid aliud est,quàm duplicare custodias animi? Fatua foret ingenuitas, quæ cor detegeret, & periculosum Imperium sine aliqua cautione. Semper veritatem disertè eloqui, periculosa esset sinceritas, cùm taciturnitas præcipuum sit regnandi instrumentum. Quisquis secretum leviter committit alteri, sceptrum eidem unà tradit.Mentiri Principem non decet; licebit tamen interdum, ut taceat,aut veritatem celet; non verò ut leviter credat,aut temerè confidat; quin potiùs maturus sit, oportet, & tardus, ut considerationi locus sit, & ipse in fraudem induci nequeat; quæ cautio valde necessaria est Principi, sine qua multis iisque gravibus expositus foret periculis. Qui plura novit, & vidit,minùs credit,& confidit, quia aut speculatio, aut praxis & experientia cautum eum reddunt. Sit igitur Principis animus sincerus, & candidus; prudens tamen in artibus, & fraudibus alienis. Experientia ipsa docebit casus, in quibus his artibus uti Principem deceat,quando nimirum animadverterit, malitiam & technas eorum, quibuscum agit, ita exigere. Cæterùm in aliis omnibus actionibus elucere debet in Principe candor quidam regius,quo utendum est interdum erga eos ipsos, qui fallere cogitant: hi enim, si in meliorem partem id interpretentur,in suis perturbantur consiliis, & vacillare incipiunt; præterquam quod nulla fraus generosior,quàm ipsa veritas,& si de ea securi sint, intimi cordis sui illi tradunt imperium, nec contra sese aliis artibus muniunt.Quæ retia non fuêre contexta? quæ non excogitata stratagemata contra astutiam & malitiam vulpis? quis unquam sinceritati domesticæ hirundinum struxit insidias.

§. Ii tamen Principes,& moderatores,quos à prudentia & ingenio mundus æstimat, isthac arte uti nequeunt;nemo enim sibi persuadet, quòd aut casu aliquid agant aut sincerè. Unde, si qua in re candorem

rem suũ palàm velint ostendere, pro ficto habetur. Circumspectio in illis, malitia, Prudentia, dissimulatio; & cautio, dolus esse creditur. Fuerunt, qui hæc crimina Regi Catholico imponerent, eò quod partim naturali judicii sui acumine, partim diuturnis belli pacisque experientiis satis perspiceret fallacem agendi modum & intutam fidem horum temporum; atque adeò tanta sagacitate sese defenderet, & æmuli ejus ac hostes suismet artibus sese irretirent, aut eæ certè cum tempore & consilio õnino spe sua frustrarentur. Eam ob rem fingunt nõnulli Principes sinceritatem & modestiam, ad celandos magis fines, quos sibi habent propositos, aut ne illos malitia tam facilè possit assequi. Faciebat id Domitianus, a *simul simplicitatis, ac modestiæ imagine in altitudinem conditus, studiumque literarum, & amorem carminum simulans, quo velaret animum.* Velle Principem in omnibus sapientem videri, est sapientem esse desinere. Nôsse suo tempore & loco ignorantem esse, summa prudentia est. Nihil utilius, nihil magis difficile, ac sapientiæ modum retinere: id quod in Agricola Tacitus b collaudavit c Omnes in eum conspirant, qui plus aliis scire se existimat, sive ex invidia, sive ignorantiæ propriæ defensione oriatur; aut fortè, quia suspectum habent id, quod ipsi assequi nequeunt. d *Videns Saul, quòd prudens esset nimis* David, *cœpit cavere eum.*

§. Principes alii negotia sua tractant, quasi aliud animo agitantes, ut sic casu agere videantur. Verùm tanta est malitia prçsentis Politicç ut istas artes non tantùm penetret, sed integerrimam etiam sinceritatem cavilletur cum insigni veritatis, & tranquillitatis publicæ detrimento: cum nihil omninò sit, quod. rectè atq; ut oportet, interpretentur alii, cumq, veritas in uno consistat puncto: ea verò, quæ in circumferentia continentur, infinita sint, quo collineare pos-

a Tac. l. 4. Histor. b *Retinuitque, quod difficillimum est, ex sapientiâ modum.* Tacit. in vita Agric. c d 1. Reg. 18. 15.

possit malitia, in graves errores incidunt ii, qui in factis & verbis diversos scrutantur sensus ab eo, quod præ se ferunt, aut sonant; & acceptis in deteriorem partem aliorum judiciis, & propositis animi, artibus sese muniunt alii contra alios, vivuntque omnes in diffidentiis perpetuis, & suspicionibus, in quibus qui maximè ingeniosus est, is à veritatis scopo aberrat longiùs: nam ingenii sui acumine intimiùs penetrat, quæ communiter versantur in animo, & plerumque tanquam exploratum habemus in aliis, quod in nobis non est, nisi imaginationis deceptio. Ita naviganti currere videntur scopuli, & ipse interim est qui movetur. Umbræ rationis Statûs majores esse solent ipso corpore, & hoc negligitur interdum, contrà verò captantur illæ: quo fit, ut delusâ inaniter imaginatione, majora nascuntur damna ex suscepta defensione, quàm adferre potuisset id, quod timebatur. Quoties ex inani suspicione Princeps aliquis arma sumit adversus eum, cui nunquam in mentem venit offendere, & correptis utrimque armis, ingens belli excitatur incendium, quæ priùs, non nisi levis & malè fundata fuerat suspicio: iis idem accidit, quod navibus malè constructis, quæ quò magis nunc in hoc, nunc in illud incumbunt latus, eò citius pereunt. Non improbo diffidentiam, quando à prudentia oritur (ut alibi diximus) illud solùm reprehendo, quòd bona fides semper desit sine qua nec amicitia, nec ulla firma societas, nec pactum securum esse potest. Jus gentium sine robore erit, & omnia fraudibus, deceptionibusque obnoxia. Non omnia ex sinistro aguntur proposito. Maximus etiam tyrannus fines honestos interdum sibi præfixos habet.

SYM-

SYMBOLUM XLIV.



DUbius & anceps eſt ſerpentis motus, nunc huc, nunc illuc ſinuoſis flexibus ita in incertum ſe gyrantis, ut ipſum etiam illius ignoret corpus, quà caput ſurſum attollere debeat. In hanc partem tendere crederes, & ſubitò movetur in oppoſitam, ut

ut nec ulla passuum supersint vestigia, nec sciri possit, quo iter suum intendat. Tam occulta sint oportet consilia, & cogitata Principum: nemini notum esse debet, quorsum illa spectent; quin imitentur potiùs supremum illum rerum omnium moderatorem Deum, cujus vias intelligere nemo *a* potest. Atque ideo Seraphini *b alis suis velabāt pedes ejus.* Tanta cum solertia consilia sua secreta habere debent Principes, vt ea subinde ne ipsi quidem Ministri penetrent, immò alia omnia opinentur, sintque primi, qui in hac opinione sua fallantur, ut tanto naturalius & majori cum efficacia, absque periculo simulationis, quæ facilè sese prodit, firment ac roborent, quod ipsi pro certo & explorato habent, eandemque mentem & errorem ingenerent aliis, atque ita spargatur in vulgus, & manet per omnes partes. Tiberius hoc fecit, quando querentibus nonnullis, quod non abiret ad componendas in Pannonia & Germania tumultuantes legiones, finxit se propediem profecturum; qua simulatione *c primo prudentes, dein vulgum, diutissimè provincias fefellit.* Idē quoque fecit Rex Philippus Secundus, qui consiliorum suorum fines etiam Legatos suos celabat, alios præ se ferendo, ubi opus foret, ut sic illi crederent, & persuaderent aliis. Atque hisce artibus uti Princeps minimè poterit, si ingenuitas illius tam cauta & circumspecta non sit, ut ne locum det interiores animi motus ex gubernandi actionibus dispiciendi, aut ne æmuli ac hostes cor ejus ac cogitata penetrent: quin immò, ut elabi possit ex manibus, quando jam illum comprehensum se tenere existimant. Ista operis dispositio, qua alius in fraudem inducitur, defensio potiùs quædam est, quàm malitia, dummodo ea quis utatur, ubi & quando recta ratio suaserit, quomodo ea magni Heroës usi sunt. Et quæ necessitas, obsecro, pandendi ipsum cor, quod Natura non fortuito in intimo abdidit pectore?

a Et vias illius quis intelligit? Eccl. 16. 21. *b* Isa. 6. 2. *c* Tacit. lib. 1. Annal.

re? etiam in rebus minoris momenti & longè positis perniciosum est, si fiant publicæ, quia occasionem dant plura deinde per rationis discursum indagandi. Tametsi cor penitùs intra viscera abditum sit, ex solo tamen arteriarum motu infirmitates ejus ac morbi dignoscuntur. Executio vim suam perdit non absque existimationis jacturâ de prudentiâ Principis, si quæ ipse facere decrevit, publicentur in vulgus. Consilia occulta & ignorata omnibus minantur partibus, valentque non parum ad hostem aliorsum distrahendum. Hinc in malitia potiùs, quàm in rebus aliis celare ea expedit. Pauci conatus & molimina ante tempus detecta felicem sortiuntur exitum. Quàm animo turbatur, qui antè sauciari se videt, quam stringi gladium; ille inquã, qui non nisi ad ipsum armorũ strepitum excitatur?

5. Quæ tamen intelligi velim de bellis adversus infideles, non de iis quæ Christiani contra se invicem suscipiunt, quæ prius indicere oporteret, ut ad satisfactionem tempus suppeteret, quo multorum cædes evitari possent. Estque ea diligentia pars quędam eorum, quæ requiruntur, ut bellum licitum sit, ac justum. Laudandi in hoc Romani qui Collegium quoddam viginti Sacerdotum, quos *Feciales* appellabant, instituerunt, ut bella indicerent, componerent pacem, & sancirent fœdera; qui porrò in similibus caussis judices essent, ac jus dicerent, curarentque, ut pro injuriis & offensionibus acceptis parti læsæ satisfieret, trium ac triginta dierum statuendo terminum intra quos nisi lites aut via justitiæ, aut amica compositione definerent, bellum denunciabant, tribus senioribus viris in testes adhibitis, & lancea ferrata in hostilem agrum projecta.

- - - - a *& baculum intorquens emittit in auras Principium pugnæ.*

E quo die actionibus hostilibus & incursionibus fiebat initium. Hujus denunciationis multa in sacris literis suppetunt exempla. Jephte Israëlitarum

a Virg. l. 9. Æneid.

rum dux & Princeps non priùs contra Ammonitas arma sumpsit, quam missis ad eos legatis sciscitatus fuisset caussam, cur illi bellum *a* suscepissent. Horum nostrorum temporum, non tam humanus, ac generosus mos est. Antè belli experimur effectus, quàm de caussa constet, aut consilia penetrentur. Inopinata & improvisa invasio graviorem reddit injuriam, & magis implacabiles animos. Quod inde ferè oritur, quia non tam arma capiuntur, ad compensandam injuriam, aut resarciendum damnum, quàm ex cœca quadam ambitione ad dilatandos dominiorum fines;qua in re nec Religionis, nec sanguinis,nec amicitiæ ulla habetur ratio,conculcatis sacrosanctis juribus & Naturæ &Gentium.

5. Si quos interdum de infidelitate Princeps suspectos habuerit, vultus serenitatem ne illicò immutet, aut suspicionis suæ aliqua prodat indicia, quin potiùs novis blanditiis &honoribus confirmare studeat animos,& ad fidelitatem præstandam obstringere. Non optimum semper,& securum remedium est extremus rigor: rami, qui resecantur, pereunt, quia revirescere non possunt.Eadem Marcello caussa fuit, cur cum Lucio Banco Nolano homine locuplete, & factioso tantoperè conniveret, & tametsi probè sciret, quòd Hannibalis partes ipse sequeretur, accersito tamen ad se planè exposuit,quàm virtus ejus, & fortitudo æstimaretur ab omnibus, quàmque illa perspecta esset Ducibus Romanis,qui testes exstitissent rerum ab illo laudabiliter gestarum in Cannensi prælio: honorat eum verbis,spe ac promissis fovet & sustinet; indulget,ut liber ei semper ad audientiam pateat aditus, qua humanitate sic illum devincit & obligat, ut ab eo tempore amicum fideliorē Respub. Romana nunquam habuerit.

Hæc tamen dissimulatio magnam attentionem postulat, & prudentiam: nam si illum suboleret, qui

a *Et misit nuntium ad Regem filiorum Ammon, qui ex persona sua dicerent: quid mihi & tibi est,quia venisti contra me, ut vastares terram meam?* Jud. 11,12.

qui finistri aliquid molitur, artificium esse crederet, ut tantò gravius posteà in se animadverteretur, adeoque citiùs flammam subjiceret cuniculis, aut sibi per alia media violenta caveret de periculo: id quod præcipuè timendum in tumultibus, & delictis insanæ plebeculæ. Eandem ob caussam Fabius Valens, etsi auctoribus seditionis cujusdam nullam constituisset pœnam, quosdam tamen eorum in judicio postulari voluit, *a ne dissimulans suspectior foret.* Verùm cùm animus à concepta proditione, perquàm difficulter expurgetur, & offensione Majestatis supremæ impunitæ esse non debeant, videtur tunc solùm dissimulandum, quando majus à declaratione imminet periculum, aut multorum punitio in effectum deduci non potest. Istud expenderit Julius Cæsar, cùm datas contra se à Nobilitate Romana ad Pompejum litteras, & apud tabellarium deprehensas, sic obsignatas cum integro fasciculo in ignem jussit conjici, optimum ignoscendi modum ratus, delictum ignorare. Insignis sanè magnanimitas, & rara prudentia, ab omnibus pœnam sumere non posse, nec tamen obligare sese ad connivendum. Posset etiam exemplum statui in tenuiores, & dissimulari cum Illustribus, donec securior puniendi affulgeret *b* occasio. At verò, ubi in delinquentes animadverti potest absque periculo, tutius erit sumpto ab iis supplicio securitati consulere, quàm dissimulationi confidere: hæc enim majores ad audendum addere solet animos. Hanno venenum propinare parabat Carthaginiensi Senatui, & proditione compertà, sat remedii fore autumabant Senatores illi, si legem conderent, quæ modum & certum pretium conviviis poneret; id quod Hannoni aliam novam proditionem contra illos attentandi ansam dedit.

5. Ars atque astutia, quæ maximè decet Princi-

Q pem,

a Tacit l. 2. Histor. b *Unde tenuioribus statim irrogata supplicia, adversus Illustres dissimulatum ad præsens, & mox reditum odium.* idem l. 16. Annal.

pem, diſſimulatio item magis licita, & neceſſaria eſt illa, quæ vultum, verba & actiones erga eum, quem diſſimulando fallere cogitat, ſic moderatur & componit, ut ſcire ille non poſſit ſua patere conſilia: eâ enim ratione plus ſuppetet temporis ad penetrandum melius, & puniendum, aut eludendum dolum, dum aggreſſor de eo occultando minus ſollicitus eſt; quod ſi præter opinionem deprehenſum ſe ſemel animadverterit, trepidare incipiet, nec ſecurum ſe arbitrabitur, donec quas animo verſat fraudes, ad effectum adduxerit. Ea de cauſſa Agrippina Neronis mater, compertis etiam inſidiis, perinde ſe habuit, ac ſi nihil reſciſſet de morte, quam ei filius fuerat machinatus, exiſtimans nimirum a *ſolum inſidiarum remedium eſſe, ſi non intelligerentur.* Hæc diſſimulatio aut ficta ſimplicitas perquàm neceſſaria eſt Miniſtris, qui Principibus aſtutis, minuſque ſinceris deſerviunt, iis ſcilicet, quorum unicum ſtudium eſt cavere, ne artes eorum penetrentur ab aliis: qua in re eximius fuit Tiberius b *conſulto ambiguus.* Eodem artificio Senatores Romani uſi fuêre, quando idem Tiberius poſt Auguſti obitum (ut animos eorum exploraret, ſignificari iis fecit, nolle ſeſe imperii gubernacula admittere, eò quòd nimis grave humeris ſuis onus eſſet; at illi ſtudioſa quadam ignorantia, & provocatis ultrò lacrymis, inſtare rogareque, ut admittere dignaretur. c *quibus unus metus, ſi intelligere viderentur.* Oderunt Principes injuſti, & tanquam hoſtes eos habent, à quibus mala ſua ſtudia & conſilia capi exiſtimant. Abſolutum ſibi in animos imperium vendicant non alienæ ſubjectum ſcientiæ, cupiuntque non minùs vi, & facultati intelligendi ſubditorum dominari, quàm eorundem corporibus, partem obſequii in eo ponentes, ne artes eorum deprehendantur à d ſubditis: Eam ob rem *abditos Principis ſenſus, & ſi quid*

a Tac. lib. 14. Annal. b idem lib. 13. Annal. c idem l. 1. Annal. d *Intelligebantur artes; ſed pars obſequii in eo, ne deprehenderentur.* idem l. 4. Hiſtor.

si quid occultius parat exquirere, illicitum est. Conquerē-te aliquando graviter Tiberio, quòd sibi à Senatoribus quibusdam securò vivere non liceret, scire ex eo voluit Asinius Gallus, quinam ii essent, ut pœnas luerent; & a *a coegrins accepit* Tiberius, quòd *recludi* ille vellet, *quæ premeret.* Prudentior Germanicus fuit, qui licèt Tiberii artes probè perspiceret, seque ideo tantùm è Germania revocari, ut gloriæ suæ cursus sisteretur, extemplò tamen paruit, perinde ac si nihil istorum, quæ suberant, *b* animadverteret. Quando Principum mandata declinari non possunt, prudentiæ est iis obsequi, & ignorantiam præ se ferre, ut minus detrimenti sit. Quare tametsi Archelaus sciret, astu quodam & dolo se à Tiberii matre Romam evocari, dissimulavit tamen, & *c si intelligere crederetur, vim metuens, in urbem properavit.* Atque hæc dissimulatio magis adhuc in erroribus & vitiis Principis necessaria est; nec enim amicus solet esse ei, qui illorum aut testis est, aut notitiam habet. In convivio illo, in quo Britannicus venenum hausit, d *diffugère imprudentes; at quibus altior intellectus, restitère defixi, & Neronem intuentes*, ne violentæ mortis illius conscii haberentur, sed credere potiùs putarentur, eam secundum naturam accidere.

a Tacit. l. 4. Annal. b *Haud cunctatus est ultrà Germanicus, quamquam fingi eo, seque per invidiam parta jam decori abstrahi intelligeret.* idem l. 2. Annal. *c* id. l. 2. Annal. *d* idem l. 13. Annal.

SYMBOLUM XLV.



LEo (figura præſentis Emblematis) apud Ægyptios vigilantiæ fuit Symbolum, quales ſunt, qui in frontiſpiciis & portis templorũ collocari ſolent. Atq; hinc Alexander Magnus in monetis effingi voluit cum pelle leonina in capite, ut ſignificaret non

non minùs cura se pollere, ac robere: quippe qui (si quando parciori somno utendum esset) dormire consueverat, brachio extra lectum porrecto, & globum argenteum manu tenens; ut si fors arctius indormiret, ille in subjectam pelvim æneam delapsus tinnitu suo eum mox rursum excitaret. Nunquam sanè orbem suo subjecisset imperio, si quieti & somno solum indulgens, rerum omnium curam abs se abdicasset: neque enim altùm debet stertere qui multorum regendorum gubernacula suscepit.

a *Non decet ignavum totâ producere somnum*
Nocte virum, sub consilio, sub nomine cujus
Tot populi degunt, cui rerum cura fidesque
Credita summarum.

Leo igitur, cùm animantium Regem se esse sciat, aut parùm dormit, aut si dormit, nimiùm apertos servat oculos. Non tantum suo confidit imperio, nec de sua majestate tantoperè securus est, ut necessarium non arbitretur, vigilantem se fingere, etiam dum somnum capit. Opus est equidem, ut sensibus sua quando quies concedatur; expedit interim sic opinari de Regibus; quòd semper excubent. Rex somno deditus nec hilum ab aliis differt hominibus. Etiam hanc ipsam passionem subditos suos, ac hostes, quantum potest, celare debet. Dormiat; modò vigilare eum credant alii. Ne sibi tantum de dignitate sua & potentia polliceatur, ut curæ ac solicitudini claudat oculos. Astutia est dissimulatio in leone, oculis apertis quietem capere, non tamen fallendi studio, sed dissimulandi solùm consopitos sensus; & si quis fortè insidias illi struens deciperetur, existimando vigilem esse, quem dormientem offendere cogitabat, ipse sibi erroris caussa est, non leo: nec indigna hæc præventio magnanimo ejus pectore, uti nec astutia illa, quando cauda obducit pedum vestigia, ad fallendos venatores. Nulla ars, castrumve satis munitum est, nisi solertia excubet. Major Monarcha majori cum cura

a Homerus.

frontem suam coronare debet, non candore sincerarum columbarum, sed prudentia astutorum serpentium: neque enim aliàs, quàm quando Leo in arenam prodit, feræ cæteræ suas ponunt inimicitias naturales, & depugnare inter se desinunt; quin jam communi concensione conspirant omnes contra illum, armant sese, & tanquam fortiori moliuntur insidias. A nulla potentia plus periculi imminet regno Angliæ, (uti & aliis omnibus Principatibus) quàm ab illa Batavorum; nam maris libertatem illi adimunt. Nihil magis perniciosum Francis, quàm potentia eorundem rebellium Statuum, quæ perfossis aggeribus, quos objecit Hispania, totum Franciæ regnum aquis demergeret, ut prudentissimè observavit Rex Henricus Quartus; & tamen, quæ duo apud ambas illas Coronas plus possunt, quàm suamet ipsarum pericula, odium, inquam, & metus Monarchiæ Hispanicæ, vires illas augent, quas mutatis aliquando & perturbatis temporibus ipsæ merito adversum se timere poterunt. Pericula præsentia plus sollicitudinis & curarum adferunt, quam futura, etsi hæc sæpè majora sint. Timor sensus impedit; nec sinit animum æstimare, quæ longius posita sunt. Inanis aliqua diffidentia maxima etiam ratione Status validior est. Arbitrium Coronæ Hispanicæ in Italia medicinæ præservativæ instar est adversus infirmitates, quas patitur libertas Genuæ; idem illud Tusciæ Principatum securum reddit: Imperium spirituale Ecclesiæ augescit, & conservatur potentia domus Austriacæ, ejusdem beneficio securi sunt Veneti à Turcarum tyrannide: quod nescio sanè, an aliqui Consiliarii istorum Principum satis grati agnoscant, aut illud agant semper, quod ad hanc utilitatem eorum propriam magis conducit. Æmulationes ejusmodi, quæ rationi non parent, sibi ipsæ ruinam accersunt, & exitium. Illi ipsi, qui securiores se fore existimabant, si Ferdinandum Secundum armis exuerent, magno suo malo experti sunt posteà, eodem se indigere milite,

lite,cujus exauctorandi illi auctores fuerant. Complures Provinciæ quæ ob rationem status Monarchiam Romanam voluerunt evertere,unà cum illius ruina libertatem suam perdiderunt.

§. Ne confidat Princeps exteriori venerationi & cultui,quem alii ipsi deferunt:ficta enim tantummodo res est, & longè alia ab eo,quod extrinsecùs apparet. Placere velle,adulatio est,obsequium, metus,veneratio, vis quædam & coactio,& amicitia, necessitas. Omnes callida fraude insidias parant sinceræ generositati,qua alios *a* æstimat. Omnes ad ungues illius attendunt, & prædas numerant. Advigilant omnes, ut ingenio superent, quem viribus neqneunt. Pauci,aut nemo,sincerè cùm eo agit:ei enim,qui timetur,non dicitur veritas,adeoque potētiæ suæ cōfisus, somnum capere securus non potest,artem arte, vires viribus illudat. Generosum pectus dissimulanter & cautè prævertat pericula,& resistat fortiter.

§. Tametsi verò præsenti Emblemate permittamus, immò etiam necessariam judicemus dissimulandi artem, servatis conditionibus, quas diximus, magis tamen ea Ministris cōvenit (quando excusari potest)quàm Principibus: in his enim occulta quædam in est divinitas, quæ ea cura & cautione offenditur. Dissimulatio plerumque ex metu & ambitione nasci solet; neutra autem,si notetur,satis Principem decet. Quod simulatio cavere debet,caveat silentium prudens,& solers gravitas. Magis amatur Princeps, qui cautus & prudens habetur ab omnibus, modò agat cum sinceritate quadam regia. Nemo est, quin artes illas occultas detestetur; contrà verò agendi modus naturalis cum ingenua quadam probitate placet omnibus, quemadmodum in Petronio advertit Tacitus, b *cujus dicta factaque quantò solutiora, & quandam sui negligentiam præferentia, tantò gratius in speciem simplicitatis accipiebantur.*

a *Duces Principum simplices, & ex suâ natura alios æstimantes,callida fraude decipiunt.* Esth. c.16.6. b Tacit lib.16. Annal.

audebant asserere. Solers sanè modestia, & diffidentia prudens humani judicii, nec absque fundamento: siquidem ad certam rerum cognitionem binæ requiruntur dispositiones, illius nimirum, qui cognoscit; & rei, quæ cognosci debet. Qui cognoscit, intellectus est, qui externis juxtà atque internis utitur sensibus, tanquam instrumentis ad efformanda phantasmata. Externi variè immutantur pro majori humorum abundantiâ, aut moderatione. Quas mutationes etiam interni subeunt, aut ob eandem caussam, aut propter diversas organorum affectiones. E quo tanta opinionum, judiciorumque in hominibus nasci solet diversitas, alio aliter res ipsas concipiente, in quibus eadem incertitudo, & variatio cernitur: nam positæ hîc aut illic colores suos mutant, & formas, aut ob distantiam, aut ob vicinitatem, aut quia nulla perfectè simplex est, aut propter mixtiones naturales, & species, quæ sese offerunt medias inter sensus, & ea quæ sub sensum cadunt: adeoque de iis affirmare non possumus qualia sint, sed illud dicere solum, videri talia, opinionem scilicet formantes, non certam scientiam. Majorem incertitudinem Plato in illis reperit, dum perpenderet animo, in nulla earum inesse naturam illam purissimam & perfectissimam, quæ in Deo est; nosque, dum vitam hanc mortalem vivimus, rei nullius certam cognitionem habere sed præsentes solùm videre, quæ non nisi reflexæ essent, & quædam illarum umbra, atque adeò fieri non posse, ut de iis scientia comparetur. Non equidem illud contendo, ut Princeps è Scepticorum turba sit: nam qui de omnibus dubitat, nihil certi definit, aut statuit, neque ulla res gubernationi magis noxia, quam dubium hærere & ancipitem, quoties decidendum est aliquid, & effectui dandum. Illud moneo duntaxat, ut cum prudentia quadam politica in opinionibus persistat indifferens, certoque sibi persuadeat, facilè se in judicio falli posse, quod de iis formaverit, aut ex affectu & passione

propria, aut minùs sincera informatione, aut ob blanditias aliorum & assentationes, aut quia exosa illi est veritas, quæ potentiæ certos præscribit limites, legesque voluntati, aut propter nostrum apprehendendi modum valde incertum, aut denique quia paucæ res ejusmodi sunt, quales prima fronte apparent, præsertim politicæ, cùm ratio Statûs jam ferè nihil aliud sit, quàm ars quædam alios fallendi, aut ne Princeps fallatur ab aliis. Quare diversis egent luminibus, & considerare eas oportet sedulo potiùs, quàm obiter intueri, ne Princeps leviter rebus apparentibus & narratiunculis moveatur.

5. Fraudes istæ, & artes politicæ dignosci nequeunt, nisi ipsa hominis natura probè perspecta sit; illius siquidem cognitio planè necessaria est Principi, ut & regere eum sciat, & sibi ab eo cavere: etsi enim Principatus hominum sit inventio, si quid tamen illi timendum periculi, ab his solis, non aliunde timendum est, nec major homini hostis, quàm ipse homo. Non aquila aquilam impetit, nec aspis aspidem; at homo homini semper molitur perniciem. Ferarum specus absque custodia sunt, ad custodiendas verò urbes tempore nocturnæ quietis nec terna elementa sufficiunt: terra scilicet aggesta in mœnia & propugnacula, aqua in Fossas collecta, & ignis conclusis in fistulis æneis, & tormentis majoribus. Ut securi somnum capiant aliqui, alii vigilent oportet. Quæ instrumenta reperta non sunt ad eripiendam homini vitam? quasi per se ipsa satis brevis non sit, & sexentis Naturæ casibus obnoxia: & licet in homine, tanquam in subjecto suo proprio, omnium virtutum pariter, & vitiorum insint semina, illud tamen discrimen est, quod illæ absque rota gratiæ cælestis & supernaturalis nasci & succrescere nequeant, hæc verò suâpte sponte pullulent, & latiùs se diffundant, qui primæ hominum noxæ effectus est, ac pœna. Quoniam autem semper ferè affectibus nostris, & passionibus duci nos sinimus, quæ in malum nos propellunt, atque

in-

in virtutibus isthuc periculi non est, quod in vitiis; ideò ob oculos ponemus hîc Principi brevem aliquam descriptionem Naturæ humanæ, quando à Malitia se patitur abripi.

Est igitur homo animantium omnium inconstantissimum: sibi, & aliis exitiosum. Unà cum ætate, fortuna, spe commodi, damni metu, & passione animum immutat. Nec mare toties vultum variat, ac illius conditio. Boni specie deluditur, & ex amore proprio in errore perseverat. Vindictam & crudelitatem honori ducit, ac laudi. Affectus suos ad longum tempus dissimulare novit, & tegere. Verbis, risu & lacrymis celat, quod inclusum gerit in pectore. Religione sua obvelat consilia: jurejurando firmat, & occultat mendaciis. Metui, & spei paret. Favores eum ingratum reddunt, dominatio superbum, coactio abjectum & vilem, lex pavidum. Beneficia inscribit in cerâ, injurias acceptas in marmore, & quas ipse aliis infert, in ære incidit. Amore regitur non ex charitate tamen, sed sola boni specie; ira illi imperat. In afflicta fortuna demissus est, & obediens, in prosperiori, arrogans & aliorum contemptor. Quod in se ipso collaudat, aut affectat, id minimè possidet. In amicitia sincerum se judicat, & colore eam nescit. Bona propria spernit, & ambit aliena. Quantò pluribus potitur, tantò plura expetit. Ob gratias & incrementa aliena contabescit invidia; graviùs nocet amici specie, quàm hostis. In aliis rigorem justitiæ deamat, in se ipso eum experiri non vult.

Hæc humanæ naturæ descriptio generalis est, neque enim vitia omnia in uno insunt homine, sed dispersa in variis. Verùm tametsi quis fortè Principi immunis planè ab iis videatur, non ideò tamen sibi ab illo prudenter cavere intermittat, quia nunquam satis securum est judicium, quod de conditione & natura hominum formari solet. Malitia virtutis larvam induit, ut queat decipere, & optimus quisque à se ipso deficit, aut humana imbecil-

litate, aut ætatum inconstantia, aut necessitate & utilitate propria, aut specie aliqua boni privati, vel publici, aut imprudentia, aut notitiæ defectu; quo fit, ut non minus perniciosi sint interdum ipsi etiam boni, quàm mali. In dubio autem magis prudentiæ consentaneum est, stare à parte periculi, ita ut Princeps sibi dictum putet (non ad offendendum quidem, sed ad cavendum:) quod scribit Ezechiel, a *subversores sunt tecum, & cum scorpionibus habitas*, quorum *cauda semper in ictu est, nulloque momento meditari cessant, ne quando desint occasioni.* b Tales fere solent esse aulici: plerique enim omnes vota sua & desideria, etiam cum illusione Principis promovere satagunt, aut optimè meritos de gratia illius, & favoribus deturbando, suæmet auctoritatis, qua valent, beneficio. Quoties interjectis inter Principis oculos & Ministri actiones, invidiæ & æmulationis fluctibus, eas pro obliquis habuit, & haud satis fidelibus, cum rectissimæ essent, & non nisi ad majus illius obsequium susceptæ? Passa est virtus, amisit Princeps fidelem Ministrum, & artibus suis triumphavit malitia. Quas ut practicè noverit, neque permittat innocentiam vexari injuriis, aliquas magis usitatas hîc oculis subjiciam.

Reperiuntur aulici nonnulli tam versuti, & subdoli, ut æmulorum suorum defectus excusare videantur, & vel maximè eos accusant. Ita Augustus quondam. c *honorâ oratione, quædam de habitu, cultuque & institutis Tiberii jecerat, quæ velut excusando exprobaret.*

Alii sunt, qui, ut nequitiam suam tegant, & bonitatis specie auctoritatem illi concilient, titulo obligationis, & amicitiæ sermonem ordiuntur à laudibus Ministri illius, quem clandestinè subvertere cogitant, referendo scilicet aliquas, quæ aut exigui momenti sunt, aut Principi haud multum prosunt, atque unà ficto quodam zelo erga illius obsequium, quod omni amicitiæ & necessitudini præferre se

a Ezech. 2. 6. b Plin. l. 11. c. 25. c Tac. l. 1. Annal.

re se dicunt, sensim in apertum proferunt defectus, qui efficere possunt, ut hic talis Minister aut gratiâ Principis excidat, aut dignitatis gradu, quem obtinebat deturbetur. Quod si illud non fiat ex ambitione & malitia, ideo saltem est, ut defectibus iis, quos carpit in amico, fidelitatem suam testatam faciat, à *& unde amico infamiam parat, inde gloriam sibi recipiat.* Nec ignorabat fallaces has technas sapientissimus ille Rex Neapolitanus Alphonsus; quare cum quendam audiret, qui multus erat in laudibus sui hostis, sic ad astantes dixisse fertur: *Notate artificium istius hominis, & videbitis has laudes non aliò spectare; quàm ut majus damno suo accersant tempore.* Nec aliter accidit, postquam sex mensium spatio istiusmodi commendationibus mentem, animumque suum omnibus probare conatus fuisset, ut tantò citiùs deinde ei haberetur fides in iis, quæ contra eundem locuturus esset. Quis unquam pulvis tormentarius, actis sub terram cuniculis, incensus fuit à mœnibus longiùs, ubi tamen vim suam exerere debuit? *Pessimum inimicorum genus, laudantes.* *b* Alii ut decipiant cautius palam laudant, & secretis infamant *c* criminationibus.

Nec minùs noxium est eorum artificium, qui calumnias sic adornant, atque instituunt, ut cum sint accusationes, laudes tamen esse videantur, quomodo apud Tassum Aletus faciebat.

d *Granfabro di calunnie, adorni in modi*
Novi, che sono accuse, e paion lodi.

Hos Psalmographus indicat, cùm dixit: e *Conversi sunt in arcum parvum* f Et Oseas Propheta: *Facti sunt quasi arcus dolosus*, qui in aliam partem collineat, ex alia ferit & sauciat.

Quidam æmulos suos, eorumque actiones sic laudibus efferunt, ut satis appareat non loqui eos serió,

Q 7 riò,

a Tacit. lib. 14. Annal. *b* idem in vitâ Agric. *c Secretis eum criminationibus infamaverat ignarum, & quo cautiùs deciperetur, palam laudatum.* Tac. l. 11. Hist. *d* Tasso can. 2. *e* Ps. 77. 57. *f* Os. 7. 16.

feriò, & ex animo. Id quod in Tiberio animadverſum; qui a *multa de virtute Germanici memoravit, magis in ſpeciem urbis adornata, quàm ut penitus ſentire crederetur.*

In aliis commendationes ejuſcemodi eò tendunt, ut quem habent inimicum, ad ea evehant munia, quæ deinde exitio illi ſint, aut ut ſubmoveatur ab aula longiùs, etſi cum majori ipſius fortuna id fiat; quam inter alias cauſſam fuiſſe reor Ruigomeſio, cur auctor eſſet, ut in Provincias Belgicas mitteretur Dux Albanus Ferdinandus, quando Status illi ab obedientia regis deſciverant. Ob eundem finem b *Mucianus* quoque, *quia propalam opprimi Antonius nequibat, multis in Senatu laudibus cumulatum, ſecretis promiſſis oneravit, citeriorem Hiſpaniam oſtentans, diſceſſu Cluvii Rufi vacuam.* Ad quod ut faciliorem viam ſterneret. c *ſimul amicis ejus Tribunatus, Præfecturaſque largitus eſt.* Dici vix poteſt, quàm æmulatio liberalis ſit, quando amovendus ex oculis, qui aut gloriȩ illius tenebras offundit, aut commodis officit, unda eſt, quȩ natandi imperitum ad fortunæ ripam pertrahit. Interdũ etiam laudes eò animo commemorantur, ut ſuſcitentur æmuli, qui laudatũ inſectentur. Mirus planè nocẽdi modus per aliena vitia.

§. Multi eos, quos ipſi ad ſuum formarunt ingenium, in officia publica conantur intrudere, eo cum artificio, ut conſilium eorum nemo penetrare poſſit, ideoque ut illud ipſum tantò aſſequantur faciliùs, defectus quoſdam leviores in ejuſmodi officiis commiſſos ab aliis, primò reprehendunt, mox laudant & deprædicant alios, qui ad ea munera magis viderentur idonei, & interdum velut ignotos fovent, uti Piſonem Lacon, ut à Galba *d* adoptaretur.

Alii, ut ſuam celent paſſionem, in longum jaciunt odia, & ſenſim illa inſtillant pectori Principis, ut oppletum effundat ſe tandem in ejus damnum, cui infenſi ſunt, & inimici. His artibus Sejanus uſus eſt,

a Tacit. lib. 1. Ann. *b* idem lib. 4. Hiſt. *c* ibid. *d Sed callide, ut ignotum fovebat.* Tac. l. 1. Hiſt.

eft, ut *a* Tiberii animum abalienaret à Germanico; & videtur eas improbare Spiritus sanctus sub metaphora arandi mendacia: *Noli*, inquit, *arare mendacium adversus fratrem tuum*; *b* quod idem est, ac spargere in animo loliorum semina, ut nascatur deinde, & metatur suo tempore malitiæ *c* fructus.

Pari cùm astutia solent nonnulli primùm fallere Ministros, quorum auctoritati Princeps plus cæteris tribuit, persuadendo illis quasdam falsitates, quas ipse deinde imprimant Principi. Ars ista fuit mendaci loqui illius spiritus, qui in visione Michææ *d* Prophetæ spondebat se decepturum Regem Achab, insidiendo in labiis omnium Prophetarum ejus, & permisit illud Deus, tanquam efficacissimum fallendi medium.

Aliqui nonnunquam ad eum finem injuriis utuntur, quas forte accepit Princeps, & vindictam illi suadent, aut quia illam ipsi beneficio potentię Principis de hoste suo sumere cogitant, aut quia semotũ eum volunt ab illius obsequio, & in diffidentiam adducere. *e* Eodem artificio Joannes Paciecus Regi Henrico Quarto auctor erat, ut Alphonsum Fonsecam Archipræsulem Hispalensem juberet comprehendi, & eundem posteà secretò monuit, ut suæ securitati adversùs Regem opportunè consuleret.

6. Atque hæ tales artes maximè vigent in aulis, & licèt interdum prodantur in lucem, suos tamen inveniunt Patronos, immò sunt, qui iterum in fraudem induci se sinunt; unde persæpe videmus homines planos & impostores diu in aulis perdurare, Imbecillitas hæc est naturæ nostræ depravatæ, quę mendacio magis capitur, quàm veritate. Fortiùs nostros

a Odia in longum jaciens, quæ reconderet, auctaque promeret. Tac. l. 1. Ann. *b* Eccl. 7. 13. *c Arastis impietatem, iniquitatem messuistis, comedistis frugem mendacii.* Os. 10. 13. *d Ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum ejus. Et dixit Dominus; Decipies, & prævalebis: egredere, & fac ita.* 3. Reg. 22. 22. *e* Mar. Hist. Hisp. l. 23. c. 7.

auribus bellicosis Josue ululatus pugnæ celebratur; in quietis verò & pacificis Moysis, moduli Symphoniaci suaviter *a* canentium. Eam ob rem, licèt Deo omnia sint presentia, voluit tamen coràm lustrare oculis vocem, quam audiebat de incolis urbium *b* Sodomæ & Gomorrhæ. Quando igitur Princeps ad res omnes & singulas sic manus, oculos auresq; admoverit, aut errare non poterit, aut certè culpa vacabit. Atque ex his omnibus nemini perspicere non licet, quàm parum idoneum fuerit illud Thebanorum simulacrum, quo Principis dotes ac qualitates volebant exprimere; utpote quod aures haberet quidem sed careret oculis; cùm tamen hi non minùs, ac illæ sint necessarii: aures inquam, ad res cognoscendas, oculi verò ad comparandam certam fidem, qua in re magis fideles sunt oculi; tantum enim veritas à mendacio abest, quantum oculi distant ab auribus.

5. Nec minori diligentia & attentione opus est, ad probanda omnibus consilia & proposita media, antequam Princeps iis uti incipiat, de cogendis per provincias pecuniis, de corrigendo imperio, aut negotiis aliis, ad pacem, bellumvè spectantibus: sæpe enim non nisi commoda privata & propria pro fine habent, nec semper imaginationi aut exspectationi nostræ respondent effectus. Ingenium consilia approbare solet, at experientia ea rejicit. Contemnere omnino, imprudentia esset: nam unicum etiam, quod feliciter succedit, aliorum vanitatem compensat. Non gauderet Hispania novi orbis imperio, si Reges Catholici non plus fidei habuissent Columbo, quam alii Principes. Credere leviter omnibus, & mox velle, tanquam planè

a *Audiens autem Josue tumultum populi vociferantis, dixit ad Moysen, Ululatus pugnæ auditur in castris. Qui respondit, non est clamor adhortantium ad pugnam, neque vociferatio compellentium ad fugam; sed vocem cantantium ego audio.* Ex. 12. 17. b *Descendam, & videbo, utrum clamorem qui venit ad me, opere compleverint: an non est ita, ut sciam* Gen. 18. 12.

planè secura & certa, in effectum deducere, levitas est, aut stultitia. Considerada priùs conditio personæ quæ ea proponit, quantam nimirum rerum experientiam habeat: quos fines spectare possit, si decipiat; quæ commoda, si ritè eveniant; quibus denique mediis, quo tempore hoc assequi cogitet. Quam diligentiam quia non adhibuit Nero, cùm referret nonnemo, ingentem in Africa thesaurum repertum esse, graviter deceptus fuit, non auctoris a *non ipsius negotii fide satis spectata, nec missis visoribus, per quos nosceret, an vera assererētur.* Multæ res propositę sub initium videntur magnæ; & posteà evanescunt ac prorsus fiunt inutiles. Multæ levis sunt momenti, è quibus insignia redundant beneficia. Multæ, quas in rebus minoribus experientia comprobavit, in majoribus haudquaquam succedunt. Multæ rationi videntur faciles, & reipsa difficillimæ sunt. Multæ sub principium damnum adferunt, prosunt sub finem; aliæ contrà. Multæ etiam reipsa cadunt aliter, ac initio fuerat cogitatum.

6. Vulgus iners & cœcum, veritatem non perspicit, immò illa magis offenditur: nam leviter suas ante format opiniones, quàm recta ratio prævertat incommoda, confidendoque rem manibus se posse tangere, lumen certiùs sibi pollicetur à successu, qui ignorantium Magister est, adeoque qui illud hominum genus argumentis à suis abducere volet opinionibus, tempus perdet, & operam. Nullum efficacius remedium, quàm curare, ut suis ipsi met oculis errores suos videant, & tentent manibus. Sic equi formidolosi solent corrigi, calcaribus urgendo & verberibus, ut ulteriùs progrediendo nôsse discant vanitatem umbræ, qua tantoperè terrebantur. Hoc consilio usus est Pacuvius, ad componendum populum Capuæ, cùm contra Senatum tumultuari inciperet. Senatores omnes, communicato priùs cum iisdem consilio, in aula quadam concludit. Dein populum convocat, eumque sic alloquitur:

a Tac. l. 16. Annal.

tur: Si Senatores amovere ab officio, aut punire libuerit, nunc tempus est opportunum, omnes enim sub ista clave custodio, & absque armis; sed expediet, ut unus tollatur post alium, & mox alius in illius locum eligatur: neque enim vel unicum momentum Respublica isthæc sine capitibus subsistere poterit. In urnam igitur omnium nomina conjicit, & unum sorte extrahit: rogat deinde populum, quid illo fieri velint: crescunt suffragia, conclamant omnes, eumque morti adjudicant. Suadet porro, alium eligant. Hic confusio oritur, & nesciunt, quem proponere debeant. Idem secunda, idem tertia vice accidit, ut de electione inter eos convenire non potuerit. Tandē illa ipsa confusio eos edocuit, melius esse, tolerare malum, quod experti essent, quàm tentare remedium; & mandant illico, ut Senatores liberi demittantur. Furiosa plebs est in opinionibus suis, & sæpè (quando insigne aliquod damnum timeri potest, aut periculum) industriæ est Principis, suis propriis habenis eam regere, & pari ignorantiæ passu cum ea progredi. Reduci etiam ad officium poterit populus, si illi proponantur ante oculos damna aliorum similum casuum: a *nam plebeja ingenia exemplis magis, quam ratione capiuntur.*

a Macrob.

SYMBOLUM. XLVII.

Etiam in virtutibus periculum est: insint omnes in animo Principis, non est tamen necessum, ut in perpetuo versentur exercitio. Utilitas publica usum illarum dictare debet, quomodo item, & quando Exercitæ absque prudentia, aut vitia esse incipiunt, aut certè non minùs exitiosæ sunt, ac ista. In cive privato ipsum solum respiciunt; in Principe, ipsum & Rempublicam. Cum utilitate communi omnium, non privata unius consentiant oportet. Scientia civilis certos præscribit limites virtuti & illius, qui imperat, & ejus, qui paret. In Mini-

Miniſtro non ſui juris & arbitrii eſt juſtitia, ſemper ad legis normam ſeſe debet dirigere: in Principe, qui illius eſt anima, peculiares habet conſidera-



tiones, quæ univerſum & commune ſpectant imperium. In ſubdito commiſeratio modum excedere nunquam poteſt: in Principe ſæpe eſt noxia. Vt

hoc

hoc præsenti Emblemate subjicerem oculis, à cornicu aucupio istud desumpsi, qua, Sanazaro & Garcilaso testibus, Pastores utebantur. Ea erudit Principes, quanta cum prudentia calamitatum & periculorum alienorum sese reddere debeant participes. Cornicem ponebant alis extremis hun i alligatam. quæ cùm aliàs per aerem prætervolare cerneret; sublatis in cælum clamoribus eas provocabat, ut ad ferendam opem sese demitterent, misericordia motæ.

Cercavanla, i alguna mas piadosa
Del mal ageno de la compann ra.
Que del suyo avisada, ó temerosa.
Llegavase mui cerca, i la primera,
Que esto hazia, pagava su inocencia,
Con prision, ó con muerte lastimera.

Nam quæ humi fixa hærebat, unguibus prehendebat alteram, ut se liberaret; & hæc rursus aliam, quæ eadem ducta commiseratione ad eam juvandam advolabat, ut una propter aliam, atque adeo perirent omnes. In quo etiam novitas casus locum habuit: interdum enim sola curiositas est, aut naturalis inquietudinis motus, quæ misericordia videtur. In miseriis & acerbitatibus exterorum Principum non improbo, ad eorum lamenta & vòces, commoveri cor & oculos commiserationis affectu, immò interdum & officia; nolim tamen ad eorundem defensionem leviter armari manus. Ut quis privatus in alterius gratiam periculum subeat, egregium facinus est, & laude dignum; at reprehendendum in Principe, si salutem publicam adducat in discrimen pro salute alterius Principis, sine sufficienti emolumento, & ratione status; nec satis sunt ea, quas propinqua cognatio secum adfert, aut singularis fortè amicitia: nam Princeps ad Subditorum utilitatem natus est priùs, quàm Consanguineorum, & Amicorum. Opitulari his poterit, sed absque damno & periculo aliquo graviori.

Quan-

frontem suam coronare debet, non candore sincerarum columbarum, sed prudentia astutorum serpentium: neque enim aliàs, quàm quando Leo in arenam prodit, feræ cæteræ suas ponunt inimicitias naturales, & depugnare inter se desinunt; quin jam communi concensione conspirant omnes contra illum, armant sese, & tanquam fortiori moliuntur insidias. A nulla potentia plus periculi imminet regno Angliæ, (uti & aliis omnibus Principatibus) quàm ab illa Batavorum; nam maris libertatem illi adimunt. Nihil magis perniciosum Francis, quàm potentia eorundem rebellium Statuum, quæ perfossis aggeribus, quos objecit Hispania, totum Franciæ regnum aquis demergeret, ut prudentissimè observavit Rex Henricus Quartus; & tamen, quæ duo apud ambas illas Coronas plus possunt, quàm suamet ipsarum pericula, odium, inquam, & metus Monarchiæ Hispanicæ, vires illas augent, quas mutatis aliquando & perturbatis temporibus ipsæ merito adversum se timere poterunt. Pericula præsentia plus sollicitudinis & curarum adferunt, quam futura, etsi hæc sæpè majora sint. Timor sensus impedit; nec sinit animum æstimare, quæ longius posita sunt. Inanis aliqua diffidentia maxima etiam ratione Status validior est. Arbitrium Coronæ Hispanicæ in Italia medicinæ præservativæ instar est adversus infirmitates, quas patitur libertas Genuæ; idem illud Tusciæ Principatum securum reddit: Imperium spirituale Ecclesiæ augescit, & conservatur potentia domus Austriacæ, ejusdem beneficio securi sunt Veneti à Turcarum tyrannide: quod nescio sanè, an aliqui Consiliarii istorum Principum satis grati agnoscant, aut illud agant semper, quod ad hanc utilitatem eorum propriam magis conducit. Æmulationes ejusmodi, quæ rationi non parent, sibi ipsæ ruinam accersunt, & exitium. Illi ipsi, qui securiores se fore existimabant, si Ferdinandum Secundum armis exuerent, magno suo malo experti sunt posteà, eodem se indigere milite,

lite, cujus exauctorandi illi auctores fuerant. Complures Provinciæ quæ ob rationem status Monarchiam Romanam voluerunt evertere, unà cum illius ruina libertatem suam perdiderunt.

§. Ne confidat Princeps exteriori venerationi & cultui, quem alii ipsi deferunt: ficta enim tantummodo res est, & longè alia ab eo, quod extrinsecùs apparet. Placere velle, adulatio est, obsequium, metus, veneratio, vis quædam & coactio, & amicitia, necessitas. Omnes callida fraude insidias parant sinceræ generositati, qua alios *a* æstimat. Omnes ad ungues illius attendunt, & prædas numerant. Advigilant omnes, ut ingenio superent, quem viribus nequeunt. Pauci, aut nemo, sincerè cùm eo agit: ei enim, qui timetur, non dicitur veritas, adeoque potētiæ suæ cōfisus, somnum capere securus non potest, artem arte, vires viribus illudat. Generosum pectus dissimulanter & cautè prævertat pericula, & resistat fortiter.

§. Tametsi verò præsenti Emblemate permittamus, immò etiam necessariam judicemus dissimulandi artem, servatis conditionibus, quas diximus, magis tamen ea Ministris cōvenit (quando excusari potest) quàm Principibus: in his enim occulta quædam in est divinitas, quæ ea cura & cautione offenditur. Dissimulatio plerumque ex metu & ambitione nasci solet; neutra autem, si notetur, satis Principem decet. Quod simulatio cavere debet, caveat silentium prudens, & solers gravitas. Magis amatur Princeps, qui cautus & prudens habetur ab omnibus, modò agat cum sinceritate quadam regia. Nemo est, quin artes illas occultas detestetur; contrà verò agendi modus naturalis cum ingenua quadam probitate placet omnibus, quemadmodum in Petronio advertit Tacitus, b *cujus dicta factaque quantò solutiora, & quandam sui negligentiam præferentia, tantò gratius in speciem simplicitatis accipiebantur.*

a *Duces Principum simplices, & ex suâ natura alios æstimantes, callida fraude decipiunt.* Esth. c. 16. 6. b Tacit lib. 16. Annal.

audebant afferere. Solers ſanè modeſtia, & diffidentia prudens humani judicii, nec abſque fundamento: ſiquidem ad certam rerum cognitionem binæ requiruntur diſpoſitiones, illius nimirum, qui cognoſcit; & rei, quæ cognoſci debet. Qui cognoſcit, intellectus eſt, qui externis juxtà atque internis utitur ſenſibus, tanquam inſtrumentis ad efformanda phantaſmata. Externi variè immutantur pro majori humorum abundantiâ, aut moderatione. Quas mutationes etiam interni ſubeunt, aut ob eandem cauſſam, aut propter diverſas organorum affectiones. E quo tanta opinionum, judiciorumque in hominibus naſci ſolet diverſitas, alio aliter res ipſas concipiente, in quibus eadem incertitudo, & variatio cernitur: nam poſitæ hîc aut illic colores ſuos mutant, & formas, aut ob diſtantiam, aut ob vicinitatem, aut quia nulla perfectè ſimplex eſt, aut propter mixtiones naturales, & ſpecies, quæ ſeſe offerunt medias inter ſenſus, & ea quæ ſub ſenſum cadunt: adeoque de iis affirmare non poſſumus qualia ſint, ſed illud dicere ſolum, videri talia, opinionem ſcilicet formantes, non certam ſcientiam. Majorem incertitudinem Plato in illis reperit, dum perpenderet animo, in nulla earum ineſſe naturam illam puriſſimam & perfectiſſimam, quæ in Deo eſt; noſque, dum vitam hanc mortalem vivimus, rei nullius certam cognitionem habere ſed præſentes ſolùm videre, quæ non niſi reflexæ eſſent, & quædam illarum umbra, atque adeò fieri non poſſe, ut de iis ſcientia comparetur. Non equidem illud contendo, ut Princeps è Scepticorum turba ſit: nam qui de omnibus dubitat, nihil certi definit, aut ſtatuit, neque ulla res gubernationi magis noxia, quam dubium hærere & ancipitem, quoties decidendum eſt aliquid, & effectui dandum. Illud moneo duntaxat, ut cum prudentia quadam politica in opinionibus perſiſtat indifferens, certoque ſibi perſuadeat, facilè ſe in judicio falli poſſe, quod de iis formaverit, aut ex affectu & paſſione

propria, aut minùs sincera informatione, aut ob blanditias aliorum & assentationes, aut quia exosa illi est veritas, quæ potentiæ certos præscribit limites, legesque voluntati, aut propter nostrum apprehendendi modum valde incertum, aut denique quia paucæ res ejusmodi sunt, quales prima fronte apparent, præsertim politicæ, cùm ratio Statûs jam ferè nihil aliud sit, quàm ars quædam alios fallendi, aut ne Princeps fallatur ab aliis. Quare diversis egent luminibus, & considerare eas oportet sedulo potiùs, quàm obiter intueri, ne Princeps leviter rebus apparentibus & narratiunculis moveatur.

5. Fraudes istæ, & artes politicæ dignosci nequeunt, nisi ipsa hominis natura probè perspecta sit; illius siquidem cognitio planè necessaria est Principi, ut & regere eum sciat, & sibi ab eo cavere: etsi enim Principatus hominum sit inventio, si quid tamen illi timendum periculi, ab his solis, non aliunde timendum est, nec major homini hostis, quàm ipse homo. Non aquila aquilam impetit, nec aspis aspidem; at homo homini semper molitur perniciem. Ferarum specus absque custodia sunt, ad custodiendas verò urbes tempore nocturnæ quietis nec terna elementa sufficiunt: terra scilicet aggesta in mœnia & propugnacula, aqua in Fossas collecta, & ignis conclusis in fistulis æneis, & tormentis majoribus. Ut securi somnum capiant aliqui, alii vigilent oportet. Quæ instrumenta reperta non sunt ad eripiendam homini vitam? quasi per se ipsa satis brevis non sit, & sexentis Naturæ casibus obnoxia: & licet in homine, tanquam in subjecto suo proprio, omnium virtutum pariter, & vitiorum insint semina, illud tamen discrimen est, quod illæ absque rota gratiæ cælestis & supernaturalis nasci & succrescere nequeant, hæc verò suâpte sponte pullulent, & latiùs se diffundant, qui primæ hominum noxæ effectus est, ac pœna. Quoniam autem semper ferè affectibus nostris, & passionibus duci nos sinimus, quæ in malum nos propellunt, atque

in

in virtutibus isthuc periculi non est, quod in vitiis; ideò ob oculos ponemus hîc Principi brevem aliquam descriptionem Naturæ humanæ, quando à Malitia se patitur abripi.

Est igitur homo animantium omnium inconstantissimum: sibi, & aliis exitiosum. Unà cum ætate, fortuna, spe commodi, damni metu, & passione animum immutat. Nec mare toties vultum variat, ac illius conditio. Boni specie deluditur, & ex amore proprio in errore perseverat. Vindictam & crudelitatem honori ducit, ac laudi. Affectus suos ad longum tempus dissimulare novit, & tegere. Verbis, risu & lacrymis celat, quod inclusum gerit in pectore. Religione sua obvelat consilia: jurejurando firmat, & occultat mendaciis. Metui, & spei paret. Favores eum ingratum reddunt, dominatio superbum, coactio abjectum & vilem, lex pavidum. Beneficia inscribit in cerâ, injurias acceptas in marmore, & quas ipse aliis infert, in ære incidit. Amore regitur non ex charitate tamen, sed sola boni specie; ira illi imperat. In afflicta fortuna demissus est, & obediens, in prosperiori, arrogans & aliorum contemptor. Quod in se ipso collaudat, aut affectat, id minimè possidet. In amicitia sincerum se judicat, & colore eam nescit. Bona propria spernit, & ambit aliena. Quantò pluribus potitur, tantò plura expetit. Ob gratias & incrementa aliena contabescit invidia; graviùs nocet amici specie, quàm hostis. In aliis rigorem justitiæ deamat, in se ipso eum experiri non vult.

Hæc humanæ naturæ descriptio generalis est, neque enim vitia omnia in uno insunt homine, sed dispersa in variis. Verùm tametsi quis fortè Principi immunis planè ab iis videatur, non ideò tamen sibi ab illo prudenter cavere intermittat, quia nunquam satis securum est judicium, quod de conditione & natura hominum formari solet. Malitia virtutis larvam induit, ut queat decipere, & optimus quisque à se ipso deficit, aut humana imbecil-

litate, aut ætatum inconstantia, aut necessitate & utilitate propria, aut specie aliqua boni privati, vel publici, aut imprudentia, aut notitiæ defectu; quo fit, ut non minus perniciosi sint interdum ipsi etiam boni, quàm mali. In dubio autem magis prudentiæ consentaneum est, stare à parte periculi, ita ut Princeps sibi dictum putet (non ad offendendum quidem, sed ad cavendum:) quod scribit Ezechiel, a *subversores sunt tecum, & cum scorpionibus habitas*, quorum *cauda semper in ictu est, nulloque momento meditari cessant, ne quando desint occasioni.* b Tales fere solent esse aulici: plerique enim omnes vota sua & desideria, etiam cum illusione Principis promovere satagunt, aut optimè meritos de gratia illius, & favoribus deturbando, suæmet auctoritatis, qua valent, beneficio. Quoties interjectis inter Principis oculos & Ministri actiones, invidiæ & æmulationis fluctibus, eas pro obliquis habuit, & haud satis fidelibus, cum rectissimæ essent, & non nisi ad majus illius obsequium susceptæ? Passa est virtus, amisit Princeps fidelem Ministrum, & artibus suis triumphavit malitia. Quas ut practicè noverit, neque permittat innocentiam vexari injuriis, aliquas magis usitatas hîc oculis subjiciam.

Reperiuntur aulici nonnulli tam versuti, & subdoli, ut æmulorum suorum defectus excusare videantur, & vel maximè eos accusant. Ita Augustus quondam. c *honorâ oratione, quædam de habitu, cultuque & institutis Tiberii jecerat, quæ velut excusando exprobaret.*

Alii sunt, qui, ut nequitiam suam tegant, & bonitatis specie auctoritatem illi concilient, titulo obligationis, & amicitiæ sermonem ordiuntur à laudibus Ministri illius, quem clandestinè subvertere cogitant, referendo scilicet aliquas, quæ aut exigui momenti sunt, aut Principi haud multum prosunt, atque unà ficto quodam zelo erga illius obsequium, quod omni amicitiæ & necessitudini præferre se

a Ezech. 2. 6. b Plin. l. 11. c. 25. c Tac. l. 1. Annal.

re se dicunt, sensim in apertum proferunt defectus, qui efficere possunt, ut hic talis Minister aut gratiâ Principis excidat, aut dignitatis gradu, quem obtinebat deturbetur. Quod si illud non fiat ex ambitione & malitia, ideo saltem est, ut defectibus iis, quos carpit in amico, fidelitatem suam testatam faciat, à *& unde amico infamiam parat, inde gloriam sibi recipiat.* Nec ignorabat fallaces has technas sapientissimus ille Rex Neapolitanus Alphonsus; quare cum quendam audiret, qui multus erat in laudibus sui hostis, sic ad astantes dixisse fertur: *Notate artificium istius hominis, & videbitis has laudes non aliò spectare; quàm ut majus damno suo accersant tempore.* Nec aliter accidit, postquam sex mensium spatio istiusmodi commendationibus mentem, animumque suum omnibus probare conatus fuisset, ut tantò citiùs deinde ei haberetur fides in iis, quæ contra eundem locuturus esset. Quis unquam pulvis tormentarius, actis sub terram cuniculis, incensus fuit à mœnibus longiùs, ubi tamen vim suam exerere debuit? *Pessimum inimicorum genus, laudantes.* *b* Alii ut decipiant cautius palam laudant, & secretis infamant *c* criminationibus.

Nec minùs noxium est eorum artificium, qui calumnias sic adornant, atque instituunt, ut cum sint accusationes, laudes tamen esse videantur, quomodo apud Tassum Aletus faciebat.

d *Gran fabro di calunnie, adorni in modi*
Novi, che sono accuse, e paion lodi.

Hos Psalmographus indicat, cùm dixit: e *Conversi sunt in arcum parvum* f Et Oseas Propheta: *Facti sunt quasi arcus dolosus*, qui in aliam partem collineat, ex alia ferit & sauciat.

Quidam æmulos suos, eorumque actiones sic laudibus efferunt, ut satis appareat non loqui eos serio,

a Tacit. lib. 14. Annal. *b* idem in vitâ Agric. *c Secretis eum criminationibus infamaverat ignarum, & quo cautiùs deciperetur, palam laudatum.* Tac. l. 11. Hist. *d* Tasso can. 2. *e* Ps. 77. 57. *f* Os. 7. 16.

ferio, & ex animo. Id quod in Tiberio animadversum; qui a *multa de virtute Germanici memoravit, magis in speciem urbis adornata, quàm ut penitus sentire crederetur.*

In aliis commendationes ejusmodi eò tendunt, ut quem habent inimicum, ad ea evehant munia, quæ deinde exitio illi sint, aut ut submoveatur ab aula longiùs, etsi cum majori ipsius fortuna id fiat; quam inter alias caussam fuisse reor Ruigomesio, cur auctor esset, ut in Provincias Belgicas mitteretur Dux Albanus Ferdinandus, quando Status illi ab obedientia regis desciverant. Ob eundem finem b *Mucianus* quoque, *quia propalam opprimi Antonius nequibat, multis in Senatu laudibus cumulatum, secretis promissis oneravit, citeriorem Hispaniam ostentans, discessu Cluvii Rufi vacuam.* Ad quod ut faciliorem viam sterneret. c *simul amicis ejus Tribunatus, Præfecturasque largitus est.* Dici vix potest, quàm æmulatio liberalis sit, quando amovendus ex oculis, qui aut glorię illius tenebras offundit, aut commodis officit, unda est, quę natandi imperitum ad fortunæ ripam pertrahit. Interdū etiam laudes eò animo commemorantur, ut suscitentur æmuli, qui laudatū insectentur. Mirus planè nocēdi modus per aliena vitia.

§. Multi eos, quos ipsi ad suum formarunt ingenium, in officia publica conantur intrudere, eo cum artificio, ut consilium eorum nemo penetrare possit, ideoque ut illud ipsum tantò assequantur faciliùs, defectus quosdam leviores in ejusmodi officiis commissos ab aliis, primò reprehendunt, mox laudant & deprædicant alios, qui ad ea munera magis viderentur idonei, & interdum velut ignotos fovent, uti Pisonem Lacon, ut à Galba *d* adoptaretur.

Alii, ut suam celent passionem, in longum jaciunt odia, & sensim illa instillant pectori Principis, ut oppletum effundat se tandem in ejus damnum, cui infensi sunt, & inimici. His artibus Sejanus usus est,

a Tacit. lib. 1. Ann. *b* idem lib. 4. Hist. *c* ibid. *d Sed callide, ut ignotum fovebat.* Tac. l. 1. Hist.

est, ut *a* Tiberii animum abalienaret à Germanico; & videtur eas improbare Spiritus sanctus sub metaphora arandi mendacia: *Noli*, inquit, *arare mendacium adversus fratrem tuum*; *b* quod idem est, ac spargere in animo loliorum semina, ut nascatur deinde, & metatur suo tempore malitiæ *c* fructus.

Pari cum astutia solent nonnulli primùm fallere Ministros, quorum auctoritati Princeps plus cæteris tribuit, persuadendo illis quasdam falsitates, quas ipse deinde imprimant Principi. Ars ista fuit mendaci loqui illius spiritus, qui in visione Michææ *d* Prophetæ spondebat se decepturum Regem Achab, insidiendo in labiis omnium Prophetarum ejus, & permisit illud Deus, tanquam efficacissimum fallendi medium.

Aliqui nonnunquam ad eum finem injuriis utuntur, quas forte accepit Princeps, & vindictam illi suadent, aut quia illam ipsi beneficio potentię Principis de hoste suo sumere cogitant, aut quia semotũ eum volunt ab illius obsequio, & in diffidentiam adducere. *e* Eodem artificio Joannes Paciecus Regi Henrico Quarto auctor erat, ut Alphonsum Fonsecam Archipræsulem Hispalensem juberet comprehendi, & eundem posteà secretò monuit, ut suæ securitati adversùs Regem opportunè consuleret.

5. Atque hæ tales artes maximè vigent in aulis, & licèt interdum prodantur in lucem, suos tamen inveniunt Patronos, immò sunt, qui iterum in fraudem induci se sinunt; unde persæpe videmus homines planos & impostores diu in aulis perdurare, Imbecillitas hæc est naturæ nostræ depravatæ, quę mendacio magis capitur, quàm veritate. Fortiùs nostros

a *Odia in longum jaciens, quæ reconderet, auctaque promeret.* Tac. l. 1. Ann. *b* Eccl. 7. 13. c *Arastis impietatem, iniquitatem messuistis, comedistis frugem mendacii.* Os: 10. 13. d *Ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum ejus. Et dixit Dominus; Decipies, & prævalebis: egredere, & fac ita.* 3. Reg. 22. 22. e Mar. Hist. Hisp. l. 23. c. 7.

auribus bellicosis Josue ululatus pugnæ celebratur; in quietis verò & pacificis Moysis, moduli Symphoniaci suaviter *a* canentium. Eam ob rem, licèt Deo omnia sint præsentia, voluit tamen coràm lustrare oculis vocem, quam audiebat de incolis urbium *b* Sodomæ & Gomorrhæ. Quando igitur Princeps ad res omnes & singulas sic manus, oculos auresq; admoverit, aut errare non poterit, aut certè culpa vacabit. Atque ex his omnibus nemini perspicere non licet, quàm parum idoneum fuerit illud Thebanorum simulacrum, quo Principis dotes ac qualitates volebant exprimere; utpote quod aures haberet quidem sed careret oculis; cùm tamen hi non minùs, ac illæ sint necessarii: aures inquam, ad res cognoscendas, oculi verò ad comparandam certam fidem, qua in re magis fideles sunt oculi; tantum enim veritas à mendacio abest, quantum oculi distant ab auribus.

5. Nec minori diligentia & attentione opus est, ad probanda omnibus consilia & proposita media, antequam Princeps iis uti incipiat, de cogendis per provincias pecuniis, de corrigendo imperio, aut negotiis aliis, ad pacem, bellumve spectantibus: sæpe enim non nisi commoda privata & propria pro fine habent, nec semper imaginationi aut exspectationi nostræ respondent effectus. Ingenium consilia approbare solet, at experientia ea rejicit. Contemnere omnino, imprudentia esset: nam unicum etiam, quod feliciter succedit, aliorum vanitatem compensat. Non gauderet Hispania novi orbis imperio, si Reges Catholici non plus fidei habuissent Columbo, quam alii Principes. Credere leviter omnibus, & mox velle, tanquam planè

a *Audiens autem Josue tumultum populi vociferantis, dixit ad Moysen, Ululatus pugnæ auditur in castris. Qui respondit, non est clamor adhortantium ad pugnam, neque vociferatio compellentium ad fugam; sed vocem cantantium ego audio.* Ex. 32. 17. b *Descendam, & videbo, utrum clamorem qui venit ad me, opere compleverint: an non est ita, ut sciam* Gen. 18. 21.

planè secura & certa, in effectum deducere, levitas est, aut stultitia. Considerandа priùs conditio personæ quæ ea proponit, quantam nimirum rerum experientiam habeat: quos fines spectare possit, si decipiat; quæ commoda, si ritè eveniant; quibus denique mediis, quo tempore hoc assequi cogitet. Quam diligentiam quia non adhibuit Nero, cùm referret nonnemo, ingentem in Africa thesaurum repertum esse, gravitur deceptus fuit, non auctoris ª *non ipsius negotii fide satis spectata, nec missis visoribus, per quos nosceret, an vera assererētur.* Multæ res propositę sub initium videntur magnæ; & posteà evanescunt ac prorsus fiunt inutiles. Multæ levis sunt momenti, è quibus insignia redundant beneficia. Multæ, quas in rebus minoribus experientia comprobavit, in majoribus haudquaquam succedunt. Multæ rationi videntur faciles, & reipsa difficillimæ sunt. Multæ sub principium damnum adferunt, prosunt sub finem; aliæ contrà. Multæ etiam reipsa cadunt aliter, ac initio fuerat cogitatum.

§. Vulgus iners & cœcum, veritatem non perspicit, immò illâ magis offenditur: nam leviter suas ante format opiniones, quàm recta ratio prævertat incommoda, confidendoque rem manibus se posse tangere, lumen certiùs sibi pollicetur à successu, qui ignorantium Magister est, adeoque qui illud hominum genus argumentis à suis abducere volet opinionibus, tempus perdet, & operam. Nullum efficacius remedium, quàm curare, ut suis ipsi met oculis errores suos videant, & tentent manibus. Sic equi formidolosi solent corrigi, calcaribus urgendo & verberibus, ut ulteriùs progrediendo nôsse discant vanitatem umbræ, qua tantoperè terrebantur. Hoc consilio usus est Pacuvius, ad componendum populum Capuæ, cùm contra Senatum tumultuari inciperet. Senatores omnes, communicato priùs cum iisdem consilio, in aula quadam concludit. Dein populum convocat, eumque sic alloquitur:

ª Tac. l. 16. Annal.

tur: Si Senatores amovere ab officio, aut punire libuerit, nunc tempus est opportunum, omnes enim sub ista clave custodio, & absque armis; sed expediet, ut unus tollatur post alium, & mox alius in illius locum eligatur: neque enim vel unicum momentum Respublica isthæc sine capitibus subsistere poterit. In urnam igitur omnium nomina conjicit, & unum sorte extrahit: rogat deinde populum, quid illo fieri velint: crescunt suffragia, conclamant omnes, eumque morti adjudicant. Suadet porro, alium eligant. Hîc confusio oritur, & nesciunt, quem proponere debeant. Idem secunda, idem tertia vice accidit, ut de electione inter eos convenire non potuerit. Tandè illa ipsa confusio eos edocuit, melius esse, tolerare malum, quod experti essent, quàm tentare remedium; & mandant illico, ut Senatores liberi demittantur. Furiosa plebs est in opinionibus suis, & sæpè (quando insigne aliquod damnum timeri potest, aut periculnm) industriæ est Principis, suis propriis habenis eam regere, & pari ignorantiæ passu cum ea progredi. Reduci etiam ad officium poterit populus, si illi proponantur ante oculos damna aliorum similum casuum: a *nam plebeja ingenia exemplis magis, quam ratione capiuntur.*

a Macrob.

SYMBOLUM. XLVII.

Etiam in virtutibus periculum est: insint omnes in animo Principis, non est tamen necessum, ut in perpetuo versentur exercitio. Utilitas publica usum illarum dictare debet, quomodo item, & quando Exercitæ absque prudentia, aut vitia esse incipiunt, aut certè non minùs exitiosæ sunt, ac ista. In cive privato ipsum solum respiciunt; in Principe, ipsum & Rempublicam. Cum utilitate communi omnium, non privata unius consentiant oportet. Scientia civilis certos præscribit limites virtuti & illius, qui imperat, & ejus, qui paret. In

Mini-

hoc præsenti Emblemate subjicerem oculis, à cornicu aucupio istud desumpsi, qua, Sanazaro & Garcilaso testibus, Pastores utebantur. Ea erudit Principes, quanta cum prudentia calamitatum & periculorum alienorum sese reddere debeant participes. Cornicem ponebant alis extremis hun i alligatam. quæ cùm aliàs per aerem prætervolare cerneret; sublatis in cælum clamoribus eas provocabat, ut ad ferendam opem sese demitterent, misericordia motæ.

Cercaranla, i alguna mas piadosa
Del mal ageno de la companera.
Que del suyo avisada, ò temerosa.
Llegavase mui cerca, i la primera,
Que esto hazia, pagava su inocencia,
Con prision, ò con muerte lastimera.

Nam quæ humi fixa hærebat, unguibus prehendebat alteram, ut se liberaret; & hæc rursus aliam, quæ eadem ducta commiseratione ad eam juvandam advolabat, ut una propter aliam, atque adeo perirent omnes. In quo etiam novitas casus locum habuit: interdum enim sola curiositas est, aut naturalis inquietudinis motus, quæ misericordia videtur. In miseriis & acerbitatibus exterorum Principum non improbo, ad eorum lamenta & vòces, commoveri cor & oculos commiserationis affectu, immò interdum & officia; nolim tamen ad eorundem defensionem leviter armari manus. Ut quis privatus in alterius gratiam periculum subeat, egregium facinus est, & laude dignum; at reprehendendum in Principe, si salutem publicam adducat in discrimen pro salute alterius Principis, sine sufficienti emolumento, & ratione status; nec satis sunt ea, quas propinqua cognatio secum adfert, aut singularis fortè amicitia: nam Princeps ad Subditorum utilitatem natus est priùs, quàm Consanguineorum, & Amicorum. Opitulari his poterit, sed absque damno & periculo aliquo graviori. Quan-

Quando præstitum alteri auxilium tam commune facit periculum, ut ruina unius secum trahat alterius exitium, nulla est obligationis caussa, nec ulla tanta in alios pietas quæ illam excusare queat. Veruntamen quando commoda aut detrimenra ita nexa sunt inter se, ut utriusque res agi videatur, quia uno pereunte alteri quoque pereundum esset, caussam suam facit, quisquis auxilio præsto est; estque major prudentia (ut diximus) periculo sese in alieno Statu opponere, quàm expectare illud in proprio. Quod si etiam quietis & tranquillitatis publicæ interfuerit, oppresso ferre præsidium, omnino facere id debet Princeps potentior: Justitia enim inter Principes ad tribunal ordinarium confugere non potest; sed in auctoritate & potentia Supremi illud invenit. In tali casu tyrannis quædam erit, otiose spectare tantùm, & locum dare illi politicæ, quæ alios Principes exerceri exoptat, ut eorum dissensionibus ipsa securior sit, aut eorundem ruinis majorem sibi fabricetur fortunam. Nam supremus ille internarum mentis affectionum judex & arbiter, severissimè illas castigare *a* solet.

In istinsmodi casibus magna adhibenda est prudentia, etiam atque etiam ponderando, num aliorũ se implicare difficultatibus, è republica futurum sit, ne temerè alienum periculum faciamus nostrum, aut planè in eo nosemtipsos consumamus: nam posteà præsidium mutuum sperare haud licebit. Hispaniæ sic accidit, quæ fortem afflicti imperii miserata, & sanguine suo & opibus illi tulit suppetias, unde ortum habuere tot bella & armorum incursiones, quibus Francia deinde Italiam, Provincias Belgicas, Burgundiã & Hispaniam impetiit, & licet nunc in hanc Monarchiam tota ferè belli moles incumbat, non omnes tamen in Garmania id grati agnoscunt, neque cogitant, sua caussa id accidisse.

§. Ex-

a *Eos, quos ignavia, aut calliditas prava, ut alienis laboribus tuti essent, armis abstinuit, acerbissimas pœnas solvisse.* Sallust.

5. Experientia igitur tam in propriis, quàm alienis damnis cautiores reddere nos poteſt in commiſeratione, & promptitudine ferendi auxilia aliis. Quoties nos ipſi perdidimus, atque unà amicum, quia afflictæ illius fortunæ ultrò, nec conſideratè ſatis, remedium adferre voluimus, quem ingratum pro tanto beneficio poſteà experti ſumus! Quoties in Principis incurrerunt odium etiam ii, qui noctes, & dies elaborarunt in eo, ut ſingula aliqua ei præſtarent obſequia. Germanicus à Tiberio adoptatus erat in filium, deſtinatus ut eidem in imperio ſuccederet, tam cultui ejus addictus, ut cum legiones ipſi offerrent Imperium, perinde illud acciperet, a *quaſi ſcelere contaminaretur*; cùmque urgeretur inſtantius *ille moriturum potius, quam fidem exueret, clamitans ferrum è latere diripuit, elatumque deferebat in pectus*: & quò ſe gerebat in omnibus fideliorem, eò minùs placebat Tiberio. Illa ipſa, ejus ſolertia, quòd pecuniarum largitione Pannonicas legiones compoſuiſſet, Tiberii animum habebat *b* ſollicitum. Pietatem ejuſdem in reliquiis Vari & militum legendis, juſtiſque perſolvendis, Imperii ambitionem *c* ille interpretabatur. Miſericordia uxoris ipſius Agrippinæ milites veſtientis, dominandi videbatur *d* cupiditas, *cuncta Germanici in deterius trahenti* ſuboluit odium iſtud Germanicum, & quòd honoris ſpecie à Germaniæ gloria arceretur: quare e *quanta ſumma ſpei proprior, tanto ille impenſius pro Tiberio niti* cœpit; hoc ipſum tamen magis eum reddebat exoſum donec oppreſſa tandem ab onere obligationis gratitudine, f *novis Provinciis impoſitum dolo ſimul, & caſibus objectaret*, ubi Piſone opitulante venenum ei porrexit, ſuam arbitratus proſperitatem

a Tacit. lib. 1. Annal. *b* Tacit. ibid. c *Sed quod largiendis pecuniis, & miſſione feſtinata favorem militum quæſiviſſet, bellica quoque Germanici gloria angebatur.* Ibid. d *Quod Tiberio haud probatum.* Ibid. e Tacit. ibid. f *Tiberii animum altius penetravit.* Ibid.

ritatem mortem illius, qui columna *a* Imperii ejus fuerat. Nonnulli Principes velut idola sunt, quorum *oculi* (ut advertit Jeremias) *b plenì sunt pulvere à pedibus introeuntium*, ad cultum iis exhibendum, nec agnoscunt obsequia; & quod pejus est, nec vinci iis volunt, nec libertatem suam subjectam esse merito, adeoque variis procurant artificiis, ne eam cuiquam obstrictam habeant. Qui majori exhibuit obsequia, ei nescio quæ non crimina imputant, ut loco speratæ compensationis purgatione delictorum potiùs opus habeat, adeoque in præmio numeret, si à culpa immunis declaretur. Præ se ferunt insuper, non satisfactum sibi iis obsequiis, quæ tamen ipsi intùs & in animo vehementer probant; eo solum nomine, ne obligati maneant, aut ea mandatis suis tribuunt. Ex quo fit interdum, ut illud etiam ipsum, quod tantoperè cupiebant, & fieri jusserant, obtinuisse eos pœniteat posteà, immò graviter succenseant ei, qui ad ea suam contulit operam, tanquam si auctoritate propria id fecisset. *c Cor Regum inscrutabile*, pelagus profundum, & varium, quod à caussa eadem effervescit hodie, à qua heri summè tranquillum erat. Animi bona, & fortunam, opes & honores nunc recensent in meritis, nunc injuriæ, & criminis loco *d* habent. Diligentia sedula facilè illis creat fastidium. Quin & penes Deum periculosa fuit illa *e* Ozæ, cùm labanti arcæ suos subjiceret humeros: nam morte ipsâ factum hoc luit. Quid? quod Principes magis ferè officia neglecta remunerari soleant, quàm curata probè & gnaviter; sicut & plerumque majori eum honore pro-

a *Nã Germanici mortẽ inter prospera ducebant.* Tac l. 4. Annal. *b* Baruc. 6. 16. *c* Prov. 25. 3. d *Nobilitas, opes, omissi gestique honores pro crimine, & ob virtutes certissimum exitium.* Tacit. lib. 1. Hist. e *Extendit Ozea manum od arcam Dei, & tenuit eam: quoniam calcitrabant boves, & declinaverunt eam. Iratusque est Dominus indignatione contra Ozam, & percussis eum super temeritate: & mortuus est ibi juxta arcã Dei.* 2. Reg. 6. 6.

prosequuntur, qui minùs obsequiis suis id est promeritus. Obligari aliis, servitutem autumant, & minùs oneri ducunt ingratitudinem, quàm gratiarum redhibitionem; promptum serviendi studium, & liberalitas, quibus Junius Blæsus erga Vitellium Imperatorem usus est, gratiæ loco odium illi *a* pepere-re. Abiit insignis ille heros Rogerius, Militiæ Magister, gente Catalaunus, qui Fadrico Regi Siciliæ fuerat auxilio, evocatus sub Andronico Imp. ut ejus tueretur Imperium. Et verò egregiè illud præstitit, cum forti suâ Catalaunorum natione, licet numero exiguâ. Hostiles Turcarum incursiones represserunt, & ecce cùm tantarum victoriarum ipse sperat præmium, jubet illum Imperator levissimam ob caussam supplicio affici. Ita sæpenumerò minima aliqua offensio, aut irritatio plus potest, quàm maxima etiam beneficia: siquidem gratitudinis affectu onus sibi imponi existimat animus; vindicta verò bilem exonerat. Isthæc infelicitas est in famulatu Principum, ut b *nesciat homo, utrum amore, an odio dignus sit.* Et si ex eo, quod Historiæ nos docent, & ex damnis, quæ ob promptam serviendi voluntatem sæpe incurrimus, formanda nobis esset Politica aliqua, opus foret distinguere inter virtutes, ut sciremus, quomodo uti illis oporteret, absque nostro dispendio, considerando quòd etsi omnes existant in nobis, tanquam in subjecto suo proprio, non tamen omnes intra nosmet operentur: quædam enim exercitio suo foràs in apertum prodeunt; aliæ verò intùs & in solo animo vim suam exerunt. Tales sunt Fortitudo, Patientia, Modestia, Demissio, Religio, & aliæ; è quarum numero aliquæ ita pro nobis sunt solùm, ut ad eas illæ, quæ foràs tendunt, nihil conferant aliud, quàm securitatem

R

a *Donec Lugdunensis Galliæ Rector, genere illustri, largus animo, & par opibus, circumdaret Principi ministeria, comitaretur liberaliter, eo ipso ingratus, quamvis odium Vitellius vernilibus blanditiis valeret*, Tac. l. 2. Hist.
b Eccl, 9. 1.

ritatem pro humanâ societate, & existimationem propter suam præstantiam, uti in Demissione animi, in Modestiâ, & in Benignitate accidit; atque adeò quò Virtutum istarum perfectio fuerit major, eò magis aliorum nobis conciliabit animos, & plausum merebitur, modò decorum servare noverimus. Aliæ istarum Virtutum, etsi intra nos operentur in casibus propriis, exercitium tamen earum etiam ab actionibus alienis dependere solet, uti Fortitudo, & Magnanimitas. In his nihil est periculi, si eas moderetur prudentia, quæ gratiam, & modum Virtutibus tribuit: nam gravitas nimia & imprudens commodis nostris plerumque officit, dum specie existimationis, & gloriæ nos ipsi perdimus, & interim præmium & plausum ferunt alii, cui in obsequiis præstandis Tempori, Necessitati, & Assentationi magis servierint.

In illarum Virtutum exercitio, quæ circa alienum bonum versantur, quales sunt Generositas, & Misericordia, semper ferè periculi aliquid est, aut damni: neque enim iis respondere solet præmium Principum, neque favor, & benevolentia mutua Amicorum, eorumve, qui nobis sanguine conjuncti sunt; immo dum certò confidimus fore, ut Amici nostra æstiment obsequia, & vicissim nostris in periculis vitâ, fortunisque suis nobis auxilio sint, in errorem istum nos induxit obligatio propria, cui ut faciamus satis, nostri sæpe obliviscimur exitii. Interim si in calamitatem aliquam nos incidere contigerit, subducunt sese illi, & nos destituunt. Ad Jobum cùm omni malorum genere acerbe conflictantem soli tres amici inviserunt, & quidem à Deo *a* moniti, nec opere tamen, & reipsa eidem venêre subsidio, sed verbis duntaxat, & monitionibus asperis, quibus patientiam ejus egregiè exercebant. Postquam verò Deus eundem iterum respexisset benignius, & bonis omnibus denuo

cœpisset

a *Audientes tres amici Iob omne malum, quod accidisset ei, venerunt, sicut locutus fuerat Dominus ad eos.* Iob.2.11.

cœpisset cumulare, undique ad eum concurrerunt non consanguinei solùm, sed ii etiam, qui eum non nisi à facie noverant, & mensæ ejus accubuerunt, ut tantarum prosperitatum participes *a* fierent.

Error iste sub specie boni, & auxilii mutui, ac obligationis multos in ruinam dedit præcipites, qui cùm beneficia inter alios seminâssent, non nisi ingratitudinem & odia messuerunt posteà, hostes experiundo, quos amicos antè hâbuerant, ita ut viverent deinceps, & morerentur infelices. Spiritûs sancti divinum oraculũ est: b *Fili mi, si spoponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam : illaqueatus es verbis oris tui, & captus propriis sermonibus.* Nosque exhortatur, ut oculos semper apertos habeamus, & caveamus nobis ab amici manibus, quomodo sibi cavet damula, aut avis à manibus *c* Venatoris. *Bene age, & cave tibi,* Castellanum proverbium est; ab experientiâ natum. Non hoc illorum est, qui sibi solùm vivunt, nec Misericordiâ aut Charitate moveri se sinunt, ut malis alienis remedium adferant. Obsurdescunt penitus, & cæci fiunt ad gemitus aliorum & infaustos casus, omnem fugientes occasionem sese illis immiscendi, quo fit, ut à curis & molestiis immunes sint ac liberi & si novos sibi non conciliant amicos, servant tamen eos, quos habent. Non inclarescent ex eo, quod in aliorum faciunt gratiam, sed quod facere intermittunt potiùs, nam alii id prudentiæ tribuent. Præterquam quod communiter pluris æstimare soleamus eum, qui nostrâ non eget operâ, nosque despiciens, suâ ipsius sorte contentus vivit. Unde perspectis ordinariis hominum moribus, consultius fortè videri posset, calamitates aliorum otiosè spectare solùm, & dissimulare, ad utilitatem propriam animum

R 2 sem-

a *Venerunt autem ad eum omnes fratres sui, & universa sorores sua, & cuncti qui noverant eum prius, & comederunt cum eo panem in domo ejus.* Job 42. 11.
b Prov.6. . c *Eruere quasi damula de manu, & quasi avis de insidiis aucupis.* Prov.6.5.

reflectendo, nec illam periculis & casibus alienis commiscere. Verùm isthæc Politica contraria esset obligationi Christianæ, humanæ charitati, & aliis pluribus honestissimis virtutibus quæ propius nos ad Deum faciunt accedere. Ista, inquam, Politica omnem dissolveret civilem societatem, quæ in eo posita est, ut quisque & sibi vivat, & aliis. Virtus exterioribus signis & testimoniis non indiget, a *sibimet pulcherrima merces.* Quin tantò amplius ejus perfectio enitescit, & gloria, quantò minus ei rependitur mutuum: nam bene facere ob solam spem retributionis, avaritiæ quædam species est; & si illa obtineri non possit, gravi dolore conficitur animus. Illud ergo stimulo nobis sit, quod nobis ipsis debemus, uti & exemplum Dei infinitè boni, qui sua semper dispertit beneficia, in eos etiam, qui minus gratos se exhibent. Prudentiæ tamen est tempori advertere, ubi & quando benevolentia reciproca sperari non potest: infelix enim est, qui postquam grandes fecit sumptus, & difficultatibus ac periculis alienis sese objectavit, parem præstolatur gratiam, & non nisi ingratitudinem reportat. Qui naturam, & mores hominum ordinarios noverit, ei id minimè mirum videbitur aut insolens, cumque antè illud præviderit, adversus hunc ictum muniet animum, ne fraudi sibi ea res esse possit.

§. Nunc illud etiam diligenter considerandum, num è re amici sit, nec ne, si eius defensionem velimus suscipere: interdum enim plus officimus hâc nostra opitulandi promptitudine, quia aut importuna est, aut imprudens, dum placere aliis cupimus, & officiosi videri, quâ re illos juxtà ac nos perdimus. Hoc placendi studium suo plerunque auctori noxium compescuit Thraseas (etsi in suum id est favorem) in Rustico Aruleno, b *ne vana, & reo non profutura, intercessori exitiosa inciperet.*

§. Nec minùs imprudens, & periculosus est zelus boni

a Sil. l. 13. b Tac. l. 16. Annal.

boni publici,& rerum à Principe bene agendarum, tum præsertim, cùm nec ex officii obligatione, nec certâ spe remedii, non rogati immiscemus nos ejus negotiis ac commodis, cum evidenti nostro periculo. Non ego illud nunc volo, ut damni alieni otiosi spectatores simus, neque ut silentium nostrum, aut quies tyrannidi, & tempori turpiter serviat; sed ne imprudenter nosmetipsi perdamus, & ut Lucii Pisonis insistamus vestigiis, qui temporibus difficillimis, & maximè calamitosis semetipsum tanta prudentia conservavit, a *ut nullius servilis sententiæ sponte autor; & quoties necessitas ingrueret, sapienter ea moderaretur.* Sæpè in antecessum consilia damus de iis quæ ad nos non pertinent, persuasi in illis remedium malorum publicorum consistere; neque advertimus tamen, nos facillimè decipi amore proprio nostrarum opinionum, absque notitiâ particulari earum rationum, quibus ducuntur Principes, quæve in ipso facto occurrunt. Nihil magis periculosum, quàm aliis velle consilia dare. Etiam qui ex officio tenetur, vitare illud debet, si non rogetur: consilia enim ex eventu æstimari solent, qui pendet à casibus futuris, quos prudentia prævertere non potest, & quod succedit malè, Consiliario tribuitur: non illud verò, quod feliciter evenit.

a Idem l.6. Annal.

SYMBOLUM XLVIII.

QUam ab armis instructi sunt Principes adversùs externos hostes! quàm inermes adversùs domesticos! Inter ipsos satellitum enses eos comitantur, nec advertunt tamen. Isti adulatores sunt, & assentatores: nec minus periculi est ab eorum blanditiis, quàm ab armis hostium. Plures sanè Principes adulatio, quàm ipsa vis in ruinam impulit. Quam regiam purpuram non arrodit ista tinea? ecquod sceptrū teredo illa non exedit? In altissimam etiam cedrum sese insinuat, & corrosâ sensim

ejus medulla, eam denique humi ſternit. Damnum eſt, quod non niſi ipſa ruina ſeſe prodit. Priùs effe-ctus illius incurrit in oculos, quàm ejuſdem cauſſa.



Ementitus bombyx; qui deaurata Palatiorum laqueraria incolit. Stellioni ſtellis variis per dorſum diſtincto, & venato pectore eam Emblema præſens com-

comparat. Sub ſtellato zeli pallio, quo perniciosos ſuos fines contegit, ſe exhibet *a* Principi. Illud ſciat inprimis, non omnem lucem Naturæ optimæ eſſe indicem: nam & in ſacra Scriptura lepræ ea *b* ſignum eſt. Et ligna putrida lumen aliquod ſub noctem ſolent fundere. E perniciosa mente aliquæ boni ſtricturæ emicant. Interdum intra ipſa ſeveritatis viſcera, quæ libertatis eſt amica, & contraria Principi, ſerviliter ſeſe abdit oſtentatio. Valerius Meſſalla ſic fecit, quando auctor fuit, ut quot annis obedientiæ ſacramentum innovaretur Tiberio; rogatusque cujus juſſu iſta proponeret: *c ſponte dixiſſe, Reſpondit, neque in iis quæ ad Rempublicam pertinerent, conſilio niſi ſuo uſurum, vel cum periculo offenſionis, quæ ſola ſpecies adulandi ſupererat.* Huic non longè abſimilis fuit adulatio illa Ateii, quando accuſato Lucio Ennio, quod argenteam Tiberii ſtatuam deſtruxiſſet, ut varia ſupellectilia inde effingeret, nolenteque ipſo Tiberio accuſationem admittere, palam ſeſe illi oppoſuit, dicens: *d non debere eripi Patribus vim ſtatuendi; neque tantum maleficium impune habendum. Sanè lentius in ſuo dolore eſſet; Reipublicæ injurias ne largiretur.*

§. Stellio pellem mutat in annos ſingulos: cum tempore conſilia ſua adulatio, quoties nimirum Princeps voluntatis ſuæ affectum variat. *e* Regi Alphonſo Decimo Miniſtri ejus primùm auctores fuerant, ut Reginam Violantem ob infœcunditatem abs ſe dimitteret, matrimonium irritum cauſſari, quod poſteà iidem mutatis ſententiis ratum habuêre, ſuaſeruntque Regi, ut eandem ad thori ſocietatem revocaret.

§. Nullum animal magis fraudulentum quàm ſtellio; unde & Juriſperiti omne delictum ex fraude crimen ſtellionatûs appellant. Ecquis majo- R 4 ribus

a *Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras.* Iſ. 5. 20.
b *Aut quaſi lucens quippiam, id eſt plaga lepræ.* Levit. 13. 2. *c* Tac. l. 1. Annal. *d* idem. l. 3. Annal. *e* Mar. hiſt. Hiſp. l. 28. cap. 9.

ribus utitur dolis, ac assentator, qui nunquam non voluntati ponit laqueos, nobilissimæ hominis facultati, tamque principali, ut sine illa sensus omnes sub jugo servituris sint.

§. Non enecat eum Stellio, quem inficit, sed torpore solùm omnia ejus membra corripit, eumque à seipso quodammodo avocat, varios in eo affectus excitando. Adulatori hoc proprium est, qui varia boni specie fascinat oculos, & decipit aures Principis, aut eum quasi extra se abripit, ut rerum veritatem dispicere nequeat. Stellio tam hominibus infensus est, ut cùm pellem exuit, eam ipse devoret, ne cuiquam contra comitialem morbum usui & remedio sit. Adulator ferre non sustinet, ut Princeps ab erroribus suis convalescat: erroris enim agnitio filia est veritatis: hæc verò assentationi inimica. Adulatio prosperitatibus Principis invidet, eumque execratur, & odio habet, tanquam qui potentia sua & necessitate quâdam istud adulationis, dissimulationisque imponat jugum, & cogat quodammodo aliud clausum gerere in pectore, aliud ore proloqui.

§. Singulari prudentia opus est in Principe, ut adulationem sciat discernere: ea namque in laudibus consistit, quas Princeps audiet interdum ab iis etiam, qui ab assentandi vitio quàm longissimè absunt. Illud discrimen est, quòd adulator promiscuè honesta atque inhonesta, proba ac improba laudare soleat; ii alii verò id solum, quod rectum ac bonum est. Si ergo viderit Princeps, ea sibi adulatoriè tribui, quæ aut aliis debentur, aut casu *a* evenerunt: laudari res leves, quæ laudem non merentur: ea: quæ voluptati sunt potius, quàm honori; ea quæ à negotiorum molestiis sevocant Princips animum: ea, quæ magis commoda ejus propria spectant, quàm bonum publicum; & tamen sic laudantem, non seipsum ritè moderari: non tristitia affici, nec commonere Principem, si quid indecens, & per-

a Popule mi, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant, Isa. 3. 12.

persona sua ac majestate indignum eum committere viderit: immò errores ejus, ac vitia excusare: magis deinde suæ propriæ studere fortunæ, quàm obsequio Principis: omnem illius dissimulare offensionem, & fastidium, ut individuus comes lateri semper hæreat: non adjungere sese ad viros severos, & boni publici amantes: laudare eos, quos judicat erga se gratos fore, dum eos è Principis gratia exturbare non potest: postquam verò de hac securus fuerit, & Principem in sua habuerit potestate, elaborare, ut aliorùm sibi conciliet animos, omnes meliores successus sibi tribuendo, & incusando Principem, quòd consiliis suis noluerit obsequi: jactare item majoris auctoritatis comparandæ caussa apud extraneos, se errata ejus reprehendisse, cum interim in secreto ea excuset, laudet & probet; facilè hunc talem non nisi adulatorem esse licebit agnoscere, qui fugiendus Principi haud secus, ac pestilentissimum venenum, & sincero isti amori, qui ei debetur à subditis omnino *a* contrarium.

Verùm tametsi hæc indicia satis sint manifesta, solet tamen amor proprius tam esse cœcus, ut adulationem haud agnoscat; sed capi se sinat suis laudibus, quæ nescio quàm suavem in sensus exercent tyrannidem, adeò ut nulla tam sit enormis, quam Principes non credant suis deberi meritis. Accidit hoc interdum ex remissa quâdam & segni bonitate, quæ assentationis damna non satis expendens eam tolerat; quin immò submissionem interpretatur, & affectum optimum. *b* Quo in genere peccârunt Rex Galæciæ Ferdinandus, suis omnibus invisus, quòd assentatoribus nimis faciles aures daret; & Rex Alphonsus Nonus, qui eandem ob caussam virtutum suarum, & præclarè factorum gloriam haud parum obscuravit. Advertant igitur Principes, se fortè ab amore proprio, aut innata bonitate

a *Blanditiæ pessimum veri affectus venenum: sua cuique utilitas.* Tacit. lib. 1. Histor. *b* Mar. hist. Hisp. lib. 12. c. 15.

ſic decipi, ut datis etiam ſufficientibus indiciis, adulationem agnoſcere nequeant, atque adeò, ut in notitiam illius veniant, ſeſeque ab ea liberent, hiſtorias ſuaſerim evolvant, & obſervent in Anteceſſoribus ſuis aliiſque artificia iſta & fraudes, quibus circumventi fuerunt ab adulatoribus, damna, quæ incurrerunt, & conſiderent deinde, num eodem modo ſecum quoque nunc agatur. Unica ſola vice, cùm Aſſuerus Rex noctem inſomnis traduceret, juberetque annales ſuorum temporum ſibi prælegi, mox illi aperuerunt; quod nemo aliorum fuiſſet auſus, intellexitque technas & tyrannides amici ſui Amani, *a* quem unicè ferebat in oculis & præſtita à Mardochæo fidelitatis obſequia; illas quidem per adulationem hactenus occultatas; hæc verò per malitiam preſſa ſilentio: tunc autem re comperta unum ſupplicio juſſit affici, alterum præmio. Attamen in hac ipſa etiam lectione attendant oportet, ne fors adulatio larvam induat; legant ipſimet hiſtorias: fieri enim poſſet, ut ſi legeret alius, ſilens præteriret eos caſus, qui erudire deberent Principem, aut clauſulas quaſdam & verba immutaret. O infelicem Majeſtatis ſortem, quæ nec ſecura eſſe poteſt de veritate librorum, qui tamen amici hominum habendi ſunt fideliſſimi.

§. Jam illud etiam curat Princeps, ut ſi qui contra eum libelli infames eduntur in lucem, ad ſuas manus perveniant: etſi enim illos dictet malitia, veritatem tamen ſcribunt, & reperiet in iis, quæ aulici ſolent ſilentio premere, evadetque prudentior ſuâ propriâ infamia. Videns aliquando Tiberius, quàm in eo fuerit deceptus, quod Sejani malitiam cum tempore penetrare non potuerit, b *quæ ab hæredibus occultata*, publicè *recitari juſſit: patientiam libertatis alienæ oſtentans, & contemptor ſuæ infamiæ; an ſcelerum Sejani diu neſcius, mox quoquomodo dicta vulgari malebat, veritatiſque, cui adulatio officit per probra ſaltem gnarus fieri.*

§. Non

a Eſth. c.6. *b* Tacit. lib.6. Annal.

§. Non semper actiones suas contempletur Princeps in speculo eorum, quos circa se habet; alios extraneos potiùs consulat viros zelosos & severos, & attendat, num una eademque omnium sit approbatio: nam assentationis specula ob varias & inconstantes formas nunquam species offerunt oculis, quales ipsæ sunt in se, sed quales esse optaret Princeps; & *a melius est à sapiente corripi, quàm stultorum adulatione decipi*. Ad eum finem necessarium est, ut nunc hos, nunc illos interroget, & verecundia omni, ac metu liberet, ponendo eis ob oculos obligationem, qua veritatem eloqui teneantur. Etiam Samuel liberè edicere ausus non fuit coram *b* Heli sacerdote, quæ Deus ipsi præceperat, donec ipse fuisset *c* sciscitatus.

§. Consideret se porrò Princeps etiam in vulgi speculo, in quo ne minima inest macula, quæ non confestim ap areat; nescit enim dissimulare multitudo. Ludovicus Quartus Franciæ Rex ementito habitu vulgari plebeculæ sese commiscebat, ut audiret, quæ de suis actionibus & gubernandi ratione illi dicerent. In compita publica prodeundùm est, ut veritatem invenias. Rem unicam palatio suo deesse querebatur Ludovicus XI. Franciæ Rex, veritatem nimirum. Nimis modesta ea est, nec apta ad mores aulicos: quin has ipsas aulas refugit, ne confundatur in præsentia regia. Ea de caussa Rex Saul Pythonissam consulturus mutavit habitum, ut tantò sibi responderet liberiùs, atque adeò ille ipse quæstionem ei proposuit, nec alterius fidei rem istam committere *d* voluit. Idem Jeroboamus quoque observavit, quando uxorem suam ablegans ad Prophetam Achiam, ut intelligeret de infirmitate filii, eidem præcepit vestimenta commutare,

R 6 ne si

a Eccl. 7. 6. b *Et Samuel timebat indicare visionem Heli*. 1. Reg 3. 15. c *Et interrogavit eum: Quis est sermo, quem locutus est Dominus ad te?* ibid. v. 17. d *Mutavit ergo habitum suum, vestitusque est aliis vestimentis, & abiit ipse*: 1. Reg. 28. 8.

ne si forsam eam agnosceret, aut non responderet, aut veritatem non *a* diceret. Cùm ea igitur intra privata Principum conclavia reperiri non possit, industria opus est, ad eam alibi indagandam. b *Gloria Regum, investigare sermonem*. Rex Philippus II. famulo utebatur sibi in paucis charo, per quem resciscerer omnia, quæcunque de se intra & extra palatium alii loquerentur. Illud tamen observandum, populi sermones, qui Principe absente fiunt, licèt è vero sint, si tamen ad aures ejus perferantur, vanos fore, & adulatorios; immò in caussa cur cœco quodam modo vitiorum suorum sequatur impetum, ex communi illo applausu sibi persuadendo actiones suas probari ab omnibus. Nullius gubernatio magis tyrannica unquam fuit, quàm Tiberii; nullus Principi familiarior majori in odio, quam Sejanus; & tamen cùm Capreis essent, c *crebris precibus efflagitabat* Senatus, *visendi sui copiam facerent*. Neronem sic miserè decipiebant populi adulationes, ut planè crederet, eum absentiam suam ab urbe Roma ferre non posse; imaginabatur sibi nimirum d *vidisse civium mœstos vultus, audire secretas querimonias, quod tantum aditurus esset iter, cujus ne modicos quidem egressus tolerarent, sueti adversum fortuita aspectu Principis refoveri*; qui aliàs tam invisus erat, *e* ut *Senatus, & primores in incerto essent, procul, an coram atrocior haberetur.*

§. Essent præterea & alia media ad agnoscendam adulationem; sed pauci Principes iis uti cupiunt, quia affectibus eorum & appetitui naturali sese illa accommodat. Ita videmus in monetarum adulteratores animadveri acerbius, quàm in assentatores, tametsi hi magis noceant: nam illi quidem monetarum leges violant; hi verò eas, quæ vitia prohibent, faciuntque ut virtutis speciem induant. Grande illud damnum est, quod nunquam non culpatur,

a Dixitque Ieroboam uxori suæ: Surge, & commuta habitum, ne cognoscaris quod sis uxor Ieroboam. 3. Reg. 14. 2. *b* Prov. 25. 2. *c* Tacit. lib. 4. Annal. *d* Idem l. 15. Annal. *e* Tacit. lib. 4. Annal.

patur, & semper tamen viget in aulis Principum, ubi minimè secura est Veritas, præsertim a *apud aures superbas & offensioni proniores*. Ipsâ morte luit Bernardus Cabrera, quod Petrum IV. *b* Regem Aragonium de rebus quibusdam amicè monuisset, non obstantibus tot eximiis obsequiis, quæ præstiterat, aut quod Regem ipse moderator optimis moribus informasset. Qui alium monet, & instruit, actiones ejusdem videtur incusare, & judicio ac probitate se præferre alteri, quam eminentiam Principes ferre non sustinent; existimant enim non sat honoris sibi deferri ab eo, qui tam apertè iis loquitur. *c* Animo sincero, & candido Regi Petro Crudeli referebat Guterrius Fernandesius Toletanus, quid ipse de ejusdem gubernatione sentiret, hortabaturque, ut rigorem suum nimium moderaretur; quam monitionem præmio etiam dignam pro tanto delicto Rex habuit, ut ob libertatem istam capite illum plecti jusserit. Eum ut judicem veretur Princeps, qui actiones ejus observat, nec æquis intueri potest oculis, cui illæ probatæ non sunt: *Nam suadere Principi, quod oporteat, multi laboris & periculi*; *d* non illud, quod ipse ultrò appetit. Quæ caussa est, cur timidior sit veritas, & adulatio audaciores sumat animos. Si quis tamen Princeps tam foret generosus, ut capi assentatione indecorum duceret, & contemptum arbitraretur, si fictis ad speciem laudibus eum conentur deciperre alii, malintque cum ejus fortunâ, quàm personâ loqui; facilè illud adulatorum genus arcebit, armando sese contra illos severitate: nemo enim talia audebit in Principem gravem ac serium, qui rerum veritatem intelligentia comprehendit, & honores vanos contemnere didicit. Tiberius eadem vultûs constantia

a Mar. hist. Hisp. lib. 17. c. 7. *b* Ibid. Tac. l. 15. idem. c. 4. *c* Tac, l. 1. Histor. d *Etiam ego, ac tu simplicissime inter nos hodie loquimur; cateri libentius cum fortuna nostra, quam nobiscum.* Tacit. lib. 1. Hist.

& libertatem Pisonis accepit, & Galli *a* adulationem. Et tametsi dissimularet, *intellexit* tamen ista verborum lenocinia, sicut & illa Ateii Capitonis, *b ut erant magis, quam ut dicebantur.* Remuneretur porrò Princeps præmiis publicis eos, qui Ingenuè veritatem proloqui ausi fuerint. Fecit illud Cisthenes Siciliæ Tyrannus, qui cuidam suo consiliario statuam erexit, quòd sibi, ne triumpharet, liberè contradixisset; quâ re mirè universum sibi devinxit populum, aliisque suis Consiliariis addidit animos, ut liberius, quicquid sentirent, posthac edicerent. Rex Alphonsus Duodecimus de re magni momenti aliquando consulturus, manu dextrâ strictum ensem, lævâ sceptrum tenens, sic præsentes allocutus est: *c Agite, dicite omnes liberè, qua mens sit vestra, atque sententia, & consulite in medium, quacunque ad majorem gladii hujus gloriam. & sceptri incrementum fuerint. d Rarâ temporum felicitate, ubi sentire, qua velis, & qua sentias, dicere licet.* Adulationis turpitudinem satis agnoscunt omnes; sed & omnes veritatis damna perspecta habent, videntque majus ab hâc, quam ab illâ sibi esse periculum. Quis non cum omni sinceritate & zelo loqueretur Principibus, si hos contingeret Joanni II. Lusitaniæ Regi esse similes; qui cuidam, nesciô quam dignitatem petenti, fertur respondisse, se quidem eam jam pridem alteri fideli Ministro suo destinasse, qui nunquam ea sibi loqueretur, quæ aures solùm demulcerent, sed quæ ad majus suum obsequium, & Regni utilitatem facerent. Verùm nonnisi in pauculis generosam istam sinceritatem inveneris; omnes ferè Regis Achabi mores imitantur, qui cum Prophetas vocâsset in consilium, Michæam exclusum voluit, quem eo nomine invisum habebat, quod mala semper, nunquam boni aliquid sibi *e* vaticinaretur. Hæc

causa

a Audiente hæc Tiberio, ac silente. idem lib. 2. Annal. *b* idem lib. 3. Annal. *c* Mar. hist. Hisp. *d* Tac. lib. 1. Hist. *e* ibidem Hist. Hisp. *f Sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum.* 3. Reg. 22. 8.

caussa est, cur multi Ministri sæpè non leve periculum adeant, si zelo aliquo ducti per solam etiam conjecturam loqui velint de damnis imminentibus, ut opportuno remedio illis tempestivè occurratur: ita enim ferè comparati sunt Principes, ut prorsus ignorare ea malint, quàm anticipato metuere. Aptissimas habent aures ad concentum Musicum; dissonas verò impendentium calamitatum voces ferre non sustinent. Unde porrò fit, ut concionatores, & conscientiarum suarum arbitros eligant, quæ prædicent & dicant solùm, quæ ipsi *a* volunt; non quod Deus inspirat, uti Propheta Micheas *b* faciebat. Quid mirum igitur, si absque veritatis luce aberrent à via, & pessum eant?

§. Si à prudentiâ instructi essent, qui veritatem loqui volunt Principi, haud dubiè pluris illam facerent, quàm inanes assentatiunculas; at perpauci tempestivè uti ea norùnt cum suavitate, atque eo modo, ac decet: Omnes fere in dicendo liberiores, asperi simul sunt, & communiter offendit Principem vultus nimis serius, & armatus à veritate: c *quædam enim virtutes odio sunt, severitas obstinata, invictus adversus gratiam animus.* Nempe Principes contemni se putent, si contemnantur artes, quibus eorum favor & bona gratia parari solet: existimant enim, qui isti rei non studet, nec subditum se agnoscere, nec Principum opera indigere. Qui superior est, phlebotomo, aut novacula veritatis utitur, ad curandum Inferiorem; hic vero solo cauterio, quod absque dolore quasi enecat & exedit, quod in Superiore vitiosum est. Offendere veritatibus, quæ nec tempus, nec modum servant, malitia potius est, quàm zelus; audacia magis, quàm admonitio. Quid? quòd etiam Deus, quæ dicenda sunt, singulari cum prudentia & moderatione Principibus manifestet: nam etsi per Josephum & Danielem quædam de-

ca-

a *Ad sua desideria coacervabunt sibi magistros.* 2. Tim. 4. 3. b *Quodcunque dixerit mihi Deus meus, hoc loquar.* 2. Paral. 18. 13. c Tac. l. 15. Annal.

calamitatibus futuris Pharaoni & Nabuchodonosori denuntiare potuisset; per quietem tamen id facere maluit, dum sensus sopiti essent, & Majestas quasi sepulta *a* somno, nec clarè tunc quidem, sed per figuras & hieroglyphica, ut certum interpretationis tempus intercurreret, ad cavendum terrorem nimium, & consternationem subitam, uti & periculum Ministrorum, si non rogati hæc talia iis *b* indicassent. Satis sit Ministro, si Princeps in notitiam eorum deveniat, & si solis signis id possit efficere, verbis ad eam rem ne utatur. Reperiuntur tamen nonnulli adeò imprudentes, & sinistræ intentionis, ut veritatem unde eloqui, & malorum nuntiorum au-ctores esse & bajuli nil vereantur. Discant hi ex iis, quæ Regi Balthasari quondam evenêre; cui manus illa, quæ capitalem mortis sententiam ei in supremo pariete exhibebat, non totam sese spectandam dedit, sed solos digitos; immò nec digitos, sed extremos eorum articulos duntaxat: ita ut nequaquam appareret, à quo regerentur; nec lucente sole, sed sub noctem, scribentes decretoriam illã sententiam ad candelabri lucem, & in pariete *c* dubio, ejusmodi literis, ut non nisi interjecto temporis spatio legi posset & intelligi.

Dummodo ergo intentio bona sit, & prudentiam habeat comitem, facile erit medio & securo incedere itinere inter adulationis servitutem, & contumaciam veritatis. Omnes enim hæ dici possunt, si quis rectè eas dicere noverit, emendationem solùm præ oculis habendo: quomodo a *me-*

a *Evigilans, rursus sopore depressus, vidi somnium.* Gen. 41.22. *Somnium vidi, quod perterruit me: & cogitationes meæ in strato meo, & visiones capitis mei conturbaverunt me.* Dan. 4. 2. b *Cui ille ait: Vidi somnia, nec est qui edisserat: qui audivi te sapientissimè conjicere.* Gen. 41, 15. c *Apparuerunt digiti quasi manus hominis scribentis contra candelabrum in superficie parietis aulæ regiæ: & Rex aspiciebat articulos manus scribentis.* Dan. 5. 5.

a *moderatione, prudentiaque Agricolæ* iracundus Domitiani animus *leniebatur, quia non contumaciâ, neque inani jactatione libertatis famam fatumque provocabat.* Qui cum obsequio & modestiâ generositatem & industriam miscuerit, etiam inter Principes malos securus degere *b* poterit, & gloriosus præ iis, qui nimia famæ cupiditate stultè semetipsi prodiderunt, absque ullo Reipublicæ emolumento. Isthâc consideratione moderatus est *pleraque* Marcus Lepidus. c *& ab sævis adulationibus aliorum in melius flexit: neque tamen temperamenti egebat; cum æquabili auctoritate, & gratiâ apud Tiberium viguerit.* Exiit senatu *Thrasea Pætus silentio, vel brevi assensu priores adulationes transmittere solitus,* Cùm in Tiberii gratiam decerneretur, d *dies Natalis Agrippinæ inter nefastos esset.* Quid effecit tamen? nocuit Senatui, *sibi caussam periculi fecit, cæteris libertatis initium non præbuit.*

§. In illis plus periculi habet veritas, qui dum adulatores esse fugiunt; liberi tamen videri volunt, & ingeniosi, adeoque e *acerbis facetiis* facta & vitia Principum perstringunt, *quarum apud Prapotentes in longum memoria est,* maximè si ex vero sint: uti Neroni cum Vestino accidit, quem jussit interfici, quòd scelera sua ejus libertati odio *f* essent. Veritatem propalare, ut mala gubernandi ratio publicetur potius, quàm corrigatur, libertas quædam est, quæ admonitio videtur, & est obtrectatio; zelus videtur, & malitia est. Nec minùs pestilentem hanc judico, quàm ipsam assentationem; *g* nam si *adulationi fœdum crimen servitutis, malignitati falsa species libertatis inest.* Hinc prudentiores Principes tam libertatem, quàm nimias blanditias metuunt: neutrum quippe periculo vacat, atq; adeo utrumq; extremū fu-

a Tacit. in vita Agric. b *Posse etiam sub malis Principibus magnos viros esse.* idem in vita Agric. *c* idem lib. 4. Annal. *d* idem lib. 14. Annal. *e* idem. l.5. Annal. f *Sæpè asperis facetiis illusus, quæ ubi multum ex vero traxêre, acrem sui memoriam relinquunt.* Tac lib. 15. Annal. *g* idem lib. 1. Hist.

fugiendum, uti Tiberii temporibus accidebat, a *quando angusta & lubrica oratio sub Principe, qui libertatem metuebat, adulationem oderat.* Illud tamen certum, aliquid dandum adulationi, ut veritati locus sit. In nulla omnino re blandiri, est accusare omnia, & in gubernatione b *corruptis moribus, perinde anceps, si nulla, & ubi nimia est ostentatio.* Desperata omnino foret Respublica, & sine omni remedio. Princeps crudelis evaderet, si nec veritas, nec adulatio quicquam in eum auderent. Aspidi esset similis, si aures obturaret ad illius blanditias, qui eum cum prudenti moderatione ad honestiora vellet c impellere. Cum his talibus comminatus est Deus per Jeremiam Prophetam Populo Hierosolymitano. d *Ego mittam vobis serpentes regulos, quibus non est incantatio: & mordebunt vos.* Ferox animus est, qui ad suavem & modestam aliquam adulationem passiones suas non deponit, & consilia saniora unà cùm illa suaviter proposita respuit. Quia enim amarior solet esse veritas, opus est labra calicis dulcedine aliqua illinere, ut Principes avidiùs eam hauriant. Audire eas nolunt, si siccæ sint, quin immò iis auditis pejores fiunt. e Tiberius *Cæsar objectam sibi adversus reos inclementiam eo pervicacius amplexus fuit.* Expedit interdum commendare in iis egregia quædam facinora, tanquam si ea patrassent, ut ad ea patranda incitentur: aut in laudanda fortitudine, & virtute modum aliquantulum excedere, ut tantò amplius in iis crescant: his enim blanditiis magis ad honestiora inflammatur animus, quàm assentatione. Nec alio modo, referente Tacito, Senatus Romanus usus est cum Nerone, sub initium suscepti ab eo Imperii f *quàm magnis Patrum laudibus, ut juve-*

a Idem lib. 2. Annal. b id. lib. 4. Annal. c *Furor illis secundum similitudinem serpentis: sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas. Quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter.* Psal. 57. 5. & 6. d Ier. 8. 17. e Tacit. lib. 4. Annal. f idem l. 13. Ann.

juvenilis animus levium quoque rerum gloriâ sublatus, majores continuaret. Illud pessimum si vitia laudentur, & vestiantur virtutum nomine; hoc enim est habenas iis laxare, ut tantò committantur liberius. Cùm videret Nero immanitatem suam pro justitia haberi, magis ad illam se *a* dedit. Plures Principes adulatio improbos reddit, quàm malitia. Propriæ nostræ libertati, fortunis nostris, & vitæ malè consulimus, si injustam Principum potentiam conemur extendere ulterius, suppeditando iis media, quibus indomitas suas cupiditates & affectus expleant. Vix improbus esset Princeps, nisi Ministri essent adulatores. Gratiam, quam virtutibus haud promerentur, malis publicis aucupantur. O grandem malignitatem, pro momentaneo aliquo favore, qui sæpè ne obtineri quidem potest, aut exitio est potiùs, suam prodere Patriam, & tyrannides meras in regnum evehere. Quid mirum, quòd Deus ob Principum delicta castiget subditos, si illorum hi caussa sint, dum Princeps per Ministros suos omnia peragit, qui illum varios edocent modos populum tributis onerandi, opprimendi Nobilitatem, & gubernationem convertendi in tyrannidem, violando privilegia, statuta & consuetudines patriæ, & executionis deinde instrumenta sunt.

a Postquàm cuncta scelerum pro egregiis accipi videt, exturbat Octaviam. idem l. 14. Annal.

SYM-

SYMBOLUM XLIX.



VAlde a *dubitare cogor, fato & forte naſcendi ut cætera, ita Principum inclinatio in hos, aut offenſio in illos, an ſit aliquid in noſtris conſiliis, liceatque inter abruptam contumaciam, & deforme obſequium pergere iter am-*

a Tac. l.4. Annal.

ambitione & periculis vacuum. Occulta quædam vis videtur, quæ si non impellit, at movet voluntatem nostram, & inclinat ad unum magis, quàm ad alium: & si in sensibus & appetitu naturali naturalis quædam est cum rebus certis sympathia, aut antipathia, quidni in affectu voluntatis? Esto, in appetitum plus roboris & virium habeant, quàm in voluntatem liberam: ille enim magis contra rectam rationem rebellis est, quàm ista; diffiteri tamen non possumus, plurimùm in eo genere valere inclinationem, quam communiter sequitur ratio, præsertim si ars & prudentia naturâ Principis uti noverint, & ei consentanea agere. In omnibus rebus tam animatis, quàm inanimis secretum quendam quasi concentum & consensum videmus, atque occultam quandam amicitiam, cujus vincula rumpantur facilius, quàm dissolvantur. a Nec injuria, & adversitas in Rege Joanne II. propter privatum erga Alvarū Lunam affectum, nec in hoc evidens ruinæ periculum satis esse potuêre, ad dissolvendum illud amoris vinculum, quo ambæ eorum voluntates inter se unitæ erant. Sed etsi non sit naturalis ista propensio, idem tamen operari solet gratitudo pro obsequiis præstitis, aut subditi præ aliis excellentia. Virtus seipsa amari meretur, & nescio quid unà secum adfert voluntati gratum. Nimis inhumanum esset obstringere Principem, ut affectus suos semper indifferentes, & quasi in æquilibrio suspensos habeat, qui per oculos & manus sese effundunt è pectore. Quæ unquam tanta fuit securitas, quæ vim privati amoris effugere omnino potuit? Quàm cordis sui retinens erat Rex Philippus I I.! & tamen non uni soli, sed pluribus etiam sibi familiarioribus illud laxavit. Quid? Deus ipse nonne quosdam chariores præ aliis habuit? habuit sanè, & facultatem iis dedit aliquando, ut Solem & Lunam b sisterent,

obe-

a Mar. Hist. Hisp. lib. 20. c. 16. b *Sol contra Gabaone movearis, & Luna contra vallem Ajalon, Steteruntque Sol & Luna.* Jos. 10. 12.

obediente Domino voci hominis. Et cur privatis licitum sit (id quod expendit Rex Petrus, cognomento Crudelis) amicos legere, non item Principibus? Molestias suas habet Dominatio, ad quas levandas opus est aliquo, quicum fidentius possis agere. Multæ in illâ difficultates sese offerunt, quæ ab uno solo superari nequeunt. Regnandi onus difficile est, & gravius; quàm ut ad illud ferendum unius solius sufficiant humeri, robustissimi quique illi cedunt, & quemadmodum Jobus loquitur, sub illo *a* curvantur. Eandem ob caussam, etsi Deus Moysi adesset in omnibus, eique vires & lucem ad implendum munus suum sufficeret, præcepit tamen, ut in Populo gubernando seniorum uteretur operâ, qui laboris partem in se *b* susciperent, & socero ejus Jethro onus illud videbatur majus, ac vires *c* ferrent. Factum hoc ab omni ævo. Alexander Magnus laborum socium asscivit Parmenonem, David Joabum, Salomon Zadochum, Darius Danielem; quorum directione factum, ut negotia rectiùs succederent. Nemo Principum tam prudens est, atque intelligens, ut scientiâ suâ omnia queat assequi, nec tam gnavus, ac laboriosus, ut negotia quævis solus possit conficere. Humana isthæc imbecillitas suasit erigere Tribunalia, Consilia cogere, creare Præsides, Gubernatores, & vice Reges, in quibus auctoritas & potestas Principum resideret, *Ca el solo* (verba sunt Regis Alphonsi Sapientis) *non podria ver, nin librar todas las cosas, porque à menester por fuerta ayuda de otros, en quien se fie, que complan en su lugar, usando del poder, que del reciben en aquellas cosas, que el non podria por si cumplir*. Quare cum Princeps plerumque Ministrorum utatur operâ in extraneis negotiis, quid mirandum magnoperè si eosdem quoque adhibeat in iis, quæ in conclavi interiori, & apud animum

a *Sub quo curvantur, qui portant orbem*. Job. 9. 13.
b *Vt sustentent tecum onus populi, & non tu solus graveris*. Num. 11. 17. c *Vltra vires tuas est negotium, solus illud non poteris sustinere*. Exod. 18. 18.

mum suum pertractat? si quem sibi magis familiarem habeat, quique præstò illi sit, quoties examinat, aut approbat consiliorum placita, quæ ad ipsum perferuntur: cum quo, inquam, sua possit conferre dubia, & proposita animi, à quo item instruatur; cui denique negotiorum expeditionem, atque executionem rectè committere *a* audeat? An non pejus foret, si tot ac tantis curis implicitus cum nemine ea communicaret? Præterquam quòd de se opus sit, semper Ministrum aliquem assistere Principi, qui à negotiis aliis liber audiat, & referat tanquam Mediator inter ipsum & Subditos: neque enim fieri potest, ut Princeps ipse aures det omnibus, & satisfaciat, nec id permittit tantæ Majestatis auctoritas. Hæc caussa erat, cur Israëliticus Populus à Moyse peteret, ut eorum vice Deo loqueretur, quia præsentiam ejus ipsi *b* metuebant; & Absalon, ut Davidem in odium adduceret apud subditos, hoc in eo arguebat quòd Ministrum non haberet, qui afflictorum querimonias exciperet.

Zelus, & prudentia alicujus in familiaritatem adsciti eâ licentiâ, quam gratia tribuit, facile corrigere poterit gubernationis defectus, & Principum *c* propensiones. Agricola insigni cum solertiâ Domitianum continebat, ne in vitia præceps rueret. Tametsi Selanus homo improbus esset, suas tamen *d* *obtexit libidines* Tiberius, *dum eum dilexit, timuitve, postremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore, & metu, suo tantum ingenio utebatur.* Et sanè per ejusmodi Principum amicos Deus interdum

a *Solatium curarum frequenter sibi adhibent maturi Reges & hinc meliores æstimantur, si soli omnia non præsumunt.* Cassiod. l.8. Epist. 9. b *Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur.* Exod. 20. 19. c *Qui in regia familiaritatis sacrarium admittuntur, multa facere possunt & dicere, quibus pauperum necessitas sublevetur, foveatur religio, fiat æquitas, Ecclesia dilatetur.* Petrus Bles. Epist. 150. *d* Tacit. lib.6. Annal.

terdum totius Regni saluti consulit. Ita factum per Naamum in a Syriâ; in Ægypto per Josephum. Cùm igitur necessum sit., gubernandi onus partiri inter plures, naturæ consentaneum est, ut in adjutore legendo affectui concedatur aliquid,& occulto consensui sanguinis; qui delectus si prudens sit, atque ab eximiis animi dotibus, quæ in illo insunt, ortum habeat, nihil ea in re culpæ est, aut damni; immò expedit gratum esse Principi, quem is in laborum societatem advocat. Illud difficultatem habet, unus ne aliquis, an plures ad id eligendi. Si plures sint, æquali loco habiti, & pari potentia, orietur inter eos æmulatio, consiliis suis ibunt in contraria, & bono publico periculum creabitur. Adeoque ordini naturali magis consonum videtur, ut negotia uni soli Ministro committantur, qui invigilet aliis, perque cujus manus materiæ omnes ritè ac ordine digestæ deveniant ad Principem, qui denique vicem hujus obeat in curis solùm, non in potentiâ; in consultationibus, non in gratiis largiendis. Sol unicus universo mundo lucem impertit, quoties verò sub occasum ab aspectu hoc nostro abit, non plures sibi substituit noctis Præsides, sed solam Lunam & quidem majori lucis cum claritate, quàm sidera reliqua, quæ veluti Ministri inferiores eidem assistunt: attamen nec in his, nec in illâ nativa lux est, & propria, sed mutuata solùm, quam ideò terra Soli acceptam refert. Istiusmodi affectus privatus, & favor Majestatem non dedecet,quando Princeps oneris publici partem in amicum sic derivat,ut sibi tamen arbitrium & auctoritatem supremam reservet: talis enim privata benevolentia non gratia solùm est,sed officiũ;non favor, sed laborum communicatio. Nec tantoperè in invidiæ incurreret oculos,si Principes prudentiores eam alio vestirent nomine,quale esset, verbi gratia, mu-

nus

a *Naaman Princeps militiæ Regis Syriæ, erat vir magnus apud Dominum suum, & honoratus: per illum enim dedit Dominus salutem Syriæ*, 4 Reg. 5. 1.

nus præsidendi in Consiliis & Tribunalibus; sicut Præfecti urbis Romæ olim extra invidiam erant, licet alteri essent Cæsares.

Subditorum felicitas in eo consistit, quòd Princeps non adamanti similis sit qui ferrum ad se attrahit, & aurum respuit; sed quòd talem legere sciat Ministrum, qui si quid bene laudabiliterque fiat, uti & gratias omnes Principi tribuat; onera verò, & odia Populi in se suscipiat; qui attento ad bonum publicum animo illi adsit in omnibus; qu sine ambitione curet negotia: sine fastidio audiat, sine passione consultet, & nulla damni vel commodi proprii habita ratione decernat, ac statuat; qui denique ad utilitatem publicam, non suam, aut ad conservandam gratiam & favorem Principis, negotia dirigat. Hæc mensura est, qua cognoscere licet, num familiaritas illa ex zelo sit an tyrannidem spectet. In electione talis Ministri magnum curam ac diligentiam adhibere debent Principes, dando operam, ut ne ex solo affectu aut levitate voluntatis id fiat, sed propter eximias dotes ac merita: interdum enim privata ejusmodi benevolentia non à consilio est, sed à casu; non à gratia, sed à diligentia, & industria. Concursus aliquis aulæ erigere solet & adorare idolum, cui certam quandam dignitatem, & Majestatis splendorem tribuit multorum cultus, qui flexò poplite illud venerantur, luminaria illi incendunt, & thura adolent, precibus suis ac votis auxilium illis a implorantes. Quemadmodum verò industria immutat subinde cursum fluminis, & aliovorsum dirigit; ita fit interdum, ut qui negotia in avis habent, relicto ordinario negotiorum alveo hoc est Principe, ejusque consiliis, per alium aliquem, qui Principi charior & familiarior est, ea derivare soleant; cujus deinde artes gratiam sic quasi capitavam detinent, ut Prudentissimus etiam

S Prin-

a *Multitudo autem hominum abducta per speciem operis, eum qui ante tempus, tanquam homo honoratus fuerat, nunc Deum æstimaverunt.* Sap. 14. 20.

Princeps ab iis sese expedire nequeat. Nemo cautior, nemo magis sui Dominus, quàm *a* Tiberius; & tamen Sejano se subdidit. In quo casu nescio sanè, num favor ille humana sit electio, an potius vis aliqua superior ad majus bonum, vel damnum Reipublicæ. Spiritus sanctus ait, singulare Dei esse *b* judicium. Et si Tacito *c* credimus, Sejanus *non tam solertia (quippe iisdem artibus victus est) quam Deûm ira in rem Romanam, cujus pari exitio viguit, ceciditque.* Damnum, quod caveri vix potest, quando privata illa benevolentia cadit in Virum aliquem magnum, uti plerumque in aulis fieri assolet, ubi primi è Nobilitate serviunt: nam qui ad illam familiaritatem semel delectus fuerit, auctoritate sanguinis, & familiæ amplitudine eam porro tueri conabitur, nec facile ab ea dimoveri se à quoquam patietur: quomodo factum olim Ioanni Alphonso Roblesio *d* temporibus Ioannis Secundi Regis. Illud nimirum meo judicio innuere voluit Rex Alphonsus Sapiens, quando agens de Familia regia in quadam sua lege sic loquitur. *e* *E otrosi de los nobles, omes, è poderosos non se puede el Rey bien servir, en los oficios de cada dia. Ca por la nobleza desdeñarian el servicio cotidiano: è por el poderio attreverse yen à fazer cosas, que se tornarian en daña, e en despreciamento del.* Cor Principis nunquam sine periculo est in manu subditi, quem ob sanguinis claritatem, & potentiæ amplitudinem alii suspiciunt. Quanquam, si gratia illa cadat in Virum aliquem magnum, zelosum & attentum ad obsequium, & honorem sui Principis, & ad bonum publicum, minus habet periculi: in eo enim casu non tanta erit invidia, & odium Populi, & obedientior fiet imperiis, quæ per ejus manus

a *Tiberium variis artibus devinxit, adeo ut obscurum adversus alios, sibi uni incautum, intectumque efficeret.* Tac. l.4. Ann. b *Multi requirunt faciem Principis, & judicium à Domino egreditur singulorum.* Prov. 29. 26. *c* Tacit. l.4. Annal. *d* Mar. Hist. Hisp. l. 20. c. 15. *e* L. 2. tt. 9. p. 2.

nus eunt ad alios. Illud tamen nunquam non erit perutile, si Princeps suam benevolentiam inter auctoritatem suam, & Amici merita quasi in æquilibrio conservare noverit, in partem tantum gubernationis, quam solus sustinere non potest, eum admittendo. Nam si totum illi committat, officio Principis sese exuet, experieturque incommoda, quæ Rex Assuerus quondam expertus fuit, postquam subditos suos omnes Amani arbitrio *a* permisisset. Quod largiri ipse potest, aut sua firmare manu, id ne largiatur, aut firmet aliena. Oculis aliorum uti non debet qui suis videre potest oculis. Quæ ad Tribunalia & consilia pertinent, in iisdem pertractetur; ipse deinde oretenus de iis statuat cum Præsidibus, & iis, qui à secretis sunt, è quorum relatione negotiorum notitiam hauriet; erunt autem responsa ipsius brevia, & quantum fieri licebit, ad justitiæ normam, quàm optima, collata cum iis ipsis, per quos negotia ista gesta fuerint. Ita Pontifices solent, & Imperatores, & olim sic faciebant Hispaniarum Reges, donec Philippus Secundus; utpote calami gloria insignis, introduxit, ut consultationes de scripto fierent, qui mos deinceps invaluit, & privatæ familiaritati ansam dedit. Oppressi enim Reges variorum scriptorum prolixitate, coguntur ea uni alicui committere, & qui iis familiatior sit.

Plura favoris & benevolentiæ signa huic tali Princeps exhibeat: nam qui illius meruit gratiam, & in partem venit laborum, meretur etiam anteferri aliis. S. Petri umbra miracula *b* edebat. Quid magnum ergo, si majori cum auctoritate, quàm alii, agat omnia Principi charior, qui umbra quædam illius est? Aliqui tamen favores, & gratiæ etiam pro aliis reservandæ sunt; Nec eæ tam amplæ sint, ut subditi conditionem exsuperent, eumque Principi æqua-

a *De populo age, quod tibi placet* Est 2.11. b *Vt veniente Petro saltem umbra illius obumbraret quenquam illorum, & liberarentur omnes ab infirmitatibus suis*, Act. 5.15.

lem, reddant, velut si affcitus in aulam Imperii consors audientiam impertiat, & negotiantium turbam post se trahat, id quod existimationi & auctoritati Principis haud parum derogat. Qui gratia apud eum pollet præ cæteris, umbram se esse credat, non corpus. Hæc caussa fuit, cur periclitati sæpe fuerint Castellæ Reges, eò quòd ad privatas hasce necessitudines admiserint alios. Cùm enim tunc Regum potestas minùs ampla esset, quantumvis parum iis concederent, facile tamen præponderabat potestati regiæ; uti accidit Regi Sanctio, cognomento Forti, *a* propter familiaritatem nimiam Lupi Hari; Regi Alphonso Vndecimo ob amicitiam privatam Comiti Alvari Osorii; Regi Ioanni Secundo, & Henrico Quarto ob singularem erga Alvarum Lunam, & Ioannem Paciechum affectum. Momentum totum familiaritatis istius in eo consistit, *ut uterque mensuram impleros noverit, Princeps* quidem ut sciat, b *quantum tribuere amico possit; hic* verò *quantum à Principe accipere: cætera,* quæ extra mensuram istam sunt, *invidiam augent,* æmulationes creant, & pericula.

a Mar. Hist. Hisp. l. 4. c. 10. *b* Tac. l. 14. Annal.

SYMBOLVM L.

DEspicit Mons reliqua Naturæ opera, & præ omnibus assurgit altiùs, ut se suaque cum cælo communicet. Ne vallis hanc ei gloriam invideat, Tametsi enim favoribus Iovis sit proprior, una tamen etiam ictibus fulminum eius magis expositus est. Circum illius tempora coguntur nubes: ibi armantur tempestates; ille vero primus omnium est, in quem furore suo desæviunt. Idem prorsus in iis muneribus, & officiis accidit, quæ Regibus viciniora sunt. Vis activa potentiæ, qua pollent, graviùs nocet iis, qui absunt propius. Communicatio eorum non minùs venenata est, quàm alicujus *a* viperæ.

a *Longè abesto ab homine potestatem habente occidendi, & non suspicaberis timorem mortis. Communionem mortis scito.* Eccl. 9. 18. & 20.

peræ. Quiſquis inter illos ambulat, medios inter laqueos, & arma hoſtium offenſorum *a* ambulat. Favor & indignatio in Principibus adeo contraria



ſunt inter ſe, ut nullum inter ea intercedat medium.

S 3 Eo-

a *Quoniam in medio laqueorum ingredieris, & ſuper dolentium arma ambulabis.* Eccl. 9. 20.

Eorum amor teporem nescit. Si in odium convertatur, ab uno extremo transilit ad aliud; ab igne ad gelu. Idem temporis momentum amare eos vidit, & odisse eo cum effectu, ut à fulmine crederes, quod simul ac auditur tonitru, aut fulgur percipitur oculis, jam corpora obvia redegit in cineres. Flammæ instar est in corde Principum gratia, eadem facilitate, qua succenditur, rursus extinguitur. Fuêre, qui existiment, fatale periculum iis esse, qui Principibus tantoperè in amoribus *a* sunt. Et sanè luculentè illud testantur exempla tam præterita, quàm præsentia, hac nostra etiam ætate, qua potentissimos Magnatum amicos subito cecidisse vidimus. In Hispania Ducem Lermam; in Francia Mareschallum de Ancre; in Anglia Ducem Buckingamum; apud Batavos Ioannem Oldenum Barneveltium; in Germania Cardinalem Cleselium; Romæ Cardinalem Nazaretum. Id tamen variis caussis asscribi potest, aut quia Princeps tribuit omnia, quæ potuit, aut quia Privatus, ut vocant, obtinuit omnia, quæ *b* cupiebat. Vnde dum ad supremum usque conscenderit fastigium, necessum est, ut in præceps ruat, & esto, in gratiis unius, & ambitione alterius, quædam sit moderatio, quæ tamen constantia esse potest in voluntatibus Principum, *c* quæ *ut vehementiores, sic mobiles sæpè sibi ipsa adversa sunt?* Quis affectum firmare poterit, qui non uno rerum genere capitur, & materiæ primæ, ut Philosophi loquuntur, quam simillimus est, cujus appetitus una non expletur forma, sed varietate potiùs oblectatur? Quis favere & conservare poterit benevolentiam illam, tot casibus, & affectionibus animi obnoxiam? Quis erit tam integer, ut existimationem, quam de ipso concepit Princeps, apud universum statum tueri valeat; Singula-

a *Fato potentiæ raro sempiternæ.* Tacit. lib. 3. Annal.
b *An satius capit, aut illos, cùm omnia tribuerunt: aut hos, cùm jam nihil reliquum est, quod cupiant.* Tacit. l. 3. Annal. *c* Salust.

gularis illa gratia omnium in se oculos convertit. Qui amici sunt Principum, per Privatum suæ credunt gratiæ detrahi; qui hostes, augeri odia. Hi si in amicitiam redeant, non nisi ea conditione redeunt, ut Privatus gratia excidat; illi si amicitiam deserant, omnem itidem culpam in eum ipsum conferunt. Semper contra ejusmodi Privatum æmulatio & invidia in armis excubant, intentæ in omnem occasionem, ut in ruinam præcipitent. Tanto in eum odio fertur Populus, ut mala etiam naturæ, & vitia Principis eidem tribuat. Bernardus Cabrera capite tandem luit tyrannides Petri Quarti Regis Aragonii, *a* cui charissimus semper fuerat. Eodem medio, quo Privatus gratiam Principis aucupatur, aliorum incurrit odium; ut verissimè dixerit fortissimus ille Heros Alphonsus Albuquercius, Indiarum Orientalium Gubernator, Ministrum, Regi suo faciat satis, homines offendere; contra si hominibus placere studeat, Regis gratiam amittere.

§. Quod si favor ille in solo cultu exteriore innititur artibus aulicis procurato, non nisi violentus est, ac furtivus, adeoque libertas Principis illud conabitur, ut tam durum servitutis jugum impositum sibi, non sponte susceptum excutiat.

Si est quædam voluntatis propensio, subest plurimum caussis secundis, & cum ipsa ætate mutationem subit, aut cum amici ingratitudine, si is scilicet non satis agnoscat, è quo fonte hoc suum esse *b* hauserit.

Si fortè venustas oris & morum tanta est in Privato, ut manum quodam modo violenter Principis voluntati injiciat, aut brevi marcescit, aut oculis solum servit, haud secus atque in vulgari a more usu venit.

Si est ob dotes animi majores, quam sint in ipso

a Mar. Hist. Hisp. l 7. c. 7. b *Quoniam ignoravit, qui se finxit, & qui inspiravit illi animam, quæ operatur, & qui insufflavit ei spiritum vitalem.* Sap. 15. 11.

Principe, mox atque hic illud agnoſcit, actum eſt de gratia. Nemo enim facile fert in alio illam ingenii, aut fortioris animi excellentiam, quæ ipſi etiam potentiæ longè anteferri ſolet.

Si eſt ob labores publicos, & negotiorum curas, non minus vigilantia in periculo eſt, ac negligentia: neque enim omnia ſemper reſpondent mediis, eo quod varia intercidant; volunt autem Principes, ut ad ſua vota, & appetituum deſideria nihil non ſuccedat. Succeſſus ſecundiores caſui, aut Fortunæ Principis *a* tribuuntur, non prudentiæ talis Privati; errores verò huic ſoli, licet culpa aliena ſit: nam *proſpera omnes ſibi vendicant, adverſa uni imputantur*, ei nimirum, qui Principi magis intimus eſt. Quid? quod & fortuita illi aſcribant, uti Sejano, quod Amphiteatrum collapſum eſſet, & Mons Cælius *b* conflagraſſet. Nec eum incuſant ſolum in negotiis, quæ ipſe procurat, ſed alienis etiam, aut iis caſibus, qui à voluntate Principis, & Natura pendent. Ita Senecæ culpæ datum, quod Nero matrem ſuam aquis voluiſſet *c* ſubmergere. *d* *Sejanus facinorum omniũ repertor habebatur, ex nimia caritate in eum Cæſaris, & cæterorum in utrumq; odio, quamvis fabuloſa & immania credebantur.* Si præcipuus aliquis Miniſter, Principi bene affectus, ſi quis ex ejuſdem cognatione fato naturali concedat, mortis auctor contra jus faſque Privatus creditur; quomodo Duci Lermæ immaturus, attamen naturalis obitus Principis Philippi Emmanuelis, Caroli Sabaudiæ Ducis Filii aſcriptus fuit.

Si

a *Hac eſt conditio Regum, ut caſus tantùm adverſos hominibus tribuant, ſecundos fortunæ ſuæ.* Æmil. Prob. Tac. in vitâ Agric. b *Feralemque annum ferebant, & omnibus adverſis ſuſceptum Principi conſilium abſentia, qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes,* Tac. l. 4. Annal. c *Ergo non jam Nero, cujus immanitas omnium quaſtus anteibat, ſed adverſo rumore Seneca erat, quòd oratione tali confeſſionem ſcripſiſſet.* Tac. lib. 11. Annal. *d* id. lib. 4. Annal.

Si singularis illa benevolentia ex obligatione nascitur ob eximia præstita obsequia, oneris tædium & lassitudo paullatim subit Principem. a *Nam beneficia eò usque læta sunt, dum videntur exsolvi posse: ubi multùm antevenêre pro gratiâ odium redditur.* Agnoscere beneficium, servitutis quoddam genus est: qui enim obligat, superiorem altero se constituit. Id quod cum suprema Majestate consistere non potest; cujus potestas hoc ipso non parum imminuitur, si obligatione major non sit, pressique Principes gratitudinis & debiti onere, insigniter ingrati fiunt, ut illo sese liberent. b *Sanè quidam, quo plus debent, magis oderunt. Leve æs alienum debitorem facit, grave inimicum.* Adrianus Imperator occidi jussit Titianum, quem à puero moderatorem habuit, & cui suum debebat Imperium. Taceo multorum sæpè annorum labores negligentia unica interire: solent quippe Principes ad castigandam levem aliquam offensionem longè esse proniores, quàm remuneranda obsequia. Si hæc adjunctam habeant gloriam, æmulationem & invidiam in ipso excitant Principe, cui ea exhibentur. Sunt enim nonnulli Philippo Macedonum Regi similes, c *quem ita gloriæ cupidum dicebant familiares, ut omnia præclara facinora sua esse videri cuperet, & magis indignaretur Ducibus & Præfectis, qui prosperè & laudabiliter aliquid gesserint, quàm iis, qui infeliciter & ignavè:* cujus vitii etiam Filius Alexander factus est hæres, d *suæ demptum gloriæ existimans, quicquid cessisset alienæ.* Eodem malo laboravit Iacobus Primus Aragoniæ Rex: nam postquam Blascus Alagonius Morellam occupasset, in eam venit persuasionem eum majorem præ se gloriam illa expeditione adeptum fuisse, quare urbem istam illi ademit, & aliam, Sagasto nomine, illius loco eidem tradidit. Quas non curas pepererunt Domitiano victoriæ Agricolæ, cùm videret, e *privati hominis nomen super Principis attolli?* Adeò ut rebus

S 5 opti-

a Idem l 4. Annal. b Sen. Ep. 19. c Demosth. d Curtius. e Tacit, in vita Agric.

optimè gestis, tum vel maximum sit periculum.

Si gratia ab obedientia oritur, qua sese privatus ille ad nutum & arbitrium Principis in omnibus accommodat, effrænem inducit gubernandi modum, quo nunc hic, nunc ille præcipitat, dicta aliàs adulationis incommoda incurrendo. Nec minus periculi obedientia habet, quam inobedientia: nam si id, quod jubetur, bene feliciterque evenit, mandato Principis tribuitur; sin male, ipsi Privato. Quod si obtemperatum non fuerit, putatur aut defuisse successum, aut errorem obstitisse. Si jussa æquitati repugnaverint, excusare se hoc nomine non audet, ne Principem offendat verbo, culpa omnis palam in ejusmodi Privatum confertur ab omnibus, & ne Princeps mali auctor videatur, pati eum sinit, aut in opinione Vulgi, aut in manibus judicis; quomodo Tiberius Pisoni fecit, postquam hic illius jussu Germanicum veneno è vivis sustulerat, a *cujus integram caussam ad Senatum remisit*: cumque is Romam venisset, perinde se habuit Tiberius, ac si nihil ea de re sciret, licèt complex esset; sanè Piso *nullò magis exterritus est, quam quod Tiberium sine miseratione, sine ira obstinatum clausumque vidit, ne quo adfectu perrumperetur.*

Si favor ille singularis in hominem cadit, non optimè à naturæ donis, instructum, & insignem meritis, tanto negotiorum oneri succumbet: sine forti enim ac robusto animo, sine ingenio perspicaci gratia Principum diu conservari non potest.

Si hæc ex virtutum conformitate nascitur, Principe nuntium iis remittente, etiam illa dissolvitur: odit enim familiarem illum, qui contrariis moribus inconstantiam ejus arguit, & cujus opera ad vitia consectanda ei utilis *b* esse non potest.

Si Princeps Ministrum quempiã præ cæteris amat ideò, quòd pro instrumento ei sit, quo propensiones suas pravas & cupiditates exequitur, mala omnia

a idem l. 3. Annal. b *Gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, & immutatæ sunt viæ ejus.* Sap. 2. 15.

nia in eum recidunt, quæcunque aut personæ Principis inde creantur, aut administrationi publicæ; & Princeps quidem facilè sese purgat, eum à gratia sua excludendo, aut mox eum odisse incipit, tanquam scelerum suorum testem, cujus præsentia sua ipsi delicta quasi exprobrat. Nec alia de caussa Anicetus executor mortis Agrippinæ, Neroni odio erat, a quam *quia malorum facinorum Ministri, quasi exprobrantes aspiciuntur*. Pari quoque ratione Tiberius b *scelerum Ministros, ut perverti ab aliis nolebat, ita plerumq; satiatus, & oblatis in eandem operam recentibus, veteres & prægraves adflixit*. Cum executione unà odium mortui, & gratia necem jubentis desint, satisque purgatum se Princeps existimat ex eo, quod crimen punitum sit, ut Plancinæ c accidit.

Si amor ille è magnorum secretorum communicatione oritur, ab iis ipsis periclitari incipit: siquidem ea quasi viperæ quædam sunt in Privati istius pectore, quæ interiora ejus arrodunt viscera donec foras erumpant; quia aut levitas, aut ambitio (ut palam fiat, quam apud Principem gratiosus sit) ea detegit, aut innocescunt aliunde, aut per discursum sese produnt, & familiarem ejusmodi invisum reddunt; quin etsi illud non accidat, hac ipsa tamen cura, quod ista commiserit aliis, liberatum se Princeps cuperet, dilacerando saccum, in quo illa sunt abdita. Quot secreta, totò pericula.

Nec illud minus, si gratia in eo fundetur, quòd Privatus fors ignaviæ & indignitatis Principis conscius sit; talis enim favor, timor est potius, quam benevolentia animi, nec ferre potest Princeps, ut honor suus ab alieno dependeat silentio, aut sit, qui eum interiùs apud animum suum despiciat.

Si gratia est exigua, invidiæ furori satis resistere non potest, sed sternitur à quovis vento, haud secus ac arbor aliqua non sat firmis nixa radicibus.

a Tac l. 14. Ann. b idem l. 4. Annal. c *Vt odium & gratia desiere, jus valuit*. idem l. 6. Ann. d *Secretum meum mihi, va mihi*. Is. 24 16.

Si magna illa est, illi ipsi Principi, à quo ortum suum ducit, æmulationem ac metum injicit, adeoque sollicitum eum habet, quomodo tanto se onere liberet: sicuti dum saxa saxis superinjicimus, timemus moles ista, quam congessimus, in nostra corrua capita, adeoque in partem contrariam impellimus. Videt Princeps Statuam, quam erexit, amplitudini suæ umbram offundere, & iterum illam dejicit. Dicam annon? videntur fere in eo delectari Principes, ut suam ostendant potentiam, tam in destruendis ejusmodi statuis, quam in iisdem fabricandis: cum enim finita illa sit, & certis circumscripta limitibus, immensæ similis esse non potest, nisi ad suum redeat centrum, unde egressa est, aut in circulum ambulet.

Hi sunt scopuli, ad quos allisa privatæ illius amicitiæ navis confringitur, tantò majori cum dammo, quanto vela sua distenderit latius; quod si aliqua evadat incolumis, id ideo accidit, quia aut tempori portum subiit, aut antè etiam ad mortis litora appulsa fuit. Ecquis igitur tam solers, ac providus est nauta, qui gratiæ clavum tenere ritè noverit, & in mari tam periculoso vela facere? quæ prudentia, quæ artes ex eo eripere eum poterunt? quæ scientia chymica argentum affectus Principis consistere faciet? præsertim cum gratia in notissimis etiam fundata meritis, obsistere nequeat invidiæ, & machinationi tot hostium, qui in ejus ruinam conspirant; sicut nec Rex Darius, nec Rex Achis satis tueri poterant gratiam Danielis & Davidis, contra Principum & Satraparum a odia. Quin ut iis satisfacerent, necessum fuit, hunc quidem pellere in exilium, illum vero leonibus objicere, tametsi amborum

a *Porro Rex cogitabat constituere eum super omne regnum: unde Principes & Satrapæ quærebant occasionem, ut invenirent Danieli ex latere Regis; nullamque caussam, & suspicionem reperire potuerunt.* Dan. 6. v. 4.

sum probitas & innocentia satis iis perspecta a esset.

Verum licet nulla tanta sit prudentia, aut circumspectio, quæ impedire possint eos casus, qui à Privato non dependent, multum tamen efficere poterunt in iis, quæ in illius sunt arbitrio, & minimùm absque noxa erit, si forsan gratia excidat. Vnde operæ pretium duxi principales ruinæ illius caussas, ex imprudentia fere, & malitia natas, hic sigillatim expendere, ut de iis factus certior, tanto securius eas devitare possit.

Quare si paullo attentius considerare placuerit maximas, & actiones eorum, qui gratia & auctoritate aliquando in aulis floruerunt, Sejani præsertim; videbimus plerosque periisse, quia constanter uti nescierunt bonis iis mediis, quibus Prncipis favorem sibi conciliarant. Omnes fere, ut hunc mereantur, & populi applausum habeant, in amicitiam & familiaritatem illam sese insinuant, animum zelosum, demissum, humanum, & obsequiosum præ se ferendo, eaque suggerendo consilia, quæ ad majorem Principis gloriam, & amplitudinis ejus conservationem spectare videntur. Qua arte Sejanus usus, qui b *incipiente adhuc potentia, bonis consiliis innotescere volebat.* Vbi verò jam gratia ista plenè potiti fuerint, clavum ilum deserunt, existimantque, ad navigandum non amplius eo opus esse, sed solam favoris auram sibi sufficere.

Interim sub initium enituntur sedulò, ut in actionibus suis rei privatæ obliti & in sola commoda Principis intenti videantur, tanquam qui illius obsequium vitæ & fortunis suis anteferant. Quo fit, ut falsò persuasus Princeps credat se in ejusmodi aliquo homine fidelem laborum socium nactum

a *Non inveni in te quicquam mali, ex die qua venisti ad me, usque in diem hanc: sed Satrapis non places.* 1. Reg. c. 29. 6. *Tunc Rex præcepit; & adduxerunt Danielem, & miserunt eum in lacum Leonum. Dixitque Rex Danieli: Deus tuus, quem colis semper, ipse te liberabit.* Dan. 6. 16. b Tacit. l. 4. Annal.

esse, & pro tali ubivis eum, atque apud omnes deprædicet. Quo nomine Tiberius *a* Sejanum *non modo in sermonibus, sed apud Patres, & populum celebrabat.*

Porro operam dant, ut insigni aliquo, & heroico facinore fidelitatem suam probent Principi, quo animum ejus occupent; uti fecit Sejanus, quando brachiis suis, & capite ruinam montis sustinuit, qui supra Tiberium collabebatur, b *præbuitque ipsi materiam, cur amicitiæ constantiaque suæ magis fideret.*

Quæ opinio de Privati fidelitate, si semel in Principis animo inhæserit, facile is sibi persuadet, se de eadem securum esse in posterum, & consilia illius, quanquam exitiosa, lubens audit, utpote cui plus, quam sibi ipsi confidit. Id quod in Tiberio post casum illum videre *c* licuit. Atque hinc gravissima nascuntur damna: illa enim præconcepta opinio viam omnem obstruit, ut errorem suum Princeps agnoscere nequeat; quin ille ipse Privati cultum promovet, permittendo ut extraordinarii ipsi honores deferantur, quomodo permisit Tiberius, cùm proponi palàm, d *colique per theatra, & fora effigie Sejani, interque Principia legionum sineret.* Nec mora, susurrus ille favoris mox ab una aure transit ad aliam, & inde novum formatur idolum, sicut ex inauribus vitulus ille *e* Aaronicus; immò ausim dicere, aut favor ejusmodi singularis non esset penitus, aut certè tanto tempore non duraret, si aliorum acclamatio, & applausus non esset. Cultus iste *avaritiam & arrogantiam parit*, ad amplitudinem tuendam, *præcipua validiorum vitia.* *f* Qui semel factus est Principi familiarior, suimet obliviscitur, & labuntur paullatim eximiæ illæ dotes, ob quas initio amari cœpit, tanquàm ascititiæ fortunâ prosperiore sensim in apertum vitia proferente, quæ ars

a idem l.4. Ann. *b* idem l.4. Annal. c *Major ex eo, & quanquã exitiosa suaderet, ut non sui anxius, cum fide audiebatur.* id. l.4. Ann. *d* Tac l.4. Ann. *e* *Quas cum ille accepisset, formavit opere fusorio, & fecit ex iis vitulum conflatilem.* Exod. 32, 4. *f* Tac. l.1. Hist.

ars tantisper celaverat. Ita Antonio Primo factũ, a *in cujus ingenio avaritiam, superbiam, cateraque occulta mala patefecit felicitas*. Potentia nimia perturbatur ratio, & ad intimam admissus amicitiam facile majora se audet. Vides hoc iterum in Sejano: is enim b *nimia fortuna secors, & muliebri insuper cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Livia, ad Cæsarem codicillos* ea supra te *componere* non erubuit. Negotia non procurat, ut Minister, sed magis ut imperii socius (quo in genere Mucianus deliquit graviter c) & relicto Principi solo nomine, omnem auctoritatem sibi d arrogat. Neque ullus est, qui dicere audeat, quod Bethsabee dixit Davidi, Adonia regnum usurpante: e *Ecce nunc Adonias regnat te, Domine mi Rex, ignorante.* Atque in eum finem contendit Privatus virtutibus regiis anteire Principem, ut præ eo æstimetur. Quo artificio usus est Absalon, ut Regis Davidis auctoritatem minueret, affectando nimirum benignitatem & promptitudinem in audiendis subditorum querimoniis, qua re f *furabatur*, ut inquit scriptura, *corda virorum Israel.*

Nec talem se esse credit Privatus, nisi suam potentiam cum domesticis, cognatis, amicisque communicet, atque adeo ut securior sit, illud maximè è re sua fore arbitratur, si præcipua iis munia conferat, & invidiæ vires, ac nervos incidat. Quo fine Sejanus g *clientes suos honoribus aut Provinciis ornavit*. Quia vero potestas ista haud parum derogat auctoritati consanguineorum Principis, qui privatæ illi amicitiæ modis omnibus obnituntur, nec satis æquo ferre possunt animo, quod gratia sanguine potentior, quodque Princeps inferiori se subjiciat, à quo dependere ipsi debeant (quod periculum Sejanus etiam in Tiberi familia

a agno-

a idem l 3. Hist. b idem l. 4. Ann. c *Mucianus cum expedita manu socium magis Imperii quàm ministrum, agens.* idem l. 2. d. *Vime Principis amplecti, nomen remittere.* idem l. 4. Hist. e 3. Reg. c. 1. 18. f 2. Reg. c. 15. 6. g Tacit. l. 4. Annal.

a agnovit) discordias illos inter & Principem Privatus excitat. Ita Sejanus per speciem amicitiæ monebat Tiberium, Agrippinam matrem ei insidias *b* struere; Agrippinam verò ei venenum parari à *c* Tiberio.

Quòd si istorum aliquid Privato succedit feliciùs, ad majora attentanda audaciam sumit. Druso mortuo Sejanus totam Germanici familiam cogitavit extinguere. Vndè occæcatus tandem ejusmodi Privatus passione, & potentia nimia, spretis artibus occultis, in aperta prorumpit odia adversus consanguineos; uti Sejano accidit contra Agrippinam, & Neronem. Nemo Privatum de periculo suarum actionum commonere audet: omnes enim ad ejus conspectum Majestate plenum contremiscunt; sicut filii Israël trepidabant ad intuitum Moysis, posteaquam hic Deo factus fuerat *d* familiarior, cumq; videat se haberi pro Principe, sensim legitimo Principi molitur *e* insidias, & Subditos tyrannicè opprimit: quippe qui certò sibi polliceri nequit, quòd iis uti possit benevolis; quo fit, ut desperati ipsi dubitare incipiant, num fortè *minore avaritia, & licentia grassaturus esset, si ipse imperaret*, quando *nunc*, cùm rerum nondum potiatur, f *& subjectos eos* ha-

a *Cæterum plena Cæsarum domus, juvenis filius, nepotes adulti, moram cupitis adferebant.* Tacit. l. 4. Annal. b *Instabat quippe Sejanus, incusabatque diductam civitatem, ut civili bello esse, qui se partium Agrippinæ vocent, ac ni resistatur, fore pluris.* idem l. 4. Annal. c *Cæterùm Sejanus mœrentem, & improvidam altiùs perculit, Immissis qui per speciem amicitiæ monerent, paratum ei venenum, vitandas soceri epulas.* idem l. 4. Ann. d *Videntes autem Aaron, & filii Israel cornutam Moysi faciem, timuerunt prope accedere.* Exod. 34. 30. e *Multi bonitate Principum, & honore, qui in eos collatus est, abusi sunt in superbiam: & non solùm subjectos Regibus nituntur opprimere; sed datam sibi gloriam non ferentes, in ipsos, qui dederunt, moliuntur insidias.* Esth. 6. 2. *f* Tac. l. 1. Histor.

habet, ut servos, & viles, ut alienos; id quod Otho expendebat in Vinio, qui apud Galbam gratia & auctoritate valebat plurimùm.

Atque omnia ifthæc sic attentata ipsa etiam pericula majora faciunt: augescit enim in dies invidia, & armat sese contra Privatum malitia; cumque is existimet, se illam, nisi aliqua alia majori, superare non posse, omnes eas artes adhibet, quas æmulatio gratiæ, magis etiam furiosa, quàm ipsius amoris illi suggerit; & cùm porro ejusdem stabilitas à constantia affectus Principis dependeat, illud inprimis satagit, ut delitiis, & sceleribus, præcipuis tuendæ gratiæ instrumentis, eum sibi devinctum servet, quibus & Vitellii aulici uti solebant, apud quem a *unum ad potentiam iter prodigis epulis, & sumptu, ganeaque satiare inexplebiles ejus libidines*. Et ne Princeps ulli cuipiam fidem habeat, allaborat Privatus, ut diffidat omnibus, bonis præsertim, quos magis timet præ cæteris. b *Sic optimi cujusque criminatione eo usque valuit* Vatinius, *ut gratia, pecunia, vi nocendi etiam malos præmineret*. Quod & obtinuit Sejanus, c *sui obtégens*, eam ob rem, *in alios criminator*.

Sciens verò Privatus, nihil huic suæ apud Principem gratiæ magis obstare; quàm ejusdem Principis habilitatem, omni studio contendit, ut ne quid ille rescifcat, intelligat, videat, audiatvé, nevé circa se habeat aliquos, qui oculos ei aperiant. Curat item, ut negotia & labores detestetur, totum illius animum occupando jucunditate venationis, ludis & tripudiis, ut sensibus aliorsum distractis, nec oculi attendant ad ea, quæ in aulis pertractantur, nec aures obtrectationes, & lamenta subditorum percipiant; uti fiebat in Sacrificiis Idoli Moloch, quando pulsabantur tympana, ne infantium immolatorum gemitus & ejulatus audirentur. Interdum etiam majori cum artificio eum negotiis & scripturis implicat, ut defatigetur, perinde ac juniores

equos

a idem l. 2. Histor. b idem l. 15. Annal. c Tacit. l. 4. Annal.

equos in molliori solo solemus exercere, ut ferocitate deposita fiant mansuetiores, & frenum atque ephippium admittant. Ad eundem finem illi persuadet, ut audientiam ipse impertiat, ac deinde datus in lassitudinem, negotia Privato committat, ratus suo se satisfecisse officio, quòd petentibus aures dederit. Ea ratione, ut (quemadmodum Ieremias Propheta dixit de Idolis Babylonicis) Princeps nihil aliud sit, quàm id quod vult ejusmodi a Privatus.

Non equidem ille desiderat, ut res eant feliciter: mari enim tranquillo quilibet navigare potest, sed illud potiùs exoptat, ut coorta tempestate status Reipublicæ fluctibus æstuet, adeo ut Princeps ipse vereatur manum admovere gubernaculo, & alterius opera magis indigeat atque ut rimas omnes veritati obstruat, & solus ac unicus maneat negotiorum arbiter, longè extra invidiam positus, eum ab aula ad secessum & consortium paucorum avocat; quod & Sejanum movit, *ut Tiberium* b *ad vitam procul Roma, amœnis locis degendam impelleret: multa quippe providebat. Sua in manu aditus, literarumque magna ex parte se arbitrum fore cum per milites commearent: mox Cæsarem vigente jam senecta, secretoque loci mollitum munia imperii facilius transmissurum: & minui ibi invidiam, adempta salutantum turba, sublatisque manibus vera potentia augere.*

Omnes istæ artes non leve Reipublicæ, & existimationi Principis damnum adferunt, in quo genere is peccat gravius, qui iisdem gratiam ejus aucupatur, quàm qui eum c offendit. Etenim ad offendendum unum solum committitur delictum; ad favorem verò singularem obtinendum, complura designantur, atque hæc semper, & honori Principis derogant, & bono publico adversantur. Graviter fateor Respublica læditur morte violenta sui Principis; tandem tamen alio in ejus locum suffecto,

a *Nihil aliud erunt, nisi id quod volunt esse sacerdotes* Baruch. 6.45. b Tac l.4. Ann. c *Plura sæpe peccantur, dum deméremur, quàm cum offendimus.* Tac. l.15. An.

fecto curatur illico, quod fieri non poteſt, quoties vivum adhuc Principem iſtiuſmodi artibus inutilem prorſus & inidoneum reddunt ad gubernationem: quod malum non niſi iiſdem, quibus vita, finibus terminatur, cum graviſſimis interim boni publici detrimentis; quæ cùm quotidie magis magiſque ſentiantur & deplorentur ab omnibus, qui ſibi perſuadent, affectum illum ſingularem non arbitrii eſſe, ſed violentiæ, non electionis, ſed coactionis & neceſſitatis; cumque multi fortunam ſuam collocent in eo evertendo, tanquam felicitatis ſuæ obſtaculo, nunquam non contra illum armati, fieri non poteſt, ut ad illud deſit occaſio, aut ut non Principi aliquando aliquod ejuſmodi artificium innoteſcat adeoque invidia tota, & odia omnia contra Privatum concepta in ipſum recidant, uti Tiberius tandem agnoſcere viſus *a* eſt. Quod ſi Princeps oculos aperire incipiat, unà etiam potentiam, quam Privato conceſſit, timere incipit. Quæ cauſſa fuit, cur Tacitus hæreret dubius, magiſnè Tiberius amaret Sejanum, an *b* metueret, & cum anteà de gratia ejus tuenda eſſet ſollicitus, poſteà ejus odium magis laborabat reſtinguere.

Iſtud nimirum eſt momentum criticum ſingularis illius Amicitiæ, in quo omnes grave periculum ſubeunt: nam neque Princeps diſſimulare novit, ſi ſibi non fiat ſatis, neque Privatus in ea Principis indignatione tueri ſe poteſt, & facto inter illos diſſidio, familiaritatis vinculum diſſolvitur. Intuetur Privatum Princeps, ut gratia ſua & favore indignum; is vero Principem, ut ingratum tot obſequiis: quia tamen exiſtimat, hunc opera ſua carere non poſſe, atque ideò ſe propediem revocandum, ſubducit ſeſe ad tempus, & locum dat, ut alius aliquis in negotia ſubingrediatur, & illas animorum alienationes foveat. Quo celerrimè fit, ut gratia in mutuum

a *Perque invidiam tui me quoque incuſant*, idem lib. 4. Annal. b *Dum Sejanum dilexit, timuitve.* Tacit. lib. 6. Annal.

mutuum convertatur odium, ipsa Privati impatientia opitulante, ut illa tanto citiùs dissolvatur. Volat illicò fama, quòd gratia exciderit: & omnes facti audaciores, insolentiùs in eum insultant, ita ut ne ipse quidem Princeps ei rei mederi possit. Cognati & amici animo ruinam ejus prævidentes, & periculum, quod inde sibi imminet, malè metuunt. ne ruinæ eidem ipsi quoque *a* involvantur. Non secus ac arbor aliqua ex altissimo monte devoluta in præceps, arbores alias, quæ sub umbra illius erant, secum trahit. Atque illi quidem omnium primi ruinam istam promovent, ut semet in tuto collocent, & deinde collaborant omnes, aliqui ut amici, alii ut hostes, nihil exoptantes aliud, quàm ut inclinatus ille paries penitùs *b* corruat. Princeps, quem suimet pudet, illud servitutis jugum excutere nititur, & suam sibi auctoritatem restituere. Unde culpam omnem malorum præteritorum in Privatum confert, tanquam in auctorem præcipuum. Quo porrò fit, ut suismet irretiatur artibus; nec quicquam sua ei prodest solertia; ut in Sejano videre *c* licuit, & quantò magis se iis contendit eximere, tantò magis suam accelerat ruinam. Nam si gratia semel ægrotare incipiat, mox expirat, nec ullum superest remedium, quo sanitatem pristinam recuperet.

§. Atque ex iis, quæ hactenus diximus, satis liquet, maximum singularis illius familiaritatis periculum esse à variis illis modis, quibus ambitio perennem & stabilem eam reddere cogitat. Idem quippe ejusmodi amicis Principum accidit, quod iis, qui valetudinem suam nimis curant solliciè, qui dum eandem medicamentis variis conservare student, destruunt potiùs, & vitæ suæ spatium imminuunt;

a *Quidam male alacres, quibus infausta amicitia gravis exitus imminebat.* idem lib. 4 Ann. b *Quousque irruitis in hominem? interficitis universi vos: tanquam parieti inclinato, & maceria depulsa.* Psal 6.14. c *Non tam solertia (quippe iisdem artibus victus est.)* Tac. l. 4. Ann.

minuunt; & sicut nullum opportunius est remedium, quàm abstinentia, & aliis in rebus moderatio, sinendo interim Naturam, ut suum faciat officium: ita si gratia illa & favor languere cœperint, optimum consilium est nullam adhibere medicinam; sed bono & sincero affectu, atque animo à cupiditate utilitatis propriæ, & omni aliâ passione libero servire Principi, permittendo interim, ut meritum operetur, & veritas secura magis & stabilis, quàm artificium; & utendo solùm præservativis quibusdam, quæ aut ad ipsum Privatum pertinent aut ad Principem, aut ad Ministros ejusdem, aut ad aulam, aut ad populum, aut ad exteros.

§. Quod ad ipsum Privatum attinet, eum modestiæ, comitatis, & humanitatis statum conservare debet, in quo fortuna eum reperit. Dispellat à fronte illos singularis amicitiæ spendentes radios, quomodo faciebat Moyses, populo locuturus, postquam à familiari cum Deo colloquio è monte *a* revertebatur, ita ut nulla in eo Majestatis argumenta, aut hujus suæ cum Principe familiaritatis ostentatio appareant. Daniel, etsi apud multos Reges gratia polleret, unà tamen cum aliis in anteriori conclavi *b* morabatur. Fugiat honores illos, qui aut ad Principem pertinent, aut Ministri sphæram videnter excedere; & si quis hos tales ei deferre paret, moneat ingenuè, æque se, ac illum, servum esse Principis, cui ista honoris signa debeantur: quemadmodum Angelus S. Ioannem monuit, cùm eum venerari *c* vellet. Ne affectus suos, & passiones gratiæ, quà valet, beneficio executioni det. Audiat patienter, benevolè & humaniter *d* respondeat. Favores aliorum ne captet, nec indignationes

a *Sed operiebat ille rursus faciem suam, si quando loquebatur ad eos.* Exod. c. 34. 35. b *Daniel autem erat in foribus Regis.* Dan. 2. 49. c *Vide ne feceris: conservus tuus sum, & fratrum tuorum habentium testimonium Iesu: Deum adora.* Apoc. 19. 10. d *Audi tacens & pro reverentia accedet tibi bona gratia.* Eccl. 32. 9.

tiones metuat, nec quo loco sit apud Principem dissimulet, nec rerum administrationem & auctoritatem supremam ambiat, nec armet sese contra invidiam, nec adversus æmulationem se muniat: in his enim ad suam defensionem parandis subsidiis, præcipuum consistit periculum. Deum, & infamiam metuat.

Sed & à familiâ & sanguine non leve Privato periculum est. Tametsi enim hujus actiones Principi probentur, ac populo, ea tamen, quæ à Domesticis, & consanguineis ejus fiunt, placere semper non solent, quorum dissoluti mores, imprudentia, superbia, avaritia, & ambitio exosum eum reddunt, & præcipitant. Ne fallatur, in animum suum inducendo amicos aut cognatos à se evectos fortunæ & auctoritatis suæ columnas esse. Nam qui dependet à multis, in multis periclitatur, adeoque expedit eos intra modestiæ, & status sui humilioris terminos continere, procul à negotiorum procuratione, ita ut intelligant alii, eos nec gubernationis, nec gratiæ istius peculiaris, ullo modo esse participes, nec ideo, quod sint Domestici, in muniis præferendos. Quod si tamen præ aliis benè fuerint meriti, nollem cuiquam nocere Privati amorem, aut conjunctionem sanguinis. Christus exemplo suo id ipsum nos docuit, quippe qui in cognatos suos dignitatem Præcursoris, & Apostolici muneris contulit, at non Doctoris Gentium, neque Pontificatus supremi, quod istæ fidei S. Petri, & scientiæ S. Pauli debebentur.

§. Cum Principe sequentes servet regulas: Primum, illud semper præ oculis habeat, affectum illius & favorem facillimè immutari posse, & si quam fortè mutationem notaverit, in causam ne curiosiùs inquirat, nec notitiam illius præ se ferat, ne Princeps ei subdiffidere, aut æmuli ruinam ejus sperare incipiant, quæ hoc ipso in proximo est, quod putetur, jam posse accidere. Deinde ne gratiam suam inniti faciat propensioni, & voluntati Principis, quæ

quæ facile variari possunt, sed merito potiùs: nisi enim hujus beneficio gratiæ aurum consolidatum fuerit, æmulationis malleo resistere nequaquam poterit. Porrò magis in Principe dignitatem diligat, quàm personam. Zelum prudentia moderetur, suam intelligentiam judicio Principis: nemo enim ferre sustinet eum, qui secum de animi dotibus contendere satagit. Subdium se arbitretur, non illius socium, & tanquam factura, factori suo se æqualem non *a* æstimet. Honestum ducat & gloriosum seipsum perdere (si ita necessitas tulerit) ad augendam illius amplitudinem. Consilia ei suggerat cum libertate animi gratiosa, demissâ, & *b* sincera, absque periculi ullius metu, & ambitione, ut Zelosus habeatur, in opinione suâ contumax. Nullum negotium ita trahat ad se, ut illud sibi quasi proprium efficiat, neque in eo suam agi existimationem reputet, ut hunc aut illum exitum sortiantur, aut sua solum consilia sequantur alii, aut si semel placuerint, non mutentur deinde. Ejusmodi enim conatus periculo non carent; & expedit propterea, ut ne in expediendis negotiis & decernendis tam ardens sit, ut sese ipse consumat, neque tam frigidus, ut congelet: sed moderato incedat passu, prout tempus & occasio tulerint. Eo insuper magis advertat animum, ut suo rectè fungatur munere in omnibus, quàm ad gratiam & favorem Principis, sine affectatione tamen, & *c* jactantia: nam qui eò solum nomine Ministrum agit, ut fama inclarescat, existimationem Principi suffuratur. Silentium ejus sit opportunum, si utilitas postulaverit; verba prompta, & expedita, si opus fuerit. id quod in quodam suo familiari collaudabat Rex *a* Theodo-

a *Quid est, inquam, homo, ut sequi possit Regem factorem suum?* Eccl.2,12. b *Qui diligit cordis munditiem, propter gratiam labiorum suorum habebit amicum Regem* Prov.22.11. c *Cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus.* Luc.17,10.

a Theodoricus. Principis obsequium privatæ suæ utilitati anteferat, quin sua & Principis commoda eadem esse ducat. Consanguineos Principis debita prosequatur veneratione, suamque in eo securitatem collocet, ut benevolos eos habeat, nec ipsos inter & Principem foveat odia; sanguis enim facile amicitiam redintegrat cum ipsius Privati nocumento. Curet præterea, ut Princeps optimos habeat ministros, & famulos, & imperandi modum eum fideliter edoceat. Non oculos illi claudat, nec aures obstruat; quin in eo elaboret potius, ut ipse videat, tangat, & pretentet omnia. Suos illi errores ac defectus cum modestia exponat, neque ideò (si alias necessitas ita postulaverit) offensam metuat: etsi enim ad tempus patiatur aliquid gratia, agnito tamen postea errore convalescit iterum; & b roboratur; uti Danieli cum Regibus Babyloniæ usu venit. In iis, quæ Princeps violenter statuit, & aggreditur, ita se gerat, ut declinet ea potius, quam rumpat, expectando donec tempus ipsum, & incommoda eum melius instruant. Ne impediat, quo minus ad aures ejus perveniant querelæ & satyræ: hæ enim, si in innocentiam cadant, grana salis sunt, quæ Principis benevolentiam conservant, & monita quædam ad errores vitandos, & corrigendos mores. Recte facta, eorumque gratiam Principi tribuat; errata verò, & successus minùs prosperos sibi imputari ne ægrè ferat. Ruinam suam tanquam certam & exploratam semper habeat, præstolando illam constanti & libero animo, & absque rei privatæ studio, nec magnopere sollicitus sit de mediis, quibus suam apud Principem gratiam stabiliat. Qui magis metuit, ex alto citius præcipitat. Reflexio periculi caput obturbat, & c *sequitur vertigo*.

a *Sub genii nostri luce intrepidus quidem, sed reverenter astabat, opportunè tacitus, necessariè copiosus.* Cass. l. 5. ep. 3. b *Qui corripit hominem, gratiam postea inveniet apud eum magis, quam ille, qui per linguæ blandimenta decipit.* Prov. 28. 23. c Seneca.

go prærupta cernentes, quâ vertigine quotquot laborârunt ex iis, qui in Principum aulis præ cæteris gratiâ & auctoritate floruêre, omnes periêrunt. Qui periculum istud contemsit, securus *a* transiit.

§. Erga Ministros socium se gerat potiùs, quàm Dominum; patronum magis, *b* quàm accusatorem. Bonos ad meliora exstimulet, è malis bonos efficere studeat. Caveat, ne suam ipse auctoritatem interponat, quando de eorum aut electione, aut depositione agitur. Iis negotia permittat, ad quos ea pertinent; Consiliorum cursum in consultationibus ne impediat: sinat omnes pervenire ad Principem; quod si hic eas cum ipso contulerit, poterit tunc judicium suum liberè eloqui, non alio tamen affectu, quàm ut in rem communem optimè consulat

§. Porrò aula periculosissimus gratiæ illius scopulus est, & tamen omnes illâ utuntur, ut hanc firment, & reddant perpetuam. Nullus in ea lapis est, qui solvi non cupiat & ruere, ut Privati illius statuam diruat, non minùs destructioni obnoxiam, quàm illa Nabuchodonosoris ob metallorum diversitatem. Nemo quisquam in aula securus Privati amicus est, si eligit aliquos, odium & invidiam apud alios excitat. Si eos Principi charos efficit, gratiam suam periculo objicit; sin minus, experietur eos hostes: adeoque tutissimum erit, media quadam via, & indifferenter incedere cum omnibus, nec ullius se immiscere officio, dando operam, ut quoad fieri potest, singulorum voluntati fiat satis, nec impediantur, sed juventur potiùs in procurandis commodis, quæ sperant. Quòd si quis in Principis favorem sese insinuaverit, consultius erit eum servare benevolum in omnem eventum si fortè res ex voto ei successerit, quàm velle eum impedire, aut deturbare de gratia: nam sæpè, qui luctatus cum alio eum prosternere voluit, unà cum illo cecidit, & solet

T op-

a *Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter.* Pro. 10. 9. b *Rectorem te constituerunt? noli extolli: esto in illis quasi unus ex ipsis.* Eccl. 32. 1. Tac. l. 2. Annal.

oppositio communiter favores magis incendere. Plures privati periere, quod nonnullorum ruinam molirentur, quàm quòd aliis ad eandem gratiam adjumento essent. Spernat suas apud Principem accusationes, aut laudes, easque casui & fortunæ relinquat.

§. Porrò singularis ille Principis favor plurimum à populi dependet judicio. nam si iste privatum odisse cœperit, non poterit eum tueri Princeps contra communem omnium vocem; & si hanc contempserit, multitudo ipsa Privati judicem, immò & Carnificem constituere se solet, siquidem bene multos manibus illius occubuisse vidimus. Quòd si populus eundem vehementer amet, non minus periculi est: nam ea res æmulationem atque invidiam in aliis excitat, immò in ipso Principe; unde *breves* plerumque & *infausti* esse solent *populi amores*. Quare ut inter extrema ista privatus ejusmodi securus incedat, ea omnia vitare oportebit, quæ plausum & acclamationem vulgi pariunt; in eo solum elaborer, ut pietate, liberalitate, humanitate & benevolentia bonam de se opinionem & existimationem concitet, in id semper animo intentus, ut justitia administretur, ut rerum ubertate Respublica floreat, ut ne pax & tranquillitas publica perturbetur, nec privilegia violentur, nec in ratione gubernandi introducantur novitates; ante omnia verò, ut caveantur controversiæ in rebus Religionis, & contentiones cum Ecclesiasticis; nam populi furorem experietur, si pro impio eum habere cœperint.

§. Exteri, in quibus non est naturalis ille in Principem amor à privato magis, quam ab ipso dependent; quare illum potiùs venerantur, ut eo opitulante votis suis potiri queanr, non absque insigni Principis despectu, & Statuum ejus detrimento; & aliquando ipsum privatum in ruinam trahunt præcipitem, si is desideriis eorum, & votis non cumulatè satisfecerit. Eam ob rem cultum illum singularem exterorum admittere non debet, sed curare, ut ipsi paullatim intelligant, eum cortinam solùm

ante

ante imaginem reducere, ſolum verò Principem eſſe, qui patret miracula.

Legati Principum privati amicitiam ambiunt, tanquam medium efficax ad negotia ſua ritè pertractanda, cùmque ipſi plurimum ad ea prodeſſe ſibi arbitrentur damna illa & incommoda, quæ ex privata Principum familiaritate naſci ſolent, bonis obſequiis fovere eam ſatagunt, inducti ad hoc interdum ab ipſomet privato; cumque occaſionem habeant laudandi eum in audientiis, & prima fronte à privatæ rei ſtudio & æmulatione omnino videantur alieni, multa operantur bona; verùm periculoſi amici ſunt. Nam eos privatus benevolos conſervare non poterit, niſi cum inſigni Principis ſui, bonique publici detrimento; & ſi muneris ſui ac obligationis memor non iis abundè ſatisfaciat, hoſtes ſe profitentur, nec induſtria deeſt, aut facultas, qua ruinam illius moliantur. Quare tutiſſimum erit, non plus ſeſe illis impendere, quàm Principis obſequium atque utilitas permiſerit, adeoque illud ſolùm privatus procurabit, ut vir ſincerus, comis & humanus ipſe habeatur ab exteris qui bonas illasPrincipis ſui cum aliis amicitias conſervare malit, quàm diſſolvere.

§. Omnia iſthæc præſervativa privati lapſum cavere poterunt, ſi mox à principio adhibeantur: nam ubi ſemel in aliorum incurrerit odium, atque invidiam malitiæ & fraudi iſta tribuuntur, magiſque periclitari faciunt gratiam; quemadmodum Senecæ accidit, qui mortem effugere non potuit, quantumvis a *inſtituta prioris vitæ commutaret, prohiberet cætus ſalutantium, vitaret comitantes; rarus per urbem, quaſi valetudine infenſa, aut ſapientiæ ſtudiis attineretur.*

§. Quòd ſi adhibitis omnibus iſtis remediis, Privatus aliquis nihilominus Principis gratia exciderit, lapſus ille inglorius non erit, cùm immunis vixerit hactenus ab infami metu illã amittendi & abſq; ſollicitudine quærendi media generoſo pectore

T 2 indigna.

a Tac. l. 14. Annal.

indigna, quod gravius tormentum est ipsa Principis indignatione & odio. Et si in privata illa gratia aliquid inest boni, est sola ea gloria, quod quis à Principe æstimari meruerit. Continuatio illius plena curarum, & periculi est. Felicissimus ille, qui quàm citissimè, & majori cam honore inde emerserit.

§. Descripsi, Serenissime Princeps, Privatorum artes, non vero quomodo Princeps erga eos se gerere debeat, quod supponam omnino nullos ei esse debere: nam etsi concedendum illi sit, ut voluntatis propensione & gratia magis in unum feratur; quàm in alium; non tamen, ut potestatem suam omnem in unum aliquem conferat à quo mandatum, præmium & pœnam exspectare oporteat populum: talis enim auctoritas alienatio est Coronæ; unde semper gubernationi periculum imminet, etiamsi in electione personæ minimè erret gratia: nunquam enim obedientia tanta, aut tantus cultus Privato defertur, quantus ipsi Principi, nec tanta illi cura de bono universali & publico, nec ita in manu sua cor Privati habetDeus, ac Principis. Quare etsi non pauci ex Antecessoribus Serenitatis Vestræ Ministros ejusmodi sibi familiariores, & præ cæteris charos habuerint, qui insigni cum diligentia & zelo (ut & hodie fieri videmus) conati fuerint in omnibus quàm rectissimè agere, illud tamen assecuti non sunt, nec res ea felicem exitum habuit. Nec falli se sinat Serenitas Vestra exemplo Franciæ, cujus fines Privati unius consilio longè dilatari vidimus, sed non absque Regni detrimento & jacturâ auctoritatis ipsiusmet Regis. Qui accuratiùs perpendere voluerit persecutionemReginæ Matris, & Ducis Aurelianensis; profusum sanguinem Monmorancii, Prioris Vandomensis, Piloratii & Domini de S. Marco; captivitatem Bullionii Ducis; tributa & oppressiones subditorum; usurpationem Ducatûs Lotharingiæ; fœdera cum Batavis, Protestantibus, & Suecis inita; consilium capiendi Sabaudiæ Ducem Carolum Emmanuelem; pacem Monsonæ

factam

factam absque scitu fœderatorum; frænum Valli Telinæ & Grisonibus injectum, subsidia missa Scotiæ, & Parlamento Londinensi; expugnationes Fontarabiæ, Audomari, Theonis villæ, Tornaventi, & Casteleti; jacturam tot militum Lovanii, Tarraconæ, Perpiniani, Salsis, Valentiæ ad Padum, Imbreæ, & Rocæ; recuperationem Ariæ, & Bassææ: qui, inquam, ista omnia accuratiùs perpendere voluerit, videbit quòd ejus consilia non nisi ab impetu profecta, omnisque ejus apud Regem gratia soli violentiæ innixa fuerit: quod in tanta ejus tyrannide ei sica pepercerit, aliàs in ipsam etiam Majestatem audax, quòd denique temeritati suæ fortunam tam in omnibus habuerit propitiam, ut adversis successibus ille plura lucratus fuerit, nos verò secundioribus plura in dies perdiderimus. Quod manifestum indicium est, Deum ejusmodi Privati prosperitatem fovere ad Christianitatis exercitium, & castigationem, nostram antevertendo prudentiam, nostramq; fortitudinem confundendo. Monarchiis ad exitium & ruinam destinatis illud obest etiam, quod easdem exaltare debuisset. Ita invasio per mare Adriaticum excitavit diffidentias; protectio Mantuæ, æmulationes, oppositio Nivernensis, bella; diversio per insulas Titonis, sumptus; exercitus Alsatiæ, æmulos; bellum pro Hispaniâ, rebelliones. Arma maritima, aut tempori non fuere educta, aut cum tempore sensim interiere; terrestria verò ob victualium, aliarumque rerum necessariarum defectum effectu penitus caruerunt. In obsidione Casalensi occasionem perdidimus bello finem imponendi. Unum aliquod consilium Secretarii Passerii Principi Thomæ impressum obstitit, quo minus Taurino succurreret, & de Franciâ triumpharet: ob inanem aliquam de prærogativâ contentionem idem Ariæ accidit; ob aliquem nuncium de Atrebato jam ab hostibus fossis & aggeribus cincto succurrendi cura intermissa: ob inanem aliquem fidei servandæ scrupulum succursus Ambillerii admissus non fuit: per

ignaviam aut occultam cum hoste conspirationem Capella se dedidit. O divinam providentiam! quem finem spectat illa eventuum varietas, tam longè à caussis suis aberrantium! Credite, non mero casu in ejusmodi Privatorum arbitrio Europæ posita est gubernatio. Faxit Deus, ut successus votis respondeat publicis.

SYMBOLUM LI.

Nihil melius utiliusque mortalibus, prudente diffidentiâ. Vitæ fortunarumque custodia est, quam nostra nobis suadet conservatio: ubi ea non est, cautio esse nequit; sine hac autem omnia periculis forent exposita. Princeps paucioribus confisus melius status sui gubernacula moderabitur. Una sola confidentia secura est, ab arbitrio nimirum & voluntate alterius non dependere. Ecquis enim securus unquam esse poterit de corde humano in intimis pectoris recessibus abdito, cujus arcana consilia tam scite tegere & dissimulare novit lingua, tam dextrè pernegant oculi, aliique corporis *a* motus? Pelagus est pugnantibus inter se affectuum fluctibus inquietum, mare sinuosum, & occultis plenum syrtibus, nec ulla unquam fuit charta nautica, quæ eas potuerit ostendere. Quam igitur acum, prudentiæ magnete tinctam, dabimus Principi, ut per tot tamque diversa maria absque periculo *b* naviget? quas regulas & documenta ad discernendos vento, ut habitâ temporis ratione nunc laxet, nunc contrahat confidentiæ vela? In hoc potissimùm regnandi consistit artificium. Hic maxima Principi imminent pericula, quia aut rerum experientiâ, notitiâque destitutus est, aut negotia & subditos tractare nondum didicit, præsertim cùm nemo eorum, qui cum ipso agunt, malus esse videatur.

a *Cor hominis immutat faciem illius, sive in bona, sive in mala* Eccl. 13.31. b *Pravum est cor hominum, & inscrutabile; quis cognoscet illud?* Jer. 17.9.

tur. Omnes eo præſente vultum ad honeſtatem componunt, & actiones ſuas ritè obeunt. Verba præmeditata merum ſonant amorem, boni publici



zelum, & fidelitatem. Exterior oris corporiſq; ſpecies obſequium pollicetur, venerationem, & obedientiam; in imo tamen pectore rancorem, odium,

 & am-

& ambitionem fovent. Quam opinor caussam fuisse, cur nonnemo dixerit: a *Principem nimini fidere debere*. verum *utrumque in vitio est, & omnibus credere, & nulli*. Nemini omnino fidere, Tyranni suspicio est: fidere omnibus, Principis imprudentis facilitas. Non minoris in illo momenti confidentia est, ac diffidentia. Digna illa regio & sincero pectore; isthæc verò ad gubernandi artem perutilis utpote ejus beneficio prudentia politica operatur, & suas ritè moderatur actiones. Difficultas in eo posita est, ut utrâque tempore suo, & loco uti quis noverit, ut nec confidentia nimis credula perfidiæ, & periculis ansam præbeat, nec diffidentia cauta nimis; & suspicax odium pariat, & adducat in desperationem, aut Princeps, quia nemini fidit, ad omnem tractatum prorsus fiat inidoneus. Non omnia confidentiâ metienda sunt & ponderanda, uti nec omnia diffidentia. Si nunquam Princeps confideret, quis absque præsenti periculo eidem posset assistere? quis in ejus perseverare obsequio? Nec minus periculosa infelicitas est, ob inanes suspiciones fideles à se Ministros arcere, quàm ex levi credulitate se iis credere, qui fideles non sunt. Ita confidat Princeps, ut fidem habeat; veruntamen non sine omni deceptionis metu, aut dubitatione saltem. Atque hæc dubitatio non retardare illum debet in suo opere, sed solùm commonere. Ni dubitaret, incuriosus esset, ac negligens. Dubitare, cautio quædam est, quæ securum eum reddit; nec aliud, quàm res suis invicem momentis expendere. Qui non dubitat, veritatem assequi non potest. Sic confidat, tanquam crederet: sic diffidat, tanquam si fidem non haberet. Attemperatæ ea ratione inter se confidentia, & diffidentia, ac directæ à ratione & prudentia, miras habebunt effectus. Cautus igitur sit Princeps in tractandis negotiis, in fœderibus sanciendis, in pace conficiendâ, & tractatibus aliis, qui ad gubernationem pertinent, & si sponsione ma-

a Seneca.

manûs confirmandi ii fuerint, manus oculata sit oportet (uti præsens Emblema exhibet) quæ antè videat diligenter, quid agat. Non solis Amatoris promissis movebatur lena illa apud Plautum, quæ ajebat: *Manus nostra oculata sunt, credunt quod vident.* Et alibi diem oculatum appellat, quo nonnisi paratâ vendebatur, emebaturque pecuniâ. Cœca sunt animi decreta, quæ ex solâ fiunt confidentiâ. Pythagoræ symbolum fuit, non cuivis facilè dandam esse manum. Nimis periculosum est, leviter omnibus fidere. Consideret itaque Princeps etiam, atque etiam qui negotiis se impendat, & habeat pro explorato, omnes ferè sive amicos, sive hostes, id contendere, ut fallant, alii graviter, ac leviter alii. Alii ut sceptro & fortunis eum expolient; alii ut benevolentiam, gratiam & favorem illius sibi concilient. Non ideò tamen opinio isthæc præsumpta malitiæ servire debet, & fraudi, perinde quasi in Principis esset arbitrio, stare conventis ac promissis, aut eadem pro libitu violare: sic enim fides turbaretur publica, & grandissimam existimationi suæ maculam aspergeret. Cautio ista nihil aliud esse debet, ac prudens quædam circumspectio, & prudentia politica. Diffidentiam ex suspicione ortam improbamus in Principe, si levis sit, & vitiosa, quæ illicò suos prodit effectus, & ad executionem progreditur, non circumspectam illam, & universalem, quæ omnes æqualiter respicit, nulli interim in particulari sinistri quicquam imputando, donec circumstantiæ probè examinatæ, à ratione aliud suaserint. Et fieri potest, ut licet alicui satis non fidas, bonam tamen de eo habeas opinionem: ista enim diffidentia non particularis est de actionibus illius; sed cautio quædam prudentiæ generalis. Intra ipsa regnorû viscera arces eriguntur, ac propugnacula, & præsidiis firmantur, atque custodiis, non secus ac si in hostium finibus sita essent. Nec inutilis est illa prudentiâ, aut Subditorum fidelitati quicquam derogat. Confidat Princeps Con-

ſanguineis ſuis, Amicis, ſubditis & Miniſtris; verùm non tam vecors illa ſit Confidentia, aut altùm dormiat quaſi ſecura ab omnibus caſibus, quibus aut dominandi cupiditas, aut rei privatæ ſtudium, aut odium denique perturbant fidelitatem, perruptis fortioribus Juris Naturæ & Gentium repagulis. Si Princeps tam ſocors ſit, ut diligentiam iſtam onus repntet: ut minoris æſtimet damnum, quàm vivere inquietum ob tot ac tantas cautiones: ut ſinat ire omnia, nec attendat ad incommoda, quæ evenire poſſunt, facile fiet, ut Miniſtri mali evadant, & interdum etiam infidi: cum enim ad gubernandum videatur inhabilis, deſpicatui habetur ab aliis, & ſinguli commiſſam ſibi gubernationis partem tyrannicè procurant. Verùm ſi Princeps ſit vigilans, qui licet confidat, non omnem tamen omittit cautionem; qui ſic ſemper inſtructus eſt, ut nunquam cum à conſiliis, aliiſque mediis imparatum offendat perfidia; qui abſolutè non judicat, ſed prævertit ſolùm; qui non arguit ſed præſervat fidelitatem, ut ne in periculum adducatur, is Coronam ſuam ſecurè ſtabiliet. a Nulla fuit occaſio, cur animum Regis Ferdinandi Catholici ulla ſubiret ſuſpicio de fide magni Ducis, & tamen eo non obſtante certos habebat homines, qui ſecreto ad omnes ejus actiones ſollicitè advigilarent, & attenderent, ut cognita illa diligentia tantò cautiorem ſe in omnibus gereret. Et ſanè diffidentia verè non fuit, ſed prudentiæ officium, quæ provida eſt in omnibus caſibus, & æmulationibus dominatus, quippe quæ non ſemper ad rationis trutinam ponderantur, & expedit interdum eas etiam levibus de cauſſis ſuſcipere: malitia enim ferè cœco quodam modo agit abſque prudentia, immò & imaginatione.

Cavendum tamen, ne metus ille levis ſit, ſine ſufficienti fundamento, ut eidem Regi b Ferdinando cum eodem Magno Duce poſtea accidit: etſi enim is

a Mar. Hiſt. Hiſp. b Idem. Hiſt. Hiſp.

is post cladem apud Ravennam valde illius opera indigeret pro rebus Italiæ, ea tamen uti noluit, viso tanto applausu quo omnes exire ex Hispania, & stipendia sub eo merere gestiebant, quin in omnem eventum Ducis Valentini præoccupavit animum, certis mediis procurando, ut de ipso securus esset. Ea ratione, ut de una aliqua fidelitate, quam expertus fuerat, dubitando, alteri magis suspectæ sese exponeret. Ita animi plus æquo suspicaces, ut unum aliquod effugiant periculum, in graviora incidunt, etsi interdum in Principibus, nolle tantorum virorum uti obsequio, invidia potius sit, aut ingratitudo, quàm suspicio. Forte etiam qua erat astutia ille Rex, minime è re sua fore arbitratus fuerit, ut ejus deposceret operam, quem non optimè contentum esse probè noverat. Principi, qui semel diffisus fuit, haud multum debet fidelitas. Quò quis magis ingenuus est, & generosiori animo, hoc sentit graviùs, si fides sua vocetur in dubium, & offensus tantò audet facilius ab ea desciscere. Hæc causa fuit, cur Getulius ad Tiberium perscriberet, *sibi fidem integram, & si nullis insidiis peteretur, mansuram.* Longus usus & experientia variorum eventuum tam circa se, quàm circa alios erudire debent Principes, quomodo fidendum sit subditis. Inter alia monita, quæ Rex Henricus Secundus filio suo Principi Joanni dederat, illud unum fuit, ut gratias in eos collatas, qui partes ejus contra Regem Petrum Dominum suum naturalem secuti fuerant, tueretur quidem; ita tamen illis fideret, ut fidelitatem eorundem semper suspectam haberet; ut in muneribus, & officiis illorum uteretur opera, qui cum Rege Petro fecerant: quippe qui homines constantes essent ac fidi, atque adeò obsequiis offensiones præteritas compensaturi: ne vero crederet iis, qui neutrales, ut vocant, haberi voluerant, eò quòd privati sui commodi magis, quàm boni publici amantes se exhibuissent. *Proditores etiam iis, quos anteponunt, invisi sunt.* Contrà homo fidus illi quoque, adversus quem agit, gratus est. Nec alia caussa Othoni fuit, cur

Celso fideret, quam quod constanter Galbæ *a* is inserviisset.

§. Porrò nequaquam expedit, Ministrum aliquem subitò & uno quasi saltu ad summas dignitatis evehi: istud enim illi invidiam, Principi odium parit apud alios, utpote qui ex levitate agere videatur. Nullus Ministrorum tantâ est modestiâ, qui non offendi se putet; nullus tam recti amans, qui suo ritè fungi velit munere, si alium iniquè sibi præferri videat; uni fortè fit satis, & queruntur quàm plurimi, à Ministris autem non bene contentis nihil in gubernatione rectè geritur. Ejusmodi electiones nihil aliud sunt, quàm informes quidam abortus, & altiores agit radices fidelitas, si per obsequia præstita ad honores & præmia pervenire oporteat. Intereà tempus suppetit Principi ad capiendum de Ministro experimentum, priùs in officiis minoribus, ne nimis caro constet, & tum deinde in aliis *b* majoribus. Antequam in pacis bellique negotiis eum occupet, videat primum ubi magis periclitari possit ejus fidelitas; quæ item subsidia à sanguine, à Nobilitate, ab opibus habeat. Atque hæc observatio in iis potissimum muneribus apprimè necessaria est, quæ quasi claves sunt, & securitas Statuum. Hoc nomine Germanicum Tiberius c *acerrime increpuit, quòd contra instituta Augusti, non sponte Principis Alexandriam introisset. Nam Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi Senatoribus, aut equitibus Romanis illustribus, seposuit Ægyptum*, eò quod Imperii esset granarium, ut proinde qui illa potiretur provinciâ, istud manu suâ & potestate habere videretur. Pro majori verò securitate, atque ut Minister magis in officio contineatur, expedit plusculum auctoritatis concedere Magistratui & Consiliis provinciæ: nulla enim fræna meliora, ac ista, &

a *Mansitque Celso velut fataliter etiam pro Othone fides integra & infelix*, Tac.l.1. Hist. b *Qui fidelis est in minimo, & in majori fidelis est*. Luc.16.10. c Tac. l.2. Ann.

& quæ fortius obsistant erratis illius, qui aliis imperat.

§. Ad nullum autem munus idonei sunt animi abjecti & humiles, qui non connituntur ad gloriam, & alios antecellere cogitant. Præcipua dos, quam in Josue Deus reperit, ut eum grandioribus adhiberet negotiis, illa fuit, quòd magnus in eo esset *a* Spiritus. Verùm tamen animus tam elatus esse non debet, ut natum se subditum doleat, & intra Fortunam suam se cohibere nesciat: in his enim talibus, quia ad altiorem semper aspirant gradum, vel maximè fidelitas in periculo est, & si quis illum prætendere prætermiserit, certum est aut vires aut scientiam defuisse; præterquam quòd in iisdem zelus boni publici, & obedientiæ promptitudo facilè deficiat.

§. Magna ingenia, nisi modesta sint, & instructionem admittant æquè periculosa sunt: hæc etenim, cum superba plerumque sint, sibique ipsis mirè placeant, jussa aliorum contemnunt, putantque ad suum arbitrium omnia debere peragi. Nec minus obstaculi solet esse ab eximiis animi dotibus, quibus excellit aliquis, quàm si omnino destitutus iis sit: nullus enim eum capit locus, qui de meritis suis nimium præsumit. Tiberius *b neque eminentes virtutes sectabatur, & rursus vitia oderat; ex optimis periculum sibi, à pessimis dedecus publicum metuebat.*

§. Nec item boni Ministri esse solent, qui amicis abundant, florentque fortunis ac opibus: hi enim cum non egeant Principe, *c* & *in affluentia fortunæ, virium, opum & amicorum, aliorumque talium constituti sint,* pericula & labores defugiunt, *& regi atque obedire, neque volunt, neque nôrunt. d* Unde Sonbius Britannicus dicere solebat, *Auri vim, atque opes Principibus infensas esse.*

T 7 §. Ubi

a Tolle Iosue virum, in quo est Spiritus. Num. 27. 18. *b* Tac. l. 1. Annal. *c* Arist. l. 4. Pol. c. 11. *d* Tac l. 11. Annal.

§. Ubi igitur præmisso examine debito, aliquis in Ministrum ascitus fuerit, omni exteriori motu sinceram erga eum confidentiam præ se ferat Princeps; semper tamen in actiones ejusdem, & consilia intentos habeat oculos: quod si fortè ex iis periculum aliquod sibi creari posse videat, alteri eum muneri applicet, ubi voluntates aliorum non tantoperè sibi obstrictas habeat, neque tantam malè agendi opportunitatem: major enim prudentia, & benignitas est, præcavere, ne quis scelere se astringat, quàm post admissum scelus delicti, veniam concedere. Victoriæ Germanici in partibus Germaniæ, & militum applausus, etsi ex una parte Tiberium lætitia affecerint, ex altera tamen curas illi, & æmulationem *a* pepererunt: cumque postea res in Oriente turbatas cerneret, non mediocriter gavisus est, b *ut eâ specie Germanicum suetis legionibus abstraheret, novisque Provinciis impositum, dolo simul & casibus objectaret.* Verùm si Ministrum aliquem ab officio removeri oportuerit, id fiat specie honoris, & antè quàm incommoda palàm innotescant, ea cum prudentia, ut ne animadvertat sibi diffidere Principem, nam sicut c *multi fallere docuerunt, dum timent falli*; ita dubitare infidos reddit. Eam ob rem Tiberius, cùm Germanicum Romam posteà revocare vellet, id fecit triumphi specie, d *acrius modestiam ejus aggressus, alterum ei consulatum offerendo*; qua in re admodum liberales solent esse Principes, dum suspicionibus suis se liberare cupiunt.

§. Si subditus semel reverentiam erga Principem exuerit, nil postea confidentiæ proderit, ut securo vivere liceat. Sanctius Primus Legionis *e* Rex veniam dederat Comiti Gonsalvo, quòd bellum contra ipsum suscepisset. Conatus est eum insuper beneficiis & gratiis demereri, sed quæ obstringere eum debuerant, ansam dedêre potius, ut Regi venenum pararet.

§. Quan-

a *Nunciatâ eâ Tiberium lætitia, curaque adfecere.* Tacit. l. 1. Annal. *b* idem l. 2. Annal. *c* Seneca. *d* Tac. l. 2. Annal. *e* Mar. Hist. Hisp.

§. Quando de utilitate & commodis Principum agitur, nullum amicitiæ, aut cognationis vinculum ad securitatem sufficit, ut unus fidat alteri. *a* Diffidebant inter se Ferdinandus Magnus Rex Castellæ, & Garsias Navarræ Rex; cumque hic Anagari morbo teneretur, deliberavit de Germano suo fratre captivo attinendo, qui visum eum venerat: sed cùm secus caderet, voluit dissimulare postea, invisendo ad Ferdinandum, dum Brugis æger esset, qui comprehendi eum jussit. Efficacior nimirum est in Principibus vindicta & ratio Status, quam amicitia aut sanguis. b*Difficiles fratrum* & amicorum *dissensiones, & qui valde amant, valde odio habent.* Unde illud etjam licebit animadvertere, quàm imprudens sit confidentia eorum Principum, qui in hostium suorum arbitrio sese constituunt. Vitam suam in apertum adduxit discrimen, immò amisit Granatæ Rex, cùm confisus securitatis literis ad Regem Petrum abiisset, suppetias ab eo petiturus. Cautiorem ea in re se gessit Ludovicus Sfortia Dux Mediolanensis, qui cum Rege Franciæ oretenus colloqui nolebat, nisi in medio aliquo fluvio, & supra interscissum pontem: ea enim Principum Italorum conditio est, ut diffisi semel, nunquam posteà confidant ampliùs. Quare multi in Italia vehementer admirati sunt, quod Magnum Ducem & Regem Ferdinandum Catholicum, hunc item & Regem Franciæ ejus hostem unà esse viderent. Dantur quoque nonnulli casus, in quibus longè securior est confidentia quàm diffidentia, *c* adeoque illa uti, animosque obligare magis expedit. Alphonsus Sextus regno Legionis exutus, in aulam Regis Mauri Toletani se receperat; mortuo tamen Rege Sanctio secreto à Statibus ad Coronam invitatus fuit, quòd suspicarentur, ne Mauri fortè, re intellecta, vi eum detinerent. Verum qua erat prudentia Alphonsus, & hospitii beneficium, amicitiamque grato animo

a Mar. Hist. Hisp. *b* Arist. l. 7. Pol. c. 6. *c* Mar. hist. Hisp. l. 9. c. 8. & 10.

mo recolens, rem totam Regi Mauro exposuit. Quæ confidentia Regem istum barbarum sic affecit, ut licet re jam antè cognitâ, insidias illi posuisset, ut caperetur, liberum eum abs se dimiserit non solùm, sed & necessarios ad iter sumptus munificè suppeditârit. Tanta gratitudinis vis est, quæ cor maximè etiam ferox & inhumanum armis exuit.

§. Diffidentiæ inter duos aliquos Principes excusationibus,& satisfactionibus curari non debent, sed contrariis actibus. Si tempus eas non sanet, sanare nunquam poterit diligentia: vulnera sunt, quæ scrutatore, & manu magis etiam exulcerari solent, & genus quoddam manifestæ æmulationis, quæ ad perfidiam viam sternit.

SYMBOLUM LII.

Scorpius etiam translatus in cœlum & inter sidera collocatus, suam malignitatem retinet; quin immò tantò ea ibi major est, quàm hic existentis in terra, quanto venenata ejus agendi vis in omnia hæc inferiora porrigitur latius. Probe expendant Principes indolem & dotes subditorum, quos ad Magistatus & dignitates evehunt: in his enim propensiones, & vitia naturalia augescunt indies, atque adeò virtutes ipsæ in periculo sunt interdum, eò quod voluntas potentia armatam se videns, & facta audacior, obluctetur rationi, eique dominetur, nisi tam firma & potens illa sit, ut possit resistere, ne faventioris fortunæ splendoribus obscuretur, aut evanescat. Quod si viri etiam probi in magnis amplisque muneribus & officiis ab honesto deflectere solent, improbi certe pejores fient. a *Invenit etiam æmulos infelix nequitia, quid si floreat vigeatque?* Et si semel Malitia honores promereri potest, quis virtutis viâ ad eosdem grassabitur? Illa à natura nobis inest; hæc labore paratur, ac studio. Illa per vim sibi arrogat præmia; hæc ea patien-

tes

a Tacit. l. 4. Hist.

ter expectat: appetitus verò magis propria sua gaudet violentia, quàm merito, & moræ impatiens, à sua dependere mavult industria, quàm alieno ar-



bitrio? Munera Reipublicæ in hominem improbum conferre est optimo cuique adimere animum & vires, roburque malitiæ addere. Iniquus aliquis

quis civis in vita privata graviter nocere vix potest, nonnisi contra paucos improbos suos exercet mores: at in Magistratu adversùs omnes, cùm Justitiæ sit arbiter, & administrationem, gubernationemque totius corporis Reipublicæ in potestate sua *a* habeat. Improbi iis muneribus præfici non debent, in quibus improbitatem suam exercere valeant. Hujus incommodi vitandi caussa Natura ipsa solers ac provida rerum omnium dispensatrix, alas pedésq; venenatioribus animantibus denegavit, ne multum detrimenti adferre possent. Quisquis maliitiæ pedes addit, aut alas, hoc agere videtur, ut currat illa, aut volet. Solent verò plerique Principes malorum potiùs, quàm proborum uti opera, eò quòd videant illos ordinariò præ istis *b* esse sagaciores. Sed egregrie falluntur: neque enim Malitia sapientia est, nec clarum sincerumvè judicium esse potest, ubi virtus non est. Laudabat ea re prudentiam Romanorum Alphonsus Aragoniæ & Neapolis Rex, quod Honoris templum intra septa templi virtutis sic construxissent, ut nonnisi per hoc illud cuipiam liceret ingredi, eò quod existimarent honoribus indignum esse eum, qui virtutibus non polleret; nec ad officia & dignitates admittendos, qui non priùs virtutis vestibulum subiissent. Et qui absque isthâc Minister aliquis Reipublicæ utilis esse poterit? quomodo inter ipsa vitia locus erit Prudentiæ, Justitiæ, Clementiæ, Fortitudini, cæterisque virtutibus ei necessariis, qui cum imperio præest aliis? quomodo is, qui paret, eas tuebitur, quæ ab ipso requiruntur, si desit exemplum Ministrorum, quorum actiones, moresque attentè observat, & cum adulatione imitatur? Ministrum virtute præditum populus in veneratione habet, sibique persuadet, nihil non rectè ab eo agi posse; contra nullam

a *Nam qui magnam potestatem habent, etiamsi ipsi nullius pretii sint, multum nocent,* Arist.l.1. Pol.c.9. b *Filii hujus sæculi prudentiores filiis lucis in generatione suâ sunt.* Luc.16.8.

lam Miniſtri alicujus mali actionem in meliorem partem accipit, aut approbat. Optimum conſilium in ſenatu Spartano Demoſthenes dederat; ſed quia paſſim homo flagitioſus audiebat, acceptatum non fuit, ſed alium aliquem ex Ephororum ordine idem illud conſilium dare oportuit, ut admitterent, & executioni mandarent. Tanti refert, hanc populi perſuaſionem eſſe bonam, ut tum etiam, cùm Miniſter minimè malus eſt, periclitetur tamen in manibus ejus gubernatio, ſi à populo minùs rectè ſentiente pro homine vitioſo habeatur. Movit ea res Henricum Quartum Angliæ Regem (cùm regni gubernacula ſuſciperet) ut abs ſe demitteret, quos licentioris vitæ in ætate juvenili habuerat ſocios, maloſque Miniſtros exauctoraret, ſubſtituendo in eorum locum homines virtute inſignes, gratoſque ſubditis. Nec in aliam cauſſam feliciores eventus, & victoriæ Regis Theodorici referebantur, quàm quòd optimos quoſque legeret Miniſtros, Conſiliariiſque uteretur Prælatis virtutis & probitatis laude conſpicuis. Sunt nimirum Miniſtri quædam quaſi effigies Majeſtatis, quæ cùm ubivis coràm eſſe nequeat, per illos quodam modo repræſentatur. Quare decet omnino, ut Principi moribus & virtute haud ſint diſſimiles. Cumque Princeps ſe ſolo omni in loco poteſtatem ſuam, quam communi populi conſenſione adeptus eſt, exercere non poſſit, videat diligenter, quânam ratione eam inter Miniſtros diſpertiat. Hos enim plerumque a *delectat ſuperbia ſua longum ſpectaculum, minuſque ſe judicant poſſe, niſi diu multumque ſingulis, quid poſſint, oſtendant.* Et quo illa etiam quæſtio decidi poteſt, quiſnam Reipublicæ ſtatus melior ſit; an ille, in quo Princeps eſt bonus, mali verò Miniſtri; an contrà ille, in quo Princeps eſt malus, Miniſtri autem boni: b nam *poſſe etiam ſub malis Principibus magnos viros eſſe*, Tacitus auctor eſt. Enimverò cùm neceſſe ſit, ut Princeps in pluribus Miniſtris ſuam ſubſtituat poten-

a Seneca. b Tacit. in vita Agric.

tentiam, si minus probi ii fuerint, magis perniciosi erunt Reipublicæ, quàm Princeps bonus eidem prodesse possit: ejus enim bonitate abutentur, & boni specie ad fines suos sinistros, & commoda privata sensim eum pertrahent, non ad commune & publicum bonum. Princeps aliquis malus à multis bonis Ministris corrigi poterit; non item multi Ministri mali à bono aliquo Principe.

§. Arbitrantur nonnulli, à Ministris bonis Principi ligari manus, & libertatem ejus imminui, quoque subditi fuerint flagitiosiores, eò ipsum à periculis securiorem fore. Impium prorsus consilium, & ab omni ratione alienum: *ille* [a] enim *Reip. status quietior, optabilis, & firmissimus est, in quo & privatim sanctè innoxiéque vivitur, & publice Iustitia & Clementia vigent.* Bonorum gubernatio longè tolerabilior est: ubi deest virtus; legum jacet auctoritas, amatur libertas, dominatio in odio est, unde inclinationes Statuum nascuntur, & ruinæ Principum. Quare opus est, ut Ministros habeant virtuti deditos, qui cum zelo & probitate iisdem à consiliis sint, suoque exemplo & auctoritate virtutem introducant in Rempublicam, & foveant. Tiberius extrema virtutis, & vitii periculosa reputabat in Ministro aliquo, & medium (ut ostendimus alibi) malebat eligere. Sed Tyranni hic metus fuit: si bonus est Minister virtute præditus, utique melior erit majori virtute præditus.

§. Verùm tamen non sufficit omnino Ministros virtutibus excellere, nisi in iisdem etiam eluceant eæ animi dotes: atque experientiæ ornamenta, quæ ad bene gubernandum apprimè conferunt. Deplorat etiamnum Æthiopia, & adustis incolarum frontibus, fuscisque corporibus satis testatur pessimum illud Phœbi consilium (si tamen Philosophia, & morali antiquorum doctrina è fabulis eorundem deprompta uti liceat) quando lucis quadrigas filio suo Phaëtonti moderandas commisit juveni inex-

[a] Polyb.

inexperto, & qui tantum, tamque clarum imperium nondum promeritus fuerat. Ejusmodi periculi secum adferunt electiones factæ per saltum, & non per gradus, in quibus experientia nôsse discit paulatim subditos, & sensim ad altiora provehit. Ipse etiam Tiberius, quamvis Tyrannus, suos tamen nepotes absq; isthac consideratione promovere nunquam voluit. Factum reipsa cum Druso, cui tribunitiam potestatem *non properè* contulit, a *sed per octo annos capto experimento.* Dignitates in inexpertum conferre, donativum est; in probè exercitatum, remuneratio & Justitia. At verò non omnes experientiæ, sicut nec omnes virtutes cuilibet muneri publico aptè conveniunt, sed eæ solùm, quæ ad illam gubernationis politicæ partem pertinent, quæ cujusque est propria: nam qui ad unum aliquod officium publicum idonei sunt, non semper apti sunt ad alia; neque maris experientiæ ad negotia terrâ gerenda deserviunt; neque qui equum forte domare, & regere norunt, illicò exercitum gubernare poterunt. b *Nam unum opus ab uno optimè perficitur, quod ut fiat, munus est Legum latoris providere, nec jubere, ut tibia canat quisquam & idem calceos conficiat.* Graviter eâ in re hallucinatus est Ludovicus Sfortia, Dux Mediolanensis, dum armorum administrationem adversus Regem Franciæ commisit Galeaso Sanseverino, homini quidem in equis tractandis dexterrimo, sed belli prorsus imperito. Melior fuit Mathathiæ electio, cùm discessurus Judam Machabæum exercitui ducem præfecit, virum robustum & exercitatum; fratrem vero Simonem, quod judicio polleret, à consiliis esse c voluit. Eâ in re grandes his nostris temporibus committi vidimus errores, permutatis frænis cum admini-

a Tac. l. 3. Ann. *b* Arist. lib. 2. Pol. c. 9. c *Et ecce Simon frater vester, scio quod vir consilii est: ipsum audite semper, & ipse erit vobis pater. Et Iudas Machabæus fortis viribus à juventute sua sit vobis Princeps militiæ, & ipse aget bellum populi,* 1. Machab. 2. 65.

ministrationibus publicis. Atque hæ diversæ sunt in Regnis, & Rebuspublicis: aliæ ad Justitiam pertinent; aliæ ad ubertatem; ad bellum aliæ; aliæ ad pacem: & tametsi inter se valde discrepent, una tamen facultas, aut virtus civilis eas omnes moderatur, & ad finem conservationis Reipublicæ dirigit, ita ut ad hunc finem contendant singuli, qui eandem moderantur, per certa media accommodata muneri, quod gerunt. Hæc civilis virtus varia est pro variis Rerumpublicarum formis, quæ diversæ sunt inter se secundum diversa gubernandi media, quibus uti solent; unde porrò fit, ut civis bonus esse quis possit, non tamen ideò bonus sit Reipublicæ moderator: esto enim, à virtutibus multis moralibus instructus sit, eæ tamen non sufficient, si civiles desint, & habitudo illa naturalis, ad regendum & imperandum idonea.

§. Eam ob rem plurimùm proderit, si Princeps naturas propensionesque subditorum probè perspectas habeat, ut iis deinde opportunè uti noverit: nam in bonâ istâ electione totius propè gubernationis consistit felicitas. Ingenium Hermanni Cortesii aptissimum erat ad detegendas, & occupandas Indias; illud verò Consalvi Ferdinandi Cordubæ ad bellum Regno Neapolitano inferendum: quod si secus accidisset, & priori illi armorum cura contra Francos, huic alteri verò novi orbis investigatio demandata fuisset, non æquè res evenisset feliciter. Uni alicui æqualia pro rebus omnibus dona Natura non impertiit, sed unum aliquod excellens & præstans pro unico aliquo officio, seu parcitatis id fuerit, seu prudentiæ potius: *a sic enim optime instrumenta proficient, si eorum singula non multis, sed uni deserviant.* Ea de caussa in Carthaginensibus improbat Aristoteles, quòd unius solius opera pro multis uterentur officiis: nemo enim ad omnia idoneus est. *b Nec facile credendum est* (ut bene expendit Justinianus Imperator) *duabus necessariis rebus unum suf-*

a Arist. l. 1. Pol. c. 1. b L. 15. §. 1. C. de Assess.

ſufficere: nam cum uni judicio adfuerit, alteri abſtrahi neceſſe eſt, ſicque nulli eorum idoneum inveniri. Rectius adminiſtratur Reſpublica, ſi in ea, velut in aliqua navi, quiſque ſuo invigilet muneri. Et quamvis unus aliquis omnium eſſet capax, non ideò tamen omnia illi conferenda ſunt. Magnum illud vas æneum in templo Salomonico ſacrificiis deſtinatum, quod mare dicebatur, & poſitum ante altare à bobus duodecim ſuſtentabatur, Scriptura teſte, ter mille *a* metretas (menſuræ genus id erat) capiebat, & tamen non niſi bis mille *b* infundebantur. Nullo modo expedit, ut in unum aliquem plura congerantur munia, & dignitates cum invidia omnium, & indignatione, & ut occupationes deſint pro aliis. Attamen quia Principes aut perſonarum notitiam non habent, aut laborem defugiunt, in homines idoneos inquirendi, fieri plerumque ſolet, ut unius duntaxat, aut paucorum ex iis, quos circa ſe habent, in omnibus negotiis utantur opera, unde rariores ad munera promotiones, & præmia; refrigeſcit æmulatio, & peraguntur omnia lentius.

§. Eadem de cauſſa probandum non eſt, ſi duo eidem aſſiſtant negotio, quia deforme evaderet, non ſecus atque effigies aliqua duobus penicillis depicta, cùm ſemper in operando difformes ſint & diſſimiles; unus lentus eſt, & gravis; levior alius: unus lucem amat; alius umbras affectat: præterquam quod fieri nequeat, ut in iiſdem conditionibus, conſiliis, & mediis omnino conſpirent; aut non diffideant inter ſe cum graviſſimo negotiorum & obſequii Principis diſpendio. Inter has cauſſas ſecundas unaquæque ſuo fungitur munere, & ſuas habet operationes diſtinctas & ſeparatas ab aliis. Ego ſanè ſatius eſſe judico, unum aliquod officium uni ſoli Miniſtro committere, etſi minùs capaci, quàm duobus etiam capaciorbus.

§. Qua-

a *Capiebatque tria millia metretas.* 2.Par.4.5. b *Duo millia batorum capiebat.* 3.Reg.7.26.

§. Quare cùm tanti intersit bonos legere Ministros, difficillimum vero, illud reipsâ assequi, cavendum ante omnia, ne sibi solis ea in re confidant Principes. Paulus III. Pontifex Maximus, & Rex Ferdinandus Catholicus Ministrorum electiones priùs deliberabant cum populo, permittendo quasi per incuriam, ut antè manarent in vulgus, quàm fierent. Alexander Severus Imperator, a *ubi aliquos voluisset vel Rectores Provinciis dare, vel Præpositos facere, vel Procuratores, id est, rationales ordinare, nomina eorum proponebat, hortans populum, ut si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus*: quanquam communis applausus non semper securus sit, aliquando ex vero est, errat etiam *b* aliquando, & fallitur in cognoscendis naturis, & vitiis occultis. Accedit, quod industria & amor commodi proprii, aut malitia & æmulatio, famam illam publicam sæpe spargunt in vulgus in favorem, aut contrà: nec sufficit, Ministrum aliquem in officiis minoribus suam probasse industriam, ut mox etiam ad majora idoneus censeatur: c *excitantur* enim *quidam ad meliora magnitudine rerum, hebescunt alii*. Minus periculosa erat Regis Philippi II. diligentia, qui in ipsis plantariis teneriores arbusculas diligenter inspiciebat, & designabat animo, quæ translatæ postea ad gubernationem seu politicam seu Ecclesiasticam fructum aliquando essent allaturæ, & antèquàm vitia tegere posset ambitio, per secretas informationes in ætate earum juvenili observabat, num rectà sursum assurgerent, an contrà in obliquum deflecterent, habebatque certas notas de præcipuorum suorum subditorum virtutibus & vitiis. Ita factum, ut omnes ejus electiones fuerint optimæ, floruerintque illius tempore viri planè insignes, in dignitatibus præsertim Ecclesiasticis: nam: satius putabat eligere d *officiis ac administrationibus*

a Lampr. in vitâ Alex. Sever. b *Haud semper errat fama, aliquando & eligit*. Tac. in vita Agric. *c* Idem l. 3. Annal. *d* Idem in vita Agric.

tionibus potius non peccaturos, quã dãnare, cùm peccaßent. Fortunatum Regnũ, in quo nec ambitioni, nec precibus, nec sollicitationibus locus est, & ubi virtus etiam recondita nec libello supplici opus habet, nec relatione aliorum, ut perveniat ad aures Principis, qui subditorum notitiam sibi ipse comparat. Fuit ea quondam laus Tiberii Imperatoris, a *quia sine ambitione, aut proximorum precibus ignotos etiam, ac ultro accitos munificentia juverat.* Aurium examen ab alio pendet, oculorum abipso Principe. Illæ decipi possunt, hi non item: illæ animum instruunt solum; hi instruunt, & movent, immò quasi vi quâdam impellunt ad misericordiam, aut ad præmium.

§. Aliquæ Respublicæ in electione Ministrorum etiam sorte usæ fuerunt. Et expedit quandoque ad declinandam invidiam, & cohibendum furorem contentionis ac æmulationis, unde facilè tumultus oriuntur & seditiones. Verùm quando pro administratione justitiæ, & armorum tractatione vir idoneus seligendus est, à quo gubernatio dependere debet, & salus publica, non oportet rem tantam incertitudini sortis committere, sed præstat, aut electionis examen ille subeat: illud enim pro explorato habendum, b *sorte, & urna mores non discerni: suffragia & existimationem Senatus reperta, ut in cujusque vitam famamque penetrarent.* Et tametsi consiliorum deliberationes plerumque utilitatibus, & commodis privatis omnia metiri soleant, poterit tamen Princeps bonam facere electionem, si secretò inquirat in eorum, qui proponuntur, virtutes ac dotes, uti & in fines, quibus persuasi Consiliarii promotos illos cupiant. Nam si cœco quodam modo omnes consultationes Princeps approbet, facilè isthæc nascuntur incommoda; at si, qui à consiliis sunt, videant, quòd eas ad examen revocet, quodque non semper Viros sibi propositos admittat ad officia, sed alios meliores eligat, operam dant, ut maturiori cum deliberatione & rectius ea de re statuant.

V SYM-

a Id l. 4. Annal. b Tac. l.4. Hist.

SYMBOLUM LIII.



THebani miniſtrorum integritatem, eorum præſertim, qui juſtitiæ præſunt, ſymbolicos repræſentabant per ſtatuas quaſdam manibus deſtitutas: iſtæ enim in pugnum contractæ, avaritiæ ſunt Symbolum, ejuſdemque inſtrumenta, ſi apertæ mu-

muneribus pateant. Idem iſtud hortus hic oculis ſubjicit,diſpoſitis hinc inde ad capita viarum ſtatuis abſque manibus, quales hodiedum in viridariis Romanis cernuntur. Nec ullæ meliores cuſtodiæ, quàm iſtæ: ſiquidem oculis inſtructæ ſunt, ut flores cuſtodiant & fructus;at brachiis carent,ne quid eorum manibus contingant. Quòd ſi Miniſtri Statuarum iſtarum eſſent conſimiles, magis ſecura forent æraria publica, meliorque paſſim eſſet gubernandi ratio, præſertim in Rebuſpublicis,in quibus, cùm bona earundem & reditus habeantur communia,quilibet è Magiſtratu ferè licere ſibi putat,ut iis fortunam ſuam fabricetur; alius per alium ſe excuſat, & diſſimulant invicem; cumque vitium iſtud flammæ ſit ſimile, quæ materie eadem, qua ſatiari deberet, nutritur & *a* creſcit, quò plus ſubripitur, eò magis habendi augeſcit *b* deſiderium: & paſta ſemel cupiditas bonis publicis, privatorum dein fortunas aggreditur,quo demum fit,ut corruat planè finis principalis communitatis politicæ, qui in bonorum uniuſcujuſque conſervatione conſiſtit. Ubi avaritia dominatur, pax atque tranquillitas exulet neceſſe eſt. Litibus, ſeditionibus ac bellis civilibus miſcentur, turbanturque omnia. Immutantur formæ dominationis, & ruunt imperia, uti pleraque iſtam ob cauſſam peſſum iere. *c* Propterea ex Hiſpania ejecti fuere Phœnices; ideo Apollinis oraculum prædixit ruinam Spartanæ Reipublicæ. Moyſen quoque Deus ſapientiſſimus monuit, ut ad munera publica viros legeret ab omni cupiditate *d* alienos. Gubernatio rectè in eo Statu inſtitui non poteſt, cujus Miniſtri avari ſunt & cupidi.Quomodo enim juſtitiæ vindex erit, qui exſpoliat alios? quomodo ſuam amabit Rempublicam,

a *Avarus non implebitur pecunia.* Eccl.5.9. b *Inſatiabilis oculus cupidi in parte iniquitatis.*Eccleſ. 14. 9. c Mar.Hiſt. Hiſp.Tom. 1. cap.18. d *Provide autem de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus ſit veritas,& qui oderint avaritiam.* Ex.18.21.

qui de thesauris cogendis dies noctesque cogitat? quomodo rebus agendis advertet animum, qui lucro totus inhiat? quomodo obsequiis suis præmia promereri conabitur, qui sua sibi manu ipse satisfacit? Nihil rectè geritur, quod rei privatæ studio geritur. Hanc siquidem ipsi etiam obligationi & honori anteponit utilitas. Nullum facinus generosum suscipitur absque famæ existimatione; hanc verò in pretio non habet animus vilis, abjectusque, avaritæ deditus. a *Pleraque eorum, quæ homines injuste faciunt, per ambitionem & avaritiam committuntur.* Nihil magis ad rebellionem concitat subditos, quàm rapina corruptelæque Ministrorum: graviter enim irritantur damnis propriis, injustitia communi, invidia erga eos, qui opes in immensum accumulant, odio denique in ipsum Principem, qui remedium adferre negligit. Si ignoraverit, bardum eum judicant: si dissimulaverit, ignavum: si permiserit, conscium, & ejusdem noxæ reum: quòd si desideraverit etiam, ut Ministri velut spongiæ omnia imbibant, è quibus ea deinde captatâ occasione rursum possit exprimere, pro tyranno habebitur. O infelicem Principem, & Statum, quos ideò interire contingit, ut Ministri opibus affluant. Neque tamen hæc eò dico, quòd eos tam velim esse anxiè religiosos, ut omnia omnino munera respuant: nam à nemine quicquam accipere, inhumanitas est, à multis, animi vilitas; ab omnibus avaritia.

§. Cupiditas in Principe illa est, quæ Status *b* evertit: nam cùm Populo nihil possit accidere gravius, quàm quod videat ne ab ipso quidem fortunas suas esse securas, quem custodem earundem, & defensorem asciverat, aut quod ille ipse sceptrum suum in subditorum bona armaverit, mox in alium illud transferre cogitat. Quid obsecro sperare potest subditus ab avaro Principe? Ipsi etiam filii parentes

a Arist.lib.2. Pol.c.7. b *Rex justus erigit terram, vir avarus destruit eam.* Prov.c.29.4.

tes abominantur isti vitio deditos. Ubi spes commodi deficit, ibi amor & obedientia deficiunt. Tyrannidi similis est gubernatio illa, quæ utilitates privatas spectat solùm, non publicas. Ideò Rex Alphonsus Sapiens dicebat: a *Riquezas grandes ademas non debe el Rey cobdiciar, para tenerlas guardadas, è non obrar bien con ellas. Ca naturalmente, el que para esto las cobdicia, non puede ser, que non faga grandes yerros, para averlas, lo que no conveniene al Rey en ninguna manera.* Sacræ paginæ Principem avarum, qui injuste aliorum usurpat bona, Leoni & Urso famelico b comparant, & opera illius domibus, quas intra arbores teredo ædificat, quæ mox unà cum ipsâ corruunt, aut tabernaculis frondeis, qualia vinearum custodes construunt, haud diu c duratura. d *Malè parta cito dilabuntur.* Quàm sese aranearum instar nonnulli Principes mordacibus curis eviscerant, ut è Subditorum stamine fortunam suam texant, & retia conficiunt, quæ mox rumpuntur & fiduciam eorum omnem e deludunt.

§. Varia huic malo parari possunt remedia, efficacissima ea, quæ præservant. Nam si natura semel ab illo superari se sinat, haud facilè iterum consanescit. Hâc nos tunicâ novissimè omnium exuimus. Si Principes à naturâ pecuniarum amore capi contingat, ab aspectu earundem, contactuque, quantum fieri potest, arcendi sunt: per oculos enim tanquam per fenestras subingreditur avaritia, & facilius est solutionis mandatum impertiri, quàm ipsam adnumerare pecuniam. Oportet præterea, ut Ministri ærarii generoso sint animo, neque suadeant Principi parsimoniam sordidam, & modos quosdam cumulandi divitias ejus personâ indignos, ut alio in loco ostendimus pluribus.

a L.4, tt.2.p.2. b *Leo rugiens, & ursus esuriens, Princeps impius super populum pauperē.* Prov.28.15. c *Ædificavit sicut tinea domū suam, & sicut custos fecit umbraculum.* Job 27.18. d Cicero. e *Sicut tela aranearum fiducia ejus. Innitetur super domum suam, & non stabit: fulciet eam, & non consurget.* Job 8.14. & 15.

§. Nunc ut à cupiditate etiam Ministri præserventur, cavendum, ne munera & officia publica venalia sint, id quod Commodus Imperator introduxerat: nam qui illa emit, vendit etiam. Ita Severo Imperatori visum, uti & Ludovico XII. Francorum Regi, qui isthoc remedio usus est, sed malè dein observatum à Successoribus. a *Provincias spoliari, & nummarium tribunal, auditâ utrimque licitatione, alteri addici non mirum, quando, quæ emerit, vendere gentium jus est.* Experitur aliquo modo damna isthæc Castella in gubernationibus civitatum, quia pretio venduntur, contrà ac temporibus Regis Joannis Secundi communi consensione statutum fuerat, ut essent perpetuæ, & solâ Regum nominatione conferrentur.

§. Oportet prætereà, ut officiis singulis sufficiens assignetur salarium, quo, qui iis fungitur, honestè vitam sustentare possit. Factum à Rege Alphonso Nono, qui sua judicibus deputavit stipendia, graviterque animadvertit in eos, quos à partibus munera accepisse deprehenderet. Idem mandatis publicis edixerunt Reges Catholici, Ferdinandus & Isabella, statuto etiam juribus pretio.

b *Sed caput est in omni Republica, ut legibus, & omni alia ratione provisum sit, ne quæ facultas quæstus faciendi Magistratibus relinquatur:* nam qui rei privatæ studio tenetur, & lucrum facit ingravescente annonâ, de rerum affluentiâ ubertateque non magnoperè erit sollicitus, nec meliora dabit consilia, si commodis suis obstare ea judicaverit; præterquam quòd populus dominationem dissimulet, & facilè ferat honores in aliis, si quæstus & lucrum ipsi relinquantur; at si & his se destitui videat, c *tunc utrumque ei molestum est, quod nec honorum particeps sit, & quod à quæstibus submoveatur.* Atque in hanc caussam referri possunt contentiones & tumultus inter Nobilitatem, & plebem Genuensem.

§. Muneribus publicis præfici non debent, qui ni-

a Senec. lib. 1. c. 9. de ben. b Mar. Hist. c L. 12. c. 15. Arist. l. 5. Pol. c. 8. d Idem l. 5. Pol. c. 8.

nimiâ paupertate confliĉtantur: ejuſmodi enim inopia corruptelis, aliiſque rebus illicitis parat aditum. In Senatu Romano ſententiæ aliquando rogabantur, cuinam procuratio Hiſpaniæ mandanda eſſet; cumque multorum ſuffragiis Sulpitius Galba, & Aurelius Cotta in eam rem nominarentur, dixit Scipio: *Neutrum ſibi placere; unum, quod nihil omnino poſſideret; alterum, quod nihil ei ſufficeret.* Quæ cauſſa etiam fuit Athenienſibus, ut Magiſtratum non niſi è locupletioribus legerent; & rationem dat Ariſtoteles, quòd a *quaſi impoſſibile ſit, qui egenus exiſtat, eum bene Magiſtratum gerere, aut quietem optare.* Etſi negari non poſſit, multos etiamnum eſſe viros inſignes in Hiſpaniâ, qui abſque magnis fortunis ad officia publica admiſſi, & rurſus iiſdem defunĉti ſunt.

§. Miniſtri, qui amplam alunt familiam, magno Provinciis ſunt oneri; quamvis enim ipſi integerrimi ſint, non omnes tamen eorumdem domeſtici: atque ideò *haud fruſtra* Senatui Romano b *placitum olim, ne fœmina in ſocios, aut gentes externas traherentur.* Perſarum Reges in præcipuis Gubernationis muneribus Eunuchorum utebantur c operâ, quod hi ab uxorum curâ affeĉtuque ditandi liberos expediti, minùs rei privatæ ſtudio teneantur, aut ſubditis graves ſint.

§. Qui cumulandis opibus, & Fortunæ ſuæ fabricandæ plus æquo intendunt, iis munera publica abſque periculo committi nequeunt: nam licèt illam nonnulli per merita & gloriam augere ſtudeant (qui quidem optimi Miniſtri ſunt) plerique tamen ſatius ducunt, divitiis eam ſuperſtruere, quàm præmium, & remunerationem obſequiorum exſpeĉtare à manu Principis, plerumque ferè ingratâ erga eum, qui plura meruit. Lucullus Conſul, quem egeſtas avarum, avaritia crudelem reddidit, rei augendæ cupiditate duĉtus, injuſtiſſimum bellum Hiſpaniæ intulit.

V 4 §. Com-

a Idem Pol.l.2.c.9. b Tacit.lib.3. Annal. c *Septem Eunuchis, qui in conſpeĉtu ejus miniſtrabant.* Eſth.1.11.

§. Commoratio in aulis, exactis muneribus, efficacissimum est remedium, ob malè parta amittendi, & pœnæ subeundæ metum; quo in rigore gratiæ locus esse non debet, neque permitti, ut delicta pecuniæ ex solutione redimantur; uti fecit Sergius Galba Prætor, Romæ aliquando de fide Lusitanis non servatâ postulatus. Si omnia Tribunalium subsellia pellibus sternerentur eorum Judicum, qui largitionibus corrumpi se passi sunt, id quòd Cambysen Persarum Regem, ejusque deinde exemplo Rogerum Regem Siciliæ fecisse meminimus, majori haud dubiè cum Religione observaretur integritas.

SYMBOLUM LIV.

Libertas in hominibus naturalis est, obedientia coacta pænè. Illa arbitrium sequitur; hæc ratione duci se finit. Ambæ oppositæ sunt, & semper ferè pugnant inter se, unde rebelliones nascuntur, proditionesque adversùs legitimum Dominum: cumque Respublicæ a subsistere nequeant, nisi alius sit, qui imperet, alii qui obediant, quilibet supremam optaret potestatem, & à seipso pendere cuperet: quod quia fieri non potest, libertatem suam in eo positam arbitratur, ut ipsam gubernationis formam mutet in aliam. Istud Regnorum & Rerum publicarum maximum periculum est, ac principalis caussa tot ruinarum, conversionum, immutationum, quas circa illa accidisse historiæ memorant. Quare iis artibus uti convenit, ut libertatis appetitus, & humana ambitio procul sceptro arceantur, maneantque sub imperio rationis, & obligatione dominatûs, ita ut nemini cuipiam suprema illa gubernationis potestas concedatur, quæ Majesta-tis

a) *Naturam duas necessarias res, easdemque salutares humano generi comparasse, ut alii cum imperio essent, alii ei subjicerentur: nihilque quod citra hæc, nec minimo quidem queat spatio perdurare.* Dion. l. 41.

tis Principis est propria. Enim vero fidelitatem præsentissimo exponit periculo, quisquis potentiam nimiam, & sine aliquo moderamine indulget alteri;



non secus ac ferox & indomitus equus, cui fræna laxantur, cum sessore præcipitat. Diadema regium, etiam joci causâ capiti subditi impositũ, superbiæ est

occasio, & sublimiores in eo cogitationes excitat. Animus Subditi experiri non debet supremam illam majestatem & imperandi gloriam: facilè enim per abusum illam usurpat postea, & ne ad eum, à quo accepit, revertatur, insidias illi struit, & exitium machinatur. In uno solo capite recitant sacræ literæ, quatuor diversorum Regum exempla, qui servorum suorum manibus interiêre, quòd altiùs eos, ac oportebat, evexissent. Etiam Salomon, cætera sapientissimus, istud incurrit periculum, postquam tributorum omnium Præfectum Jeroboamum *a* constituerat, qui spretâ dein Regis auctoritate, contra ipsum sese gessit *b*, insolentiùs. Illud itaque diligenter caveant Principes, & pro regulâ status habeant, ne quem præ aliis nimiùm elevent; quod si ita fieri planè necessum fuerit, complures sint, ut unus alium contineat in officio, & ipsi inter se, quid quisq; agat, & moliatur, observent. *c* Hanc Politicam (nisi forsan id excusare possit necessitas) haud satis expendit Ferdinandus Secundus Imperator, quando absolutam armorum, & Provinciarum suarum administrationem, absque recursu ad suam Cæsaream Majestatem, Fridlandiæ Duci commisit, unde tot ac tanta pericula atque incommoda; quorum maximum illud fuit, quod tantâ illâ gratiâ, & potestate tam illud Heroi data fuerit occasio, quâ semet ipse perderet. Nec Principes moveat exemplum Pharaonis, qui omnem suam potestatem regiam Josepho largitus *d* est, quæ totius regni

a *Videns Salomon adolescentem bonæ indolis, & industrium, constituerat eum Præfectum super tributa universæ domus Ioseph.* 3. Reg. 11. 28. b *Levavit manum contra Regem.* 3. Reg. 11. 26. c *Est autem omnis Monarchiæ cautio communis, neminem facere nimis magnum, aut certè plus, quàm unum facere: ipsi enim inter se, quid quisque agat observant.* Arist. Polit. lib. 5. 11. d *Tu eris super domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet: uno tantum regni solio te præcedam.* Genes. 41. 40.

gni salus fuit: Josephus enim Christi fuit symbolum, & pauci his nostris temporibus Josephi reperiuntur. Unusquisq; à seipso pendere cupit, non à stipite, id quod in præsenti Emblemate ramus exhibet terræ intra vimineum corbem (quali utuntur hortulani) insertus, ubi novis auctus radicibus, & infernè resectus, distincta deinde fit arbor, à nativo trunco inde pendens, nec ultra suam illi proceritatem acceptam refert. Atque ea res documento nobis esse potest, quanti periculi sit gubernationes Statuum perpetuas facere: ubi enim ambitio radices egerit, eas sibi ut proprias vendicat. Qui semel mandatis dandis assueverit, difficulter postea admittit imperium. Multa hujus rei exempla proprio consignata sanguine è Franciâ suppetunt. Ne ipsi quidem Dei Ministri in cœlesti illâ Monarchiâ stabiles a sunt. Majorum munerum perpetuitas Coronæ alienatio est. Inane remanet sceptrum, & imbecillum, & illam ipsam, quam largitur potentiam, veretur; manet sine dote liberalitas, virtus absque præmio. Facilè in tyrannum degenerat talis aliquis, qui de regimine perpetuo securus est. Subditus verè eum agnoscit ut Dominum, & veneratur, à quo gubernari semper debet; sicut contrà eum despicit, qui per semetipsum imperare aut nescivit, aut non potuit, & impatiens tandem obedientiam deserit. Movit ea res Julium Cæsarem, ut Prætoriam dignitatem ad unum annum, Consularem ad duos contraheret. Carolus V. Imperator Philippo Secundo id consilii dedit, ne diu uno aliquo Ministro in officiis publicis, militaribus præsertim, uteretur, ut majora conferret in homines fortunâ mediocri; Legationes verò potentioribus mandaret, in quibus ipsi vires suas paulatim consumerent. Regi Ferdinando Catholico suspecta fuit fortitudo illa militaris, & famæ celebritas in Italiâ Magni Ducis, quare mox revocato eo in Hispaniam, si non omnem planè erga eum confidentiam exuit, at noluit certè, ut tot

 oble-

a *Ecce qui serviunt ei, non sunt stabiles.* Job 4. 18.

obſequiis probata ejus fidelitas ultrâ objiceretur periculo, ſi perpetuum in Neapolitano Regno vice-Regis fungi perſiſteret. Et tametſi *id morum Tiberii fuit continuare imperia, ac pleroſque ad finem vitæ in iiſdem exercitibus, aut juriſdictionibus habere.* Factum id tamen ob conſiderationes quaſdam tyrannicas, qui in Principem prudentem ac juſtum cadere non debent. Prudentiæ itaque eſt, Naturam ipſam optimam veræ Politicæ magiſtram adhibere in conſilium, quæ cœleſtibus illis lucis Miniſtris imperium quoddam & vicariam poteſtatem in orbem hunc inferiorem largita eſt quidem, non perpetuam tamen, ſed ſtatis ſolùm temporibus: ut videre eſt in motibus, dominiiſque Planetarum, ne ſcilicet horum cura & proviſione ſeſe omnino abdicaret, neque tamen ipſi Naturæ imperium ſibi arrogarent. Nam illud ignorare non poterat, Terram oppreſſum iri penitus, ſi ſemper aut melancholia Saturni, aut furor Martis, aut Jovis ſeveritas, aut Mercurii calliditas, aut levitas Veneris, aut Lunæ inconſtantia rebus hiſce inferioribus dominarentur.

§. Atque pro hâc munerum commutatione laborandum inprimis, ne exiſtimationis ſuæ jacturam quis exiſtimet, ſi à majoribus ad minora deſcendat; quia enim infinita ea non ſunt, ubi ad ſupremum aliquod pervenerit, inutilis poſthac erit Miniſter, ſi aliis inferioribus rurſum ſe impendere renuat. Tametſi verò recta ratio poſtulare videatur, ut unà cum merito augeantur & præmia, in hoc tamen caſu rationi iſti utilitas Principis præferri debet, quando nimirum ob graves cauſſas tum obſequii præſtandi, tum boni publici, non verò ex contemptu ita fieri expedit, ut inferiori aliquo fungatur munere: tunc enim ipſa negotiorum utilitas illud honorificum reddit.

§. Quod ſi ulla functio longo tempore ſuſtineri poſſit, id maximè in legationibus erit; in his ſiquidem intercedîtur ſolùm, non imperatur; tractatur, non præcipitur. Cum Legati profectione perit quaſi

notitia.

notitia natalis soli; cessant conversationes particulares cum Principe, cui assistunt, ejusque Ministris, Arces, propugnacula, & alia munimenta, quæ Regnorum sunt claves, ab arbitrio, imperioque Principis semper immediatè dependeant. Quam ob caussam minùs salutare fuit illud Regis Sanctii consilium, cùm vitâ concessurus, ob pupillarem ætatem filii Alphonsi Tertii, *a* Proceres ipsorum fidei concreditas urbes, arcesque tamdiu obtinere voluit, donec Rex quindecimum ætatis annum explêsset, unde gravia Regno isti nata sunt incommoda. Munera alia non nisi ad certum tempus perdurent, nec tam diuturna sint, ut ob imperii perennitatem Ministros superbiores in discrimen adducant. Ita faciendum judicabat olim Tiberius: *b* ajebat enim, *superbire homines etiam annua designatione; quid si honores per quinquennium agitent?* quanquam reipsa illud suum consilium minimè exsequeretur. Defatigatur tandem virtus merendo, sperandoque. Neque tamen tam brevi tempore munia terminentur, ut notitia & usus aliquis per ea comparari non possint, aut ut rapina vigiles nimis reddat Ministros, veluti falcones Norvvegiæ ob diei brevitatem. In magnis denique rerum perturbationibus & Regnorum periculis, administrationes publicæ, & officia protrahi debent longiùs, ne forsan hominibus novis & inexpertis committantur. Ita fecit Augustus, Quintilii Varii clade intellectâ.

§. Verùm isthæc doctrina, ut officia non nisi ad certum tempus conferantur, intelligi non debet de supremis illis, institutis pro consilio Principis, & administratione justitiæ; satius enim est, ut ea continua sint, eò quod in illis plurimùm prosit longus rerum usus, & caussarum pendentium cognitio. Ista nimirum munera sunt in Republica, quod poli in cœlo, circum quos reliqui volvuntur orbes, & si mutarentur, universus hic Mundus in periculo foret, turbato omni naturali motu. Perpendit incommo-

a Mar. Hist. Hisp. l. 11. c. 7. *b* Tacit. l. 2. Annal.

commodum istud Solon in quadringentis Senatoribus, qui in annos singulos sorte legebantur Athenis, instituitque Senatum perpetuum Virorum sexaginta, quos *Areopagitas* nominabant; quod dum observatum fuit, stetit ac floruit illa Respublica.

§. Illud insuper periculosum, & gravissimorum motuum, ac seditionum occasio, si Regnorum procuratio durante Successoris pupillari ætate, ei committatur, qui jus aliquod quovis titulo in ea potest obtendere; uti factum in Aragonia imprudentiâ eorum, qui Regni gubernacula Sanctio comiti Ruscinonensi demandârunt, donec Rex Jacobus I. adolescceret. Regnandi libido sæpè in iis etiam insidet, quibus nec è sanguine, nec aliâ de caussâ ulla ad coronam competit actio; quid fiet igitur in iis, qui in picturis & statuis frontes Progenitorum suorum illa redimitas vident? Funesta aliqua ejus rei hac nostra ætate suppetunt exempla & plura dedêre sæcula retrò præterita, multorum Consanguineorum, qui Regna fidei suæ concredita posteà sibi arrogarunt, ut propria. Qui è Regio progenerantur sanguine, ad tyrrannidem ferè sunt proniores, quippe qui pluribus abundent mediis, quibus consilia sua ad exitum queant perducere. Pauci persuadere sibi possunt, justam esse illam legem, quæ nascendi prioritatem virtuti anteposuit, & quisque de se ipse præsumit, se præ alio Coronam promereri. Licèt verò in uno aliquo interdum excellat ratio, periculum tamen est ab iis, quos singulariter charos habet; & familiares: hi enim, cùm Majestatis illius participes se fore sperent, violentis quibusdam mediis eam procurare contendunt, & inter Cognatos diffidentias suscitant. Quòd si quas tales Rex Philippus Secundus de Joanne Austriaco habuit, ex isto manarunt fonte. Insigne exemplum hujus Politicæ reliquit posteris Infans Ferdinandus, *a* recusando Coronam, quæ ad Regem Joannem II. illius nepotem pertinebat, quo laudabili facinore multas alias

a Mar. Hist. Hisp. c. 15. l. 19.

alias de cœlo promeruit. Et perantiqua est isthæc generosa fidelitas, ac sincerus amor Infantium hujus nominis in Reges consanguineos; nec minor in hoc præsenti elucet, cujus submissio & obedientia erga ipsum Regem tanta est, ut subditi potiùs, quàm fratris esse videatur; nec ipsæ Sphæræ cælestes tam se submittunt primo mobili, ac sua Serenitas voluntati regiæ: nam in illis motus quidam est contrarius, in hac minimè; magis de honore Regis, quam de suomet proprio sollicita est O Magnum Principem, in quo sanguinis splendor (tametsi summus ille sit) non est tamen maximum eorum, quæ in ipso suspicimus. Divina providentia nimirum perturbatissimis hisce temporibus, inter tot tamque diuturnos bellorum motus, quibus Monarchiæ hujus axes ac poli concutiuntur, Atlantem istum è cœlo submisit, qui animi sui fortitudine, & prudentia præcipuam illius partem sustentaret.

SYMBOLUM LV.

Aristoteles, ut Alexandro Magno Consiliariorum virtutes & conditiones aptiùs exprimeret, cum oculis eos comparabat. Transtulit comparationem istam in legum suarum libros Rex Alphonsus, cognomento Sapiens, & accuratam inter ea collationem instituit. Nec novum illud videri debet, aut insolens: nam & Reges Persiæ ac Babyloniæ illos appellabant oculos suos, uti Ministros alios aures suas, & manus, pro ratione muneris, quod obibant. Spiritus illi septem, Ministri Dei, missi in omnem terram, oculi erant agni *a* immaculati. Princeps aliquis cui tam multa videnda sunt & audienda, totus deberet esse oculus, totus *b* auris. Quod quia fieri non potest, alienis utatur, necesse est. Ex quo etiam fit, ut nullus

a *Agnum stantem tanquam occisum, habentem cornua septem, & oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei missi, in omnem terram,* Apoc. 5. 6. b *Superior debet esse totus mens, & totus oculus.* S. Greg. Antioch. Hom. 3.

lus reperiatur Princeps, quantumvis intelligens sit, ac prudens, qui ministris non egeat: a *Nam Principes ac Reges nunc quoq; multos sibi oculos, multas aures, mul-*



tas item manus, atque pedes faciunt. In illo tamen nihil inest incommodi, modò iis rectè uti quis noverit: a *Hác*

a Arist. lib. 3. Polit. cap. 12.

a *Hac enim ratione, & omnium oculis cernet; & omnium auribus audiet, & omnium denique consiliis in unum tendentibus consultabit.* Idem significabant Ægyptii per oculum Sceptro superimpositum, *consilium* quippe *oculus* est *futurorum.* b Eodem, opinor, alludere voluit Jeremias, c cum diceret, *Virgam vigilantem ego video.* Atque ideò in præsenti Emblemate Sceptrum pingitur oculis plenum, ad significandum nimirum, per Consiliarios Principem gubernationis suæ negotia prævidere debere, ac prævertere. Nec mirum eos, qui à consiliis sunt Principi, à nobis in sceptro collocari, cùm & in coronis Imperatorum, Regumque Hispaniæ nomina eorumdem insculpi, mos quondam fuerit, nec immeritò: magis enim relucent, quam ipsa Principum diademata.

§. Atque ista cum oculis comparatio virtutes illas designat ac dotes, quibus instructum esse oportet, qui Consiliarii fungitur munere: sicut enim Visus per omnes partes, ad res longè etiam distantes sese extendit, ita animo Consiliarii practico obversari debet præteritum, præsens, & futurum, ut de rebus rectè statuat, & certum formet judicium: quod fieri haudquaquam poterit absque multa lectione, longo negotiorum usu, & frequenti cum Nationibus variis communicatione: *Nisi enim naturæ Principis, morum,* d *animorumque Provincia sint gnari, qui de ea consultant, perdunt se, & Rempublicam,* ad illam autem comparandam notitiam industria opus est. neque enim ea cognoscunt oculi, quæ ante non viderunt. Qui multa fuit expertus, atque oculis usurpavit multa, ei intelligentiæ lumen suboritur, & occurrunt facilè e media.

§. Tanta est oculorum, cordisque consensio mutua, ut hujus affectus, ac passiones mox ad illos

a Sines. ad Arcad. b Arist. l. 6. de regim. c Jer. 1. 11. d Cicero. e *Vir in multis expertus, cogitabit multa: & qui multa didicit, enarrabit intellectum.* Eccl. 34. 9.

los quoque deriventur; si triste illud sit, hi manant lacrymis; si contrà lætum sereni sunt, amœnique. Nisi Consiliarius intimè suum dilexerit Principem, ita ut fortunam ejus adversam, aut prosperam quasi suam reputet, haud multum operæ & curæ ponet in dandis consiliis: quare rectè dixit Rex Alponsus Sapiens;a *que los Consejeros an de ser amigos del Rey. Ca si tales no fuese, poder le yà ende venir gran peligro, porque nunca, los que à ome desaman, le pueden bien aconsejar, ni lealmente.*

§. Non sinunt oculi, ut digitus aliquis artificiosam eorundem structuram, & fabricam contrectet; tempori abdunt sese, & palpebris contegunt. Quantumvis Consiliarius intelligens sit, ac prudens in suis Consiliis; si tamen facilis fuerit, & levis in pandendis secretis; si digitos sibi in intimum pectus immitti patiatur, plus nocumenti adferet Principi, quàm Consiliarius aliquis ignorans & rudis: nullum enim bonum consilium est, si secretum non maneat, immò quæ rectè statuta fuêre, plus damni accersunt, si ante tempus detegantur, quàm etiam statuta malè, si cum secreto executioni mandentur. Fugiat itaque Consiliarius communicationem cum iis, qui non ex eodem sunt Consilio: subducat se eorum digitis, qui intimum pectoris ejus pertentare cogitant. Nam si in colloquium aliquod de rebus descendat, facilè mens ejus explorabitur, atque unà cum illa regulæ, quibus Princeps se suaque moderatur. Labia velut fenestræ sunt interioris cordis, quæ dum panduntur, illicò apparet, quod intus latet.

§. Adeo puri sunt oculi, tamque ab omni habendi cupiditate alieni, ut ne paleam quidem quantumvis exigua ea sit, admittant, & si quæ in eos fors inciderit, mox turbantur, nec quicquam videre possunt; sed aut omnia aliter, aut geminata iis sese offerunt. Consiliarius, qui acceperit munera, donorum pulvere mox occœcabitur, neque res concipere

a L. 5, tt. 9. p. 2.

re poterit, prout sunt, sed prout eas commodi proprii studium illi proposuerit.

§. Tametsi diversi sint oculi, non diversimodè tamen, sed uniformiter res objectas repræsentant: concordes ambo in recipiendis rerum imaginibus, & transmittendis deinde ad sensum communem per nervos opticos, unitos inter se, ne diversæ subintrent, & illum fallant. Nisi inter Consiliarios una eademque sit voluntatum conspiratio, unus idemque finis pari consensu connitendi ad consilium optimum, & maximè proficuum, ita ut nec odium, nec amor, nec existimatio propria in diversas eos trahat opiniones, confusus hærebit Princeps & dubius; neque sat scire poterit, quam potissimam partem in electione melioris consilii amplecti debeat. Atque istud periculum tum præcipuè accidit, cùm unus aliquis Consiliarius plus videre se & intelligere existimat, quàm videat & intelligat alius; aut cùm tantum judicii non habet, ut quod melius est, dignoscere a valeat; aut cùm consilio offensas suas ulcisci, & affectibus suis indulgere cogitat. Verùm ab his omnibus liberum esse oportet Ministrum, ita ut alium finem sibi propositum non habeat, quàm obsequium sui Principis. b *A tal Consejero* (verba sunt Regis Alphonsi Sapientis) *llaman en Lat in Patricio, que es asi como Padre del Principe: e este nome tomaron à semejanza del Padre natural, e asi como el Padre se mueve, segun Natura, à aconsejar à su Hijo lealmente, catandole su pro, e su honra, mas que otra cosa: asi aquel, por cuyo Consejo seguia el Principe, lo debe amar e aconsejar lealmente, e guardar la pro, e la honra del Señor sobre todas las cosas del Mundo, non catando amor, nin desamor, nin pro, nin daño, que se le puede ende seguir, e esto de ben fazer sin lisonja ninguna, non acatando, si le pesara, ò le plazera, bien ansi como el Padre non lo cata, quando aconseja à su Hijo.*

§. Par-

a *Cum fatuis consilium non habeas: non enim poterunt diligere, nisi quæ eis placent.* Eccles. 8. 20. b l. 7. tit. 1. p. 4.

§. Partita est Natura jurisdictionem, singulis oculis, suis cuique per lineam interpositam præfixis terminis: non ideò tamen in operando ambo concordes esse desinunt, sed mutuo quodam affectu sibi assistunt invicem, ut si unus in hanc sese flectat partem, quæ ad ipsum pertinet, idem quoque alter faciat, ut rerum cognitio tantò certior sit, nec curet magnoperè, sintne eæ intra circumferentiam suam, an non sint. Hæc mutua concordia & consensio valdè in Ministris est necessaria, quorum zelus, & diligentia universalis sit oportet, ut non ad ea solùm, quæ sui sunt muneris, attendant gnaviter; sed ad ea etiam, quæ ad aliorum officia pertinent. Nulla est corporis pars, quæ non illicò sanguinem suum suosque spiritus ad eam derivet, quæ adversi aliquid patitur, ut totum corpus conservetur. Si Minister aliquis otio indulgeat & quieti, dum alium laboribus & periculis videt opprimi, malitia est, æmulatio est, & exiguus erga Principem affectus. Nascitur istud interdum ex amore commoditatis & gloriæ propriæ, aut ne ea in discrimen veniat, aut certè ut socii infelicitate evadat illustrior. Tales Ministri sibi solùm prosunt, non Principi. Atque hinc exoriuntur perniciosæ illæ Contentiones inter ipsos illius Status, inter ipsa illius arma, & æraria; quibus multæ egregiæ perduntur occasiones, amittuntur integræ urbes, castella & Provinciæ. Consilia & actiones Ministrorum communicari debent inter se, haud secùs ac alæ Cherubinorum in templo Salomonico sese mutuo a contingebant.

§. Quanquam verò plurimùm corpori prosint oculi, Natura tamen non nisi binos largita est, multitudo enim cognitioni rerum officeret. Haud aliter sanè, ubi magnus est Consiliariorum numerus, retardantur consultationes, secretum in periculo, est, & confunditur veritas: suffragia enim numeran-

a *Et ala ejus altera quinque cubitorum alam Cherubinorum alterius contingebat.* 2. Par. 3, 12.

rantur solùm, non expenduntur, & major denique numerus concludit. Hæc damna experiuntur potissimùm Respublicæ. Multitudo cæca est semper & imprudens, & sapientior etiam Senatus, hoc ipso quod amplus est, conditionem & ignorantiam vulgi admixtam habeat, necesse est. Plus lucis pauci spargunt Planetæ, quàm multæ stellæ. Et quia tot sunt in viâ lacteâ, hinc splendore repercusso alia aliam impedit, & minus ibi lucis est, quàm in aliis cœli partibus. Inter multos libertas audacior est, & difficulter ad voluntatem & arbitrium Principis reduci se *a* patitur; uti experientia docet in Conventibus Ordinum publicis, & comitiis Generalibus. Expedit itaque, ut pauci potius sint Consiliarii, ii scilicet, qui ad gubernandum Statum sufficiunt, erga quos indifferenter se gerat ipse Princeps, neque sinat se unius solius duci judicio; per unum enim tantum non videbit, quantum per omnes alios. Ita dixit Xenophon, qui eadem usus comparatione Consiliarios Regum Persiæ oculos, & aures *b* vocitat. c *Apud* ejuscemodi *Ministrum*, cum non nisi ipsius oculis Princeps videat, *Majestas Imperii harere solet Regi, aut Principi orbum potentia nomen relinquitur.*

§. Solent plerumque Principes unius solius alicujus consilio ita acquiescere, ut omnia cum illo negotia deliberent, ea etiam quæ ipse minimè

a *Populi imperium juxta libertatem: paucorum dominatio regia libidini propior est.* Tac. lib. 6 Annal. b *Hinc factum est, ut vulgo jactatum, Persarum Regem multos habere oculos; auresque multas; quod si quis putet unum oculum expetendum Regi, eum egregie falli certum est: unus enim & pauca videat, & pauca audiat; essetque aliis regiis Ministris quasi negligentia quadam, & segne indictum otium, si id uni solum alicui demandatum esset officium. Praterea quem subditi cognoscerent illum esse oculum, aut aurem regiam, scirent hunc cavendum esse, neque quidpiam illi committendum, quod omnino prater rem Principis foret,* Xenoph. lib. 4. Cyri. c Plutarch.

mè intelligit. Unde accidit, ut graviſſimi in ſtatuendo committantur errores: neque enim viri literati in rebus militaribus rectè conſilia dare poterunt, neque milites in iis, quæ ad pacem pertinent. Expendens illud Alexander Severus Imperator unumquemque in iis conſulebat, quæ ipſe pertractaverat. a *Unde ſi de jure tractaretur, in conſilium ſolos doctos adhibebat; ſi vero de re militari, milites veteres, & ſenes ac bene meritos, & locorum peritos.*

§. Iſtis oculorum affectionibus hactenus explicatis corpus in ſuis motibus regitur, quæ ſi deeſſent, ne ad unum quidem paſſum ſecurè poſſet progredi. Idem Regno eveniet, quod bonis Conſiliariis deſtitutum fuerit. Cœcum erit ſceptrum abſque iſtis oculis, & ſine viſu Majeſtas. Neque enim Princeps ullus tantâ pollet ſapientiâ; ut per ſe ipſum omnia, quæ occurrunt, poſſit decidere. *El Señorio* (inquit Alphonſus Rex) *no quiere compañero, ni lo ha meneſter, como quiera que en todas guiſas conviene, que aya omes buenos, è ſabidores, que le aconſejen, è le ayuden.* Et ſi quis Princeps tam acutos ſibi oculos eſſe exiſtimaverit, ut abſque aliorum operâ ſolus videre omnia, & dijudicare ſe poſſe confidat, is ſuperbus magis erit, quàm prudens, & ad quemvis paſſum in gubernatione *b* offendet. Joſue tametſi actiones ſuas cum ipſomet Deo communicaret, & expreſſa ab illo mandata accepiſſet, & inſtructiones pro occupandâ urbe Hay, conſulebat tamen ſeniores Duces, quos ſecum *c* habebat. Conſiliarii Aſſueri Regis nunquam à latere ipſius diſcedebant, quin omnia cum iis maturè deliberabat, ut Regum mos *d* erat. Divinum Spiritus ſancti oraculum eſt: *e Qui agunt omnia cum conſilio, reguntur ſapientia.*

a Lampr. in vita Alex. b *Si de ſua unius ſententia omnia geret, ſuperbum hunc judicabo magis, quàm prudentem.* Liv. c *Et aſcendit cum ſenioribus in fronte exercitus.* Joſ. 8. 10. d *Interrogavit ſapientes, qui ex more regio ſemper ei aderant, & illorum faciebat cuncta conſilio.* Eſth. 1. 10. 13. e Prov. 13. 10.

pientia. Non tanta est Naturæ capacitas, ut ad imperium, quantumvis exiguum, ea sola sufficiat: a *Nemo* enim *solus sapit*, neque in uno solo reperiri possunt omnia, quæ sciunt omnes. Et licèt multa ingenia non plus videant, quàm unum aliquod perspicax, eò quòd non sint sicut quantitates, quæ multiplicantur seipsis, & summam grandem conficiunt; illud tamen de distantiâ intelligi debet, non de circumferentia, quam citiùs plures oculi deprehendunt, quàm b unus, modò tot non sint, ut nascatur inter eos confusio. Unum solum ingenium unam sequitur ratiocinationem, neque enim uno eodemque tempore pluribus potest intendere, & illius amore captum ulterius non progreditur. In consultatione multos audit Princeps, & melius secutus judicium, suum faciliùs deponit, illorùmque agnoscit incommoda, quæ ex passionibus, & affectibus privatis oriuntur. c Eam ob rem Joannes Secundus Aragoniæ Rex datis ad filios suos Reges Catholicos sub extremum vitæ literis, seriò eos monuit, ne quid unquam facerent absque consilio Virorum prudentium, & quos virtus commendaret. Omnes gubernationis gressus necesse est, ut præcedant illi Consiliariorum oculi, & viam d commonstrent. Antonius Imperator cognomento Philosophus, Vir eâ ætate longè sapientissimus, Scævolam, Mucianum, Ulpianum, & Marcellum, Viros planè insignes à consiliis habebat, & si eorum sententias suâ meliores esse animadverteret, lubens sese illis accomodabat, dicebatque: e *Satius est, ut ego tot taliumque amicorum sequar consilium, quam illi meum. Qui sapiens est, audit consilia*, & rectius peragit omnia Princeps etiam ignorans, qui consilio utitur, quàm alius intelligens, in opinionibus suis obstinatus & pertinax. Ne Principem arrogantia præcipitet, propterea quòd gloriam rei bene

gestæ

a Plaut. b *Salus autem, ubi multa consilia.* Prov. 11. 14. c Mar. Hist. Hisp. d *Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos.* Prov. 4. 25. e Prov. 12. 15.

gestæ cum aliis partiri oporteat, si Consiliarii in eam aliquid conferant: neque enim profectò minor laus est, dimittere sese ad aliorum consilium inquirendum, quàm seipso rectissimè aliquid facere.

a *Ipse ô Rex bene consulito, & pareto vicissim.*

Hæc consilii acceptatio summa in Principe potestas est. Consilium dare inferioris est, superioris illud admittere. Nihil Principatui magis proprium, nihil necessarium magis, quàm consultatio, & executio. *Digna accion es* (ajebat Rex Alphonsus Undecimus in Comitiis Madritensibus) *de la Real magnificentia, tener segun su loable costumbre varones de Consejo cerca de si, i ordenar todas las cosas por sus Consejos, porque si todo Home debe trabajar de aver Consejeros, mucho mas lo debe fazer el Rey.* Quilibet, etiam ignorans, Consilium dare potest; at bene statuere, solus b prudens. Nil quicquam de gloriâ Principis decedit, qui consultare noverit, & eligere: *Bene enim quod cum vestro consilio fuerit ordinatum* (dicebat in lege quadam Theodosius Imperator) c *id ad beatitudinem nostri imperii, & ad nostram gloriam redundare arbitror.* Triumphi Scipionis Africani non aliunde, quàm à Consiliis Caji Lælii profecti sunt, unde dici solebat; hunc conscribere, Scipionem verò exhibere Comœdiam: neque tamen hoc ipsum splendorem famæ illius ullo modo obscuravit, neque rectè & cum laude ad eo factorum gloria Lælio ascripta fuit. Res tota in eo præcipuè consistit, ut rectè per semetipsum Comœdiam repræsentare Princeps noverit, neque Minister sit, qui illam & componat & exhibeat. Nam etsi Consiliarii sint oculi Principis, ipsum tamen adeò cœcum esse non oportet, ut absque iis prorsus videre nequeat: hoc enim esset cœco quodam modo imperare, & Princeps apud omnes suos in contemptum veniret. Lucius Torquatus, tertium, electus Consul, ocu-

a Hom. b *Astutus omnia agit cum consilio.* Prov. 13.16.
c l. humanum. C. de leg.

oculorum imbecillitatem excusavit, a*indignum esse*, inquiens, *Rempublicam, & fortunas Civium ei committi, qui alienis oculis uti crederetur.* Rex Ferdinandus Catholicus dictitabat, Legatos esse Principis oculos; eum tamen miserrimum fore, qui non nisi iis solis cerneret. Non concredebat omnia Ministris suis magnus ille Politicus, per eos videbat quidem, sed tamen tanquam per conspicilia, ponendo illos ante se, & oculos suos proprios iisdem applicando. Si Consiliarii animadvertant, penes se rerum decidendarum esse arbitrium, detorquent eas ad privatos suos fines, & crescente ambitione, in diversas abeunt factiones, unoque eorum supremam illam potestatem sibi arrogante, quam Princeps ignavus, & ad negotia tractanda inidoneus illis permittit. Miscentur & perturbantur omnia, si Consiliarii plus esse velint, quàm speculæ quædam, quæ rerum Horizontem Principi detegant, ut ipse statuere deinde in iis possit, & eligere consilium, quod videbitur optimum. Oculos ei Natura dedit, & si unicuique Ministro suus assistat Angelus, cor Regis verò ipse quoque Deus præterea moderatur, b dubio procul etiam visum ejus dirigent, & clariorem perspicacioremque efficient, quàm Ministrorum. Rex Philippus Secundus animum interdum ad se revocabat, ut de negotiis ipse secum disquireret, & Deo sese enixè commendans, illud amplectebatur, quod sibi tum occurreret, licèt aliter Ministris ejus videretur, & plerumque eveniebat feliciter. Non possunt Consiliarii semper hærere lateri Principis, *nec omnia consilia cunctis præsentibus tractari, ratio rerum, aut occasionum velocitas patitur*; sed in arenâ capiendum interdum Consilium, & statuendum ex tempore. Non habent mandata auctoritatem, ut par est, si constet Principem ea accipere, non dare: statuere omnia absque consilio præsumpta temeritas est: & omnia exequi ex aliena sen-

X ten-

a Tit. Liv. l. 26. b *Cor Regis in manu Domini: quocunque voluerit, inclinabit illud*, Prov. 21. 1. c Tacit. lib. 1. Hist.

tentia, ignorans servitus. Penes eum, qui imperat; arbitrium esse debet immutandi, adjiciendi, aut rejiciendi penitus id, quod illi Ministri consulunt. Et proderit interdum quædam eos celare mysteria, ac fallere; uti faciebat idem Rex Philippus Secundus, diversimode ad Consilium statûs referendo de Legatorum expeditionibus, quando eos in certam aliquam trahere cogitabat sententiam, aut aliàs expedire judicabat, ne quædam negotiorum circumstantiæ iis innotescerent. Consilium Statûs Colosso alicui debet esse simile, ut illius humeris insistens Princeps longiùs quàm ipsum prospiciat. Thebani visum tam longum Principi suo minimè optabant: hinc enim depingere eum solebant patulis auribus & oculis obvelatis, significantes, cœco quodam impetu debere eum exequi, quæ suasisset, statuissetve Senatus. Verùm Symbolum illud non erat Principis alicujus absoluti, sed Principis Reipublicæ; cujus potestas sic astricta est certis limitibus, ut satis sit, quòd ille audiat: nam videre, quid agendum sit, Senatui reservatur. Non nisi cœca Majestatis est umbra, & vanum potentiæ simulacrum. In illum non nisi per reflexionem derivatur auctoritas, quæ in Senatu residet, adeóque oculis non eget, cui pro suo arbitratu progredi non licet.

§. Quamvis autem omnino deceat, ut Princeps in delibrando suum sibi servet arbitrium; in eo tamen tantopere gloriari non debet, ut eâ de caussa, ne consilio indigere videatur, illud prorsus respuat, quod ei Ministri suggerunt: sic enim in gravissima incideret incommoda, quomodo, Tacito teste, Petro accidit, qui a *ne aliena sententiæ indigens videretur, in diversa, ac deteriora transibat.*

§. Si factu foret possibile, deberent Reges Regibus esse à consiliis, ut quæ ii in rem consulerent, à decoro, existimatione & auctoritate Regiâ non descriscerent. Sæpè personâ suâ minùs dignum aliquid agit

a Tac. lib. 15. Annal.

agit Princeps, quia vili & abjecto est animo, qui sic consulit. Verùm quia illud fieri nequit, decet saltem ejusmodi legere Consiliarios, qui tametsi Principes non sint, animos tamen & spiritus gerant Principum, & ex sanguine generosiori descendant.

§. In Hispaniâ magnâ cum prudentiâ varia instituta sunt consilia, pro bonâ Regnorum, & Provinciarum administratione, aliisque momenti alicujus in ista Monarchia negotiis; verùm ob bonam hanc illius constitutionem non protinus curam omnem oportet abjicere: nulla enim Respublica tam firmis munita præsidiis, cujus fundamenta cum tempore non collabascant, aut quæ malitia pravique abusus sensim non exedant. Nec sufficit partes illius singulas benè constitutas esse, nisi aliquando omnes in unum coëant, agantque inter se tam de illis ipsis partibus, quàm de universo corpore. Ad eum finem in Religiosis Ordinibus cogi videmus capitula Provincialia & Generalia, in Ecclesiastica Monarchia Concilia: & easdem ob caussas maximè è re communi esse videtur, ut decimo quôque anno Madriti Generale aliquod formetur consilium, aut conventus, ad quem Consiliarii bini è consiliis singulis, aut bini Deputati ex unaquaque Monarchiæ istius Provincia conveniant, ad deliberandum de sua suarumque partium conservatione: nisi enim Regna innoventur subinde, inveterascunt ac pereunt. Atque hic conventus Monarchiæ membra arctiùs uniet, ut consentiant inter se, & sibi mutuum in necessitatibus ferant præsidium. Ad eundem finem cogebantur Concilia Toletana, in quibus non solum quæstiones de Religione pertractari solebant, sed ea quoque, quæ ad Castellæ gubernationem pertinerent.

§. Atque istæ oculorum affectiones reperiri etjam debent in Principum Confessariis, qui eorum sunt Consiliarii, Judices, & Medici spirituales;

quæ officia Viros desiderant in obsequio divino, & amore in Principem ferventes;instructos à scientia, ad rectè judicandum, à prudentia, & admonendum; à libertate, ad corripiendum; fortitudine, ad instruendum, proponendo Principi ante oculos (etsi cum gratiæ amittendæ periculo) injurias subditorum,& Regnorum pericula, non vero luto linendo (ut Ezechiel loquitur) hiantem parietem & ruinas *a* minitantem. Nonnulli Principes Confessariorum utuntur opera ad solam conscientiam expiandam; alii etiam in consultationibus ad Statum pertinentibus. Rationes politicas in utramque partem nunc non examino, illud solùm dico, conveniens judicatum in Hispania, ut Regis Confessarius interesset consiliis, tum ut decisiones ex conscientiæ præscripto dirigeret,iisque pondus adderet, tum ut gubernationis quasi factus consors, corrigeret Principem, si quâ in re suo muneri is deesset: aliqui enim optimè nôrunt peccata, quæ admittunt, ut homines;at non ea, quæ peccant, ut Principes,licèt graviora illa sint, quæ ad officium eorum pertinent, quàm ea quæ ad ipsam personam.

§. Nec expedire solùm videtur, ut Confessarius consilio Status intersit, sed alii etiam Prælati aut personæ Ecclesiasticæ in Dignitatibus constitutæ, & ut auctoritate sua, atque eruditione, qua valent plurimùm, Regni consultationibus assistant: sic enim magis unirentur inter se ad conservationem & defensionem totius corporis duo illa brachia, spirituale scilicet, & temporale. Reges Gothi de rebus maximis conferebant cum Prælatis, qui in conciliis Toletanis in unum convenerant.

§. Quod dictum de Confessariis, de Concionatoribus quoque debet intelligi,qui tubæ sunt *b* veritatis,

a Illi autem liniebat eum luto absque paleis. Ezech. 13.10.
b Clama,nec cesses, quasi tuba exalta vocem tuam. If. 58.1.

tis,& interpretes Deum inter & *a* homines,in quorum ore *b* verba sua posuit. Cum illis valde cautè oportet agere Principem, tanquam cum canalibus quibusdam,per quos fluentà doctrinæ aut salutaris, aut noxiæ derivantur ad populum.Ab iis plebs dependet,suntque instrumenta peridonea ad illam aut concitandã, aut componendam;uti in seditionibus Catalaniæ,& Lusitaniæ compertum fuit.Fervor eorum & zelus inreprehendendis vitiis, exerere sese potissimùm solet contra eos,qui aliis præsunt, & ex levibus indiciis facilè istud penetrat populus, quia naturâ suâ erga Ministros minùs benè afficitur.Unde fieri potest, ut gubernationis pereat auctoritas, & subditi minùs contenti sint; inde verò oriantur tumultus, & seditiones, præsertim quando culpantur, produnturque vitia Principum, contra officii sui obligationem commissa.Præstat igitur reprehensiones illas esse generales,absque eo,quòd ipsæ designentur personæ, quando scandalum non est publicum, aut præmissæ non fuerunt admonitiones Euangelicæ, aliæque circumstantiæ cum bono publico in trutinâ appensæ. Cum tali modestiâ reprehendit Deus in Apocalypsi nonnullos Episcopos, ut primâ fronte iis abblandiri, immò etiam adulari cuipiam videri *c* posset. Neminem Christus offendit ex cathedra:reprehensiones ipsius fuerunt generales, & quando ad particulares descendit, non ut concionator, sed ut Rex locutus videtur. Pro concione dici non debet, quod in angulis platearum interdicitur, & punitur; quâ in re falli solet zelus, aut quia nimius est,aut quia eum excæcat applausus imperitæ multitudinis, quæ frequens concurrere solet, ad audiendos defectus Principis aut Magistratus.

SYM-

a *Pro hominibus constituitur in iis,quæ sunt ad Deum* Heb. 5.1. b *Ecce dedi verba mea in ore tuo.* Ier. 1.9 c *Novi opera tua,& fidem,& charitatem tuam,& ministerium, & patientiam tuam, & opera tua novissima plura prioribus;Sed habeo adversus te pauca.* Apoc.2.19.& 20.

SYMBOLUM LVI.



AB intelligentia, non à calamo eſt Secretarii officium. Si ad id ſufficeret bellè pingere literas, optimi Secretarii Typographi forent. Illius eſt de rebus conſultare, eas diſponere, & ad perfectionem adducere. Dextera manus eſt voluntatis Prin-

Principis, & gubernationis ejus instrumentum, inde denique, quo decreta sua consignat, atque uti dixit a Rex Alphonsus Sapiens, *el Chanciller* (ejus loco nunc Secretarius est) *es el segundo Official de casa de Rey, de aquellos, que tienen oficios de poridat. Ca bien asi como el Capellan* (de Sacellano Majori loquitur, qui tunc Regi à confessionibus erat) *es medianero entre Dios, e el Rey spiritualemente en fecho de su anima: otro si lo es el Chaneiller entre el, e los Omes.* Perparum proderit, in Consiliis prudentes institutas fuisse consultationes, si qui disponere eas debet, errorem comminat. Consiliarii suas dicunt sententias, Princeps per Secretarium suum animam iis tribuit, & unum aliquod verbum hic, aut ibi opportunè positum, negotiorum formam immutat, haud secus atque in picturis exigua aliqua umbra, aut levis penicilli ductus efficit, ut ad vivum exemplar accedant propiùs, aut ab eo longiùs abeant. Consilium ideam fabricæ negotii alicujus disponit, Secretarius inde normam concinnat, in qua si erretur, ipsum quoque ædificium secundùm illam constructum vitiosum erit. Ut istud Emblemate præsenti subjiciam oculis, calamus illius circinus simul est, quia non solùm in chartam referre debet, sed mensurare etiam, & perficere, quæ statuta fuerunt, metiri occasiones & tempora, ne aut citiùs, aut tardiùs, ac oportet, fiat executio; officium ita conjunctum cum munere Principis, ut si negotia ferrent, alteri committi nequaquam deberet: nam si pars Majestatis non sit, quædam saltem illius est reflexio. Illud, opinor, Cicero innuebat, cùm Proconsulem, qui tum Asiæ Provinciam procurabat his verbis admoneret: b *Sit annulus tuus* (quo nomine Secretarium intellige) *non ut vas aliquod, sed tanquam ipse tu; non Minister alienæ voluntatis, sed testis tuæ.* Ministri alii in uno solo munere Principem referunt; Secretarius in omnibus. In aliis sufficit scientia rerum iis commissarum; in hoc

a L. 4. tt. 9. p. 2. b Cic. Epist. 1. ad Quinct. Frat.

hoc cognitio requiritur, & experientia aliqua communis, & specialis artium omnium tam belli, quàm pacis. Errata illorum in una sunt materia; horum verò in omnibus, occulta tamen, & quæ posteà Consiliis imputantur; quemadmodum gravati morbi errores Medicorum in applicandis remediis. Cum malis Ministris poterit Princeps in negotiis suis efficere aliquid, at non cum imperito Secretario, Stomachus est, ubi digeruntur negotia, & si concocta malè inde prodeant, caduca erit & brevis vita gubernationis. Repetantur memoria tempora retrò præterita, & statim apparebit, nullum unquam statum ritè & feliciter gubernatum fuisse, nisi eum, qui insignes habuit Secretarios. Quid refert, optimè statuere Principem, si Secretarius malè illud disponat, neque cum judicio ponderet, aut cum prudentiâ observet aliquas circumstantias à quibus dependere solent negotia? Si prudentia illi desit, non sufficit, quòd certas quasdam scribendi formulas teneat: vix ullum enim est negotium, cui alterius exemplar aptari queat. Omnia cum tempore, aliisque accidentibus formam mutant & naturam. Habent Pharmacopœi remedia diversa à variis præscripta Medicis, pro diversis morborum curis? verùm gravissimi fierent errores, si ipsi Medicinæ imperiti eas applicarent ægritudinibus absque notitiâ caussarum, constitutionis infirmi, temporis, aliarumque circumstantiarum, quas usus observavit, & prudens ratio expendit, ac speculatio. Idem negotium aliter præscribi debet ad Ministrum phlegmaticum, aliter ad cholericum: aliter ad timidiorem, aliter ad audaciorem. Utrosque illi instruere debent, quomodo cruanda negotia, & expedienda sint. Quid Secretaria aliud sunt, quàm scholæ quædam, è quibus insignes Ministri prodeunt? Ex iis, qui ipsi usu & experientiâ observant, omnes rectam gubernandi rationem edocere poterunt. Ibi notare oportet, quæ rectè fiant, quæ secus. E quibus omnibus facilè conficitur,

quan-

quanti interſit ad utilitatem publicam, tales eligi Secretarios, qui optimis Naturæ donis inſtructi ſint, Magni illi Dei Miniſtri aut Secretarii, quos Euangeliſtas dicimus in Apocalypſi adumbrantur per quatuor animalia alata, intùs ac foris oculis *a* plena, & pennæ quidem velocitatem & executionem ingenii denotant: oculi exteriores, accuratam omnium notitiam; interiores, eorundem contemplationem: tam intenti operi, ut nec noctu, nec interdiu quietem *b* caperent: tam obligationi ſuæ invigilantes, ut Ezechiele teſte, ſemper calamo, & chartæ *c* intenderent; conformes in omnibus, & uniti ipſi divinæ menti & ſpiritui, à quo nullâ in re *d* diſcedebant.

Atque ut hæc Secretariorum electio rectè poſſit inſtitui, operæ prætium foret, certos quoſdam, qui ad id viderentur idonei, primùm exercere in variis miniſteriis atque officiis; quod fieri poterit, ſi Princeps Legatis ſuis, aut majoribus Miniſtris eos adjungat Secretarios, qui ingenio valent rerum capaci cum Latinæ linguæ peritiâ, eorumque probet induſtriam extra ſuum Regnum in variis officiis; poſtea verò ad aulæ ſecretaria eos evocet, ubi Miniſtros agant, ſeque perficiant, ut eſſe poſſint Secretarii Statûs, aliorumque conſiliorum, ut Cuſtodes item ærarii, Commiſſarii, quorum notitiæ & experientiæ plurimùm conferunt ad benè gubernandum, & expedienda negotia. Atque ita evitabitur mala Secretariorum electio, qualis plerumque à Miniſtris fieri aſſolet, eorum operâ utentibus, quos jam antè habebant, quique ordinariè minùs ad id munus ſunt idonei, eò quòd eos ferè eligere ſoleant, qui elegantius pingunt literas, non qui ſcientiâ

X 5 præſtant.

a *Singula eorum habebant alas ſenas: & in circuitu, & intus plena oculis.* Apoc. 4. 8. b *Et requiem non habebant die ac nocte.* Apoc. 4. 8. c *Facies eorum & pennæ eorum extenta deſuper.* Ezech. 1. 11. d *Ubi erat impetus Spiritus, illic gradiebantur.* Ezech. 1. 12.

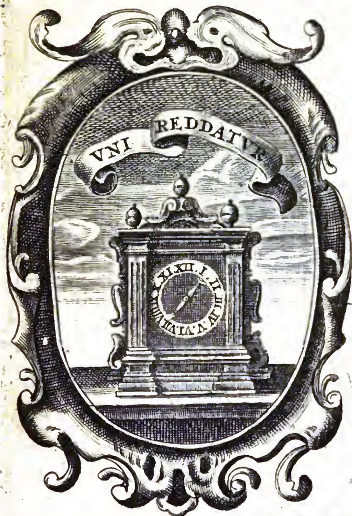
præstant. Unde fit, ut plus obsit Principi Minister aliquis bonus; qui imperitum habet Secretarium, quàm Minister aliquis malus, cui bonus est Secretarius. Accedit illud etiam, quòd si Secretarius ab ipso legatur Principe, à quo ulteriorem speret fortunam majori cum studio Ministri suis invigilabunt officiis, magisque attenti erunt ad munerum suorum obligationem, & bonam administrationem fortunarum Principis. Rex Alphonsus Sapiens cùm probè sciret, quantum in bono aliquo Secretario esset positum, dixit aliquando, a *que debe el Rey escoger tal ome para esto, que sea debuen linaje e aya buen seso natural: e sea bien razonado, e de buena manera de buenas costumbres, e sepa leer, e escrivir, tambien en Latin, como en Romanze.* Non videtur Rex Alphonsus solùm voluisse, ut Secretarius Latinè nôrit scribere, sed loqui etiam: id enim apprimè utile est ei, quem cum omni Nationum genere agere oportet. Et hoc præsertim tempore, postquam Monarchia Hispanica per Provincias, & Regna extera longiùs dilatata fuit illud valde necessarium est, ob frequens literarum Latinarum commercium.

§. Verùm nihil magis essentiale & proprium Secretario, quàm Secretum, unde & nomen invenit, ut eo audito continuo obligationem suam sibi in memoriam reduceret. Lingua & calamus periculosa cordis instrumenta sunt, & per illa forâs se prodit, aut levitate judicii, mysteriorum incapaces, aut ex inani aliqua gloria, dum nimirum Secretarii magnarum rerum quasi depositarii videri cupiunt, aut intelligentes, loquendo de illis, scribendove ad eos, qui Ministri non sunt. Atque adeò Secretarii munere fungi iste non poterit, qui tam modestus non fuerit, ut audire potiùs malit, quàm loqui, eundem semper vultum præ se ferendo, siquidem & in hoc legi potest, quod curæ illius & expeditioni commissum fuerit.

a l. 4. tt. 9. p. 2.

S Y M-

SYMBOLUM LVII.



HOROLOGII rotulæ tanto tamque occulto volvuntur silentio, ut nec videas eas, nec audias; & licet ab iisdem totum pendeat artificium, sibi tamen hoc minimè attribuunt, sed motum suum accommodant indici, qui solus horas distinguit,

& indicat, seséque palàm omnibus ostentat dimensi temporis auctorem & regulam. Talis concordia mutua, & consensio sit oportet inter Principem & eos, qui ipsi à consiliis sunt. Istos adhibere, perutile est: nam (ut rectè dixit Rex Alphonsus Sapiens) a *el Emperador, y el Rey maguer sean grandes Señores, non puede fazer cada uno dellos mas, que un Ome,* & Status alicujus gubernatio multis indiget viris, at tam modestis, & ab omni arrogantiâ alienis, ut ex iis, quæ statuta fuerint, nihil suo tribuant consilio, sed solius Principis. Laboris socii sint, non potentiæ. Ministri, non Imperii consortes. Sciant Principem absque iis imperare posse, se verò absque illo minimè. Vbi Majestatem suam potentiamque exercere poterit sine opis alterius adminiculo, se solo id agat. In Ægypto, ubi efficacior est caloris vis, cœlum animalia perfecta absque alterius concursu procreat. Si Princeps omnia cum aliis conferat, Consultator erit potiùs, quàm Princeps. Perit Principatus vis, nisi rerum summa ad unum *b* revocetur. Monarchia à cæteris gubernandi rationibus in eo distinguitur, quòd unus solus imperet, obediant alii, & si permiserit Prnceps, ut plures præcipiant, non Monarchia erit, sed Aristocratia. Vbi imperant multi, nemo imperat. Spiritus sanctus pœnæ & castigationis loco id *c* habet, & contrà benedictionem interpretatur, si penes unum solum imperium *d* sit. Quod si Ministri Principem tam ignavum esse animadverterint, ut alios sinat regere maximam sibimet auctoritatem arrogant. Augescit inter eos superbia & æmulatio. Quilibet è pallio Regio detrahit aliquid, adeoque penitus tandem in frusta distrahitur. Plebs confusa inter tot Dominos

a L. 12. tt. 1. p. 2. b *Neve Tiberius vim Principatus resolveret, cuncta ad Senatum vocando, eam conditionem esse imperandi, ut non aliter ratio constet, quam si uni reddatur.* Tacit. lib. 1. Annal. c *Propter peccata terræ multi Principes ejus.* Prov. 28. 2. d *Et suscitabo super eas Pastorem unum qui pascat eas,* Ezech. 34. 23.

nos verum ac legitimum ampliùs non agnoſcit, & gubernationem contemnere incipit: nihil enim rectè geri exiſtimat, niſi quod à Principis ſui mente proficiſci credit, unde & vi remedium parat. Exempla funeſta ejus rei apud Hiſtoricos videre licet in amiſſione Regni, *a* & morte Garſiæ Galæciæ Regis, qui ne indicem quidem agere voluit, deſignando gubernationis motus; ſed ad unum aliquem, quem præ aliis charum habebat, remittebat omnia, qui unà cum Rege poſtea occiſus fuit. Regem Sanctium Luſitanum Regno exutum legimus, quòd in eo Regina potiùs, aliique famuli obſcuro loco nati imperarent. Idem Regi Henrico IV. accidit, quia in negotiis curandis tam erat negligens: ut eorundem expeditiones à Miniſtris datas, manu ſuâ ſubſcriberet antè, quàm eas legeret, aut ſciret etiam, quid in iis contineretur. Incommodis omnibus ſeſe Princeps objicit, qui ſine examine, ſine conſideratione id ſolum exequitur, quod ſtatuunt alii in ipſo enim tanquam in molli cerâ quilibet imprimit, quidquid deſiderat. Ita factum Claudio Imperatori, b *cui non judicium, non odium erat, niſi indita, & juſſa* Ipſius Principis, non Miniſtrorum humeris Deus Principatum *c* impoſuit; id quod haud obſcurè Sauli indicare voluit Samuel, quando uncto in Regem inſtruxit convivium, & de induſtriâ armum ex agno reliquum *d* porrexit. Attamen non velim Principem Cameli eſſe ſimilem qui cœcè oneri ſe inclinat; ſed opus eſt, ut humeros habeat oculatos, ſicut animalia illa in viſione Ezechielis; ut videant, & ſciant, quid in ſe *e* ſuſcipiant. Currum & aurigam Iſraëlis

X 7 Eliam

a Mar. Hiſt. Hiſp. cap. 8. lib. 9. *b* Tac. lib. 2. Annal. c *Factus eſt Principatus ſuper humerum ejus.* Iſa. 9. 6. d *Levavit autem cocus armum, & poſuit ante Saul: dixitque Samuel, ecce quod remanſit, pone ante te, & comede: quia de induſtria ſervatum eſt tib., quando populum vocavi.* 1. Reg. 9. 24. e *Et dorſa corum plena erant oculis.* Ezech. 1. 18. ſerm. lxx.

solertiâ, ut ipsius dispositioni & judicio tribuantur. Præsentia Principis, etsi nihil agat, aut aliò intendat, cautos tamen & sollicitos reddit Ministros. Vel nôsse duntaxat, omnes consultationes ad ejus pervenire manus, auctoritatem iis tribuit, licèt nec mutet eas, nec videat. Quid erit igitur, si interdum suismet lustrarit oculis, aut instructus secretò correxerit, & castigarit Ministrorum suorum errores, iisque metum injecerit. Si vel semel id fiat, semper erunt solliciti: persuadebunt enim sibi, eum videre omnia, aut certe solere inspicere. Consultent porrò in Consiliis de negotiis, & viris benè de Republicà meritis, quos ad munia publica & dignitates evehant; verùm ad ipsam Principem omnia perveniant oportet, ipsius manus sit, quæ decisiones & gratias denotet, neque facilè permittat, ut tanquam in Solari horologio umbræ ipsius (per has Ministros & Principi familiariores intelligo) eas indicent, & primùm in apertum proferant, adeoque sibi asscribi faciant: nam si in hoc existimatio defuerit, negotiorum peribit auctoritas, beneficia suam perdent gratiam, & Princeps contemptui erit, cui ea in acceptis referri oportebat. *a* Ob hanc caussam *inclinatio Senatus*, quâ in M. Hortalum propendebat, *incitamentum Tiberio fuit, quo promptius adversaretur, vehementerque increpuit b* Junium Gallionem præmia Prætorianis militibus proponentem. *velut coràm rogitans, quid illi cum militibus, quosneque dicta Imperatoris, neque præmia, nisi ab Imperatore accipere par esset.* Princeps non ideò invenератione est, quòd Princeps sit, sed quia ut Princeps mandat, castigat, remunerat. Si quid statuendum acerbiùs, si quæ pœnalis ferenda sententia, per Ministrorum manus id fiat; suam verò quantum fieri potest, Princeps celet. Illi populi indignationem, rigoris ac pœnæ odium sustineat, non *c* iste. De

Jove

a Tacit. lib. 2. Annal. *b* Idem lib. 6. Annal. *c Et honores ipse per se tribuere, pœnas autem per alios Magistratus, & judices irrogare* Arist. l. 5. Pol. c. 11.

Jove antiqui dicere solebant, quòd benignos solùm vibraret radios, qui absque cujusquam offensione mirarentur, ejusque potentiam ostenderent, alios verò per Deorum consilium. Ministri severi habeantur & duri; Princeps benignus & clemens audiat. Illorum est accusare,& condemnare; Principis absolvere,& veniam concedere. Emanuel Lusitaniæ Rex gratias agebat cuidam,quòd argumenta quædam reperisset, quibus reum capitis morti posset eripere. Alius item Lusitaniæ Rex Joannes Tertius quæstioni cuidam criminali præsens aderat,cumque sententiis rogatis, paria essent tum absolventium, tum condemnantium suffragia, solumque ipsius exspectaretur, fertur respondisse; *Quod hunc morti adjudicavertis justissimè factum arbitror, cuperemque alii omnes in eandem ivissent sententiam. Ego tamen absolvendum eum censeo,nequis dicat,Regis suffragio subditum capite damnatum esse.* Ad subditos conservandos Princeps creatus est, & nisi illius caussa fiat, vitam eripere nemini debet.

§.Horologii index ad rotularum artificium nihil confert, sed eas operari sinit, & motus solùm earumdem denotat.Ita Carolo Quinto Imperatori videbatur agendum esse Principi cum suis Consiliariis,ut iis nimirum consultationes relinqueret, neq; his facilè se coràm ingereret. Quod documentum etiam filio suo dedit Philippo Secundo: præsentia enim libertatem impedit, & ansam dare solet adulationi. Et tametsi in majoris momenti negotiis præsentia Principis perquam utilis videatur, eò quòd non æquè animum instruant consultationes lectæ, ac coràm habitæ; in quibus plurima addiscet,& negociis incipiet affici; perspectis naturis & finibus eorum, qui ipsi à consiliis sunt. Verum in declarandâ suâ mente admodum cautum oportet esse Principem, ne fors eandem adulatio sequatur, aut veneratio, aut metus. Quæ caussa fuit, cur Piso accusato Marcello,quòd sublato capite statuæ Augusti, suam erexisset, sententiam rogatus Tiberio dice-

quæ officia Viros desiderant in obsequio divino, & amore in Principem ferventes;instructos à scientia, ad rectè judicandum, à prudentia, & admonendum; à libertate, ad corripiendum; fortitudine, ad instruendum, proponendo Principi ante oculos (etsi cum gratiæ amittendæ periculo) injurias subditorum,& Regnorum pericula, non vero luto linendo (ut Ezechiel loquitur) hiantem parietem & ruinas *a* minitantem. Nonnulli Principes Confessariorum utuntur opera ad solam conscientiam expiandam; alii etiam in consultationibus ad Statum pertinentibus. Rationes politicas in utramque partem nunc non examino, illud solùm dico, conveniens judicatum in Hispania, ut Regis Confessarius interesset consiliis, tum ut decisiones ex conscientiæ præscripto dirigeret,iisque pondus adderet, tum ut gubernationis quasi factus consors, corrigeret Principem, si quâ in re suo muneri is deesset: aliqui enim optimè nôrunt peccata, quæ admittunt, ut homines;at non ea, quæ peccant, ut Principes,licèt graviora illa sint, quæ ad officium eorum pertinent, quàm ea quæ ad ipsam personam.

§. Nec expedire solùm videtur, ut Confessarius consilio Statûs intersit, sed alii etiam Prælati aut personæ Ecclesiasticæ in Dignitatibus constitutæ, & ut auctoritate sua, atque eruditione, qua valent plurimùm, Regni consultationibus assistant: sic enim magis unirentur inter se ad conservationem & defensionem totius corporis duo illa brachia, spirituale scilicet, & temporale. Reges Gothi de rebus maximis conferebant cum Prælatis, qui in conciliis Toletanis in unum convenerant.

§. Quod dictum de Confessariis, de Concionatoribus quoque debet intelligi,qui tubæ sunt *b* veritatis,

a Illi autem liniebat eum luto absque paleis. Ezech. 13.10.
b Clama,nec cesses, quasi tuba exalta vocem tuam. Is. 58.1.

tis,& interpretes Deum inter & *a* homines,in quorum ore *b* verba sua posuit. Cum illis valde cautè oportet agere Principem, tanquam cum canalibus quibusdam,per quos fluentà doctrinæ aut salutaris, aut noxiæ derivantur ad populum.Ab iis plebs dependet,suntque instrumenta peridonea ad illam aut concitandã, aut componendam;uti in seditionibus Catalaniæ,& Lusitaniæ compertum fuit.Fervor eorum & zelus inreprehendendis vitiis, exerere sese potissimùm solet contra eos,qui aliis præsunt, & ex levibus indiciis facilè istud penetrat populus, quia naturâ suâ erga Ministros minùs benè afficitur.Unde fieri potest, ut gubernationis pereat auctoritas, & subditi minùs contenti sint; inde verò oriantur tumultus, & seditiones, præsertim quando culpantur, produnturque vitia Principum, contra officii sui obligationem commissa.Præstat igitur reprehensiones illas esse generales,absque eo,quòd ipsæ designentur personæ, quando scandalum non est publicum, aut præmissæ non fuerunt admonitiones Euangelicæ, aliæque circumstantiæ cum bono publico in trutinâ appensæ. Cum tali modestiâ reprehendit Deus in Apocalypsi nonnullos Episcopos, ut primâ fronte iis abblandiri, immò etiam adulari cuipiam videri *c* posset. Neminem Christus offendit ex cathedra:reprehensiones ipsius fuerunt generales, & quando ad particulares descendit, non ut concionator, sed ut Rex locutus videtur. Pro concione dici non debet, quod in angulis platearum interdicitur, & punitur; quâ in re falli solet zelus, aut quia nimius est,aut quia eum excæcat applausus imperitæ multitudinis, quæ frequens concurrere solet, ad audiendos defectus Principis aut Magistratus.

SYM-

a Pro hominibus constituitur in iis,quæ sunt ad Deum Heb. 5.1. *b Ecce dedi verba mea in ore tuo.* Ier. 1.9 *c Novi opera tua,& fidem,& charitatem tuam,& ministerium, & patientiam tuam, & opera tua novissima plura prioribus;Sed habeo adversus te pauca.* Apoc.2.19.& 20.

SYMBOLUM LVI.



AB intelligentia, non à calamo est Secretarii officium. Si ad id sufficeret bellè pingere literas, optimi Secretarii Typographi forent. Illius est de rebus consultare, eas disponere, & ad perfectionem adducere. Dextera manus est voluntatis

Prin-

Principis, & gubernationis ejus instrumentum, index denique, quo decreta sua consignat, atque uti dixit a Rex Alphonsus Sapiens, *el Chanciller* (ejus loco nuncSecretarius est) *es el segundo Official de casa de Rey, de aquellos, que tienen oficios de poridat. Ca bien asi como el Capellan* (deSacellano Majori loquitur, qui tunc Regi à confessionibus erat) *es medianero entre Dios, e el Rey spiritualemente en fecho de su anima: otro si lo es el Chanciller entre el, e los Omes.* Perparum proderit, in Consiliis prudentes institutas fuisse consultationes, si qui disponere eas debet, errorem committat. Consiliarii suas dicunt sententias, Princeps per Secretarium suum animam iis tribuit, & unum aliquod verbum hic, aut ibi opportunè positum, negotiorum formam immutat, haud secus atque in picturis exigua aliqua umbra, aut levis penicilli ductus efficit, ut ad vivum exemplar accedant propiùs, aut ab eo longiùs abeant. Consilium ideam fabricæ negotii alicujus disponit, Secretarius inde normam concinnat, in qua si erretur, ipsum quoque ædificium secundùm illam constructum vitiosum erit. Ut istud Emblemate præsenti subjiciam oculis, calamus illius circinus simul est, quia non solùm in chartam referre debet, sed mensurare etiam, & perficere, quæ statuta fuerunt, metiri occasiones & tempora, ne aut citiùs, aut tardiùs, ac oportet, fiat executio; officium ita conjunctum cum munere Principis, ut si negotia ferrent, alteri committi nequaquam deberet: nam si pars Majestatis non sit, quædam saltem illius est reflexio. Illud, opinor, Cicero innuebat, cùm Proconsulem, qui tum Asiæ Provinciam procurabat his verbis admoneret: b *Sit annulus tuus* (quo nomine Secretarium intellige) *non ut vas aliquod, sed tanquam ipse tu; non Minister alienæ voluntatis, sed testis tuæ.* Ministri alii in uno solo munere Principem referunt; Secretarius in omnibus. In aliis sufficit scientia rerum iis commissarum; in

a L. 4. tt. 9. p. 2. b Cic. Epist. 1. ad Quinct. Frat.

hoc cognitio requiritur,& experientia aliqua communis, & specialis artium omnium tam belli, quàm pacis. Errata illorum in una sunt materia; horum verò in omnibus, occulta tamen, & quæ posteà Consiliis imputantur; quemadmodum gravati morbi errores Medicorum in applicandis remediis. Cum malis Ministris poterit Princeps in negotiis suis efficere aliquid, at non cum imperito Secretario, Stomachus est, ubi digeruntur negotia, & si concocta malè inde prodeant,caduca erit & brevis vita gubernationis. Repetantur memoria tempora retrò præterita, & statim apparebit, nullumunquam statum ritè & feliciter gubernatum fuisse,nisi eum, qui insignes habuit Secretarios. Quid refert, optimè statuere Principem, si Secretarius malè illud disponat, neque cum judicio ponderet, aut cum prudentiâ observet aliquas circumstantias à quibus dependere solent negotia?Si prudentia illi desit, non sufficit, quòd certas quasdam scribendi formulas teneat: vix ullum enim est negotium, cui alterius exemplar aptari queat. Omnia cum tempore, aliisque accidentibus formam mutant & naturam. Habent Pharmacopœi remedia diversa à variis præscripta Medicis, pro diversis morborum curis? verùm gravissimi fierent errores, si ipsi Medicinæ imperiti eas applicarent ægritudinibus absque notitiâ caussarum, constitutionis infirmi, temporis, aliarumque circumstantiarum, quas usas observavit, & prudens ratio expendit, ac speculatio.Idem negotiumaliter præscribi debet ad Ministrum phlegmaticum, aliter ad cholericum: aliter ad timidiorem, aliter ad audaciorem. Utrosque illi instruere debent, quomodo cruanda negotia, & expedienda sint. Quid Secretaria aliud sunt, quàm scholæ quædam, è quibus insignes Ministri prodeunt? Ex iis, qusi ipsi usu & experientiâ observant, omnes rectam gubernandi rationem edocere poterunt. Ibi notare oportet, quæ rectè fiant,quæ secus.E quibus omnibus facilè conficitur, quan-

quanti interſit ad utilitatem publicam, tales eligi Secretarios, qui optimis Naturæ donis inſtructi ſint, Magni illi Dei Miniſtri aut Secretarii, quos Euangeliſtas dicimus in Apocalypſi adumbrantur per quatuor animalia alata, intùs ac foris oculis *a* plena, & pennæ quidem velocitatem & executionem ingenii denotant: oculi exteriores, accuratam omnium notitiam: interiores, eorundem contemplationem: tam intenti operi,ut nec noctu, nec interdiu quietem *b* caperent: tam obligationi ſuæ invigilantes, ut Ezechiele teſte, ſemper calamo, & chartæ *c* intenderent; conformes in omnibus,& uniti ipſi divinæ menti& ſpiritui,à quo nullâ in re *d* diſcedebant.

Atque ut hæc Secretariorum electio rectè poſſit inſtitui, operæ prætium foret, certos quoſdam, qui ad id viderentur idonei,primùm exercere in variis miniſteriis atque officiis; quod fieri poterit,ſi PrincepsLegatis ſuis,aut majoribus Miniſtris eos adjungat Secretarios, qui ingenio valent rerum capaci cum Latinæ linguæ peritiâ,eorumque probet induſtriam extra ſuum Regnum in variis officiis;poſtea verò ad aulæ ſecretaria eos evocet, ubi Miniſtros agant, ſeque perficiant, ut eſſe poſſint Secretarii Statûs, aliorumque conſiliorum, ut Cuſtodes item ærarii, Commiſſarii, quorum notitiæ & experientiæ plurimùm conferunt ad benè gubernandum, & expedienda negotia. Atque ita evitabitur mala Secretariorum electio, qualis plerumque à Miniſtris fieri aſſolet,eorum operâ utentibus, quos jam antè habebant, quique ordinariè minùs ad id munus ſunt idonei, eò quòd eos ferè eligere ſoleant, qui elegantius pingunt literas, non qui ſcientiâ

 præſtant.

a *Singula eorum habebant alas ſenas: & in circuitu, & intus plena oculis.* Apoc. 4. 8. b *Et requiem non habebant die ac nocte.* Apoc. 4. 8. c *Facies eorum & pennæ eorum extentæ deſuper.* Ezech. 1. 11. d *Vbi erat impetus Spiritus, illic gradiebantur.* Ezech. 1. 12.

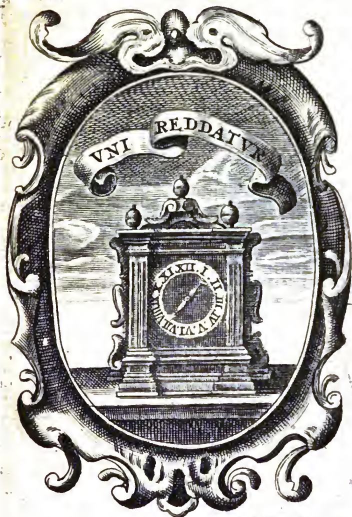
præstant. Unde fit, ut plus obsit Principi Minister aliquis bonus; qui imperitum habet Secretarium, quàm Minister aliquis malus, cui bonus est Secretarius. Accedit illud etiam, quòd si Secretarius ab ipso legatur Principe, à quo ulteriorem sperat fortunam majori cum studio Ministri suis invigilabunt officiis, magisque attenti erunt ad munerum suorum obligationem, & bonam administrationem fortunarum Principis. Rex Alphonsus Sapiens cùm probè sciret, quantum in bono aliquo Secretario esset positum, dixit aliquando, a *que debe el Rey escoger tal ome para esto, que sea debuen linaje e aya buen seso natural: e sea bien razonado, e de buena manera de buenas costumbres, e sepa leer, e escrivir, tambien en Latin, como en Romanze.* Non videtur Rex Alphonsus solùm voluisse, ut Secretarius Latinè nôrit scribere, sed loqui etiam: id enim apprimè utile est ei, quem cum omni Nationum genere agere oportet. Et hoc præsertim tempore, postquam Monarchia Hispanica per Provincias, & Regna extera longiùs dilatata fuit illud valde necessarium est, ob frequens literarum Latinarum commercium.

§. Verùm nihil magis essentiale & proprium Secretario, quàm Secretum, unde & nomen invenit, ut eo audito continuo obligationem suam sibi in memoriam reduceret. Lingua & calamus periculosa cordis instrumenta sunt, & per illa foràs se prodit, aut levitate judicii, mysteriorum incapaces, aut ex inani aliqua gloria, dum nimirum Secretarii magnarum rerum quasi depositarii videri cupiunt, aut intelligentes, loquendo de illis, scribendove ad eos, qui Ministri non sunt. Atque adeò Secretarii munere fungi iste non poterit, qui tam modestus non fuerit, ut audire potiùs malit, quàm loqui, eundem semper vultum præ se ferendo, siquidem & in hoc legi potest, quod curæ illius & expeditioni commissum fuerit.

a l. 4. tt. 9. p. 2.

S Y M-

SYMBOLUM LVII.



HOROLOGII rotulæ tanto tamque occulto volvuntur silentio, ut nec videas eas, nec audias; & licet ab iisdem totum pendeat artificium, sibi tamen hoc minimè attribuunt, sed motum suum accommodant indici, qui solus horas distinguit,

& indicat, seséque palàm omnibus ostentat dimensi temporis auctorem & regulam. Talis concordia mutua, & consensio sit oportet inter Principem & eos, qui ipsi à consiliis sunt. Istos adhibere, perutile est: nam (ut rectè dixit Rex Alphonsus Sapiens) a *el Emperador, y el Rey maguer sean grandes Señores, non puede fazer cada uno dellos mas, que un Ome*, & Status alicujus gubernatio multis indiget viris, at tam modestis, & ab omni arrogantiâ alienis, ut ex iis, quæ statuta fuerint, nihil suo tribuant consilio, sed solius Principis. Laboris socii sint, non potentiæ. Ministri, non Imperii consortes. Sciant Principem absque iis imperare posse, se verò absque illo minimè. Vbi Majestatem suam potentiamque exercere poterit sine opis alterius adminiculo, se solo id agat. In Ægypto, ubi efficacior est caloris vis, cœlum animalia perfecta absque alterius concursu procreat. Si Princeps omnia cum aliis conferat, Consultator erit potiùs, quàm Princeps. Perit Principatus vis, nisi rerum summa ad unum *b* revocetur. Monarchia à cæteris gubernandi rationibus in eo distinguitur, quòd unus solus imperet, obediant alii, & si permiserit Prnceps, ut plures præcipiant, non Monarchia erit, sed Aristocratia. Vbi imperant multi, nemo imperat. Spiritus sanctus pœnæ & castigationis loco id *c* habet, & contrà benedictionem interpretatur, si penes unum solum imperium *d* sit. Quod si Ministri Principem tam ignavum esse animadverterint, ut alios sinat regere maximam sibimet auctoritatem arrogant. Augescit inter eos superbia & æmulatio. Quilibet è pallio Regio detrahit aliquid, adeoque penitus tandem in frusta distrahitur. Plebs confusa inter tot Domi-

nos

a L. 12. tt. 1. p. 2. b *Neve Tiberius vim Principatus resolveret, cuncta ad Senatum vocando, eam conditionem esse imperandi, ut non aliter ratio constet, quam si uni reddatur.* Tacit. lib. 1. Annal. c *Propter peccata terræ multi Principes ejus.* Prov. 28. 2. d *Et suscitabo super eas Pastorem unum qui pascat eas.* Ezech. 34. 23.

nos verum ac legitimum ampliùs non agnoscit, & gubernationem contemnere incipit: nihil enim rectè geri existimat, nisi quod à Principis sui mente proficisci credit, unde & vi remedium parat. Exempla funesta ejus rei apud Historicos videre licet in amissione Regni, *a* & morte Garsiæ Galæciæ Regis, qui ne indicem quidem agere voluit, designando gubernationis motus; sed ad unum aliquem, quem præ aliis charum habebat, remittebat omnia, qui unà cum Rege postea occisus fuit. Regem Sanctium Lusitanum Regno exutum legimus, quòd in eo Regina potiùs, aliique famuli obscuro loco nati imperarent. Idem Regi Henrico IV. accidit, quia in negotiis curandis tam erat negligens: ut eorundem expeditiones à Ministris datas, manu suâ subscriberet antè, quàm eas legeret, aut sciret etiam, quid in iis contineretur. Incommodis omnibus sese Princeps objicit, qui sine examine, sine consideratione id solum exequitur, quod statuunt alii in ipso enim tanquam in molli cerâ quilibet imprimit, quidquid desiderat. Ita factum Claudio Imperatori, b *cui non judicium, non odium erat, nisi indita, & jussa* Ipsius Principis, non Ministrorum humeris Deus Principatum *c* imposuit; id quod haud obscurè Sauli indicare voluit Samuel, quando uncto in Regem instruxit convivium, & de industriâ armum ex agno reliquum *d* porrexit. Attamen non velim Principem Cameli esse similem qui cœcè oneri se inclinat; sed opus est, ut humeros habeat oculatos, sicut animalia illa in visione Ezechielis; ut videant, & sciant, quid in se *e* suscipiant. Currum & aurigam Israëlis

X 7 Eliam

a Mar. Hist. Hisp. cap. 8. lib. 9. *b* Tac. lib. 2. Annal. c *Factus est Principatus super humerum ejus.* Isa. 9. 6. d *Levavit autem cocus armum, & posuit ante Saul: dixitque Samuel, ecce quod remansit, pone ante te, & comede: quia de industriâ servatum est tib., quando populum vocavi.* 1. Reg. 9. 24. e *Et dorsa eorum plena erant oculis.* Ezech. 1. 18. serm. lxx.

Eliam vocabat *a* Eliseus, quòd onus gubernationis sustineret, ac regeret. Principis nomen haud meretur, quisquis per seipsum jubere nescit, aut contradicere;ut in Vitellio videre licuit, qui *neque jubendi, neque vitandi potens,non jam Imperatori,sed tantum belli caussa erat.* Quam ob rem non solius indicis officium in regendo horologio obire debet Princeps, sed inquietis etiam, quæ mensuram modumque dat rotularum motui, ab illo siquidem totum negotiorum dependet artificium.

Neque tamen illud nunc contendo, ut *Princeps Pratoris,* Consiliarii, aut Præsidis *partes sustineat: majus aliquid & excelsius* ab eo *postulatur.* Si ad omnia attendere vellet animum, pro rebus majoris momenti tempus illi non suppeteret. *I asi debe haver(* verba sunt Alphonsi Regis) *Omes sabidores, e entendidos,i leales, e verdaderos,que le ayuden, e le sirvan de fecho en aquellas cosas,que son menester para sub Consejo,e para fazer justicia.e derecho à la gente;ca el solo no podria ver, nin lebrar todas las cosas, porque ha menester por fuerza ayuda de otros, en quien se fie.c.* Ipsius est Ministris uti, velut gubernandi instrumentis, eosque operari finere; sic tamen ut attendat ad ea, quæ agunt, cum directione aliquâ superiore magis minusve immediatâ, aut assistente, pro ut negotiorum ratio postulaverit. Quæ Ministrorum sunt propria, ipsi Ministri peragant. Quæ ad Principis pertinent officium, de iis solus Princeps statuat. Ea de caussa Tiberius b *Senatum per literas castigabat, quod cuncta curarum ad se rejicerent.* Curæ Principis graviores turbari non debent consultationibus levioribus, si absque Majestatis læsione à Ministro e*æ* decidi possint. Quapropter e *Sanquinius Maximus e Consularibus oravit Senatum, ne curas Imperatoris conquisitis insuper acerbitatibus augerent: sufficere ipsum statuendis remediis.* Quòd si Princeps semel Ministro

a *Eliseus autem videbat,& clamabat:Pater mi,Pater mi, currus Israel, & auriga ejus.* 4. Reg. 2.12 *b* Tac.l.3. Ann. *c* l.3.tt.1.p.2. *d* Tac.l.3.Ann. *e* ibid.l.6.Ann.

Miniſtro alicui, ejus prudentiæ & fidei confiſus, negotium aliquod commiſerit, totum eidem poſtea derelinquat. Poſtquam Deus Adamum totius terræ Dominum conſtituiſſet, adduxit ad eum univerſa animantia, & volatilia cæli, ut nomina iis imponeret, nec Deus id ſibi reſervari a voluit. Pari ratione aliis relinquere debet Princeps curas, & labores ordinarios: caput enim officiis manuum, aut pedum minimè ſeſe occupat, neque navarchus vilioribus ſe impendit miniſteriis, ſed in puppi ſedens navim gubernat quieta manus agitatione, qua plus efficit, quàm omnes alii.

§. Quòd ſi Princeps ob ætatem aut teneram, aut ingraveſcentem, aut naturam aliàs ad gubernandum minùs idoneam negotiorum directioni intendere nequeat, alium adjutorem aſciſcat: minus enim eſt incommodi, alterius uti opera, quàm per ſeipſum errare in omnibus. Primi anni Imperii Neronis felices fuêre, quòd viros bonos adhiberet in conſilium; poſteà verò cùm ſolus peragere negotia voluit, ſemetipſum perdidit. Rex Philippus Secundus, cùm videret ob ſenectam, aliaſque corporis imbecillitates ſe ad Imperium minùs habilem reddi, fidis quibuſdam, expertiſque Miniſtris uſus fuit.

Verùm tum etiam, cùm neceſſitas ea fuerit, non decet Principem omnem omnino negotiorum curam deponere, quantumvis intelligentes ſint Miniſtri & fidi: corpus enim politicum naturis eſt ſimile, quibus, ſi calor animæ nativus defuerit, nulla ſufficiunt remedia, nullæ induſtriæ ad conſervandas illas, & ſuſtentandas, ne intereant. Anima Reipublicæ ſuæ Princeps eſt, quare ut illa vivat, neceſſe eſt, ut hic membris ſuis, & organis aliquo modo præſtò ſit. Si omnino non poſſit, illud curet ſaltem, ut ipſemet videatur audire omnia, & oculis cernere, tantâ ſolertiâ,

a *Formatis de humo cunctis animantibus terræ, & univerſis volatilibus cæli; adduxit ea ad Adam, ut videret, quid vocaret ea.* Gen. 2. 19.

ſolertiâ, ut ipſius diſpoſitioni & judicio tribuantur, Præſentia Principis, etſi nihil agat, aut aliò intendat, cautos tamen & ſollicitos reddit Miniſtros. Vel nôſſe duntaxat, omnes conſultationes ad ejus pervenire manus, auctoritatem iis tribuit, licèt nec mutet eas, nec videat. Quid erit igitur, ſi interdum ſuiſmet luſtrarit oculis, aut inſtructus ſecretò correxerit, & caſtigarit Miniſtrorum ſuorum errores, iiſque metum injecerit. Si vel ſemel id fiat, ſemper erunt ſolliciti: perſuadebunt enim ſibi, eum vidère omnia, aut certe ſolere inſpicere. Conſultent porrò in Conſiliis de negotiis, & viris benè de Republicà meritis, quos ad munia publica & dignitates evehant; verùm ad ipſam Principem omnia perveniant oportet, ipſius manus ſit, quæ deciſiones & gratias denotet, neque facilè permittat, ut tanquam in Solari horologio umbræ ipſius (per has Miniſtros & Principi familiariores intelligo) eas indicent, & primùm in apertum proferant, adeoque ſibi aſſcribi faciant: nam ſi in hoc exiſtimatio defuerit, negotiorum peribit auctoritas, beneficia ſuam perdent gratiam, & Princeps contemptui erit, cui ea in acceptis referri oportebat. *a* Ob hanc cauſſam *inclinatio Senatus*, quâ in M. Hortalum propendebat, *incitamentum Tiberio fuit, quo promptius adverſaretur, vehementerque increpuit b* Junium Gallionem præmia Prætorianis militibus proponentem. *velut coràm rogitans, quid illi cum militibus, quosneque dicta Imperatoris, neque præmia, niſi ab Imperatore accipere par eſſet.* Princeps non ideò in veneratione eſt, quòd Princeps ſit, ſed quia ut Princeps mandat, caſtigat, remunerat. Si quid ſtatuendum acerbiùs, ſi quæ pœnalis ferenda ſententia, per Miniſtrorum manus id fiat; ſuam verò quantum fieri poteſt, Princeps celet. Illi populi indignationem, rigoris ac pœnæ odium ſuſtineat, non *c* iſte. De

Jove

a Tacit. lib. 2. Annal. *b* Idem lib. 6. Annal. *c Et honores ipſe per ſe tribuere, pœnas autem per alios Magiſtratus, & judices irrogare* Ariſt. l. 5. Pol. c. 11.

Jove antiqui dicere solebant, quòd benignos solùm vibraret radios, qui absque cujusquam offensione mirarentur, ejusque potentiam ostenderent, alios verò per Deorum consilium. Ministri severi habeantur & duri; Princeps benignus & clemens audiat. Illorum est accusare,& condemnare; Principis absolvere,& veniam concedere.Emanuel Lusitaniæ Rex gratias agebat cuidam,quòd argumenta quædam reperisset, quibus reum capitis morti posset eripere. Alius item Lusitaniæ Rex Joannes Tertius quæstioni cuidam criminali præsens aderat,cumque sententiis rogatis, paria essent tum absolventium, tum condemnantium suffragia, solumque ipsius exspectaretur, fertur respondisse; *Quod hunc morti adjudicavertis justissimè factum arbitror, cuperemque alii omnes in eandem ivissent sententiam. Ego tamen absolvendum eum censeo,nequis dicat,Regis suffragio subditum capite damnatum esse.* Ad subditos conservandos Princeps creatus est, & nisi illius caussa fiat, vitam eripere nemini debet.

§.Horologii index ad rotularum artificium nihil confert, sed eas operari sinit, & motus solùm earumdem denotat.Ita Carolo Quinto Imperatori videbatur agendum esse Principi cum suis Consiliariis,ut iis nimirum consultationes relinqueret, neq; his facilè se coràm ingereret. Quod documentum etiam filio suo dedit Philippo Secundo: præsentia enim libertatem impedit, & ansam dare solet adulationi. Et tametsi in majoris momenti negotiis præsentia Principis perquam utilis videatur, eò quòd non æquè animum instruant consultationes lectæ, ac coràm habitæ; in quibus plurima addiscet,& negociis incipiet affici; perspectis naturis & finibus eorum, qui ipsi à consiliis sunt. Verum in declarandâ suâ mente admodum cautum oportet esse Principem, ne fors eandem adulatio sequatur, aut veneratio, aut metus.Quæ caussa fuit, cur Piso accusato Marcello,quòd sublato capite statuæ Augusti, suam erexisset, sententiam rogatus Tiberio

dice-

diceret: a *quo loco censebis Cæsar? si primus, habeo quod sequar: si post omnes, vereor, ne imprudens dissentiam:* Quamobrem laudatum etiam fuit ejusdem Imperatoris decretum quo b *exemit Drusum* filium suum *Consulem designatum dicenda primo loco sententia, ne cæteris adsentiendi necessitas fieret.* Ingens istud periculum est sed nec minus commodi ex eo, si Princeps nec antè, nec post in consultationibus suum aperiat animum: ita enim majori cum secreto consilium illud suo tempore exequi poterit, quod videbitur optimum. Henricus Lusitaniæ Rex tantâ cum prudentiâ negotia proponebat in Consilio, ut neque è verbis, neque ex ipso vultu agnosci posset: quo animus ejus inclinaret. Vnde & nata consuetudo, quòd Præsides & vice-Reges in Consiliis suffragia non ferant, quæ antiquissima est, Ætolis quondam usitata.

At enimverò in casu, quo Princeps approbationem potiùs cuperet, quàm consilium, poterit antè animum prodere, & suam manifestare opinionem; semper enim videbit, multorum posteà in eandem conspirare suffragia, aut quia placere cupiunt, aut quia facilè ejus sequimur nutum, qui imperat.

§. In belli negotiis, tum præsertim, cùm Princeps illo tenetur implicatus ob rationes jam dictas valde expedit ipsum consultationibus præsentem interesse, ut hâc suâ præsentia firmet, atque illico, quæ sapienter statuta fuerint, possit exequi; neve interim fortè, dum de illis ad ipsum refertur, è manibus elabatur occasio. Illud tamen Principem scire velim, multos esse Consiliarios, qui coram Principe fortes videri cupiunt, magisque animosi, quàm prudentes; atque adeò temeraria interdum suggerunt consilia, licèt ordinariè ipsi ea non soleant exequi, immò vel maximè præ aliis periculum fugiant. Exemplum in iis fuit, qui Vitellio auctores fuerant, ut arma susciperet,

a *sed*

a Tac.lib.1.Annal. b Idem lib.3.Annal.

a sed quod in ejusmodi rebus accidit, Consilium ab omnibus datum est, periculum pauci sumptere.

§. Quæstio frequens est inter Politicos, deceatne Principem in ipsis præsidere tribunalibus ad justitiam exercendam. Et sanè gravis nimirùm videtur occupatio, qua tempus perderetur necessarium pro negotiis politicis, & administranda Republica, quamvis Tiberius b *nec Patrum in Senatu cognitionibus satiatus, judiciis adsidebat in cornu tribunalis.* Rex Ferdinandus Sanctus coràm in judiciis præsens aderat, audiebat, & defendebat pauperes, & imbecilliores adversùm potentiores tutabatur. Rex Alphonsus Sapiens instituit, ut Rex ipse viduarum & orphanorum caussas judicandas sibi sumeret, *porque mayor el Rey es tenudo de guardar todos los de su tierra senaladamente lo debe fazer à estos, porque son asi, como desemparados, e mas sin consejo, que los otros.* Salomoni insignem peperit auctoritatem magnum ejus judicium, quo caussas c decidebat; & Israëlitæ Regem postulabant, qui sicut apud alias Nationes receptum erat, jus iis d diceret. Sola Principis præsentia bonos efficit e Judices, & sola ejusdem potestas infirmiores tueri f potest. Præcipua caussa, cur Deus Davidem in Regem elegerit, illa fuit, quòd qui oviculas suas dentibus ac unguibus Leonis eripuisset, optimè nôsset pauperes adversùm g potentiores defendere. Tam grata & accepta Deo est ista cura, ut propter eam solam adpromiserit Principi, deleturum se reliqua ejus peccata,

a Tacit. lib. 3. Annal. b Idem lib. 1. Annal. c *Audivit itaque omnis Israël judicium, quod judicasset Rex: & timuerunt Regem, videntes sapientiam Dei esse in eo ad faciendum judicium.* 3. Reg. 3. 28. d *Constitue nobis Regem, ut judicet nos, sicut & universa habent Nationes.* 1. Reg. 8. 5. e *Rex, qui sedet in solio judicii dissipat omne malum intuitu suo.* Prov. 20. 8. f *Tibi derelictus est pauper: orphano tu eris adjutor.* Ps. 9. 14. g *Persequebar eos, & percutiebam, eruebamque de ore eorum,* 1. Reg. 17. 34.

cata, & usque ad candorem nivis eum *a* emundaturum. Quare diffiteri non possum, hanc præcipuam esse partem muneris Regii, cui tamen satisfieri puto, si bonos Justitiæ Ministros eligat, attendatque deinde sedulò, quomodo munus suum isti impleant; cæterum sufficiet, quòd subinde in caussis gravioribus (graviores autem voco, quæ à potentia possunt opprimi) suffragiis ferendis ipse intersit, aut certè, ut Judices semper in metu sint, ne fortè ex occulto aliquo tribunalis loco singulorum dicta & sententias observet. In eum finem Judices omnes Madriti versantur in Palatio Regio, & in aulis, ubi judicia exercentur; fenestræ sunt, per quas sua Majestas secretò solet attendere: perinde ut apud Magnum Turcarum Imperatorem in certo loco judiciis deputato (quem ipsi *Divan* vocant) fieri assolet, ubi Judices de negotiis conferunt, quoties ita videtur ab ipso audiri possunt per fenestram quandam holoserico rubro coopertam.

§. Atqua hermonia ista horologii, & concordia mutua rotularum cum indice exteriore, qui horas designat, haud obscurè elucet etiam in regimine Monarchiæ Hispanicæ tam bene instituto, ut Regna & Provincias, quas Natura latè sejunxit, Prudentia inter se uniat. Omnes peculiare Consilium Madriti habent: ibi siquidem est Consilium Regni Castellæ, Aragoniæ, Lusitaniæ, Italicum, Belgicum, & Indiarum, quibus unus aliquis præsidet. In iis in deliberationem veniunt negotia omnia seu justitiæ, seu gratiæ, quæ ad unumquodque Regnum, seu Provinciam pertinent. Atque istæ consultationes ad ipsum Regem perveniunt, qui illud tandem statuit, quod maximè expedire judicaverit, eâ ratione, ut consilia veluti rotæ sint, sua Majestas verò index; aut illa sint nervi optici, per quos

a *Quærite judicium, subvenite oppresso, judicate pupillo, defendite viduam. Et venite, & arguite me, dicit Dominus: si fuerint peccata vestra, ut coccinum, quasi nix dealbabuntur.* Isa. 1. 17.

quos visuales species transmittuntur ad cerebrum; Rex verò instar sensus communis, qui illas discernit ac percipit, ferendo de iis judicium. Rebus igitur Monarchiæ sic constitutis, & suæ Majestati præsentibus, tantâ cum prudentiâ & quiete curantur singulæ, ut ab annis centum & ampliùs, à quo altiùs illa cœpit assurgere, vix ullus aliquis gravis error in eâ acciderit, quod tamen in corpore tam vasto, cujus partes tam dissitæ sunt inter se, proclive est fieri. Magis unita fuit Romanorum Monarchia, & pænè quotidie graves in eâ motus ac tumultus oriebantur: evidens sanè argumentum, hanc nostram fundamentis suis longè illi præstare, & à Viris fidei magis probatæ, majoris item judicii ac prudentiæ gubernari.

§. Quamobrem cùm summa rerum ad Principem tandem derivanda sit, decet omnino, ut non amore solùm, sed œconomiâ etiam Reipublicæ Pater sit, neq; satis esse ducat, si Consiliarios habeat, & Ministros, qui rerum satagunt; sed secretam prætereà earundem notitam sibi comparet, quâ se in omnibus dirigat; uti mercatores certo aliquo, & secreto libro, in quo commercia & negotiationes suas adnotant. Ejusmodi librum Augustus Imperator habeat, in quo a *opes publicæ continebantur, quantum civium, sociorumque in armis, quot classes, Regna, Provinciæ, tributa, & necessitates, ac largitiones, quæ cuncta suâ manu perscripserat.* Memoria experientiarum quasi quoddam depositum est, sed caducum & fragile, nisi à calamo juvetur qui illas in chartâ perennare faciat. Plurimùm addiscet, quisquis ea, quæ rectè facta fuerint, quæ secùs, memoriæ juvandæ caussa, in libellum retulerit. Quam diligentiam si adhibere neglexerit Serenitas Vestra, ad solium regium aliquando evecta, putaveritque nequaquam debere Majestatem regiam eò usque sese demittere, sed sufficere, si solâ suâ præsentia, non autem tantâ animi attentione Regnum moderetur, Ministro-

a Tacit. lib. 1. Annal.

ſtrorum arbitrio illud permittendo,facilè equidem mihi perſuadeo de optimâ conſtitutione, & ordine Monarchiæ hujus in conſiliis ſuis, & Tribunalibus fore,ut Serenitas Veſtra abſque graviori aliquo periculo dominationis ſuæ ſtadium decurſura ſit ; verùm tamen nihil erit aliud, quàm index ſolùm horologii,alienis rotulis agitatus, neque quicquam in ejus gubernatione elucebit eximium,& glorioſum; quemadmodum futurum eſſet, ſi (quod ſpero) Serenitas Veſtra Auguſtum imitata in certo aliquo libro, illas ipſas res adnotari fecerit quotannis, in quolibet Regno ſeparatim, adjectis etiam munitioribus locis, quæ à militari præſidio cuſtodiuntur : quos item Viros inſignes habeat, tam pro pacis, quàm belli muneribus,eorum qualitates, dotes,obſequia, aliaque ſimilia; notando inſuper memoriæ cauſſa negotia majoris momenti, quem ea eventum ſortita fuerint, quid actum in iis bene, quid erratum, & plura talia uſu obſervata, quæ ad ritè gubernandum poſſunt conducere. Ab hâc curâ & attentione proficiſcitur inſignis illa gubernationis harmonia in Societate Jesu, quam tantoperè omnes admirantur, ſiquidem ad Ordinis totius Generalem tertio quoque anno particulares fiunt relationes de rebus omnibus, aut præcipuis certè,quæ acciderunt, unà cum ſecretis perſonarum Catalogis; quia verò illæ ſenſim & cum tempore naturam, moresque mutant, quolibet triennio illi innovantur, præterquam quòd annis ſingulis ad eundem præſcribantur informationes quædam, non tam generales, ſed de iis ſolùm rebus, quas ipſum ſcire magis neceſſarium fuerit: quo fit,ut electiones plerumque bene eveniant, perſonarum capacitatem officiis optando, non contrà. Quòd ſi Principes ejuſmodi notas rerum perſonarumque haberent, non fallerentur toties in relationibus, conſultationibuſque : meliùs regnandi artem condiſcerent, ne in omnibus à Miniſtris dependere foret opus:majori cura ac ſollicitudine hi ſervirent

Prin-

Principi, quippe qui ſcirent, omnia ad illius pervenire notitiam, & ab eo adnotari, adeòque nunquam committerentur tam graves defectus, ut nunc fieri videmus, dum tempori non curantur, quæ ad bellum, aut pacem ſunt neceſſaria: Virtus denique metu ejuſmodi catalogorum incrementum caperet, & vitia decreſcerent. Nec ullam confuſionem parient ſummariæ illæ relationes præſertim ſi aliæ fiant manu ipſiuſmet Principis, aliæ per Miniſtros, qui principalia obeunt munera? aut Viros alios intelligentes, quibus tuto credi poteſt, quod ſincerè & accurate illas facturi ſint? Quare ſi, ut Cicero dixit, a *Senatori neceſſarium eſt noſſe Rempublicam, qui habeat militum, quid valeat ærario, quos ſocios illa habeat, quos amicos, quos ſtipendiarios, qua quiſque ſit lege, conditione, fœdere, &c.* Senatori, inquam, qui non niſi exigua gubernationis pars eſt, quantò magis iſta neceſſaria erunt Principi, cujus eſt ad univerſale bonum attendere? & ſi Philippus Macedoniæ Rex bis quotidiè prælegi ſibi voluit articulos fœderis cum Romanis initi: cur dedignabitur Princeps in uno aliquo libro inſpicere totum imperii ſui corpus redactum in compendium, contemplando nimirum in illo, velut in tabulâ quadam geographica, omnes ac ſingulas partes, quibus illud conſtat?

a Cicero.

SYM-

SYMBOLUM LVIII.



EPræcipuis regnandi inſtrumentis honor: qui niſi ab honeſto eſſet & laudabili, inventum politicum crederem. Firmamentum Imperiorum eſt. Nemo quiſquam abſque eo ſe ſuaque diu conſervare poterit. Si is deeſſet Principi, deficeret virtu-

tum

tum custodia, famæ stimulus, & vinculum, quo amorem venerationemque sibi conciliat [a] *Velle pecuniis excellere, tyrannicum est; honoribus vero, magis regium.* Nec minùs subditis honor utilis est, quàm ipsi Principi, nam sine eo nullæ sufficerent leges ad coercendum populum, cùm plerique comparati sic simus, ut non minùs infamiæ metus, ac pœnæ nos in officio contineat. Mox rueret ordo Reipublicæ, nisi in existimatione essent obedientia, fidelitas, integritas, & fides publica. Cupiditas gloriæ legum auctoritatem nutrit ac fovet, & ut illa potiatur, labori se dat, & virtutibus. Nec periculum levius illi imminet Reipublicæ, in qua subesse omnes cupiunt, quàm ei, in qua nemo non imperare desiderat. Regnum nimis abjectum & humile vi cedit, & obligationis suæ, qua Domino legitimo obstrictum est, facilè obliviscitur. Illud vero, quod altioris est animi, quodque honorem in pretio habet, labores & pericula, immò suammet ipsius ruinam vilipendit, ut in obedientia & fide permaneat. Quæ bella, quas calamitates, quæ incendia expertus non est Burgundiæ Comitatus, ut suam erga Regem Catholicum obedientiam ac fidem tueretur? nec tyrannis & barbara hostium crudelitas, nec infecta elementa, tametsi omnia adversùs illam viderentur conspirasse, ejus constantiam frangere potuere. Fortunæ, Patria, & vita fidelibus illis subditis eripi potuerunt, generosa fidelitas, & sincerus in Dominum legitimum amor adimi nunquam potuit.

§. Adversùs mala intestina illud solet esse remedium, ut honor omnis & existimatio quàm longissimè arceatur à populo; qua Politica Chinenses utuntur, quibus nullum nisi ab intimis visceribus periculum. Verùm in aliis Regnis, quæ invasionibus sunt exposita, existimatio & gloria subditorum omnino sunt necessaria, ut hostibus sese objicere audeant: ubi enim honor non est, nec animi fortitudo esse potest. Non magnus est Princeps, qui

 ani-

[a] Arist. l. 5. Polit. c. 10.

animis, magnis non imperat, & generosis, nec absque iis timeri se unquam faciet, aut dominii sui fines dilatabit. Æstimatio gloriæ, quæ in subditis est, eosdem stimulat, ut & Principis honorem procurent: ex hujus enim amplitudine etiam illorum gloria dependet. Unica inanis honoris umbra in laboribus constantes, & fortes eos in periculis efficit. Qui thesauri sufficerent ad compensandum fortunas, quas prodigunt subditi, sanguinem, quem profundunt pro tuenda voluntate & arbitrio suorum Principum, nisi introducta fuisset moneta illa honoris publica, qua quisque in sua opinione sibi ipse satisfacit? Optimum fortunarum actionumque heroicarum pretium est, quod Principes reperire potuerunt, adeoque honoris æstimationem integram, quoad fieri potest, si non ob Majestatem suam propriam, at certè propter emolumentum ingens, quod illa secum affert, conservari debent inter subditos, dissimulando penitùs aut leviter saltem castigando delicta illa, quæ tuendi honoris caussa committuntur, & contrà præmiis & testimoniis publicis actiones fortes, & generosas confovendo. Illud tamen advertant, admodum in subditis perniciosam esse inanem illam existimationem & gloriam, quæ sola hominum opinione, non solida virtute nititur: ex illa enim contentiones de prærogativa inter Ministros nasci solent cum jactura boni publici, & obsequii Principis, duella, injuriæ & homicidia; ex his vero motus intestini, & seditiones. Nec cum illa stare potest obedientia, sed interdum Principis sanguine sese coinquinat: nam si semel subditus opinione sua propria, aut communi rumore persuasus, Tyrannum eum judicet, & morte dignum, facilè eam machinabitur, ut sese pro patria offerat, & nomen suum posteritati *a* consecret. Oportet ergo ut

a *Itaque Monarchas, non ut sibi vendicent Monarchiam, invadunt; sed ut famam & gloriam adipiscantur.* Arist. lib. 5. Polit. c. 10.

ut Princeps istam gloriæ superstitionem corrigat in subditis, ad veram & solidam eos incitando.

Nec indignum se Majestas reputet, si subditos honoret, & exteros: honor enim iste Principum honori non magis derogat, quàm flammæ facis officiat, si se communicet aliis, easque incendat. Ob quam caussam Ennius pietatem illius, qui erranti viam commonstrat, flammæ comparavit.

> a *Homo, qui erranti comiter monstrat viam,*
> *Quasi lumen de suo lumine accendat, facit,*
> *Nihilominus ipsi lucet, cùm illi accenderit.*

E qua comparatione illud Ciceronis manavit consilium, b *ut quicquid sine detrimento accomodari possit, id tribuatur, vel ignoto.* Ex utraque hac sententia præsens Emblema desumptum est, fax incensa candelabro imposita, symbolum Divinitatis, & supremi Magistratus insigne, à qua lucem flammamque hauniunt aliæ, ad significandum, quàm sine detrimento flammæ honoris sui eundem Principis inter bene meritos dispertiant. Mutuatitium honorem habet, non proprium, quisquis eo destitui metuit, si honorem aliis habeat. Fontes scaturientes aquas affatim suppeditant, nec unqnam deest, quod largiantur. Inexhausta est honoris dos in Principibus, quantumvis liberales ii sint: omnes enim eos venerantur ut depositarios solùm, qui honores, quos accipiunt, in alios dispertiri debent; non secus ac terra vaporibus suis aerem refrigerat, qui eos deinde convertit in rorem, qui terram vicissim foveat. Atque hoc mutuum honoris subsidium Principem inter & subditos etiam agnovit Rex Alphonsus sapiens, cùm dixit c *que honrando al Rey honram à si mismos, e à la tierra, donde son, e fazen le altad conoscida, porque deben aver bien, e honra del.* Ubi honor ille reciprocus est, ibi pax efflorescit ac bellum, & firmatur dominatio. Nec ulla in re magis suam Majestatem ostendit Princeps, quàm honorando. Quantò Naturæ corpora præ-

a Ennius. *b* Cicero. *c* l.17. tt. 13. cap.2.

præstantiora sunt, tanto profusiùs virtutes ac dona sua impertiunt aliis. Fortunas largiri, humanæ liberalitatis dos est; honores dare, Dei proprium, eorumque qui ad Deum accedunt propiùs. In his generosis principiis ac regulis maximè instructam velim Serenitatem Vestram, atque ut singulari studio Nobilitatem veneretur, præcipuam Monarchiæ columnam.

a *Os Cavalleiros tende em muita estima,*
Pois com seu sangue intrepido, & fervente
Estendem não somente à ley de cima,
Mas inda vosso imperio preeminente.

Audiat Serenitas vestra ea de re gloriosum Antecessorem Regem Alphonsum Sapientem, qui Successores suos optimis monitis instruens, sic loquitur: b *Otrosi deben amar e honrar à los ricos Omes, porque son nobleza, e honra de sus Cortes; e de sus Reiros, e mar, e honrar deben los Caballeros, porque son guarda, e amparamiento de la tierra Ca non se deben recelar de recibir muerte per guardarla, e acrescentarla.*

§. Obsequia sine præmio languescunt, cum ipso vigent & regnum efficiunt gloriosum: nam sub ingrato Rege nil magnum geritur, nec ulla heroica exempla transmittuntur ad posteros. c Vix ullum aliud egregium facinus effecêre tres illi fortissimi milites, qui per medios hostium cuneos aquam de cisterna attulerant, eò quòd David eos remuneratus non fuerit. Princeps, qui familiæ alicujus honorat merita, vinculo perpetuo eam sibi obstringit, & jus quoddam ad illius obsequia adipiscitur. Nec minùs ad agendum fortiter Viros nobiles impellunt ea, quæ à Majoribus eorum gesta fuêre; uti & honores, quos acceperunt à Regibus, quam ii, quos adhuc sperant. Atque isthæc consideratio movit Serenitatis Vestræ Antecessores, ut præstantiora quædam illustriorum familiarum Hispaniæ obsequia æternis honoribus voluerint prosequi. d Sic Rex

a Cam. Lus. can. 10. b l. 17. tt. 13. d. p. 2. c 2. Regum 13. d Mar. Hisp. lib. 21. cap. 6.

Rex Joannes Secundus remuneratus eſt ea, quæ Comites Ribadei præſtiterant, quibus ideo perpetua lege dabatur ad menſam Regis accumbere, veſtiſque qua Reges die Epiphaniæ Domini ſacro uterentur, *a* Eundem honorem Rex Catholicus Marchionibus Gaditanis habuit, juſſitque eos donari veſte, qua veſtirentur Reges ſexto Idus Septembris, Virginis Matris natali Die. Marchionibus item de Moya, quibus dari præcipit craterem, è quo S. Luciæ feſto Reges biberent. Comitibus denique Rocenſibus ex familia de Vera, quibus permiſſum, ut quodquod ex illo ſanguine deſcenderent, quotannis homines triginta à tributis poſſent immunes reddere: cumque ipſe Rex Ferdinandus Galliarum *b* Regem Savonæ conveniret, magnum Ducem Gonſalvum cœnæ adhibuit; ad cujus etiam domum divertit, cùm Neapolim aliquando ingrederetur. Quid igitur mirum, ſi unum aliquod Regnum atque adeò univerſa Hiſpania armorum ſuorum felicitatem, & gloriam illi debebat, de quo dici meritò poterat, quod dixit Tacitus de alio quodam forti ac ſtrenuo Duce: c *Illo in corpore decus omne Cheruſcorum, illius conſiliis geſta, quæ proſperè ceciderint, teſtabatur* Maroboduus. Fortitudo, & prudentia unius ſolius Miniſtri fundamentum eſſe ſolet, & exaltatio alicujus Monarchiæ. Ea quæ in America aſſurrexit, Hermanno Corteſio, & Pizarris debetur. Fortitudo & induſtria ſingularis Marchionis Aytonæ, mortua sereniſſima Infante Iſabella, Status Belgicos quietos tenuit. Inſtrumenta præcipua conſervati apud Auſtriacos Imperii, uti & ſecuritatis, qua Italia diu fruita eſt: fuere præſentes aliqui Miniſtri, quorum maxima præmia ſtimuli inſtar erunt; & ſcintillæ ad excitandam glorioſam æmulationem in aliis. Paucorum remuneratione multa alia mercari licet obſequia. Generoſa uſura eſt, qua diteſcunt Principes, augent Status ſuos, & ſecuros reddunt.

a Idem lib. 25. cap. 4. *b* ibidem lib. 29. cap. 9. *c* Tac. lib. 3. Annal.

Floret Imperium Otomannicum, quòd fortitudinem decoret præmiis, & altiùs evehat, in quocumque illa emicuerit. Fabrica Monarchiæ Hiſpanicæ ad tantum pervenit faſtigium, quia Rex Ferdinandus Catholicus, ac poſt eum Carolus Quintus, & Rex Philippus Secundus aptare formareque noverant lapides ad illius amplitudinem magis idoneos. Queruntur de hoc noſtro ſæculo Principes, ſterile illud eſſe iſtiuſmodi Virorum, nec advertunt tamen, id ideo fieri, quia ipſi aut eos non quærunt, aut ſi reperiant, honoribus atque officiis illuſtriores non reddunt; ſed eos ſolùm ad gradus altiores evehunt, qui circum ipſos verſantur, aut vivunt, qua in re plus caſus poteſt quàm electio. Semper natura inſignes aliquos Heroës procreat, non iis tamen ſemper utuntur Principes. Quot præſtantia ingenia, quot generoſiores animi naſcuntur moriunturque obſcuri & incogniti, qui ſi adhibiti fuiſſent ad munera, toti orbi fuiſſent admirationi. Oſſatus in Sacellanatu Eccleſiæ S. Ludovici, quæ Romæ eſt, vitam clauſiſſet ingloriùs, neque tam eximia Regno Franciæ præſtitiſſet obſequia, niſi Rex Henricus Quartus magnæ illius indolis probè conſcius, eum Cardinalitia dignum purpura propoſuiſſet ſummo Pontifici. Si præſtanti ingenio Virum Princeps inter vulgus ſinat deliteſcere, vivet morieturque obſcurus tanquam è plebe aliquis, nec quicquam magnum efficiet. Chriſtus *a* una cum tribus Diſcipulis in montem Thabor conſcenderat, relictis cum turba aliis, & ecce vel à ſolo illo ſpeciali Domini favore excluſi, experti fuere fidem ſuam ſic intepuiſſe, ut energumenum quendam curare nullo modo *b* poſſent. Non creſcunt neque florent ingenia, niſi favor ea excolat, aut irriget. Ille igitur Princeps, qui honorum ſparſerit ſemina, magnos

a *Nam Domino in monte demorante, & ipſis cum turbis reſidentibus quidam tepor eorum fidem retardaverat.* Hilar. cap. 1. ſup. Matth. b *Obtuli eum Diſcipulis & non potuerunt curare eum.* Matt. 17. 15.

gnos insignesque Ministros colliget: at tempori eos seminare oportet, atque ad occasionem paratos habere, & in promptu: in illa enim difficulter reperiri possunt. Qua de re minùs solent esse solliciti Principes, dum in pace & tranquillitate ætatem degunt, existimando nimirum, operam illorum nequaquam sibi fore necessariam.

5. Nec solos Nobiles & Ministros insigniores honorare debent Principes, sed alios etiam subditos: id quod in legibus suis prudenter monuit Rex Alphonsus Sapiens, cum dixit: a *E aun deben honrar a los Maestros de los grandes saberes (a por ellos se fazen muchos de Omes buenos, e por cuyo consejo se mantienen, e se enderezan muchas vegadas los Reynos, e los grandes Sennores. Ca asi, como dixeron los Sabios antiguos, la Sabiduria de los derechos es otra manera de Cavalleria, con que se quebrantan los atrevimientos, e se enderezan los tuertos. E aun deben amar, e honrar a los Cindadanos, porque ellos son como tesoreros, e raiz de los Reinos. E eso mismo deben fazer à los Mercaderes, que traen de otras partes à sus Sennorios las cosas, que son y menester. E amar, e amparar deben otrosi à los Menestrales, i a los Labradores, porque de sus menèsteres, & de sus labranzas se ayudan; e se goviernan los Reyes, e todos los otros de sus Sennorios, e ninguno puede sin ellos bivir. E otrosi todos estos sobredichos, e cada uno en su estado debe amar, e honrar al Rey, e al Reyno. e guardar, e acrecentar sus derechos. e servirle cada uno en la manera, que debe, como à su Sennor natural que se cabeza, e vida. e mantenimiento dellos. E quando el Rey esto ficiere non su pueblo, avra abondo en su Reyno, e serà rico por ello, e ayudarse-à de los bienes, que y fueren, quando los oviere menester, e sera temido per de buen seso, e amarlo, an todos communalmente, e serà temido tambien de los estrannos, como de les suyos.*

5. In largiendis honoribus magna attentione uti oportet Principem, considerandum videlicet tempus, ponderandæ personarum dotes, ut nec supra merita illi sint, nec infra: honores enim discernunt

a l.3. tt.30. p.2.

nunt dignitatum gradus non secus, ac vis interior adamantium pretium & valorem variat. Si omnes fuerint æquales, peribit in omnibus existimatio. Tyrannidis genus quoddam est, non remunerari bene meritos, & quod vel maximè plebem adversus Principem concitat. Valde perturbatur Respublica, ubi honores malè dispertiti fuerint. Impares merito notam accipienti pariunt, offensam promerentibus. Remuneratur unus, offenduntur plurimi. Æqualibus impertire omnes, est præmiari neminem. Cum æqualitate non crescit virtus, nec quicquam eximium audet fortitudo quæ non singulare aliquod sperat præmium. Statua uni erecta multos efficit gloriosos, qui pro ea obtinenda decertarunt. Honor uni alicui Ministro bene merito exhibitus, eidem calcar est, respiratio aliis, obedientia Populo.

§. Tametsi verò nulla res magis firmet, atque illustret Principem, ac honorum largitio, cavendum tamen diligenter, ne eos in quempiam conferat, qui dignitati ipsius sunt proprii, eumque discernunt ab aliis: illi enim flammæ minimè similes sunt, quæ cum in aliam transit materiam, in sua tamen integra permanet, quin omnes ii, quos in alios contulerit, in ipso lucere desinent, & manebit Majestas obscura, nec quisquam eosdem posthac sperabit nisi ab eo, quem in ejusmodi honoribus constitutum viderit. Etiam in Livia matre sua admittere noluit Tiberius peculiaria honorum signa, quæ Senatus ei parabat: a *Anxius enim invidiá, & muliebre fastigium in diminutionem sui accipiens, ne lictorem quidē ei decerni passus est.* Quin & cæremoniæ, quas casus introduxit, aut adulatio, & jam Principis sunt propriæ, cum aliis communes esse non debent: etsi enim inanes & vanæ sint, venerationi tamen Majestatis limites definiunt. Ægerrimè tulit Tiberius easdem pro Nerone & Druso preces publicas & supplicationes fieri, quæ pro ipso factæ fuerant, tametsi

a Tacit. lib. 1. Annal.

tametsi filii ipsius essent, & in Imperio *a* Successores. *Vanescit Principum honor, si promiscuus adulationibus vulgatur.* Aliquando tamen, cùm Ministri absente Principe personam ejusdem sustinent, communicari iis poterunt istiusmodi honores, & cæremoniæ, quæ Principi deberentur, si præsens esset; uti cum Pro-Regibus, & supremis Tribunalibus fieri assolet, perinde atque in stellis, quæ sole absente lucent, præsente non item: tunc enim illa honorum signa Dignitatem regiam respiciunt, repræsentatam in Ministris, qui effigies quædam sunt Majestatis, & supremæ potestatis reflexio.

a *Tum vero æquari adolescentes Senectæ suæ, impatienter indoluit.* Tacit.l.4. Annal. Idem ibid.

SYMBOLUM LIX.

NATURA provida rerum omnium administratrix Provincias distinxit inter se,& seipsit, nunc montibus tanquam altissimis mœnibus; nunc interfusis amnibus & fluviis, nunc interjectis tumidis Oceani fluctibus, ut ambitioni humanæ obstacula poneret. Ad eundem etiam finem diversa constituit climata, naturas, linguas & mores; ut in tanta Nationum diversitate unaquæque magis sese uniret ad sui conservationem, nec potentiæ & tyrannidi Exterorum tam facilè cederet. Verùm propugnacula illa naturalium limitum sufficere minimè potuerunt, ne insatiabilis dominandi cupiditas ea perrumperet: tanta enim tamque potens est humani cordis ambitio, ut quinque terræ zonas nimis etiam angustas existimet. Alexander Magnus illacrymasse fertur, quòd plures sibi mundos subjicere non posset. Fortunæ, & vitæ hujus bona, imò vita ipsa, non obstante naturali eam prorogandi inclinatione, contemnuntur præ exiguo regnandi spatio. Humeja Regnum Cordubæ parabat occupare, cumque illum amici monerent de periculo, a *Hodie* in-

a Mar. Hist. Hisp. l. 8. c. 10.

inquit *Regem ducite, cras perimite.* Nulla in homini passio cœca magis est & periculosa, ac ista. Multos illa vita pariter & statibus, quos dilatare no-



lebant, exuit. Princeps quidam Tartarus poculo utebatur, cui insculptum caput Mascoviæ Principis, qui dum illi sceptrum eripere voluit, suum non tam-

tantùm, sed & vitam perdidit, in ipso verò calicis labro hæc inscriptio legebatur:

Hic aliena appetendo, amisit propria.

Idem ferè Regi Sanctio accidit, eò quòd fratres suos regnis exspoliare conatus fuisset, quæ Rex Ferdinandus parens inter eos diviserat. Periculum subit ambitio, si brachium extra regnum suum porrigat; haud secus ac testudo, ubi caput extra concham exerit, discrimini sese *a* objicit. Et tametsi *sua retinere, privatæ domus; de alienis certare, regiam laudem esse*, Rex Tridathes diceret; illud tamen tunc solùm locum habet, quando ratio & prudentia id suadent; neque aliud potentiæ Tribunal, quàm armorum superest. Enimverò qui injustè alteri statum suum eripit, occasionem præbet & jus, ut suomet quoque privetur ab aliis. *b Suam Princeps Fortunam in consilio habeat, cum de aliena deliberat.* Ea de caussâ Rudolphum Primum Imperatorem dicere solitum accepimus *Satius esse, benè regere, quam dilatare Imperium*. Quod consilium si secutus fuisset Rex Alphonsus Sapiens, nunquam se Imperii cupiditate abripi passus fuisset, cum tam præsenti Regni sui periculo, ut in eo verissima fuerit illa Regis Alphonsi Neapolitani sententia, hos tales lusoribus comparantis, qui vana lucrandi spe decepti, perdunt ea etiam, quæ possident. Statum suum tueri, obligationis est; alienum acquirere, meri arbitrii. Ambitio fallax ad nova & ancipitia multos *c* impellit. Quò quis potitur pluribus, eò plura desiderat. *Vetus ac jam pridem insita mortalibus potentiæ cupido cum Imperii magnitudine adolescit*, & incrementum sumit. Opportunitas occasionum, mediorumque facilitas oculos ra-

a *Testudinem ubi collecta in suum tegmen est; tutam ad omnes ictus esse, ubi exerit partes aliquas, quodcunque nudavit, obnoxium atque infirmum habere.* Liu. Tacit. l. 15. Annal. *b* Curius. *c* Mar. Hisp lib. 13. cap. 10. d *Quibus nova, & ancipitia prætolere, avida, & plerumque fallax ambitio est.* Tac. lib. 4. Annal.

piunt, & animos Principum, ut ne videant quidem, non omnia quæ obtineri possunt, esse appetenda. Mentis generositas ad rationis, & prudentiæ normam regulari debet. Non ille se melius tuetur, qui plura possidet; sed is, qui plura jure possidet. Potentia nimia æmulationem & invidiam concitat, augetque pericula: adversus potentiorem enim omnes in fœdera coëunt, & arma sumunt; uti fecere Hispaniæ Reges contra Alphonsum Tertium, cujus prosperitas & amplitudo iis suspecta erat. Quæ caussa est, cur magis expediat potentiam bene habere censtitutam, quàm eandem exercère: neque enim in acquirendo minus periculi est, quàm postquam acquisitum aliquid fuerit. Si hostes exteri defuerint, ipsa rerum affluentia enervat corpora; ut experta quondam fuit Romana Respublica, a *quæ ab exiguis profecta initiis, eò creverat, ut jam magnitudine laboraret sua*; *b* quòd cùm Augustus antè prævidisset, *addiderat consilium coërcendi intra terminos Imperii*, quod Adrianus Imperator postea effectum dedit. c *Imponat* Princeps *felicitati suæ frænos, facilius reget.* Evehere & dilatare Monarchias haud admodum difficile est injustitiæ & tyrannidi, si violentia armatæ fuerint. Difficultas in conservatione est posita, d *facilius* quippe est *quædam vincere*; *quam tenere*: in armis enim plerumque casus locum habet; in gubernatione verò consilium dominatur. e *Fortunam magnam citius invenies, quam retineas.* Vltrò illa aderit, non advocata à merito aut diligentia; at sine prudentia singulari conservari non potest.

Nec minor est virtus, quam quærere, parta tueri.

Cujus rei Rex Alphonsus Sapiens hanc caussam adfert: f *Porque la guardia aviene por seso, e la ganancia por aventura. Fortunam tuam pressis manibus tene, lubrica est.* g Erinaceum reperire (unde hoc desumpsi Symbolum) perquàm facile est; ad detinendum verò

a Liv. l.v. *b* Tacit. lib. 1. Annal. *c* Curtius. *d* Idem. *e* Publ. *f* li. 3. tt. 3. cap. 2. *g* Curtius.

verò consilio opus, ut nimirum manum sic applices, ut demittat paulatim aculeatas suas setas, quas dum sursum erigit, legioni militum sarissis undique cinctæ similis videtur.

——— ——— ———a *Fert omnia secum,*

Se pharetra, sese jaculo, sese utitur arcu.

Vix è Provinciis Belgicis Hispanorum arma clara fuerant Ioannis Austriaci tempore, cùm illa Rebellium sese in apertum prodiderunt. Regi Franciæ facile fuit Lotharingiæ Ducatum contra jus fasque occupare; at eundem nunc tueri, res multorum est sumptuum, & periculis plena, ita ut manum armatam subducere nunquam audeat. Et caussæ, quæ ad acquirendum concurrunt, non semper ad conservandum, præsto sunt. Quòd si tamen semel in dominatu præscriptum fuerit, ipsum tempus illum sustentat. Quo fit, ut unus aliquis facilè interdum gubernet Imperium, quod non nisi magna cum difficultate multi Principes erexerunt.

5. Quare cùm præcipuum Principis officium sit, suos Status conservare, adjiciam hic ea media, quibus id fieri possit sive successione, aut Electione, aut armis acquisiti illi fuerint. Tres solùm caussas generales præmitto, quæ ad acquirendum, & conservandum solent concurrere; & sunt istæ: Deus, si eum Religione & justitia servemus propitium: Occasio, cùm caussarum concursus ad altiorem fortunam viam aperit. Prudentia, quando aut accersere occasiones, aut sponte natis rectè uti quis novit. Alia instrumenta sunt cum scientia conservandi communia: ejusmodi sunt animus generosus, & applicatio Principis; consilium, prudentia, existimatio, cultus, & in ipsum amor; dignitas Coronæ; armorum vis; unitas religionis; administratio justitiæ, legum auctoritas; distributio præmiorum; severitas castigationis Magistratus integritas; electio bona Ministrorum; privilegiorum, & consuetudinum conservatio; educatio juventutis; modestia Nobilitatis;

Y 7 frequen-

a Claud.

frequentia populi; monetæ puritas; mercimoniorum, & bonarum artium incrementum; concordia, ubertas, & ærariorum opulentia.

§. His artibus conservantur Status, & tametsi in omnibus sedula attentione sit opus; ii tamen, qui successione hæreditaria à parentibus derivantur in filios, tantam non desiderant. Cùm enim dominatio, & obedientia jam quasi in naturam transierint, non ampliùs meminerunt Subditi. Coronam ab institutione esse, non verò proprietariam. Nemo cultum & venerationem ei denegare audet, quem mox ab ipso suo ortu Dominum agnovit. Omnes à successore vinctam metuunt & pœnam, si quid in eum, qui cum Imperio præest, commiserint. Defectus ipsius facilè ferunt, & tolerant subditi. Ipse negotiorum fluxus (qui longo jam usu & experientia alveum reperit) securum eum reddit, licèt ad gubernãdum minùs idoneus sit, modò naturam habeat docilem, quæ in omnibus rectè agere studeat, & bonos sciat legere Ministros, aut certè hos tales ei casus obtulerit.

§. In iis verò Statibus, qui jure hæreditario per lineam transversam, aut per matrimonium eidem obveniunt, majori etiam cura ac solertia opus est, sub prima gubernationis initia præsertim, quo in genere non leve periculum experiri solent Successores, qui nimio cum zelo, aut cupidine gloriæ minùs prudente Antecessorum suorum actionibus, & institutis sese opponunt, statim præteritum innovando absque prudentia debita & moderatione, etiam tum, cùm de emendando eo agitur. Nam Platonis sententia, qui mutationes omnes ait esse periculosas, nisi de malis sit, locum habere non videtur in illa gubernatione, in qua magna quidem sunt pericula, mutationes tamen sensim fiunt ad imitationem Naturæ, quæ non confestim ab uno extremo transit ad aliud, sed inter asperitatem hyberni frigoris, & æstivos calores temperamentum Veris, & Autumni interjicit. a *Anceps, & operosa nimis*

a Arist. l. 6. Polit.

mis est mutatio, quæ subito, & cum quadam violentia suscipitur; facilior autem, quæ sensim, & paulatim declinando fit. Navigationis tempore periculosum est mutare vela ob ventum contrarium, eò quòd repentè ab uno navis latere in aliud convertenda sint. Eapropter valde expedit, ut Princeps sub Imperii initium, quantum fieri poteſt, sequatur normam gubernationis præteritæ, dando operam, ut paulatim ad meliorem reducatur formam tali cum suavitate & moderatione, ut populus aliò se delatum antè videat, quàm animadvertat, quibus gradibus effectum id fuerit Tiberius ad Imperium evectus, a *populum per tot annos molliter habitum, nondum audebat ad duriora vertere*, & ludos publicos, ab Augusto introductos, abrogare. Paucos menses Imperium Galba tenuit, quia mox sub prima ejus initia castigare cœpit delicta, & donationibus modum ponere, nec permittere voluit licentias illas, & insolentias, quibus Neronis tempore sic Romanus assueverat populus, b *ut haud minus vitia Principum amarent, quàm olim virtutes venerarentur.* Idem Pertinaci Imperatori accidit, cùm laxatam sub Commodo disciplinam militarem ad pristinos mores reducere cuperet. In eundem errorem lapsus etiam fuit Rex Franciæ Ludovicus Vndecimus, qui mox à susceptis regni gubernaculis in præcipuos Proceres severiorem justitiam exercuit. Quare cùm rigor nimius Principatus inveterati vitium sit, novi contrà virtus debet esse benignitas.

c *Nil pudet assuetos sceptris, mitissima sors est*
Regnorum sub Rege novo.

Tempore opus est ad rectè disponendam gubernationem, *neque enim minus negotii est Rempublicam emandare, quam ab initio constituere.* d Eam ob rem excusavit se David, quòd ob proditoriè illatam Abnero necem, de Joabo pœnas non sumeret, dictitans Regem se esse adhuc delicatum, & recens unctum,

a Tacit. lib. 1. Annal. b Idem lib. 1. Hist. c Lucan. d Arist. lib. 4. polit. c. 1.

unctum; veritus scilicet ne dominatum suum rigore nimio exosum *a* redderet. Non semetipsum perdidisset Roboamus, si istud habuisset præ oculis, cùm malo usus consilio, populo rigoris paterni moderationem petenti hunc in modum respondit: b *Pater meus aggravavit jugum vestrum; ego autem addam jugo vestro: pater meus cecidit vos flagellis; ego autem cadam vos scorpionibus.*

§. Nihil in gubernationis primordiis tanti refert, ac gloriosis quibusdam facinroibus auctoritatem sibi conciliare: nam semel parta, non facilè iterum deperditur; Ideò Domitius Corbulo missus in Armeniam tantoperè laborabat, c *ut famæ inserviret, quæ in novis cœptis validissima est.* d Idem etiam Agricola fecit, cùm Armeniam regeret, e *non ignarus instandum famæ, & prout prima cessissent, fore universa.*

§. Periculosa semper est comparatio gubernationem præteritam inter & præsentē instituta à populo, si non eandem in hac, atque in illa prosperitatem reperiat, aut in Successore non videat eam humanitatem, eas bonas dotes & ornamenta animi, quibus Antecessor floruerat. Curet itaque, quoad fieri potest, ne tempus à tempore nimiùm discrepet; sed ut una eademque videatur manus, quæ habenas moderatur. Quod si Princeps actiones suas sic instituere aut non possit, aut nesciat; ut æquè ac priores placeant subditis, minimùm eas fugiat occasiones, in quibus fieri possit comparatio. Quæ caussa erat, cur Tiberius, homo severus & melancholicus, *f* spectaculis publicis abstineret, *tristitia* scilicet *ingenii, & metu comparationis, quia Augustus comiter interfuisset.* Quare simul atque Princeps ad gubernacula sedere cœperit, inquirat oportet, quæ tempore gubernationis præteritæ in odio & reprehensione fuerint, ne in eundem fortè lapidem offendat. Atque ex hac ipsa regula Nero ad Imperium evectus

a *Ego autem adhuc delicatus, & unctus Rex.* 2. Reg. 3. 39. b 3. Reg. 12. 14. c Tac. lib. 13. Annal. d Idem in vita Agric. e Idem lib. 1. Annal.

evectus hortatu eorum, quorum consilio utebatur, a *formam futuri Principatus præscripsit, ea maximè declinans, quorum recens flagrabit invidia.*

§. Porrò illud etiam conetur Princeps, ut actiones suas moribus Patriæ, & institutis Mojorum accommodet: nam & virtutes novas Successoris, quæ in Antecessore, aut Provincia aliàs visæ non fuerunt, in vitiis numerat populus, & detestatur. Parthi Vononem suavioribus Romæ (ubi obsidis loco fuerat) imbutum moribus Regem poscebant; b *sed prompti aditus, obvia comitas, ignotæ Parthis virtutes, nova vitia; & quia ipsorum maioribus aliena, perinde odium pravis, & honestis.* Indignè nimirum ferebat populus, quòd nec venandi studio caperetur, nec equorum cura, ut Antecessores solebant; contrà ac Nero, qui c *primâ ab infantiâ instituta, & cultum Armeniorum æmulatus, venatu, epulis, & quæ alia barbari celebrant, proceres plebemque juxtà devinxerat.* Et si novitates istæ in ipsamet Principis persona id efficiunt, quantò magis, si circa mores, & consuetudines ipsius populi aliqua fiat immutatio? Si tamen correctione aliqua opus fuerit, moderatione tali utendum erit, ut Princeps nec severus nimiùm, nec remissus videatur. Quamvis, quando magna fuit Antecessoris negligentia, populusque remedium expetit, Successoris gnavitas ac diligentia gratissima accidat; uti primis annis susceptæ à gloriosissimo Patre Serenitatis vestræ. Rege nostro, gubernationis experientia compertum fuit.

§. Regnum sic ordiri, ut offensas proprias quis condonet, & castiget alienas, hæc demum generosa justitia est, quæ magnam Principibus auctoritatem, & omnium voluntatum studia conciliat: siquidem d *novum Imperium inchoantibus utilis clementiæ fama;* ut Vespasianus ac Titus, ambo Imperatores, Carolus item Septimus Franciæ Rex, experti sunt. Quæ perpendens Witiza Rex sustulit exilii pœ-

a Tacit. lib. 13. Annal. *b* Idem lib. 2. Annal. *c* Idem lib. 2. Annal. *d* Tacit. l. 4. Histor.

pœnam, qua Pater ejus quosdam mulctaverat, jussitque lites eorum ac caussas in ignem conjici, ut nimirum hac ratione capitis sui Coronam magis securam redderet.

§. Tametsi verò artes istæ apprimè utiles sint, præcipua tamen in eo est posita, ut amorem & obedientiam subditorum sibi Princeps conciliet. Qua in re insignes excelluerunt duo Arogonæ Reges: *a* unus fuit Alphonsus Primus, quando pro uxore sua Vrraca regnaturus in Castellam profectus, comem & benignum sese omnibus exhibuit. Ipse caussas pro tribunali cognoscens jus dicebat, administrabat justitiam, viduas & pupillos à potentiorum vi injuriaque protegebat, succurrebat egenis, Optimates pro suis quemque meritis colebat, virtutem excitabat præmiis, Rempublicam bonis omnibus ornare, atque ubertate & populi frequentia augere studebat; ob quæ amari ab omnibus meruit. Alter fuit Rex Alphonsus Quintus, qui Regni Neapolitani subditos mirè sibi devinxit attentione & prudentia in negotiis: præmio & castigatione; liberalitate, humanitate & promptitudine audientiam largiendi. Tam boni publici privatique amans, tam ad genium moresque Regni istius formatus, ut non Princeps extraneus videretur, sed naturalis. Reges isti, utpote præsentes, faciliùs longe subditorum animos & voluntates occupare potuêre; in absentibus verò Principibus, qui aliis in Provinciis aulas suas habent, id difficilius est: nam fidelitas longa illa distantia si non refrigescit omninò, at intepescit saltem, nec in ardore suo conservari aliter poterit, quam gubernatione optimè instituta, procurando nimirum, ut non nisi optimi eligantur Ministri, & severè animadvertendo in eorum delicta, ea cumprimis, quæ contra Justitiam, Honores, & Fortunas alorum ipsi commiserint. Illud enim solum solatium restat absentibus subditis, *b* *laudatorum Principum usum ex æquo esse, quamvis pro-*

a Mar. Hist. Hisp. l. 10. c. 8. *b* Tacit. lib. 4. Hist.

procul agentibus: sævos proximis ingruere. Verùm quia ejusmodi Regna ferè semper novitates amant, & mutationes, atque à Principe præsenti gubernari malunt, quàm ab aliis: oportet ut confidentia, quam de illis habuerit Princeps, armata sit, & adversùs casus omnes munita, iis adhibitis mediis, quæ necessaria esse dicemus pro tuendis Regnis armorum vi acquisitis.

§. Imperia electiva, quæ gratia largita est, eadem quoque gratia conservat, licet hæc rarò diuturna sit. Etsi enim omnia nova Imperia cum applausu suscipiantur, in hoc tamen facilis lapsus est, & subitus. In illa ipsa acclamatione, qua Saul unctus fuit in Regem, diffidere ei cœpit populus, eumque a spernere, tametsi à Deo ipsomet illius esset electio. Verùm non desunt artes, quibus electus conceptam de se opinionem tueri potest, dando nimirum operam, ut insignes illas virtutes ac dotes, quæ corona dignum eum effecêre, porrò conservet; solet namque homines cum Fortuna secunda mores etjam suos immutare. Tiberium b *egregium vita famaque* Historiæ memorant; *quoad privatus vel in imperiis sub Augusto fuit.* Similiter Galba *major privato visus, dum privatus fuit.* c Comis humanusque sit erga omnes. Gratus, & liberalis in eos, quorum suffragiis electus est; benignus in eos etiam, quos contradictores habuit, amans boni publici, & studiosus conservandorum privilegiorum Regni, & consuetudinum. Provinciæ Proceres in consilium advocet, occupando eos in officiis, & muneribus publicis, nec facile exteros admittat, neque largam nimis potestatem cognatis & amicis concedat. Familiam suam servet modestam; Majestatem severitate, Justitiam clementia temperet. Regnum sic moderetur, quasi hæreditate partum, quod ad posteros transmittere debeat, non tanquam electivum, omnes

a *Num Salvare nos poterit iste? & despexerunt eum, & non attulerunt ei munera.* 1. Reg. 10. 27. b Tacit. lib. 4. Hist. c Idem lib. 1. Hist.

rum tamen, cum illa voluntatum studia plerumque ficta sint, facilè sese ostendunt contraria, ubi possunt, ideoque bonis artibus ea fovenda & nutrienda in principio præsertim, quando exactionibus primis de gubernatione futura judicium fit; uti Vitellio accidit ob Dolabellæ mortem, inviso omnibus & *a* odioso. Et tametsi Piso dixerit, b *neminem unquam Imperium flagitio quæsitum bonis artibus exercuisse*, scimus tamen, sic Regem Sanctium dubium Regni bello parti jus paullatim stabilivisse. Principes, qui ea, qui vi occupaverant, eadem vi tueri conati sunt, mox periere. Pessima ista ratio Statûs omnes ferè Tyrannos pessundedit; & si quis aliquamdiu substitit, id ideò factum, quia tyrannidem in benevolentiam, crudelitatem in clementiam commutavit. Vitium diuturnum esse non potest, nisi virtus ei substituatur. Ambitio, quæ in acquirendo primum injusta fuerat, in zelum boni publici transeat necesse est, ut perduret. Subditi diligunt Principem boni publici privatique caussâ, quod ab eo sibi pollicentur, & si reipsâ illud obtineant, facilè timorem in reverentiam, & odium in amorem vertunt. In quo illud observandum, mutationem vitiorum, quæ jam nota sunt aliis, non tam repentinam esse debere, neque affectatam, ut à dolo oriatur, non à natura, quæ sensim & cum tempore operatur. Sic Otho sentiebat, c *simul reputans, non posse Principatum scelere quæsitum, subita modestia & prisca gravitate retinere*. Istiusmodi transmutationes vehementiùs metuit populus, quàm ipsa vitia; illis enim majorem subesse suspicatur malitiam. Virtus per artem simulata malitia deterior est: nam hæc illius se velat pallio, & ambæ junctæ inter se monstrum quoddam malitiæ procreant.

5. Egregiè fortis & prudens fuit Cæsar *d* Augustus

a *Magnâ cum invidia novi Principatus, cujus hoc primum specimen noscebatur.* Tacit. l. 2. Hist. *b* Idem l. 1. Hist. *c* Idem l. 1. Hist. d *Nonodecimo Cæsar Octavianus civilia bella sustinuit*, Tacit. lib. 13. Annal.

ſtus in augenda tam ſua quàm Imperii gloria, quin & hujus conſervandi exemplar aliis omnibus Principibus eſſe poteſt. Annis decem & novem dignum ſe Imperio probavit, bella civilia ſuſtinens; à quo tempore fortunam ſuam fabricari cœpit. Imperia non merendo obtinentur; ſed merita jam ante præceſſiſſe oportet. Una victoria Imperatorem eum *a* fecit, eo quod occaſione & prudentia uſus fuiſſet. Occaſione quidem, nam b *Lepidi & Antonii arma in* eum *ceſſere. Cuncta diſcordiis civilibus feſſa erant.* c *Nulla jam publica arma, nullo adverſante, cùm ferociſſimi per acies, aut proſcriptione cecidiſſent.* d *Neque Provinciæ illum rerum ſtatum abnuebant, ſuſpecto Senatus, populique Imperio ob certamina potentium, & avaritiam Magiſtratuum,* adeòque Reipublicæ mutationem exoptabant. e *Nec aliud diſcordantis patriæ remedium, quàm ut ab uno regeretur.* Quæ omnia, accedente præſertim Auguſti prudentia, in cauſſa fuerunt, ut unus ipſo tanto faciliùs rerum potiretur, & iiſdem poſteà artibus Imperii amplitudinem porrò ſuſtinuit. Plebem ſibi devinxit, tuendo eam auctoritate *f* Tribunitia. Atque, ut odium evitaret, neque Regis nomen, neque Dictatoris aſcivit, ſed *g* Principis. *Magiſtratuum vocabula* ſuſtulit *Militem donis populum annona, cunctos dulcedine otii* & pacis humanitate, benevolentia, & clementia *pellexit. Multa* ſuis etiam æmulis, *Antonio & Lepido conceſſit. Quantò quis ſervitio promptior, opibus & honoribus extollebantur.* h *Pauca admodum vi tractabat,* & ne tum quidem ex paſſione aliqua, ſed i *quò cæteris quies eſſet. Prompta ac profluente, quæ deceret Principem eloquentia* k omnium animos capiebat. l *Ius apud cives, modeſtiam*

a Manſiſſe Cæſare Auguſto victore Imperium. Idem lib. 1. Hiſt. *b* Idem lib. 1. Annal. *c* Idem ibid. *d* Idem ibid. *e* Idem ibid. f *Ad tuendam plebem Tribunitio jure contentum.* Tacit. ibid. g *Non regno tamen, neque Dictatura, ſed Principis nomine conſtitutam Rempub.* Tacit. ibid. *h* Tacit. ibid. *i* Idem ibid. *k* Idem ibid. *l* Idem l. 13. Idem lib. 1. Idem lib. 3.

stiam apud socios servabat. Tanta erat integritate, ut ne impunitam quidem fineret *impudicitiam filiæ & neptis, quas urbe depulit*. Curabat, ut ne familiæ Nobiles extinguerentur; ob quam caussam insignes planè Marco *a* Hortalo gratias & beneficia præstitit. *Primus cognitionem de famosis libellis, specie legis ejus tractavit, commotus Cassii Severi libidine, qua viros fœminasque inlustres procacibus scriptis diffamaverit*, *b* Eosdem libellos *c* in suam personam & gubernationem conscriptos tulit ipse, contempsitque. Multis egit de politia, & ornatu magnifico urbis *d* Romæ. *Mari oceano, aut amnibus longinquis* tanquam terminis *sepsit Imperium*, adnotatis in libro (ut diximus) reditibus & expensis. Ærarium militare instituit, & vires ea ratione partitus est, ut e *Regiones, Provinciæ, classes, cuncta inter se connexa* essent. Atque his *novis ex rebus aucti* Romani, *tuta & præsentia, quam vetera & periculosa malebant*; quo factum, ut tyrannis jam in amore esse inciperet. Non ego tamen has artes ideo refero, ut tyrannidem doceam; sed ut is, qui tyrannum hactenus egit, in bonum evadat Principem, artibus iis sociando timorem è viribus ortum & potentia: nam quod armis acquisitum fuit, armis quoque conservari debet. Quam ob caussam ejusmodi Status tueri oportet propugnaculis & munimentis, tali erectis artificio, ne frænum videatur Regni libertati injectum; sed securitas potius adversùs incursiones exteras, & ut præsidia militaria custodiæ loco sint, non diffidentiæ: hæc enim ad desperationem extremam adigit subditos. Tam acerbè tulerunt Hispani, quod Constans, consalutatus Imperator, illorum diffisus fidelitati, custodiam montium Pyrenæorum exteris

a *Inlectus a divo Augusto liberalitate decies sextertium ducere uxorem, ne clarissima familia extingueretur.* Tac. lib. 2. *b* Idem lib. 1. c *Sed ipse divus Iulius, ipse divus Augustus tulère ista, & reliquere; haud facilè dixerim, moderatione magis, an sapientia.* Tac. l. 4. Annal d *Vrbem ipsam magnifico ornatu.* Tac. l. 1. Anna. e. Idem, ib.

ſimul cum odio ſervarent mores ſuos, idioma ſuum & perfidiam ut neceſſum eſſet deinde eos omnino ejicere, & privare ſeſe tot ſubditis tam proficuis ad agros colendos, non ſine admiratione rationis ſtatus aliorum Principum, quod ſplendorem Nobilitatis utilitati, & Religionem prudentiæ humanæ viderent anteferri.

§. Vbi una Reip. forma in aliam diverſam mutanda erit, tali uti oportebit artificio, ut plebs non omnia omnino nova reperiat, nec formam gubernationis præteritæ deſideret; uti factum exactis Romæ Regibus, quando tam ſacra, quàm profana tanta cum dexteritate fuerunt ordinata ut Reges, *a* qui de utriſque curabant, expulſos eſſe notari haud poſſet; cùmque poſteà Imperium in Rempublicam verteretur, *eadem Magiſtratuum vocabula* permanſere, idem Senatus ordo imaginem antiquæ libertatis præbens, id quod vim principatûs haud parum *b* firmavit. Idem in Ducatu Florentino fecere Toſcani Duces. Excellens ea in ratione Statûs fuit Auguſtus Imperator: quippe qui *c non omnia ſtatim, uti decretum erat executus eſt, veritus, ne parum ſuccederet, ſi ſimul homines transferre & invertere vellet; ſed quadam ex tempore diſpoſuit, quadam rejecit in tempus.* Verùm majori dignus admiratione Samuel fuit, qui gubernationem & politiam populi Dei ſic immutavit, ut nemini *d* diſpliceret. Tali cum prudentia ſenſim ſine ſenſu umbræ iſtæ libertatis diſſipandæ ſunt, ut pari paſſu ea ſubducatur oculis, quo radices agit dominatio. Quo modo *e Agricola adverſus Britanniam profuturum putabat, ſi Romana ubiq; arma, & velut è conſpectu libertas tolleretur.* Atque hæc documenta ſine injuſtitia locum habent in Statibus vi armorum acquiſitis: victoria enim, quæ in vi-

a Tac.l.1.Ann. b *Sed Tiberius vim principatus ſibi firmans imaginem antiquitatis Senatui præbebat.* Tac. l.3. Annal. *c* Dion. d *Renovavit Imperium, & unxit Principes in gente ſua, & non accuſavit illum homo.* Eccleſ.46.16. & 22. *e* Tac. in vita Agric.

tas potestatem dedit, eandem concedit etiam ad formandam pro arbitrio gubernationem. In iis tamen, quæ successione obveniunt, haudquaquam licitum est, eorum evertere jura ac privilegia, aut moribus & institutis eorundem vim inferre. Solùm mutuæ concordiæ caussa, consensu communi statui poterit, ut communia sint præmia & monetarum commercia, sublatis iis controversiis, quæ odium & æmulationem creare solent; uti in Regno Navarræ factum, ut cùm unum idemque sit dominium, vivendi item modus subditorum uniformis sit, ac mutua inter eos communicatio & amor.

§. Nulla vis suavior juxtà, ac efficacior, quàm beneficium, ad tuendas conservandasque Provincias acquisitas. Etiam res inanimas colebant homines, & divinitatem iis tribuebant, si quid beneficii ab iis acciperent. Facilè mortales capi se sinunt commodis, nec magnopere attendunt ad largientem ista, & sceptra moderantem, num alienigena sit. Qui beneficiis obligari se sinunt, & suo desunt officio, nihil postea adversus Principem moliri possunt, allectarum defectu, cùm nemo quisquam ab homine ingrato fortunam sibi bonam polliceatur. Ea de caussa Scipio expugnata Carthagine bona sua Dominis jussit restitui; & Sertorius magnam ab Hispanis iniit gratiam, tributa moderando, instituendoque Hispanorum Senatum, Romano similem. Vt suam stabiliret coronam a Rex Ervvigius, vectigalia regia, quorum gravitate provinciales fessi erant, imminuit, & quæ eo nomine fisco regio debebantur, condonavit. A Romanis item in debellatis Provinciis b *quædam ex regiis tributis diminuta, quo mitius Romanum Imperium speraretur.* Acerbiùs dominantis avaritiam ferunt subditi, quàm ipsam servitutem; pro eo ac Romani in Frisiorum rebellione experti sunt, qui *pacem exuere,* Romanorum c *magis avaritia, quam obsequii impatientes*

a Mar. Hist. Hisp. lib. 6. c. 17. b Tacit lib. 2. Annal. c. Idem lib. 4. Annal.

tes. Caveat itaque Princeps, ne Provincias acquisitas tributis nimium oneret, potissimum vero, ne usitata alibi in eas quoque introducat: hæc enim introductio perquàm odiosa est. Rebellionem cœptavêre Cappadoces, quòd Romanum a *in modum deferre census, pati tributa* ab Archelao adigerentur.

§. Nihil utilius modestia ad tuenda Regna bello & armis parta. Graviùs tulit Senatus Romanus, quòd Iulius Cæsar, Senatoribus ingredientibus in Senatum, non assurgeret, quàm libertatis suæ jacturam. Quod cùm adverteret Tiberius, b *verbis paucis* cum iis utebatur, *& sensu permodesto.* Populus ad minus præcipua magis, quàm ad ipsam rerum substantiam advertit animum, & ob inanem auctoritatis captationem deperditur non raro applausus communis, & in odium incurritur. Apud Romanos augendi conservandique Imperii potior cura fuit, c *inania transmittebantur.* Ob quam caussam Tiberius, utpote Politicus egregiè prudens, d *validum* sese *spernendis honoribus præstitit*, nec permisit unquam, ut ab Hispania ulteriore templa sibi erigerentur, quin & e *nomen Patris Patriæ à populo sæpius ingestum repudiavit.* f *Cuncta mortalium incerta, quantoque plus adeptus foret, tanto se magis in lubrico dictans.* Eandem rationem status præ oculis habentes Florentini Duces valde humanos erga subditos suos sese exhibent, nec permittunt, ut, qui in plateis fiunt obviis gradum aut rhedam sistant honoris caussa, uti Romæ fieri consuevit. Postea quam Castella obedientiam Regibus præstare ad tempus recusasset, non impertiit iis, penes quos summa rerum erat, grandia nomina, sed Iudicum duntaxat, ut tanto facilius à plebe admitterentur. Eadem quoque prudentia & moderatione animi Rex Ferdinandus Catholicus, mortua Regina Isabella, Regis titulum usurpare noluit, solo gubernatoris Castellani contentus. Sta-

Z 2 tus

a Idem lib. 6. Annal. b Idem lib. 1. Annal. c Idem l. 15. Annal. d Idem l. 4. Annal. e Idem lib. 1. Annal. f Idem ibid.

tus quidam in Italia, qui ad Majestatem regiam aspirant, videbunt, opinor, successu temporis (utinam ista me fallat opinio!) ab antiqua recedere modestia nihil esse aliud, quàm universa in discrimen abducere, & perturbare velle tranquillitatem publicam; neque enim Italia semetipsam ferre poterit, si tot capita coronis redimita intra fines suos viderit. Minoribus cum incommodis Status alicujus limites dilatari solent, quàm interior amplitudinis forma immutari; ut aut cum majoribus de dignitate contendat, aut æquales despiciat: ea enim re utrique vanè irritantur. A communitatum inæqualitate communis orta est dominatio. In illis vivere, nec ullum agnosci Principatum, illud est, quod eas conservat liberas. Si spiritus regii seminentur, pullulabunt Monarchiæ desideria, quæ libertati exitium adferunt.

5. Pax denique (ut alibi dicimus) illa est, quæ Regna acquisita potissimum tuetur, dummodo pax ista studiosa sit, atque armata: sic enim tempus indulgebit, ut possessio dominium præscribat paullatim, & titulum justum tribuat, absque belli tumultu, quod jura confundit, occasionem dat miscendi omnia ingeniis inconstantibus & inquietis, & arbitrium eripit ei, qui imperat. Quare non in solis Regnis istis de novo acquisitis procurari debet, sed in Provinciis etiam finitimis: ex igne enim vicino facile scintillæ aliquæ emicant, migrantque arma ex uno loco in alium proximum, & proclive admodum est irritari eum, qui ea sibi tam propinqua contuetur. Quæ caussa fuit, cur Rex Philippus Tertius contra Carolum Emmanuelem Sabaudiæ Ducem arma sumeret, cum is Mantuano Duci Montferratum eripere conaretur, dante interim sua Majestate operam, ut Iustitia, non gladius prætensiones illas decideret, neque quies Italiæ publica ob cupiditatem unius pateretur. Idem periculum etiamnum hodie perdurat, nisi componantur dissensiones, quæ armis onerarunt Coronas quasdam & Principes: e-

ductis

ductis enim semel gladiis, aut Vindicta de injuriis acceptis ultionem sumere cogitat, aut recuperare Iustitia, quod inique usurpatum fuit, aut Ambitio dilitare dominia, aut Mars ipse armatus ferri aciem experiri desiderat.

§. Finio nunc præsentem hanc disceptationem quatuor versibus Tassi, in quibus magno cum judicio vera comprehendit fundamenta, quibus novum aliquod Regnum stabiliri debet & conservari.

a E fondar Bœmondo al nuo vo Regno,
Suo d'Antiochia alti principii mira.
E leggi imporre, & introdur costume,
Et arti, é culto di verace Nume.
a Tass. can. 1.

SYMBOLVM LX.

SAgitta ab arcu emissa aut sursum fertur, aut deorsum, nec unquam suspensa hæret in aëre, similis tempori præsenti tam velociter prætervolanti, ut dubitare possis, priusne esse desinat, quàm advenerit: aut sicut anguli in circulo, ubi acutus in obtusum transit, ut in recto ne tangat quidem. Primum punctum, in quo sagitta consistit, declinationis ejus punctum est. Quod ascendit altius, à lapsu suo propiùs abest. Res omnes, cùm ad supremum venerint, mox iterum deorsum labi necesse est, nec firmare se possunt. Observavit id in corporibus humanis Hippocrates: ea quippe a *nec in melius verti, nec diu sistere valent;reliquum ergo est, ut in deterius dilabantur.* Nihil in natura stabile ac permanens. Caussæ secundæ cælorum moveri nunquam desinunt; adeoque nec cessant effectus; quos rebus hice inferioribus imprimunt, cui tanquam fonti Rerumpublicarum mutationes attribuit *b* Socrates. Nec in hoc differunt monarchiæ à rebus iis, quæ vivunt, &

a Hipprocrat. b *Qui caussam esse tradit, quod nihil perpetuum maneat, sed omnia motu quodam orbiculari mutentur.* Arist. l. 5 pol,

& vigent. Nascuntur, vivunt moriuntur æque, ac istæ, nec unquam firmæ consistunt, adeoque a *conversione* earundem *naturales sunt*. Non crescendo, de-



crescunt. In inclinatione majoris fortunæ nihil moræ intercedit. Vbi labi semel cœperit, nullis viri-

a Cic. l.2. de natur. Deor.

viribus sisti poterit. a *Regum Majestatem, difficilius est, a summo fastigio ad medium detrahi, quam a mediis ad ima præcipitari.* Verùm tamen non omnes Monarchiæ pari passu sursum scandunt, & ruunt: b *fati namque maligna perpetuaq; in omnibus rebus lex est, ut ad summum perducta, rursus ad infimum velocius quidem, quam ascenderunt, relabantur.* Annis non nisi duodecim suam evexit Monarchiam Alexander, & paucis iterum corruit, in quatuor divisa Principatus, & postea etiam in plures.

§. Multæ caussæ sunt incrementi pariter, & decrementi, quæ in Monarchiis & Rebuspublicis fieri contingit. Qui ea casui tribuit, aut motui, & occultæ astrorum vi, aut numeris Plutonicis, aut annis climactericis, rerum harumce inferiorum curam providentiæ divinæ abnegat. Non dedignatur horum orbium gubernationem, qui fabricam eorundem dedignatus non fuit. Quin immo condere illam & curam ejusdem abjicere postea, esset suammet improbare actionem. Si ad exornandum pavonis collum, aut ad depingendas unius papilionis alas Deus penicillos suos nemini committit alteri; quomodo exissimabimus, quod casui relinquat Imperia & Monarchias, è quibus felicitas, aut infelicitas, mors, aut vita hominis dependet, cujus gratia omnia condidit? Impium esset isthuc credere, aut certe grandis superbia, rerum successus nostris adscribere consiliis. Per ipsum c Reges regnant. Ipse manu sceptra distribuit, & tametsi in eorundem conservatione aut amissione cursum suum relinquat propensionibus naturalibus, quæ aut natæ sunt nobiscum, aut impressæ à sideribus, & consistat cum illis arbitrium liberum, absque ulla libertatis læsione, cum illo ipso tamen Deus agit & operatur, disponendo nobiscum incrementa, aut eversiones Monarchiarum, adeò ut nulla unquam interierit, absque interventu imprudentiæ ali-

a Livius. b Seneca. c *Per me Reges regnant, & legum conditores justa decernunt.* Prov. 8. 15.

cujus humanæ, aut cœcarum animi perturbationum Salustium ea de re audire juvat : a *Ego ita comperi* inquit, *omnia regna, civitates, nationesque usque eo prosperum imperium habuisse, dum apud eos vera consilia valuerunt; ubicunque gratia, timor, voluptas ea corrupere, post paullo imminuta opes, denique ademptum, imperium, postremo servitus imposita est*. Nescio sanè, num dicere ausim, Imperia futura fuisse perpetua, si voluntas in Principibus semper potentiæ sese accommodasset, potentia rationi, ratio eventibus.

Quare cum in inclinationibus Imperiorum locum aliquem Prudentia habeat, & humanum consilium, caussas earundem facile licebit describere. Vniversales, quæ complectuntur regna omnia, seu successione, seu electione, seu armis parta, plurimæ sunt; ad quatuor tamen fontes reduci omnes poterunt, è quibus oriuntur reliquæ, haud secus atque in mundi horizonte è quatuor ventis cardinalibus multi alii nascuntur collaterales. Caussæ istæ sunt Religio, Honor, Vita, & Fortunæ. Pro rebus hisce conservandis societas inter homines civilis instituta fuit, & subjecit se populus gubernationi aut unius, aut paucorum aut plurium; quoties vero videt, unum aliquod illorum quatuor inique pati, seditionem concitat, & regiminis formam immutat. De illis igitur, quantum pro præsenti opere satis est, breviter aliquid attingemus.

Religio, tametsi Reipublicæ vinculum sit (ut alibi diximus) præcipua tamen est, quæ eam dissolvit, & varias in eandem inducit gubernationis formas, quia concordia & pax inter eos esse nequit, qui diversimode de Deo loquuntur & sentiunt. Etenim si diversitas in moribus & lineamentis corporum animos sibi invicem contrarios efficit, quid faciet effectus & fidelitas naturalis rerum omnium Conditori debita, & furiosus ille mentis ardor intelligendi ea, quæ tanti momenti sunt. Status alicujus ruina est, conscientiæ libertas. Clavus in oculis (quemadmodum Spiritus sanctus loquitur) & lan-

a Salust.

cea in pectore sibi sunt invicem, qui in Religione *a* diffident. Obligationes subditorum erga Principes, fortissima quæque amicitiæ & sanguinis vincula rumpuntur & dissolvuntur, ut cultus sacer conservetur. Regem VViterícum manibus suis obtruncarunt subditi, quod Arrianam sectam conatus fuisset introducere: VVitizam item, quòd ritus & cæremonias Religionis immutasset: *b* Galæcia adversùs Regem suum Froilam arma sumpsit, quòd conjugia Clericorum per abusum introducta sustulisset: simulatque Religionum diversitas Provincias Belgicas invasit, unà incolæ à legitimi sui Regis ac Domini obedientia desciverunt.

§. Pari ratione honor, uti tuetur ac conservat Respublicas, easque ad fidelitatem obligat, ita quoque easdem perturbat, ut in offensa, in contemptu, in injuria ab infamia immunis sit, cum præsertim subditi honorem vitæ fortunisque communiter anteferre *c* soleant. Comes Iulianus Afros evocavit in Hispaniam, propterea quòd Rex Rodericus Cavæ filiæ suæ honorem violasset. Castellæ Nobiles arma sumpserunt adversùs Begem Alphonsum III. quia privilegia eorum evertere, & ad tributa exsolvenda eos adigere voluit. Ramirus Tertius Rex Legionis non alia de caussa subditos suos rebelles & infideles expertus est, quàm quòd asperè nimis & serviliter eos haberet. d *Multa conspirationes & invasiones in Monarcha; propter pudendas contumelias in corpus illatas facta sunt.* e *Propter contemptum etiam seditiones fiunt*; idque sive Princeps despiciat subditos, sive hi Principem, quando dotibus & ornamentis Principe dignis instructus non est, judicantes nimirum, non nisi viles animos obedire ei, qui

Z 5 nec

a *Erunt vobis quasi clavi in oculis, & lancea in lateribus, & adversabuntur vobis in terra habitionis vestra.* Num. 33. 55. *b* Mar. Hist. Hisp. lib. 7. cap. 6. c *Honor quoque quantum valeat, & quomodo sit caussa seditionis, manifestum est.* Arist. lib. 5. Polit. c. 3. *d* Arist. l. 5. Polit. c. 10. *e* Idem l. 5. Polit. c. 3.

nec ipse imparare didicit, nec auctoritatem sibi parere; & gubernationes curam in postremis habet. Ita fecere subditi Regis Ioannis Primi Aragonii, eò quod nomen Regni & negotiorum curam abs se abjiceret: subditi item Ioannis Secundi Castellæ Regis, ob ejus flagitia, inconditos mores & exiguam auctoritatem; uti & subditi Alphonsi Quinti Lusitaniæ Regis, quod se ab aliis gubernari pateretur. Nec minùs injuriam & defectum interpretantur subditi si ab exteris mandata accipiant, aut inter eosdem distribuantur dignitates & munera: nam (ut Rex *a* Henricus ajebat) *istluc nihil aliud est, quam palam ostendere, deesse in regnis nostris viros dignos & habiles.* Id quod temporibus Caroli V. Imperatoris Castellæ motibus ansam dedit. Idem accidit, quando honorum partitio minus rectè instituitur: b *nam multitudo quidem graviter fert inæqualitatem patrimoniorum, præstantes autem viri honorum inæqualitatem,* & pro contemptu habent, quod alii minus de Republica benemeritiiis *c* præferantur.

Maxima Reipublicæ infirmitas est incontinentia & lascivia eorum, qui præsunt. Hinc seditiones nascuntur, Regnorum immutationes, & ruinæ Principum, quia multorum honorem tangunt, & severissimis pœnis à Deo castigantur. Vnica turpitudo per multa sæcula Hispaniam cineribus obruit. Propter illam plagæ ingentes *d* Ægyptum exercuerunt; ob eandem magnis cum ærumnis tum Davidem ipsum, tum ejus *e* posteros, diu multumque conflictari oportuit, ita ut plerique omnes in perpetua vixerint persecutione, & gladio interierint.

Non

a L. 14. tt. 3. lib. 2. Recop. *b* Arist. lib. 2. Polit. c *Nam homines tum, quòd ipsi inhonorati fiant, movent seditiones, tum quod alios videant in honore.* Arist. lib. 5. Polit. c. 3. d *Flagellavit autem Dominus Pharaonem plagis maximis, & domum ejus, propter Sarai uxorem Abram.* Gen. 12. 17. e *Non recedet gladius de domo tuâ usque in sempiternum, eo quod despexeris me, & tuleris uxorem Vriæ.* 2. Reg. 12. 10.

Non minus periculi in Republica ex eo est, si multi ab officiis excludantur: a *cum enim multitudo inopum est in ei civitate, eademque ab honoribus exclusa, necesse est eam civitatem esse plenam hostium Reipublicæ*; nec ullus homo tam ignavus est, qui honori non incumbat, aut isto se privari non graviter *b* sentiat. Idem periculum subeunt Respublicæ, in quibus certus solùm numerus è Nobilitate gaudet Magistratu, exclusis aliis.

§. Tertia caussa immutationum & seditionum in Regnis est amor conservandæ vitæ, quando nimirum subditi Principem suum tam ignavum & vecordem esse credunt, ut vitam suorum defendere ac tueri non possit; ut alias eum odio habent ob severitatem, ut Regem Alphonsum Decimum; aut ob crudelitatem, ut Regem Petrum; aut existimant injustum esse, & ingenio tyrannico, in cujus manibus vita omnium periclitetur, uti Regem Ordonium, *c* ob trucidatos, & malè habitos Castellæ Comites, unde totius regiminis immutatio ortum habuit.

§. Vltima caussa bona & fortunæ sunt, si nimirum Princeps subditorum facultates leviter consumat; quæ caussa fuit, cur Garcias Galæciæ *d* Rex Regno pariter ac vita exutus sit. Aut si reditus regios inutiliter prodigat, quam rationem Ramo prætendit, cum fratrem suum germanium Sanctium Navarræ Regem interimeret. Aut si ipse in omnem aviditatem pronus sit, quemadmodum Rex Alphonsus Sapiens. Aut si ob malam gubernationem Respublica laboret annonæ inopia, si rerum pretium accendatur, si cessent mercaturæ, & negotiationes, id quod eundem Regem Alphonsum invisum reddidit. Aut si moneta proba non sit, uti temporibus Regis Petri Aragonii Secundi, multorumque aliorum Regum accidit; aut munera proficua, &

 opes

a Arist. lib. 3. Pol. c. 7. b *Honori incumbit tam ignavus, quam bonus.* Arist. l. 2. Pol. c. 5. *c* Mar. Hist. Hisp. l. 9. c. 8. *d* Idem Hist. Hisp. l. 8. c. 8.

opes malè distribuantur: invidia enim & necessitas contra locupletiores arma sumunt, & seditiones a excitant. Quæ oriri etiam solent ex mala administratione justitiæ, ex hibernatione militum, aliisque oneribus, quibus subditorum reditus, & bona graviter onerant.

§. Præter caussas istas universales & communes, alia quoque sunt unicuique è tribus supra allatis gubernandi formis peculiares ac propriæ, quas facilè colligere licebit ex iis, quæ pro iisdem conservandis attulimus in medium: nam b *illud dubitari non potest, quin cognitis iis quæ Reipublicæ interitum important, ea quoque quæ salutem afferunt, intelligantur, cum contraria contrariorum sint efficientia.* Non possum tamen, quin ea de re adjiciam aliquid, etsi fortè periculum sit, ne quædam alias à me dicta hic repetam.

§. Status hæreditarii tunc perire solent, cum in iis omnino acquiescit Successoris cura, præsertim si potentes ii sint: illa ipsa enim amplitudo securum eum efficit & minus sollicitum, tanquam qui omne spernat periculum, & anceps in suis consiliis hæreat, ac res magnas exequi pertimescat, ne quietem illam possessionem qua fruitur, forte interturbet. Damna prævertere negligit. sed tum primùm parat remedia, cùm illa jam evenêre, quo tempore sumptuosiora ea sunt, & minùs c efficacia; audere aliquid, periculum æstimat, & pacem procurando per incerta quædam & indecora media, bellum iisdem accersit, ut quibus conservare se cogitabat, seipsum nunc pessundet. In isto discrimine versantur Monarchæ, quæ dum quietem sectantur, in turbas & motus incidunt. Sistere volunt, & labuntur. Dum laborare desinunt, languere incipiunt. Omnia ista belle adumbravit illa Ezechielis visio quatuor

a *Insuper seditiones oriuntur non solum ob patrimoniorum, verum etiam ob honorum inæqualitates.* Arist. l. 2. polit. cap. 5. b Arist. l. 5. polit. cap. 8. c *Tardiora sunt remedia, quam mala.* Tac. in vita Agric.

tuor animalium alatorum, symboli Principum & Monarchiarum, *a quæ cum ambularent, quasi sonus erat multitudinis, ut sonus castrorum; cumque starent demittebantur pennæ eorum.* Verùm ad se conservandum necesse non est, ut novas semper ditiones suis adjiciant: hoc enim infinitum foret, & tandem in injustitiam & tyrannidem vergeret. Satis se tueri poterit Status aliquis in circuli sui circumferentia, ita tamen, ut intra illius sepia suam agendi vim retineat, & robur exerceat, easque ipsas artes, quibus ad tantam magnitudinem pervenire contigit. Aquæ intra suum motum se conservant, is si desit, vitium capiunt; necessarium tamen non est, ut fluant, sufficit, si intra semet ipsas moveantur, ut in lacubus & stagnis accidit sola ventorum vi agitatis. Sic Monarchiæ, in quibus viget disciplina, quæque adversus occasionem omnem munitæ sunt, diutiùs perdurant, licèt aliena non invadant. Etiam absque bello militares exercitationes frequentari possunt. Ita pacis tempore artes istas Cajus Cassius fovebat, *b & quantum sine bello dabatur, revocabat priscum morem, exercitabat legiones, cura paro visu agebat perinde, ac si hostis ingrueret.* Si Principi armorum desit exercitium, non ideo tamen pacis otio torpescat omnino, sed in ea etiam gloriosum aliquid moliatur, quod opinionem sustineat. Augustus in imperii sui tranquillitate animum suum igneum cineribus sopiri minime passus est; quia immò cùm ut homini agere i li non liceret, tanquam Deus aliquis majora aggressus est, componendo cælestium orbium motus, corrigendo menses, & leges dando tempori. In eum finem Rex Philippus Secundus, admirandam illam Escurialis fabricam construxit, qua in re ipsam etiam Naturam artificio superare conatus est, & universo orbi animi sui suæque pietatis magnitudinem ostendere.

5. Sed & Regna hæreditaria in periculo sunt, quando qui succedit, moribus institutisque Majorum neglectis, subditorum servitutem & subje-

a Ezech. 1. 24. *b* Tac. l. 12. Hist.

ctionem à Natura esse existimat, & immemor ab illis ipsis suam proficisci amplitudinem, eos spernit, tanquam si mancipia forent, magisque bonum privatum præ oculis habet, & ut suas expleat cupiditates, quam bonum publicum, dominatione jam in tyrannidem *a* conversa; unde existimatio Principis perit apud populum, amor in odium vertitur, multaque alia fiunt, quibus discinditur reciproca illa unio, [qua Rex & Regnum *b* colligantur inter se; dum hoc paret, ille imperat, beneficio quasi mutuo, quod ab invicem accipiunt, Rex quidem splendorem illum & imperandi auctoritatem; Regnum vero felicitatem bene instiutæ gubernationis. Absque hoc vinculo mutuo hæreditarii status aut pereunt, aut in aliam transeunt formam: nam Princeps, qui despici se videt, & omnibus esse odio, sibi metuit, è metu autem crudelitas, ex hac denique tyrannis nascitur; quam quia potentiores ferre non sustinent, conjurant adversus ejusmodi Principem, & plebe opitulante eum sceptro exuunt: unde porrò fit, ut populus illis ipsis; utpote quibus libertatem suam tum acceptam fert, gubernacula committat, introducaturque Aristocratia, in qua Optimates imperant. Attamen ne tum quidem Monarchiæ incommoda vitari poterunt: cum enim eorundem filii succedant posteà, ideoque Magistratus & dominatio fiant hæreditaria, facilè iis abutuntur, ad utilitatem & commodum proprium in administranda Repub. omnia referendo; è quo illud deinde fit, ut populus inique & per tyrannidem opprimi se ab iis videns, sceptrum iisdem extorqueat è manibus, malintque imperare omnes, perinde quasi major sit libertas Democratiæ; in qua cùm æqualitas servari nequeat, invalescunt insolentia atque injustitia, & exoriuntur seditiones

a *Alia tyrannides ex Regibus, qui moribus institutisque Majorum violatis, imperia magis concupierunt*. Arist. lib. 5. Polit. c. 10. b *Nam si non volentibus imperet, protinus desinit esse Regnum*. Idem ib.

seditiones ac tumultus, quorum confusio ac damna tanta sæpe sunt, ut tolerabilius omnes existiment, si penes unum solum sit Imperium, atque ita ad Monarchiam tandem, à qua primùm recesserant, fit regressio. Istiusmodi circulum committere solent Respublicæ, in quo non rarò accidit, ut omnem omnino libertatem amittant, dum nimirum status aliquis vicinus & potens inquietudinis illius occasione utitur, ad debellandas eas & subjugandas.

§. Imperia electiva, aut certè subditorum erga Principem affectus tum pereunt, cùm Principis electi facinora non respondent conceptæ opinioni; deprehenso nimirum electionis errore ex inani meritorum præsumptione. Multi enim sunt, qui ad gubernandum videntur idonei, antequam ad gubernacula admoveantur, uti in Galba accidit, a qui *omnium consensu capax Imperii* habebatur, *nisi imperasset*. Qui electioni non subscripsere, nunquam ab electo satis securi sunt, quin potiùs metus iste, in caussa est, ut mutationem exoptent & moliantur. Si illi verò, qui sua dedêre suffragia, tantum sibi de ejus favore fuerunt polliciti, ut postquam spe sua frustari se vident, vivant inquieti & conquerantur: neque enim fieri poterit, ut Princeps satis faciat omnibus; taceo ipsam etiam humanam gratitudinem paullatim fatigari, dum amplitudinis & fortunæ suæ instrumenta assiduè ante oculos habet, eosque tanquam illius creditores aversatur. Subditi mutationibus electionis assueti: easdem amant, semperque sibi persuadent, Principem alium novum fore meliorem. Qui in electione suffragii jus habent, tanto tempore suspendi, & quasi emori dolent suam eligendi potestatem, unde eorum existimatio dependet. Electus efferens sese dominandi libidine, Imperii sui fines latiùs propagare contendit, violat juramenta, conditiones & pacta, cum quibus ad sceptrum ascitus fuerat, & spretis Regni incolis (si alienigena sit) alios suæ Nationis muneribus

a Tacit. lib. 1. Histor.

ribus præficit, suæ familiæ homines evehere satagit; qua in re subditorum incurrit odium, & ruinæ suæ ansam præbet: omnes enim ab exteris regi grave ducunt. Ieremias certe pro tristi nuntio illud in *a* Ierusalem habuit.

§. Imperia quoque armis parta diu florere haud solent: deliciis enim illud animorum robur flaccescit sensim, & eliditur Felicitas consilia impedit, ipsosque Principes ita abripit, ut ea nunc media negligant, quibus ad illam fortunam pervenerunt. *b* *Illud clarum, testatumque exemplu est, quod homines felicitatem assequantur benignitate in alios, & bona de se opinione, iidem cum adepti, quæ voluerant, ad injurias & impotentiam in imperiis dilabuntur, fit meritissime, ut una cum imperantium mutatione ipsi subditi sit & affectus mutent.* Hæc caussa fuit, cur Carthaginenses ex Hispania ejecti fuerint, quia nimirum non adverterant, artibus iisdem, quibus acquiruntur Status, eos etiam conservari oportere: quæ de re magis soliciti esse solent ii, qui primi ejusmodi Provincias armis subegerunt, quam eorundem Successores: illi enim omne animi & ingenii sui robur ad eas acquirendas tuendasque contulerunt; contra vero hos ipsa successio negligentes ea in re & minus sollicitos efficit. *c* Vnde fit ut *qui occuparunt Imperia, eorum plerique ead m retinuerint; qui vero tradita ab aliis accepere, hi statim fere omnes amiserint.* *d* Spiritus sancti oraculum est, *Regna de gente in gentem transferri propter injustitias, & injurias, & contumelias, & diversos dolos.*

Concludo præsentem materiam duobus documentis: primum est, *e* quòd *conservantur Respublicæ non solum, quia procul sunt ab iis, quæ interitum afferunt, sed etiam quia prope sunt. Nam timor intentiore cura Reipublica consulere cogit.* Alterum est, quod & in ipso Prin-

a *Ecce auditum in Ierusalem, custodes venire de terra longinqua, & dare super civitates Iuda vocem suam.* Ierem. 4. 16. *b* Polib. *c* Arist. lib. 5. Polit. c. 9. *d* Eccles. 10. 8. *e* Arist. l. 5. Polit. c. 8.

Principe, & in corpore Reipublicæ a *maximè omnium, quod exiguum est, caveri debeat. Detrimentum enim latenter obrepit, quia non totum simul contrahitur;* at postquam invaluerit, remedium non admittit. Minimus etiam vermiculus cedri medullam paullatim exedit, & eam denique humi sternit. Navem secundissimis impulsam ventis una sistit Echeneis: quanto velocitas illius major est & vehementior, tanto facilius in scopulos allisa dissolvitur. Levissima damna Romanam Monarchiam everterunt. Plus interdum creat periculi levis aliqua humorum intemperies, quàm gravis infirmitas, quia illa fere negligitur, huic vero gnaviter paratur remedium. De febri curanda mox sumus solliciti; at de defluxione aliqua in pectus decidente perparum laboramus: unde tamen morbi graviores nasci solent.

a Idem ibid.

SYMBOLVM LXI.

DECACHORDVM (instrumentum Musicum) perfectam format Aristocratiam constantem ex Monarchico imperio & Democratico. Intelligentia præsidet, imperant plures digiti, paret vero nervorum multitudo; quasi populus quidam, qui attemperati sunt omnes inter se & concordes in harmonia, non particulari & privata, sed communi & publica, ita ut majores à minoribus minime dissonent. Decachordo similis est Respub. aliqua, in qua longus rerum usus & experientia alios praeesse voluit, obedire alios, sancivit leges, constituit Magistratus, distinxit officia, certos præscripsit imperandi modos ac formas, & apud Nationes omnes eum instituit Reipublicæ ordinem, qui naturæ cujusque maxime conformis esset & consentaneus. Vnde fit, ut antiqua illa dispositio sine periculo immutari haud possit. Decachordum illud Regnorum & Rerumpublicarum cum omnibus suis partibus jam constitutum est, nervi om-

vi omnes contemperati inter se, & suis quique locis dispositi; & tametsi fortè cupiam videatur, unum aliquem, aliter immutatum meliorem fore; plus



tamen semper tribuendum prudentiæ & considerationi Majorum, quos longus usus & experientia edocuit: rationes enim ac modi gubernandi, licet quæ-

quædam habeant incommoda, minori tamen ferè cum detrimento tolerari solent, quàm innovari. Princeps aliquis prudens nervos attemperat, prout dispositi ipsi sunt, non eos immutat omnino, nisi fortè temporis diuturnitate, aut aliis de caussis tantoperè disturbati ii sint, ut planè à fine suo primo deficiant, quemadmodum alibi dicimus. Oportet igitur, ut Princeps Imperii sui decachordum bene accurateque perspectum habeat, Majestatem item, quæ illud comitatur, naturam denique, conditionem & ingenium populi, quàm aulicorum, quæ præcipui illius nervi sunt. Nam ut rectè dicit Rex Alphonsus Sapiens in quadam sua lege: a *Saber conozer los Omes, es una de las cosas, de que el Rey mas se debe trabajar: ca pues que con ellos ha de fazer todos sus fechos, menester es, que los conozca bien.* In hoc potissimum gubernandi artificium consistit.

b *Principis est virtus maxima, nôsse suos.*

Qui in ea scientia plus profecerunt, majori cum facilitate suos rexerunt Status. Multi ad Regnorum decachordum manum admovent, pauci digitis nervos apte norunt impellere, rarissimi naturam illius rite cognoscunt, & eo scitè canunt.

Illud igitur sciat Princeps Regnum nihil esse aliud, quàm multarum civitatum populorumque quandam unionem, & consensionem communem in unius alicujus imperium & obedientiam aliorum, quam ambitio suasit & vis. Concordia illud primùm erexit, idem porrò conservat concordia. Iustitia & clementia vitam ei tribuunt. Cura est alienæ salutis. Spiritus ejus in unitate Religionis consistit. Ex iisdem partibus, quibus constat, conservatio ejus dependet, augmentum item, aut ruina. Consortem ferre & in ipso magis, quam in ulla re, fortunæ triumphat inconstantia. Æmulationi & invidiæ obnoxium est. Plus illi periculi à rebus secundis, quam adversis imminet: in illis enim sui quasi oblitum vivit securiùs, per securitatem in superbiam

a L. 13. tt. 5. p. 2. b Mar.

biam erigitur, per superbiam in interitum ruit. Si novum sit, facile iterum dissolvitur; si antiquum, ne sic quidem omnino firmum est. Non minùs in perpetua pace periclitatur, ac in bello. Si armis alienis infestum non sit, se ipso collabitur, & ubi semel ruere cœperit, sustinere se non potest. Inter summum ejus fastigium & præcipitium nihil pene interjicitur temporis. Æmulationibus nunc defenditur, nunc offenditur. Si exiguum valde sit, tueri se nequit, si grande admodum, regere seipsum nescit. Arti magis paret, quàm violentiæ. Amat novitates, & in his ruinam suam reperit. Virtus salus illius est, vitium infirmitas. Labor illud erigit, dejicit otium. Munimentis & fœderibus roboratur, & legibus stabilitur. Magistratus pro corde illi est, consilia sunt pro oculis, pro brachiis arma, pro pedibus opes.

§ Istud Regni Decachordum Majestas comitatur, quæ est quædam harmonia è populi chordis orta & à *a* cœlo approbata. Repræsentatio quædam potestatis, & splendor supremæ jurisdictionis. Vis quædam, quæ auctoritatem & obedientiam sibi conciliat. Custodia & salus est Principatûs. Opinio & fama esse suum illi tribuunt; amor securitatem; metus auctoritatem; ostentatio amplitudinem; cæremonia reverentiam; severitas observantiam; pompa existimationem. Quanto magis hominum fugit frequentiam, tantò magis in veneratione est. Contemptu & odio in discrimen venit. Nec æqualitatem fert, nec divisionem, quia in admiratione & unitate est posita. In utraque fortuna constantiam servat: roborat eam cultus; fovent arma & leges. Nec durat in elatione, nec in demissione animi concidit. Vitam illi prudentia & beneficentia tribuunt, eripiunt impetus & vitium.

§ Chordarum vulgus Decachordi istius populus est, cujus natura monstro per omnia similis, dissimilis

a *Vivit Dominus, qui firmavit me, & collocavit me super solium David Patris mei*. 3.Reg.2.24.

lis à ſeipſa eſt inconſtans & varia. Exteriori rerum facie capitur, interiora non penetrat. Rumorem in conſilium adhibet. Sic à mediis & ratione derelictus, ut verum à falſo diſcernere nequeat. In deteriora ſemper pronus. Vna eademque hora duos contrarios inter ſe induit affectus. His potiùs duci ſe ſinit, quàm ratione; magis impetu quàm prudentia, umbrâ potiùs, quam veritate. Pœnis & caſtigationibus domari poteſt. In adulationibus difformis eſt & varius, laudes veras falſis commiſcens. Medium tenere neſcit: aut extremè amat, aut odit; aut ſummè gratus eſt, aut ingratus; aut pavet, aut terret, dum verò pavet, ſecurè ſpernitur. Periculis levioribus proxime imminentibus perturbatur; grandioribus, ſi longinqua ſint, nihil omnino terretur. Aut abjecto ſervit animo, aut cum ſuperbia imperat. Nec ipſe liber eſſe didicit, nec eſſe ſinit alios. Minis audax eſt, re ipſa & opere puſillanimis ac vecors. Levibus de cauſſis commovetur, & citò rurſum componitur. Sequitur, non ducit. Ergo omnes eodem modo ſe gerit. Faciliùs cogi ſe ſinit quam perſuaderi. Rebus proſpere fluentibus arrogans eſt & impius; in fortuna adverſa pavidus & religioſus. Tam ad crudelitatem proclivis, quàm ad miſericordiam. Eodem animi ardore quo uni favet, perſequitur aliū Clementia nimia abutitur ad licentiam, rigore nimio in perniciem it præceps. Si effrænatiùs ſemel in bonos invaſerit, nec ratio, nec pudor eum retrahit. Rumores fovet confingitque & ſua credulitate famæ vires addit. Paucorum ſermones negligit, voces multorum ſequitur. Eventus malos malitiæ Magiſtratus tribuit, & calamitates communes delictis Principis. Nihil magis eum obſequentē reddit, quàm annonæ & rerum omnium ubertas, in qua curas ſuas omnes & cogitationes defixas habet. Rei privatæ ſtudio, aut honoris læſione leviter commovetur. Oneribus preſſus concidit, allevatus recalcitrat. Amat ingenia præfervida & temeraria, rationem item gubernandi ambitioſam & turbulentam. Nunquā acquieſcit præſen-

ti rerum statu, mutationis semper & novitatis appetens. Virtutes aut vitia eorum, qui præsunt, imitatur. Locupletibus & potentioribus invidet, & insidias machinatur. Ludos aliaque oblectamenta diligit, neque ulla alia re magis, quàm istis, animus illius & gratia conciliari potest. In Religione superstitiosus est, & Sacerdotibus paret potius, quam suis Principibus. Hæ præcipue conditiones affectionesque sunt multitudinis. Illud tamen sibi Princeps persuadeat, nullam esse communitatem, aut tam amplum consilium, quantumvis grave sit, & Virorum selectorum, in quo vulgus aliquod non sit, quodque non in multis cum populari conveniat.

§. Alia etiam Decachordi istius Musici pars, nec minùs principalis est aula; cujus nervos nisi magna cum prudentia & dexteritate Princeps impellere noverit, totius gubernationis harmoniam disturbabunt: quare ut bene ii semper attemperati permaneant, illius etiam naturam nôsse oportebit. Est igitur aula præsumptuosa & varia. Ad momenta singula Chamæleontis instar suos mutat colores, pro eo, ac fortuna prospera, aut adversa aspirat. Tametsi una & communis omnium lingua sit, non æquè tamen omnes eam intelligunt. Principem nascentem veneratur ac colit, occasui proximum minimè curat. Actiones illius observat & carpit. Moribus ejus sese accommodat, & errores imitatur. Retibus adulationis assiduè illius venatur gratiam. Nunquam non intenta in ambitionem & privatum commodum. Mendaciis alitur, & veritatem odio habet. Malum temere credit, difficillimè id quod bonum est. Amans mutationum & novitatum. Omnia timet, & diffidit in omnibus. Superba & arrogans in jubendo, in obediendo abjecta & humilis. Invida tum erga se ipsam & domesticos, tum erga eos, qui extrà degunt. In dissimulandis celandisque suis studiis mirum in modum artificiosa. Odium risu & cæremoniis contegit. Laudat palàm, clam vituperat.

Sui

Sui ipsius hostis est. In iis, quæ foris incurrunt in oculos, vana; in promissis, levis.

§. Cognito igitur isthoc gubernationis instrumento, nervorum item illius natura & concordia oportet Principem tali cum prudentia eos pellere digitis, ut ne disparem reddant sonum: qua in re opus est, certam servare mensuram & tempus, nec magis uni favere nervo, quàm alteri, in iis, quæ ad concentum & harmoniam efficiendam pertinent; aut aliorum oblivisci: omnes enim in instrumento musico Reip. munus suum habent, licèt inæquales sint inter se, & facilè dissonent. Quæ vocum discordia tum periculosior erit, si Princeps amplam nimis potestatem concesserit Magistratibus; si nimiùm plebi faventem se exhibuerit, aut spreverit Nobilitatem; si justitiam administraverit aliquibus, aliis non item; si armorum literarumque officia confuderit. Si denique non probè intellexerit, Majestatem sustentari auctoritate, regnum amore; aulam gravitate; nobilitatem existimatione; populum ubertate; justitiam æqualitate; leges metu; arma præmio, potentiam parsimonia; bellum opibus, & Pacem opinione.

§ Vnumquodque Regnum instrumentum est ab aliis natura & nervorum (qui sunt ipsi subditi) dispositione diversum, adeoque à diversa manu, & modo diverso regi & impelli debent. Regnum aliquod decachordi instar est, quod non solum mollitie extremorum digitorum indiget, sed unguium etiam duritie. Aliud organo musico simile videtur, in quo ambabus opus est manibus, ut earum pondere vocum symphonia exprimatur. Aliud tam delicatum est, uti cythara, quæ non fert ipsos digitos, sed levi pulsata calamo, tum demum suaviter resonat. In eo igitur Princeps elaboret, ut ista Regnorum suorum instrumenta & subditorum nervos bene habeat perspectos & contemperatos inter se, caveatque (quod & in ipso Deo observavit *a* Chryso-sto-

a *Neque nervum intendit, neque remittit ultra modū, ne harmonia concentum lædat.* Chryſ.

ftomus) ne feveritate aliqua, aut cupiditate nimis adducat claviculos: nam nervus etiam probatiſſimus, ſi nimium intenſus non rumpitur, omnium tamen turbat concordiam, & modulationis ſuavitatem impedit.

SYMBOLVM. LXII.

APES, quibus plurimum Natura ingenii & induſtriæ tribuit, artificium ſuum conſtruendi favos callide contegunt. Fervet opus, & nemo œconomiam earundem & ſtatum penetrare poteſt: quod ſi quis curioſiùs interdum, efformato alveari vitreo, eum velit introſpicere, undique cera illud obducunt, ut ne actionum ſuarum domeſticarum teſtes & ſpectatores habeant. O prudentem Rempublicam, mundi Magiſtram! jam dudum in animantes omnes ſupremum teneres Imperium, ſi quemadmodum tibi Natura pro tua conſervatione ſuggeſſit media, ita vires quoque pro incremento tuo ſuppeditaſſet. Diſcant à te omnes aliæ, quanti ad felicitatem publicam interſit occultum aliquod ſilentium, & ſecretum tacitum in rebus agendis ſtatuendisve, quantumque noceat, ſi detegatur artificium & prodantur in apertum regulæ gubernationis, negotiationes & tractatus, conſilia ac fines, mala & infirmitates interiores Reipublicæ. Si hanc apum prudentiam conſideraſſet cum animo ſuo Druſus Tribunus, cum Architectus ei polliceretur, ita ſe ædium feneſtras diſpoſiturum, ut nemini per eas introſpicere liceret, non hunc in modum reſpondiſſet. a *Tu verò, ſi quid in te artis eſt, ita compone domum meam, ut quidquid agam, ab omnibus perſpici poſſit.* Arrogantia hæc fuit animi aperti & ingenui, aut confidentia hominis privati, non Miniſtri alicujus publici, neque Principis, in cujus palatio neceſſe eſt, quidam receſſus ſint ab arbitris remoti, ubi extra aliorum conſpectum deliberetur de negotiis

ac

a Vell. Pater. lib. 2.

ac decernatur. Consilium tanquam *a* mysterium non nisi cum paucis communicandum. *b* Deo ejusdem Præsidi (quam Consum dicebant) Roma aras



quondam erexit; sed subterraneas, ut indicaret,

A a con-

a *Habuit cum eis mysterium consilii sui.* Judith. 2. 2.
b Rof. 2. Ant. Rom.

consilia occulta esse debere. Cujus etiam secreti beneficio in tantam illa crevit amplitudinem, diuque salva constitit; illud scilicet pro comperto habens, *a taciturnitatem optimum atque tutissimum rerum administrandarum* esse *vinculum*. Erat Senatui illi tam fidum profundumque pectus, ut ejus consultationes, & quæ secreto statuerat, nunquam palàm eruperint: multis sæculis ne unus quidem Senator fuit, qui ea proderet: universi ac singuli aures habebant ad audiendum; linguam nemo, ut loqueretur. Nescio profectò, num idem de Monarchiis & Rebuspub. præsentibus dici possit. Quod heri in earum consiliis actitatum fuit, hodie narratur inter mulierculārum subsellia, quarum blanditiis (contrà ac præcepit Michæas *b* Propheta) facilè arcana sua pandunt mariti, illæ vero vicissim aliis; quomodo in secreto illo accidit, quod *c Maximus uxori suæ Martiæ aperuit;illa Liviæ.* Per ejusmodi canales mox secreta illa etiam ad Legatos Principum permanant, à quorum observatione nemo quisquam immunis est. Publici exploratores sunt, urinatores, qui in profundum se demittunt. Prudens illa Respublica, quæ ad diuturnam commorationem illos non admittit. Noxii magis sunt, quàm proficui tranquillitati publicæ:plura excitarunt bella, quàm paces composuerunt: semper alvearia fabricantur vitrea, ut per insidias queant inspicere, quid agatur in consiliis. Omni igitur ope elaboret Princeps, ut consiliorum suorum rimas omnes obstruat, ne per eas introspicere possit curiositas: nam si hostis illa penetret, facilè iis it obviam & contrà sese armat; uti faciebat Germanicus, si quidem *d nihil Cæsari incognitum. Consilia, locos, prompta, occulta noverat,astusque hostium in perniciem ipsis vertebat.* Eandem ob caussam Sallustius Crispus quoque suasit Liviæ, *e ne arcana domus, ne consilia amicorum, mini-*

a Valer. Max.l.2.c.2. b *Ab eâ, quæ dormit in sinu tuo custodi claustra oris,* Mich. 7. 5. *c* Tacit. lib. 1. Annal. *d* Idem. l. 2. Annal. *e* Id. l.1. Annal.

ministeria militum vulgarentur. Dum Samson aperuit Dalilæ, in quo robur suum *a* consisteret, unà malitiæ occasionem præbuit, illudque *b* perdidit. Consilia occulte omnes metu percellunt, & Principi auctoritatem pariunt; & licet non optimè fundata ea sint, judicium tamen prudens facilè posteà rationes invenit, quibus ea bona fide tueri possit. Rueret omnis de Principibus & Rebuspub. concepta opinio, si intimè penetrare liceret, quæ in secretioribus eorundem consiliis pertractantur. Gigantes sunt, qui proceros sese & potentes offerunt oculis, magisque perterrefaciunt, quam lædant: verùm si metus eos agnoverit propiùs, videbit phantasticos esse, qui regantur ac sustententur ab hominibus non majoris staturæ, quàm sint cæteri. Imperia in consiliis & actionibus suis secreta in veneratione sunt, secùs spernuntur ab omnibus. Quàm aspectu jucundum est flumen *c* profundum, quàm contra inamœnum, quod jacentes in fundo lapides & alvei muscum ostentat; illud pedibus transire nemo audet; hoc vadare volunt omnes. Res opinione magnæ conspectu vilescunt. *d Major è longinquo reverentia.* Propterea sapientissimus Deus, cum in monte Sinai de danda populo suo lege ejusque gubernatione conferret cum Moyse, supremum illius cacumen non igne solùm, sed & densissima, *e* nube circumsepsit, ne quis per insidias eos observare posset, præcepitque sub pœna capitis, ne ullus vel ad radicem montis propiùs *f* accederet. En ipsius etiam Dei consultationes & mandata, tanquam my-

a *Si rasũ fuerit caput meum, recedet à me fortitudo mea, & deficiam, eroque sicut cæteri homines,* Jud. 16. 17. b *Quia nunc mihi aperuit cor suum.* Ibid. v. 18. c *Sicut aqua profunda, sic consilium in corde viri.* Prov. 20.3. d Tacit. l. 1. Annal. e *Ecce cœperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes densissima operire montem.* Exod. 19. 16. f *Cavete, ne ascendatis in montem, ne tangatis fines illius, omnis qui tetigerit montem, morte morietur.* Exod. 19. 12

ſteria in ſeceſſu ſecreta haberi oportuit. Quid igitur in humanis erit, cùm nullum Sapientum ſit conſilium absque ignorantiis? quando conſulta eorum vulgantur in publicum, diu multumque expenſa videntur, & facta magno cum judicio. Majeſtatem & prudentiam Principis referunt, gravesque conſiderationes & cauſſas ſubeſſe credimus, quas mente aſſequi non poſſumus; immò multas interdum nos ipſi addimus, quæ Principi aut conſiliariis ne in mentem quidem venerunt; verum ſi ipſam conſultationem, fundamenta, & conſilia coràm audire licuiſſet, meritò ea riſiſſemus. Ita in theatris fieri aſſolet, ubi Actores belle perſonati in ſcenam prodeunt, & auctoritatem præ ſe ferunt; intus autem poſt ſiparium eorum nota eſt ignobilitas; omnia ibi permixta & confuſa. Eam ob rem longè adhuc inconvenientius eſt, ſi gubernationis myſteria communicentur cum Exteris, quos ſuſpectos habebat Rex Henricus (a) II. Et licet multi forſan fideles futuri ſint, tutius tamen eſt, plane eos arcere à gubernaculis, aut ærarii communis adminiſtratione, præſertim quando ſubditi non ſunt, aut æqualis conditionis, *ne* videlicet (b) *alieni Regni, quod non convenit, ſcrutentur arcana.* Sed ita fere naturâ comparati ſumus, ut domeſtica aſpernemur, miremur aliena. Nullam putamus eſſe animi fortitudinem, ſcientiam nullam, nullum conſilium, niſi apud Exteros, nequicquam monente nos Spiritu Sancto: (c) *Admitte ad te alienigenam, & ſubverte te in turbine, & alienabit te à tuis propriis.*

Si Princeps voluerit, ut conſilia ſua ſecreta habeantur & tacita, taciturnitate ſuâ & prudentiâ in rebus ſuis celandis exemplo aliis præeat. Q. Metellum imitetur, quem dixiſſe aliquando accepimus (quod idem & Petrus Aragoniæ Rex ſolebat) (d) *Si hujus conſilii mei interiorem tunicam conſciam eſſe ſenſero*

a L.4. tt.3. l.1. Recop. b L. mercatores, cap. de commer. c Eccleſ.11.36. d Val. Max.

ro, continuo eam cremari jubebo. Enitatur peculiari ſtudio, ut animum ſuum occultum habeat: qui enim ſuæmet intentionis fuerit dominus, idem quoque præcipuum gubernandi inſtrumentum in ſuâ jam tenet poteſtate. Intellexit hoc quondam Tiberius, *a* cui *etiam in rebus, quas non occuleret, ſeu naturâ, ſive adſuetudine ſuſpenſa ſemper & obſcura verba: tunc vero,* cum de ſucceſſione ejus in Auguſti locum ageretur, vel maxime *nitebatur, ut ſenſus ſuos penitus abderet.* Secreta non cum Miniſtris omnibus communicanda ſunt, quantumvis fideles ii ſint, ſed illis duntaxat, ad quos illa aliquâ ratione pertinent, aut quos absque majori incommodo ea celare non licet. Dum Chriſtus ſuum quoddam à ſe patratum miraculum clam alios eſſe cuperet, tres ſolum Apoſtolos illius fecit conſcios, in omnibus enim ſecretum haud ſatis tutum (*b*) fuiſſet. Magnâ curâ opus eſt, ut illud in arcano maneat: etſi enim in noſtrâ ſit poteſtate (*c*) facere, non tamen internus ille motus affectuum & paſſionum animi, aut celer ille verecundiæ ſanguis, qui in vultu & oculis prodit, quod in imo pectore latet (*d*) abditum. Subtiliori nimirum & traducenti chartæ animus ſimilis eſt, & foris legi poteſt, quod intus conſignatum. Sic ex illo Agrippinæ mors Britannici (*e*) *quamvis vultu premeretur, emicui.* Noverant iſtud Tiberius & Auguſtus, nec putabant ſatis diſſimulare ſe poſſe gaudium, quo ex Germanici morte perfundebantur, adeoque in publico comparere auſi non *f* ſunt. Non ſola lingua in apertum profert, quod in corde ſervatur reconditum: plura alia dantur in homine non minus

a Tacit. l. 1. Annal. *b Non permiſit intrare ſecum quenquam niſi Petrum, & Iacobum, & Ioannem.* Luc. 8. 51. *c Si tam in noſtrâ poteſtate eſſet oblivіſci, quam tacere.* Tacit. in vita Agric. *d Quoniam nequitia in habitaculis eorum in medio eorum.* Pſalm. 54. 16. *e* Tacit. l. 13. Annal. *f Anne omnium oculis vultum eorum ſcrutantibus, falſi intelligeremur.* Idem l. 3. Annal.

garrula, quàm illa; ut sunt amor, qui cum ignis quidam sit, illuminat & pandit interiores pectoris recessus: ira, quæ fervet & supereffluit: metus pœnæ: vis doloris: spes commodi proprii: honor, aut infamia; inanis gloria ex eo, quod jam animo concipitur, cupiens nimirum, ut antè propaletur, quàm mandetur executioni: mentis denique vacillatio aut ex vino immodicè sumpto, aut alia aliqua de caussa. Nulla tanta est diligentia, quæ naturales illos exploratores queat fallere, quin immò quantò illa fuerit major, tantò magis hi sese in apertum produnt; quomodo Scevino accidit in conjuratione, quam moliebatur: a *ipse enim mæstus, & magna cogitationis manifestus erat, quamvis lætitiam vagis sermonibus simularet.* Et tametsi longo usu corrigi possit sensim Natura & institui, ut secretum custodiat arctiùs, uti *Octavia*, b *quamvis rudibus annis, dolorem, caritatem omnis affectus abscondere didicerat*, sicut & Nero, c *factus naturâ, & consuetudine exercitus, velare odium fallacibus blanditiis*. neque potest ars semper tam esse vigilans & attenta ad omnia, quin sui interdum obliviscatur, & motui naturali indulgeat, malitia præsertim irritante & impellente. Variis modis id fieri contingit, quos hîc subjiciam, ut Princeps cavere sibi sciat, nec tam facilè sinat quenquam in pectus sibi introspicere, & rimari ea, quæ intus latent recondita.

Solet igitur malitia astutè humorem peccantem tangere, ut foràs erumpat, & occulta animi sensa in lucem *d* proferat. Ita à Sejano e *Agrippinæ proximi inliciebantur pravis sermonibus tumidos* ejus *spiritus perstimulare*, ut ipsa suum regnandi desiderium proderet, adeoque suspecta Tiberio fieret.

Idem injuriæ quoque efficiunt, quæ claves sunt

a Idem l. 13. Annal. *b* Tac. l. 13. Annal. *c* Idem l. 14. Ann. d *Qui pungit cor, profert sensum.* Eccles. 22. 24. *e* Idem ib.

sunt cordis. Secretissimus in cogitatis suis erat Tiberius, injuriæ tamen, quas ab Agrippina, accepit, a *raram occulti pectoris vocem elicuêre, correptamque Græco versu admonuit: ideo lædi, quia non regnaret.*

Qui ut sua celet consilia, contraria omnia simulat, is demum intelligit, quid de iis sentiant alii; quo artificio idem Imperator Tiberius usus fuit, quando ut Senatorum animos pervestigaret, præ se tulit, quasi nollet admittere *b* Imperium.

Alia item astutia est, sensim & quasi per ambages in res abditas & secretas penetrare, laudando scilicet aut vituperando id, quod exploratum quis cuperet, & faciendo se delicti consortem, conciliare sibi fidem, aliumque inducere, ut mentem & opinionem suam aperiat. Hac via Latiaris deprædicando Germanicum, miserando Agrippinæ sortem, & Sejanum accusando, suam tantoperè Sabino probavit fidelitatem, ut hic suum erga Sejanum odium illi *c* patefaceret.

Crebræ interrogationes multa quodammodo jacula sunt uno eodemque missa tempore, quibus omnibus diligentia obsistere non potest, quæque pectus secreti etiam tenacissimum armis exuunt; uti Pisonis filio factum à Tiberio, d *crebris interrogationibus exquirente, qualem Piso diem supremum no-*

a *Postea cognitum est, ad introspiciendas etiam procerum voluntates, inductam dubitationem.* Idem. l. 1. Annal. b *Simul honora de Germanico, Agrippinam miserans disserebat. Et postquam Sabinus, ut sunt molles in calamitate mortalium animi, effudit lacrymas, junxit questus; audentius jam onerat Sejanum, sævitiam, superbiam, spes ejus, ne in Tiberium quidem vitio abstinet. Iique sermones tanquam vetita miscuissent, speciem arctæ amicitiæ facere.* c *Ac jam ultro Sabinus quærere Latiarem ventitare domum, dolores suos quasi ad fidissimum deferre,* Tacit. lib. 4. Annal. d Idem lib. 3. Annal.

ctemque exegisset. Atque illo pleraque sapienter, quadam inconsultius respondente. Quod si inopinatæ eæ sint, magis etiam animum perturbant; id quod Tiberius aliquando expertus fuit: *a* nam *perculsus improvisâ interrogatione* Asinii Galli, etsi *pallulum reticuit*, ut secum ipse expenderet, quid responderet, dissimulare tamen omnia non potuit, b *etenim vultu offensionem conjectaverat Asinius.*

Ipsa Principis auctoritas & veneratio Majestati debita impellunt ad dicendam veritatem, tametsi aliquando etiam ad mendacium, ne frustra quæsivisse videatur: quemadmodum eidem Imper. *c* Tiberio accidebat, quoties ipse reos examinaret.

E sermonibus variis & colloquiis: quæ dexterrimè quidam exordiri norunt, perspicitur animus, haud secus atque ex diversis chartæ conscissæ particulis junctis iterum & collatis inter se legitur, quod scriptum in ea fuerat: atque isthac observatione didicerant olim, qui contra Neronem conjurarant, Fenium Rufum à parte ipsorum futurum: *d* nam *crebro ipsius sermone* illis *facta fides.*

§. E quibus omnibus colligere licebit Principi, quantum in secretis insit periculi, & si in nobismet ipsis secura illa non sint, quomodo in aliis erunt? Quare nemini cuipiam ea debet committere, quoad fieri potest: sunt enim veluti cuniculi quidam subterranei, qui si multa habeant orificia, ignis omnis exhalat, & effectum non habet. Si tamen necessitas postulet, ut ea Princeps cum Ministris suis communicet, vidensque ea propalari, rescire voluerit, cujus culpa id fiat, suaserim varia aliqua fingat secreta, & singula singulis committat: ita enim fiet, ut per illud, quod divul-

a Idem l.1. Annal. *b* Idem ibidem. c *Non temperante Tiberio, quin premeret voce, vultu, eo quod ipse creberrimè interrogat: neque refellere, aut eludere dabatur, ac sæpe etiam confitendum erat, ne frustra quæsivisset.* Idem l.3. Annal. *d* Tacit. l.15. Annal.

vulgatum fuerit, cum deprehendat, qui ista revelat aliis.

(*a*) *Non tamen sine usu fuerit, introspicere illa primo aspectu levia, ex queis magnarum sæpe rerum motus oriuntur.* Potentissimorum etiam Imperiorum aggeres in periculo sunt, ne per minimam curiositatis rimulam eos mare disturbet & dejiciat. Ubi vermis iste secreti radicem arroserit, procerissimam etiam arborem humi sternet.

a Idem l. 1. Annal.

SYMBOLUM LXIII.

IN negotiis omnibus principia eorundem & fines sibi mutuò respondere debent. Curandum, ut perfecta eorum forma sit, nec facilè immutanda. Figulus aliquis non sic in incertum rotam versat nec manu sic obiter opus suum fingit, ut vas aliud ab incœpto exeat. Unum aliquod opus sit sibi ipsi conforme & simile.

——————— *Amphora cœpit* (*a*)
Institui currente rota, cur urceus exit?
Denique sit quod vis simplex duntaxat, & unum.

Nihil perniciosum magis, quàm illa in actionibus, & gubernandi ratione inæqualitas, quando principia finibus minime consonant. Ludibrio omnibus est, qui magna cum cura ac sollicitudine imperandi munus exorsus, omnia posteà per incuriam negligit. Satius fuisset eodem semper passu incedere, etsi segni ac tardo. Illa ipsa laus, quam ejus commeruere principia, accusat ejusdem fines. Perdidit auctoritatem Galba, quod sub Imperii initium instaurationem militiæ pollicitus, indignos posteà eidem *b* præfecisset. Multi Principes videntur optimi, & pessimi sunt: multi prudenter norunt differere, & absq; prudentiâ operantur: nonnulli magna pro-

a Horat. *b* *Nec enim ad hanc formam cætera erant.* Tac. l. 1. Hist.

mittunt, & pauca præstant: alii in pace fortes sunt, & in bello ignavi: alii tentant omnia, & nihil ad perfectionẽ adducunt. Ista rerum difformitas haud



quaquam decet Majestatem, in qua perpetua quædam dictorum factorumque constantia & æquabilitas

litas elucere debet. Nec amor, nec obedientia stabiles esse possunt in Principem, qui à seipso dissimilis est. Quare diligenter antè cum animo suo consideret, quam certi aliquid statuat, cum in consiliorum suorum executione media principiis & finibus responsura sint, pro eo ac monet Gofredus:

a *A quei, che sono alti principio orditi*
Di tutta l'opra il filo, è 'l fine responda.

Gubernationis tela bona non erit, quantumvis eximia illa sit, nisi æqualis fuerit. Nec satis est circumspicere, quomodo ordiendum sit aliquod negotium, sed illud insuper nosse oportet, qui pertexi debeat. b *Prora & puppi summam consilii perfecti significabant* veteres: *propterea quod a prora & puppi tanquam à capite & calce pendet tota* c *navis.* Vnde figuram præsentis desumpsi Symboli, repræsentando consilium aliquod prudens, attentum ad principia sua & fines, per navem quæ anchorâ duplici, in prora nimirum & in puppi, adversus tempestatem firmatur. Parum prodesset una sola in prora, si ventus in puppim sævire posset, eamque in scopulos allidere.

§. Tria ad rectè decernendum requiruntur; prudentia ad deliberandum, industria ad disponendum, & constantia ad perficiendum. Inanis esset omnis labor ardorque in negotiorum principiis, (si quod fieri solet) de exitu eorundem ac fine non essemus quoque d solliciti. Utraque anchora opus est, ut ea stabiliat ac firmet prudentia. Quia verò istæc in præteritum & præsens suos tantummodo intendit oculos, non in futurum, unde omnia dependent negotia, ideo necessum est, ut ratiocinando conjectet, & antè prospiciat, quid per hæc aut

A a 6 illa

Tass. cant. 1. *b.* Cicero c *Mihi prora & puppis, ut Græcorum proverbium est, fuit à me tui dimittendi, ut meas rationes explicares,* Cicero. d *Acribus, ut ferme talia, initiis, incurioso fine,* Tacit. l. 6. Annal.

illa media obtineri possit; & ut in eum finem deliberationem consultationemque instituat quæ (ut dixit Rex Alphonsus Sapiens) *a es buen antevidimient, que Ome toma sobre cosas dudosas.* In eâ consultatione tria consideranda sunt. Facile, Honestum, & Utile. *b Omnes* quippe,*qui magnarum rerum consilia suscipiunt, æstimare debent, an quod inchoatur, Reipublicæ utile, ipsis gloriosum, aut promptum effectu, aut certe non arduum sit. Simul ipse, qui suadet, considerandus est*, an privatæ rei studio moveatur, aut sine aliquo particulari, *adjiciatne consilio*, & executioni *periculum suum*; *& si fortuna cœptis affuerit, cui summum decus acquiratur*; si secus, cui infamia exspectanda sit. Præmisso isthoc examine, & re semel statutâ, applicari debent media jam dictis conditionibus conformia: neque enim honestum erit, aut utile, quod per media iniqua & sumptuosa obtinebitur: qua in re quatuor diversa tempora, quæ in omnibus occurrunt negotiis, & cumprimis in infirmitatibus Rerumpublicarum, haud secus ac in morbis corporum, consideranda sunt, Principium nimirum, Incrementum, Consistentia, & Declinatio; quibus cognitis, & applicatis convenienti tempore mediis, facilius obtinetur, quod in votis est, aut retardatur, si ordo permutetur; quemadmodum retardaretur cursus navis, si clavus proram occuparet. Industria consistit in seligendis mediis, ad finem propositum maxime idoneis, nunc his nunc illis utendo, qua in re non minus prosunt & adjuvant ea, quæ prætermittuntur, quàm ea, quæ adhibentur: uti in variarum vocum concertatione accidit, quarum aliæ per vices nunc silent, nunc modulantur aliæ, & tamen omnes simul harmoniam efficiunt. Negotia semetipsa non procurant, tametsi aut bona eorundem dispositio & justitia, aut utilitas publica ea urgere videantur; quin contra *c sæpe honestas rerum caussas, ni judicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur*. Erraretur in paucis, si debi-

a L.5. tt.9. p.2. b Tac.l.2.Hist. c Tac.l.1.Hist.

debita adhiberetur attentio: verùm aut defatigantur Principes, aut subtilitates spernunt, & obstinatione quâdam ea, quæ animo conceperunt, potentiæ suæ vi obtinere contendunt. Hâc ut plurimùm ignorantia uti solet, amica compositione prudentia. Quod vis impetrare nequit, paullatim facilius reddit dexteritas, quæ tempus & occasionem observare ritè noverit. Ita fecit Legatus Cæcina, cùm neque auctoritate, neque precibus legiones Germanicas à fuga, quam nescio quis inanis suadebat metus, posset retrahere, donec (a) *projectus in limine portæ, miseratione demum, quia per corpus Legati eundum erat, clausit viam.* Quod idem alio in casu ante Pompejus fecerat. Verbum unicum tempestivè prolatum, aliquando victoriam peperit. (b) Ferdinandus Gonsalvus Castellæ Comes aciem instruxerat, ut cum Africanis confligeret, datoque ad prælium signo, cum equitum unus admotis equo calcaribus, alios antevertere cogitat, illico in oculis omnium terra dehiscente haustus fuit: turbavit ea res universum exercitum; at Comes ad milites conversus: *Si terra*, inquit, *nos ferre non sustinet, multo minus nos ferent hostes*, & pugnam exorsus feliciter triumphavit. Nec minoris prudentiæ fuit, quod in conflictu ad Ciriniolam accidit; cùm enim Italus quidam miles ratus Hispanos victos esse, pulveris sulphurei cados duobus curribus gestatos incendisset, & magna exercitûs totius esse turbatio, Gonsalvus eâ occasione usus præsenti animo, hilari facie ad circumstantes: c *Bono*, inquit, *estote animo, datur cœlo clara victoria, præclarum flamma omen, quasi incensis ad eam celebrandam facibus*; nec vanum fuisse augurem, eventus comprobavit. Tanti refert interdum Ministrum aliquem vivaci alacrique esse ingenio, & nosse uti occasionibus, applicando media finibus accommodata, & casus ejusmodi fortuitos in utilitatem convertendo.

Aa 7 §. Quod

a Id. l.1. Annal. *b* Mar. hist. Hisp. l.8, c.6. *c* Mar. hist. Hisp. l.27. c.21.

§. Quod si factâ bona Ministrorum electione pro negotiis, & adhibitis prudenter mediis, eventus optatus non respondeat, non pœniteat facti Principem; quin potiùs constanter illud ferat: neque enim à casu consilia metienda sunt, sed à prudentiâ. Eventus fortuiti, qui prævideri aut caveri non potuere, factum non vitiant; velle autem & conatum improbare, imprudentiæ est. Accidere illud solet iis Principibus, qui nec judicio pollent, nec animi robore: isti enim infaustis oppressi successibus, & quasi extra se positi, cedunt imaginationi, & consultationibus animi dubiis de eo, quod jam præteriit, tempus perdunt & attentionem, quam in parando remedio adhibere oportebat, pugnantes secum ipsi, eò quod aliud consilium secuti non sint, & culpam in eum conferunt, qui consilii præsentis auctor extitit, nihil pensi habentes, num rationi a innixum fuerit, nec ne. E quo fit, ut qui à consiliis sunt, sententiam suam dicere vereantur, multasque patiantur elabi occasiones, nec tempestive commoneant Principem, ne gratiam suam & existimationem ob eventus incertos periculo objiciant. Incommoda isthæc velis remisque fugienda sunt Principi, dandaque opera, ut in casibus adversis constans persistat, suos semper excusans Ministros, ubi manifestè in illis non deliquerint, ut tanto majori ei adsint animo, ad eos casus vincendos ac superandos. Et tametsi in consultis quibusdam jam executioni datis apertè erratum fuerit, adhuc serenum se præbere oportet: Nam *quod jam factum, infectum fieri nequit*, ut dicit solet. In casus præteritos intendere oportet oculos, ut discamus, non ut nosmet' cruciemus. Eâdem animi magnitudine opus est, ut per errores transeamus, ac per pericula. Nullum sine illis Imperium. Qui eos nimium timuerit, nil certi statuet, & pejor quandoque est hæsitatio animi anceps & dubia, quàm ipse

a *Fili, sine consilio nihil facias, & post factum non pœnitebis.* Eccles. 32. 24.

ipse error. Ingenio considerato & prompto negotia indigent. Si singula cum extrema attentione curari oporteret, multa negligerentur alia, cum gravissimo eorum, quorum interest, & gubernationis publicæ detrimento.

SYMBOLUM LXIV.

ANtiqui in militia curribus falcatis uti sunt soliti, qui simul ac movebantur, obvia quæque dissecabant, uno eodemque impetu & rotas & falces impellente. Non citius illæ rotabantur, ac istæ sauciabant, par utrisque celeritas & operatio, adeoque symbolum promptæ executionis in præsenti Emblemate, perinde ac olim apud Danielem rotæ illæ igneæ accensæ in throno *a* Dei quibus & potentiæ divinæ vim & operandi velocitatem adumbrabat. Tempus opportunum sibi sumat prudentia (ut diximus) ad consultandum; at statuere & exsequi ita sibi invicem velim respondeant, ut uno eodemque motu agitari videantur, ne ulla intercedat mora: oportet enim consultatio & executio manus sibi mutuò porrigant, ut altera alterius adjuta ope, ambæ simul bonos effectus *b* producant. Carolus V. Imperator dicere solebat, animam consilii tarditatem esse, celeritatem executionis; ambas autem simul junctas quintam essentiam, ut loquuntur, prudentis alicujus Principis. Rex magnas feliciter gessit Rex Ferdinandus Catholicus, quia & maturo cum consilio, quæ animo proposuerat, expendebat, & magna cum celeritate aggrediebatur. Si à virtute hac utraque instructus fuerit Princeps, nunquam à latere illius recedet Fortuna, quæ ex occasione nascitur; hæc verò celerrimè præterit, & nunquam revertitur. In momento advenit, quod

a *Thronus ejus flamma ignis, rota ejus ignis accensus.* Dan. 7. 6. b *Priusquam incipias, consulito, & ubi consulueris: mature facto opus; ita utrumque per se indigens, alterum alterius auxilio viget.* Sallust.

magnas nobis præbet utilitates, aut abit quod nocumento nobis est. Eam ob caussam Atheniensibus vitio dabat Demosthenes, quod in rerum apparatu



tempus consumerent, nec adverterent tamen occasiones cunctationes istas minimè præstolari. Si consilium è re boni publici fuerit, quantum in ejus exe-

executione tardabitur, tantum ei de utilitate decedet. a *Nullus cunctationi locus est in eo consilio, quod non potest laudari, nisi peractum.* Fœtus informis est consilium, & quoad executio, quæ animæ instar est, vitam ac motum ei tribuat, mortuum remanet. Ab intelligentiâ proficiscitur, actus nimirum prudentiæ practica, & si in solâ contemplatione sistat, non nisi vana fuit imaginatio, & mentis illusio. Citò exequendum esse ajebat Aristoteles, quod statutum semel fuit, sed deliberandum tardè. Jacobus Angliæ Rex filium suum monuit, ut in consultando prudens esset & circumspectus; in decidendo firmus & constans; promptus & expeditus in exequendo: ad quod postremum Natura ipsa manus pedesque cum digitorum fabricâ, & nervos tam flexiles largita est. Populo b *cunctatio servilis, statim exequi, regium videtur.* Fuerunt olim Romani in actionibus suis considerati, & constantiâ ac patientiâ omnia superarunt. Grandiores Monarchiæ plerumque tardioris executionis laborant vitio, eò quòd nimium suæ confidant potentiæ, uti in Othone Imperatore videre fuit, cui c *quo plus virium ac roboris, è fiducia tarditas inerat.* Accedit, quòd propter hoc ipsum rotarum pondus, quibus Majestatis amplitudo innititur, & ne ea, quæ possidet, in discrimen abducat, Princeps Imperii sui finibus contentus vivat. d *Quod segnities est, sapientia vocatur,* uti illa Imperatoris Galbæ. Ita omnes se suaque servare posse crediderunt, & periêre omnes. Juvenilis Imperiorum ætas celeritate vires acquirit ac robur dum fervet adhuc sanguis, vigentque spiritus majoris gloriæ ac dominationis in alias Nationes. e *Agendo, audendoque res Romana crevit, non his segnibus consiliis, quæ timidi cauta vocant.* Posteaquam ad maturitatem pervenit, Majestas ipsa & auctoritas facilè diuque Imperia sustinent, tametsi ardor famæ desit, & dominatus augendi cupiditas, perinde ac mare aliquanto tempore motum conservat, etiam postquam ven-

a Tac. l. 1. Hist. b Id. l. 6. Annal. c Id. l. 2. Hist. d Id. l. 1. Hist. e Tit. Liv.

ventorum vis deſævit. Dum ergo Imperia in ſuo iſto vigore perſtiterint, illam in ſtatuendo lentitudinem non improbaverim: ſic enim plus ſuppetit temporis, ut partis quiete frui liceat; & conſilia nimis ſubita periculo non carent. Atque in hoc caſu verum habet illud Taciti: a *Potentiam cautis quàm acrioribus conſiliis tutiùs haberi*. At ſi ætate illa deficiente langueſcant vires, ſi exiſtimatio perire incipiat, ſi contrà audaciùs inſurgant alii, aliam viam ingredi oportet, maturare conſilia, & priſtinum inſtaurare vigorem ætatemque juvenilem, priuſquam ſenio ingraveſcente ſeſe ampliùs ſuſtentare nequeant, & amiſſis ſenſim viribus miſerabiliter corruant. In minoribus ſtatibus ætates iſtæ conſiderari non poſſunt, quin opus eſt potiùs, ut aſſiduè vigilet attentio ad explicanda omnia vela, ſi fortunæ Zephyrus aſpiraverit: etenim nunc his, nunc illis ea favet per vices; haud ſecus ac per circumferentiam horizontis conſurgunt venti, qui alternis terræ dominantur. Secundiſſimos Aquilones habuere aliquando Gotni, aliæque Nationes polo viciniores, quibus tanta cum induſtria uſæ ſunt, ſua pandentes vela, ut ad ipſas Herculis columnas, extremos tunc orbis terminos uſque penetrarint. Sed abiit poſteà illa cæli clementia, & ſucceſſit alia aliorum Imperiorum favori & commodis ſecunda.

§. Conſtantia in conſiliis ſuſceptis exequendis, ſeu propria illa ſint, ſeu aliena, maximi ſemper momenti eſt. Ea quia caruit *b* Pæthus, de Parthis triumphare non potuit. Omnia ferè ingenia ignea, & velocia hoc habent, quòd & cito decernant & citò eos facti pœniteat: fervent ſub initia, algent ſub finem: conantur omnia, nihil ad perfectionem adducunt: ſimiles animali quod Calipedem dicimus: illud enim celerrimè ſe movet, ſed longo etiam tempore ne ad unum quidem paſſum progreditur. In nego-

a Tac. l. 1. Annal. b *Eludi Parthus tractu belli poterat, ſi Pætho aut in ſuis, aut in alienis conſiliis conſtantia fuiſſet*. Tac. l. 15. Annal.

:gotiis omnibus prudentia & animi magnitudine pus est: una, ut disponat, altera, ut ea perficiat. nimo constanti & forti nihil est arduum, contra ui in omni re dubius hæret & anceps, mille ex- eritur difficultates, & quàm plurimas amittit oc- asiones. a *Vir ea ratione fiet optimus, si in deliberando uidem cunctetur, & pratimeat, quicquid potest contin- :re, in agendo autem confidat.* Hoc postremum si de- t, cadit animus, & omissis opportunis mediis cœ- to desistit.

§. Pauca sunt negotia, quæ ingenium superare on possit, aut occasio paulatim & tempus faciliora on efficiat. Eam ob rem non oportet ea facilè ab- impere, sed in vigore suo conservare potiùs. Cry- allus, si semel confringatur, uniri iterum non po- st; ita & negotia. Quantumvis grandis sit diffi- ultatum tempestas, tutius tamen est aliquod sal- m explicare velum, ut minus sit periculi, quàm nnia omnino contrahere. Negotia pleraque ideò ccessu carent, quod desperentur.

§. Illud autem necessarium est cumprimis, ut ui mandata exequi debet, eadem apud animum um approbet: qui enim improbaverit, aut minùs convenire judicat, aut difficultatem in iis repe- t; proindeque non tanto studio ad ea se dabit ac :cet, nec magnopere curabit, si ritè non succe- ant. Optimè omnium ea executioni dabit ille se Minister, à cujus consilio profecta sunt; siqui- :m ad hujus existimationem interest plurimùm, ut àm rectissimè in effectum deducantur.

a Hered.

SYM-

gines, quæ perfectissimè sese antea oculis exhibebant, nunc non nisi confusè se offerunt. Idem prorsus in animo accidit, ubi semel in errorem aliquem labi contigerit, ex uno illo multi nascuntur alii, confuso jam & excœcato judicio, excitatisque voluntatis fluctibus, ut intelligentiæ facultas rerum veritatem satis perspicere nequeat; dumque unum errorem corrigere cogitat, in alium incidit, inde rursum in alium, ut tandem quàm plurimi sint, quò à primo distant longiùs; eò grandiores sunt; non secus ac fluctus à centro, à quo excitantur, remotiores. Caussa hujus rei est, quia (a) *principium dicitur esse dimidium totius, itaque parvum in principio erratum correspondens est ad alias partes.* Ea re diligenter animum advertere oportet ad errores primos, (b) *cum fieri non possit, ut si in primo atque principio peccatum fuerit, non ad extremum malum aliquod evadat.* In Masinissa id videre licuit, qui reprehensus à Scipione, quod Sophonistam in matrimonium duxisset; dum errorem istum emendare voluit, in alium graviorem lapsus est, herbis venenatis eam tollendo è medio. (c) Vitiis sese Rex VVitiza dederat, obscuráta haud parum gloria gubernationis feliciter inchoatæ, & ne concubinarum numero, quas uxorum loco cultuque habebat, aliquam turpitudinis notam contraheret, voluit ut id cunctis liceret, quin & lata lege Ecclesiasticis matrimonii ineundi fecit potestatem; cumque porrò hos suos errores Religioni adversari cerneret, Romano Pontifici obedientiam denegavit, unde totius Regni incurrit odium; quare ut suæ prospiceret securitati, plerasq; urbes mœnibus & munitionibus nudavit; quo factum deniq;, ut Hispania tota Maurorum deinde incursionibus pateret. Atque omnes isti errores alii ex aliis ordine nati, & in immensum aucti, vitam illi ante tempus extorsere. Eadem incommodorum series etiam in Duce Valentino notata fuit: studuerat is multorum ruina suam

a Arist. l.2.polit.c.4.
b Idem l.5. polit.c.1. c Mar.Hist. Hisp.l.6.c.9.

ſuam fabricari fortunam, eumque in finem nihil tyrannidis prætermiſerat, priore ſævitia ad ulteriores majoreſque ſemper a incitante, donec ſtatum unà & vitam amitteret, aut diſcipulus malus, aut malus Machiavelli Magiſter.

§. Errores Principum non niſi difficulter poſſunt corrigi, eò quod plerùmq; ad multos ii pertineant. Obſtat etiam obſtinatio interdum, aut ignorantia. Ingenia magna, quæ communiter ferè magis ingenua ſunt & docilia errores ſuos facilè agnoſcunt, iiſque meliùs erudita de emendatione ſeriò cogitant, ædificii malè ſtructi lateres iterum diſſolvendo, ut meliori deinde cæmento eoſdem iterum coagmentent. Philippi Tertii Imperatoris ſymbolum fuit: *Quod malè cæptum eſt, ne pigeat commutaſſe*. Qui iter relegit, quo aberraſſe ſe videt, faciliùs in viam redit. Fruſtra erroris poſteà pœnituiſſet.

b *Nil juvat errores merſâ jam puppe fateri.*

Ratio Status catena quædam eſt, quæ, ſi vel unicus in eâ rumpatur annulus, diſſolvitur illicò, niſi iterum conſolidetur. Princeps, qui à ſe ſtatuta noxia eſſe videt, nec ea immutat tamen, ſuæ magis opinionis amans eſt, quàm boni publici, pluris vanam aliquam gloriolæ umbram æſtimat, quàm veritatem, conſtans videri vult, & pertinax fit. Supremæ dominationis hoc vitium eſt, quæ tum demum exiſtimationem ſuam ritè tueri ſe putat, ſi pedem nunquam retrò referat.

——— c *Quamque regale hoc putet.*
Sceptris ſuperbas quiſquis admovit manus,
Quâ cœpit, ire.

Tam ea in re rationi paruit Carolus Quintus Imperator, ut cùm aliquando privilegium neſcio quod manu ſua conſignaſſet; monereturque, juſtitiæ legibus non ſat eſſe conſentaneum, mox reddi ſibi voluit.

a *Ferox ſcelerum, & quia prima provenerant, volutare ſecum, quonam modo Germanici liberos perverteret.* Tacit. l. 4. Annal. b Claud. c Seneca.

luit, & dilaceravit: *Malo*, inquiens, *meam lacerare scripturam, quam animam.* Tyrannica obstinatio est, errores agnoscere quidem, nec tamen emendare velle; eos verò etiam defendere: ut honori consulatur, nihil aliud est, quàm peccare velle sæpius, & blandiri sibi de ignorantia: inaurare illos, est ferrum auro obducere, quod mox iterum se prodit, & formam pristinam recuperat. Error correctus id efficit, ut rectiùs curentur cætera, & expedit interdum errasse, ne peccetur deinceps graviùs. Tanta est ingenii nostri imbecillitas, ut ipsosmet nostros errores Magistros habeamus. Ex iis primùm rectè agere discimus: a *Usu probatum est, leges egregias, exempla honesta, apud bonos ex delictis aliorum gigni.* Prudentissima etiam Respublica multa in gubernando fecit imprudentiùs, antequam ad perfectionem perveniret. Solus Deus ab æterno mundi hujus fabricam absque errore comprehendit, & posteà tamen certo quodam modo b *pœnituit eum, quod fecisset hominem.* Plus interdum erratis nostris debemus, quàm rectè factis: illa siquidem nos erudiunt, hæc jactantiæ & inanis gloriæ sunt semina. c *Instruunt nos Patriarchæ, non solum docentes, sed etiam errantes.* Umbra picturæ lucem dedit, ab illa namque ars ista habet quod tam eximia sit.

Non semper imprudentia errorum caussa est: sæpe à tempore ii oriuntur, aliisque eventis fortuitis. Quod priùs commodo erat, post in exitium vertitur. Nulla tanta est prudentia, cujus consilia pro omni tempore salutaria sint. d *Nec debet reprehensibile judicari, si secundum varietatem temporum statuta quandoq; varientur humana, præsertim cùm urgens necessitas, vel evidens utilitas id exposcit;* vel ex illis gravia nascuntur incommoda, vel Princeps relatione aliorum in fraudem inductum se videt. His principiis Rex Assuerus nitebatur, cùm revocatæ à se sententiæ, quam iniqua Amani accusatione deceptus, adver-

a Tac. l. 15. Annal. b Gen. 6. 6. c Ambr. lib. 1. de Abrah. c. 6. d cap. Non debet, de Consf. & Affin.

versùs Dei populum tulerat imprudentius, rationem redderet. a *Nec putare debetis*, inquiens, *si diversa jubeamus, ex animi nostri venire levitate; sed pro qualitate & necessitate temporum, ut Reipublicæ poscit utilitas, ferre sententiam.* In his & similibus casibus nulla est animi levitas, sed prudentia, mutare consilium, & ea, quæ semel statuta fuere; nec inconstantia dici debet, sed constans potius robur sequendi rationem ducem, quale est in bracteolâ venti indice, in omnem se partem unà cum vento vertere, aut in acu nauticâ antè non conquiescere donec ad stellam polarem opposita sese stiterit. Medicus secundum ea, quæ corpori variè accidunt, medicamenta variat, quia sanitatem præ oculis habet. Infirmitates, quibus conflictantur Respublicæ, variæ varios quoque curandi modos desiderat. Honori itaque sibi ducat Princeps, sua subinde iterum inspicere decreta & corrigere, immò & errores, nec hujus eum pudeat. Illos committere, incogitantia esse potuit; emendare, fortitudo prudens; obstinatio verò stulta semper est & reprehendenda. Prudentiæ tamen erit, illud ipsum ita scitè & dissimulanter facere, ut vulgus non animadvertat: istud enim utpote ignorans & imperitum errorem pariter imprudentiam interpretatur, & emendationem levitatem.

§. Tametsi verò errorum retractandorum auctor sim Principi, id tamen de omnibus universim intelligi non debet: aliqui enim tam exigui sunt, ut in iis corrigendis graviorem levitatis suspicionem, aut existimationis jacturam vereri meritò quis possit: adeòque ubi pallatim se ipsis desinunt, nec aliorum grandiorum periculum est, satius erit eos inemendatos relinquere. Alii istius sunt conditionis, ut sequi eos præstet, immò fortiter etiam & constanter ad eosdem continuandos inflammare animum, eo quod gravius fortè immineat periculum, si ab iis expedire te cogites id quod in expeditionibus bellicis frequenter accidit Negotia quædam

a Esth. 16. 9.

dam sunt, in quibus, ut rectè agas, necesse est, ut extra limites primum abeas, etsi in errores aliquos labi contigerit; sicut qui baculum incurvum in contrariam inflectit partem, ut rectus evadat. Tum verò de iis magnoperè laborandum non est, uti nec de caussis eorundem, aut mediis, cùm nec justitiæ, nec honestati illi adversentur, & optimi inde sperentur effectus: hac enim ratione prodesse incipiunt, & dispositiones potiùs ad bene recteque agendum dici debent, quàm errores. Alii non nisi magnis immiscentur conatibus sapientissimè aliàs susceptis, haud secùs, ac rosæ spinis involvuntur, ut absque læsione manus eas contingere nequeat Atque illud ideò accidit, quia rebus ferè omnibus, quæ quidem ad bonum universale putantur conducere, aliquis miscetur error bono privato noxius. Rerumpublicarum corpora diversis constant partibus & oppositis inter se, quod ad qualitates & humores attinet; & remedium, quod toti adhibetur corpori, plerumque alicui nocet parti: adeoque singulari prudentia opus est in eo, qui aliis imperat, ut detrimenta & commoda conferat inter se & expendat, magno item animo ad exequendum, ne illorum fortè metu hæc planè negligat.

SYMBOLUM. LXVI.

INnovatio rebus natura caducis perpetuitatem tribuit. In individuis, dum alia aliis continuata serie succedunt, perennant species. Eam ob rem agricola serit arbores, quas in demortuarum locum possit sufficere: non eam curam casui relinquit, quia aut plantæ eum defecerent, aut certè nec essent ex quibus indigeret, nec locis convenientibus, neque sibi ipsis recta sursum assurgerent, nisi ars & industria, dum teneræ adhuc sunt, eas dirigat: posteà enim nulla vi flecti se sinunt & corrigi. Non minor cura juventutis esse debet, ut hæc à teneris formetur probè, in iis præsertim Provinciis, ubi ipsa cæli constitutio magna ingenia præstan-

tesque naturas procreat, quæ tanquam agri quidam fertiles facilè sylvescunt, nisi ars & cultura fœcunditatem cum tempore corrigant. Quò spiri-



tus major est, eò graviùs nocet Reipublicæ, si eum educatio non tempori moderetur. Animus excelsus, & ad magna connitens semetipsum ferre non

susti-

ſuſtinet. Legum frænum excutit, & ad libertatem aſpirat, adeoque oportet, ut ars & inſtitutio, tum occupatio in exercitiis glorioſis, eum gnaviter excolant. Ubi juventus, aliquantum ætate proceſſerit, proderit haud parum levitati ejus curandæ, ſi adhibeatur ad tractanda negotia publica. Hæc cauſſa fuit, opinor, cur quædam Reſpublicæ adoleſcentes in Senatum admiſerint. Illud optimum, quod agricolis in more eſt, qui arbuſculas, dum teneræ ſunt, tranſlatas alio in ſolo iterato plantant, ut radices, quæ ſe nimium diffuderant, conſtringantur, & trunci directè ſurſum in proceritatem ſeſe erigant. Nunquam ferè juventus in ſolo patrio ad inſignem frugem matureſcit. Ibi conſanguinei & amici licentiorem eam reddunt audacioremque. Non ita apud exteros, ubi eam compellit neceſſitas, ut ſuas ſtudeat componere actiones, & hominum ſibi animos devincire. Domi in patria pluſculum licere nobis arbitramur, etſi extra limites ſit, & facilè veniam nobis pollicemur. Ubi noti non ſumus, legum rigorem metuimus. Extra natale ſolum corrigitur paullatim illa morum aſperitas, & naturæ contractio; elatio illa animi ſtolida & inhumana, quæ eos ferè comitari ſolet, qui cum Nationibus diverſis verſati non ſunt. Ibi linguæ addiſcuntur, & cognoſcuntur Nationum ingenia, obſervantur conſuetudines ſingularum ac mores, quarum rerum notitia inſignes efficit viros, ad artes tam pacis, quàm belli idoneos. Plato, Lycurgus, Solon, & Pythagoras varias obeundo Provincias, prudentes Legum latores & Philoſophi evaſère. In ſolo patrio una eademque fortuna cum homine naſcitur, & cum eodem ſimul emoritur; foris majores ſeſe offerunt. Nullus Planetarum in domo ſua propria exaltatur, ſed in alienis, etſi non abſque detrimento ſuo, atque incommodo.

§. Peregrinatio magna prudentiæ Magiſtra eſt, ſi ad animum meliùs formandum, non ad oblectandum ſolum ſuſcipiatur. Ea in re laudem merentur populi

septentionales, qui non minori cum curiositate, quàm attentione animi, relictis patriis laribus, orbem lustrant, & linguas, artes ac scientias condiscunt. Hispani, qui majora, quàm ullæ aliæ Nationes, habent subsidia exteras adeundi Provincias, quippe quorum Monarchia quaquaversum se porrigit, præ omnibus tamen aliis domi in patria sua desident, nisi ad arma fortè Mars alio eos evocet; cùm nihil ominus plurimùm referat, qui diversis Nationibus imperant, & in Provinciis variis bella gerunt, perfectam quoque earundem habeant notitiam. Duo potissimùm sunt, quæ viros Nobiles domi in terra natali detinent: primùm quidem, quia Hispaniam undique ferè mare alluit, neq; semper navigandi occasio tam præsto est, ac terra iter faciendi commoditas, alterum deinde vana quædam præconcepta opinio, qua existimant absque magna pompa & impensis peregrinationes istas institui non posse, qua in re modestiores sunt Exteri, etsi magnorum Principum filii.

§. Neque tantùm juvenes in aliud solum transferri debent, sed à teneris etiam sic formari velut plantulæ, ut aliis aliquando in muneribus & officiis succedere valeant, neque necesse sit, aliunde homines novos negotiorum & artium imperitos accersere, qui deinde cum Reipublicæ detrimento per multos suos errores experientiam sibi comparent; id quod in Emblemate præsenti per fasces, symbolum Magistratus, indicatum volui, illæ siquidem virgæ plantatæ alias iterum propignunt; & quia in unoquoque genere triplicis illius formæ Reipublicæ, Monarchia, nimirum, Aristocratia, & Democratia, diversæ sunt gubernandi rationes, diversa quoque juventutis exercitia sint oportet, pro cujuslibet Reip. institutis, proque rerum conditione, in quibus unaquæque viris excellentioribus magis indiget. Ea in re omne suum studium posuere Persæ, Ægyptii, Chaldæi & Romani, cum primis verò elaborarunt in eo, ut quosdam jam inde à prima pue-

pueritia pro Magistratu instituerent, utpote à quo deinde bono, aut malo, conservatio aut ruina Rerumpubl. dependeret, quarum ille est anima, & prout ipse affectus fuerit, tales quoque totius corporis erunt actiones. In Hispania magna cum providentia erecta fuerunt Collegia, quæ seminaria essent insignium virorum pro gerendo Magistratu, & administranda Justitiâ, quorum constitutiones licet futiles videantur & vanæ, prudentissimæ tamen sunt eò nomine, quod ad modestiam erudiant, faciantque ut priùs obedire norint, qui aliis dein imperare debent.

§. Alibi scientias inter politica regnandi instrumenta in Principe recensuimus, nunc illud quæritur, an iis etiam conducant, qui parere debent, & an juventus popularis iis instruenda sit? Natura in ipso capite, tanquam totius corporis Principe, intelligentiam constituit, ut scientias condisceret, uti & memoriam, ut easdem conservaret: at verò manibus & membris reliquis non nisi habitudinem ad obediendum impertiit. Homines societatem inter se communitatemque coiêre operandi caussa, non speculandi, magis ob commoditatem subsidii mutui, quàm theoriæ subtilitatem. Non sunt fortunatæ Resp. ex eo, quod ingenium penetrat, sed ex eo, quod manus perficit. Studiorum otium vitiis alitur, & in charta ea omnia æternitati consecrat, quæ temporum adinvenit malitia. Multa contra supremam molitur potestatem, & plebem ad seditiones concitat. Spartani a *literas ad usum saltem discebant, reliqua omnis disciplina erat, ut pulchrè parerent, ut labores perferrent, ut in pugnâ vincerent.* Subditi arguti nimis & docti novitates amant, carpunt gubernationem, consulta Principum vocant ad examen, & populum commovent. Obedientiam magis promptam esse oportet, quàm ingeniosam; sinceram magis, quàm b astutam. Ignorantia præcipuum

a Plut. b *Patres valere decet consilio, populo super vacanea calliditas est.* Salust.

Puum Imperii Turcici fundamentum est. Qui in illo scientiarum spargeret semina, facilè id everteret. Quietam felicemque vitam vivunt Helveti apud quos scientiæ non admodum vigent, & proscripto subtiliori philosophandi genere, non minus bona cum politica se suaque moderantur, quam aliæ Nationes: vehementi illa contentione in scientiis perdiscendis languescunt vires,& vilescunt animi,dum nimia ingenii acie pericula penitissimè penetrant. Studiorum amœnitas, eruditionis gloria, & præmia multos alliciunt; unde viri desunt pro armis & defensione Statuum, quorum plus interest, fortitudine præstare populum, quàm literis. Quod in his generosum est, fastidire facit ea omnia exercitia, quæ corpus magis, quàm animum occupant. Otio literario ingenia fiunt melancholica, ut vitam magis ament solitariam & cœlibem; contrà ac fieri oportet ad hoc, ut Respub. sese multiplicet, & viros habeat ad munera & officia publica idoneos, atque ut tueri se possit, & in hostem ire. Ingenia scientiis exculta haud faciunt Provincias rerum copia affluere, aut incolis frequentari, sed artium & mercimoniorum, industria, ut in Provinciis Belgicis videre licet. Bene expenderunt incommoda ista Germani aliæque Nationes, quæ Nobilitatem suam in solo armorum fundarunt exercitio, minimè pulchrum existimantes gradus honoresque literarios admittere; atque ita fit, ut omnes ferè Nobiles ad arma adjiciant animum, & militia floreat. Tametsi verò orthodoxæ Religionis cognitio haud parum scientiis illustretur, illud tamen negari non potest, multa etiam ab iisdem ad meras reduci opiniones, è quibus variæ nascuntur Sectæ, & ex his Imperiorum conversiones, immò cognito jam vero Dei cultu, utilior mundo fore videretur sincera aliqua & credula ignorantia, quàm superba & inanis sciendi præsumptio, maximis erroribus exposita. Hæ & aliæ rationes complures suadent prorsus extirpandas esse scientias, secundùm regulas politicas,

cas, quæ ad dominationem attendunt magis, quàm ad subditorum utilitatem; sed principia ista tyranni sunt potiùs, quàm boni & æqui Principis, qui decorem & gloriam Statuum suorum præ oculis habere debet: illis autem utilissimæ, immò maximè necessariæ sunt scientiæ ad confutandos Sectariorum errores, qui facilè invalescunt ubi regnat inscitia, ad administrandam Justitiam, ad conservandas & augendas artes, imprimis militares: neque enim minus civitates præsidiis suis muniunt Viri docti, ac milites, ut Syracusæ quondam in Sicilia expertæ fuere in Archimede: Dola Burgundiæ urbs in erudito & fidelissimo suo Senatu, cujus prudenti consilio, ingeniosis machinis, acri defensione & fortitudine animi plus quàm heroica, urbs illa adversùs valentissimas Gallorum copias propugnata fuit; museis in armamentaria conversis, togis literariis in loricas ferreas, calamis in gladios, qui non atramento, sed Francico sanguine nomina & egregia facinora civium æternitati transcripserunt. Sola multitudo nimia tum Universitatum, tum eorum, qui literis sese dedunt, illa est, quæ bono publico officit, quemadmodum reipsa in Hispània experimur; quare magis è re communi esse videtur, si non nisi pauci ad eas se applicent scientias, quæ in speculatione consistunt, aut circa Justitiam versantur, plures verò ad artes nauticas, & militares. In hunc finem oporteret majora præmia his statui, quàm illis, ut magis ad eas aliorum allicerentur animi. Quia verò præmia sic constituta non sunt, hinc fit, quod oppidò multi ad literarum studia appellant animum, desintque Monarchiæ ad defensionem suam & conservationem milites potiùs, quàm literati: quod vitium ipsos quoque triumphos, & trophæa militaria comitari solet, dum Nationes bellicosæ & victoriis inclytæ, ingenio etiam & calamo superare contendunt eos, quos robore & armis devicerunt. Cura istius remedii ad Principem bonumque Mo-

deratorem pertinet, cujus erit tali cum judicio de educanda juventute statuere & ordinare, ut numerus Virorum eruditorum, Militum, Artificum, aliorumque officiorum corpori Statûs sui aptè & secundum proportionem conveniat.

5. Atque hæc proportio in iis etiam attendi posset, qui vitam Ecclesiasticam aut Religiosam amplecti cupiunt, quorum multitudo nimia Reipublicæ & Principi plurimùm nocet. Verùm Religio & Pietas regula Politica mensurari non debent, & solent in Ecclesia militante plus arma spiritualia efficere, quàm sæcularia. Qui primus Status illius auctor est, eundem porrò conservabit, absque detrimento Reipublicæ. Nihilominùs, cùm prudentia humana credere quidem, non sperare tamen miracula debeat, ei ad quem illud ex officio pertinet, considerandum relinquo, an tantus Ecclesiasticorum numerus, & Religiosorum Ordinum multiplicatio atque incrementum excedant fortè facultates Sæcularium à quibus illi sustentari debent, aut ipsi etiam Ecclesiæ ejusque fini noxia sint. Cui rei jam pridem per Canones sacros & Decreta Apostolica sapientissimè provisum fuit, in Concilio Lateranensi inprimis sub Innocentio Tertio; sic enim illud statuit: a *Ne nimia Religionum diversitas gravem in Ecclesiâ Dei confusionem inducat, firmiter prohibemus, ne quis de catero novam Religionem inveniat, sed quicunque ad Religionem converti voluerit, unam ex approbatis assumat.* Consilium Regium Castellanum aliàs Majestati suæ suasit, supplicandum esse Summo Pontifici, ne quis in Regno Castellæ antè, quàm sextum & decimum ætatis annum complevisset, in religiosam familiam asscriberetur, neque ante exactum annum vicesimum vota nuncuparet; verùm confidentior pietas, & animi scrupulus prudentiæ oppositus incommoda ista facilè dissimulant.

6. At-

a Conc. Lat.

5. Attamen perparum prodesset ista proportio in iis, qui aut rebus agendis, aut speculationibus debent intendere, nisi etiam Princeps curam habeat Seminarii popularis, unde procreari debent sufficientes cives, qui Reip. formam constituant, quorum numerus nunc hujus, nunc illius morte quotidie imminuitur. Antiqui sanè magnam semper sobolis propagandæ habuere rationem, ut ne deessent unquam qui in demortuorum locum succederent. Et fuit ea res tam cordi Romanis, ut non solum liberorum procreationi præmia proponerent, sed cœlibem etiam vitam notarent infamia. Germanicus, ut mortem suam ulciscerentur alii, inter merita & obsequia Reip. præstita illud quoque recensebat, quod sex è conjuge liberos *a* suscepisset. Et Tiberius pro bono felicitatis omine referebat ad Senatum, Drusi uxorem geminos uno partu *b* edidisse. Regnorum robur in subditorum multitudine & copia consistit. Qui iis abundat præ aliis, is major Princeps est non qui plures Status numerat: hi namque seipsos neque tueri se possunt, neque offendere alios, sed per suos incolas, in quibus unicum & firmissimum illorum ornamentum est positum. Notum est illud Adriani Imperatoris; *c amplіari Imperium hominum adjectione potius, quam pecuniarum copia malim*; & rectè quidem: nam opes absque subditis bella facilè accersunt, nec satis defendi possunt; ubi autem multi sunt subditi, nec vires desunt nec opes. *d In multitudine populi* (ait Spiritus sanctus) *dignitas Principis: & in paucitate plebis ignominia Principis.* Eam ob rem Rex Alphonsus Sapiens boni Principis esse putabat, tam sollicitè suam custodire ditionem, e *que se non yermen las villas, nin los otros lugares, nin se derriben los muros,*

a. *Ostendite populo Romano Divi Augusti neptem: eandemque conjugem meam: numerate sex liberos.* Tacit. 2. Annal. b *Nulli antè Romanorum ejusdem fastigii, viro geminam stirpem editam.* Tac. ibid. c L. cum ratio. §. si plures, ff. de por. quæ liber. d Prov. 14. 28. e L. 1. tit. 11. p. 2.

nin las terres, nin las casas por mala guardia, e el Rey, que desta guisa amare, e tu viere honada è guardada su tierra, sera el, e los, que lo u vieren, honrados, iricos, e abundados, e tenidos por ella. Verùm ut prudentissimus Legislator illud præcipuè monuit, Regnum instrui debere a *de buena gente i antes de los suyos, que de los agenos, si los pudiere aver, asi como do Caballeros, e de Labradores, e de Menestrales.* Qua in re prudentissimè judicavit, hanc hominum frequentiam non in sola plebeja gente ponendam esse; hæc siquidem seipsa parum efficiet, nisi Nobilitatem habeat comitem, quæ spiritus & anima illius est; suoque exemplo docet appetere honesta & pericula spernere. Plebs absque Nobilitate exangue quoddam cadaver est, adeoque ad eam conservandam augendamque omni opera Principem conniti decet; uti quondam factitabat Augustus, qui Hortalo Nobili Romano non solùm conjugii ineundi auctor fuit, sed vivendi etiam media suppeditavit, b *ne clarissima familia extingueretur.* Ejus rei magna in Germania habetur ratio, unde antiquitus uxoribus dos dari non c consueverat, & nunc exigua ea esse solet, ut præcipua illarum dos sit Virtus & Nobilitas, magisque ad animi & corporis dona attendatur quàm fortunæ bona, adeoque tantò facilius concilientur matrimonia, nec cupiditas tempus inutiliter perdat in pervestiganda sponsa aliqua locupletiori; quæ caussa fuit, cur Lycurgus omnes omnino dotes lege etiam sancita prohiberet, & Carolus d Quintus Imperator, modum illis poneret: quin & Aristoteles Lacedæmones fertur reprehendisse, eò quod dotes tam amplas filiabus suis e largirentur. Voluit prætereà Alphonsus Rex, ut non nisi in casu necessitatis Exterorum frequentia in Statum induceretur: nec immerito quidem, diversi

a L.1.tt.11.p.2. b Tac.l.2.Annal.c *Dotem non uxor marito, sed uxori maritus affert.* Tac de mor. Germ. d l. 1.tt.2.l.5. Rec. e *Statuit Virgines sine dote nubere: jussit uxores eligi, non pecunia.* Trog.l.3.

versi enim mores, & Religionum cultus magis domestici hostes sunt, quàm vicini, eamque ob caussam Hispani Judæos omnes ac Mauros finibus suis ejecerunt. Nationes exteræ vitia & opiniones impias introducunt, & seditiones contra legitimum Principem facilè *a* commovent. Quod tamen incommodum magnoperè metuendum non erit; si exteri solùm evocentur ad colendos agros, & alias artes exercendas, immò hoc fieri quandoque expedit. Selymus Turcarum Imperator è Cairo magnum operariorum numerum Constantinopolim submisit. Poloni, cùm Henricum Ducem Andegavensem elegissent in Regem, inter alia pacta illud quoque esse voluerunt, ut varias Artificum familias unà secum adducerent. Nabuchodonosor expugnata Hierosolyma transtulit inde b *omnes viros robustos, septem millia, & Artifices, & inclusores mille: duxitque eos captivos in Babylonem.* Verùm quia ad eam rem sæpe industria deest, neque semper sumptus suppetunt; aut etiam, quia sola ejusmodi deductio minimè sufficeret, ponam hic aliquot caussas, unde illa regnorum solitudo, & subditorum infrequentia oriri solet, ut iis cognitis tantò faciliùs remedium parari possit. Istæ igitur aut externæ sunt aut internæ. Externæ; bellum & coloniæ. Bellum monstrum quoddam est, quod humano victitat sanguine; cumque ad Statum conservandum expediat illud foris alere potiùs, ut solebant *c* Romani, vita fortunisque subditorum in eam rem opus est: Coloniæ quoque diu sustentari non possunt absque copiosa hominum deductione, ut in Hispania accidit. *d* Eadem de caussa *neque dum Annibal in Italia moraretur, nec proximus,*

a *Quare qui inquilinos, & advenas ante hac in civitatem receperunt, hi magna ex parte seditionibus jactati sunt.* Arist. l. 5. Polit. c. 3. *b* 4. Reg. 24. 16. c *Fuit proprium populi Romani longe à domo bellare, & propugnaculis imperii sociorum fortunas, non sua tecta defendere,* Cic. pro lege Manil. *d* Vell. l. 2.

xim's post ex cessum ejus annis vacavit Romanis colonias cond're, cum esset in bello conquirendus potius miles, & post bellum vires refovendæ potius, quam spargendæ. a Et Vellejus. Paterculus in legibus Grachi inter perniciosissima numeravit, quod extra Italiam colonias posuisset, quæ proinde à visceribus Imperii nimium remotæ eidem assistere in necessitate non possent. Aliæ vastitatis & solitudinis caussæ internæ sunt. Inter præcipuas numero tributa, defectum agriculturæ & mercimoniorum, nimiam item dierum festorum multitudinem, quorum damna & remedia alibi in hoc libro exposuimus.

Sed & urbis aulicæ præcipua solitudinis caussa sunt sicut enim fervens jecur calorem nativum ad se attrahit; & aliquas corporis partes spiritu & vigore destituit, ita aularum pompa, earumque commoda & deliciæ, lucrum artium, occasio præmiorum homines alliciunt, Opifices inprimis atque Artifices, qui facile sibi persuadent, magis otiosam vitam eos vivere, qui Principi inserviunt, quâm qui mechanicas exercent artes. Quid? quod ii etiam, qui Ducum, Marchionum, & Comitum gaudent titulis, præsentia Principis, aut aulæ deliciis fruendi caussa relictis suismet statibus ad illam se conferant; unde porro fit, ut dum eos rectè curare negligunt, & reditus annuos in suam sustentationem, & sumptus minimè necessarios prodige impendunt & opibus paullatim & incolis exuantur, quibus utrisque iidem Status florerent, potiùs, si iis Domini sui præsentes domi adessent. Hæc atque alia incommoda prudentissime expendit Justinianus Imperator, atque ut iis adferret remedium, certum propterea Magistratum *b* instituit. Similiter Rex Joannes II. *c* præcepit ut Duces omnes,

a Idem lib. 2. b *Invenimus enim, quia paulatim Provinciæ suis habitatoribus spoliantur, magna vero hæc nostra civitas populosa est turbis diversorum hominum & maximè agricolarum; suas civitates & culturas relinquentium.* c Auth. de quæst.

omnes, aliæque illustres personæ, quæ in aula ejus morabantur, statis temporibus domum ad suos reverterentur, quomodo & Trajanus Imperatos quondam fecerat.

Præterea Fidei commissa, aut prærogativæ Natalium in Hispania plurimum soboli propagandæ obsunt: frater enim natu major omnia sibi familiæ bona vendicat (id quod Regi Theodorico iniquum prorsus *a* videbatur) cumque aliis matrimonii ineundi copia non fit, aut religiosum suscipiunt habitum, aut ad bellum proficiscuntur. Eam ob caussam Plato divitias & inopiam antiquas Rerumpub. pestes solebat appellare; existimabat nimirum, omnia ferè earum damna oriri ex eo, quod bona in iis non satis rectè dividerentur. Si cives omnes congruam haberent sustentationem, magis sine dubio florerent Respublicæ. Verum tametsi hæc utilitas magna sit, non minùs tamen ad bonum publicum interest, ut conservetur Nobilitas ejusmodi Fidei commissorum beneficio, & ut illa habeat unde Principi & Reipublicæ præstare possit obsequia, adeoque antiqua illa retineri possent, Nobilitati tamen recens institutæ permitti minimè deberent, statuta etiam lege, ut consanguinei ad quartum usque gradum necessarii essent hæredes si non ex asse, at certè magna & potissimà ex *b* parte; quo modo vitarentur donationes & legata, quæ vanitati magis, quàm Reipublicæ serviunt, sicut & illa, quæ devota quadam prodigalitate, nec modum servant, nec sanguinis proprii habent rationem, dum contra debitum charitatis ordinem nec fratribus nec consanguineis reliquis sufficiens relinquitur sustentatio, unde familiæ

a *Iniquum est enim, ut de una substantia, quibus competit successio, alii abundanter affluant, alii paupertatis incommoda ingemiscant.* Cas. lib. 1. ep. 1. b *Commodum est etiam, ut hæreditates non donatione sed jure cognationis tradantur.* Arist. lib. 5. Polit. cap. 8.

extinguuntur, exhauriuntur reditus Regii, populus ad tributa solvenda fit impotens, augescit exemptorum potentia, & imminuitur jurisdictio Principis. Expendens ejus rei incommoda *a* Moyses, edicto publico vetuit, ne quid ultrà Israelitæ ad opus sanctuarii *b* offerrent, tametsi Deus ipse oblationum istarum fuisset auctor, & mente pura ac religiosa omnia *c* fierent. Respublica Veneta jam pridem decretis suis ei rei sapientissimè providit.

§. Illud porrò necessarium ut, pro matrimoniis ineundis prudens temporis habeatur ratio: nam si nimiùm differantur, periclitatur successio, & patitur universa Respublica ob juvenum incontinentiam. Si contrà nimiùm maturentur, contingit filios ætate haud longè esse inferiores parentibus, unde reverentiam exuunt, & impatientes moræ successionis caussa nefanda contra eos moliuntur.

a *Dixerant Moysi, plus offert populus, quàm necessarium est*, Exod. 36. 5. b *Jussit ergo Moyses præconis voce cantari: nec vir, nec mulier quicquam offeret ultrà in opere sanctuarii; sicque cessatum est à muneribus offerendis, eò quod oblata sufficerent, & superabundarent*. Exod. 36. 6. c *Omnes viri & mulier, mente devotâ obtulerunt donaria, ut fierent opera, quæ jusserat Deus*. Exod. 35. 29.

S Y M-

SYMBOLUM LXVII.



POlitica hujus nostri temporis in omnibus malitiam & fraudem præsupponit, & contrà sese munit aliis longè majoribus, nulla Religionis, justitiæ, & fidei publicæ habita ratione. Omnia sibi licere putat, quæcunque ad suam conservationem & an-

augmentum faciunt; cumque artes istæ communes jam sint, necesse est, ut pugnent inter se, seseque mutuò impediant ac conficiant cum tranquillitatis publicæ detrimento, adeoque fines optatos minimè assequantur. Fugiat Princeps hos tales Magistros, & discat ab ipsa Natura potiùs, in qua absque malitia, fraude, & omni dolo vera ratio Status elucet. Illa sola certa est, fixa & solida, qua utitur in gubernatione rerum, quæ vegetantur & vivunt, ea præsertim, quam cuique hominum in suo officio recta inspirat ratio, nominatim Pastoribus & Agricolis pro conservandis augendisque gregibus, & agrorum cultura, unde fortè factum, ut ii Reges qui à pedo, aut aratro ad sceptrum vocati fuere, meliùs aliis suos gubernare subditos sciverint. Fruatur licèt Pastor (cujus obligatio & cura talis fere est, qualis est Principum *a*) lacte & lana gregis sui, ea tamen moderatione, ut neque sanguinem omnem extrahat, neque pellem sic deglubat, ut à frigore & calore sese tueri nequeat. Ita prorsus debet Princeps (quemadmodum pixit Alphonsus *b* Rex) *guardar mas la por comunal, que la suya; misma, porque el bien, y la requeza dellos es como suya.* Non ipsum arboris truncum exscindit Agricola, tametsi lignis ad usus domesticos opus habeat, sed ramos duntaxat amputat, nec totos illos quidem, sed ita ut germinare possint denuo; & novis vestiti foliis in annum sequentem fructus alios proferant. Secus ac solet conductor, qui cùm de hæreditate minimè sollicitus sit, illud agit solùm, ut fructus pro eo tempore, quo frui iis licet, ex ea colligat, nil pensi habens, quod in tempus reliquum Domino suo utilitatem allatura non *c* sit. Hoc discrimen est inter legitimum Principem, & tyrannum, quod ad tributorum

a *Væ Pastoribus, qui disperdunt & dilacerant gregem pascuæ meæ, dicit Dominus. Ideo hæc dicit Dominus Deus Israel ad Pastores, qui pascunt populum meum.* Ier. 23.
b L. 19. tt. 1. p. 2. c *Aliter utimur propriis, aliter commodatis.* Quintil. de Orat.

butorum impositionem attinet. Iste tanquam possessor violentus, qui in metu est, ne brevi fortè Regnum cogatur dimittere, quod per vim eo gaudere conceditur, omnes inde fructus colligere contendit, nec veretur ita radicitus plumas evellere, ut ampliùs succrescere nequeant. Pastor est, qui non gregem suum pascit, sed *a* semetipsum, & tanquam Mercenarius, curam illius abjicit, eumque omnino *b* deserit. At vero Princeps aliquis legitimus & naturalis æquitatem causæ expendit, quantitatem & tempus, quod necessitas postulat, proportionem item fortunarum & personarum in tributis dispertiendis, & Regnum suum tractat non tanquam corpus, cui unà cum ipso emoriendum erit, sed quod perennabit in Successoribus: quippe qui probè novit, c *Principes mortales, Rempublicam æternam esse*, cumque inde in annos singulos novos speret fructus eam omni studio conservat, velut securissimum divitiarum suarum depositum, quo in majoribus necessitatibus uti possit: nam ut in legibus suis dixit Alphonsus Rex, ab Aristotele in quodam documento quod Alexandro Magno dedit, id mutuatus: d *El mejor tesoro, que el Rey ha, è el que mas tarde se pierde, es el pueblo, quando bien es guardado, è con esto acuerda lo que dijo el Emperador Iustiniano, que entonzes son el Reyno, è la Camera del Emperador, ò del Rey ricos, è abundados, quando sus Vasallos son ricos, ò su tierra abundada.*

§. Quando igitur Princeps cum ista moderatione tributa imposuerit, fas quoque est subditos ea pendere, nec sine rebellionis nota denegari poterunt. Hanc enim solam dotem habet dignitas Regia, hoc unicum subsidium necessitas & dignitas Regia, hoc unicum subsidium necessitas publica. e *Neque quies gentium sine armis; neque arma sine stipendiis; neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Eam ob rem

a *Væ Pastoribus Israël, qui pascebant semetipsos.* Ezech. 34.2. b *Mercenarius autem, & qui non est Pastor, cujus non sunt oves propria, videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit.* Joan. 10.12. c Tacit. lib. 3. Annal. d L. 15. tt. p. 2. e Tacit lib. 4. Annal.

rem Imperatori Neroni tributa remittere volenti Senatus Romanus sese opposuit, dicendo, a *dissolutionem Imperii* fore, *si fructus, quibus Respublica sustinetur, diminuerentur.* Tributa pretium paucis sunt, si nimis gravia ea sint, nec populus necessitatem agnoscat, cur imponi debuerint, facilè contra suum Principem contumaciter insurgit. Nec alia de caussa tam invisus omnibus fuit Rex Alphonsus cognomento Magnus, tamque graves expertus calamitates, ut sceptro tandem abdicare se cogeretur; sicut & propterea Garsias Galæciæ *b* Rex vitam pariter & Regnum perdidit. Considerabat hoc periculum cum animo suo Rex Henricus Tertius, quando suadentibus, ut pro sumptibus belli conquirendis nova tributa exigeret, respondit: *Magis se maledicta populi, quam hostes suos metuere.* Pecuniæ ex iniquis tributis collectæ subditorum miscentur sanguine, qualis è scuto illo, quod S. Franciscus de Padua coram Ferdinando Rege Neapolitano diffregit, manare visus est, & nunquam non clamat contra Principem. Quare ut ista incommoda evitentur, grandia tributa ante imponi non debent, quàm universum Regnum de necessitate edoctum fuerit: nam ubi de ea, & Justitia caussæ constiterit, facilè in onus aliquod extraordinarium consentit populus, uti factum vidimus in iis, quæ poposcit Rex Ferdinandus Quartus, & in concessione integri illius millionis, quem Comitia Toletana temporibus Regis Henrici Tertii sponte elargita fuerant, permittendo insuper, ut si ad continuandum bellum contra Mauros id non sufficeret, Comitiis etiam non requisitis plura porrò exigerentur. Tametsi enim ad privatos minimè pertineat tributorum Justitiam examinare, & ipsi sæpe impensarum caussas capere nequeant, neque etiam absque evidenti secretorum periculo iis istæ *c* communicari possint, semper ta-

a Idem l. 13. Annal. *b* Mar hist. Hisp. l. 9. c. 8. *c* *Tibi summum rerum judicium Dii dedêre, nobis obsequii gloria relicta est.* Tac. l. 6. Annal.

tamen rationes quædam sunt generales, quas sine incommodo iis proponere licebit. Et licèt tributa imponendi facultas penes supremam sit potestatem, cui ratio naturalis ac divina suffragantur, nec si alias æqua sint, & necessaria, subditorum consensu ad ea opus sit: nam (ut dixit Rex Alphonsus Sapiens) *el Rey puede demandar, e tomar al Reyno lo que usaron los otros Reyes, e aun mas en las sazones, que lo uviere en gran menester, para pro comunal de la tierra*; prudentis tamen Principis erit, ita dextrè rem instituere, & sic disponere subditorum animos, ne vis videatur. neque enim omne id, quod absolutè fieri potest, semper exequi convenit. Tributum (sic Scriptura *a* loquitur) populi frænum est; isthoc ille in obedientiæ officio continetur, Princeps verò ad eum corrigendum potentior fit & contra nimiam ejus libertatem vires sibi comparat: subditos enim ab omni onere immunes nemo rectè gubernaverit. Verùm frænum illud tam suave sit oportet, ut non obstinent animum, & mordicus eo comprehenso præcipitent; quemadmodum prudentissime id expendit Rex flavius *b* Herwigius in Concilio Toletano XIII. cùm diceret, tunc gubernationem optimam fore, *si nec incauta exactio populos gravet, nec indiscreta remissio Statum gentis faciat deperire.*

Imperium in vitam absque periculo exercetur, quia ex lege fit, quæ castigat paucos ad exemplum cæterorum; at verò Imperium in fortunas, cùm pecuniam pendere jubentur subditi, discrimine non vacat, quia ad omnes pertinet, magisque fortunarum damna afficiunt populum, quàm corporis, præsertim si cum sudore & sanguine acquisitæ illæ fuerint, aut impendi debeant in delicias Principis. Qua in re considerare oportebit memorabile Regis Davidis facinus, nolentis bibere aquam, quam tres fortissimi milites per medios hostium cuneos penetrando, de cisterna Bethlehemitica hause-

a Et tulit David frænum tributi. 2. Reg. 8. 1. *b* Concil. Tolet. XIII.

hauserant, ne sanguinem hominum istorum & periculum bibere *a* videretur. Neque bona ratio Status est, tributis exhaurire, & ad incitas redigere subditos, ut tantò obedientiores sint: etsi enim egestas, quæ unâ nobiscum nascitur, aut casu aliquo evenit, demissiores reddat animos; illa tamen violenta ad seditionem potiùs commovet, eosque impellit ut nefaria contra *b* Principem suum moliantur. Ad Davidem adversus Saülem c *convenerunt omnes, qui erant in angustia constituti; & oppressi ære alieno, & amaro animo, & factus est eorum Princeps.* Nunquam magis obsequens erit Regnum, quàm si opibus & rebus omnibus affluat. Dei populus, duriter etiam in Ægypto habitus, libertatis suæ oblitus fuit propter abundantiam, qua ibi fruebatur; at mox ubi in deserto rerum inopia laborare cœpit, servitutem illam tulit acerbiùs, & graviter questus fuit.

§. Si Regnum ea conditione obtigerit, ut absque ejus consensu tributa imponi nequeant, aut posteà decreto aliquo generali ita sancitum; ut factum in Commitiis Madritensibus tempore Regis *d* Alphonsi Undecimi, aut diuturna aliqua præscriptione jus istud acquisitum fuerit, uti in Hispania & Francia accidit; in his talibus casibus Comitiorum consensum expectare oportebit, ne periculo sese exponat Princeps; quod Carolus Septimus Franciæ Rex quondam expertus fuit, cùm non rogatis prius aliorum sententiis tributum quoddam voluisset imponere. Porrò ad eam rem proderit plurimum, si Princeps tantum apud subditos auctoritate valeat, ut ipsi ex concepta de zelo illius erga bonum com-

a *Num sanguinem hominum istorum, qui profecti sunt, & animarum periculum bibam?* 2. Reg. 23.17. b *Ferocissimo quoque adsumpto; aut quibus ob egestatem, ac metum ex flagitiis maxima peccandi necessitudo.* Tacit. lib. 3. Anna. c 1. Reg. 22. 2. d Mar. Hist. Hisp. l. 15. c. 21.

commune opinione æquum judicent onus, quod iis imponitur, & ultro in illud consentiant, totos sese ejus prudentiæ, & notitiæ rerum publicæ committendo, quomodo ad Josephi arbitrium sese referebant Ægyptii, cùm quintam fructuum partem ab iis *a* exigeret. Ubi populus istam de Principe conceperit fiduciam, cavere debet sedulò, ut ne eam absque sufficienti caussa & matura consilii deliberatione oneret. Verùm si necessitas urgens aliud postulaverit, illud curet saltem, ut tributa, quæ exiguntur, bene impendantur: nihil enim graviùs fert populus, quàm si nullum oneris sui fructum videat, & fortunas suas in usus inutiles insumi intelligat. Tum illud etiam odit, si tributa, quæ suasit necessitas, ea cessante continuent. Quare tollere ea debet Princeps, ne fiat, quod tempore Vespasiani accidit, quando tributa b *necessitate annorum excusatâ, etiam in pace mansère*; posteà enim ea metuunt, & pendere detrectant subditi, tametsi exigua sint, existimantes nimirum, ea fore perpetua. Regina Maria plurimùm Regni studia sibi devinxit, ejusque fidelitatem in maximis etiam motibus experta fuit, eò quod subditis remisisset exactiones, quas maritus ejus Rex Sanctius Quartus ex rebus ad commeatum pertinentibus postulaverat.

6. Illud difficile, persuadere Regno, ut pecuniam contribuat ab bellum foris gerendum: neque enim facilè capit, quantum ad pacem domi conservandam conducat, illud quàm longissimè arcere, & in alienos inferre Status, quodque minus periculosa sit defensio, quæ clypeo fit, quàm quæ galea, eò quòd longius ille absit à capite, Brevissimus est populi visus, nec tam longùm videt. Onus præsens magis percipit, quàm futurum beneficium, nec cogitat defuturos posteà sumptus publicos & privatos,

a *Salus nostra in manu tua est; respiciat nos tantum Dominus noster, & læti serviemus Regi.* Gen. 47. 25.
b Tacit. l. 2. Hist.

ros, ut damna neglecta *a* farciuntur. Quare singulari solertia & prudentia Principis opus erit, ut propriæ suæ utilitatis capax fiat.

§. In exactionibus illud quoque considerandum, ne oneretur Nobilitas: cùm enim tributa potissimùm sint, quæ eam à plebejis discernant, ægerrimè fert iis parem se æstimari, & sua violari privilegia, Majorum virtute parta & acquisita. *b* Hæc caussa fuit, cur Nobiles Castellani contra Regem Henricum Tertium arma sumpserint, cùm à singulis quinque maravedinos aureos (monetæ id genus est) in communes belli usus deposceret.

§. Nec imponi debent tributa iis rebus, quæ ad vitam præcisè sustentandam sunt necessariæ; sed iis potiùs, quæ deliciis deserviunt, aut curiositati, aut ostentationi & pompæ: sic enim fiet, ut correcto immodico luxu, major oneris pars incumbat in ditiores & magis potentes, & subleventur agricolæ & opifices, quæ communitatis pars vel maxime fovenda & conservanda est in Republica. Sic Romani magna exigebant tributa pro aromatibus, unionibus & gemmis pretiosis, quæ ex Arabia asportabantur. Alexander Severus ea deposcebat ex officiis, quæ ad lasciviam magis essent, quàm ad necessitatem. Instauratæ disciplinæ pars est deliciarum augere pretium.

§. Nulla tributa minùs noxia, quàm quæ advectis mercibus imponuntur in portubus: ea enim magnam partem pendunt Exteri. Quare prudentissime in iis constituti sunt reditus Regii in Anglia, ipso Regno immuni relicto.

§. Maximam tributorum & vectigalium regiorum incommodum est in Quæstoribus seu Coactoribus, qui interdum plus damni adferunt, quàm tributa ipsa; neque ullam rem impatientius tolerant subdi-

a *Plerumque accidit, ut quæ Provinciæ pecuniæ parcendo remota pericula contemnunt, incumbentibus demum malis, desperato sæpe remedio, graviora sentiant detrimenta.* Paul. Jov. *b* Mar. hist. Hisp. l. 11. c. 14.

subditi, quàm violentiam & importunitatem Ministrorum in cogendis ejusmodi pecuniis. Solam Siciliam tributorum exactiones modestius tulisse Cicero memorat: Deus ipse per Isaiam Prophetam de iis conqueritur, quod populum suum [a] exspoliaverint. In Ægypto Propheta aliquis tributis præerat, ita nulli ea in re satis confidebant, nisi qui peculiariter esset Deo dicatus; his verò temporibus ea committuntur institoribus & usurariis, qui non minus naves portum subeuntes exspoliant, ac ipsum naufragium, & velut prædones ultro citroque commeantium bonis [b] inhiant. Quid mirum igitur, commercia in Regnis desinere, nec aliunde divitias inferri & pecunias, si prædæ omnia sint exposita? quid mirum, inquam popolum graviter ferre exactiones, si persolutis iis, quæ debentur Principi, decuplo amplius Exactoribus pendendum sit. Ob isthæc incommoda tempore Regis [c] Joannis Secundi in Comitiis Gaudalajarensibus Castellæ Regnum sponte in subsidium obtulit centum & quinquaginta Ducatorum millia, ea tamen conditione, ut penes ipsum essent acceptorum & expensorum libri, quo constare posset, quid in communes usus collatum, & quo modo impensum fuisset, nec eorum permitteretur arbitrio, qui ob pupillarem Regis ætatem Regni habenas moderabantur. Eadem de caussa Regnum Franciæ Henrico Secundo proposuit, ut tributorum Exactores amoveret, pollicentibus subditis persoluturos se, ubicunque ipse vellet, quod in sumptus regios sufficeret; & licet istud initio haud displiceret, non defuere tamen postea Consiliarii, qui ob rationes quasdam apparentes id dissuaderent. Ad idem illud non

a *Populum meum exactores sui spoliaverunt.* Isai. 3. 12.
b *Portus nostros navis veniens non pavescat, ut certum nautis posset esse naufragium, si manus non incurrerint exigentium, quos frequenter plus affligunt damna, quam solent nudare naufragia.* Cassiod. l. 4. & 19. c Mar. hist. Hisp. l. 19. c. 7.

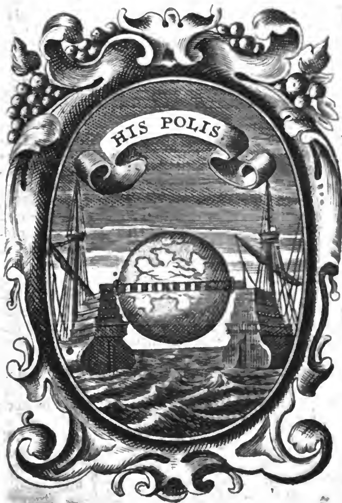
non semel Castellæ quoque Regna sese obtulerunt, immò & ad omnem æris alieni dissolutionem, verùm judicatum fuit, cedere in imminutionem auctoritatis Regiæ, si illi Tutoris loco Regnum esset, & hanc ipsam potestatem periculo non carere. Verissimam tamen caussam illam judico, quòd plerumque ferè rei pecuniariæ curatio, & occasio tam opportuna multos ditandi ægre è manibus dimittatur. Auctoritas Principis non in administrationem gnarum opum consistit, sed in eo, quòd multa possideat. Non minùs existimationis suæ retinens erat Respublica Romana, quàm ulla alia, & tamen ob ingens illud onus cogendi pecunias præcepit, ut ipsæ Provinciæ sua administrarent tributa & colligerent; neque verò ideò intermisit in officio continere Magistratus, ut sine avaritia & crudelitate illa collectio fieret, qua in re Tiberius apprimè diligens a fuit. Sanè modestia in uno aliquo tributo exigendo obligat subditos, ut ultrò in plura alia largienda consentiant.

a *Ne Provinciæ novis oneribus turbarentur, utque vetera sine avaritia aut crudelitate Magistratuum tolerarent.* Tacit. l. 4. Annal.

SYMBOLUM. LXVIII.

INgeniosi Græci Philosophiam non solùm naturalem, sed moralem etiam & politicam scitis quibusdam fabularum involucris (ut Ægyptii hieroglyphicis) abdiderunt, aut ne manaret in vulgus, aut ut a dulci illa fabularum amœnitate penitiùs eam imprimerent animis. Ita cùm vires navigationis & opus, quæ ejusdem acquiruntur beneficio, vellent ob oculos ponere, finxerunt navim Argo (quæ prima omnium è portu solvere, & alio sese mari committere ausa fuerat) obtinuisse vellus Colchicum, pellem nimirum arietis inauratam; quo præclaro facinore Palladi armorum Præsidi consecrati promeruit, & inter ipsas Firmamenti trans-

transferri constellationes, in præmium scilicet tot susceptorum non absque insigni periculo itinerum, palam ostendendo universo orbi, vel orum re-



morumque beneficio inter ipsos undarum montes vias fieri posse, quibus impellente vento arma & merces in omnes mundi partes inferre liceat.

Isthæc moralis doctrina, & quia jam navis illa in cælesti spæra inter stellas relata est, occasio mihi fuit, ut in præsenti Emblemate binas depingerem, quæ poli essent hujus terrestris orbis, & clare subjicerem oculis, navigationem esse, quæ commerciorum usu terram sustentat, ejusque dominia armis roborat. Mobiles sunt isti navium poli, sed in illa ipsa eorundem mobilitate Imperiorum consistit stabilitas. Vix ulla unquam fuit Monarchia, quæ iis quasi fundamentis innixa non fuerit. Si Hispaniæ ambo illi poli maris Mediterranei & Oceani deessent, mox ejus corrueret amplitudo; nemo enim non videt, Provincias tam distantes inter se in periculo fore, nisi vela remique eas unirent quodammodo, & suppetias militares ad earundem conservationem defensionemque tempestivè submitterent, ita ut naves & triremes nil aliud, quàm marini quidam pontes esse videantur. Eam ob caussam Carolus Quintus Imperator, & Dux Albanus Ferdinandus Regi Philippo Secundo suaserunt, ut in mari potissimum armis & copiis militaribus præstare aliis conaretur. Nec ignoravit Rex Sisebuthus, quanti id referret, qui primis iis viribus in mari Hispanico usus fuit. Idem quoq; consilium Themistocles suæ dedit Reipublicæ, & reipsa posteà Romani secuti sunt, ut orbem suæ ditioni subjicerent. Elementum illud terram ambit & edomat. In illo vis juxtà ac velocitas locum habent. Qui fortiter iis uti noverit, terræ dominum se constituit. In hac minantur arma, & ex una sola parte feriunt, in mari ex omnibus. Nulla tam vigilans cura est, quæ omnibus semper oris maritimis antè possit prospicere; nulla tanta potentia, quæ sufficienti eas queat tueri præsidio. Maris beneficio Nationes omnes ad morum mansuetudinem adducuntur, quæ incultæ aliàs essent ac barbaræ absque navigationis commercio, unde communis sit linguarum usus; id quod docere voluit Antiquitas, dum clavum navis Argo sermone usum fuisse finxit, ut innueret, credo, illius

bene-

beneficio exteras adiri & celebrari Provincias; siquidem navis gubernaculum est, quod singulis opes & divitias aliarum communicat, unâ Provincia alteri vicissim largiente, quod eidem deest; qua necessitas & subsidium mutuum reciprocum illum amorem familiaritatem alunt inter homines, quorum unus alterius opera & auxilio carere non potest.

5. Atque hæc maris potentia Regnis quibusdam magis utilis est, ac aliis, pro diverso eorundem situ ac dispositione. Monarchiæ in Asia sitæ terra magis viribus indigent, quàm mari. Venetiæ & Genua, quarum ille in ipso mari, hęc eidem proxima est, atque ita constituta, ut scopulis maris potius, quam terræ sinus esse videatur, ad omnem culturam & agricolationem inidoneus, robur suum in velis remisque ponant necesse est. Et quoad ea habuerunt in pretio, terrori fuerunt orbi ambæ illę Respublicæ, & gloria celebres. Hispania, quæ à montibus Pirenæis versus mare porrigitur, & quasi inter Oceanum & Mediterraneum sese mediam interjicit, potentiam suam fundet in armis navalibus, siquidem ad dominium universale aspirare, illudque tueri voluerit. Nec verò deest dispositio optima & opportunitas portuum ad arma ista sustentanda, & ad impediendam aliaram Nationum navigationem, quæ ejusdem beneficio opes sibi accumulant, & comparant vires, quibus deinde Monarchiæ Hispanicæ bella inferunt. Ob eum finem conduceret armis etiam consulere securitati commerciorum & mercaturæ, quæ longinquas navigationes secum affert, ex portubus armamentaria & granaria efficit, instruit eos rebus omnibus pro exercitu necessariis, tribuit Regno, unde alantur copiæ militares, auget denique illud, & frequentari facit ab incolis. Hæc & alia commoda Ezechiel adumbrare voluit sub Allegoria navium, quibus Tyrus (civitas a *in corde maris sita*)

a *O Tyre tu dixisti: perfecti decoris ego sum, & in corde maris sita.* Ezech. 27. 3.

sita) utebatur ad exercendam cum Nationibus omnibus negotiationem, siquidem ad illam & naves & nautæ frequentes concurrebant. a *Persæ, & Lydii, & Lybies erant in exercitu* ejus *viri bellatores: clypeum & galeam suspendebant* in ea *pro ornatu* suo. *Carthaginenses à multitudine cunctarum divitiarum, argento, ferro, stanno, plumboque* eam *replebant.* Verbo, nihil uspiam erat gentium, quod in nundinis illius non reperiretur, ut meritò abundans diceretur, & *b* gloriosa, cujus negotiatione Rex ipse suam auxerat *c* fortitudinem. Sidonia, Ninivitica, Babylonica, Romana & Carthaginensis Rêspublicæ mercaturam exercentes & opibus & armis floruerunt. Quando Venetias & Genuam mercatus defecit & navigatio, fortitudinis exercitium eas defecit pariter, & maximarum gloriarum & trophæorum occasio. Intra breves arenæ terminos, quæ nec ligone, nec aratro potest excoli; solis marinis opibus validissimos Batavia alit exercitus, & populosissimas tuetur civitates, tam sibi invicem vicinas, ut iis sustentandis fertilissimi etiam agri non sufficerent. Gallia nec auri, nec argenti fodinas habet, & mercimoniis tamen, aliisque nescio quibus puerilibus inventis ferri, plumbi, & stanni temperandi, industriam suam caro facit æstimari pretio, & divitias congerit; nos alii verò per incuriam tanta maris bona negligimus. Ingenti cum labore & periculo ex remotissimis orbis partibus adamantes, uniones, aromata, multosque alios thesauros advehimus, nec ultrà progredimur; interim alii è labore nostro quæstum faciunt, & ea Europæ, Africæ, & Asiæ Provinciis communicant. Genuensibus aurum nostrum, argentumque committimus, ut iis negotientur, & pro eorundem negotiationibus plurima

a *Omnes naves maris & nautæ earum fuerunt in populo negotiationis tuæ.* Ezech. 27. 3. Ibid. v. 9. 10 12. b *Repleta es, & glorificata nimis in corde maris.* Ibid. v. 25. c *In multitudine sapientiæ tuæ, & in negotiatione tua multiplicasti tibi fortitudinem.* Ezech. 28. c. 5.

plurima persolvimus cambia. Hispania Provinciis aliis submittit sericum, lanam, chalybem, ferrum, aliasque diversas materias, quæ diversimode dein elaboratæ revehuntur ad nos, & ingenti à nobis coëmuntur pretio ob vecturæ sumptus, & artificium; adeò ut carò nobis stet Nationum aliarum ingenium, & industria. Importantur in Hispaniam merces, quæ aut oculis solum serviunt, aut citò consumuntur, & aurum argentumque vicissim inde effertur aliò: quo demum fit, quod dicebat Rex Henricus Secundus, *ut ditescant, & potentes fiant Exteri, immò ipsi interdum hostes tantas colligant opes, ut subditis nostris nihil penè superfit reliquum.* Questus ea de re quondam fuit Tiberius Cæsar, cùm ingentum illum luxum Matronarum Romanarum in unionibus, gemmisque pretiosis *a* cerneret. Immortalem gloriam promerebitur Vestra Serenitas, si certis favoribus honoribusque dignabitur prosequi negotiationes & mercaturas, quas cives per se ipsos, & Nobiles per personas tertias exercuerint: neque enim magis naturales sunt reditus, qui è terræ fructibus percipiuntur, quàm qui commutationis habentur beneficio; dum rem unam permutamus cum alia, aut pro mercibus pretium persolvimus. Non dedignati sunt mercaturam facere ipsi Principes Tyri. & classes illæ, quas Rex Salomon quot trienniis mittebat in Tharsin, non res solum necessarias advehebant, sed eas etiam, quibus poterat lucrum facere, suas augere divitias, & omnibus aliis Regibus potentia atque opibus *b* antecellere. Pompejus pecunias suas fœnori dabat. Nobilitas Romana, & Carthaginensis nil ideò honori suo detractum puta-

a *Quis lapidum caussa pecuniæ ad externas, aut hostiles gentes transferuntur?* Tac. l. 3. Annal. b *Quia classis Regis per mare cum classe Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis, deferens inde aurum & argentum, & dentes elephantorum, & simias, & pavos. Magnificatus est ergo Rex Salomon super omnes Reges terræ divitiis & sapientiâ*, 3. Reg. 22. & 23.

putabant, quòd mercaturas exercerent. Roma Mercatorum instituit collegium, unde didicisse reor Batavos, quòd negotiantium societates erexerint. Id quod majori cum commoditate in Hispania fieri posset, deputatis pro securiori navigatione armatis navibus: ita enim illa non solùm cresceret opibus, sed magis etiam florerent arma navalia, & ipsa Nationibus aliis terrori esset. Considerarunt isthæc commoda Lusitaniæ Reges, adeoque per incognita maria armorum ope in Orientem negotiari cœperunt, negotiatione arma sustentarunt, & fundato ea ratione novo amplissimoque Imperio introduxerunt Religionem, quæ ad illas tam remotas Provincias transvolare non potuisset, uti nec posteà ad partes occidentales, industria & fortitudine Castellanorum, nisi antennarum plumis lineis, & ex arbore crucis pendentibus, tanquam alis quibusdam usa fuisset, quibus Gentilitati cognoscendam se dedit, quæ aliàs novos illos hospites, è tam longinquis venientes regionibus, adeò ignotos habuit, ut ne fama quidem de iis antè quicquam *a* acceperit, & accepta ab iisdem vera Evangelii luce, ac pane divino Eucharistico, tam longè *b* asportato, exclamat præ gaudio cum Isaia: c *Quis genuit mihi istos? ego sterilis, & non pariens, transmigrata & captiva: & istos quis enutrivit? ego destituta, & sola: & isti ubi erant?*

5. Ad eandem rem illud quoque haud parum interesset, si quemadmodum Romani suum firmarunt Imperium, constitutis præsidiis Constantinopoli, in Insula Rhodo, ad Rhenum, & Gadibus, tanquam in quatuor præcipuis illius angulis; ita nunc in diversis Oceani & maris Mediterranei partibus collocarentur Religiones militares Hispaniæ, ut gloriosa quadam æmulatione obirent maria, piratas

a *Ecce isti de longè venient, & ecce illi ab Aquilone & mari, & isti de terra australi.* Isa. 49. 12. b *Facta est quasi navis institoris, de longè portans panem suum.* Prov. 31. 14. c Isa. 49. 21.

ratas arcerent, & commercia cum aliis Nationibus securiora redderent. Sat magna virtutis & fortitudinis præmia sunt ista Nobilitatis insignia, & opulentiæ satis ejusmodi Ordinum militarium Præfecturæ, ut rei tam eximiæ, & tanto Rege dignissimæ initium dari posset. Quod si reditus earundem non sufficerent, nec Corona privare se vellet dote tot insignium Magisteriorum, quorum administrationem illi concessit sancta Sedes Apostolica, Ecclesiastici quidam reditus applicari in eum finem poterunt. Consilium hoc fuit Regis Ferdinandi Catholici, qui Orani Equites S. Iacobi, Bugiæ verò & Tripoli Ordines Alcantaræ, & Calatravæ volebat constituere, obtentâ jam à Summo Pontifice facultate, ut reditus Monâsteriorum *del Villar de Venas*, ut vocant, S. Item Martini, in Diœcesi S. Jacobi, & Ovetensi in eum usum posset impendere. Verùm propter excitata posteà per Italiam belli incendia ea res effectum non habuit, aut quia fortè Deus hanc tam eximii instituti gloriam alii cuidam Regi reservavit. Neque obtendi hîc debet ratio Status, quasi ea non permittat, ut summa rei Nobilibus committatur: quippe unde tot ac tantæ seditiones ortæ in Castellâ, cùm tam multi essent Ordinum militarium Magistri; hoc, inquam, nunc obtendi non debet, postquam tot Coronarum accessione tantoperè Regum crevit amplitudo, ut incommodum illud metuendum non sit, præsertim si Ordines isti extra Hispaniam fuerint, & eorundem Magisteria ipsi Coronæ tanquam membra quædam uniantur.

SYMBOLUM XLIX.



NE vel unico momento hanc mundi Monarchiam auro & ferro destitui voluit Providentia divina : auro quidem, quod id ad illius conservationem omnino esset necessarium; ferro verò, quòd absque eo se tueri non posset. Enimverò etsi unà cum

cum ipso mundo producta non fuerint, alter tamen universi hujus moderator, & astrorum omnium princeps Sol, mox atque conservandarum rerum curam laboremque suscepit, illud egit potissimum, ut expurgaret, & auro illineret terram metallicam, atque in montibus æraria constitueret, ubi & Mars belli Præses materia in ferrum & chalybem consolidata armamentaria erexit. Brachia Rerumpublicarum arma sunt: sanguis earundem & spiritus, thesauri; quod si hi armis robur non tribuant, nec arma vicissim thesauros tueantur ac foveant, imbelles jacebunt Respublicæ, & rapinæ violentiæque omnium erunt expositæ. Narrat Plinius, in Indiis formicarum esse genus; quæ loco granorum tritici, aurea coligant. Auri usum nequaquam iis Natura concessit, voluit tamen, ut tanquam Magistræ alias instruerent Respublicas, quanti referat thesauros cogere. Et licet Politicorum quorundam opinio sit, opes accumulandas non esse, eò quod cupiditas hostium arma excitet; ut accidit Regi Ezechiæ, postquam divitias suas Assyriæ Legatis *a* ostendisset, & Ægyptii propterea reditus Regios in structuras & fabricas impendebant. Rationes tamen, quas adferunt, & exempla ista vim non habent: nam Ezechiæ ob monstratos thesauros bellum illatum non fuit, sed ob vanitatem ostentationis, & quod in illis magis, quàm in Deo spem suam & fiduciam poneret; hinc prædixit illi Isajas Propheta fore, ut omnia *b* pendere. Ægyptii verò non periculi caussa, sed ad distrahendos subditorum animos (quemadmodum suo loco dicemus) & inanis gloriæ studio eos ædificiis extru-

 endis

a *Lætatus est autem in adventu eorum, & ostendit eis domum aromatum, & aurum, & argentum, & pigmenta varia, unguenta quoque, domum vasorum suorum, & omnia quæ habere poterat in thesauris suis.* 4. Reg. 20. 13. b *Dixitque Isajas Ezechiæ: audi sermonem Domini: ecce dies venient, & auferentur omnia, quæ sunt in domo tua.* 4. Reg. 20. 17.

endis occupabant. Si Princeps thesauros per avaritiam congreget, neque tamen iis utatur, ubi offendendi, aut defendendi postulaverit necessitas, & sumptuum faciendorum metu de præsidiis sufficientibus & armis Statibus suis non provideat, facilè futurum arbitror, ut hostes contra se advocet, dando iis occasionem ferreas fabricandi claves, quibus ejus effringant æraria; at ubi thesauros istos in usus opportunos asservaverit, terrorem unà incutiet hostibus, & apud eos in veneratione erit, pecunia namque belli *a* nervus est. Illius beneficio Amici parantur & Socii, nec minùs hostium percellunt animos thesauri in ærariis, atque apparatus bellicus, & omnis generis instrumenta militaria in armamentariis, aut classes & triremes in navalibus. Si in eum finem id fiat, non est avaritia thesauros cogere; aut sumptus & donationes moderari, sed prudentia quædam politica; qualis illa fuit Regis Ferdinandi Catholici, cujus fama, qua miser & infelix passim audiebat, dum viveret, in morte ejus confutata fuit, nulla notabili pecuniarum summa apud eum reperta Quicquid reponebat, in Monarchiæ fabricam solebat impendere, & gloriam suam collocabat, non in eo, quod sumptus profudisset, sed quod haberet, in quo expenderet. Illud tamen observandum, thesauros colligi interdum ex vera & heroica animi magnitudine, ad exequendas sublimes quasdam & gloriosas cogitationes; sed posteà paullatim in avaritiam illa abeunt, & citiùs ruina Statuum præ oculis est, quàm pro illius remedio æraria recludantur. Facillimè divitiarum amore capi se sinit humanus animus, & in eas totum se convertit.

5. Nec sufficit, thesauros inter totum Reipublicæ corpus dispertitos esse, ut Chlorus apud Eutropium *b* volebat: divitiæ enim Principi securitatem cre-

a *Sed nihil æquè fatigabat, quàm pecuniarum conquisitio: eos esse belli civilis nervos dictitans.* Tac. lib. 2. Hist. b *Melius publicas opes à privatis haberi, quàm intra unum claustrum asservari.* Eutrop.

creant, periculum subdito. Cerialis Trevirensibus dicebat, a *penes eos aurum & opes præcipuas* esse *bellorum caussas*. Si egena sit communitas, privati verò locupletes & divites, priùs pericula nascuntur, quàm iis occurri possit. Consilia rectè institui nequeunt: defugiunt enim ea omnia, quæ ad communem spectant conservationem, cùm videant non nisi è privatorum bonis fortunisque subsidia peti posse, adeoque ægrè in bellum consentiunt. Hinc Aristoteli videbatur, b *male circa pecunias publicas constitutum esse apud* Spartanos, *quia neque in publico habebant quicquam, & magna bella gerere coacti, pecunias ægre conferebant.* c Et *si privato usui bonum publicum postponitur*, quantò minùs dabitur opera, ut cum detrimento proprio malis communibus occurratur? Experta est illud incommodum Respublica Genuensis, nec alii caussæ ruinam Romanæ adscribit Cato in oratione, quam habuisse eum ad Senatum contra Catilinariæ conjurationis conscios refert Sallustius, quàm quòd (ut explicat d S. Augustinus) à primo suo descivisset instituto, ubi paupe-res erant privati, opulenta verò communitas, cujus rei non absque querela etiam Horatius meminit.

——— e *Non ita Romuli*
Præscriptum, & intonsi Catonis
Auspiciis, veterumque norma,
Privatus illis census erat brevis.
Commune magnum.

5. Magni Reges suæ potentiæ confisi curam omnem thesauros colligendi, aut jam collectos conservandi plerunque abjiciunt, & effusioni prodigæ sese dedunt nec satis expendunt, ubi thesauri pro necessitatibus defuerint, necesse esse ut subditos deinde tributis onerent, cum gravi fidelitatis eorundem periculo; & quantò Monarchia fuerit ma-

a Tac.lib.4. Hist. b Arist.lib.2. pol.c.6. c Tac.l.6. Ann. d S. Aug.l. de civit. Dei c.12. e Horat.

jor, tantò majoribus impensis & sumptibus opus fore. Centimani Briarei Principes sunt, qui si quinquaginta accipiant manibus, centum aliis iterum debent expendere. Nec ullum Regnum tam opulentum, ut ejus divitiæ manui alicui prodigæ sint satis. Nubes una hora effundunt vapores, quos multorum dierum spatio collegêre. Thesauri illi, quos natura multis etiam sæculis in secretis montum ærariis coëgerat, immoderatæ Romanorum Imperatorum profusioni minimè sufficere potuerunt. Et solet id plerunque accidere Successoribus, qui thesauros jam collectos reperiunt: inutiliter enim consumunt, quod absque labore iis obvenit, & mox ærariorum diruunt aggeres, ut status suos deliciis inundent. Non integro adhuc triennio sexaginta sex auri milliones prodegit Caligula etsi id temporis scutum unum valeret tantum, quantum nunc decem. Fatua est potentia, & ideo opus habet, ut corrigatur à prudentia œconomica: absque hac enim mox ruunt Imperia. Romanum inclinare visum est, ex quo profusionibus immodicis & sumptibus nimiis Imperatorum thesauri illius cœperunt prodigi. Armis & opibus mundus hic regitur. Istud in præsenti Emblemate gladius significat, & ramus aureus, quos supra terræ orbem brachium sustinet, ad innuendum nimirum, utroque illo universum hoc gubernari, illudendo ad illam Virgilii fabulam de Ænea, qui utriusque adminiculo ad infernum usque penetravit, ejusque monstra ac furias domuit. Non sauciat gladius, cujus acies aurea non est, nec sufficit animi fortitudo absque prudentiâ œconomicâ, neque armamentaria sine ærariis adeoque bellum decernere Princeps priùs non debet, quàm cum animo suo expenderit, num sufficientes ad id vires & media suppetant. Ei rei proderit, si Ærarii Præfectus unà etiam à consiliis sit Principi; ut in consultatione referre possit, qui ac quanti sint reditus Regii, quave media ad arma capessenda sese offerant. Cauta admodum & circumspecta

esse

esse debet potentia, & considerare diligenter, quid moliatur, aut agat. Quod in fronte præstant oculi, id in animo prudentia œconomica efficit: si hæc Regnis, & Rebuspublicis desit, cœca erunt, adeoque sicut Polyphemus, amisso semel per Ulyssis astutiam unico suo frontis oculo, in vanum saxa jaciebat, ut sese ulcisceretur: ita illa quoque divitias suas & thesauros inutiliter prodigent. Sat multos hac nostra ætate consumi vidimus absque fructu ex inani aliquo metu in distrahendis hostium consiliis, in exercitibus frustra conscribendis, in suscipiendis bellis, quæ aut amica compositione, aut dissimulatione potuissent evitari, in subsidiis pecuniariis malè collocatis, & aliis inutilibus sumptibus, quibus principes potentiores se fore autumabant, & contrà accidit. Ostentationes comminationesque auri intempestivè & imprudenter profusi seipsis evanescunt, neque possunt posteriores prioribus esse pares, eò quod una aliam enervet. Vires facilè instaurantur; at divitiæ semel inaniter effusæ recuperari nequeunt. His uti non oportet, nisi ubi necessitas postulaverit. Occurrentibus primis monstris non aureum ramum Æneas objecit, sed gladium.

a *Corripit hic subita trepidus formidine ferrum*
Æneas, strictamque aciem venientibus offert.

At postquam vidit nec precibus, nec pactione Charontem moveri posse, ut sese in oppositam fluvii ripam trajiceret, aureum ramum protulit (abditum hactenus & occultatum) & munere isto iratum illius animum *b* placavit.

c *Si te nulla movet tanta pietatis imago,*
At ramum hunc (aperit ramum, qui veste latebat)
Agnoscas. Tumida ex ira tunc corda residunt.
Nec plura his, ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ longo post tempore visum,
Cæruleam advertit puppim.

Cc 5 In

a Virgil. b. *Munus absconditum extinguit iras.* Prov. 21. 14 *c* Virgil.

In eam ergo curam incumbant Principes, ut illos prudentiæ oculos, supra sceptrum collocatos, claros semper habeant & perspicaces, neque œconomiam dedignentur: ab hâc enim salus illorum dependet & conservatio, & ipsi subditorum suorum patresfamilias sunt. Magnus ille Augusti animus boni publici caussa eò usque se demittebat (quemadmodum alibi dicimus) ut manu sua adnotaret accepta & expensa redituum Imperii. Si in Hispania minus prodigum fuisset bellum, & pax magis œconomica, jam pridem universo orbi dominaretur. Verùm per incuriam, quæ plerunque magnam potentiam comitari solet, opes illæ, quæ Hispaniam inexpugnabilem reddere potuissent, nunc ad alias Nationes transiêre. A simplici Indorum gente rerum vilium permutatione eas coëmimus; & posteà nos ipsi, æquè simplices ac illi, sinimus, ut exteri rursum eas à nobis aliò asportent, & cuprum fortassis, aut plumbum pro iis restituant. Castellæ Regnum fuit, quod viribus suis & fortitudine Monarchiam evexit, interim triumphant alia, ipsum verò inopiam pænè patitur, neque rectè uti novit tot ingentibus thesauris, qui peregre advehuntur. Ita placuit Providentiæ divinæ potentias attemperare inter se, & ad æqualitatem aliquam reducere. Grandioribus vires largita est, at non industriam, contrà ac concessit minoribus Verùm ne detegere solùm vulnera videar, & non etiam iisdem mederi, indicabo hîc paucis caussas eorum & remedia. Neque tamen hæc ex quinta erunt essentia, ut loquuntur, neque ex arbitrio solùm speculativo, quæ primùm cum admiratione suspicit novitas, posteà cum damno rejicit experientia; sed ea, quæ ratio suggerit naturalis, & tanquam vulgaria contemnit ignorantia. Potissimæ divitiæ ac opes terræ fructus sunt. Nec ditiores in Regnis fodinæ, quàm Agricultura. Nôrant illud Ægyptii, qui sceptrum sic efformabant, ut infernè in vomerem aratri desineret, volentes innuere, in eo potissimùm potentiam illius & amplitu-

plitudinem consistere. Plus emolumenti acclivia montis Vesuvii latera adferunt, quàm Potosus mons cum intimis suis visceribus, licèt argentiferis. Non mero casu natura tam liberaliter omnibus orbis partibus fructus impertivit, aurum verò argentumque in imis terræ penetralibus abdidit. Data operâ communes illos fecit, & supra terram palàm exposuit: a *Maxima* enim *pars hominum è terrâ vivit, & fructibus urbanus*; ista verò metalla in profundo conclusit, ut labore opus esset ad ea eruenda expurgandaque, ne copia eorundem noceret mortalibus, si plus suppeteret, quàm pro quotidiano commercio & negotiatione, quæ loco permutationis mercium, monetâ nunc solent confici, foret necessarium. E solis pænè terræ fructibus tam opulenta & locuples fuit Hispania superioribus sæculis, ut Rex Franciæ Ludovicus temporibus *b* Regis Alphonsi Imperatoris Toletum veniens, aulæ illius magnificentiam & splendorem fuerit admiratus, negaveritque se curiam similem in Europa & Asia, quas Provincias præsens obierat, quo tempore sacram expeditionem suscepit, unquam vidisse: *c* Tantum splendorem unus tunc Castellæ Rex servabat, tot bellis intestinis distractus, & majore Regnorum illius parte à Mauris occupata. Et sunt inter Auctores, qui dicant, in sola Castella pro bello sacro adversùs Christiani nominis hostem centum peditum millia, decem millia equitum ex nationibus exteris confluxisse, curruum, impedimentis portandis, fuisse sexaginta millia, & prætereà à Rege Alphonso Tertio militibus omnibus, Tribunis & Principibus pro cujusque munere ac dignitate stipendia in dies singulos annumerata. Sumptus istos ingentes & provisiones, quarum veritas vix hoc tempore fidem invenit; sola præstare Castella, & insuper exercitus hostium multò etiam copiosiores alere potuit, nec tamen thesauros tunc expe-

a Arist. lib. Polit. c. 5. Mar. Hist. Hi. l. 11. c. 3. *c* Idem Hist. Hisp. l. 11. c. 23.

expectabat extraneos, temporum injuriis & hostibus expositos, usque dum Cantabro cuidam per mare vastum oberranti, applaudente fortuna, videre licuit, & designare novum aliquem orbem, anteà incognitum, aut certè ab antiquis oblivioni traditum, & gloriæ Columbi reservatum, qui post Hispani illius, primi detectoris, obitum potius delineationibus, quas ille fecerat, promittere ausus fuit, ostensurum se reipsâ, non absque rei veritate detectas fuisse Provincias illas tam remotas, nec absque caussâ ab ipsa Natura interjectis undarum montibus, tam longè positas. Communicavit hoc consilium suum cum Viris quibusdam principibus, ut subsidio eorundem tam arduum, tamque difficile opus faciliùs sibi aggredi liceret; verùm nemo repertus fuit, qui tantæ novitati fidem haberet. Quod si ex providentia quadam factum fuisset, & non potius ob denegatam fidem, prudentiæ laudem promereri potuissent, quam consecuta olim fuit Respublica Carthaginensis, quando jactantibus se coram Senatu quibusdam Nautis de inventa quadam Insula opibus deliciisque affluente (Hispaniolam fuisse credunt) interfici eos jussit, existimans hanc talis Insulæ detectionem Reipublicæ plus detrimenti quàm commodi allaturam. Recurrit denique Columbus ad Reges Catholicos, Ferdinandum & Isabellam, quorum generosi animi, plurium orbium capaces, uno solo contenti non erant, qui proinde cùm fidem illi tribuissent, & sumptus in iter necessarios, immensis Oceani fluctibus sese commisit, & post diuturnas & longinquas navigationes, in quibus non minùs à sociorum diffidentia, quàm incognitis maris vorticibus fuit periculi, cum navibus auro argentoque onustis in Hispaniam rediit. Admiratus est populus ad ripam Bætis pretioso, illos terræ partus, Indorum sudore protractos in lucem, & nostra advectos audacia atque industria. Verùm totum hoc invertit posteà tantarum opum possessio & abundantia,

dantia. Stetit illicò aratrum agricultura, & jam sericum induta molliùs habuit callosas à labore manus. Mercatura altiores sumens animos mensas argentarias commutavit in ephippia, & per plateas publicas otiosa vagari cœpit. Artes fastidivere instrumenta mechanica. Monetæ aureæ argenteæque omnem aspernatæ sunt mixturam, & exclusis aliis metallis, puræ manserunt & sinceræ, adeoque à Nationibus aliis per vias varias expetitæ fuerunt & conquisitæ. Res omnes in superbiam se extulêre, & vilescente jam auro argentoque pretia sua accenderunt. Accidit nimirum Regibus, quod Neroni Imperatori, quem homo quidam Afer in fraudem induxit, jactitans in fundo suo ingentem se reperisse thesaurum, quem Regina Dido ibi defodisse crederetur, aut ne divitiarum affluentia viriles subditorum suorum animos enervaret, aut ne aliorum fortè cupiditas arma in Regnum suum pelliceret: quod quia Imperator tanquam certum & exploratum habebat, a *gliscebat interim luxuria spe inani, consumebanturque veteres opes, quasi oblatis quas multos per annos prodigeret. Quin & inde jam largiebatur: & divitiarum expectatio inter causas publicæ paupertatis erat.* Eadem spe delusi nos quoque nobis persuasimus, non ultra opes esse fixis & statis ærariis, sed sufficere mobilia illa & incerta classium, nec satis expendimus, potentiam hanc nostram à ventorum tempestatumque dependere arbitrio, quomodo vitam populi Romani ex iisdem dependere ajebat Tiberius, eò quòd sustentationi necessaria Provinciæ transmarinæ iis b submitterent; quod periculum Aletus ponderabat persuasurus Gofredo, ut à suscepto bello sacro desisteret.

c *Da i venti dunque il viver tuo depende?*

§ Et quia *de facultatibus suis amplius, quam in his est,* ple-

a Tacit.l.16.Annal. b *At herculè nemo refert, quod Italia externæ opis indiget, quòd vita populi Romani per incerta maris & tempestatum quotidie volvitur.* Tacit.lib.3.Annal. c Taff.$.in fraudē institut. quibus & cauf.man.

plerunque *sperant homines*, crevit fastus & pompa regis, aucta sunt salaria, stipendia, & alii Coronæ sumptus è fiducia & exspectatione extranearum opum, quæ malè dein administratæ, aut non satis conservatæ tantis impensis minimè potuerunt sufficere, & occasionem dederunt æri alienô contrahendo, hoc verò usuris & cambiis. Ingravescente porrò necessitate, majoribus indies sumptibus opus fuit. Sed nihil bono communi plus nocuit, quàm permutatio Monetarum, quodque animadversum non fuerit, non minùs ac ipsam Religionem, *a* in sua puritate conservandas eas esse, & Reges Alphonsum Sapientem, Alphonsum Undecimum, & Henricum Secundum, qui eas immutarunt, & Regnum & seipsos in gravissimum conjecisse discrimen, quorum damna documento nobis esse deberent; sed quando fatalia mala sunt, nec experientiæ movent, nec exempla. Surdus itaque ad hæc monita Rex Philippus III. in duplum auxit valorem monetæ æreæ, quę ad ea usque tempora contemperata sic fuerat, ut levium rerũ deserviret commercio, & tamen monetæ majoris pretium exæquaret. Innotuit Nationibus exteris æstimatio, quàm monetarius Regis marculus vili isti materiæ tribuerat, & mox illa ipsa in negotiationibus uti cœpere, siquidem cuprum elaboratum invexere in Hispaniam, asportatis inde auro, argento, aliisque mercibus. Qua re plus attulere dami, quàm si serpentes, omnes & animalia venenata Africæ sparsissent per Hispaniam, & Hispani, qui aliàs irriserant Rhodios, quòd cuprea uterentur moneta, Nationibus aliis risui fuerunt & ludibrio. Impeditum fuit commercium gravi illo & inutili metallo. Creverunt rerum pretia, & merces sensim defuere, sicut temporibus Regis Alphonsi Sapientis. Cessavit emptio & venditio, atque unà imminuti sunt reditus Regii, adeoque necesse fuit nova tributorum & exa-

ctio-

a Mar. Hist. Hisp. lib. 33. cap. 9. lib. 16. cap. 2. lib. 17. cap. 14.

ctionum adinvenire media; unde porrò factum, ut interquiescentibus jam commerciis Castellæ opes consumerentur, & eadem renovarentur incommoda, subortis aliis ex aliis, quæ circulum fecere perniciosum, majoremque nunc minitantur ruinam, ni tempori adferatur remedium, & pretium monetæ illius æreæ advalorem suum intrinsecum reducatur. Quis igitur non existimasset, auro novi illius orbis mox hunc alterum acquisitum iri? & vidimus tamen, plus anteà effectum fuisse solo animi robore ac fortitudine, quàm posteà tantis divitiis; uti Vitelli tempore Tacitus a observavit. Illa ipsa damna ex Indiarum detectione mox experta sunt alia etiam Regna & Provinciæ exteræ, ob fiduciam tantarum opum, & passu eodem, quo in Castella, ascendit in iis rerum pretium, & accrevere sumptus, ultrà quàm proprii ferrent reditus, unde etiamnum iisdem conflictantur incommodis, & tantò quidem majoribus, quanto Provinciæ illæ absunt longius, & incertius est auri atque argenti remedium, quod advehitur ex Indiis, & ab Hispania iis communicari debet.

5 Hæc incommoda sunt, quæ Indiarum detectio secum attulit, & incognitis eorundem caussis, facilè cognoscuntur remedia. Primum est, ut ne negligatur Agricultura spe illarum opum: eæ enim, quas è terra colligimus, magis naturales sunt, certiores & magis omnibus communes; quare Agricolis privilegia concedere oporteret, eosque ab oneribus belli aliisque eximere.

Secundum est, ut (cùm res quælibet in integrum restituatur per media contraria iis, à quibus destructa fuit, sumptusque majores sint, quàm metallorum illorum spes & exspectatio) procuret Princeps, tanquam bonus Paterfamilias; id quod Ne- roni-

a *Vires luxu corrumpebantur, contra veterem disciplinam & instituta Majorum, apud quos virtute, quam pecuniâ res Romana meliùs stetit.* Tacit. lib. 2. Histor.

roni sua ferunt *a* Senatores, ut reditus publici excedant potiùs quàm deficiant sumptus ordinarios, moderando superfluos, ad imitationem Antonii Pii Imperatoris, qui stipendia & salaria Imperii non necessaria omnino sustulit, quo modo eadem etiam correxit Alexander Severus Imperator, dicens Tyrannum esse Principem, qui suarum Provinciarum visceribus ea sustentaret. Deplorent pauci ejusmodi correctiones, non ipsum Regnum. Quod si abusus, & providentiæ defectus ditarunt officia, & munera tam pacis, quàm belli: si ea introduxit vanitas titulo magnificentiæ, cur eadem non emendet Prudentia? cumque quantò majores sunt Monarchiæ, tantò abusus illi majores sint, ita majores quoque erunt effectus hujus remedii. Nullum tributum, nullus reditus amplior, quàm vitare sumptus. Aurum quod effusum est semel, non revertitur. Aggeribus oppositis crescunt fluviorum fontes. Attinere pecuniam, est sistere argentum vivum, & lapis Philosophicus maximè probatus ac locuples. Vnde certum mihi est, si Rex aliquis per ministros suos probè instructus de sumptibus, qui terra marique evitari possent, eos moderetur, reditus illius tam fore liberos, ut sufficerent ad solvenda debita, ad minuenda tributa, & ingentes thesauros accumulandos; quomodo fecit *b* Rex Henricus III. qui cum patrimonium regium graviter obæratum animadverteret; coactis generalibus Comitiis, cum Proceribus deliberavit de remedio, neque aliud commodius visum, quàm quod hic proponimus; æs militare scilicet & pensiones ad antiquas priorum Regum rationes revocandas, & sumptus superfluos tollendos esse. Quâ in re curandum prætereà, ut ne tot sint ærarii publici Quæstores, Magistri rationum, & Exactores, qui (ut alibi dicimus) arenæ quædam sunt Libycæ, ubi exarescunt & consumun-

a *Vt ratio quæstuum, & necessitas erogationum inter se congruerent.* Tacit. l. 13. Annal. *b* Mar. Hist. Hisp. lib. 19. c. 2.

muntur omnes redituum Regiorum rivuli, qui illàc transeunt. Magnus Turcarum Imperator, tametsi ingentia habeat vectigalia, pro iis tamen colligendis non nisi duobus utitur supremis ærarii Præfectis: uno in Asia, in Europa altero. Rex Franciæ Henricus Quartus (non minùs œconomiæ peritus, ac fortis) damnum istud agnovit, adeoque pecuniæ Regiæ Ministros ad sufficientem minoremque numerum reduxit.

Tertium remedium est, ut a *quoniam plerumque inverecunda petentium inhabitatione constringuntur* Principes, *ut etiam non concedenda tribuant*, privilegia, immunitates & gratiæ ærario Regio perniciosæ revocentur, si præsertim eæ concurrant caussæ, quæ aliàs ad similia beneficia Regis Henrici IV. revocanda in quadam lege moverunt Reges Catholicos. Nam (ut in alia lege dixerunt) b *no conviene à los Reyes usar de tanta largueza, que sea convertida en destruicion, porque la franqueza debe seruisada con ordenada intencion no menguando la Corona Real, ni la Real Dignidad*. Et si aut necessitas, aut negligentia Principis illud non consideravit, postea parandum est remedium. Eam ob caussam, cùm Rex Ramirus Aragonius Corona se abdicasset, rescissæ sunt donationes omnes, quæ Regni vires exhauserant. Idem fecêre Rex Henricus Secundus, cognomento Liberalis, & Regina Isabella. Rex Ioannes Secundus revocavit privilegia & immunitates, quas ipse & ejus Antecessores quibusdam indulserant. Principibus nempe usu venit, quod idolis Babylonicis, è quorum coronis, teste Ieremia. Sacerdotes aurum argentumque subducebant, & convertebant in usus c proprios. Istud cum intellexisset Rex Henricus Tertius, præcipuos Regni Proceres captivos detinuit, & reddere jussit

a L. fin. C. de man. non exec. lib 21. *b* L. 15. *tt.* 10. lib. 5. Recop. *L.* 3. *tt.* 10. lib. 5. Recop. c *Coronas certè aureas habent super capita sua Dii illorum; unde subtrahunt Sacerdotes ab eis aurum & argentum, & erogant illud in semetipsos.* Baruch. 6. 9.

jussit, quod è Coronæ reditibus usurpaverunt, quo facto, & bona vectigalium regioru administratione ingentes in arce Madritensi thesauros congregavit.

Remedium ultimum (quod primum esse debuerat) illud est, ut nimirum Princeps ipse tam circa se, quàm suam familiam sumptus vitet superfluos, si quidem velit, ut eosdem etiam Status sui defugiant, quorum emendatio (uti ajebat Rex *a* Theodatus) ab ipso Principe inchoari debet, ut effectum habeat. Sanctus Ludovicus Franciæ Rex Filium suum Philippum admonuit, *daret operam, ut impensæ moderatæ essent, & rationi consentaneæ. b* Malum ex eo oritur, quod Principes ad animi magnitudinem pertinere arbitrentur, si sumptuum rationes nunquam ineant & quòd profusionē pro liberalitate habeant, nec satis considerent, deficientibus opibus, contemptos se fore, veramque magnificentiam non in eo consistere, quòd multa inutiliter prodigantur, aut in solennitatibus publicis, aliisque ostentationibus, sed quod arces & propugnacula sufficientibus instructa sint præsidiis, & conserventur exercitus. Carolus Quintus Imperator in Comitiis Vallisoletanis officia & stipendia Palatii sui moderatus est. Vera Principum magnanimitas in eo est posita, si liberales sint erga alios, in semetipsos parci & moderati. Propterea Hispaniæ & Franciæ Rex Sisenandus (hoc titulo eum compellavit Concilium Toletanum Quartum) dicebat Reges esse debere c *mas estasos, que gastadores*; hoc est, parcos magis, quàm prodigos. Sat scio, quàm remedia ista difficilia sint & ardua; verùm tamen, ut cum Petrarcha hoc dicam, d *Multa scribo, non tam ut sæculo meo prosim, cujus jam desperata miseria est, quàm ut me ipsum conceptis exonerem, & animum scriptis soler.*

5. De monetarum remediis vix ausim aliquid dicere, quia pupillæ sunt oculorum Reipublicæ, quæ sine

a A domesticis volumus inchoare disciplinam, ut reliquos pudeat errare, quando nostris cognoscimur excedendi licentiam non præbere. Cassiod. l. 10. ep. 5. *b* Bell. in vita S. Ludov. *c* L. 2. del. prol. del. fuer. Iuz. *d* Petrar.

ſine offenſione manibus tangi ſe non ſinunt, adeoque ſatius videtur intactas eas relinquere, quàm uſum antiquum immutare. Nullum tantum eſt judicium, quod prævertere queat incommoda omnia, quæ ex quacunque illarum novitate ſubnaſci ſolent, donec experientia ipſa ea deprehendat: cùm enim ſint veluti regula & menſura contractuum, iis variatis patiuntur omnes, perturbantur commercia, & Reſpublica ipſa quaſi extra ſe ponitur. Eam ob rem poſtquam Rex Petrus Secundus Corona ſe abdicaſſet, prudentiſſimè ſtatutum fuit ab Aragoniæ Regno, ut omnes deinceps Reges antè, quam ad ſceptrum admitterentur, jurejurando ſe obſtringerent nihil ſe circa uſum & materiam monetarum immutaturos. Hæc Principis eſt obligatio, quomodo ad eundem Regem Petrum perſcripſit Innocentius III. Pontifex, cum Regnũ illud adverſus ipſum tumultuari inciperet, cujus rei illa videtur ratio, quod Princeps juri gentium ſubjectus ſit, & tanquam cuſtos fidei publicæ cavere debeat, ne monetarum natura immutetur, quæ in materia, forma & quantitate conſiſtit; neque poteſt benè conſtitutum eſſe Regnum, ubi illarum deficit puritas. Verùm ne hanc materiam tam Reipublicæ utilem omnino ſilens prætergeam, duo ſolùm dicam: primum eſt, tunc monetam juſtam fore, & ab incommodis liberam, cùm ad valorem ejus intrinſecum ſola ſignatura exterior acceſſerit, & auri argentique inter ſe contemperatio convenerit cum mixtura ſimili aliorum Principum: ita enim fiet, ut è Regno aliò non tranſportentur. Alterum eſt, ut monetæ eodem pondere & valore conſtent, quo monetæ aliorum Principum, permittendo inſuper ut extranearum etiam uſus ſit; ſupremo Principis imperio quicquam derogat, ſi in ſua ditione typo monetarco & inſignibus alienis utatur, quæ ſolum pondus & valorem metalli illius atteſtentur. Atque hoc commodiſſimum videtur in iis Monarchiis, quæ commercia & negotiationes cum Nationibus variis exercent.

SYM-

aut ambitio tam servari in æquilibrio, quin alter altero velit esse superior, aut quin invidia & æmulatio perturbent concordiam.

a *Nulla fides Regni sociis, omnisque potestas*
Impatiens consortis erit.

Impossibile videtur, ut jussa & imperia duorum, qui simul præsunt, non sibi invicem adversentur. Moyses & Aaron germani fratres erant, & tamen, cùm Deus hunc illi socium adjunxisset, oportuit adhuc, ut amborum assisteret labiis, & utrique ostenderet, quid agendum esset, ne qua inter eos dissensio *b* oriretur. c *Unum est Reipublicæ corpus, atque adeò unius animo regendum.* Etiam Regem dignitate ejectum, Rex alius in Regno suo ferre non sustinet. Hanc excusationem attulit Lusitaniæ Rex, cum Regem Petrum à fratre Henrico profugum nollet admittere. Sanè matrimonii vinculo, quo corpora pariter uniuntur ac voluntates, insigni item prudentia Regis Ferdinandi & Reginæ Isabellæ conjugis opus fuit, ne quid incommodi nasceretur ex eo, quod junctim Castellæ Regna moderarentur. d *Arduum* nempe *est, eodem loci potentiam & concordiam esse.* Et tametsi Diocletianum inter & Maximianum, qui una Imperium gubernabant, aliqua fuerit unio, ea tamen incommodis suis & offensionibus mutuis omnino non caruit. Eam ob rem in Republica Romana Consules alternatim imperabant.

Verùm si pluribus, quàm uno principe opus fuerit; præstat esse tres potiùs: unius enim auctoritas aliorum duorum ambitionem coërcebit. Factio habere locum non potest, ubi nequit esse æqualitas, quæ caussa fuit cur Triumviratus Cæsaris, Crassi & Pompeii, Antonii item Lepidi & Augusti aliquanto tempore perdurarit. Quia Regi Henrico Tertio, dum in minori ætate esset, tres alii assistebant,

a Lucan. b *Et ego ero in ore tuo, & in ore illius, & ostendam vobis, quid agere debeatis.* Exod. 4. 15. c Tacit. lib. 1. Annal. d Idem lib. 4. Annal.

bant, recte Regni illius successit gubernatio. Eandem quoque rationem præ oculis habuit Rex Alphonsus Sapiens, quando statuit, a ut durante pupillari Regum ætate aut unus, aut tres, aut quinque, aut septem Regni gubernacula administrarent. Id quia in simili ætate Regis Alphonsi XI. factum non fuerat, magnos motus experta est Castella, ab infantibus Ioanne & Petro administrata, adeoque necesse fuit, ut Consilium regium Regni procurationem susciperet. Quanquam semper violentum erit Imperium, quod ab uno solo non dependet, sed in varias divisum est partes; id quod Alexandri Monarchiæ accidit, quæ etsi totum fere orbem comprehenderet, diurna tamen haud fuit, eò quòd illo defuncto multi in ea Principes ac Reges succederent. Quam in Hispania Mauri erexerant, ea stetisset diutiùs, nisi in plura Regna fuisset divisa. Hoc ipsum in præsenti repræsentatur Emblemate, per Arborem coronatam, quæ Regnum significat, quam si duæ manus in diversas distrahant partes, etsi ejusdem sint sanguinis, eam tamen discerpent, & rumpetur, atque inutilis fiet Corona: ambitio enim humana interdum etiam vinculorum Naturæ obliviscitur. Statibus inter filios divisis Corona unita manere non potest, tametsi gravissimum iis impendeat periculum. Quisque suo invigilat commodo, & sceptrum integrum suis conatur claudere manibus, quomodo Pater ejusdem illud tenuit. b Ita Regi Sanctio Majori accidit; omnia pæne Hispaniæ Regna ipsius unius parebant imperio, non absque divino Numine, ut unitis inter se viribus, Maurorum tandem dominium quod in præcipitie erat, opprimeretur, & excuteretur cervicibus tyrannicum illud jugum; ipse verò affectu magis paterno, quàm prudentia politica Regna inter filios suos partitus est, ratus vires sic constitutas fortiores fore, magisque inter se concordes ad

a Mar. Hist. Hisp. lib. 15. cap. 12. b Mar. hist. lib. 9. c. 1.

ad oppugnandum communem hostem; verum quilibet fratrum pro Rege haberi voluit, & divisa inter plures Majestas splendorem ac vires perdidit: cumque offensæ & æmulationes domesticæ altiùs animo hæreant, quàm extraneæ, mox intestina inter eos bella nata sunt, motusque exitiales, dum unus alterum (cum gravissimo boni publici detrimento) Regno ejicere conatus est. Potuisset sane error iste experientia comprobatus, documento esse cæteris Regibus futuris temporibus; sed tamen in eundem posteà inciderunt iterum Rex Ferdinandus Magnus, *a* Alphonsus Imperator, & Rex Jacobus Primus Aragonius, qui simili modo Regnorum suorum imperium in filios suos divisere. Aut amoris proprii vis est ista, aut humana conditio, novitatis avida, quæ abolitas sæpe opiniones resuscitat, putatque factum optime, quicquid egêre Antecessores; nisi forsan ideò etiam eorum requiramus exempla, ut excusere possimus, quod facere intendimus. *b* Prudentior ea in re fuit Rex Iacobus Secundus Arogonius qui lege perpetua sanxit, ut Regna Aragoniæ & Valentiæ, ac Catalauniæ Principatus individuo inter se nexu copularentur.

§. Nec excusari possunt errores isti Lege duodecim tambularum, aut jure communi, de cernenda inter fratres paterna hæreditate, nec ratione etiam naturali, quæ suadere videtur, ut sicut Pater communem filiis vitam tribuit, ita bona quoque illius omnibus sint communia; ista inquam, non excusant: nam Rex persona est publica, & ut talis agere debet, non tamquam Pater, & ad subditorum magis, quàm filiorum suorum commoda attendere; est prætereà Regnum bonum quoddam publicum, adeoque velut alienum, de quo Rex æque pro arbitrio disponere non potest, ac de bonis suis privatis, præsertim cùm jam subditi (ex quo uni se

a Mar. hist. Hisp. lib. 9. c. 8. lib. 11. c. 5. lib. 14. cap. 2. *b* Idem. hist. Hisp. lib. 5. c. 19.

submisêre) certum quoddam jus acquisiverint, ad suam conservationem & securitatem, imò splendorem etiam & amplitudinem, ut ne dissolvatur corpus illud Statuum, à quo potissimùm habent, ut æstimentur ab aliis, & securi sunt; cumque jus illud commune sit & universale, privato anteferri meritò debet, uti & amori & affectui paterno, aut desiderio pacem constituendi inter filios. Præterquam quod per istam Regni divisionem illa non obtinetur, sed potentia ac vires præbentur potius, ut digladientur inter se de facta partitione, cum tā æqualis nunquam esse possit, ut omnibus satisfiat. Quietioribus vivere licebit fratribus, si sustentatio eorundem ab unò aliquo, qui cum summo præest imperio, dependeat: tunc enim facile est certos cuique deputare reditus, qui ad tuendum sanguinis splendorem sint satis; quomodo *a* fecit Iosaphatus: nec opus erit uti stylo barbaro Turcarum, aut impia illa politica, quæ nullum dominationis ædificium satis tutum & securum arbitratur, nisi ejus cæmentum sanguine eorum, qui jus aliquod possunt ostendere, aspergatur, is perinde quasi calcis instar sit, quæ firmat lapides.

Ob dictas rationes omnes fere Nationes successionem Electioni prætulerunt, minime nesciæ, interregnum divisionibus esse obnoxium, & b *minori discrimine sumi Principem, quam quæri.*

Quamobrem cùm præstet unum aliquem in Corona succedere, Naturæ conformius fuit ejusdem sequi ordinem, illum scilicet fratribus cæteris præferendo, cui illa primum vitam lucemque impertivit, atque adeò decuit, ut nec ætas pupillaris, nec alii defectus naturales obstarent juri jam acquisito, præsertim cum majora nascantur incommoda, si illud ad alium transeat, cujus rei è sacris

a *Deditque eis Pater suus multa munera argenti & auri, & pensitationes, cum civitatibus munitissimis in Iuda: Regnum autem tradidit Ioram, eo quod esset primogenitus.* 2. Par. 21. 3. *b* Tac. l. 1. Hist.

ſacris literis plurima exempla ſuppetunt.

Eadem cauſſa idemque jus etiam in fœminis locum habet, ut ſi è virili ſexu deficiant, ipſæ ad coronam admittantur, ne inter tranſverſales eam dividere neceſſe ſit, qui plerunque Statibus diverſis & ad diverſos ſubditos pertinentibus conſtant, quando ſucceſſio per lineam rectam deſinit, & tametſi lex Salica ſub ſpecie honeſtatis vel imbecillitatis ſexûs (niſi tamen fortè invidia & ambitio virorum ea fuerit) contra plurima illuſtria exempla, quæ conſilium & fortitudinem muliebris etiam ſexûs approbant, multa expendit incommoda, ob quæ rationi videri poſſit conſentaneum, ne Regni ſint hæredes; inter illa tamen omnia nullum tanti eſt ponderis, ac utilitas illa, ut ne interregno locus detur: imò aliæ ſanè graves ſeſe offerunt rationes, cur eæ ad ſceptrum admitti merito debeant, ut nimirum plurium tollatur ambitus, & impediantur inde naſci ſolita propter ſucceſſionem bella civilia, atque ut filia hærede cum magnis Principibus in matrimonium collocata, accedant ad Coronam magni Statûs; uti in Caſtellæ Regno & Domo Auſtriaca accidit. In minoribus ſolum Principatibus iſtud videri poſſet inconveniens, ne videlicet, ſi fœminæ nubant Regibus, pereat familia, & Status unus cum alio confundatur.

SYMBOLVM LXXI.

QVID non vincit labor improbus? domat ferrum, emollit æs, aurum in ſubtiliſſimas ducit laminas, & duriſſimum incîdit adamantem. Mollis funis motus diuturnitate marmoream etiam putei marginem ſenſim atterit; qua conſideratione S. Iſidorus, cùm literis daret operam, ingenii ſui tarditatem ſuperavit. Quod unquam munimentum excogitavit defenſionis amor, quod obfirmata pertinacia non expugnet? Muros etiam denſiſſimos validiſſimosque ſubruit obſtinatus impe-

tus ferratæ trabis, quam Arietem antiqui nuncupabant, à fortuna nimirum arietini capitis, quam referebat. Castrum fulmineo glandium imbre mu-



nitum, septum muris, propugnaculis, & fossis, palæ tandem ac ligoni cedit. Animum constantem nulla moratur difficultas. Templum gloriæ non in amœna

amœnâ valle situm est, neque in delitiosa aliqua planitie, sed in vertice montis, quò subeundum per asperas semitas, vepres inter & spinas. Non producit palmas solum molle ac tenerum. Templa Minervæ, Marti, & Herculi (Diis ob virtutem suam gloriosis) consecrata non opere Corinthio seu Ionico, variis & elegantibus cælaturis insigni constructa erant, sicut dedicata Floræ & Veneri; sed opere Dorico impolito ac rudi absque ullo oculorum oblectamento: nec aliud eorundem coronides testabantur ac zophori, quàm à labore illa fuisse ædificia, non à deliciis aut otio. Argos navis inter sidera translata non fuit, quandiu intra navalia conclusa substitit; sed postquam ventis & fluctibus sese objiciens, tempestates ac pericula eventu felici sustinuit. Nullus unquam Princeps plures adeptus est Coronas, qui otio & deliciis sese dedidit. Omnibus omnino hominibus labor est necessarius, cumprimis vero Principi: ex aliis enim quisque sibi natus est solum, Princeps omnibus. Regnare non quietis officium est. Erant, qui coram Alphonso Rege Aragonio & Neapolitano laborem in Regibus improbabant; at respondit ille: *An ergo putatis manus à Naturâ Regibus concessas, ut otiosa essent?* Consideraverit, opinor, Rex prudentissimus admirabilem illam manuum fabricam, earundem juncturas, facilitatem pandendi sese & explicandi, claudendi robur, consensionem item mutuam in efficiendo, quicquid intelligentiæ idea obtulerit, quippe quæ velut instrumenta sunt artium omnium; ex quo deinde ratiocinatus sic fuerit, artificium ejusmodi & structuram non à casu esse, neque otii gratia, sed propter laborem & industriam. Regi, qui otiosas semper & diductas habuerit manus, facile sceptrum ex iisdem elabetur, & una sese cum illo in altum tollent, qui Regis assistunt lateri. Majorum virtus & fortitudo heroïca cineribus obruitur in Posteris, si luxui & deliciis Imperii nimiùm indulgeant, immo magnorum

Principum sanguis sensim penitùs interit; uti fieri videmus in generosioribus equis, si è locis siccis & aridioribus in palustria transferantur, aut quæ nimio abundant pabulo. *a* Movit ea res Fridericum Regem Neapolitanum, ut sub extremum vitæ filium suum Calabriæ Ducem per literas hortaretur, exercitiis militaribus & equestri firmaret corpus, neque præposteris voluptatibus frangi se sineret, aut difficultatibus & periculis terreri. Animo quoque sua est occupatio, sine qua affectuum suorum & passionum jactatur fluctibus, & in vitiorum scopulos incidit. Pœnæ loco Deus homini laborem *b* injunxit, ita tamen, ut is unà medium esset ad quietem illius & prosperitatem. Neque otium, neque inertia, sed solus labor illa tam alta jecit fundamenta, & insignia illa ac pulcherrima extruxit ædificia Monarchiarum Medorum, Assyriorum, Græcorum, & Romanorum. Ille, ille fuit, qui longo tempore earundem amplitudinem sustinuit; ille etiamnum est, qui in Rebuspublicis conservat felicitatem politicam, quæ cùm ex parte consistat in subsidio illo mutuo, quod ex multorum laboribus suæ quisque necessitati sublevandæ in promptu habet; nisi isti perpetuo vigerent, cessarent commoda omnia, quibus permoti homines civilem cum aliis colere cœperunt societatem, & Reipublicæ ordinem instituere. Porrò ad instruendum populum, proponit Sapientia divina formicarum exemplum, tanquam quæ magna cum prudentiâ & sollicitudine æstivo tempore triticum in sua congregant granaria, ut habeant hyeme, quod ad victum *c* suppetat. Discant Principes ab exiguo hoc & prudenti animalculo, tempori urbibus, arcibus, & pro-

a Mar. Histor. Hisp. lib. 25. c. 11. b *In sudore vultus tui vescer-is pane tuo.* Genes. 3. 19. c *Vade ad formicam, ô piger, & considera vias ejus, & disce sapientiam: quæ cum non habeat ducem, nec præceptorem, nec Principem, parat in æstate cibum sibi.* Prov. 6. 6.

propugnaculis à commeatu aliisque rebus necessariis providere, & per hyemem parare arma, quibus sub æstatem in hostem ire possint. Sic apud Rempublicam nunquam non occupatum reperies. Intra & extra suas cellulas semper dulci illo labore distinentur. Sedulitas cujusque omnium affluentia est, & si earum labor integra etiam orbis Regna cera ac melle ditet, quid hominum faciet industria in una aliqua Provincia, si omnes labori velint intendere? Eam ob rem tametsi China tam populosa sit, ut septuaginta incolarum numeret milliones, ii tamen felicissimi vivunt in rerum omnium ubertate & abundantia, propterea quòd nemo inter eos sit, qui non artem aliquam exerceat. At verò, quia illud in Hispania non fit, hinc tanta rerum est inopia, non quòd soli desit fertilitas; siquidem in agris Murciæ & Carthagenæ triticum cum fœnore centuplo provenit, adeoque multis illic sæculis bellum sustentari potuit; sed quia deest agrorum cultura, exercitium artium mechanicarum, negotiatio & commercium, cui sese ista Natio minimè applicat, utpote cujus excelsus & gloriosus animus (in plebejis etiam hominibus) statu suo ac sorte, quam Natura ei dedit, contentus esse non solet, sed aspirat ad gradum altiorem Nobilitatis, & occupationes illas, quæ huic non sat conveniunt, aspernatur. Cujus incommodi illa etiam caussa videtur, quòd in Hispania non æque, atque in Germania, distincti sint ab invicem, ac separati Nobilitatis & vulgaris plebeculæ limites.

§ Quàm porrò utilis est Reipublicæ fructuosus aliquis & insignis labor, tam noxius est deliciosus & superfluus: neque enim minùs effœminantur animi, qui exercitiis mollibus & delicatis sese occupant, quàm qui vitam otiose transigunt. Quare in eam curam & cogitationem incumbere Principem oportet, ut occupationes publicæ in iis potissimùm artibus versentur, quæ ad defensionem

& incrementum Regnorum faciunt, non ad luxum & lasciviam. Quot manus inutiliter se fatigant, ut unus aliquis splendeat digitus: quam paucæ, ut corpus armis reluceat! Quam multæ occupantur in fabricandis commoditatibus ad delicias & oblectamenta oculorum: quàm raræ in eruendis fossis, & mœnibus construendis, quæ urbes protegant! Quàm multæ in hortorum cultu, in efformandis è myrto navibus, animalibus, avibus: quàm paucæ in cultura agrorum! E quo fit, ut Regna rebus minime necessariis abundent, egeant vero iis, quibus vel maximè opus esset.

§. Quamobrem cùm labor ad Reipublicæ conservationem tam utilis sit, procuret illud etiam Princeps, ut continuus ille sit, & ne impediatur multitudine nimia dierum, quibus populus recreationibus indulget publicis, aut pia quadam levitate, dum communitates dies ejusmodi leviter vovent, & cultui divino destinant: experientia enim docuit, plerosque tunc ludis profanis sese magis dedere, quam religiosis exercitiis. Quod si dies illos Agricolæ impenderent, quomodo S. Isidorum Madritensem fecisse accepimus sperari posset, tempus non iri perditum, & Angelos interim aratro manum admoturos: verum, ut dixi, experientia contrarium docuit. Nullum tributum majus, quàm festum aliquod, in quo omnes cessant artes, earumque lucra, & ut S. Chrysostomus ait, a *Non gaudent Martyres, quando ex illis pecuniis honorantur, in quibus pauperes plorant.* b Atque adeò *oportebit dividi sacros & negotiosos dies, ut divina colantur, & humana non impediant.* Cura hæc fuit Consilii Moguntini tempore Leonis Tertii Pontificis Maximi, eritque deinceps eorum, qui è sede S. Petri universæ præsunt Ecclesiæ, ut considerent, num expediat necne, dies festos ad minorem reducere numerum, aut præcipere, ut aliqui in Dominicas proximas transferantur.

§. Tam-

a Chrysost. sup. Matth. b Tac. lib. 13. Annal.

§ Tametsi verò omnium fere actionum finis sit quies aliqua, in iis tamen, quæ ad gubernationem pertinent, secùs accidit: Principibus enim & Rebuspublicis non sufficit laborasse, sed & continuatio necessaria est. Vnius horæ negligentia in propugnaculis multorum sæpe annorum vigilantiam & curam evertit. Intra paucos otiose transanctos Romanum cecidit Imperium, sex sæculorum labore & fortitudine eò usque sustentatum. Vix annis octo restitui Hispania potuit, octo mensium spatio deperdita. Inter acquirendum & conservandum, otium interjici non debet. Facta jam messe, & aratro spinis coronato, iterum eodem Agricola terram subigit. Sudores illius nunquam desinunt, sed innovantur solùm. Si suis consideret horreis, & agros incultos relinqueret, mox vepribus & spinis hos cerneret consitos, & illa vacua. Attamen istud inter Agricolam & Principem inter est, quòd ille stata habeat tempora, ut sementem spargat, & messem colligat, Princeps non item: omnes enim menses in gubernatione Septembres sunt ad seminandum, & Augusti ad metendum & colligendum.

§ Nec in eo acquiescendum sibi Princeps existimet, quod Antecessorum suorum industria & labore partum accepit: alio enim & alio opus est semper, qui motum illum continuet; & sicut semel in ruinam impulsa sensim labuntur, nisi nova aliqua vis ea sustineat, ita ruunt Imperia, nisi Successor iisdem suos subjiciat humeros. Hæc caussa est (uti diximus) omnium fere ruinarum. Quando Monarchia aliqua instituta & erecta semel fuerit, otiosa nunquam esse debet, sed cælum potiùs imitari, cujus orbes jam inde à primo creationis momento suos continuant motus, & si moveri desinerent, unà etiam rerum omnium generatio & productio desineret. Floreant semper & vigeant Reipublicæ exercitia, nec sinantur corrumpi otio; uti mari accideret, nisi agitatum vento fluxum recipro-

cum pateretur. Cives qui curarum obliti deliciis & voluptatibus se totos dedunt, nec manum operi aut labori admovent, sui et ipsorum hostes sunt. Istiusmodi otiositas contra leges & Imperium machinatur, & vitiis *a* alitur, unde omnia tam interna, quam externa Reipublicæ mala nasci solent. Solum illud otium laudabile est & proficuum, quod pax largitur, quodque in artibus, in officiis publicis, in exercitiis militaribus sese occupat, unde inter ipsos cives secura quies oritur, & tranquilla felicitas, germana otiosæ istius occupationis filia.

a *Multam enim malitiam docuit otiositas.* Eccl. 33.29.

SYMBOLVM LXXXII.

TEMPERATIONEM suam ferrum perderet, & nervus vires suas, si arcus semper intentus esset. *a* Vtilis est labor, sed continuari haud potest, nisi quies aliqua intercedat. Iugum non semper boum incumbit cervicibus. In alterna vicissitudine rerum vigor consistit. b *Nostram omnem vitam in remissionem atque studium esse divisam*, Plato asserit. *Cala cosa* (uti dixit Rex Alphonsus Sapiens) *que alguna vegada non fuelga, non puede mucho durar.* Etiam agri sua indigent quiete, ut majores deinde fructus proferant. Otio virtus instauratur, & vires colligit, haud aliter *c* ac fons aquæ salientis (icon præsentis Emblematis) si ea manibus comprimatur.

------Vires instillat, alitque
Tempestiva quies: major post otia virtus.

Ob eam caussam dies & nox horas ita partiti sunt, ut aliæ diurnis laboribus, alæ nocturnæ quieti destinentur. Dum dimidia terræ pars operi invigilat, somnum capit altera. De ipso Iove finxit Antiquiquitas,

a Plat. de lib. educ. *b* L. 20. tt. 5. p. 2. c *Otium enim tum ad virtutes ingerendas, tum ad civilia munera obeunda requiritur.* Arist. l. 7. Polit. cap. 9.

tiquitas, ei Atlantem aliquando in cælo humeris sustinendo succedere. Robustissimæ etiam vires pares non sunt ferendis sine intermissione curis Imperii.



Labore assiduo valetudo læditur, & torpescit *a* animus;

a *Nascitur ex assiduitate laborum animorum hebetatio quadam & languor.* Sen.de tranquill.anim.

mus; otio nimio & hic & illa vires amittunt. Tale itaque sit, qualis irrigatio plantarum esse solet, quæ eas sustentet duntaxat, non submergat penitus; aut qualis est hominum somnus, qui si moderatus sit, corroborat, si nimius, debilitat potiùs. Nullæ remissiones meliores, quàm quibus oblectatur pariter & eruditur animus; ut fit in conservatione cum iis, qui aut scientiis, aut armis florent. Adrianus Imperator eos mensæ suæ adhibebat, quam ideò Philostratus *doctorum virorum Museum* esse ajebat. Idem in Trajano commendat Plinius, & refert Lampridius de Alexandro *a* Severo. Alphonsus Neapolitanus Rex cum iisdem à mensa in locum aliquem quietiorem se recipiebat, ut animo quoque (quemadmodum is dicere solebat.) cibum suum præberet. Tiberius, quoties Roma aliò concederet, Nervam & Atticum viros eruditos itineris comites habere voluit, ut eorum sermonibus *b* levaretur. Franscifcus Primus Franciæ Rex tantum è frequenti illa & assidua cum viris doctis conversatione condidicit, ut tametsi adolescens literis operam haud navasset, optimè tamen de quavis materia dissereret. Exolevit laudatissimus ille mos & introductus nunc alius, ut mensis Principum assistant stulti, moriones, ac similes malè formati homines. Errores Naturæ &, judiciorum stoliditas illorum nunc oblectamenta sunt. Suas gestiunt audire laudes etiam non promeritas, & licet excuset eas interdum modestia, tanquam à fatuo aliquo profectas, iis tamen applaudit amor proprius, & aures sensim ad easdem assuefactæ adulationibus etiam assentatorum deinde

a *Cum inter suos conviv aretur, aut Vlpianum, aut doctos homines adhibebat, ut haberet fabulas literatas, quibus se recreari dicebat & pasci.* Lamprid. in vita Alex. Severi. b *Cocceius Nerva, cui legum peritia: eques Romanus, præter Sejanum, ex illustribus Curtius Atticus; cæteri liberalibus studiis præditi ferme Græci, quorum sermonibus levaretur.* Tac. lib. 4. *Annal.*

deinde fidem habent. Facetiæ illorum arrident voluntati, quia turpia quædam miscent interdum & vitiosa. Quod si ejusmodi deliramenta recreent animum, quanto magis id præstabunt sententiæ concinnæ & exquisitæ doctorum virorum, qui non sint nimiùm graves ac severi (in quo ipsi peccant nonnunquam) sed qui festivis quibusdam sermonibus & acutè dictis norint se accommodare tempori? Si volupe est videre corpus aliquod monstrosum, quod nauseam aliquando movet, quantò erit jucundius percipere auribus tot prodigiosos Naturæ abortus, ejusdem opera, & arcana planè extraordinaria? De Anacharsi memorat Athenaus, a *accitis in convivium peritis ad risum commovendum hominibus, solum omnium non risisse; post autem inductâ Simiâ in risum solutum dixisse: Natura id esse animal ridiculum, hominem autem arte & studio, eoque parum honesto.* Gravis modestia hæc fuit, & digna etiam Regia Majestate. Exploratores publici in aulis sunt istiusmodi moriones, & qui vel maximè earum corrumpant mores, immo qui ipsi vitæ & Statui Principum insidias machinari soleant. Quam ob rem minimè eos tolerare voluerunt Augustus, & Alexander Severus Imperatores. Ad unum illud prosunt interdum, ut abrepti furore suo naturali veritatem dicant Principibus.

5. Nonnulli Principes ex inani quadam negotiorum gloria & ambitione à gravioribus respirare se putant, si minoribus sese impendant, haud secus ac pili canis rabiosi ipsius ejusdem morsioni medentur. Verùm quia non omnes animi isto modo levari possunt, neque ulla negotiorum occupatio tam exigua est, quin aliquam postulet attentionem, quæ ad animum fatigandum sufficiat, oportet, ut aliquo saltem temporis spatio curis omnino vacet, & gubernationem seponat b tantisper. Aliqua remissio, aut ludus inter negotia interponi

a Athen. lib. 14. b *Satis onerum Principibus, satis etiam potentiæ.* Tac. lib. 3. Annal.

poni *a* debet, ut ne his penitùs obruatur animus, nec eum perdat otium: molæ enim frumentariæ similis est, quæ si non habeat, quod molat, seipsam atterit. Innocentius Octavus Pontifex Maximus dimisso interdum clavo navis Ecclesiæ, in serendis arbusculis sese oblectabat. Porro in his quietis induciis ante omnia ætatis temporisque habenda est ratio, ne hilaritas forte severitati, ingenuitas gravitati, recreatio Majestati noceat. Enimverò relaxationes quædam vilescere faciunt animum, & Principis auctoritatem haud parum imminuunt. Ita Regi Artaxerxi probo fuit colum ducere: Augusto ludere par impar cum pueris: Domitiano muscas configere: Solimano efformare acus, & Selino acu pingere. Si Princeps adhuc ætate floreat, nullæ recreationes meliores magisque utiles, quàm quæ animi vigorem augent, & vires corporis corroborant, ut sunt armorum exercitia, decursiones equestres, saltatio numerosa, lusus pilæ grandioris, & venatio. Artes item illæ nobiles, pictoria & musica, quas alibi in Principis educatione commendavimus, conducunt plurimùm ad instaurandos spiritus, quos negotiorum attentio absumpsit, modò in illis non impendatur tempus, quod curæ publicæ sibi vendicant, & ea fiat moderatione, quam Rex Alphonsus in quadam lege præscripsit: b *Emaguer, que cada una destas fuese fallada para bien, con todo eso no debe home dellas usar, si no el tiempo, que conviene, e de manera, que aya pro, e no daño, e mas conviene esto à los Reyes, que à los otros homes, ca ellos deben fazer las cosas mui ordenadamente, e con razon.* Rex Ferdinandus Catholicus tam utiliter animo relaxando vacabat, ut ne tum quidem negotia omnino ex oculis dimitteret: nam etiam dum venationi dabat operam, aures habebat plurimùm attentas ad expeditiones, quas Secretarius aliquis

a *Inter negotia magis ludis est utendum: nam qui laboribus exercetur, is alternam requiem desiderat.* Arist. lib.18. Polit. cap.3. b L.21. tt.5. p.2.

aliquis ei prælegebat, oculis verò simul ardearum volatum observabat. Emmanuel Lusitaniæ Rex ne in maximis quidem animi remissionibus audientiam petentibus denegabat. Super ipsamet negotia quietem captare Principem oportet, qualem solet Delphinus dorso super undas reclinato, id quod facit in altissimo mari, quam longissime à tranquillo portu. Otium esse non debet, sed laxamentum.

§. Expedit etiam interdum ludis publicis exhilarare populum, ut respiret aliquantulum, & majores deinde vires adferat ad labores, quibus animum suum impendat: nam si tristis fuerit, & melancholicus adversus Principem & Magistratum suas convertit cogitationes; contrà si hi aliquam ei remissionem indulgeant, cervices cuilibet oneri subjicit, & suæ quasi generositatis immemor admittit imperium. Ea de caussa Crœsus Cyro Regi, ut Lydos in obedientia contineret, hunc in modum suadebat: a *Impera, ut liberos citharam pulsare, psallere, cauponari doceant, & mox comperies ô Rex, viros in mulieres degenerasse, nihilque metuendum, ne rebelles à te unquam desciscant.* Unde non minor servitutis catena est ista, quam occupatio in coquendis lateribus pro Ægypti Pyramidibus, qua Pharao Hebræum populum distinebat, ut ab eo securus esset. Eodem fine Agricola Britannis suas concessit relaxationes, b *idque apud imperitos humanitas vocabatur, cùm pars servitutis esset.* Nec ignorabant illud Tencterorum Legati, qui missi ad Agrippinenses, auctores iis fuère, ut c *instituta cultumque patrium resumerent, abruptis voluptatibus, quibus Romani plus adversus subjectos, quam armis valerent.* Nec terreri se sinat Princeps delictis, quæ forte ejusmodi conventibus committi solent, nunquam enim ulla absque illis fit congregatio, etiam quando populus ad sacra & religiosa pertractanda in unum convenit.

§. Respublicæ magis observantes istius Politicæ.

a Herod. lib. 40. b Tacit. in vita Agric. c Idem. lib. 4. Hist.

ticæ, quàm Principes, sinunt quemque suo arbitratu vivere, & dissimulant vitia, ut populus tyrannidem Magistratûs minus apprehendat, & illam gubernandi rationem amet potius, siquidem ejusmodi licentiam libertatem arbitratur, magisque vita dissoluta capitur, quàm bene a composita. Verum hæc ratio Status admodum secura non est: nam si populus legum virtutisque reverentiam exuat, facile Magistratus quoque auctoritatem spernere incipit, imo omnia vere interna Rerumpublicarum mala è vitio nasci solent, & ad exhilarandum cum satisfactione populum, sufficit honestas quasdam ei relaxationes concedere. Vivere prout Reipublicæ expedit, non servitus est, sed libertas. Quia tamen in rebus omnibus majus Reipublicæ bonum præ oculis habere oportet, præstat ejusmodi remissiones in ludos convertere, in quibus exerceantur vires; prohibere verò eos, qui à fortuna pendent, utique noxios & iis, qui imperant, & subditis: illis quidem, qui nimium capi iis se sinunt, adeoque labores defugiunt; his verò, quia ejusmodi lusibus facultates suas dissipant, & pressi inopia rapinas deinde exercent, & seditiones commovent.

a *Item vivere, ut quisque velit, permissio, quoniam sic magna erit tali Republica faventium multitudo. Nam vulgo dissoluta gratior est, quam temperata vita.* Arist.l.6.c.4.

S Y M.

SYMBOLVM LXXIII.



OCcultæ ſunt Rerumpublicarum infirmitates: nemo facilè de iis judicium feret, ob bonam earundem diſpoſitionem: nam etiam quæ robuſtiſſimæ videntur, corripi mox ſolent, & pereunt infirmitate in apertum ſe prodente, cùm minimè

nime putasses; haud aliter ac terræ vapores, qui oculis conspici ante non possunt, quam in nubes condensati fuerint. Eam ob rem omni cum diligentia laborandum Principi, ut mox primis occurratur principiis, neque ideo spernendæ caussæ, quod aut leviores appareant, aut adhuc remotæ: uti nec primi rumores, quantumvis à ratione videantur alieni. Ecquis securus esse poterit ab eo, quod multitus suo coquit in pectore? Quævis occasio eam commovet, quævis servitutis umbra, aut gubernatio minùs bona eam concitat, ut arma corripiat, & nefanda adversùs Principem suum moliatur. a *Ex parvis orta seditione, de rebus magnis dissidetur.* Si principia tolerentur, fines deinde curari non poterunt. Tumultus incrementa sumunt, ut fluvii, qui initiò exigui sunt fonticuli, & paullatim in amplissima evadunt flumina. Ne nimiam præ se ferat formidinem, connivet ad tempus imprudentia, & sensim sic augescunt, ut nulla eis vis postea resistere valeat. b *Primis eventibus aut metum, aut fiduciam gignunt.* Ex considerationes suspensum tenebant Tiberii animum, cùm quidam ejus servus Agrippam se finxisset, cœpissetque turbare Imperium: dubitabat enim, c *vine militum servum istum coërceret, an inanem credulitatem tempore ipso vanescere fineret: modo nihil spernendum, modo non omnia metuenda, ambiguus pudoris ac metus reputabat.* Illud certum, tantum interdum concitatæ multitudinis esse impetum, ut cavendum sit diligenter, ne sese ipsa evertat, aut exardescat in bella civilia quorum initia casus plerunque & fortuna moderantur, postea verò consilium ac prudentia, ea d superat. Experientia multa edocet media, ad componendos Regnorum motus & seditiones. Interdum ea offert casus & ipsa tumultuum inclinatio ea suggerit, uti Druso accidit, qui cùm videret legiones seditio-

a Aristot. lib 5. Polit. cap. 4. b Tacit. lib. 12. Annal. c Idem lib. 2. Annal. d *Initia bellorum civilium fortuna permittenda; victoriam consilio, & ratione perfici.* Tac. lib. 3. Hist.

ditionis pœnitere, eò quòd defectionem Lunæ, quæ in id tempus inciderat, pro malo haberent omine, illa ipsa ad eos conciliandos usus *a* est; id quod in alia quoque occasione fecit Hermannus Cortesius. Nec spernenda sunt ista media tanquam levia, eadem quippe facilitate, qua concitatur plebecula, ad concordiam quoque & tranquillitatem reduci potest. In neutro istorum rationi locus est. Cœcus quidam impetus eam commovet, & vana aliqua umbra sistit iterum. Totum in eo positum est, ut quis furori illius cedere noverit: illo siquidem sæviente vulgus modum tenere nescit; aut metuit, aut metui se facit ab *b* aliis. Quod si quis oratione præmeditata illud lenire studuerit, operam perdet & oleum. Vna aliqua vox acerbior, aut severior animadversio plus ad persuadendum habet roboris. Vnico solo verbo Iulius Cæsar militum seditionem composuit, cum diceret:

..... c *Discedite castris,*
Tradite nostra viris ignavi signa Quirites.

§ Porrò ad sedandam tumultuantem plebem, efficacissimum remedium est divisio; si nimirum videat vires suas & prima capita in diversas factionum partes distrahi. Cum apibus hoc artificio utimur, quoties elatus ille grex foras ex alveari prorumpens tumultuari incipit (nam & ista Respublica domesticis suis malis non caret) & desertis domiciliis cereis, confusis agminibus per aërem circumvolitat, donec injectis pulveribus distrahantur à se invicem: tum enim subitò

d *Pulveris exigui jactu compressa quiescunt.*

Vnde & figura & lemma præsentis Symboli desumpta sunt.

Ta-

a *Vtendum inclinatione eâ Cæsar, & quæ casus obtulerat, in sapientiam vertenda ratus.* Tac. lib. 1 Annal.
b *Nihil in vulgò modicum: terrere, ni paveat: ubi pertimuerint, impunè contemni.* Idem lib. 1. Annal.
c Lucan. d Virg. in Georg.

Tametsi verò hæc divisio semper opportuna sit, majoris tamen prudentiæ est ejusdem beneficio damna prævertere, antequam eveniant, quàm iisdem posteà adferre remedium. *a* Rex Ferdinandus Quartus, cùm virorum quorundam nobilium in Galæcia motus intellexisset, eos ad se accitos militaribus præfecit muneribus Romani homines seditiosos ac turbulentos ad colonias aut exercitus ablegabant. Publius Æmilius præcipua seditionum capita in Italiam transtulit; uti & Carolus Quintus Saxoniæ Nobiles. Rutilius & Germanicus milites quosdam seditiosos rude donarunt. Drusus *b* tumultuantes Legiones compescuit, dissociando eos ab invicem. Propterea temporibus Galbæ *c longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimũ est ad continendam militarem fidem, nec vitiis nec viribus miscebantur.* Quare multis optimum visum fuit, omnem omnino coetum populo interdicere. Eundem in finem urbs Cayri in certas regiones præaltis fossis distinctas divisa fuit, ut cives tam facilè in unum coïre non possent. Nec aliud quicquam Venetias in quiete continet, quàm quòd plateas omnes mare intersecet. Separatio multos dubios reddit & ancipites, ut nesciant quæ pars securior sit; quòd si illa desit, id sequuntur omnes, quò inclinant *d* plures. Atque eam ob rem Pisander inter Athenienses seminavit discordias, ut dissoluta unione inter se divisi essent.

In seditionibus militaribus apprime utile erit interdum alios contra alios *e* concitare. Nam *remedium tumultus* esse solet *alius tumultus. f* In conjuratione quadam populari id consilii datum fuit Romano Senatui, ut fractis per divisionem discordiæ conjuratorum viribus, plebem plebe componeret. Atque

a Mar. Hist. Hisp. lib. 15. cap. 9. b *Tyronem à veterano, legionem a legione dissociant.* Tacit. lib. 1. Annal. *c* Idem lib. 1. Hist. d *Quod in seditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuêre.* Idem lib. 1. Hist. e *Dux ad solvendam militum conspirationem, alterum in alterum concitat.* S. Chrys. *f* Tac. lib. 2. Hist.

Atque eò spectare debuit Solonis lex, quæ pœna capitis mulctari jubebat civem, qui coorta seditione non certæ alcui adhæsisset factioni, tametsi hoc esset flammas augere potiùs, quàm dividere, cùm superesset nemo, qui absque perturbatione intercederet medius, easque extingueret.

§. Aliud præterea efficax remedium præsentia ipsius Principis, populi furorem forti constantique animo contemnentis: sicut enim mare rupibus minatur & montibus, in molli vero arenâ facile frangitur, ita emollitur plebs, & timore corripitur, cùm serenam legitimi sui Domini frontem conspicit. a *Ita divus Augustus vultu & aspectu Actiacas legiones exterruit.* Cùm tumultuarentur legiones Germanicæ, b *quoties oculos ad multitudinem retulerant* milites, *vocibus truculentis strepere; rursum viso Cæsare trepidare* visi sunt. Auctoritate multitudo concitata mitigatur, & arma ponit. Haud secùs ac sanguis illicò parti læsæ succurrere properat; sic danda Principi opera, ut mox coràm adsit, ubi Statum aliquem tumultuari animadverterit. Majestas subditorum animos facilè suo subjicit imperio. In illa Natura ipsa vim quandam occultam posuit, quæ admirandos habet effectus. c In ipsum usque palatium Petri Quarti Regis Aragonii conjurati penetraverant, & ipse ultrò iis obviam progressus, tumultum omnem sedavit. Nunquam sanè seditiones in Provinciis Belgicis eò usque processissent, si Rex Philippus Secundus tempestivè se illic præsentem stitisset. Veruntamen bene priùs expendere oportet istud remedium & videre, num necessitas illud exigat: extremum quippe est, & si nihil efficiat, nullum superest aliud; id quod movit Tiberium, ut tumultuantes legiones Hungaricas & Germanicas Druso & Germanico mediantibus d componeret. Periculosa item est præ-

a Tac. lib. 1. Annal. b Idem l. 1. Annal. c Mar. Hist. Hisp. lib. 16. cap. 13. d *Resistentesque Germanico aut Druso, posse a se mitigari, vel infringi; quod aliud subsidium, si Imperatorem sprevissent.* Tac. l. 1. Annal.

præsentia Principis, si exosus ille sit & tyrannus, facile enim subditi obedientiæ frænum excutiunt.

§ Quod si Regnum aliquod per diffidentes inter se familias indiversas divitum fuerit factiones, prudentis erit ejusmodi nomina gentilitia omnino prohibere. Ita fecit (simul ac coronatus fuit) Rex Franciscus Ephebus Navarræ, severe interdicens, ne quis se Biamontesium, aut Agramontesium nominaret, quæ duæ familiæ in Regno illo inimicitiis mutuis diffidebant.

§ Quod si ob culpam alicujus Ministri multitudo tumultuari cœperit, nullum ad illam sedandam efficacius est remedium, quàm si debitas ille pœnas det. Verum si Principis fuerit vitium, & plebs Ministro illud tribuens, arma contra eundem sumpserit, permittendus erit error ille, quando nec vis, nec ratio absque majoribus Reip. damnis sese motibus illis audent opponere. Patietur innocentia, sed absque culpa Principis. a *Habet aliquid ex iniquo omne malum exemplum, quod contra singulos utilitate publica rependitur.* Seditio veneni instar est, quod cor impetit, & corporis servandi caussa expedit interdum brachium rescindere, & furoris sequi impetum, etsi rationi & justitiæ adversari videatur. Ita fecit Regina Isabella, cum inter eives Hispalenses seditio coorta esset; efflagitantibus enim iis, ut Andream Gabreram supremum aulæ suæ Præfectum Gubernatoris Palatii privaret officio, & plura poscere cupientibus, illa sermonem abrupit, sic eos effata: *Quod petitis, jam facere constitueram, ite, amovete aula Præfectũ, & reliquos omnes, qui Palatium occupant.* Quo factum, ut ex Reginæ mandato fieri videretur, quod vis potius extorserat, adeo ut ipsi etiam tumultuantes illud in beneficio & gratia ponerent, qui turrium custodes deinde ex alto dederunt præcipites. Ea ratione sedatus est tumultus, cumque examinatis posteà accusationibus, quibus aulæ Præfectum oneràverant, deprehenderet, iniquas illas fuisse, eundem in offi-

a Tacit. lib. 4. Annal.

officium priſtinum juſſit reſtitui. Quando ſeditioſi ſatisfacere ſe poſſe putant punitione eorum, qui ſeditionis primi fuere incentores, nemini parcunt, eò quod ſibi perſuadeant, ſic demum à culpa abſolutos ſe fore; uti tumultuantibus legionibus *a* Germanicis accidit, & tametſi b *nihil proficit* ſoleat *patentiá, niſi ut graviora, tanquam ex facili tolerantibus, imperentur;* licèt etiam concitata multitudo tantò plura expoſcat, quantò plura illi concedantur, ſicut faciebant milites à Flacco *c* Romam miſſi, illud tamen tum potiſſimùm fit, cùm exigua eſt offerentis, qualis erat illa Flacci auctoritas, quem exercitus *d* ſpernebat. Verùm in dicto Germanici caſu eadem remedia, etſi violenta, quæ ſeditioſi expoſcebant, adhibere oportuit, ut eorundem leniretur furor, aut titulo honeſto à punitione abſtineretur. Non ignorabat, quantas ea res injuſtitias & crudelitates datura eſſet, ſi legiones paſſim de ſeditione accuſatos trucidarent: neceſſe quippe erat multos eidem malo involvi innocentes; verum tamen illud omnino effugere non potuit, neque enim ipſius juſſu id factum, ſed caſui potius, & tumultuantium furori tribuendum *e* videbatur.

Excuſanda quoque eſt tum Miniſtri culpa, aut aſtutum exiſtimandum conſilium, ſi imperium fuit, cum vi populari abreptus ſeditionis caput ſe finit conſtitui, ut poſtquam furor deinde deſæviit, tantò facilius poſſit tumultuantes ad officium reducere. In hunc finem f *temeritatis alienæ comes* factus eſt *Spurina, primò coactus, mox velle ſimulans, quò plus auctoritatis ineſſet conſiliis, ſi ſeditio miteſceret.*

E e Solet

a *Gaudebat cædibus miles, tanquam ſemet abſolveret.* Tacit. lib. 1. Annal. *b* Idem in vita Agric. c *Et Flaccus multa concedendo nihil aliud effecerat, quàm ut acriùs expoſcerent, quæ ſciebant negaturum.* Idem lib. 4. Hiſt. d *Superior exercitus Legatum Hordeonium Flaccum ſpernebat.* Idem lib. 1. Hiſt. l. e *Nec Cæſar arcebat, quando nullo ipſius juſſu, penes eoſdem ſævitia facti & invidia erat.* Tacit. ibid. *f* Tacit. lib. 2. Annal.

Solet interdum populus specie tuendæ libertatis, & privilegiorum conservandorum, contra Principis sui auctoritatem aliqua nefariè moliri, quem despectum eo in casu dissimulare nequaquam expedit, ne majores fortè sumat animos; & si fieri possit, pœna à delinquentibus reposci sic debet, ut amputata secuti auctorum seditionis capita, & palàm proposita, antequam illud resciscat populus, terrorem incutiant aliis: a *neque enim aliud gliscentis discordiæ remedium, quàm si unus alterve maximè prompti subvertantur*, verissimum quippe b *nihil ausuram plebem, principibus amotis*. Ramirus Rex Aragoniæ moribus remedium allaturus, ab Abbate Tomerensi consilium exquirebat, at is nullo dato responso, Periandrum c imitatus, falce summitates olerum in horto, ubi fortè erat, demetens, satis illum docuit, quid facto esset opus; sublatis ergo è medio præcipuis rebellionis auctoribus, pristina Regno quies reddita est. Idem consilium Lupus d Barrientos Regi Henrico Quarto quoque dedit. Oportebit tamen ea in re rigorem sic moderari, ut circa paucos fiat executio; cum iis verò, qui puniri nequeunt, aut dissimulandum, aut aliter transigendum, ut omnium concilientur animi, quomodo Othonem fecisse legimus, cùm ejus tumultuaretur e exercitus. Ejusmodi moderata severitas omnes compescit motus: f *dum enim mali pavere incipiunt, optimus quisque jussis paret*; ut Voculæ accidit quando legionibus integris seditionem molientibus in unum solum militem animadverti jussit.

In

a Idem l. 4. Annal. b Tac. l. 1. Annal. c *Nam Periander caduceatori, per quem Thrasybulus consilium ejus exquirebat, nihil respondisse fertur, sed spicis eminentibus sublatis, segetem adæquâsse.* Arist. l. 3. Polit. c. 9. d Mar. Hist. Hisp. e *Et oratio ad perstringendos mulcendosque militum animos, severitatis modus (neque enim in plures, quàm in duos animadverti jusserat) gratè accepta, compositique ad præsens, qui coërcere non poterant:* Tac. l. 1. Hist. f Id. l. 4. Hist.

In quo illud etiam observandum, ut castigandi modus tam suavis sit, ne communem Nationis injuriam aut despectum populus interpretetur: aliàs enim magis obstinat animum. a *Haud perinde Germanos* servitutis, *vulnera, luctus, excidia* in bello à Romanis accepta, *quàm* trophæum illud, quod Germanicus è rebellium Provinciarum spoliis erexerat, *dolore & irâ adfecit.* Non oblitus fuit præcepti istius Ferdinandus Dux Albanus, quando statuam publicam rebellibus poni jussit: nec illud intermisisset, quantumvis aut legisset, aut audivisset, b *Iulium Civilem* à Vitellio Imperatore mortis *periculo exemptum prapotentem inter Batavos, ne supplicio ejus ferox gens alienaretur*; quin immò magis utilem fore judicavit severam aliquam animadversionem, quæ tamen seditioni ansam non dedit, sed apostasia potiùs ab avita Catholica fide, quantumvis quidam seditionis auctores priorem illam caussam obtenderint, ad irritandam videlicet optimam illam gentem, ut à naturali sua fidelitate deficeret.

§. Alia est inobedientia, quæ ex nimia quadam promptitudine, aut fidelitate minùs considerata nascitur, in quo casu benignis opus est mediis, ut subditi in viam revocentur. Ita fecit Joannes Secundus Aragoniæ Rex in seditione Barcinonensi ob mortem filii sui Principis Caroli: datis enim ad civitatem literis, testatus est, nunquam se nisi necessitate coactum violentis usurum remediis, immò tanquam filios se cives habiturum, si resipiscerent. Isthæc benignitas, & communis veniæ pollicitatio ad obedientiam eos reduxit. Semper in Principe elucere debet quædam ad veniam propensio: nam si illius spes desit, obstinatum fiet delictum. Ob hanc caussam Valentinus, concitatis ad rebellionem Trevirensibus, Legatos Romanos jussit interfici, c *quo minore veniæ cresceret vinculum sceleris.* Vertitur in desperationem seditio, ubi

Ee 2 nul-

a Tac.l.2. Annal. b Tac.l 2. Hist. c Tacit. lib.4. Hist.

nullam gratiam sperare licet, maluntque homines factiosi periculi interire manibus, quàm carnificis. Ob quas rationes iis etiam parcitum fuit, qui Vitellii partibus adhæserant, *ne* videlicet a *sublata spe veniæ, pertinaciâ accenderentur.* Tali animi magnitudine uti necesse est, quando delinquit concitata multitudo; quomodo fecisse meminimus Regem Ferdinandum Sanctum in Castellæ motibus, & observatum id fuit in Comitiis Guadalajarensibus temporibus Regis Joannis Primi, quando data fuit illis venia, qui in bello contra Lusitaniam Regni illius partes secuti fuerant. Quòd si Princeps suam perdiderit existimationem, aut apud suos in contemptu fuerit, in eo casu fateor, parum profuturam benignitatem; immò illa ipsa etiam remedia, quæ mala ejusmodi curare debuerant, magis illa exulcerant, & perniciosa reddunt: ubi enim perierit auctoritas, nec pœnæ severitatem Princeps tueri poterit, nec timorem incutere, aut exemplum in seditiosos statuere; atque adeò incommodis cedere oportet, & prudenter, quantum fieri potest, artibus consiliisque factiosorum obviam ire; ut fecit Vocula, cùm vires sibi deesse videret ad coërcendas tumultuantes *b* Legiones. Eandem ob caussam Rex Joannes Secundus Regni Primores, quos captivos tenebat, libertati restituit.

§. Nec plus etiam prodesse solent gratiæ & beneficia ad componendos Status, si conferantur à Principe, qui existimationem suam jam perdidit: nam qui ea accipit, aut pusillanimitati ea tribuit, aut rebllione & tumultu tueri *c* contendit, & interdum alium quærit Regem, cujus patrocinio ea porro

a Idem ibid. b *Sed vires ad coercendum deerant, infrequentibus infidisque legionibus. Inter ambiguos milites & occultos hostes optimum è præsentibus ratus, mutua dissimulatione, & iisdem, quibus petebatur, artibus grassari.* Tac. l. 4. Hist. c *Nihil spei, nisi per discordias habeant.* Tac. lib. 11. Annal.

porrò conservare possit. Ita fecisse vidimus, qui contra Regem Henricum Quartum conjuraverant: isti siquidem nullis unquam illius beneficiis, quamtumvis multis magnisque, devinciri se passi sunt.

§. Quoties verò seditionis flammam sopire Princeps statuerit, plurimum refert, ut omnes intelligant, ab ipso, ejusque virtute consilium istud proficisci, non ex aliorum persuasione, ut tantò efficacius sit: magis enim populi furor accendi solet, si existimet ab iis, quos circum se habet, inductum fuisse Principem, ut in delinquentes tali modo animadvertat.

§. Postquam verò venia generalis concessa semel fuerit, constanter eidem insistere debet Princeps, nec ullam unquam præ se ferre offensionem aut acceptam injuriam: sic enim majoribus conjurationibus ansam daret; uti dedit Ferdinandus Rex Neapolitanus, cùm in quosdam Regni Proceres, *a* quibus jam ignoverat, quique in Regis Ferdinandi Catholici tutelam se receperant, vellet animadvertere. Tametsi posteà, si aliud fortè delictum admiserint, cùm omni legis rigore castigare eos licebit, ut contineantur in officio, nec principis benignitate abutantur.

b *Nihil in* istusmodi *discordiis civilibus festinatione tutius, ubi facto magis, quam consulto opus est*: plebs enim animos sumit, & insolescit ampliùs, nisi mox audaciam suam puniri videat, aut oppositionem experiatur. Semel ausa plura etiam tentat, & cum tempore in apertum se produnt, qui primùm dubii hærebant, & qui nimium confidunt, in discrimen veniunt. Ideò Artabanus magna cum diligentia & celeritate Regni sui motus componere *c* studuit. Sicuti seditiones plerunque oriuntur subitò, ita subito adhibendum remedium.

Ee 3 Ma-

a Mar. Hist Hisp. l. 25. c. 7. *b* Tacit. l. 1. Hist. c *Pergit properus, & præveniens inimicorum astus, amicorum pœnitentiam*. Idem. l. 6. Annal.

Magis facto tunc, quàm consulto opus est, antequam radices àgat malitia, aut tarditate ac licentiâ incrementum sumat. Ubi semel cædibus, rapinis, aliisque vitiis, quæ seditio secum adfert, assueti homines fuerint, difficulter ad obedientiam iterum & quietem reduci possunt. Probè istud noverat Rex *a* Henricus, quando defuncto fratre suo Rege Petro, potioribus Regni urbibus & propugnaculis occupatis, mox Regno tranquillitatem restituit.

§. Quare cùm seditiones & bella civilia nihil aliud sint, quàm infirmitas quædam, quæ Reipublicæ vitam *b* consumit, & exhaurit Principem partim damnis, quæ patitur, partim etiam gratiis, quas aliis præstare cogitur, prudentis erit, quovis etiam pretio ea componere: quæ res movit Regem Ferdinandum Catholicum, ut cum Alphonso Lusitaniæ Rege de iis, quæ in Castellæ Regnum obtendebat, amicè transigeret. c *Quippe in turbas similes, & discordias pessimo cuique plurima vis.* Principes in eorum sunt potestate, qui armis præsunt, *d* & *civilibus bellis plus militibus, quàm Ducibus licet.*

a Mar. Hist. Hisp. lib. 17. c. 14. b *Quod si invicem mordetis & comeditis: videte ne ab invicem cosumamnini* Paul. ad Galath. 5. 15. *c* Tac. l. 4. Hist. *d* Id. l. 2. Hist:

SYMBOLUM LXXIV.

ANimantibus à naturâ tributum est, ut ad individuorum suorum conservationem incumbant solùm, & si lædunt interdum, ob eandem caussam potissimùm fit, & è ferocitate quâdam naturali, quæ rationis imperium nequaquam agnoscit: Contrà homo flamma illa cœlesti, quæ vitam & sensum ei tribuit, eumque rerum omnium constituit Dominum, instructus facilè sibi persuadet, non ideò solùm natum se esse, ut vivat, sed ut fruatur iis omnibus, etiam ultra illos limites, quos ei ratio posuit: unde porrò fit, ut falsa boni specie inaniter delu-

delusus, illud in variis inquirat objectis, suamque in iis felicitatem & beatitudinem collocet. Nonnulli in divitiis eam consistere autumant, alii in



deliciis, alii in imperio & dominatione in alios homines, immò singuli pænè in rebus tam variis, quot errores sunt appetitûs & phantasiæ, quibus ut

potiantur, & felices sint, ea adhibent media, quæ mens vaga & inquieta iis suggerit, tametsi injusta *a* sint. Unde nascuntur homicidia, bonorum direptiones & tyrannides, atque adeo illud etiam, quòd nullum sit injustius animal ipso homine: cumque unus ab alio securus esse nequeat, varia reperta sunt armorum genera, ad malitiam vi repellendam, tuendamque innocentiam & libertatem, & bellum in orbem introductum *b* est. Hanc originem habuit, nisi fortè ex ipso inferno mox à lapsu superbissimorum illorum Spirituum prodierit. Adeò exosum est Deo bellum, ut licèt David homo tam justus fuerit, noluerit tamen ab ipso templum extrui, eò quòd multum sanguinis *c* profudisset. Principes prudentes ac moderati illud abominantur, quippe qui probè norunt, varios ejus esse eventus atque *d* exitus. Bello ordo & harmonia turbatur Reipublicæ: mutatur Religio: violatur justitia: silent leges: læduntur amicitia & consanguinitas: artes in oblivionem veniunt: perit agricultura: cessant commercia: vastantur civitates *&* immutantur dominatus. Rex Alphonsus bellum vocat e*Estrannamiento de paz, e movimiento de las cosas quedas, destruimiento de las compuestas.* Si internum sit bellum, ardenti febri simele est, quæ statum adurit; si extraneum, venas incidit, per quas divitiarum sanguis effluit, & vires exhalantur ac spiritus. Bellum violentia quædam est rationi, Naturæ, ac fini hominis contraria; hunc siquidem Deus ad suam imaginem condidit, & imperium ei dedit in hasce res inferiores, non ut eas bello

a *Una & ea vetus caussa bellandi, profunda libido imperii & divitiarum.* Sall. in Conf. Catil. b *Unde bella, & lites in vobis? Ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris.* Jacob. 4. 1. c *Multum sanguinem effudisti, & plurima bella bellasti, non poteris ædificare domum nomini meo.* 1. Paral. 22. 8. d *Varius eventus est belli; nunc hunc, & nunc illum consumit gladius*, 2. Reg. 11. 25. e L. 1. tt. 23. p. 2.

bello destrueret, sed pace conservaret. Non eum creavit belli, sed pacis caussa; non ad furorem, sed mansuetudinem exercendam; non ad injuriam, sed ad beneficentiam: quare nudus omnino nascitur sine armis, quibus lædat, & sine duriori pelle, qua se tueatur; ita alienæ opis, gubernationis & institutionis indignus, ut adultus etiam & natu grandior se solo absque industria aliena vivere nequeat. Eadem necessitas & indigentia hominem impulit, ut societatem & amicitiam civilem cum aliis coleret, in qua communi omnium labore necessaria reperirentur vitæ commoda; & felicitas ista politica arctioribus amicitiæ & subsidii mutui vinculis eos invicem astringeret; & ne fortè una aliqua Provincia internis suis elata opibus aliarum communicationem sperneret, inter varias bona illa dispertivit. Triticum Sicillia suppeditat; vinum Creta; purpuram Lydus; sericum Calabria; res odoriferas Arabia; aurem argentumque Hispania, & Indiæ occidentales; Orientales Adamantes, uniones, & varia aromata: quo factum denique, ut cupiditas & indigentia opum istarum & deliciarum excitaret commercia, & instituta inter Nationes communicatione fieret hic orbis familiaris quædam domus ac communis omnibus; quia verò ad ejusmodi negotiationes necessum erat, ut sese mutuo intelligerent, atque internos amoris & benevolentiæ affectus invicem possent prodere, largita est hominis Natura vocem articulatam, blandam, & suavem, qua animi sui sensa exprimeret; risum, quo comitatem suam; lacrymas, quibus suam commiserationem; manus, quibus fidem suam, & liberalitatem; genua, quibus obedientiam suam testaretur: quæ omnia signa sunt animalis civilis, benigni, & pacifici. Verùm eas animantes, quas Natura bellicosas esse voluit, ita ab utero formavit, ut armis tam offensivis, quàm defensivis ad bellum instructæ essent. Leoni ungues dedit, Aquilæ falculas, Elephanto proboscidem, Tauro cornua, Apro exertos dentes,

Erinaceo pungentes aculeos. Serpentes & viperas veneno fecit formidabiles, illarum quippe defensio in nostro consistet periculo, & robur à metu nostro accipiunt. In eum finem omnes ferè animantes brutas duriori pelle convestivit; ut se tantò meliùs tueri possent: Crocodilum lorica texit, serpentes hamato thorace, cancros testis. Ideò largita est omnibus aspectum quendam ferocem, ac vocem horrificam. Pro illis ergo brutum bellum fit, non pro homine, in quo ratio in iram habet imperium, & cui Natura in imis terræ visceribus ferrum, chalybem, aurum argentumque, ne fors iis abuteretur, abbidit sed & ibi ea reperit, & protraxit in lucem, a *ne aut instrumentum in cædes mutuas deesset, aut pretium.* Grandis hominum abusus aurum argentumque, quæ Natura vitæ sustentandæ & ornandæ concessit, in ejusdem jacturam & detrimentum impendere.

§. Verùm quia apud homines permultos, ipsis etiam belluis (ut diximus) immaniores plus voluntas & ambitio potest, quàm ratio, adeò ut absque justa caussa contendant opprimere alios, iisque dominari, omnino necessarium fuit bellum ad defensionem naturalem: b *nam cum duo sint genera disceptandi; unum per disceptationem, alterum per vim. cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius, si uti non licet superiori*, modò justa caussa intervenerit, & bona præterea accesserit intentio, & legitima auctoritas Principis: qua tamen in re absque consultatione cum viris doctis statui nihil debet. Ita Athenienses faciebant, qui priùs Oratores suos & Philosophos adhibebant in consilium, ut bella legitimè susciperent: siquidem in nostra est potestate illa exordiri; finem verò iis imponere, non item. Qui citò arma corripit, paullatim plorandi materiam inveniet. c *Mover guerra* (inquit Rex Alphonsus) *es cosa en que deven mucho parar mientes, los que la quieren fazer ante que la comienzen,*

a Seneca. b Cicero. c L. 2. tt. 23. p. 2.

zen, porque la fagan con razon, e con derecho. Ca desto vienen grandes tres bienes. El primero, que ayuda Dios mas por ende à los, que asi la fazen. El segundo, porque ellos se esfuerzan mas en si mismos por el derecho, que tienen. El terzero, porque los, que lo oyen, si son Amigos, ayudan los de mejor voluntad; è si enemigos recelanse mas dellos. Belli periculum suscipi non debet ob caussas leves, aut deliciosas, quales impulerunt Xerxem, ut bellum inferret Græciæ; & Longobardos ut irruptionem in Italiam facerent. Ille Princeps tyrannus est, qui propter statum alienum bella movet; justus ille, qui ideò solùm, ut sua conservet, aut bona iniquè usurpata vindicet, in eo præsertim casu, quando justitia à tribunali obtineri nequit, & securior est decisio, quæ gladio fit & armis, quam quæ jure scripto, *a* fraudi & cavillationi obnoxio. Eventus bellorum injustè susceptorum integerrimus judex est, qui victoriam ei tribuit tandem, cui de jure competit. Tantoperè Philippus Secundus jus suum, quod per mortem Regis Sebastiani ad Lusitaniæ coronam fuerat consecutus, liquidum esse voluit, ut tametsi Theologorum & Jurisconsultorum responsa pro ipso facerent, & jam in confinibus Regni illius esset cum exercitu, adhuc tamen tantisper sustinuerit, donec iterum cum illis ea super re deliberationem instituisset. Princeps, qui sensim & quasi gradatim fortunam suam fabricare meditatur, per bellum eam quærat licet, ubi legitima sese obtulerit occasio. Verùm is, qui Status amplitudini suæ convenientes jam quietè possidet, diligenter antè expendat, quid magis conducat eà in re, coneturque, quoad potest honestis quibusdam mediis bellum declinare, absque jactura tamen auctoritatis suæ & existimationis: nam si hæc paterentur aliquid, detrectando magis illud incenderet. Rudolphus Primus.

a *Castrensis jurisdictio secura, & obtusior, ac plura manu agens, calliditatem fori non exerceat,* Tacit. in vita Agric.

Imperator melius esse ajebat bene gubernare, quàm dilatare Imperium. Nec minor Principis gloria est, armis pacem tueri, quàm bello victorem esse. Felix & fortunarum illud Regnum, in quo armorum existimatio ubertatem conservat; ubi lanceæ olivas & vites sustentant: ubi Ceres Bellonæ galeâ utitur, ut fruges suas tanto securiùs possit producere. Quò animi magnitudo major est, eo magis is à bello est alienus: novit enim quid maximè fieri oporteat. Illud certum, a *sumi bellum* sæpè *etiam ab ignavis*, & *strenuissimi cujusque periculo geri*. Quòd si bellum pacis caussa inventum est, ut illius beneficio, si fieri potest, hac frui tandem liceat, non debet electio illius à voluntate esse, sed à vi potiùs & b necessitate. E cerebro Jovis Bellonam prodiisse finxit Antiquitas, ut significaret, bellum à prudentia, non ob arrogantia animi proficisci debere. Sebastianus Lusitantiæ Rex, qui armis appetiit Africam generosæ suæ indoli indulgens magis, quàm consilium secutus, sanguine suo documentum istud in arenis illis inscriptum reliquit. Apes Regem armatum non ferunt, ne bellicosus sit fortè, & Reipublicæ suæ gubernatione neglecta alienis acquirendis sese occupet. Quod si meliùs perpendissent Franciscus Francorum, & Gustavus Suecorum Reges, nec ille captus fuisset Ticini, nec hic in Lutzensi pugna cecidisset. A dominandi libidine multarum Rerumpublicarum interitus sumpsit initium. Serò tandem illud agnovit Hannibal, cùm Scipioni fassus est, longè melius futurum fuisse, si Dii animos tam modestos hominibus inspirassent, ut Romani Italia, Carthaginenses Africa contenti forent.

§. Principes armis potentes bellum viribus, quantis possunt maximis, prosequi debent, ut citiùs illud conficiant, uti solebant Romani: productio enim & sumptus auget & pericula. Intereà quoque

a Tac. l. 4. Hist. b *Pacem habere debet voluntas bellum necessitas*. D. Aug. ep. 207. t, 2.

quoque hostis sese exercet, sibi prospicit, & sumit animos. Potentia, nisi cum impetu aliquo agat, auctoritatis suæ jacturam facit. His de caussis uno eodemque tempore duo diversa bella suscipienda non sunt: distractis enim viribus, tam citò ea confici nequeunt. Nec ulla tanta est potentia, quæ illa diu sustentet, neque tot supersunt viri, qui ea ritè moderentur. Semper in eo elaborarunt Romani (& facit illud idem nunc Turca) ut ne duobus in locis simul bellum gererent. Huc comminationes illæ spectabant, quas Corbulo Parthis intendebat, cum diceret, a *Imperatori suo immotam ubique pacem, & unum id bellum esse.*

a Tacit. lib. 15. Annal.

SYMBOLUM LXXV.

MEdea (ut vellere aureo tanto commodius potiretur) serpentium dentes disseminavit unde enati sunt integri virorum armatorum manipuli, qui vulneribus mutuis se conficiebant. Idem Principes aliqui & Respublicæ factitant, perniciosissimæ orbis Medeæ, discordias disseminant inter Principes, ac bella & tumultus in suismet a Statibus colligunt. In his nempe pacem & quietem sibi pollicentur, quam perturbant in Provinciis alienis, sed contra, ac putabant, plerumque evenit. De mundi æquilibrio dicunt Cosmographi, centrum gravitatis tam ex omni parte esse æquale, ut pondus quodcunque etiam minimum terram commoveat: quod idem in bellis accidit, nullum quippe tam longè distat, quin centrum quietis Rerumpublicarum aliarum immutet. Bellum flammæ instar est, quæ uno in loco excitata, mox alia, & propriam sæpe domum corripit, pro eo ac venti spiraverint. Prudens Agricola agris suis tempestatem metuit, quam circa montium vertices, etsi longissime distantes, cogi videri potiori jure eas timebit is, qui

a *Ventum seminabunt, & turbinem metent.* Ose. 8. 7.

vaporibus submissis alimenta iis subministrat. Sunt qui Batavorum fovent potentiam, sed erit fortasse, quando servitute oppressi suam ipsi deplorabunt



stultitiam; quemadmodum iis accidit, qui augendis Romani Imperii viribus aliquando studuerant. Veneti æmulatione ducti, quòd viderent per Lusita-

ſtanorum navigationes ſua in mari Peruco, & in Provinciis Orientalibus impediri commercia. Cairum Legatum quendam miſerunt, & artifices formandorum tormentorum æneorum, & navium conſtruendarum peritos, ad armandum adverſus Luſitanos Calecuti Regem, Batavis verò perſuaſére, ut ad Promontorium bonæ ſpei eorundem navigationibus ſeſe opponerent. Verùm hi conſilio tam opportuno uſi miſſis illuc ſuis Inſtitoribus, & introductis commerciis, ea Reipublicæ penitùs præripuere, cui longè fuiſſet utilius, Luſitanorum navigationem manſiſſe integram: ita enim eorundem navigiis uti potuiſſet tanquam onerariis ad advehendas Orientis divitias, & ſi portus Regni illius attigiſſent, incolarum opera & labore eas perficere, & poſt majori cum induſtria & lucro per univerſam Europam diſtrahere. Nimirum illa ipſa inſtrumenta & media, quæ ad ſecuritatem propriam cum damno alieno humana excogitat prudentia, auctori poſtea accerſunt exitium. Sabaudiæ & Parmæ Duces belli incendia in Mediolanenſi Statu fovere ſatagebant, ſed eorum alter ſuum proprium evertit penitùs, alter verò belli ſedem ad ſe pertraxit. Vnicum malum conſilium optimo animo Regis Franciæ impreſſum effecit, ut ſeipſum pænè metuat, diffidat Matri, Fratri Germano, & toti regno: perſuaſus ſcilicet, ſe ſuaque ſine bello ſtare non poſſe, atque adeò à ruina Domûs Auſtriacæ ſuam dependere ſalutem & conſervationem.

Fœdus Cameracenſe contra Rempublicam Venetam ſuaſit non nemo Legatus à Francia hoc uſus argumento, quòd diſſenſiones illa ſeminaret inter Principes, ut ſuam fabricetur fortunam cum aliorum ruina, & uniti inter ſe complures eidem armis eripuêre, quicquid in terra firma acquiſiverat. Fieri fortè potuit, ut tempora illa tales artes exigerent, aut quod Viri prudentes, quibus Senatus ille ſemper floruit, ejus rei incommoda agnoſcerent quidem, iis tamen occurere non poſſent, ob

ob nimiam Senatorum multitudinem aut ne obsistendo suspecti aliis haberentur. Est nimirum hæc Rerum publicarum infelicitas, ut in illis malitia, tyrannis, odiorum fomentum, commodorum procuratio, nulla habita Iustitiæ ratione, præcipuum magisque securum suffragium esse soleat, quod zelum, amoremque in patriam communiter interpretamur, ademta viris melioribus recte agendi libertate. In illis, inquam, a *Sapientibus quietis & Republicæ cura: levissimus quisque & futuri improvidus, spe vana tumens* est, cùmque in deliberationibus numerentur potius, quàm ponderentur vota, & in communitatibus omnibus plures inexperti & temerarii reperiantur, quàm cordati, gravia inde nasci solent incommoda. Etiamnum hodie cum maximo tranquillitatis publicæ bono, & communi omnium applausu observari videmus à laudatissima illa Republica bonas regulas politicas, ut pote quæ paci universali studuit semper, & constantem cum Principibus finitimis coluit amicitiam, neque unquam locum dare voluit continuis Franciæ sollicitationibus, aut bellis præsentibus sese immiscere. Qua re non solùm Austriacam sibi Domum mirè devinxit, sed semetipsam etiam communi Martis furori prudenter subduxit, adeo ut plus ea ratione profecerit, quàm vi & armis obtinere potuisset. Vicinitas majoris potentiæ non semper damno esse solet, aut fraudi: interdum maris instar est, quod aliorsum recedit, & Provincias integras subductis undis Vicino transcribit. Principes non pauci & Respublicæ conservationem suam & amplitudinem huic debent Monarchiæ. Periculosæ plenum opus est aleæ, bella semper potentiori machinari, & hoc solùm agere, ut Principatus minores contra illum nunquam non in armis sint, ut alibi ostendimus. Longè potentiores sunt Respublicæ à bona cum Principibus amicitia, quàm ab armis & exercitu. Fœminæ sunt astutæ; quæ

a Tac. l. 1. hist.

quæ facili negotio animos illorum & voluntates sibi conciliant, & suas moderantur actiones, ad fines suos particulares dirigendo. Plus plerunque cum iis velut cum sexu muliebri, quàm cum Principibus aliis connivetur, nota præsertim Magistratus natura, in quo probi absque culpa sunt. Ne igitur turbari se sinant, si Principis interdum iratiores videant: nam a *amantium ira amoris redintegratio est.* Suasmet potiùs umbras & suspiciones improbent, quibus amicorum fidem quandoque in dubium vocant, quod vitium multitudinis est, res ipsas non ratione, sed suspicione plerunque inani metientis.

5. Atque artes istæ seminandi discordias, & unum in alterius exitium concitandi, frequentes in aulis sunt & Palatiis, & ferè ex ambitione nasci consueverunt; cùm enim jam distributa sint præmia, & formæ novæ absque aliarum interitu introduci nequeant, per calumniam aut vim eò contenditur. Interdum non nisi æmulatio est, quâ Minister unus invidet alteri excellentes animi dotes, quibus pollet, ideòque hoc agit potissimùm, ut aut officio arceatur, ubi illæ magis elucent, aut ut conceptam de iis opinionem deponant alii. Quem in finem falsa etiam nonnulli aliis imponunt crimina, & si veritas obscurari non potest, utuntur ficto risu, jocis aliisque verbis minùs honorificis, sub quâdam amicitiæ specie, ut qui jam in rebus levioribus aûctoritatem perdidit, eadem posteà etiam in gravioribus destituatur. Artificia ejusmodi malitiosa, minusque sincera ipsi quoque auctori perniciosa sunt, quemadmodum in Hispone ejusque sequacibus prudenter b advertit Tacitus. Et tametsi Lucinius Proculus alios c *criminando, quod facillimum factu est, pravus & callidus, bonos & modestos anteibat*: istud tamen tum solet accidere, cùm probitas & modestia intra vitæ privatæ limites sese continent, & honores publicos ac gratiam Principum

a Terentius. b *Perniciem aliis, ac postremum sibi invenire.* Tacit l. 1. Annal. c Tacit. lib. 1. Hist.

cipum aspernantur; ut facere solent ii, qui suismet diffisi viribus minùs idoneos sese reputant ad negotia publica aliaque majoris momenti pertractanda. Viris talibus malitia solers, & ad occupandos animos intenta, debita virtutum præmia facilè præripit; quomodo Tigellinus factitabat, a *Præfecturam vigilum, & prætorii, & alia præmia virtutum velocius vitiis adeptus.* Verùm tales artes eâdem, quâ nascuntur, celeritate rursum intereunt; ut in eodem Tigillino videre fuit, qui b *inter stupra concubinarum, & oscula, & deformes mores, sectis novacula faucibus, infamem vitam fœdavit, etiam exitus sero & inhonesto.*

a Idem lib. 1. Hist. b Idem ibid.

SYMBOLUM LXXVI.

Vibrat sol lucis suæ radios in speculum concavum, & idem inde mox ignei emicant (figura præsentis Emblematis) quo significatur in bona aut mala Ministrorum intentione pacem aut bellum consistere. Periculosa est mandatorum, quæ ipsi accipiunt, repercussio. Si pectus iis esset cristallinum, planum & candidum, eadem cùm puritate mandata redderent, qua acceperunt, immò etiam majore. Quòd si iis chalybeum sit, orbem universum bellis succendent. Eam ob rem Principibus pacis amantibus curæ esse debet, ne ad eam procurandam Ministros adhibeant Martem potiùs spirantes: hi enim, cùm gloriam suam & fortunam in armis collocent, omnem captant occasionem belli incendia suscitandi. Non deploraret Corona Franciæ tot dissidia, neque Europa tot Martis calamitates, nisi in illis conservatio gratiæ Regis Christianissimi sita fuisset. Sacræ paginæ memorant, tubas, quibus bellum denunciabatur, Sacerdotibus olim commissas a fuisse, ne modestia & gravitas sacratioris eorundem officii, quo fungebantur, absque gravi

a *Filii autem Aaron Sacerdotes clangent tubis; eritq; hoc legitimum sempiternum in generationibus vestris.* Num. 10. 8.

vi caussa iis uti permitterent. Animi Principum sinus quidam marini sunt, qui in altissimos fluctus montium instar sese erigunt, si Ministri eorundem



turbulenti Boreæ fuerint; contrà, si placidi Zephyri, in summa vivunt tranquillitate. Etenim animus generosus,& pacis ac mutuæ Principis sui cum aliis con-

concordiæ amicus: mandata temeraria, & periculosa moderatur, atque emendat; solis exemplo, cujus radii etsi per angulos transeant, expedire tamen se conantur postea à forma illa imperfecta, & in reverberatione sua redire ad Sphæricam. Nec sufficit interdum, quòd intentionem habeant minimè malam, si bellicosi aliàs & Martiales habeantur, quia aut nemo sibi persuadet, tam fortes animos occasionem neglecturos, aut metus contra eorum fortitudinem arma corripit, aut certè malitia ea velut pallio sese contegit. Prævidit Comes Fontanus, quid ex Rhætorum factione futurum esset in valle Telina, ob consociationem cum Republica Veneta, & propugnaculum extruxit ad ostium Adæ fluvii, pro securitate status Mediolanensis: ingressus est Vallem eandem Dux Feria excitus à Catholicis, ut eos contra Hæreticos tutaretur: alibi Dux Osunensis cum exercitu in mari Adriatico Venetorum arma in Foro Julii aliorsum avocare conatus est, & tribus illis Ministris imputata fuere bella, quæ deinde propter Sabaudiæ Ducis inquietudinem exorta sunt.

§. In iis tamen, qui pacis tractandæ caussa mittuntur, majus hoc solet esse periculum, cum quisque ferè in negotiis naturæ suæ ductum, aut passionem sequatur potiùs, quàm bonam Principis intentionem. Lupus Harus offensus à Rege Sanctio, cui cognomentum Fortis, egregiè sese ultus est in tractatibus pacificationis inter eundem Regem, & Petrum Tertium Regem Aragoniæ, secus amborum responsa referendo, quo factum, ut utrumque commotiorem redderet, quàm fuerint anteà. Maxima Principum infelicitas est, quòd rebus omnibus ipsi coràm præsentes adesse nequeant, adeoque necesse habeant in multis aliorum uti relationibus, quæ fontibus similes sunt: sicut enim hi terræ metallicæ, qua transeunt, affectiones imbibunt, ita illæ semper ferè malitia, passione, aut affectu Ministrorum inficiuntur, eorumque commada ac

fines

fines sapiunt. Iisdem conantur assentari Principi, ita eas instituendo: ut ad illorum arbitrium & voluntatem ficti factæque videantur. Ministri, & cumprimis Legati, qui rei bene gerendæ apprime studiosi videri cupiunt, & tanquam ingenio suo penetrent omnia, abripi se sinunt privatis suismet imaginationibus, & ad Principes suos referunt tanquam certum & exploratum, non id, quod re ipsa est, sed quod esse posse ipsi imaginantur. Nimis in suspiciones proni sunt, quas sicut è quavis levissima umbra hauriunt, ita mox fidem iis adhibent: unde graves æquivocationes nascuntur & errores, immo caussa præcipua dissensionum, bellorumque inter Principes; si quidem a *turbas & discordias pessimo cuique* Ministro *multa vis*. Caveant igitur oportet Principes, ne leviter moveri se sinant primis Ministrorum relationibus, sed componant eas prius cum iis, quas ab aliis accipunt; atque ut de perscriptis ad sese tanto certius formare possint judicium, perfecta imprimis eorundem habeant ingenia & naturas, modum insuper, quo res solent concipere, num videlicet passionibus, aut affectibus privatis duci consueverint: accidit enim interdum, ut Minister amore Regionis, aut Principis, cum quo agit, capiatur, & omnia illi æqua videantur; aliquando comiter acceptus favoribus ejusdem inescari se sinit, & ex gratitudine quadam naturali illius partes & caussam agit potius, quam sui Principis. Nonnunquam etiam inanibus rerum simulacris, & remusculis adversis, per dolum confictis, decipitur, & facilè suum etiam fallit Principem: nam nemo aptior ad propinandos aliis errores, quàm qui prior eos hauserit. Ministri bene multi levibus moventur ratiunculis, aut passione aliqua ducti, aut aversione animi, quæ judicium iisdem perturbat, omnia in malum vertunt. Sunt præterea nonnulli natura sic comparati, ut actiones omnes & consilia in deteriorem interpretentur partem; quem-

a Tacit. lib. 4. Hist.

quemadmodum alii ita sinceri, ut nihil sinistra cum intentione agi credant. Tam isti, quàm illi perniciosi sunt, & hi postremi quidem non minus, ac alii priores.

Existimans interdum Minister ad obsequii munus pertinere, aut intelligentis & boni communis studio flagrantis nomen se adepturum, si Principi suo hostes ac diffidentes detegat, omnem curam & vigilantiam in suspicionibus collocat, nec quisquam à calamo ejusdem & lingua securus est, atque ut umbras suas & apprehensiones tantò faciat certiores, nimiùm diffidendo occasionem dat, ut amici convertantur in hostes, & caussa in litem abeat cum gravi Principis nocumento, cui longè plus profuisset bona de omnibus existimatio, aut si Minister adhiberet remedia ad curandos, non ad infirmandos hominum animos, & voluntates.

Fatigantur etiam quandoque Ministri Legationibus, atque ut ad familiæ propriæ commoda procuranda reverti sibi liceat, non verentur dissuere omnino Principum inter se amicitiam, aut alia minùs sana consilia suggerere.

Falluntur egregiè Principes, qui sibi persuadent, Ministros semper ut Ministros, nunquam ut homines agere. Quod si ita esset, meliora ab iis præstarentur obsequia, & pauciora evenirent incommoda. Attamen homines sunt, neque Ministri munus eos continuò exuit propensione naturali ad quietem & delicias, amore, ira, vindicta; aliisque affectibus, & passionibus, ad quas corrigendas non sufficit semper studium boni communis, & obligatio.

5. Verùm id diligenter velim animadvertat Princeps, fieri interdum, ut qui Ministros bonos & gnavos fallere nequeunt (eò quòd hi in tractando negotio artes illorum & consilia penetrent, videantque quid è re Principis sui sit, quid non) eos traducant tanquam diffidentes, passionibus obnoxios, duros & intractabiles, adeòque illud conentur efficere, ut iis amoris negotia committan-

tur

tur aliis minùs ad eam rem instructis, aut ut cum ipso Principe immediatè ea tractare sibi liceat, cui multa ad speciem æqua proponunt, eumque inducunt, ut concedat, quæ ipsi deinde fraudi sunt, & interdum ut Ministrum suum pessundet penitùs. Nemo existimare debet negotiorum cursum mutare se nosse, aut Ministri fortunam evertere: ubi enim hoc sperare licuerit, nullus Minister securus erit, nec Principis negotium rectè curabitur; talis enim fiducia contemptum & inobedientiam parit in accusante, & metus criminis imponendi animos Ministro adimit. Quare minus damnum censeo hos fortè errare, quam leviter admittere adversùs eos querelas & accusationes præsertim Exterorum, & licet veræ eæ sint, majoris tamen prudentiæ est differre remedium donec istud asscribere sibi nequeat is, à quo profectæ illæ fuerant.

SYMBOLUM LXXVII.

Ambæ illæ principes cæli faces, diei noctisque præsides, quanto à se invicem absunt longiùs, tantò majori consensione, & pleniori luce isthæc inferiora collustrant. Ast ubi concurrunt propiùs, nil juvat quidem esse fratres, quò minùs præsentia unius alterius impediat radios, & ex tali Eclipsi nascuntur grandiores umbræ, aliaque terræ incommoda. Conservant & fovent Principes mutuam inter se amicitiam Ministrorum & literarum beneficio; at si coràm de rebus suis inter se communicent, mox ex ipso aspectu umbræ suboriuntur suspicionum & offensarum; quia nunquam unus in alio reperit, quod anteà sibi pollicebatur, nec unusquisque suo se metitur modulo, cùm nemo ferè inter eos sit, qui non plus obtendat, quâm ei de jure debeatur. Duellum propè est mutuus Principum conspectus & præsentia, in quo de cæremoniis decertatur, unoquoque poscente primas, & cum altero de victoria contendente. Assistunt certamini am-

amborum familiæ, velut bini hoſtiles manipuli quorum ſinguli id in votis habent, ut Princeps ſuus & perſonæ dotibus, & amplitudine palmam ferat;



cùmque in tanto numero omnes prudentes eſſe nequeant, quodvis dicterium, aut leviſſimus aliquis contemptus, facilè divulgatus, graviter alios offen-

offendit. *a* Ita factum in congressu Regis Henrici, & Ludovici Undecimi Regis Franciæ, in quo cùm Hispani splendore & pompa excederent, contrà verò vilem Gallorum cultum ac sordes deriderent, animis haud leviter offensis duæ illæ Nationes discesserunt ab invicem, quæ usque id temporis tam arctam inter se amicitiam coluerant. Occulta fuêre Germanici & Pisonis odia, quoad coràm inter se *a* viderunt. Conspectus mutuus Regis Castellæ Ferdinandi Quarti, & Regis Lusitaniæ Dionysii ejus soceri graves peperit dissensiones, uti & ille Regis Philippi Primi & Regis Ferdinandi. Et tametsi ex congressu Regis Jacobi Primi cum Rege Alphonso, atque ex multis aliis similibus insignia nata sunt emolumenta, tutissima tamen via erit, si Principes negotia sua per Legatos conficiant.

§. Qui Principibus magis Familiares sunt, ii hoc agunt interdum (ut dictum alibi) ut inter eos, eorúmque consanguineos & affines dissidia seminent, cujus rei in historiis nostris multa exempla suppetunt. Lupus Harus inter Regem Sanctium, cognomento Fortem, ejusque conjugem Reginam discordiam concitare conatus est. *c* Famuli Reginæ Catharinæ Matris Regis Johannis Secundi eandem irritabant adversus Infantem Ferdinandum. Alvarus Lara, (ut Régni gubernationem diutiùs obtineret) literis confictis Regi Henrico Primo persuadere voluit, à sorore sua Berengaria ei venenum parari. Quorum commodis serviebat dissensio inter Infantem Sanctium, & Regem Alphonsum Sapientem ejus Patrem, ii vehementer cavebant, ne quas habebant controversias, coràm præsentes componerent. Castellæ Proceres impediebant *d* concordiam inter Regem Joannem Secundum, & Henricum ejus filium. Alvarus Luna illam item, quæ inter Joannem Navarræ regem, ejusq; filium Carolum.

Ff Vianæ

a Mar. Hist. Hisp. lib. 23. c. 5. *b* *Discesseruntque opertis odiis.* Tac. l. 2. Annal. *c.* Mar. hist. Hisp. l. 12. c. 6. *d* Mar. hist. Hisp. l. 22. c. 4.

Vianæ Principem intercedebat. Privati Regis Philippi Primi eidem dissuadebant congressionem, & colloquium cum Rege Ferdinando. Ejuscemodi artes vidimus his nostris temporibus frequentari in Franciâ cum non exiguo detrimento tranquillitatis Regni illius, & totius Christiani orbis. Remedium unicum est, spernere difficultates & incommoda, quæ Ministri Principibus familiares obtendunt, & in mutuum venire conspectum, ubi vi sanguinis occultè operante, mitigantur animi, & in apertum se prodit eorum malitia, qui dissidiorum auctores extitêre. His rationibus permotus Rex Ferdinandus Segobiæ coràm convenit Regem Henricum Quartum conjugis suæ fratrem, nihil veritus ex eo periculi, quod se suaque committere videretur Regi offenso, qui aut ex amore naturali, aut ad dissimulandam suam infamiam illud agebat unicè, ut filia sua Joanna in Coronâ succederet: etsi enim de periculis istis satis à suis fuerit præmonitus, cùm tamen ad prudentiæ bilancem ista expenderet, prævaluit omnibus unica illa consideratio, nullâ scilicet vi aut tractatione plus effici posse, quàm præsentiâ.

SYMBOLUM LXXVIII.

QVod in Sirene cernitur, formosum est; quod auditur, suave; quod celat intentio, noxium; & quod infra aquas demergitur, monstrosum. Quis primo aspectu inæqualem istam diversitatem agnosceret? Tantum mentiri oculos, ut fallant animum! tam suavem esse concentum ut naves impellat in scopulos! velut extraordinarium admirata est Antiquitas monstrum istud; at nullum magis ordinarium: aulæ & loca omnia eorum plena *a* sunt. Quoties homines dulcem & sonoram in ore linguam circumferunt, quâ decipiunt, & Amici gressibus ponunt *b* laqueos?

a *Et Sirenes in delubris voluptatis.* Isai. 13, 22. b *Homo, qui blandis fictisque sermonibus loquitur amico suo, rete expandit gressibus ejus.* Prov. 29. 5.

queos? Quoties frons exterior amorem præ se fert & benevolentiam, & animus iram coquit & indignationem? Quot finguntur lacrymæ, quæ ex



gaudio *a* profluunt? b *Periisse Germanicum nulli ia-*

Ff 2 *cta-*

a *Peractis tristitiæ imitamentis*. Tac. l. 13. Annal. *b*. Tac. lib. 2. Annal.

ſtantius mœrebant, quam qui maximè lætabantur. Attulerunt ad Julium Cæſarem Pompeji caput, & tametſi hoc illi ſpectaculum non injucundum eſſet, lacrymis tamen interiorem animi affectum diſſimulavit.

> a *Non primo Cæſar damnavit munera viſu,*
> *Avertitque oculos, vultus dum crederet, hæſit.*
> *Utque fidem vidit ſceleris, tutumque putavit*
> *Iam bonus eſſe ſocer: lacrimas non ſponte cadentes*
> *Effudit, gemituſque expreſſit pectore læto.*
> *Non aliter manifeſta putans abſcondere mentis*
> *Gaudia, quàm lacrymis.*

Multum de fictis Sirenibus habent obtentus quorundam Principum. Quàm fucati Religionis & boni publici coloribus? Quàm amplis veſtiti promiſſis, & blandis ac amicis ſermonibus? Quæ fraudes mutuæ non latent ſub illâ ſpecie, & exterioribus benevolentiæ indiciis? Angelos ſeſe exibent, & deſinunt in ſerpentes, qui artus complectuntur, ut mordeant & venenum iis infundant. Meliora ſunt ſinceri animi vulnera, quàm horum talium *b* oſcula. Verba eorum blanda ſunt, ipſi verò acuta *c* jacula. Quoties proditio ab honoribus incepit? Tiberius incenſus æmulatione gloriæ tot victoriarum, quas Germanicus tulerat, necem ejuſdem moliebatur, totiuſq; familiæ Auguſti extirpationem. & ad triumphum eum evocavit, ac imperii conſortem reddidit His publicis benevolentiæ ſignis animum ſuum tegere contendebat: ardebat Germanici invidiâ, magiſque ejus gloriam incendebatur, ut extingueret promptiùs? quod oculis patebat, exiſtimatio erat & honor; quod clàm ſuberat, non niſi odiū & *d* malitia

a Lucan. b *Meliora ſunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oſcula odientis.* Proverb. 27.6. c *Molles ſunt ſermones ejus ſuper oleum, & ipſi ſunt jacula.* Pſal. 54. 22. d *Nec ideo ſincera caritatis fidem adſecutus, amoliri juvenem ſpecie honoris ſtatuit, ſtruxitque cauſſas, aut forte oblatas eripuit.* Tacit. lib. 2. Annal.

litia. Quò magis sincerum sese cor exhibet, eò plus doli in recessu habet abditum. Non æquè fallunt fontes turbidi, ac limpidiores, qui venenum dissimulant, & puritate suâ ad hauriendum alliciunt. Oportet igitur diligenter advigilet prudentia, ut illas Principum artes tempori penetret, tamque magis suspectos eos habeat, quanò benigniores & magis benevolos sese ostendunt, & mores suos ac naturam immutant; quomodo Agrippina fecit versis artibus, & asperitate in teneritudinem & blandimenta, ut Neronem ab amoribus ancillæ *a* abstraheret: quæ mutatio ipsi etiam Neroni, & amicis ejus suspecta fuit, adeò ut eum monerent, caveret mulieris *b* insidias. Ad ea potiùs oportet advertere animum, quæ celare student Principes, quàm quæ palàm produnt: magis ad ea, quæ silentio premunt, quàm ad ea, quæ exteriùs offerunt. Tradit Elector Trevirensis Archidiœcesis suæ Metropolim Regi Franciæ, ut eam militari firmet præsidio, etsi probè sciret Imperialem urbem esse, & sub protectione hereditaria Regis Hispaniæ, tanquam Ducis Lutzenburgensis, & Comitis inferioris Burgundiæ, atque adeò non in illam solùm se peccare, sed & Imperii constitutiones; post verò iis de caussis copiæ Regis Catholici urbem illam iterum Francis eripiunt, Electorem casu & fortuitò detinent, & tractant omni cum veneratione tali ac tanto Principi debita; & ecce postquam Rex Franciæ jam decem aut octo diebus antè fœdus cum Batavis sancivisset, ad oppugnandas Provincias Belgicas, hunc bello titulum obtendit, etsi post id acciderat, & in dictas regiones signa infert, specie liberandi

a *Tum Agrippina versis artibus, per blandimenta juvenem aggredi, suum potius cubiculum, ac sinum offerre contegendis, quæ prima ætas, & summa fortuna expeterent.* Tac. l. 13. Annal. b *Quæ mutatio neque Neronem fefellit, & proximi amicorum metuebant, orabantque cavere insidias mulieris semper atrocis, tum & falsæ*, Tac. l. 13. Annal.

Electoris, amici sui, & in fœderibus socii. Facilè occasiones reperit, aut subnasci facit, qui eas studiosè quærit. Malitia luci similis est, quæ per quamcumque rimulam sese penetrat. & tanta in nobis inest ad libertatem propensio, tam cœca nostra ambitio, ut nulla tam sit fucata species, modò ad alterutram illarum collimet, cui non illicò fidem habeamus, sinamusque ab eâ nos decipi, quantumvis à veritate aliena ea sit, & rationi aut experientiæ adversetur. Italia nondum satis agnoscit consilia Franciæ, quibus sub titulo protectionis dominatum illius affectat, etiam postquam vidit violatam ab eâ fidem publicam, post constitutas tot paces Ratisbonæ, Cherasci, & Monçoni: post invasum item Montferratum, Vallem Telinam, Pinnarolam, & impositum Monaco militare præsidium. Talia simulacra obtendunt Principes suæ ambitioni, cupiditati, aliisque consiliis minùs rectis, cum jacturâ etiam sanguinis & fortunarum subditorum. Hinc ferè nascuntur omnes bellorum motus & turbæ, quas orbis experitur.

§. Sicut autem ipsa commodorum ratio mutatur interdum, ita & caussæ iis prætextæ: hæ namque umbram illis faciunt, & sequi ea solent. Tractat Respublica Veneta armorum societatem cum Grisonibus, obsistunt Galli, ne quid detrimenti caperent confœderationes, quas ipsi cum iisdem aliàs fecerant: abeunt in diversas factiones Nationes illæ, in damnum Catholicorum Vallis Telinæ quorum exstirpationem moliebantur Hæretici; conventum eâ super re instituunt Helveti, neque aliud occurrit remedium, quàm ut Hispani cum exercitu in Vallem penetrent, quod longè etiam antè Clementis VIII. fuit consilium, in instructione quâdam data Episcopo Veliæ, cùm illum pro nuntio mitteret ad Cantones Catholicos. Placet idem medium Domino Guffierio, qui Franciæ curabat negotia, suadetque Comiti Alponso Casato Legato Regis Catholici apud Helvetos, Ducem de Feria hortetur

literis, ut cum exercitu regio in Vallem Telinam moveat, ut præcluso hâc ratione Venetis transitu, ipsi à cogitatis suis desisterent, & Vallis ab Hæreticis tuta esset ac libera. Motus his precibus Dux, & periculo communi, quod Statui Mediolanensi, atque universæ Italiæ ab hæresi imminebat, lamentis item, & lacrymis Catholicorum, Vallem Telinam ingreditur, & mox Galli novis rationibus artes mutant, & huic se opponunt consilio, novo sancito fœdere Avenione cum Venetis & Allobrogum Duce, sub specie conservandæ libertatis Italiæ, tametsi hæc magis in eo posita esset, ut transitu illo Hæretici Transalpini prohiberentur, quàm ne Hispani nimis illic potentes evaderent. Cùmque Vallis Telina non nisi simulacrum esset unioni illi callidè obtentum, ufi sunt id temporis fœderati armis suis ad distrahenda aliorum consilia, & vim omnem atque conatum, ad opprimendam Rempublicam Genuensem converterunt. Ita rationes prætextæ variantur, prout aliæ atque aliæ commodorum sese dant occasiones.

§. In ipsis denique effectibus falsam obtentuum illorum speciem tempus prodit, quia aut non præstatur, quod promissum fuerat, aut eo non agitur loco, quo putabatur. Cogitat Respublica Veneta Gradiscum occupare, & caussam prætendit Usocchorum, qui in Croatiâ sunt, incursiones: maris libertatem tueri se velle simulat, & terrâ bellum suscipit.

Sæpenumerò majoris gloriæ divinæ procurandæ titulo sumuntur arma, & eidem officiunt potiùs: interdum specie Religionis, & eandem graviter lædunt: interdum pro tranquillitate publicâ, & eam perturbant: interdum pro subditorum libertate, & eos opprimunt: interdum pro eorundem tutela & defensione, in eosque tyrannidem exercent: interdum pro statu proprio conservando, & alienum occupare satagunt. O Homines, ô Populi, ô Respublicæ, ô Regna! quorum tranquil-

litas & felicitas ex ambitione, & repentino paucorum impetu dependet!

§. Quando fines actionum honesti quidem sunt, incertum tamen, an eos æquè in meliorem partem interpretaturi sint alii; aut quando periculum est, ne si innotescant, obtineri nequeant, licebit eos eâ ratione disponere, ut actiones nostræ diversam quasi speciem mundi oculis exhibeant, & putentur ex aliis honestis caussis proficisci. Qua in re nulla fraus ab eo committitur, qui sic agit: rectè enim id facit ac licitè, sed malitiæ solùm simulacrum aliquod ante oculos objicit, quo sese ipsa decipiat, ut ne justis consiliis Principis obsistat. Neque verò ulla cogit necessitas, ut scopum, quò intendit aperiat aliis, immò attingere metam certam non posset, nisi eodem tempore in alias collineare videretur.

§. Nec minùs in Rebuspublicis periculosa est species ficta cujusdam zeli, quo simulant nonnulli, se bonum publicum præ oculis habere, & non nisi privatum ac proprium spectant. Prætexunt gubernationis emendationem, ut omnem illius auctoritatem labefactent. Proponunt media, & consilia suggerunt post casum, ut errores commissos, sed postquam medicinam ampliùs non admittunt, in lucem proferant. Libertatem præferunt, ut populi plausum contra Magistratum sibi concilient, & perturbatam Rempublicam suæ deinde servituti a subjiciant b *Cæterum libertas, & speciosa nomina prætexuntur, nec quisquam alienam servitium & dominationem sibi concupivit, ut non eadem ista vocabula usurparet.* Quæ argumenta non dedit Tiberius restituendæ libertatis Romanæ, cùm eandem cogitaret c opprimere? Eodem artificio usus est Princeps Auriacus ut-

a *Vt Imperium evertant, libertatem præferunt: si impetraverint, ipsam aggredientur.* Tacit. lib. 16. Annal. b Idem lib. 4. Hist. c *Preciosa verbis, re inania, aut subdola: quantoque majore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad infensius servitium.* Tac. lib. 1. Annal.

ut Provincias Belgicas ad rebellionem concitaret: iisdem ejus utuntur posteri, ut Provinciis Unitis dominentur. Tempus maximo cum suo damno eas edocebit, quantum inter legitimum Dominum & Tyrannum intersit, & tunc optabunt a *non se contumaciam cum pernicie, quàm obsequium cum securitate maluisse*, id quod olim Trevirensibus suasit Cerialis. Convolat cœco quodam impetu populus ad illicem libertatis fistulam, nec suam agnoscit levitatem, donec amissa penitùs libertate servitutis laqueis irretitum se viderit. Moveri se sinit fictis Crocodilorum istorum lacrymis, & minùs cautè suas illis fortunæ & vitam committit. Quanta per orbem esset quies, si nôssent subditi, sive penes populum, sive penes multos, sive penes unum, summum fuerit imperium, nullam unquam fore gubernationem asque incommodis, & absque aliqua tyrannidis specie! nam etsi speculatio fortè perfectam aliquam Rempublicam excogitaret, cum ea hominum esse debeat, non Angelorum, laudari poterit faciliùs, quàm *b* evenire. Atque adeò non consistit libertas in hac vel illa gubernationis forma inquirenda, sed in illius potiùs conservatione, quam longus usus constituit, & experientia approbavit, in qua justitia vigeat, & conservetur quies publica, posito quòd uni alicui dominationis generi parendum sit: nunquam enim libertas plus patitur detrimenti, quàm in ejusmodi mutationibus. Cogitamus interdum gubernationem efficere meliorem & in aliam pejorem incidimus; uti iis accidit, qui Tiberio & Cajo fuerunt *c* superstites: & licèt fortè etiā redderetur melior, longè tamē graviora sunt damna, quæ transitum illum ab uno dominatu ad alium comitari so-

a Idem l.4. Hist. *b* *Delecta ex his, & constituta Reip. forma, laudari facilius, quàm evenire; vel si evenit, haud diuturna esse potest.* Tac. l.4. Annal. *c* *An Neronem extremum Dominorum putatis? idem crediderant, qui Tiberio, qui Cajo superstites fuerant: cum interim intestabilior, & sævior exortus est.* Tac. l.4. Hist.

solent, adeoque satius est præsentem tolerare, etsi iniquus *a* sit, & in Deo confidere, qui si Princeps sit malus, alium largietur *b* meliorem. Ad divinam illius Providentiam pertinet dare Regna, & divina ejus decreta improbaret, quisquis obedire nollet Principibus, quos suo loco posuit. Impius Rex erat Nabuchodonosor, & Deus tamen graves pœnas comminabatur, si quis ei parere *c* recusaret. d *Quomodo sterilitatem, aut nimios imbres, & cætera naturæ mala; ita luxum, avaritiam,* aut alios *dominantium* defectus *tolerare* debemus. *Vitia erunt, donec homines.* Quis Principium ab illis omnino immunis erit? e *Sed neque hæc continua; & meliorem interventu pensantur.*

a *Ferenda Regum ingenia, neque usui crebras mutationes.* Tacit. l. 12. Annal. b *Ulteriora mirari, præsentia sequi, bonos Imperatores voto expetere, qualescunque tolerare.* Tacit. l. 4. Hist. c *Quicunque non curaverit collum suum sub jugo Regis Babylonis, in gladio, & in fame, & in peste visitabo super gentem illam, ait Dominus.* Jer 27. 8. d Tacit. l. 4. Annal. e Ibid.

SYMBOLUM LXXIX.

NUlla avium in formanda voce articulata magis hominem imitatur, ac Psittacus.

a *Si me non videas, esse negabis avem.*

Tanta ejus est solertia, ut fuerint inter Philosophos, qui dubitarent, num rationis esset particeps. Cardanus de eo sic scribit: b*Inter aves ingenio sagacitateque præstat, quod grandi sit capite, atque in India cælo sincero nascatur, unde didicit non solum loqui, sed etiam meditari ob studium gloriæ.* Avis est admodum sincera & candida, quod magnorum ingeniorum est proprium. Attamen candor illius decipi se non sinit, quin potiùs tempori dolos novit antevertere, adeò ut serpentis, animalis etiam astutissimi & maximè prudentis, illudat artes: nam ut ab insidiis illius ni-

a Martialis. b Cardan.

nidum ſuum tueatur, mirabili ſagacitate eum ex altiſſimis & tenuiſſimis arborum ramis ſuſpendit, quemadmodum præſens Symbolum exhibet. uti ſi



forte per illos ſerpens tentârit adrepere, ad enecandos pullos, ſuomet pondere deorſum decidat. Ita decet artem arte, conſilium conſilio illudere.

Quâ in re eximius Principum Magister fuit fuit Rex Ferdinandus Catholicus uti in omnibus consiliis suis satis ostendit, tum præsertim, cùm Germanam de Fox Ludovici Duodecimi Franciæ Regis Neptem in uxorem duxit, ad dissolvendam unionem & fœdera, quæ illo inscito, & in ejus præjudicium fecerant inter se Hagenoæ Imperator, & Rex Philippus Primus suus Gener. Nec minori cum sagacitate usus fuit occasione illâ, quam ei offerebat desiderium ejusdem Regis Franciæ, cupientis cum eo inire fœdus, ut tantò esset expeditior ad invadendum Regnum Neapolitanum, sic rem omnem instituendo, ut Status Rossilionensem & Cerdaniæ suæ iterum potestati subjiceret: cumque videret Franciæ Regem eo jam fine ingressum in Italiam, & quàm periculosus futurus esset vicinus Regno Siciliæ, in quod suos conjecerat oculos, illum inhibuit, ne progrederetur ulteriùs, & rupto fœdere bellum ei indixit, ejusque consilia dissipavit, initâ cum Republicâ Venetâ, aliisqua Principibus societate. Atque arma isthæc magis necessaria sunt belli tempore, quàm pacis: in illo enim plus ingenium potest, quàm ipsa vis: & sanè laude dignus est iste belli dux qui spretâ inani gloriâ hostem armis debellandi, astu victoriam ei suffuratur, & consilio triumphat, aut stratagematis, quâ in re nihil omnino adversus jus Gentium committiur: nam a *cum justè bellum susipitur, ut aperte pugnet quis, aut ex insidiis, nihil ad justitiam interest.*

——— b *dolus, an virtus quis in hoste requirat?* Et quidni fallere eum possis, quem occidere etiam liceat? Magnanimi pectoris est, salutem publicam triumpho anteferre, & securiorem reddere victoriam, neq; eam tam manifesto armorum exponere periculo, cùm nulla humano quidem judicio adeò certa videri possit, quin variis casibus sit obnoxia.

§. In conjectruis ad eludenda consilia, artesque hostium, non spectandum est semper, quid vir admodum prudens in ejusmodi negotio ageret (tametsi

a D. Aug. b Virgil.

etsi illud etiam antevertere consultum fuerit (sed formandum judicium pro conditione & capacitate personæ, quacum agitur: neque enim convenientissimo semper & prudentissimo modo omnes operantur. Ferdinandum Albanum Ducem, cùm defuncto Sebastiano Lusitaniæ Rege Regnum illud cum exercitu ingrederetur, nonnulli accusabant quòd facinus periculi plenum, immo contra militiæ leges suscepisset, quæ in Heroë tam insigni, tamque artium militarium perito omnibus erat admirationi; ipse verò respondit, se quidem periculum illud minimè ignorasse, in eo tamen confisum se fuisse, quod negotium sibi futurum esset cum Natione, quæ diuturno pacis usu belli oblita videretur. Ne quidem quando cum viris à prudentia laudatis agitur, certum est semper judicium & conjectura, quam de actionibus eorundem ex præscripto etiam rationis & prudentiæ concipimus: interdum enim passione, aut affectu se sinunt abripi; & prudentissimi quique maximos subinde submittunt errores, quia ex vana quadam de se præsumptione curàm sufficientem non adhibent, aut nimiùm suæ confidunt sapientiæ, qua facilè in viam redire se posse arbitrantur, etsi paulo longius, quàm oportuit, alicubi processerint. Nonnunquam etiam eosdem fallunt ea, quæ ipsi præsupponunt, tempus, & eventus alit; quare tutissimum erit, suum semper suspendere judicium in iis. quæ ab alieno dependent arbitrio, nec illud moderari velle prudentia sua propria: quilibet enim peculiares suas habet rationes, ignotas aliis, & naturæ suæ congruas, quibus ad agendum impellitur. Quod uni alicui videtur impossibile, alius factu facillimum judicat. Nec desunt ingenia, quæ periculosissima quæque tentare audeant. Sunt quæ rationem ament; sunt etiam quæ eandem omnino defugiant.

§. Artes occultissimæ hostium, aut eorum, qui sub amicitiæ specie commodis suis privatis consulere satagunt, eæ potissimum sunt, quibus tam calli-

dè negotia proponere nôrunt Principi ut nôn nisi in ejus emolumentum redundare videantur, quæ eidem exitio sunt potius. Quâ in re faciè ejus decipitur probitas præsertim si aut experientia careat, aut ignoret, quò alii colliment. Quare magna prudentia attentioneque opus est, ut prava consilia in consulentium damnum convertat.

§. Tametsi verò hostium consilia ratiocinando penetrari soleant, expedit tamen ea etiam investigare per exploratores, præcipua regnandi instrumenta sine quibus Corona nec satis secura esse potest, nec incrementum sumere, nec bellum ritè administrari. id quod in Vitellio culpatum fuit, ut pote a *ignaro militia, improvido consilii quis ordo agminis qua cura explorandi, quantus urgendo trahendo-ve bello modus*. Et sanè quantum noceat ista ignorare, testis esse potest Germania; multæ insignes rerum bene gerendarum perditæ fuëre occasiones, miles sæpe in stativis suis inopinatò oppressus, hoc solo nomine, quod consilia & itinera hostium satis explorata non haberet. Josue *b* exploratorum utebatur opera, tametsi Deus ipse armorum illius curam gereret. Moyses non nisi Angelo columnam igneam præferente, que stativa designaret, castra *c* movebat, & adhuc jussu Dei duodecim.missit Exploratores, ut terram promissam *d* coràm inspicerent. Legati Exploratores publici sunt, & salvo jure divino aut Gentium, muneribus ac largitionibus tentare possunt Ministrorum fidem, etsi jurata ea sit, ut expiscentur, quid adversus suum Principem iniquè machinentur alii: hi enim ad secretum minimè tenentur; pro illis verò militat ratio defensionis propriæ naturalis.

SYM-

a Tac. l. 3. Hist. *b* *Misit Iosue duos viros exploratores in abscondito*. Ios. 2. 1. *c*. *Tollensque se Angelus Dei, qui præcedebat castra Israel, abiit post eos: & cum eo pariter columna nubis*. Exo. 14. 19 *d* *Mitte viros, qui considerent terram Chanaan, quam daturus sum filiis Israel, singulos de singulis tribubus, ex Principibus*. Nu. 13. 3.

SYMBOLUM LXXX.



SCalptores primùm domi suæ marmoreos aptant lapides & expoliunt, quibus ædificium exornare cogitant: nam posteà majoris id esset laboris, & opus imperfectũ fieret. Hâc ratione, opinor, formati fuêre lapides pro templi Salomonici fabricâ, ut absque

absque strepitu, & instrumentorum sonitu illa potuerit erigi. Sic Sapientiores Principes consilia sua & decreta maturitate quadam expolire debent, & ad perfectionem adducere: ea enim in arena solùm capere, Gladiatoris est potiùs, quàm Principis. Taurus (figura præsentis Emblematis) antequam cum hoste in certamen descendat, secum ipse deliberat, solus se exercet, & cornibus suis arborem impetendo, pugnare ferireque discit. a *Timet, atque eum deficere omnia videntur, qui in ipso negotio consilium capere cogitur.* Verùm quia casus non nostro semper modo eveniunt, nec in nostra interdum situm est potestate, eos suspendere aut maturare, prudentiæ erit considerare, num de dilatione deliberandum sit potiùs, an de festinatione. Etenim negotia quædam sunt, quæ celeritatem in statuendo postulant, alia tempus, & maturam deliberationem, & si in alterutro peccetur, damno ac fraudi id erit Reipublicæ. Consideratio, quæ plus nocumenti adfert, quàm temeritas, nequaquam proficua est. In casibus subitis arripi debent consilia, non capi. Quicquid temporis deliberando consumitur, aut periculum lucrabitur, aut perdet occasio. Fortuna celerrimè movetur, & homines plerique omnes non nisi lentè & tardè: ideò pauci eam assequuntur. Maximam partem de eo, quod jam præteriit, in deliberationem suspicipimus, & eventus ipsos consilium sequitur. b *Res nostra feruntur, imme volvuntur: ergo consilium sub die nasci debet; & hoc quoque tardum est nimis, sub manu, quod ajunt, nascatur.* Quando tempus negotiis favet, tarditate adjuvatur; at si iis contrarium fuerit, celeritate vincitur, & tum prosunt maximè Consiliarii vivaces & ignei. Negotia alia, in quibus tempori locus est, cum maturitate quadam debent peragi: nihil enim magis prudentiæ adversatur, atque celeritas & ira. Malè cuncta ministrat impetus, & rerum gerendarum examen ac considerationem confundit. Eam ob rem semper fere consilia fervida & temeraria

a Iul. Cæs. b Seneca.

meraria prima fronte grata sunt; in executione dura ;in eventibus tristia, & qui ea suggerunt, tametsi primùm audentiores se præbeant, posteà tamen, ubi volunt exequi, suis se consiliis implicant: *a festinatio* enim *improvida est & cæca.* b*Scelera impetu, consilia mora valescere solent.* Et licèr vulgus effectus an tè videre cupiat, quàm caussas adeòq; consilia tarda semper incuset, Principem tamen adversùs ejusmodi obtrectationes armatum esse oportet, nam posteà successus felicior eas in c laudes etiã convertet.

Veruntamen cunctatio tanta esse non debet, ut executionis elabatur occasio, quomodo Valenti Imperatori accidit, qui *inutili cunctatione agendi tempora consultando consumpsit.* In eo peccant Consiliarii minus prudentes, qui negotiorum gravitate perturbati, nec pericula satis agnoscunt, nec certi aliquid possunt statuere, unde omnia metuunt, immò hac ipsa sua ancipiti dubitatione prudentes videri cupiunt. Consilia differunt, donec tempus ipsum ea suppeditet, & ubi decernere incipiunt, jam occasio abiit: Atque ideò maturanda sunt consilia, non approperanda. Quod maturum est, nec à nimia temporis mora, nec à celeritate reprehendi potest. Optimè illud expressit Augustus symbolo, quo utebatur Delphini in anchora contorti cum hac inscriptione, d *Festina lentè*, cui non repugnat illud Alexandri Magni, *Nihil cunctando*: illud enim de pacis, hoc de belli negotiis debet intelligi, in duo plurimum potest celeritas, qua res maxime peraguntur. *Sanè Cerialis parum temporis ad exequenda imperia dabat: subitus consiliis, sed eventu clarus.* Verùm tametsi in bello magna præstare soleat impetus, cavendum tamen, nec cœcus ille sit & inconsultus, is enim initio plerunque validus, spa-

a Livius. *b.* Tacit. lib. I. Hist. c *Festinare quodvis negotium gignit errores, unde maxima detrimenta exoriri solent; at in cunctando bona insunt, quæ si non statim talia videantur, in tempore bona quis esse reperiat.* Herod. *d* Tacit. l. 5. Hist.

ſpatio *a* langueſcit. Quando res ipſa moram patitur, & deliberationi locus eſt, plus hæc prodeſt, quàm *b* temeritas. Quamvis tam in uno, quàm in altero prudentia tempus metiri debeat, ne aut illius defectu conſilia naſcantur cœca, canum inſtar, aut cùm dificultatum & incommodorum ſpinis, velut erinacei, quia nimis tarda ſunt.

§. Cùm igitur à manu Principis decreta prodierint, perfecta ſint oportet, ut nulla in executione confuſio oriatur, aut dubitatio. Etenim miniſtri quantumvis prudentes, nunquam ritè exequi poterunt mandata, quæ rudia adhuc, & malè efformata ad eoſdem perveniunt. Imperantis eſt formam præſcribere, inferioris eandem dare executioni; & ſi in utroque iſtorum diſtincta non ſerventur officia, opus manebit imperfectum. Princeps igitur artificis loco ſit, & Miniſter executoris fungatur operâ. Princeps, qui omnia Miniſtrorum permittit arbitrio & diſpoſitioni, aut ignorans eſt, aut officio Principis ſeſe cupit êxuere. Male conſtitutum Imperium eſt, ubi penes multos eſt arbitrium. Immò Imperium non eſt, quod ab uno ſolo non regitur. Omnis peribit auctoritas & gubernationis ordo, ſi penes Miniſtros arbitrium ſit. Tunc ſolum ſuſpendere poſſunt & debent mandatorum executionem, cùm de eorundem injuſtitiâ evidenter conſtiterit: priùs enim Deo nati ſunt, quàm Principi. Quando item mandata Principis ipſius patrimonio, aut exiſtimationi noxia ſunt, aut in detrimentum vergunt bonæ gubernationis, & notitiis facti particularibus dependent, aut cùm ob diſtantiam, aut alia accidentia ſtatus rerum ſic videtur immutatus, ut rectè colligere liceat, Principem ſi hæc antè intellexiſſet, minimè illa daturum fuiſſe mandata, neque ullum aliud grave in dilatione ſeſe offert periculum

a *Omnia inconſulti impetus cœpta initiis valida, ſpatio langueſcunt.* Tacit. lib. 3. Hiſt. b *Duces providendo, conſultando, cunctatione ſæpius, quam temeritate prodeſſe.* Idem ibid.

lum, in eo casu differri poterunt, & contrà licebit excipere, modestè tamen, & salva reverentia auctoritati illius & arbitrio debita, ea saltem spe, fore ut instructus de re melius ea jubeat, quæ magis expediunt. Id quod fecit Magnus Dux, cùm contra mandatum Ferdinandi Regis Catholici Neapoli cum exercitu substitit, expendens nimirum cum animo suo, Italiæ Principes exspectare sollicitè; quis demùm exitus futurus esset mutui illius congressûs & alloquii utriusque Regis, Ferdinandi & Philippi Primi sui Generi, & res Neapolitanas periclitaturas graviter, si eas id temporis destitueret. Si tamen Minister certum & exploratum habuerit, Principem tam consiliorum suorum amantem esse, ut errare potiùs malit, quàm instrui, tacere poterit & dissimulare: mera enim foret imprudentia periculo sese exponere, ubi nullum sperare licet remedium. Corbulo a *jam castra in hostili loco moliebatur,* acceptis tamē à Claudio Imperatore literis, quibus se recipere jubebatur, *re subita, quanquam multa simul offenderentur, metus ex Imperatore, contemtio ex barbaris, ludibrium apud socios; nihil aliud prolocutus, quam beatos quosdam Duces Romanos, signum receptui dedit.*

Porrò iis mandatis, quæ ad materiam Status, ut loquuntur, pertinent, accuratissimè & ad amussim Minister obtemperet, necesse est (nisi tamen fortè circumstantiæ jam commemoratæ occurrerint, aut aliàs insigne aliquod & evidens ab executione immineat periculum) nec moveri se finat argumentis & rationibus propriis: sæpe enim Principum consilia tam altis nituntur radicibus, ut Minister intelligentia eas assequi haud valeat, aut certè ipsi nolunt: ut eas rimetur aut penetret; atque adeò in dubio pro parte jussorum semper standum erit, & præsumendum de prudentia Principis, ita omnino expedire. Ob hanc caussam Dolabella jussus à Tiberio Nonam ex Africa Legionem adducere, illicò paruit b *jussa Principis magis, quam incerta belli metuens,* tametsi

a Tac. lib. 11. Annal. b Idem lib. 4. Annal.

tametsi aliàs rationes minimè deessent, cur contra excipiendum videretur. Si cuilibet integrum esset ea,quæ præcipiuntur, examinare & discutere, miscerentur omnia,& plurimæ è manibus elaberentur occasiones. Regnum (ut alibi diximus) instrumentum est musicum, cujus fides ad debitam harmoniam & concentum Princeps attemperat, qui digitis suis omnes percurrit, non Minister, qui unam solam impellit, cumque alias ipse non audiat, scire nequit utrum adducta nimis ea sit,an remissa,& facillimè fallerentur,si eam suo genio aptare vellet. Comes Fontanus ea licentia, quam ei sua ætas, zelus, obsequia, & experientiæ tot ac tantis trophæis ac victoriis coronatæ indulgebant,aliquoties (cùm statum Mediolanensem adhuc regeret) mandatis Regis Philippi Tertii parere distulit, eo quòd sibi persuaderet, ea non satis expedire, magisque ex amore commodi privati, aut ignorantia Ministrorum profecta fuisse, quàm ex mente Principis. Quod exemplum secuti sunt posteà alii, non absque insigni detrimento tranquillitatis publicæ, & auctoritatis Regiæ. Gravissima inde orirentur incommoda, si Ministris semper liceret vocare in dubium, sitne voluptas Principis, nec ne, id quod præcipitur; cui rei inprimis occasionem dare solet,si constet, non ipsius esse manum, quæ aptat & expolit lapides pro gubernationis ædificio. Verùm etsi aliena ea sit, semper tamen jussis suus habendus est honos, & obtemperandum,haud secùs ac si ab arbitrio & voluntate ipsius Principis profecta essent: aliàs enim perturbarentur & confunderentur omnia. Obedientia zelosa ac prudens solam manum ac sigillum Principis sui suspicit.

§. Quòd si Principes abfuerint longiùs, & periculum sit,ne mandata tardiùs, & post ipsos rerum successus perferantur, aut ne casuum varietas (in negotiis belli præsertim) tempus ad deliberandum deneget;aliunde verò certò constet, abituras interim occasiones, prudentiæ erit, sic præcipere, ut li-

liberum tamen sit agendi arbitrium, prout tempus & occasio postulaverint. Ne contingat fortè, quod Vespasiano in bello civili contra Vitellium accidit, quando a *ex distantibus terrarum spatiis, consilia post res afferebantur*. Ad quod incommodum evitandum, cùm Tiberius Drusum ad gubernandas Legiones Germanicas mitteret, socios eidm adjunxit Consiliarios prudentes, rerumque peritos; quibuscum ipse pro re nata & arbitrio suo consilium *b* caperet. Pari ratione Helvidio Prisco cùm in Armeniam ablegaretur, in mandatis datum, b *rebus turbidis pro tempore, ut consuleret*, Habuit hoc in more Senatus Romanus, ut ista omnia prudentiæ & arbitrio Ducum permitteret, & hoc solùm iis potissimùm commendaret, viderent etiam atque etiam ne quid Respublica detrimenti pateretur. Romanos tamen nequaquam imitatæ sunt Respublicæ Veneta & Florentina, quæ quòd libertatem suam ab unius solius nollent dependere arbitrio, territæ præsertim exemplo Augusti, qui c *arma, qua in Antonium acceperat, in Rempublicam vertit*, frænum Ducibus suis imposuêre.

Hanc auctoritatem liberam certis solent astringere limitibus ii Ministri, qui circa Reges sunt, ut omnia ipsorum nutu & directione peragi necesse sit. Unde porrò fit, ut temporis plurimum in diliberando consumatur, & consulta tam tardè proferantur, ut aut executioni mandari nequeant, aut certè suos non consequantur effectus, adeoque sumptus pariter & antevertendi labor penitus perdantur. Accidit etiam nonnunquam, ut dum inter ipsos casus, eorumque notitias & consultationes tantum intercedit temporis, novæ superveniant de rerum statu relationes, cum circumstantiis novis, ut quæ priùs statuta fuerant, rursum immutare oporteat, atque ita dies annique labuntur, absque ullo aut consultationis aut operationis effectu.

SYM-

a Tac. l. 3. Hist. b *Nullis satis certis mandatis ex re consultarum*. Tac. l. 1. Annal. *c* Id. l. 12. Annal. *d* Id. l. 1. An.

SYMBOLUM LXXXI.



OMnes potentiæ vires habent certis circumscriptas limitibus, ambitio, commune Naturæ humanæ vitium, infinitas. Ea siquidem quantò pluribus potitur, tantò plura habere desiderat, quin immò nihil aliud est, quàm appetitus quidam igneus, quem

quem cor exhalat, & ab eâ ipsâ materiâ, cui se applicat, robur & incrementum sumit. Vitium illud in Principibus majus est, quàm in aliis: habendi enim cupiditatem imperandi gloria comitatur, quæ ambæ nec rationi cedunt, nec periculo, nec viribus suis metiri se norunt. Quam ob rem probè expendere Principem oportet, quid ferire gladio suo possit, quid scuto suo protegere, illiusque semper meminerit, Coronam suam non nisi finitum & certis arctatum limitibus esse circulum. Rex Ferdinandus Catholicus in omnibus, qui suscipiebat negotiis caussam, dispositionem, tempus, media, & fines ponderabat. Invincibilis videtur, qui illud solum fuerit aggressus, quod ad effectum perducere poterit. Qui rem factu impossibilem aut nimis difficilem attentat, is potentiæ suæ limitatæ relinquit vestigia. Consilia frustrata imbecillitatis illius publica quasi instrumenta sunt. Nulla tam potens est Monarchia, quam non magis opinio sustentet, quàm veritas; autoritas potiùs, quàm vires. Appetitus gloriæ & dominandi cupiditas præcipites nos agunt, quippe quibus nihil videtur arduum; posteà demum incommoda incurrimus, quæ antè animadversa non fuerant. Omnia ferè bella evitari possent, si mox ab initio fines eorundem & media expenderentur; atque adeò priùs quàm suscipiantur, oportet ut Princeps vires suas exploratas habeat, cùm offensivas, tùm defensivas, militiæ suæ constitutionem, Duces, quos illi possit præficere, ærariorum suorum facultates, quantum subsidii pecuniarii spectare queat à subditis, num eorundem fidelitas in fortuna adversa constans permansura sit, nec ne. Multo item studio, lectione & communicatione adnotata habeat dispositionem & situm provinciarum, mores Nationum, hostium suorum naturas, divitias, auxilia, societates ac fœdera. Uniuscujusque gladium metiatur, & in quo vires ejus consistant, probè examinet. a Henricus Castellæ Rex, ad-

a Mar. hist. Hisp. l. 19. c. 11.

adverſa quamvis valetudine oppreſſus, minimè tamen illud neglexit, quin in Aſiam uſque frequentes miſit Legatos, qui de moribus viribuſque Provinciarum illarum ad ipſum referrent. Idem à Moyſe factum antequam in terram promiſſam Iſraëlitæ a pedem inferrent. Et ne Princeps, quem his formamus Symbolis, illam quoque materiam deſideret, generatim quædam illius puncta hic attingam ea brevitate, quam præſens inſtitutum poſtulat.

§ Natura, quæ in rerum varietate ſuam prodere voluit elegantiam & vires, non ſolos hominum vultus, ſed & animos variè diſtinxit, ſiquidem diverſiſſima ſunt & diſcrepantia inter ſe Nationum ingenia ac mores. In eum finem aliter atque aliter ipſas cauſas diſpoſuit: nam aut omnes junctæ in quibuſdam operantur Provinciis, aut in his iſtæ, in aliis aliæ. Geographi terræ orbem in diverſa partiti ſunt climata, quorum ſingula certi alicujus Planetæ ſubjacent dominio, tanquam præcipuæ diverſitatis illius cauſſæ ac fonti: & quia Clima primum, quod per Meroën, Inſulam Nili, ſeſe extendit, Saturno ſubeſt, aiunt populos ſub illo degentes eſſe nigros, barbaros, rudes, ſuſpicaces, & proditores, qui humana carne victitant.

Qui ſub ſecundo Climate, quod Jovi tribuitur, tranſitque per Sienen Ægypti civitatem, eſſe religioſos, graves, honeſtos & prudentes.

Qui ſub tertio, quod ſubjicitur Marti, & per Alexandriam porrigitur eſſe inquietos, & bellicoſos.

Qui ſub quarto, quod ſubeſt Soli, & per Inſulam Rhodum, ac mediam Græciam extenditur, eſſe literatos, eloquentes, Poëtas, & ad omnes artes idoneos.

Qui ſub quinto, quod tranſit Romam, Italiamque ab Allobrogibus dividit, & tribuitur Veneri, eſſ-

a *Conſiderate terram, qualis ſit: & populum, qui habitator eſt ejus, utrum fortis ſit, an infirmus: ſi pauci numero an plures.* Num. 13. 19.

esse deliciosos Musicæ & lautitiis deditos.

Qui sub sexto, ubi dominatur Mercurius, & transit per Franciam, esse mutabiles, inconstantes, & scientiis deditos.

Qui denique sub septimo, quod subjacet Lunæ, & sese per Germaniam, per Provincias Belgicas, per Angliam porrigit, esse phlegmaticos, amantes conviviorum, piscationis, & mercaturæ. Verum hæc sola caussa non videtur uniformis esse semper, neque sufficere: nam sub eodem parallelo aut climate, cũ eadem poli elevatione, cum æquali astrorum ortu atque obitu, appositos videmus affectus, & præsertim in climatibus Hemisphærii inferioris. In Æthiopia Sol radiis suis corpora adurit, & nigrâ carbonum instar tingit fuligine; at in Brasiliâ, quæ eandem habet latitudinem, candida ea sunt, & aër temperatus ac suavis. Antiqui zonam torridam ob æstus ejusdem nimios pro incultâ habuerunt, in America tamen temperatissima ea est, & incolis frequens. Et tametsi æterna illa cæli lumina aliquam operandi vim habeant, plus tamen terræ confert dispositio, cùm pro vario montium valliumque situ, majores aut differentes experiamur effectus cælestium radiorum, quos ipsi etiam fluvii & lacus contemperant. Illud inficiari nemo potest, admirandam in operibus suis esse Naturam, ut planè videatur interdum quasi data operâ, ad ludendam humani ingenii curiositatem, ab ordinariis caussarum legibus ac ratione discedere. Quis caussam dederit illius, quod in Malabris regione, a ubi Calecutium est, videmus accidere? Intersecant illam Provinciam altissimi montes in nubes usque porrecti, desinentes in Promontorium, quod Cori dixit Antiquitas, nunc Comorinum vocatur, & licet ab utraque parte eadem sit poli altitudo, dum tamèn cis montes hyems incipit, marisque fluctus intumescunt, trans montes æstatis ardoribus torrentur campi & oppida, & pelagus in malaciam componitur.

 Isthæc

a Mar. hist. Hisp. lib. 26. c. 17.

Isthæc igitur diversitas, quæ in Climatibus, situ Provinciarum, aëris contemperatione, & alimentis cernitur, varie discriminant hominum constitutiones, hæ vero ipsas deinde eorundem Naturas. Etenim animi mores corporis temperamentum ac dispositionem consequuntur. Septentrionales, quia à Sole remotiores frigida loca incolunt, sanguinei sunt, robusti item, & a animosi; unde factum, ut semper ferè Nationibus Meridionalibus dominati fuerint; Assyrii Chaldæis, Medi Assyriis, Parthi Græcis, Turcæ Arabibus, Gothi Germanis, Romani Afris, Angli Francis, & Scoti Anglis. Amant libertatem, uti & ii, qui montes incolunt, veluti Helveti, Grisones, & Cantabri, horum enim temperamentum non absimile est constitutioni eorum qui ad Septentrionem habitant. In Nationibus Soli proximis calor immodicus sanguinem omnino exsiccat; unde locorum istorum incolæ melancholici sunt, & in secretis Naturæ penetrandis profundi, quomodo ab Ægyptiis & Arabibus scientiarum mysteria Nationes aliæ Septentrionales acceperunt, Provinciæ inter zonam utramque torridam mediæ benigno gaudent cœlo, in iisque floret Religio, Justitia, b & Prudentia. Verùm quia unaquæque Natio in multis rebus particularibus speciatim differt ab aliis: licet sub eodem sint Climate, dicam quid de singulis longo usu & studio observaverim, ne præcipua hæc pars desit Serenitati Vestræ, quæ in omnes pœnè exercet imperium.

§. Hispani Religionem & Justitiam diligunt; patientes laborum sunt; profundi in consiliis, in executione tardi. Animis tam excelsis, ut eos nec prospera attollat fortuna, nec adversa dejiciat. Quæ in iis inest nativa gloria & animi magnitudo, superbiæ ascri-

a *Homines, qui frigida loca, Europamque habitant, sunt illi quidem animosi.* Arist. l. 7. Polit. c. 7. b *Græcorum autem genus, ut locorum medium tenet, sic ex utrâque naturâ præditum, quippe animo simul & intelligentiâ valet.* Arist. lib. 7. Polit. cap. 7.

afscribitur & Nationum aliarum præ se contemptui; cùm tamen ea ipsa sit, cui optime cum omnibus convenit, & a quæ Nationes alias æstimat, ea ipsa, inquam, quæ vel maximè rationem ducem sequitur, atque ex ejusdem præscripto facillimè suos deponit affectus & passiones.

Afri astuti sunt, fallaces, superstitiosi, barbari, apud quos nulla viget disciplina militaris.

Itali cauti & prudentes. Nulla species aut imago virtutis est, quam præ se non ferant in moribus suis & verbis, ut fines, quos intendunt, & commoda sua promoveant. Natio gloriosa, quæ olim imperio suo temporali, nunc spirituali universo orbi dominatur, Non minùs potentes & idonei ad imperandum, quàm ad parendum. Animis & ingeniis magni in artibus tam pacis, quàm belli. Quo magis judicio pollent, eò in suspicionem sunt proniores, cum suomet & aliarum Nationum detrimento. Vires majores suspectas habent semper ac metuunt, easque servare conantur in æquilibrio. Nullus educitur gladius, nulla vibratur hasta in Provinciis cæteris, quæ in ustrina Italiæ primùm fabricata, & probè exacuta non fuerit.

In Germania religionum varietas, bella civilia & Nationes istic militantes, animorum candorem & antiquam ingenuitatem corruperunt; & sicut res delicatiores si corrumpantur; plus damni accipiunt, ita ubi exterorum malitia hos infecit populos, magis suspicaces reddidit eorum animos, magisque bonos mores pervertit. Apud quosdam fides publica omninò deficit. Tot ac tantorum malorum metus sic efferavit animos, ut nec ament inter se, nec commiseratione tangantur. Sine lacrymis comparatio institui non potest inter id, quod fuit aliquando illustris illa & heroïca Natio, & id, quod nunc

a *Advenientes enim externos benignè hospitio excipiunt, adeo ut æmulatione quadam invicem pro illorum honore certent. Quos advenæ sequuntur, hos laudant, amicosque Deorum putant.* Diod. Sicul. l.6.c.9.

nunc eſt, non minùs vitiis aliarum, quàm armis funditus deſtructa. Quamquàm illud fateri oportet apud complures plus Naturam, quàm Exemplum valuiſſe; multi ſiquidem etiamnum candorem retinent, & generoſam ſinceritatem Majorum ſuorum, quorum antiquos mores hoc noſtro adhuc tempore probitas illorum & nobilitas ſatis teſtantur. Verum tametſi res ita ſe in Germania habeat, illud tamen negare nõ poſſumus, a *plus ibi bonos mores valere, quàm alibi bonas leges*. Omnes artes ibi vigent ac florent. Nobilitas conſervatur accuratiſſimè, quâ de re præ Nationibus omnibus hæc gloriari poteſt. Obedientia militaris & tolerantia magna eſt, animi ſtrenui ac fortes. Periit imperii auctoritas, poſtquàm iſtud, ſui ipſius prodigium, amplitudinem ſuam & majeſtatem diviſit inter Principes, diſſimulavitque multarum Provinciarum uſurpationem, & libertatem nimiam liberarum Civitatum, quæ turbarum omnium in Imperio cauſſa fuit, propter mutuam partium corporis tam potentis diſſociationem.

Franci humani ſunt, affabiles, & bellicoſi. Eadem celeritate, qua primi eorum ſuccenduntur impetus, intepeſcunt iterum. Nec intra Regni ſui terminos continere ſe poſſunt, nec ſatis ſe tueri in ſolo alieno; impatientes ac leves; viſu amabiles, intolerabiles moribus: quippe quorum vivacitas & in agendo libertas cum aliarum Nationum gravitate minimè convenit. Florent inter eos artes omnes ac ſcientiæ.

Angli graves ſunt ac ſeveri, ſibimetipſis placentes, glorioſè mortis adeunt pericula, et ſi interdum impetu aliquo feroci & temerario ferantur potius, quàm electione. Quâ terra, quà mari fortes ac validi milites, ſi longo uſu armis aſſueverint.

Hiberni laborum ſunt tolerantes. Artes aſpernantur; Nobilitatem ſuam ſuperbè jactitant.

Scoti conſtantes & Regibus ſuis fideles, cùm in hanc

a Tacitus de more Germanorum;

hanc usque ætatam per secula viginti Coronam in una familia conservaverint. Irarum & vindictæ Tribunal aliud nullum, quam gladium agnoscunt.

Belgæ industrii sunt, animis candidis & sinceris, idonei ad artes tam pacis, quàm belli, in quibus magnos semper viros terra illa protulit. Amant Religionem & libertatem. Nec sciunt fallere, nec falli se sinunt. Naturæ eorum blandæ metalla sunt liquata, quæ consolidata deinde suspicionum suarum impressiones semper retinent, quo pacto ingenium & ars Mauritii Comitis impellere eos potuit in odium contra Hispanos, & sub specie libertatis induxit in illud servitutis jugum, sub quo etiamnum hodie vivunt Provinciæ unitæ.

Reliquæ Nationes Septentrionales efferatæ sunt & indomitæ. Vincere nôrunt, & parta tueri.

Poloni bellicosi, magis tamen ad conservandum, quàm ad acquirendum idonei.

Hungari altos gerunt animos, & privilegia sua tenent mordicùs. Multos item mores retinent earum Nationum, quæ aut contra ipsos, aut pro ipsis arma susceperunt.

Dalmatæ sunt feroces.

Græci vani, superstitiosi, nullius fidei, obliti nunc, qui & quales anteà fuerint.

Asiatici mancipia sunt eorum, quorum subsunt imperio, vitiorum item & superstitionum. Plus evexit & etiamnum sustentat grande illud imperium nostra ignavia, quàm gentis illius fortitudo, plus pœna nostra, quàm ejusdem merita.

Moscovitæ & Tartari ad serviendum nati, celerimè ruunt in pugnam, & mox in turpem fugam se conjiciunt.

§. Atque hæ observationes generales non omnia semper comprehendunt individua: nam etiam in Natione maximè infideli & ingrata reperiuntur Homines aliqui grati ac fideles, siquidē dominatuum immutatio, transmigratio ab una Natione ad aliam, conversatio, matrimonia, bellum & pax; atque

adeò hi ipsi motus cœlestium sphærarum, quæ à polis, à zodiaco primi Mobilis imagines cœlestes in hæc inferiora derivant, immutant habitudines ac mores, immò ipsam etiam Naturam. Nam si historias consulere libuerit, reperiemus notatos olim fuisse Germanos, quòd nimis alto essent animo; Italos contrà, quod nimis abjecto & humili: quæ differentia hodie non cernitur. Nationes per vices dominatum exercuêre, & dum in iis Monarchia perduravit, floruerunt virtutes, artes atque arma, quæ posteà cineribus suis obruit ruina imperii, & simul cum eodem alibi denuò illa renata sunt; verùm his obstantibus, in Nationibus omnibus semper remanent propensiones aliquæ & affectiones cuique propriæ, quæ exteris etiam (si diu unà commorentur) sensim adhærescunt.

§. Cognitis igitur Nationum moribus, longè poterit Princeps pertractare melius negotia seu pacis, seu belli, & sciet gubernare Provincias exteras, quarum quælibet ad certum gubernationis modum, tanquam naturæ suæ conformem magis propendet. a *Natura enim quoddam hominum genus proclive est, ut imperio herili gubernetur, aliud, ut regio, aliud, ut civili, & horum imperium cujusque aliud est jus, & alia commoditas.* Non omnibus uniformis est ratio Status, sicut nec est medicina, qua curantur. Qua in re sæpe falli solent Consiliarii inexperti, qui existimant regi alios posse secundùm regulas & Principia eorum Statuum, quibus illi consiliis suis assistunt. Frænum facile Hispanis, non item facile est Italis & Belgis: & sicut varii sunt modi, quibus curantur, tractantur, & condocefiunt equi Hispani, Neapolitani & Hungari, etsi unius sint speciei; ita etiam diversimodè gubernari debent Nationes secundum naturas suas, mores ac habitudines.

Ex ista diversa gentium conditione inferre licebit, quanta attentione in mittendis Legatis curandum sit Principi, ut ii non solum ab omnibus donis instru-

a Arist. l.3. Pol. c.12.

instructi sint, ad repræsentandam ejus personam, & potestatem exercendam, sed etiam, ut eorundem naturæ, ingenium, ac mores consentiant cum naturis, ingenio, ac moribus illius Nationis, quacum agere debent: nam si hæc desit conformitas, magis idonei erunt ad suscitandum bellum, quàm ad pacem firmandam, magis ad conflandum odium, quàm ad voluntatum studia concilianda. Eam ob rem Deum ipsum suspensum quasi habuit & dubium electio Ministri alicujus idonei, quem ad populum suum mitteret, atque ideò secum ipse deliberationem instituit: *a quem mittam, & quis ibit nobis?* Aula quemlibet Ministro aliquo naturæ suæ conformi opus habet. In Romana quidem illa probant ingenia attenta, quæ dissimulandi artem probe noverint, ita ut nec in sermone, nec in vultu ulla se prodat passio; qui sinceri videantur, & astuti sint ac prudentes; qui obligare sciant alios, se vero obstringant nemini; humani in tractandis negotiis, faciles in componendis, secreti in iis, quæ moliuntur, constantes in semel statutis, amici omnium, nemini familiares.

Aula Cæsarea viro indiget, qui absque superbia auctoritatem servet: qui loquatur cum sinceritate, cum modestia proponat, satisfaciat cum veritate, & cum longanimitate exspectet: qui eventus non prævertat, sed utatur iisdem tum potius, cum evenerint: qui denique in promittendo sit cautus, in adimplendo accuratus.

In aula Francica probabuntingenia festiva ac læta, quæ seria jocis miscere noverint, quæ promissa nec spernant, nec valde æstiment, quæ pro mutatione temporis, præsentis tamen potius quàm futuri, aliter atq; aliter suas actiones moderentur.

In Anglia laudantur ingenia gravia & severa, quæ negotia lente tractent & expediant.

Venetiis in pretio sunt viri facundi & eloquentes, prompti in inveniendis mediis, ingeniosi in ratio-

a Isa. 6. 8.

tiocinando & proponendo, & aſtuti in penetrandis aliorum conſiliis.

Genuæ boni Oeconomi, & partium ſtudioſi compoſitionis amici magis, quàm diſſidii. Qui ſine faſtu ſuam ſervent auctoritatem. Qui tolerent, & tempori atque occaſioni ſerviant.

Helveti eos amant, qui norint ſuo tempore gravitutem deponere publicam, & ad privatam redire vitam, muneribus ac ſpe conciliare animos, tolerare & ſperare: agere enim debent cum Nationibus cautis & ſuſpicioſis, diſcrepantibus inter ſe in Religione, in factionibus, & gubernandi inſtitutis: quæ in ſtatuendo decernendoque conſentiunt, & conſilia eligunt media, quæ ſuo quæque modo deinde exequitur.

Verùm tametſi conditiones iſtæ valdè idoneæ ſint pro quâlibet ex commemoratis jam aulis, in omnibus tamen utiles erunt benevolentia, humanitas, & ſplendor aliquis, ſi ea bona corporis diſpoſitio & habitudo comitetur, aliquis item ornatus literarum, notitia linguarum, præſertim Latinæ: iſta enim conciliant animos, applauſum & exiſtimationem apud exteros, & Nationi propriæ auctoritatem pariunt.

§. Porrò perinde ac diverſi ſunt nationum mores, ita etiam vires. Eccleſiæ vires in cultu, & obedientia Chriſti fidelium conſiſtunt. Imperii robur, in æſtimatione dignitatis; Hiſpaniæ, in peditatu militari; Franciæ, in Nobilitate; Angliæ, in mari; Turcarum, in multitudine & frequentia; Poloniæ, in equitatu; Venetorum in prudentia; & Allobrogum, in arbitrio.

§. Omnes ferè Nationes differunt inter ſe in armis quà offenſivis, quà defenſivis, cujuſque genio ac patriæ diſpoſitioni accommodatis. Quâ in re cõſiderandum inprimis, quæ magis communia ſint & generalia & num Provinciæ alicui propria, aliis diſparia ſunt, nec ne, ut quæ validiora ſunt, adhibeantur: excellentia enim in una armorum ſpecie, aut novitas repente inventorum adimit ſæpe, aut largi-

largitur Imperia. Suum Parthi dilatârunt, quando sagittis usi sunt Franci, & Septentrionales ferratis lanceis, equitatus velocitate impulsis, fortunæ suæ viam aperuêre. Dexteritas gladii exercitata in ludis gladiatoriis(in qua plurimum valet judicium) Romanos effecit orbis dominos. Similiter Hispani excogitatis variis armorum ignitorum generibus, alium novum orbem suo subjecerunt imperio, & Monarchiam in Europa erexerunt: in iis enim maximè opus est fortitudine animi & constantiâ, quæ propriæ sunt Nationis istius virtutes. Huic elemento ignis ipsa terra sese opposuit (adeò ut jam omnia elementa quatuor in hominis conspirent ruinam) & adhibitis nunc palis atque ligonibus profecit tantum Batavorum industria, ut Hispanorum fortitudini possent resistere.

In potentiis librandis multa sæpè falluntur ingenia, aliqua Italorum præsertim, qui frustra laborant, ut easdem in pari semper æquilibrio sustineant: neque enim illa periculosior est aut potentior, quæ majores habet status, aut plures subditos, sed quæ viribus suis meliùs uti didicit. Expensa ad bilancem potentia, etsi lanx una deorsum vergat, altera in aëre suspensa hæreat, hanc tamen illa æquabit, aut vincet etiam, si vel unica prudentiæ & fortitudinis drachma accesserit, aut si in illa major ambitio fuerit & tyrannis. Qui cum hoc orbe altiùs fortunam suam extulerunt, eique dominati sunt exigua habuere principia. Amplitudo Austriacæ domus multorum concitabat æmulationem, & conspirabant omnes, ut eandem deprimerent, nec cuiquam in mentem tunc veniebat Sueciæ, quæ Germaniam servitute oppressura esset, & forte etjam oppressisset Italiam, nisi mors ipsius Regis intercessisset. Metuendæ magis sunt potentiæ, quæ crescere incipiunt, quàm quæ auctæ jam sunt; in his namque earundem inclinatio naturalis est, sicut in illis earundem incrementum: hæc cum tranquillitate publica conservare se student; illæ verò

cum alienorum dominatuum perturbatione altius sese erigere contendunt. Esto, una aliqua potentia in se validior sit, quam alia, non ideo hæc minus fortis est, quam illa ad tuendum se & conservandum. Planeta aliquis in domo sua plus efficacitatis habet, quàm alius in sua exaltatione. Nec timores isti potentiæ vicinæ veri sunt semper ac certi, quin immo non raro in utilitatem redundant propriam. Timuit Italia, ne forte ab Occidente servitutis jugum sibi imponeretur, quando Coronæ Castellanæ uniri vidit Siciliæ Regnum: qui timor auctus est deinde non parum, cum Regnum etiam Neapolitanum accessit, & ambo simul Castellæ obedientiam præstitêre; denique desperare omnino visa est, quando Carolus Quintus Imperator Mediolanensem statum Hispaniæ fecit feudatarium; ob ista omnia tamen non amiserunt Principatus suam libertatem, immo tuti adversus Turcarum arma & Transalpina, integrum sæculum pace gavisi sunt. Multos inquietos reddidit ac sollicitos propugnaculum ab Hispanis erectum (quod *Fuerte de Fuentes* dicitur) tanquam si Italiæ frænum esset, & usus docuit, non nisi unius defensionis caussa exstructum fuisse. Omnes istæ experientiæ neutiquam sufficiunt ad curandas inanes apprehensiones hypochondriæ istius, quam rationem Statûs vocare solent, accedentibus præsertim humoribus invidiæ & æmulationis ut phantasias suas melancholicas abjiciat. Casalum Rex Catholicus armis suis obsidet, ut exturbet inde Francos, urbemque legitimo suo Domino restituat, ad maturandam pacem & tranquillitatem Italiæ, & mox æmuli de novo fœdere adversus eum ineundo cogitant perinde ac si una aliqua urbs occupata, aut perdita in potentia tam ampla momenti quicquam haberet. E falsa ista damnorum & periculorum imminentium in futurum apprehensione, quæ tamen nunquam fortè evenissent, orta sunt alia præsentia longe majora, quàm illa, dum ea remediis ante ver-

tere

tere cuperent. Suas itaque deponant æmulationes, qui tanta semper curant sollicitudine, ut inter potentias sit æqualitas: hoc enim fieri nequit absque quietis publicæ detrimento. Ecquis orbem in æquali hoc virium æquinoctio ita sustinebit, ut non aliquæ præ aliis ad solstitia amplitudinis accedant propiùs? Bellum perpetuum foret: nihil enim magis Nationes turbat, quàm si semel apud eas invalescant vanæ istæ imaginationes, quæ finem nunquam habent, præsertim cum unio potentiarum inferiorum contra majorem diu durare haud possit. & si hanc etiam prosternerent, quis illas deinde in partitione amplitudinis sic moderabitur, ut contentæ sint singulæ, & non quælibet totum illud sibi deposcat? Quis eas tam conservabit æquales, ut una præ alia incrementum non sumat? Cum membrorum inæqualitate corpus humanum conservatur, quidni etiam magnitudine unius, & mediocritate alterius Respublicæ conserventur, & Status? Securior Politica est, majores sequi potentias; & ad earum se accommodare Fortunam, quam iisdem sese opponere. Oppositio vires suscitat, & titulum præbet tyrannidi. Orbes cœlestes rapi se sinunt à violentia primi Mobilis, cui resistere nequeunt, & illius sequendo motum, cursum suum conficiunt. Dux Toscanus Ferdinandus de Medicis artem potentiorem infestandi Romæ didicit & exercuit adversus Hispaniam novis quibusdam industriis in Francia, Anglia, & Hollandia; verùm agnovit postea periculum, & hoc documentum dereliquit posteris, ne unquam iis uterentur, id quod etiamnum hodie observant magno tranquillitatis publicæ bono.

SYMBOLUM LXXXII.



NOnnulli galeas cygnis & pavonibus coronarunt, ut horum generositate suos excitarent animos, & stimularent ad gloriam; alii ursino capite, aut leonino pelle per humeros defluente, ut horrorem & metum hostibus incuterent. Hoc præsenti Sym-

ti Symbolo, quo ostenditur, Principi arma habenda esse in pretio, cristæ loco supra cassidem Erinaceum colloco, cujus aculei non minùs aspectu jucundi ob asperitatem, quàm plumæ Struthionis ob mollitiem, tuentur simul ac lædunt. Nullus elegantior cultus, quàm si arma armis exornentur. Vanus est purpuræ splendor opere Phrygio elaboratæ, quamvis auro, unionibus, & adamantibus radiet, inutilis palatiorum familiæque ostentatio, & aularum pompa nisi micantium gladiorum & armorum fulgor illustres reddat Principes. Non minùs gloriatus est Salomon, sapientissimus Rex, de armamentariis omni armorum genere copiosè instructis, ubi scuta & lanceas magni valoris *a* reconderet, quàm de sumptuosis vestiariis. Hispanis b *militares equi sanguine ipsorum cariores* erant. Nunc æstimationem illam perdit vehiculorum & rhedarum commoditas, *quibus*, c apud Romanos *nisi* Senatoribus, *& casta & spectata probitatis fœminis, aliàs uti non licuit.* Quos abusus ut tolleret Carolus Quintus Imperator, moremque equitandi iterum introduceret, in Comitiis Madritensibus anno 1534. sic fertur locutus: *Natura horum Regnorum non domi solum, sed & foris apud exteros ab equitandi peritia in pretio & honore fuerunt, magnamque famam, laudem ac gloriam adepta sunt tot præclaris victoriis, quibus hostes suos tam Christianos, quàm infideles debellarunt, acquisivere tot Regna, & dominia, quæ etiamnum sub corona hac nostra perseverant.* In laude virorum fortium ponit Scriptura clypeos *d* eorundem esse igneos, volens nimirum innuere, quā curā nitentes eos ac bene politos servare studeant; alibi verò expendit,

a *Fecit igitur Rex Salomon ducentas hastas aureas de summā sexcentorum aureorum, qui in singulis hastis expendebantur: trecenta quoque scuta aurea trecentorum aureorum, quibus tegebantur singula scuta.* 2. Paral. 9. 15. *b* Trog. *c* Alexand. ab Alex. l. 8. c. 18. d *Clypeus fortium ejus ignitus.* Nahum. 2. 3.

pendit radios eorum à montibus vicinis repercussos, lampadum accensarum esse similes. Divino etiam lateri elegantiam addere ajebat David gladium *b* accinctum. *c Vestibus* Hannibalis *nihil inter æquales excellens, arma atque equi inspiciebantur.* Carolus V. Imperator magis gaudebat militari pompa, quàm vestibus auro segmentatis. Ottocarus Bohemiæ Rex debellatus à Rudolpho Imperatore, magno cum splendore veniebat ad obedientiam illi præstandam, cumque famuli Imperatorem hortarentur, ut pro eo ac suam deceret Majestatem sese exornaret, respondit: *Armis cincti, militaris agminis instar procedite, & palam istis ostendite, in armis vos, non in vestitu cultum & elegantiam ponere, ista enim me pariter, & vos potius decent.* Illa Majestas auctoritatem Principibus conciliat, quæ ex potentia nascitur. Pro sua defensione eos elegit populus, id quod significare volebant Navarri, quando in coronationibus Reges scuto insidentes in altum extollebant: hoc pro throno regio erat, pro conopeo ipsum cœlum. Scutum subditorum Princeps esse debet adversus omnes impetus armatum, & periculis atque injuriis expositum. Tunc & subditorum, & aliorum oculis cultior videbitur & elegantior, cùm magis armatus incesserit. Germani olim *d scuto frameaque juvenes ornabant. Hæc apud illos toga, hic primus juventæ honos. Ante hoc domus pars videbantur, mox Reipublicæ.* Nunquam Princeps refert Principem, nisi cùm in armis fuerit. Nulla vestium tessera splendidior, quàm loricarum. Nullus aulæ comitatus jucundior oculis, quàm milites in certos ordines ac turmas dispositi, quorum conspectus tum est gratior, cum à Mar-

tis

a Et ut refulsit Sol in clypeos aureos, & æreos, resplenduerunt montes ab eis, & resplenduerunt sicut lampades ignis. 1.Mach.6.39. *b Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime: specie tua, & pulchritudine tua intende prosperi, procede, & regna,* Ps.44.4. *c* Tit.Liv. *d* Tac.de more Germ.

tis horrore magis ornati illi sunt, & incedunt onusti rebus ad offensionem, defensionem, & sustentationem propriam necessariis. Militia alio corporis cultu non indiget, quàm suomet apparatu. *a Supellex pretiosa nihil aliud sunt, quam onus & impedimentum.* Quod ad præcipuum victoriæ finem magis conducit, id in bello videtur optimum. Eam ob rem cum Scipio Africanus penetravit in Hispaniam, jussit milites singulos tritici tantum humeris deferre, quantum ad dies triginta in victum sufficeret, & palos septem, ad castrorum locum muniendum. Hæc tum supellex erat gentis militaris, ita ad incommoda fictæ & factæ, ut urbem pro Senatu populoque Romano, templa pro Diis exstructa crederet, suū vero decus in agris esse sub tentoriis & tabernaculis *b* militaribus. Tali cum disciplina orbi dominari potuit. Deliciæ, luxus vestium & divitiæ pro aulicis sunt, in militibus hostium cupiditatem excitant. Eam ob caussam merito risit Hannibal, cum Antiochus suum ei ostenderet exercitum, cultu corporis elegantem magis, quàm armis fortem, sciscitanteque Rege, num contra Romanos sufficere videretur, acute Afrorum more respondit: *c Immo vero sufficiet, quantumvis illi etiam cupidi sint. Ne te terreat vanus aspectus, & auri fulgor atque argenti, quod neque tegit, neque vulnerat*, ajebat ad Britannos Galgacus, ut Romanorum metum iis eximeret; & Solimannus Solymis suppetias laturus, ut animos suis adderet, sic fertur dixisse:

d L' arme, e i destrier d' ostro guerniti, ed' oro
Treda sien nostra, e non difesa loro.

Et tametsi Julius Cæsar non incommodum arbitraretur, si milites sui divites essent, quod existima-

a Curt. lib. 5. *b Urbem Senatui, ac populo Romano; templa Diis reddita, proprium esse militiæ decus in castris.* Tacit. libr. 3. Hist. *c* Tacit. in vita Agric. *d* Tass. cant. 9.

ſtimaret hos tales metu damni in prœlio conſtantiores *a* fore; ampla tamen ſpolia venalem faciunt victoriam, atque arma ſola ſuâ fortitudine exornata eam coemunt: miles enim plerumque magis ſollicitus eſt de ſervando eo, quod habet, quàm de ipſa victoria, qui cupiditate ductus deſcendit in prœlium, ad debellandum hoſtem unicè intendit animum, ut ſpoliis dein potiatur. Spes lucri & gloria magni pectori humano ſunt ſtimuli. O quam riſiſſet Hannibal, ſi horum temporum militiam ſuis uſurpaſſet oculis, tam in cultu corporis elegantem ac delicioſam, tam lautitiis inſtructam, ut vix currus & equi ad vecturam ſuppetant. Quomodo ille tanto vehiculorum numero ſuperare potuiſſet montium Pyrenæorum aſperitatem, & per nives Alpium viam ſibi patefacere? non exercitus videntur hodie (in Germania præſertim) ſed ampliſſimæ Nationum coloniæ, quæ ab uno loco in alium commigrant, ducentes ſecum Familias integras, & omnem ædium ſupellectilem tanquam ſi belli inſtrumenta forent. Similem diſciplinæ remiſſionem in Othonis exercitu *b* notavit Tacitus. Nullum eſt tam opulentum Principis ærarium, nulla Provincia tam rebus abundans, quæ ad eos ſuſtentandos ſufficiat. Æque amicis noxii ſunt nimirum ac hoſtibus: quæ laxatio per Ducem Fridlandum introducta fuit, ut tantò majorem militum numerum colligeret, integras Provincias eorum rapinæ permittendo, quod non nulli ideò factum exiſtimant, ut eæ ſic oppreſſæ ac debilitatæ contra illius vires inſurgere amplius haud poſſent aut ut hac licentia exercitum ipſum enervaret, Cæcinæ modum imitatus, cui *c* *perfidiam meditanti infringere exercitus virtutem, inter artes erat.*

Atque hic abuſus grandia minatur damna, niſi tem-

a *Quod tenaciores eorum in prælio eſſent metu damni.* Sueton. *b* *Quidam luxurioſos apparatus conviviorum, & irritamenta libidinum, ut inſtrumenta belli mercarentur.* Tac. l. 1. Hiſt. *c* Tac. l. 2. Hiſt.

tempori adhibeatur remedium, nec desperatum hoc videri debet: etsi enim non minoris sit molis laxatam militiæ disciplinam corrigere, quàm sese opponere hostibus; id quod *a* Corbulo in Syria expertus fuit: hoc tamen intelligi debet, quando per hostem non licet, aut certè non expedit, tam repentè ab uno extremo transire ad aliud. Verùm si tempus non desit, nihil prohibet exercitio, severitate, & exemplo ordinem ac disciplinam exercitûs postliminiò reducere: absque illis tribus enim nec ad meliorem formam revocari poterit, nec emendatus diu in eadem disciplina persistere; uti Vitellio accidit, cujus b *miles degenerabat à labore ac virtute, assuetudine voluptatum & conviviorum.* Probè hoc intellexit Corbulo, cùm in Germaniam mitteretur, adeòque c *legiones operum & laboris ignaras, populationibus lætantes, veterem ad morem reduxit.* Idem posteà fecit cum exercitu in Syria, ubi milites reperit tam artium bellicarum ignaros, ut multi essent etiam d *veterani, qui non stationem, non vigilias inissent; vallum, fossamque quasi nova & mira viserent, sine galeis, sine loricis, nitidi, & quæstuosi, militiâ per oppida expletâ;* & arcens inutiles, exercitum ad hiberna frigora in castris exercuit. e *Ipse cultu levi, capite intecto, in agmine, in laboribus frequens adesse: laudem strenuis, solatium invalidis, exemplum omnibus ostendere;* cumque videret multos ob regionis inclementiam signa deserere, f *remedium severitate quæsitum est. Nec enim ut in aliis exercitibus, primum alterumque delictum venia prosequebatur, sed qui signa reliquerat, statim capite pœnas luebat. Idque usu salubre, & misericordia melius apparuit, quippe pauciores illa castra deseruêre, quàm ea, in quibus ignoscebatur.* Miles ad ingentes illos labores, & præsentia belli pericula reduci non potest, nisi alio

a *Sed Corbuloni plus molis adversus ignaviam militum, quàm contra perfidiam hostium erat.* Tacit. lib. 13. Annal. *b* Idem l. 2. Hist. *c* Idem l. 11. Hist. *d* Idem l. 13. Annal. *e* Idem ibid. *f* Idem ibid.

si alio alioque rigore, aut alio præmio, quæ duo illa adæquet. Principes honoribus ac præmiis bonos Duces efficiunt; Duces verò bonos milites exemplo, rigore, ac liberalitate. Optime nôrat Godfredus, gloriam & spem commodi augere magnitudinem animi, quando prœlium commissurus.

a Conforto il dubio, e confermo chi spera.
Et all' audace ramento i suoi vanti;
E le sue prove al forte, à chi maggiori
Gli stipendi promise, à chi gli honori.

Ausim prope dicere, militiam bonam esse non posse nisi is, qui præest prodigus sit aliquantum, & crudelis; ideo forte Germani Legionem, & quæ ad eam pertinent, baculum Chiliarchæ (*den Regiment oder Colonellstab*) appellare solent, illo enim regendi sunt milites. Tanto disciplinæ rigore ac severitate suum continebat exercitum Moyses, ut petens aliquando per terram Regis Edom transitum, simul adpromitteret, è suis fore neminem, qui vel aquam ex puteis ipsius hauriret, aut agros cujusquam aut vineas *b* attingeret.

De instauranda collapsa exercitus disciplina antiquitas illustre nobis reliquit exemplum in Metello, dum fuit in Africa, ubi tam corruptum reperit Romanum exercitum, ut milites è stativis suis nollent egredi, signa desererent, & per Provinciam vaganter loca omnia expilarent, ac passim rapinas exercerent, omni utentes licentia, quam cupiditas suadebat & luxuria. Omnibus tamen iis sensim remedium attulit artibus militaribus eos exercendo. Vetuit inprimis ne aut panis, aut alius cibus coctus in castris venum proponeretur. Ne annonæ castrensis curatores exercitū sequerentur. Ne gregarii milites iter facientes famulum haberent, aut mulum; pari ratione reliquos quoq; corrigens abusus, ad pristinam suam fortitudinē & robur, revocavit militiam.

a Cass. Can. 20. *b Non ibimus per agros, nec per vineas, non bibemus aquas de puteis tuis.* Num. 20. 17.

litiam. Quæ cura tantum effecit, ut ea sola Jugurthæ terrori esset, eumque moveret, ut per Legatos suam suorumque filiorum vitam illi committeret, reliqua verò omnia Romanorum fidei concrediturum se polliceretur. Arma nimirum spiritus vitales sunt, qui Reipublicæ corpus fovent ac sustinent, vades tranquillitatis publicæ in quibus ejusdem conservatio & incrementum consistit, si instructa bene sint, & disciplinam admittant. Optimè hoc intellexit Alexander Severus Imperator, quando dixit, a *disciplinam majorum Rempublicam tenere, quæ si dilabatur, & nomen Romanum, & Imperium amissum iri.*

Quare cum tantum intersit bonos habere milites, curandum Principibus sedulo, ut honore & favoribus eos prosequantur. Militem fortem Saul ferebat in oculis, nec unquam à suo latere dimittebat. Præmium & honor eos reperiunt, facit vero exercitium; b *paucos enim viros fortes natura procreat, bona institutione plures reddit industria.* Hæc cura esse debet Centurionum, Chiliarcharum, ac Ducum perinde ac fuit Sopher Principis exercitus, qui tirones c exercitabat; atque adeo supremos Ductores sacræ literæ Magistros militum vocant, quorum videlicet muneris sit eos instruere & erudire; quomodo d Putipharem appellant, & Nabuzardan e militiæ Principem.

Verùm quia istuc ob indulgentiam nimiam Ducum atque incuriam, aliaque in bello impedimenta, haud facilè in praxin redigitur, tempestivè potius præverti deberet; qua in re grandis Principum & Rerumpublicarum est negligentia. Pro literarum studiis collegia eriguntur, & pro virtute Conventus & Monasteria; in militante Ecclesia Seminaria

a Alex. Sever. apud Lamp. b Veget. c *Sopher Principem exercitus, qui probabat tirones de populo terra.* 4.Reg. 25.19. d *Madianitæ vendiderunt Ioseph in Ægypto Putiphari Eunucho Pharaonis Magistro militum,* Gen. 37.36. e *Transtulit Nabuzardan Magister militum in Babylonem.* Jer. 39.9.

naria sunt, in quibus formentur milites spirituales, qui eam defendant ; nulla pro sæcularibus. Solus Turca illud cordi habet, qui eum in finem collectos ex omni Natione pueros certis locis concludit, & in armorum exercitio educari curat, unde post Janizerorum formantur copiæ, qui cùm alium Patrem, aut Dominum non agnoscant præter ipsum Turcam, præcipuum Imperii ipsius robur sunt & tutela. Idem facere deberent Christiani Principes in celebrioribus civitatibus, colligendo in Seminariis pueros orphanos, expositos, & alios, ubi instruerentur in exercitiis militaribus, ubi condiscerent fabricari arma, nectere funes, conficere pulverem pyrium, & alia belli munimenta, ut inde posteà ad obsequia & officia militaria prodirent aptiores. Possent etiam pueri educari in portubus & armamentariis nauticis, ubi artem navigandi à teneris annis imbiberent, viderentque quomodo construendæ triremes & naves, texenda vela, conficiendi rudentes; quo fieret, ut expurgaretur Respublica à fæce ista vagabũdorum, haberetque quorum opera in artibus militaribus uti posset, sumptibus sustentationis ex ipso diurno singulorum opere collectis, qui si fortè non sufficerent, certa aliqua lege sanciri posset, ut ex omnibus piis operibus aut legatis tertia eorum pars assignaretur ejusmodi Seminariis: neque enim minus merentur qui defendunt altaria, quàm qui eadem incensant.

Proderit etiam non parum ad militiam conservandam, si ærarium bellicum dotetur reditibus certis & statis, qui in alios usus non impendantur. Ita Augustus fecit applicando ei rei partem decimam omnium hæreditatum & legatorum, centesimam verò rerum venalium; quam institutionem Tiberius posteà, deprecante etiam Sanatu, tollere noluit, eò quod subsidio illo ærarium militare *a* niteretur. Simili ratione ærarium Neapolitanũ dotaverat

Petrus

a *Centesimam rerum venalium post bella civilia institutã deprecante populo, edixit Tiberius militare ærarium eo subsidio niti.* Tacit. l. 1. Annal.

Petrus Comes de Lemos; at æmulatio evertit posteà quod zelo optimo & prudentissimo is instituerat.

§. Atque hæc cura non in militia solùm adhiberi debet, verùm etiam in erigendis propugnaculis, & præsidio firmandis: iste enim sumptus multos alios graviores cavere potest; loci infirmitas invitat hostem; contrà vix quisquam oppugnat statum, quem resistere posse arbitratur. Si quod in ludis, spectaculis, & ædificiis prodigitur, hanc in rem insumeretur; quietiores & securiores viverent Principes, & orbis universus majori pace ac tranquillitate frueretur. Diocletianus & Maximilianus Imperatores optimi obsequii loco habebant, quòd quidam Provinciæ Gubernator pecuniam ad amphitheatri fabricam destinatam muris reparandis *a* impendisset.

a Ita enim, & tutela civitatis instructa murorum præsidio providebitur, & instaurandi agonis voluptas, confirmatis his quæ ad securitatis cautionem spectant, insecuti temporis circuitus circuitione repræsentabit. L. unica, C. de expen. publ. l. 11.

SYMBOLUM LXXXIII.

ILLA ipsa tellus, in qua eriguntur propugnacula, maximus eorundem hostis est. Per illum ligonibus & palis fossæ ducuntur & aggeres, quibus ad expugnationem via sternitur; intra illius viscera occultè sub murorum vallorumque cæmento aguntur cuniculi, donec flamma correpti funditus omnia evertant. Solum illud castrum expugnari non potest, quod in aquis situm sævientium undarum furore quaquaversum cingitur, quæ licet illud verberent, unà tamen etiam defendunt, non dando locum obsidioni navali, totumque foret periculum in maris malacia, si diu constans perduraret. Sic Monarchiæ & *a civitates magnâ ex parte bellum gerentes conservantur, eadem imperio potitæ corrumpuntur.* Tunc cura vigilat; providentia accincta est gladio; gloria exstimulat animos; occasiones fortitudinem

a Arist. l. 7. Pol. c. 14.

nem augent; æmulatio ad majora incendit, & periculum commune sociat voluntates, malosque Reipublicæ humores evacuat, a *Metus hostilis in bonis ar-*



a Sallust.

tibus & legibus populum *retinet*. Nunquam Romani extitêre fortiores, nec subditi magis quieti & obedien-

dientes Magistratibus, quàm cùm portas urbis uno tempore Pyrrhus, alio Hannibal obsideret. Magnæ alicui Monarchiæ plus periculi à sua potentia imminet, quàm alii à sua imbecillitate: illa enim de viribus suis secura sibi adversùs casus futuros minime prospicit; hæc verò metu sollicita semper arma in promptu [a] habet. Si disciplina militaris conquiescat, nec in continuo servetur exercitio, effœminat otium animos, labefactat ac sternit muros, ærugine obducit gladios, & scutorum ligaturas corrodit; augescunt sensim cum eo deliciæ, & dominatur ambitio, unde discordiæ oriuntur, ex his verò bella civilia, adeoque experitur Respublica mala omnia, & infirmitates interiores, quas procreat otiositas. Absque aliquo motu res nec crescunt, nec conservantur. Quintus Metellus, accepto nuncio de amissa Carthagine, palàm Romæ in Senatu dicebat; se jam ejus ruinam metuere, postquam Rempublicam illam destructam cerneret. Publius Nasica cùm dicentem audiret, res ob successum illum nunc meliori esse loco, respondit: *Immo vero in majori nunc versantur periculo*: sciebat nimirum, hostiles illas vires velut undas esse, quæ Romam concuterent quidem, sed fortiorem ac firmiorem efficerent, atque ideò hortatus eos est, caverent, ne semetipsi perderent, [b] *timens scilicet infirmis animis hostem securitatem, & tanquam pupillis civibus idoneum tutorem necessarium videns esse terrorem.* Suinthila Gothorum Rex in Hispania magnus fuit, & in actionibus suis ac facinoribus gloriosus, quoad bella gessit, simul ac ista desiêre, deliciis sese dedidit, ac periit. Rex Alphonsus Sextus expendens clades, quas à Mauris acceperat, caussam sciscitatus est, & responsum illi fuit, à suorum otio & deliciis ista manasse. Quare mox balnea & lautitias alias, quæ vires infringunt, prohibuit. Ob rerum omnium incuriam & segne otium Regum Roderici

&

a *Sagitta ejus acuta & omnes arcus ejus extenti. Ungula equorum ejus, ut silex.* Isa.5.28. b S.August.

& *a* VVitizæ tota pænè Hispania Afris in prædam cessit, donec reflorescente in Pelagio, ejusque successoribus militia, fortitudo etiam & gloria militaris assidua æmulatione incrementum sumpsêre, & Hispaniam non solùm à durissimo illo jugo liberârunt, sed etiam magnæ alicujus Monarchiæ caput constituerunt. Concertatio inter ordines militares Castellæ insignes peperit Heroës, quorum potius studium fuit vincere inter se gloriâ militari, quàm hostem debellare. Nunquam Domus Austriaca ad tantum ascendisset fastigium, si otio semper relicta fuisset. Iisdem mediis, quibus eam sternere cogitant æmuli, fortior illa redditur & gloriosior. b *Nã pacem agentes tanquam ferrum* quod non usurpatur, *splendorem amittunt*. Potentiæ minores absque armis conservari possunt, at non majores: in illis enim non æquè est difficile Fortunam servare æqualem, atque in his, è quibus nisi arma mittantur foràs, intùs belli excitatur incendium: uti Romanæ Monarchiæ accidit. c *Vetus ac jàm pridem insita mortalibus potentiæ cupido, cum Imperii magnitudine adolevit, erupitque. Nam rebus modicis, æqualitas facilè habebatur, sed ubi subacto orbe, & æmulis Vrbibus Regibusque excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter Patres plebemque certamina exarsêre.* Fortitudinis æmulatio, quæ adversùs hostem exerceri solet, eo deficiente inter ipsas Naturas succenditur. Experti id fuere Germani, quando d *decessu Romanorum, ac vacui externo metu gentis assuetudine, & tum æmulatione gloriæ arma in se verterunt.* Pax Imperii Romani cruenta fuit: ex illâ enim bella civilia *e* ortum habuere. f *Cherusci nimiam ac marcentem diu pacem illacessiti nutrierunt, idquè jucundius, quàm tutius fuit.* Per bella in Provinciis Belgicis civilia in Hispaniâ desiere dissidia. Plurimum ejus Monarchiæ pro-

a Mar. hist. Hisp. l. 6. c. 27. *b* Arist. l. 7. Polit. c. 14. *c* Tacit. l. 2. Hist. *d* Idem lib. 2. Annal. e *Pacem sine dubio post hac, verùm cruentam.* Tac. l. 1. Annal. *f* Idem de mor. Germ.

profuit palæstra illa & schola martia, ubi doctæ & exercitatæ fuerê tot artes militares: etsi institutio hæc & disciplina hostibus etiam & æmulis communis fuerit, adeo ut omnes ferè Europæ Principes armorum usum ibi didicerint; quamvis item magnorum fuerit sumptuum, bella gerere in Provinciis tam turbatis & longè dissitis, cum tanta sanguinis profusione, & tam gravibus usuris, cum tanto hostium commodo, nostro vero tam exiguo, ut dubitari merito posset, satiusne esset victos nos fuisse, an vincere; aut num expediret aliquod adhibere remedium, quo extingueretur omnino, aut certè sopiretur ad tempus ignis ille sanguinis aurique sitientissimus, eo fine, ut quod illic inutiliter consumitur, impendatur in vires navales, & stabiliatur Imperium utriusque Maris, Mediterranei & Oceani, foveaturque bellum in Africa, cujus progressus feliciores ob Italiæ & Hispaniæ vicinitatem Monarchiam hanc magis unirent; verum amor erga subditos illos tam antiquos & bonos, desiderium item è tam vili servitute, qua titulo libertatis misere oppressos vident eosdem liberandi, & ad verum Dei cultum reducendi, plus potest, quàm ratio status.

§. Nunc sicuti fortitudinem & gloriam militarem tueri, ubi unus solus imperat, Statuum securitas est, ita periculo non caret, ubi summa potestas ad multos pertinet, quemadmodum in Rebuspublicis accidit: nam in ipsismet eorum armis maximum subest periculum, dum supremum multorum arbitrium uni soli committitur. Ab illa ipsa manu, quam armarunt primum, jugum iis imponi solet. Vires, quas ipsi contulerunt, libertatem eorundem opprimunt: ita Reipublicæ Romanæ contigit, & inde posteà ad omnes ferè reliquas tyrannis permanavit. Ea de caussa, licet valde expediat, arma semper in promptu habere & exercitata, artes tamen pacis securiores sunt, præsertim si corruptus sit populus, & locis dissitis à se divisus: nam belli ferocitate fit insolentior, & præstat periculum illi observari ob

oculos, quàm procul illo securum vivere, ut pro sua conservatione tanto magis se uniat. Non minus secura erat libertas Reipublicæ Genuensis quando montibus utebatur nondum artificio militari munitis, ac nunc, postquam singulari cum industria & labore ingenti effectum, ut eidem tanquam muri inexpugnabiles Reipublicæ deserviant: nimia enim securitas malos generat humores, cives in partes scindit diversas, procreat audaces spiritus, & exteriora media aspernatur; in Rebuspubl. vero, quæ intestinis agitantur dissidiis, plus periculi creant muri, quàm prosint; atque adeo tunc solum utiles erunt, si prudens ille Senatus sic egerit, ac si eos non exstruxisset.

SYMBOLVM. LXXXIV.

VIsum quibusdam, Naturam homini non matrem fuisse, sed novercam, magisque se exhibuisse liberalem erga animantes cæteras, utpote quibus certiorem indidit instinctum & notitiam mediorum quibus pro defensione sua & conservatione opus habent. Verum isti non satis suam expenderunt excellentiam, arbitrium suum & dominium in res alias inferiores, siquidem largita est illis Natura intelligentiam quandam velocem, quæ momento unico terram pariter & cælos penetrat: memoriam, in qua absque confusione omni, aut perturbatione, rerum tam variarum conservantur imagines: rationem, quæ discernit, unum ex alio colligit & concludit: judicium, quod intelligit, ponderat & definit. Propter hanc donorum præstantiam homo imperium tenet in omnes res creatas, & disponit de iisdem pro libitu, utens manibus tam sapienti efformatis artificio, ut instrumenta sint ad omnes artes idonea; & tametsi nudus omnino, & absque armis in hanc lucem editus sit, ea tamen pro suo fabricatur arbitrio, ut aut semet tueatur, aut etiam impetat alios. Tellus eum in finem ferrum

&

& chalybem ei ſuppeditat : aqua (quomodo in Symbolo præſenti videre licet) ea cudit : aër focum incendit, ignis denique ea temperat, ita nimirum ele-



menta omnia ejus arbitrio obediunt. Fragili aliquo lembo maris domat ſuperbiam, & linteo ventos colligit, ut pro alarum remigio ei deſerviant, quibus

sese ab uno loco in alium transferat. Intra fistulas æreas vim ignis coërcet, unde non minùs horrenda jaculatur fulmina, quàm ipse Iupiter. a *Multa, quæ natura impedita sunt, consilio* & ingenio *expedit:* & quia istud Naturæ adminiculo temperat thoraces ferreos, & ferrum in lanceas acuit, industria magis Principem uti oportebit, quàm *b* viribus, consilio magis, quàm brachio, calamo potiùs, quàm gladio: nam omnia potentia extrema experiri velle, Gigantum foret insania, qui montes montibus aggessêre. Vires majores non semper triumphant. Cursum navis exigua sistit remora. Vna civitas Numantina annos quatuordecim Romanum fatigavit Imperium. In urbe Sagunto expugnanda plus laborandum isti fuit, quàm in vastissimis Asiæ Provinciis subjugandis. Vires languescunt sensim & consumuntur, ingenium semper perdurat: & si isthoc bellum non geratur, illis non *c* vincitur. Securè illud bellum suscipitur, quod ingenio geritur: periculosũ est & anceps, quod solo robore.

d *Non solùm viribus aquum*
Credere, sæpe acri potior prudentia dextra.

e *Mens una sapiens plurium vincit manus.*

Tiberius datis ad Germanicum literis gloriatus est, f *se novies à Divo Augusto in Germaniam missum, plura consilio, quàm vi perfecisse.* Nec aliter agere solebat, cum Imperatoria dignitate fungeretur, præsertim ut Provincias longè dissitas tueretur, & identidem repetebat, *Consiliis & astu externas res moliendas, arma procul habenda.* h *Non* omnia *viribus* superantur, *non velocitate, non celeritate, sed consilio & sententia.* Victoriis, continuis Provinciæ Belgicæ pessum iêre; plus enim fortitudo efficere conata est, quàm prudentia. Virium loco itaque calliditas succedat & astutia, & hac vincatur, quod illis non potest.

a Quan-

a Livius. b *Melior est sapientia, quàm vires.* Sap. 6. 1. c *Melior est sapientia, quàm arma bellica.* Eccl. 9. 18. *d* Val. Flac. *e* Eurip. *f* Tac. l. 2. Ann. *g* Idem lib. 6. Annal. *h* Cicero.

a Quando temporibus Roderici Regis Mauri ex Africa Hispaniam armis suis infestarunt, Murciæ Præfectus in prælio quodam, in quo tota civitatis illius Nobilitas occubuit, victus fuit, & feminæ, re comperta, in virili habitu & armis cinctæ per urbis muros se disposuere, quod cùm magnæ multitudinis speciem præbuisset, ad honestas conditiones victores Mauros adduxit. Eduardus Quartus Angliæ Rex dicere solebat, Carolum cognomento Sapientem Franciæ Regem nullis instructum armis, solis literis graviora contra se movere bella, quàm aut Pater ejus, aut Avus armis fecissent. Ferrum & gladius paucis in locis vim suam possunt exercere, solers rerum negotiatio ubivis efficere potest plurimum. Nec refert Principes abesse ac distare inter se longiùs: sicut enim arbores mediis radicibus communicant inter se, & uniuntur invicem, sua agendi vi per largum etiam spatium diffusa, ita illi per suos Legatos & artificia quædam occulta præstare idem poterunt. Vires alienas suas ingenium efficit inito cum exteris fœdere, communis utilitatis intuitu. E privato aliquo cubiculo plus efficere Princeps poterit, quàm in campestri agro. Rex Philippus Secundus Madrito discessit nunquam, & orbem in metu & obedientia continuit. Magis prudentia metuendum se fecit, quàm virium robore. Infinita propemodum illa est potestas, quæ industria utitur. Archimedes totum hunc terræ atque aquæ globum machinis suis commoturum se dictitabat: si extrà alicubi pedibus posset consistere. Vna aliqua grandis Monarchia generali orbis totius dominio facilè potiretur, si ad vires ars aliqua atque industria accederet; quod ut ne fiat, permittit primum illud Mobile Imperiorum, ut magnis prudentia deficiat, & in potentia omnia sita arbitrentur. b *Pleraque in summa fortuna auspiciis & consiliis magis, quam telis & manibus geri solent.* Æquè periculosa est potentia cum temeritate, ac temeritas absque potentia.

Hh 3 § Bella

a Mar. hist. Hisp. l. 6. c. 24. b Tac. lib. 13. Annal.

§. Bella plurima inter Principes Christianos industria aliqua evitari possent, at judicium damna aut non agnoscit, nec decentes reperit conditiones, quibus ea sat caveat; aut illa con æstimat, excœcata per ambitionem prudentia; aut animi fastus gloriosum ducit ultrò ea subire, adeoque fucata belli gloria se sinit abripi: quod cùm sit actio quædam publica, è qua communis omnium dependet conservatio, mensurari non debet inanibus existimationis umbris, sed commodis & utilitatibus publicis; ita tamen, ut nullum interim sit medium, quod ad evitandum bellum Princeps non experiatur, omnes amovens occasiones, antequam nascantur, & si subortæ jam fuerint, eorum sibi voluntates conciliet, qui consilio suo pacem promovere possunt: inquirat media suavia, ad conservandam amicitiam: hostem intra & extra suum Regnum fatiget: consilia ejusdem prævertendo, & societates ac fœdera cum aliis defensionis caussa sanciendo, metum ei injiciat. Atque istis humanis mediis divina etiam jungat subsidia orationum & sacrificiorum, summique Pontificis, tanquam communis Christianorum Patris, utatur opera, sincerè ad ipsum referendo de animo suo & desiderio tranquillitatis publicæ, de accepta injuria, aut rationibus, quibus ipse movetur ad arma capienda, nisi sibi ritè satisfiat. Vnde relata porrò caussa ad collegium Cardinalium, & interposita auctoritate Sedis Apostolicæ, aut reipsa ad arma non veniretur, aut Princeps caussam suam Romæ purgaret, ubi tribunal est, in quo Principum acta dijudicari, & lites decidi debent. Nec hæc ignavia est, sed generositas quædam Christiana, & cautela politica ad Nationum animos in amicitia retinendos, & cavendas æmulationes ac fœdera, quæ ex iisdem oriuntur.

S Y M-

SYMBOLVM LXXXV.



Vbi Vrsus alveare apum semel nactus fuerit, nihil tunc consultius, quam totum illud aquis immergere: quodcumque enim aliud medium officeret potius, quo minus suo fine, hoc est, favo mellis potiretur, & apicularum aculeos effugeret. Hoc

ipso exemplo Symbolum præsens damna & incommoda exhibet consiliorum mediorum, usu comperta in eo, quod Herennius Poncius Samnitibus dedit, quando conclusis in augusto aliquo loco Romanis, auctor fuit, ut libere inde exeundi omnibus facerent potestatem: quo consilio dein rejecto suasit, ut omnes obtruncarent, rogatusque caussam, cur extrema illa sequeretur, cum media inter utrumque via possit eligi, liberos nimirum eos dimittendo, postquam iis certas leges, tanquam victis priùs imposuissent, respondit: ita expedire potiùs, ut aut liberales sese erga Romanos exhiberent, adeoque hoc insigni beneficio pacem firmam ac stabilem cum iis firmarent, aut vires illorum ita penitùs opprimerent, ne contra eos instaurari unquam possent; consilium verò aliud medium nec amicos parere ajebat, nec tollere *a* inimicos. Ideò Aristodemus Ætholis dicebat: *Romanos aut socios habere oportet, aut hostes, media via nulla est.*

§. In iis casibus, in quibus amicum aut hostem devincire quis cogitat, nihil efficient signa media: nam gratitudo in id, quod intermittitur, conjicit oculos, & facilè caussam reperit, cur obstrictam se non sentiat. Sic Franciscus Galliæ Rex, postquam liber è captivitate abire permissus fuit, hostilem tamen animum erga Carolum Quintum Imperatorem non deposuit, quia captivitas ista tam libera non fuerat, quàm illa Alphonsi Regis Lusitaniæ, *b* quem captum in prœlio Rex Legionis Ferdinandus humanissime habuit, & curatum à vulneribus, ac sanitati redditum, liberum abs se demisit: quæ benevolentia sic illum cepit, ut Regnum suum universum victoris arbitrio permitteret; verùm Ferdinandus conditione repudiata ea tantùm recepit oppida, quæ in Galæcia paullo ante oblata fuerant. Idem istuc expendit Philippus Dux Mediolanensis, cùm captis Aragoniæ & Navarræ Regibus (Alphonso Quinto priori nomen

a *Neutralitas nec amicos parit, nec inimicos tollit.* Polyb. *b* Mar. Hist. Hisp. l. 11. c. 15.

nomen erat) deliberationem instituit, quid illis fieri oporteret, auditisque sententiis, cum alii vellent lytro pecuniario eos esse redimendos, alii certis astringendos conditionibus, alii denique liberos omnino dimittendos, hoc ultimum secutus est, ut magis sibi obstrictos amicos domum remitteret.

§. Quando Regna bellis civilibus sunt implicata, periculosum est consilium medium, nec in hanc, nec in illam partem declinandi, quod facere contendebat Infans Henricus in motibus Castellæ, ob ætatem pupillarem Regis Ferdinandi Quarti, quo facto suos perdidit amicos, nec hostes tamen sibi devinxit.

§ Nec minùs periculosum est promiscuè in totam animadvertere multitudinem, quare consultius videtur, aut cum delictis illius omnino connivere, aut certe in uno aliquo insigne aliquod exemplum statuere. Ob eam caussam suasum Germanico in rebellione Legionum Germanicarum, ut aut nihil militi eorum, quæ peteret, aut *a* omnia concederet, & quia iis invulsit aliquid, consiliisque mediis usus fuit, reprehendi *b* meruit. In alia quoque occasione simili Druso auctore fuère, ut aut dissimularet, aut remediis fortioribus ageret. Prudentissimum sane consilium: vulgus enim inter duo extrema nunquam consistit medium, sed semper excedit in *c* alterutro.

§. Vbi festinatione res indiget, actum est cum eo, qui nec satis audet, nec satis sibi providet; quomodo Valenti accidit, qui inter consilia, quæ dabantur, hæsit anceps, nec quicquam certi statuere *d* potuit.

Hh 5 § In

a *Periculosa severitas, flagitiosa largitio: seu nihil militi, seu omnia concederentur in ancipiti Republ.* Tac. lib 1. Ann. b *Satis superque missione, & pecunia & mollibus consultis peccatum.* Id. ibid. c *Alii fortioribus remediis agendum nihil in vulgo modicum: terrere, ni paveant, ubi pertimuerint impune contemni.* Tac. l. 1. Ann. d *Mox utrumque consilium aspernatus, quod inter ancipitia deterrimum est, dum media sequitur, nec ausus est satis, nec providit.* Idem l. 3. Hist.

naria sunt, in quibus formentur milites spirituales, qui eam defendant; nulla pro sæcularibus. Solus Turca illud cordi habet, qui eum in finem collectos ex omni Natione pueros certis locis concludit, & in armorum exercitio educari curat, unde post Janizerorum formantur copiæ, qui cùm alium Patrem, aut Dominum non agnoscant præter ipsum Turcam, præcipuum Imperii ipsius robur sunt & tutela. Idem facere deberent Christiani Principes in celebrioribus civitatibus, colligendo in Seminariis pueros orphanos, expositos, & alios, ubi instruerentur in exercitiis militaribus, ubi condiscerent fabricari arma, nectere funes, conficere pulverem pyrium, & alia belli munimenta, ut inde posteà ad obsequia & officia militaria prodirent aptiores. Possent etiam pueri educari in portubus & armamentariis nauticis, ubi artem navigandi à teneris annis imbiberent, viderentque quomodo construendæ triremes & naves, texenda vela, conficiendi rudentes; quo fieret, ut expurgaretur Respublica à fæce ista vagabūdorum, haberetque quorum opera in artibus militaribus uti posset, sumptibus sustentationis ex ipso diurno singulorum opere collectis, qui si fortè non sufficerent, certa aliqua lege sanciri posset, ut ex omnibus piis operibus aut legatis tertia eorum pars assignaretur ejusmodi Seminariis: neque enim minus merentur qui defendunt altaria, quàm qui eadem incensant.

Proderit etiam non parum ad militiam conservandam, si ærarium bellicum dotetur reditibus certis & statis, qui in alios usus non impendantur. Ita Augustus fecit applicando ei rei partem decimam omnium hæreditatum & legatorum, centesimam verò rerum venalium; quam institutionem Tiberius posteà, deprecante etiam Sanatu, tollere noluit, eò quod subsidio illo ærarium militare *a* niteretur. Simili ratione ærarium Neapolitanū dotaverat Petrus

a *Centesimam rerum venalium post bella civilia institutā deprecante populo, edixit Tiberius militare ærarium eo subsidio niti.* Tacit. l. 1. Annal.

Petrus Comes de Lemos;at æmulatio evertit posteà quod zelo optimo & prudentissimo is instituerat.

§. Atque hæc cura non in militia solùm adhiberi debet, verùm etiam in erigendis propugnaculis, & præsidio firmandis: iste enim sumptus multos alios graviores cavere potest; loci infirmitas invitat hostem; contrà vix quisquam oppugnat statum, quem resistere posse arbitratur. Si quod in ludis, spectaculis, & ædificiis prodigitur, hanc in rem insumeretur; quietiores & securiores viverent Principes, & orbis universus majori pace ac tranquillitate frueretur. Diocletianus & Maximilianus Imperatores optimi obsequii loco habebant, quòd quidam Provinciæ Gubernator pecuniam ad amphitheatri fabricam destinatam muris reparandis a impendisset.

a *Ita enim, & tutela civitatis instructa murorum præsidio providebitur, & instaurandi agonis voluptas, confirmatis his quæ ad securitatis cautionem spectant, insecuti temporis circuitus circuitione repræsentabit.* L. unica, C. de expen. publ. l. 11.

SYMBOLUM LXXXIII.

ILLA ipsa tellus, in qua eriguntur propugnacula, maximus eorundem hostis est. Per illum ligonibus & palis fossæ ducuntur & aggeres, quibus ad expugnationem via sternitur; intra illius viscera occultè sub murorum vallorumque cæmento aguntur cuniculi, donec flamma correpti funditus omnia evertant. Solum illud castrum expugnari non potest, quod in aquis situm sævientium undarum furore quaquaversum cingitur, quæ licet illud verberent, unà tamen etiam defendunt, non dando locum obsidioni navali, totumque foret periculum in maris malacia, si diu constans perduraret. Sic Monarchiæ & a *civitates magnâ ex parte bellum gerentes conservantur, eadem imperio potitæ corrumpuntur.* Tunc cura vigilat; providentia accincta est gladio; gloria exstimulat animos; occasiones fortitudinem

a Arist. l. 7. Pol. c. 14.

nem augent; æmulatio ad majora incendit, & periculum commune sociat voluntates, malosque Reipublicæ humores evacuat, a *Metus hostilis in bonis ar-*



a Sallust.

tibus & legibus populum *retinet*. Nunquam Romani extitêre fortiores, nec subditi magis quieti & obedien-

dientes Magistratibus, quàm cùm portas urbis uno tempore Pyrrhus, alio Hannibal obsideret. Magnæ alicui Monarchiæ plus periculi à sua potentia imminet, quàm alii à sua imbecillitate: illa enim de viribus suis secura sibi adversùs casus futuros minime prospicit; hæc verò metu sollicita semper arma in promptu a habet. Si disciplina militaris conquiescat, nec in continuo servetur exercitio, effœminat otium animos, labefactat ac sternit muros, ærugine obducit gladios, & scutorum ligaturas corrodit; augescunt sensim cum eo deliciæ, & dominatur ambitio, unde discordiæ oriuntur, ex his verò bella civilia, adeoque experitur Respublica mala omnia, & infirmitates interiores, quas procreat otiositas. Absque aliquo motu res nec crescunt, nec conservantur. Quintus Metellus, accepto nuncio de amissa Carthagine, palàm Romæ in Senatu dicebat; se jam ejus ruinam metuere, postquam Rempublicam illam destructam cerneret. Publius Nasica cùm dicentem audiret, res ob successum illum nunc meliori esse loco, respondit: *Immo vero in majori nunc versantur periculo*: sciebat nimirum, hostiles illas vires velut undas esse, quæ Romam concuterent quidem, sed fortiorem ac firmiorem efficerent, atque ideò hortatus eos est, caverent, ne semetipsi perderent, b *timens* scilicet *infirmis animis hostem securitatem, & tanquam pupillis civibus idoneum tutorem necessarium videns esse terrorem.* Suinthila Gothorum Rex in Hispania magnus fuit, & in actionibus suis ac facinoribus gloriosus, quoad bella gessit, simul ac ista desiêre, deliciis sese dedidit, ac periit. Rex Alphonsus Sextus expendens clades, quas à Mauris acceperat, caussam sciscitatus est, & responsum illi fuit, à suorum otio & deliciis ista manasse. Quare mox balnea & lautitias alias, quæ vires infringunt, prohibuit. Ob rerum omnium incuriam & segne otium Regum Roderici

&

a *Sagitta ejus acuta & omnes arcus ejus extenti. Vngula equorum ejus, ut silex.* Isa.5.28. b S.August.

& *a* VVitizæ tota penè Hispania Afris in prædam cessit, donec reflorescente in Pelagio, ejusque successoribus militia, fortitudo etiam & gloria militaris assidua æmulatione incrementum sumpsêre, & Hispaniam non solùm à durissimo illo jugo liberârunt, sed etiam magnæ alicujus Monarchiæ caput constituerunt. Concertatio inter ordines militares Castellæ insignes peperit Heroës, quorum potius studium fuit vincere inter se gloriâ militari, quàm hostem debellare. Nunquam Domus Austriaca ad tantum ascendisset fastigium, si otio semper relicta fuisset. Iisdem mediis, quibus eam sternere cogitant æmuli, fortior illa redditur & gloriosior. b *Nã pacem agentes tanquam ferrum* quod non usurpatur, *splendorem amittunt.* Potentiæ minores absque armis conservari possunt, at non majores: in illis enim non æquè est difficile Fortunam servare æqualem, atque in his, è quibus nisi arma mittantur foràs, intùs belli excitatur incendium: uti Romanæ Monarchiæ accidit. c *Vetus ac jàm pridem insita mortalibus potentiâ cupido, cum Imperii magnitudine adolevit, erupitque. Nam rebus modicis, æqualitas facilè habebatur, sed ubi subacto orbe, & æmulis Vrbibus Regibusque excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter Patres plebemque certamina exarsêre.* Fortitudinis æmulatio, quæ adversùs hostem exerceri solet, eo deficiente inter ipsas Naturas succenditur. Experti id fuere Germani, quando d *decessu Romanorum, ac vacui externo metu gentis assuetudine, & tum æmulatione gloriæ arma in se verterunt.* Pax Imperii Romani cruenta fuit: ex illâ enim bella civilia *e* ortum habuere. f *Cherusci nimiam ac marcentem diu pacem illacessiti nutrierunt, idque jucundius, quàm tutius fuit.* Per bella in Provinciis Belgicis civilia in Hispaniâ desiere dissidia. Plurimum ejus Monarchiæ pro-

a Mar. hist. Hisp. l. 6. c. 27. *b* Arist. l. 7. Polit. c. 14. *c* Tacit. l. 2. Hist. *d* Idem lib. 2. Annal. e *Pacem sine dubio post hæc, verùm cruentam.* Tac. l. 1. Annal. *f* Idem de mor. Germ.

profuit palæstra illa & schola martia, ubi doctæ & exercitatæ fuerê tot acies militares: etsi institutio hæc & disciplina hostibus etiam & æmulis communis fuerit, adeo ut omnes ferè Europæ Principes armorum usum ibi didicerint; quamvis item magnorum fuerit sumptuum, bella gerere in Provinciis tam turbatis & longè dissitis, cum tanta sanguinis profusione, & tam gravibus usuris, cum tanto hostium commodo, nostro vero tam exiguo, ut dubitari merito posset, satiusne esset victos nos fuisse, an vincere; aut num expediret aliquod adhibere remedium, quo extingueretur omnino, aut certè sopiretur ad tempus ignis ille sanguinis aurique sitientissimus, eo fine, ut quod illic inutiliter consumitur, impendatur in vires navales, & stabiliatur Imperium utriusque Maris, Mediterranei & Oceani, foveaturque bellum in Africa, cujus progressus feliciores ob Italiæ & Hispaniæ vicinitatem Monarchiam hanc magis unirent; verum amor erga subditos illos tam antiquos & bonos, desiderium item è tam vili servitute, qua titulo libertatis misere oppressos vident eosdem liberandi, & ad verum Dei cultum reducendi, plus potest, quàm ratio status.

§. Nunc sicuti fortitudinem & gloriam militarem tueri, ubi unus solus imperat, Statuum securitas est, ita periculo non caret, ubi summa potestas ad multos pertinet, quemadmodum in Rebuspublicis accidit: nam in ipsismet eorum armis maximum subest periculum, dum supremum multorum arbitrium uni soli committitur. Ab illa ipsa manu, quam armarunt primum, jugum iis imponi solet. Vires, quas ipsi contulerunt, libertatem eorundem opprimunt: ita Reipublicæ Romanæ contigit, & inde postea ad omnes fere reliquas tyrannis permanavit. Ea de caussa, licet valde expediat, arma semper in promptu habere & exercitata, artes tamen pacis securiores sunt, præsertim si corruptus sit populus, & locis dissitis à se divisus: nam belli ferocitate fit insolentior, & præstat periculum illi observari ob

oculos, quàm procul illo secu um vivere, ut pro sua conservatione tanto magis se uniat. Non minus secura erat libertas Reipublicæ Genuensis quando montibus utebatur nondum artificio militari munitis, ac nunc, postquam singulari cum industria & labore ingenti effectum, ut eidem tanquam muri inexpugnabiles Reipublicæ deserviant: nimia enim securitas malos generat humores, cives in partes scindit diversas, procreat audaces spiritus, & exteriora media aspernatur; in Rebuspubl. vero, quæ intestinis agitantur dissidiis, plus periculi creant muri, quàm prosint; atque adeo tunc solum utiles erunt, si prodens ile Senatus sic egerit, ac si eos non exstruxisset.

SYMBOLVM. LXXXIV.

Visum quibusdam, Naturam homini non matrem fuisse, sed novercam, magisque se exhibuisse liberalem erga animantes cæteras, utpote quibus certiorem indidit instinctum & notitiam mediorum quibus pro defensione sua & conservatione opus habent. Verum isti non satis suam expenderunt excellentiam, arbitrium suum & dominium in res alias inferiores, siquidem largita est illis Natura intelligentiam quandam velocem, quæ momento unico terram pariter & cælos penetrat: memoriam, in qua absque confusione omni, aut perturbatione, rerum tam variarum conservantur imagines: rationem, quæ discernit, unum ex alio colligit & concludit: judicium, quod intelligit, ponderat & definit. Propter hanc donorum præstantiam homo imperium tenet in omnes res creatas, & disponit de iisdem pro libitu, utens manibus tam sapienti efformatis artificio, ut instrumenta sint ad omnes artes idonea; & tametsi nudus omnino, & absque armis in hanc lucem editus sit, ea tamen pro suo fabricatur arbitrio, ut aut semet tueatur, aut etiam impetat alios. Tellus eum in finem ferrum

&

& chalybem ei ſuppeditat: aqua (quomodo in Symbolo præſenti videre licet) ea cudit: aër focum incendit, ignis denique ea temperat, ita nimirum ele-



menta omnia ejus arbitrio obediunt. Fragili aliquo lembo maris domat ſuperbiam, & linteo ventos colligit, ut pro alarum remigio ei deſerviant, quibus

Hh 2 ſeſe

ſeſe ab uno loco in alium tranſferat. Intra fiſtulas æreas vim ignis coërcet, unde non minùs horrenda jaculatur fulmina, quàm ipſe Iupiter. a *Multa, quæ natura impedita ſunt, conſilio* & ingenio *expedit:* & quia iſtud Naturæ adminiculo temperat thoraces ferreos, & ferrum in lanceas acuit, induſtria magis Principem uti oportebit, quàm *b* viribus, conſilio magis, quàm brachio, calamo potiùs, quàm gladio: nam omnia potentia extrema experiri velle, Gigantum foret inſania, qui montes montibus aggeſſére. Vires majores non ſemper triumphant. Curſum navis exigua ſiſtit remora. Vna civitas Numantina annos quatuordecim Romanum fatigavit Imperium. In urbe Sagunto expugnanda plus laborandum iſti fuit, quàm in vaſtiſſimis Aſiæ Provinciis ſubjugandis. Vires langueſcunt ſenſim & conſumuntur, ingenium ſemper perdurat: & ſi iſthoc bellum non geratur, illis non *c* vincitur. Securè illud bellum ſuſcipitur, quod ingenio geritur: periculoſū eſt & anceps, quod ſolo robore.

--- ---- d *Non ſolùm viribus æquum*
Credere, ſæpe acri potior prudentia dextra.
e *Mens una ſapiens plurium vincit manus.*

Tiberius datis ad Germanicum literis gloriatus eſt, f *ſe novies à Divo Auguſto in Germaniam miſſum, plura conſilio, quàm vi perfeciſſe.* Nec aliter agere ſolebat, cum Imperatoria dignitate fungeretur, præſertim ut Provincias longè diſſitas tueretur, & identidem repetebat, *Conſiliis & aſtu externas res moliendas, arma procul habenda.* h *Non* omnia *viribus* ſuperantur, *non velocitate, non celeritate, ſed conſilio & ſententia.* Victoriis, continuis Provinciæ Belgicæ peſſum iêre; plus enim fortitudo efficere conata eſt, quàm prudentia. Virium loco itaque calliditas ſuccedat & aſtutia, & hac vincatur, quod illis non poteſt.

a Quan-

a Livius. b *Melior eſt ſapientia, quàm vires.* Sap. 6. 1. c *Melior eſt ſapientia, quàm arma bellica.* Eccl. 9. 18. *d* Val. Flac. *e* Eurip. *f* Tac. l. 2. Ann. *g* Idem lib. 6. Annal. *h* Cicero.

a Quando temporibus Roderici Regis Mauri ex Africa Hispaniam armis suis infestarunt, Murciæ Præfectus in prælio quodam, in quo tota civitatis illius Nobilitas occubuit, victus fuit, & feminæ, re comperta, in virili habitu & armis cinctæ per urbis muros se disposuere, quod cùm magnæ multitudinis speciem præbuisset, ad honestas conditiones victores Mauros adduxit. Eduardus Quartus Angliæ Rex dicere solebat, Carolum cognomento Sapientem Franciæ Regem nullis instructum armis, solis literis graviora contra se movere bella, quàm aut Pater ejus, aut Avus armis fecissent. Ferrum & gladius paucis in locis vim suam possunt exercere, solers rerum negotiatio ubivis efficere potest plurimum. Nec refert Principes abesse ac distare inter se longiùs: sicut enim arbores mediis radicibus communicant inter se, & uniuntur invicem, sua agendi vi per largum etiam spatium diffusa, ita illi per suos Legatos & artificia quædam occulta præstare idem poterunt. Vires alienas suas ingenium efficit inito cum exteris fœdere, communis utilitatis intuitu. E privato aliquo cubiculo plus efficere Princeps poterit, quàm in campestri agro. Rex Philippus Secundus Madrito decessit nunquam, & orbem in metu & obedientia continuit. Magis prudentia metuendum se fecit, quàm virium robore. Infinita propemodum illa est potestas, quæ industria utitur. Archimedes totum hunc terræ atque aquæ globum machinis suis commoturum se dictitabat: si, extrà alicubi pedibus posset consistere. Vna aliqua grandis Monarchia generali orbis totius dominio facilè potiretur, si ad vires ars aliqua atque industria accederet; quod ut ne fiat, permitit primum illud Mobile Imperiorum, ut magnis prudentia deficiat, & in potentia omnia sita arbitrentur. b *Pleraque in summa fortuna auspiciis & consiliis magis, quam telis & manibus geri solent.* Æquè periculosa est potentia cum temeritate, ac temeritas absque potentia.

a Mar. hist. Hisp. l. 6. c. 24. b Tac. lib. 13. Annal.

§. Bella plurima inter Principes Christianos industria aliqua evitari possent, at judicium damna aut non agnoscit, nec decentes reperit conditiones, quibus ea sat caveat; aut illa con æstimat, excœcata per ambitionem prudentia; aut animi fastus gloriosum ducit ultrò ea subire, adeoque fucata belli gloria se sinit abripi: quod cùm sit actio quædam publica, è qua communis omnium dependet conservatio, mensurari non debet inanibus existimationis umbris, sed commodis & utilitatibus publicis; ita tamen, ut nullum interim sit medium, quod ad evitandum bellum Princeps non experiatur, omnes amovens occasiones, antequam nascantur, & si subortæ jam fuerint, eorum sibi voluntates conciliet, qui consilio suo pacem promovere possunt: inquirat media suavia, ad conservandam amicitiam: hostem intra & extra suum Regnum fatiget: consilia ejusdem prævertendo, & societates ac fœdera cum aliis defensionis caussa sanciendo, metum ei injiciat. Atque istis humanis mediis divina etiam jungat subsidia orationum & sacrificiorum, summique Pontificis, tanquam communis Christianorum Patris, utatur opera, sincerè ad ipsum referendo de animo suo & desiderio tranquillitatis publicæ, de accepta injuria, aut rationibus, quibus ipse movetur ad arma capienda, nisi sibi ritè satisfiat. Vnde relata porrò caussa ad collegium Cardinalium, & interposita auctoritate Sedis Apostolicæ, aut reipsa ad arma non veniretur, aut Princeps caussam suam Romæ purgaret, ubi tribunal est, in quo Principum acta dijudicari, & lites decidi debent. Nec hæc ignavia est, sed generositas quædam Christiana, & cautela politica ad Nationum animos in amicitia retinendos, & cavendas æmulationes ac fœdera, quæ ex iisdem oriuntur.

S Y M-

SYMBOLVM LXXXV.



VBi Vrſus alveare apum ſemel nactus fuerit, nihil tunc conſultius, quam totum illud aquis immergere: quodcumque enim aliud medium officeret potius, quo minus ſuo fine, hoc eſt, favo mellis potiretur, & apicularum aculeos effugeret. Hoc

nomen erat) deliberationem instituit, quid illis fieri oporteret, auditisque sententiis, cum alii vellent lytro pecuniario eos esse redimendos, alii certis astringendos conditionibus, alii denique liberos omnino dimittendos, hoc ultimum secutus est, ut magis sibi obstrictos amicos domum remitteret.

§. Quando Regna bellis civilibus sunt implicata, periculosum est consilium medium, nec in hanc, nec in illam partem declinandi, quod facere contendebat Infans Henricus in motibus Castellæ, ob ætatem pupillarem Regis Ferdinandi Quarti, quo facto suos perdidit amicos, nec hostes tamen sibi devinxit.

§ Nec minùs periculosum est promiscuè in totam animadvertere multitudinem, quare consultius videtur, aut cum delictis illius omnino connivere, aut certe in uno aliquo insigne aliquod exemplum statuere. Ob eam caussam suasum Germanico in rebellione Legionum Germanicarum, ut aut nihil militi eorum, quæ peteret, aut *a* omnia concederet, & quia iis invulsit aliquid, consiliisque mediis usus fuit, reprehendi *b* meruit. In alia quoque occasione simili Druso auctore fuêre, ut aut dissimularet, aut remediis fortioribus ageret. Prudentissimum sane consilium: vulgus enim inter duo extrema nunquam consistit medium, sed semper excedit in *c* alterutro.

§. Vbi festinatione res indiget, actum est cum eo, qui nec satis audet, nec satis sibi providet; quomodo Valenti accidit, qui inter consilia, quæ dabantur, hæsit anceps, nec quicquam certi statuere *d* potuit.

H h 5 § In

a *Periculosa severitas, flagitiosa largitio: seu nihil militi, seu omnia concederentur in ancipiti Republ.* Tac. lib. 1. Ann. b *Satis superque missione, & pecunia & mollibus consultis peccatum.* Id. ibid. c *Alii fortioribus remediis agendum nihil in vulgo modicum: terrere, ni paveant, ubi pertimuerint impune contemni.* Tac. l. 1. Ann. d *Mox utrumque consilium aspernatus, quod inter ancipitia deterrimum est, dum media sequitur, nec ausus est satis, nec providit.* Idem l. 3. Hist.

5. In rebus bellicis prudens interdum videri cupit metus, & consilia quædam media suggerit, quæ animum addunt hosti, & spatium concedunt, ut sibi antè prospiciat. Id quod Regi Ioanni Primo contigit, qui cùm Coronam Lusitaniæ per mortem Regis Fernandi soceri sui ad se devolutam prætenderet, statuit in illud Regnum solus ingredi, jussitque deinde suum sequi exercitum; unde tempus nacti sunt Lusitani, ut arma intereà corriperent, quod factum non fuisset, si mox armis eos invasisset, aut belli evitandi caussa jus suum ad justitiæ tribunal remisisset. Parum comminatio proficit, si manus ictum intentans, armata non sit, & interdum re ipsa puniat, ubi obedientia deseritur.

Franci moræ impatientes, nec præteritum tempus respiciunt, nec præsens, & quo sunt animi ardore, audacia & celeritate consiliorum extra terminos abeunt; verùm hoc ipsum sæpè fortunata ea efficit; ita enim teporem effugiunt, & citò expediunt omnia. Hispani contrà cunctantur, ut diu multumque considerando procedant cautiùs, & quia nimiùm prudentes esse cupiunt, hærere solent in mediis, immò dum tempus in consilium vocant, omnino ea elabuntur è manibus.

Itali melius ex utroque commodum aliquod nôrunt capere, utendo occasionibus, quando se offerunt; contrà ac Germani, qui in agendo tardi, & segnes in executione tempus præsens solùm in consilium adhibent, nulla præteriti ac futuri habita ratione. Pro eventuum varietate mutant & ipsi animum; unde factum, ut fortunam suam non valde ii auxerint, cum alioqui ejusmodi sit Natio, quæ ob innatam animi fortitudinem dominia sua longè lateque posset extendere. In eandem caussam referri potest diuturnitas bellorum civilium, quibus etiamnum hodie conflictatur Imperium, quæ constanti aliquo consilio ac celeritate sopiri jam pridem potuissent; verùm ob consilia lenta, quæ pro prudentibus tamen habebantur, ingentes ad

Rhe-

Rhenum vidimus exercitus, qui in Franciam usque penetrare potuissent, eamque ad pacem universalem faciendam compellere: quod damnum gravius fuit, quàm si ab hoste cæsi fuissent sæpius: nulla enim clades major, quàm si exercitus aliquis in seipso sensim intereat. Ea ipsa res propias vastavit Provincias & loca confinia, per quæ bellum aliò transferri debuisset, nunc vero in ipsa Germaniæ viscera immigravit.

§. In aliis civilis gubernationis negotiis locum habere possunt consilia media, tum propter extremorum pericula, tum quia expedit eam semper ingredi viam, unde minori cum incommodo posteà (si necessum fuerit) ad unum aliquod extremorum possis accedere. Inter extrema illa antiqui prudentiam constituêre, adumbratam per volatum Dædali, qui nec Soli nimiùm appropinquabat, nec mari, ne aut nimio illius ardore alæ quibus utebatur, dissolverentur, aut hujus humiditate madefierent. In iis Provinciis, quarum incolæ natura serviles non sunt, sed ingeniis cultis potiùs, & animis generosis, populus tam cautè & dextrè regendus est, ut nec indulgentia nimia eum efferat, nec rigor alienet. Æque periculosum est, oreas & pastomides ei imponere, ac sine fræno relinquere, quia a *nec totam libertatem pati potest, nec totam servitutem*; uti de Romanis Pisoni dicebat b Galba. Exequi semper potentiam, est ferream servitutis catenam atterere. Tyrannidis genus est subditos ad normam Reipsummæ perfectæ velle redigere, id enim non fert humana conditio. Minimè necessarium est, gubernationum esse talem, qualis esse deberet, sed qualis esse potest: neque enim omnia, quæ conveniunt, possibilia sunt humanæ imbecillitati. Stultum

a Tacit. lib. 4. Histor. b *Neque enim hic, aut in cæteris gentibus, quæ regnantur, certa dominorum domus, & cæteri servi: sed imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem.* Tacit. lib. 1. Hist.

tum est cupere, ut nulli omnino in Republ. aliqua sint defectus. a *Vitia erunt, donec homines.* Zelus immoderatus multorum errorum caussa est iis, qui præsunt, eò quod cum prudentia conformare se nesciat: uti & ambitio, quando nimirum Principes severi audire cupiunt, & gloriam suam collocatam putant in subditis sic gubernandis, ut ne in minimo unquam à ratione & legibus ipsi desciscant. Periculosus est rigor, qui affectus & ordinarias vulgi passiones non in consilium adhibet: apud illud enim plus dexteritate proficitur, quàm potentia; plus exemplo & mansuetudine, quàm severitate inhumana. In eam igitur curam incumbat Princeps, ut videatur subditos suos reperisse potiùs bonos, quàm effecisse; quam egregiam laudem de Agricola in gubernatione Britanniæ commemorat b Tacitus. Temporibus præteritis ne falli se sinat, ut bonos mores, quos de illis sibi imaginatur, nunc de præsenti quoque observari velit, nam eadem semper fuit malitia: sed c *vitium est malignitatis humanæ, vetera semper in laude, præsentia in fastidio esse.*

Laudamus veteres, præsentes carpimus annos.

Etsi major olim severitas fuerit & obedientia, hæc tamen ætas eam ferre non sustinet, si mores antiqui in illa immutati fuerint. in quo deceptus Galba vitæ pariter suæ & imperii jacturam d fecit.

a Idem lib. 4. Hist. b *Maluit videri invenisse bonos, quam fecisse.* Tac. in vita Agric. c Quinct. in dial. de orat. d *Nocuit antiquus rigor, & nimia severitas, cui pares non sumus.* Tac. lib. 1. Hist.

S Y M-

SYMBOLVM LXXXVI.



ANimus humanus contentus minimè fuit rerum terrestrium speculatione, quin immò tantæ moræ impatiens, quòd rerum cælestium cognitio post obitum usque differretur, corporis sese vinculis exemit, & supra ipsa elementa volatu transcendit,

dit, ad indagandum per per ratiocinationem, quod tactu, visu, & auditu assequi non licebat; adeoque in imaginatione sibi efformavit ideam pulcherrimæ illius fabricæ effingendo sphæram cum talibus orbibus differentibus, æquantibus, & epicyclis ut diversos astrorum & Planetarum motus scitè exhiberent; & tametsi certus omnino non fuit, num res ita se haberet, hanc tamen consecutus est gloriam, quòd mundum hunc animo nunc nosset concipere, qualis esset, aut quomodo sub alia forma, & dispositione posset constitui. Verùm in idea ista non acquievit, animus immò inquietus & in investigationibus suis periculosus aliam planè diversam posteà sibi imaginatus est, ac persuadere voluit aliis, perinde ac si sol centrum esset aliorum orbium, qui circum illum moveantur, & lucem suam ab eo recipiant. Opinio impia & aliena prorsus à ratione naturali; quæ quietem concedit gravibus contra divinas literas, quæ terræ stabilitatem faciunt a perpetuam: contra dignitatem hominis, quasi necessum habeat moveri, ut fruatur Solis radiis. Sol verè minimè, ut eos homini communicet, cùm tamen (sicut res omnes aliæ creatæ) conditus ille sit, ut eidem assistat & serviat. Certum itaque est, Principem illum lucis, qui ex officio in res omnes inferiores tenet imperium, eas collustrare, & præsentia sua iis formam tribuere, circumeundo sine intermissione ab uno Tropico ad alterum tam mirabili artificio, ut omnes terræ partes, si non æqualem calorem, lucem saltem æqualem ab eodem hauriant, quâ re sapientia divina anteverrit damnum, quod futurum esset, si Sol à linea Æquinoctiali non secederet: nam Provincias quasdam radii solares planè adurerent, aliæ nimio rigerent frigore, & tenebris perpetuis involverentur. Exemplum istud naturale erudit Principes quanti ad utilitatem publicam referet, si ipsi *velocissimi sideris more* Status suos & Provincias absque intermissione obeant, ut calorem

a *Terra autem in æternum stat*, Ecel. 1. 4.

calorem rebus & subditorum affectui *a* impertiant; id quod Propheta Regius indicare voluit, cùm dixit, Deum supra Solem suum posuisse *b* tabernaculum, cui nunquam conquiescit, & semper rebus adest. Rex Ferdinandus Catholicus, & Carolus Quintus Imperator, non habuerunt aulam certo loco fixam & stabilem; quo factum, ut res maximas ipsimet conficerent, quas per Ministros suos minimè potuissent, qui etsi gnavi satis & solliciti, nunquam tamen id efficiunt, quod efficeret ipse Princeps, si coràm præsens adesset, qui aut mandata iis desunt, aut facultas. Christus Dominus simul ipse ad piscinam venit probaticam, sanitatem reddit *c* Paralytico quam Angelus annis triginta octo eidem largitus non fuerat: neque enim huic mandatum erat aliud, quàm ut aquam solùm *d* commoveret, & ideò ut Ministro facultatis suæ fines egredi non licebat. Non bene gubernantur Status per solas aliorum relationes, ac propterea suadet Salomon ut Reges ipsi subditis aures *e* accommodent: hoc enim ad illorum pertinet officium, & apud ipsos, non apud eorum Ministros, est assistentia & virtus *f* divina, quæ comitatur solum sceptrum, cui Spiritum sapientiæ, consilii, fortitudinis, & pietatis *g* infundit, immò divinitatem quandam, qua Princeps futura *h* providet, ut nec iis, quæ oculis usurpat, nec in iis, quæ auribus percipit, falli

a queat

a *Velocissimi sideris more, omnia invisere, omnia audire.* Plin. b *In sole posuit tabernaculum suum.* Psal. 18. 6. c *Surge, tolle grabatum tuum, & ambula.* Ioan. 5. 8. d *Angelus autem Domini descendebat secundum tempus in piscinam: & movebatur aqua.* Ibid. v. 4. e *Præbete aures vos qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis Nationum.* Sap. 6. 3. f *Quoniam data est à Domino potestas vobis, & virtus ab altissimo.* Ibidem. v. 4 g *Et requiescit super eum spiritus Domini: spiritus sapientiæ & intellectus: spiritus consilii, & fortitudinis: spiritus scientiæ, & pietatis.* Is. 11. 2. h *Divinatio in labiis Regis.* Prov. 16. 10.

a queat. Nihilo minùs tamen pacis tempore non videtur omnino inconveniens ſtata in certo aliquo loco commoratio, ſatiſque erit Provincias obeundo Status ſuos ſemel coràm inſpexiſſe: neque enim ſufficiunt æraria pro ſumptibus & impenſis ad frequentes aulæ tranſlationes neceſſariis, nec fieri iſtæ poſſunt abſque inſigni ſubditorum detrimento, atque adeo quin perturbetur ordo Conſiliorum ac Tribunalium, & gubernatio atque juſtitia retardentur. Rex Philippus Secundus toto gubernationis ſuæ tempore vix unquam Madrito pedem extulit.

In occaſionibus belli magis conſultum videtur, ut Princeps ipſe coram iis interſit, & ducat ſubditos ſuos: ideo enim ſacræ paginæ *b* Paſtorem eum vocant, ac Ducem; quomodo Deus præcipiens Samueli, ut Saulem inungeret, non dixit in Regem, *c* ſed in Ducem ſupra Iſraël, indicans, id præcipuum ejus eſſe officium, & quod olim Reges exercere fuêre *d* ſoliti. Ea in re populus ſuum fundabat deſiderium, cùm Regem peteret, ut eſſet nimirum, qui ante eum egrederetur, & pugnaret pro *e* eo. Præſentia Principis in bello animos addit militibus. Lacedæmonii exiſtimabant Reges infantes etiam in cunis iſta præſtare, & ideò ad prœlia eos unà ſecum deportabant. Antigonus Demetrii filius ſic ſtatuebat, præſentiam ſuam in navali prælio multis hoſtium navibus *f* comparari poſſe. Alexander M. militum

a *Non ſecundum viſionem oculorum judicabit, neque ſecundum auditum aurium arguet.* Iſ. 11. 3. b *Suſcitabo ſuper eos Paſtores, & paſcent eos: non formidabunt ultra, & non pavebunt: & nullus quæretur ex numero, dicit Dominus.* Ierem. 23. 4. c *Unges eum Ducem ſuper Iſrael.* 1. Reg. 9. 16. d *Rex enim Dux erat in bello.* Ariſt. lib. 3. polit. c. 11. e *Rex enim erit ſuper nos, & erimus nos quoque ſicut omnes gentes, & judicabit nos Rex noſter, & egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra pro nobis.* 1 Reg. 8. 19. & 20. f *Me vero, inquit, præſentem, quam multis navibus comparas?* Plut. in Apoph.

tum suorum erigebat animos *a*, ponendo iis ob oculos, quod primus sese periculis objiceret. Quando Princeps ipse in ejusmodi casu præsens adest, magna sæpe patrantur facinora, quæ in ejus absentia nemo attentare auderet; nec opus est ex aula expectare mandata, unde plerumque seriùs illa perferuntur, postquam præteriit occasio, & plena semper vanis timoribus aliisque cum circumstantiis, quæ in effectum deduci haud possunt; id quod in Germania experti sæpe sumus non absque insigni boni publici detrimento. Generosos spiritus & altas suscitat cogitationes in animis militum, si Principem, cujus est conferre præmia, factorum suorum spectatorem ac testem habeant. Hoc argumento fortitudinem suorum Hannibal inflammabat: *b* *Nemo vestrûm est*, ajebat, *cujus non idem ego spectator & testis, notata temporibus locisque referre possim decora.* Idem Gofredus faciebat, cùm sic milites alloqueretur:

c *Di chi di voi no sò la patria, e'l seme,*
Quale spada m'e ignota, ò qual saetta,
Benche per l'aria ancor sospesa treme.

Ea ratione necessum non erit, ut Princeps potentiæ suæ vires Generali alicui committat, quod tam exploratum est periculum, ut minùs etiam tutum crederetur, quòd eas Tiberius in manibus filii sui Germanici *d* constitueret. Atque hoc ipsum maximè in civilibus seditionibus locum habet, in quibus (ut diximus) præsentia Principis facillimè rebellium componit *e* animos.

§. Ve-

a *Et is vos ego, qui nihil unquam vobis præcepi, quin primus me periculis obtulerim, qui sæpe civem clypeo meo texi.* Curt. lib 8. *b* Liv. dec 1. 2. *c* Taff. can. 20. *d* *In cujus manu tot legiones, immensa sociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere imperium, quàm expectare mallet.* Tac. l 4. Annal. *e* *Divus Iulius seditionem exercitus verbo uno compescuit, Quirites vocando, qui sacramentum ejus detrectabant. Divus Augustus vultu & aspectu Actiacas legiones exterruit.* Tac. l. 1. Hist.

§. Verùm non qualiscunque belli motus, aut civitatis alicujus jactura movere debet Principem, ut prodeat foràs, & aulam suam deserat, unde in omnia reliqua manat regimen, prout Tiberius expendebat in tumultibus *a* Germaniæ; cumque alio tempore ipsi obtrectarent, quod non abiret ad componendas Hungariæ & Germaniæ Legiones, *b immotum adversus eos sermones* se præbuit *fixumque* ei *fuit, non omittere caput rerum, neque se remque publicam in casum dare.* His rationibus ducebantur, qui auctores erant Davidi, ut ne egrederetur in prælium contra Israëlitas, qui Absalonis partes sequebantur, eò quòd ipsorum fuga, aut clades tantum damnum allatura non esset, quàm ipse in persona sua, quæ decem millibus æquivaleret, si aut fugeret aut cæderetur, adeoque satiùs fore videretur, ut is pro præsidio in urbe remaneret, quod & *c* facit. Quod si bellum suscipiatur ad injuriam aut despectum vindicandum, aliis

d Vindictam mandâsse sat est.

Idem videtur, si solius defensionis caussa arma sumantur, nec evidens urgeat periculum: tunc enim majorem Principi pariet existimationem si contemnat illud, & defensionem alteri alicui Duci commendet. Quòd si bellum geratur ad aliquid de novo acquirendum, vel occupandum, vehemens censebitur ambitio semet objicere periculis, & majoris est prudentiæ per alium aliquem Fortunam experiri, pro eo ac fecit Rex Ferdinandus Cathocus, occupationem Regni Neapolitani Magno Duci,

a *Neque decorum Principibus, si una alterave civitas turbet, omissâ urbe, unde in omnia regimen.* Tac. l. 3. Ann. *b* Tac. l. 1. Ann. c *Egrediar & ego vobiscum Et respondit populus: Non exibis: si enim fugerimus, non magnoperè ad eos de nobis pertinebit; sive media pars ceciderit è nobis, non satis curabunt: quia tu unus pro decem millibus computaris: melius igitur est, ut sis nobis in urbe præsidio. Ad quos Rex ait: Quod vobis videtur rectum, hoc faciam.* 2. Reg. 18. 3. & 4. *d* Claud.

ci, Indiarum verò Hermanno Cortesio committendo. Si belli Dux occumbat, in ejus locum sufficitur alius; at si Princeps pereat, pereunt omnia, ut Regi Sebastiano accidit. Absentiæ Principum ab aulis periculo non carent. Id experientia in Hispania comprobavit, quando Carolus Quintus Imperator ab illa abfuit. Nec decet, ut Princeps ad novas Provincias conquirendas suas exponat *a* discrimini. Idem ipse Sol, cujus figura in præsenti utimur Symbolo, nunquam abit ad polos invisendos, quia alter eorum interim in discrimen veniret.

...... Medium non deserit unquam

b *Cæli Phœbus iter, radiis tamen omnia lustrat.*

Regibus apum Natura alas dedit quidem, sed exiguas admodum, ut ne longe à Regno suo secederent. Ad illud solum bellum Princeps procedat, quod intra Imperii sui fines geritur, at quando evidens periculum illi ipsi imminet. Eam ob caussam Mucianus Domitiano Imperatori suasit, ut Lugdini in Francia se contineret, & tum primùm se moveret, cum Provinciarum illarum status, aut Imperium majoribus perculis *c* jactarentur; nec bonum fuit consilium, quod Titianus & Proculus Othoni dedêre, ut ne pugnæ ad Bedriacum præsens adesset, è cujus successu Imperium *d* dependebat. Fortiorem magisque prudentem in præsenti occasione se nunc exhibet Serenissimus Archidux Leopoldus, qui etsi propugnari se videat Salefeldii junctis hostium copiis,

a *Ne nova moliretur, nisi prioribus formatis*, Tac. l. 12. Annal. *b* Claud c. *Ipse Lugduni vim fortunamque Principatus e proximo ostentaret, nec parvis periculis mixtus, & majoribus non defuturus.* Tac lib. 4. Hist. d *Postquam pugnari placitum, interesse pugnæ Imperatorem, an seponi melius foret, dubitavere. Paulino & Celso jam non adversantibus, ne Principem objectare periculis viderentur; iidem illi deterioris consilii perpulere, ut Brixellum conderet, ac dubiis præliorum exemptus, summa rerum & Imperii se ipsum reservaret.* Tac. l. 2. Hist.

piis, & longè etiam majoribus, quàm ipse habeat, sua tamen contemnit pericula, & generosa constantia semet tuetur, probè sciens in eventu illo salutem Imperii, & Augustissimæ Domus Austriacæ consistere: atque adeò primus est in periculis & laboribus militaribus;

—.... a *Monstrat tolerare labores*,
Non jubet.

§. Verùm in his quoque casibus opus est belli conditionem expendere; num scilicet Princeps absens Statum suum majori periculo aut interno, aut externo expositurus sit; num fortè successionem suam adducturus in discrimen; num fortis sit satis, & armorum capax; & ad ea propensionem habeat: nam si vel aliqua conditionum illarum defuerit, plus aliena manu efficiet, potentiam suam, & vires alteri committendo, ut in Magnete videmus, qui tangendo ferrum eique virtutem suam communicando, majus elevat pondus quàm se solo faceret. Quod si gravis fuerit necessitas, satis erit, Principem in vicino esse, ut arma sua majori cum ardore promoveat, manendo alicubi, unde è propinquo deliberet, statuat, & mandata det. Ita Augustus faciebat, qui nunc Aquilejam, nunc Ravennam, nunc Mediolanum concedebat, ut belliis Hungaricis & Germanicis propiùs assisteret.

a Lucan. lib. 9.

S Y M-

SYMBOLVM. LXXXVII.



NON semper fortunata est prudentia, nec infausta semper temeritas, & quamvis a *quisquis sapit celeriter, non tuto sapiat*, expedit tamen interdum ingeniis igneis, ut in decernendo primum sequan-

a Sophoc.

quantur impetum naturalem, quia si cunctentur, refrigescunt paullatim, & determinare se rectè nequeunt; nec malè evenire solet (in bello præsertim) si ferri se sinant occulta illi vi caussarum secundarum, quæ si ingenia non cogat, movet tamen, ut cum eadem non infeliciter operentur. Divinus quidam Genius iis adest actionibus, quæ suscipiuntur audaciùs, nimirum

Audaces fortuna juvat.

Scipio in Africam trajicit, & ultrò se credit fidei Africanæ Siphacis, vitam suam & salutem publicam urbis Romæ in apertum adducendo discrimen: Iulius Cæsar in exigua aliqua navicula furori Adriatici maris se committit, & utrique sua feliciter cedit temeritas. Non omnibus à prudentia satis caveri potest nec res grandes susciperentur, si eventus omnes & pericula in deliberationem illa traheret. Gaspar Borgias Cardinalis ementito habitu Neapolin ingressus est, cùm plebem inter & Nobilitatem seditionem exortam intelligeret: periculum grande erat, cùmque è Comitibus aliqui media quædam ei proponerent, quibus securitati suæ magis consuleret, respondit animo planè libero & generoso: *Nullum nunc in ista occasione deliberandi tempus est, aliquid casui permittendum.* Si post magna patrata facinora, in conjuncta simul pericula conjiceremus oculos, non ea aggrederemur iterum. a Iacobus Rex Aragonius, cum mille peditibus, equitibus trecentis & sexaginta urbem Valentiam obsidere ausus est, & licet omnibus expeditio hæc temeraria videretur, immò impossibilis, deditio tamen facta. Consilia audacia ex eventu ferè judicantur, si feliciter exeunt, laudantur à b prudentia, & damnantur ii, qui tutiora suaserant. Nullum est judicium, quod aut in celeri temeritate, aut cùm moderate agit, cavere sibi satis possit, quia ab eventibus futuris, & sagacissimæ etiam providentiæ incer-

a Mar. Hist. Hisp. l. 12. c. 19. b *Fortuna in sapientiam cessit.* Tac. de more Germ.

certis dependent. Interdum temeritas occasionem antevertit, & subsequitur moderatio, interdum inter utramque transit illa sudito, nec capillum habet in occipite, quo detineri possit.

Fronte capillata est, sed post occasio calva.

Omnia ab æterna illa providentia dependent, quæ ad agendum nos efficaciter impellit, quando ad ejusdem dispositionem & effectum divinorum decretorum ita expedit, & tunc consilia audacia non, nisi prudentia sunt, errores vero rectitudo ipsissima. Si Monarchiæ alicujus superbiam velit deprimere, ne instar Babylonicæ turris cælum tentet contingere, confundit consilia & linguas Ministrorum, ne consentiant inter se; adeò ut si unus calcem petat, alius aut id non intelligat, aut arenam illi porrigat. In præmaturo eorum obitu, qui cum summo imperio præsunt aliis, non eum finem præ oculis habet, ut vitæ filum iis abrumpat, sed ut majestatem illam humi sternat. Spiritus sanctus victoriam Davidis à Goliatho reportatam referens, non dicit, lapide corpus ejus dejectum fuisse, sed ejus a exultationem. At si contrà Monarchiam aliquam evehere cogitet, creat illa ætate magnos Duces & Consiliarios, aut facit eligi, & occasionem iis præbet exercendæ fortitudinis, & consilii sui dandi aliquod specimen. b *Pleraque in summa fortuna auspiciis & consiliis* potius, *quàm telis ac manibus geruntur.* Tunc examen apum in ipsas cassides immigrat, & florent arma, uti floruit in monte Palatino venabulum Romuli apro intentatum. Ictus etiam errans Fundatoris illius Monarchiæ Romanæ feliciter cecidit, tanquam ejusdem prognosticon; atque adeò non semper fortitudo est, aut prudentia, quæ erigit aut sustentat (etsi instrumenta esse soleant) Monarchias, sed impulsus ille superior, qui caussas omnes simul sumptas movet, pro earum augmento, aut conservatione, & tunc etiam casus ab æterna illa

a *In tollendo manum, saxo funda dejecit exultationem Goliæ.* Eccel. 47. 5. b Tac. l. 3. Annal.

illa Mente directus efficit, quod prudentia minime sibi imaginari anteà potuisset. Cum rebellasset Germania, & res Romanæ in extrema essent desperatione a *affuit*, *ut sæpe aliàs*, *fortuna populi Romani* ex Oriente. Si ad ejusmodi fines destinata est fortitudo, & prudentia magni alicujus Heroïs, nemo alius, quantumvis fortis & eximius ille sit, gloriam fines istos assequendi eripere illi poterit. Aubenius insignis miles fuit, sed minime felix, quod movisset adversus magnum Ducem, destinatum ad firmandam in Italia Monarchiam Hispanicam, Deo nimirum disponente (uti & fecit cum Imperio b Romano) initia illius & caussas, opera imprimis Regis Ferdinandi Catholici, qui prudentia sua & regnandi peritia Monarchiæ illius jaceret fundamenta, eandemque fortitudine sua erigeret, ac dilataret: tam attentus sane ad incrementa illius is advigilabat, ut nullam, quæ sese offerebat, occasionem negligeret, immo ultro omnes accerseret, quas judicium humanum ullo modo assequi poterat; tam denique in exequendo strenuus, ut primus semper esset in subeundis periculis, & laboribus militaribus exantlandis; cumque hominibus longe facilius esse soleat aliorum imitari exemplum, quàm jussa exequi, dabat operam, ut operibus suis, potius, quam mandatis præciperet. Verum quia ingens illa fabrica egebat operis, protulit ætas illa (magnorum Virorum feracissima) Columbum, Hermanum Cortesium, ambos fratres, Franciscum, & Ferdinandum Pizarrum, Antonium de Leiba, Fabritium, & Prosperum, Columnam, Ramonem de Cardona, Marchiones de Pescara, & Basto, & plures alios Heroës, tam illustres, ut vix unum talem singula ferant sæcula. Ad istum finem longo tempore vitam eorum Deus tunc produxit, nunc non furor Martis, sed lenta aliqua febris eam ante tempus eripit. Intra annos oppido pau-

a Tac.lib.3.Hist. b *Struebat jam fortuna, in diversa parte terrarum, initia caussasque Imperio.* Tac.l.2.Hist.

paucos immatura morte sublatos vidimus Petrum de Toledo, Ludovicum Fajardo, Fridericum de Toledo, Marchionem Spinola, Consalvum de Corduba, Ducem de Feria, Marchionem de Aytona, Ducem de Lerma, Ioannem Fajardo, Marchionem de Zelada, Comitem de la Fera, Marchionem de Fuentes, Viros tam illustres, ut non minus adepti sint gloriæ ex rebus cum laude gestis, quam ex iis, quæ in futurum adhuc ab iisdem orbis expectabat. O profundam æterni Numinis illius providentiam! quis ex istis non argueret inclinationem Monarchiæ Hispanicæ? quomodo Claudii Imperatoris temporibus a *numerabatur inter ostenta, diminutus omnium Magistratuum numerus, quæstore, ædili, tribuno, ac pratore, & consule, paucos intra menses defunctu*; nisi adverteret, ideo ista tolli instrumenta, ut testata omnibus fiat, divino potiùs favore, quàm viribus humanis, niti conservationem illius potentiæ, quæ columna est Reipubl. Christianæ. Primus ille universi Motor his rerum vicissitudines, has Imperiorum alternationes disponit. Vnum sæculum in una aliqua Provincia Viros magnos suscitat, excolit artes, illustrat arma, & aliud sequens mox evertit, & confundit omnia, ut ne vestigia quidem supersint virtutis, aut fortitudinis, quæ præteritis fidem faciant. Quanta, quàm occulta vis in hæc inferiora, immo in ipsos etiam animos, inest in caussis illis secundis cælestium orbium! Non mero casu supernæ illæ faces diversæ sunt inter se ac differentes; aliæ quia statam & fixam habent sedem, aliæ quia hinc inde oberrant; cùmque inæqualitas illa, & inordinatio ad pulchritudinem minimè faciat, signum est, eam saltem conferre ad operationes & effectus. O volumen ingens, in cujus paginis (absque tamen potentiæ suæ, & arbitrii humani obligatione) rerum omnium effector ac molitor Deus Characteribus lucis pro gloria æternæ suæ sapientiæ descripsit mutationes rerum & vicissitudines

a Tac. l, 12. Annal.

tudines quas legerunt sæcula præterita, legunt præsentia, legent futura. Floruit olim Græcia armis & artibus, dedit Romæ quæ disceret, non quæ inveniret; nunc verò in profunda jacet ignorantia & vilitate. Augusti temporibus ingenia omnium etiam superarunt expectationem, jam inde à Nerone verò rursum ruere cœperunt *a*, ut nec ullus sufficeret labor, nec industria, quæ artes scientiasque ab interitu prohiberet. Infelices animi illi magni, qui Monarchiis jam labentibus nascuntur, quia aut ad munera non adhibentur, aut ruinæ ponderibus obsistere nequeunt, immò eidem impliciti miserè unà corrunt absque honore & fama, quin a *etiam merito accidisse videtur* interdum, *& casus in culpam transit*. Nullam liberæ voluntati Deus vim facit, sed tamen, aut ipse caussarum cursus eam secum trahit, aut cessante divina illa luce, suapte sponte impingit, & evertuntur ejus consilia, aut executioni mandantur *b* seriùs. Principes & Consiliarii oculi sunt Regnorum, & quando Deus hæc evertere cogitat, *c* illos excœcat, ut nec pericula videant, nec agnoscant remedia. Quòd maxime profuturum putant, cum eo aberrant vel maximè. Casus vident, & eos nos antevertunt, immò quantum in ipsis est, accersunt potiùs. Exemplum periculosum veritatis istius nobis præbent Cantones Helveti tam prudentes semper & fortes in tuenda patria sua & libertate, nunc tamen adeò negligentes, sine omni cura, ut ipsi sibi ruinæ imminentis caussa sint. Constituerat Rempublicam eorum primus Monarchiarum Auctor inter antemuralia Alpium & Rheni, eamq; cinxerat Provinciis Alsatiæ, & Lotharingiæ, & Burgundiæ adversùs potentiam Franciæ & aliorum Principum, cumque à belli incendio longissimè abessent, felici & optata gaudentes tranquillitate, ul-
tiò

a Vellejus. b *Cujuscunque fortunam mutare constituit, consilia corrumpit*. Vell. lib. 11. c *Claudet oculos vestros, Prophetas, & Principes vestros, qui vident visiones vestras, operiet*. Is. 29. 10.

tro Martem ad loca finitima evocarunt, foveruntque, ſpectantes è propinquo Provinciarum illarum ruinam in proprium eorum damnum deinde redundantem, quippe qui non adverterent quanta ſint pericula potentiæ alicujus vicinæ, quæ viribus ſuperat, & cujus fortuna neceſſe eſt, ut ex eorum cineribus aſſurgat altius. Metuo ſane (ô utinam fallar!) ne jam ætas illa conſiſtentiæ corporis Helvetici præterierit, & ne deficere illud jam cœperit, conſumptis iis ſpiritibus & viribus, quæ æſtimationem ei & magnitudinem pepererε. Habent nimirum Imperia ſuas periodos. Quod duravit diutius, à fine & termino ſuo abeſt propius.

SYMBOLVM LXXXVIII.

Quam mira Magnetis vis, quæ tam admirandos edit effectus! Quam amica ejus cum ſtella polari conſenſio, ut licet in hujus pulchritudine, pondere ſuo præpeditus, ſuos non ſemper defigere poſſit oculos, faciant id tamen acus magnete tinctæ! Quæ inter utrumque proportio eſt? quæ tanta vis, ut nec in diſtantia quidem tam longa & remota operari deſinat? Et cur in illam ſtellam, aut cæli punctum inclinat potiùs, quàm in aliud? Niſi communis eſſet experientia, ignorantia artibus magicis illud aſſcriberet; uti ſolet in effectibus Naturæ extraordinariis, quando occultas & efficaces ejus cauſſas penetrare non poteſt.

Nec minùs admirabilis eſt magnetis effectus, in attrahendo ad ſe, levandoque ferro, contra inſitam ei gravitatem; quin illud ipſum impetu quodam naturali, quo fertur ad obediendum potentiæ iſti ſuperiori, ſeſe illi unit, & facit ſuapte ſponte, quod violentum eſſe debuerat. Ab hac prudentia vellem nunc Principem eſſe inſtructum, ad cognoſcendum cauſſarum concurſum, qui (ut diximus) Imperia aut erigit, aut evertit, ſciendumque quomodo in eo ſe gerere debeat, ut nec contrà nitendo cauſſa-

rum illarum vim augeat, nec ſtatim cedendo effectus earundem faciliter: nam ſeries illa & connexio cauſſarum, à cauſſa prima motarum, fluvio ſi-



milis eſt, qui quando alveo ſuo ordinario decurrit, facilè in diverſos dividitur rivulos, aut aggeſtis aggeribus in hanc aut iſtam partem derivatur, & pon-

pontibus insterni se finit; verùm ubi continuis imbribus, aut nivium liquescentium aquis auctus fuerit, nulla patitur obstacula, & si quis ei obsistat, hæc ipsa detentio vires ejusdem auget, ut omnia perrumpat. Eam ob rem Spiritus sanctus nos monet, ne opponamus nos cursui *a* fluminis. Patientia impetum illum superat, qui citò transit, evanescente sensim potentia: unde & mali augurii loco habebatur pro bello Vitellii in Oriente, quod Euphrates tantoperè excrevisset, & vortices velut coronas quasdam spumæ candidæ ostenderet, considerantibus nimirum, quàm mox desinerent illi fluminum *b* impetus. Quando igitur multæ caussæ in unum conspirantes victorias Principis hostilis comitantur, & felicem expeditionibus militaribus viam patefaciunt, magnæ erit prudentiæ, tempus iis indulgere, ut seipsis sensim deficiant, non quod illæ necessitatem aliquam inferant liberæ voluntati, sed quia hujus libertas in solos animi & corporis motus tenet imperium, non in illa exteriora. Poterit illa quidem non cedere casibus, ut tamen ab iisdem non obruatur, efficere semper non poterit. Plus constantia in sperando valet, quàm fortitudo in prœliando. Noverat illud Fabius Maximus, adeoque illum Hannibalis torrentem præterlabi passus est, donec longis cunctationibus imminutum vicit, & Rempublicam Romanam conservavit. Eventus vires, & incrementum sumunt ab invicem, & opinione auctoritatem nacti crescunt subito, ut nulla tanta sit potentia quæ iis obsistere satis possit. Carolum Quintum Imperatorem fortunatum reddidit & gloriosum Monarchia Hispanica, felix effecit Imperium ejusdem prudentia, fortitudo, & vigilantia præsens in rebus omnibus, quas eximias illius dotes communis Nationum omnium applausus & admurmuratio sequebatur: omnes ad

a *Nec coneris contra ictum fluvii.* Eccl. 4. 32. b *Fluminum instabilis natura simul ostenderet omnia, raperetque.* Tac. l. 6. Annal.

ad fortunam ejus se adjungebant, & Rex Franciæ æmulatione tantæ gloriæ eandem infringere conatus, suammet libertatem perdidit. Quantis armatum minis fulgur erumpit è nubibus! ubi obnixum reperit, tum primùm suum exerit robur? absque illo in ipso aëre evanescit: tale fuit illud Sueciæ fulmen è Septentrionis exhalationibus ortum; intra dies paucos de Imperio triumphavit, totumque pæne orbem terrore complevit, & glande unica plumbea trajectum mox disparuit. a *Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est, quam fama potentiæ non sua vi nixa.* Fragilis est omnino illa vis caussarum plurium simul concurrentium: aliæ enim alias impediunt, & variis casibus obnoxiæ sunt ac tempori, quod sensim earum effectus dissipat. b *Multa bella impetu valida per tædia & moras evanescunt.* Qui multorum hostium fœdere junctorum vires aliquamdiu sustinet, eas cum tempore superat: in multis enim diversæ sunt caussæ, utilitates diversæ & consilia, & si contingat in una aliqua re inter eos haud satis convenire, discedunt ab invicem, ac sese dividunt. Nulla fœderis consociatio major, quam illa Cameracensis contra Rempublicam Venetam; verùm constantia, & prudentia fortissimi illius Senatûs mox eam disturbavit. Res omnes ad certum assurgent fastigium, pòst iterum collabuntur. Qui tempus illud nôsset, facile eas c superaret. Quia ista nobis deest notitia, quæ interdum in punctulo aliquo exiguæ morulæ consistit, casibus succumbimus. Impatientia nostra, aut ignorantia graviores eos efficit: cùm enim scire sæpe nequeamus, quanta in iis vis insit, ultrò cedimus; aut eos etiam promovemus iis ipsis mediis violentis, quibus eos avertere molimur. Exordiri Deus cœperat magnitudinem Comi de Medicis, & qui sistere eam voluerunt, è Republica Veneta illum proscribendo, supremū illius Dominū eum effecère. Majori cum

a Tac.l. 13. Annal. b Id.l.2. Hist. c *Opportunos magnis conatibus transitus rerum*, Id. l.1. Hist.

cum prudentia fortunæ illius torrentem observavit Nicolaus Vzanus, & ne ab oppositione incrementum sumeret, satius esse putavit nullam (dum viveret) ei præbere offensæ occasionem; at una cum illius morte consideratio tam prudentis consilii desiit. Nec occulta esse potest major illa vis similium casuum, siquidem in horum prosperitatem conspirant omnia, etsi primo intuitu fini eorundem plane videantur contraria; atque adeo à *optimum tunc est pati quod emendare non possis, & Deum quo auctore cuncta eveniunt sine murmure, comitari.* Nec decet, ferrum magis obedire Magneti, quam nos voluntati divinæ. Minus incommodi patitur, qui cursu illo rapi se sinit, quam qui eidem obnititur. Stulta cogitatio est, Dei consilia velle evertere. Non ideo certæ esse desierunt prædictiones de statua, cui pedes erant lutei, ut Nabuchodonosor *b* somniaverat, quod aliam ex auro solido fieri curasset, eamque jussisset adorari. Verum hæc voluntatis nostræ ad divinam accommodatio non tam bruta esse debet, ut credamus omnia sic ab æterno esse ordinata, ut sollicitudine nostra & consilio emendari nihil possit: hæc ipsa enim animi imbecillitas foret, quæ divini illius ordinis caussa extitisset: sic agere nos oportet, ac si omnia à nostra dependerent voluntate, nam nobismet ipsis utitur Deus ad fortunam nostram adversam, aut *c* prosperam. Pars rerum sumus, & ea non minima. Tametsi eæ sine nobis dispositæ fuerint, sine nobis tamen factæ non sunt. Disrumpere non possumus illam eventuum telam, in textrina æternitatis prætextam, at potuimus ad illam texendam concurrere. Qui caussas disposuit, effectus ante vidit, & cursum iis permisit, suo tamen subjectum imperio. Quem voluit, à periculo vindicavit, alium contra in periculo reliquit, ut in eodem liberè ageret: si illud gratiæ fuit aut meriti, hoc

a Sen. ep. 108. b *Nabuchodonosor Rex fecit statuam auream.* Dan. 3. 1. c *In manu Domini prosperitas hominis.* Eccl. 10. 5.

hoc justitiæ ascribi debet. Implicita ruinis casuum una cadit voluntas nostra, cumque sapientissimus ille rerum omnium conditarum figulus supremus sit arbiter, potuit pro libitu vasa sua destruere, & aliud in ostentationem & gloriam effingere, aliud in *a* contumeliam. In disponendis ab æterno Imperiis, eorundem incrementis, mutationibus, aut ruinis, semper animo suo præsentes habuit supremus ille orbium Gubernator fortitudinem & virtutem nostram, nostram item negligentiam, imprudentiam, aut tyrannidem, eaque præscientia fultus ordinem rerum æternum disposuit congruenter motui & executioni nostræ electionis, absque ulla ei facta violentia: sicut enim nullam voluntati nostræ infert necessitatem, qui ratiocinando ipsius assequitur operationes, ita nec is qui immensa sua sapientia eas longe ante prævidit. Propter immutationes Imperiorum voluntatem nostram non coëgit, quin illa immutavit potiùs, quia hæc à recto tramite liberè descivit. Crudelitas Regis Petri tum exercita in caussa fuit, cur ei frater suus Henricus in Corona succederet, non contra. b *Valentior enim omni fortuna animus est, in utramque partem res suas ducit, beataque ac misera vita caussa est.* Fortunam à casu expectare, ignavia est. Credere, præscriptam & definitam jam esse, desperatio. Inutilis foret virtus, & vitium per violentiam excusaretur. Conjiciat Serenitas Vestra oculos in gloriosos suos Progenitores, qui Monarchiæ hujus amplitudinem erexerunt, videbit, opinor, eos non à casu fuisse coronatos, sed à virtute, à fortitudine, à laboribus, & iisdem posteà artibus eam conservatam à Posteris, quibus eadem debetur gloria: neque enim minùs suam fabricatur fortunam qui eam tuetur, quam qui eandem primò erigit. Tam eam acquirere difficile est, quàm facilis ejus ruina. Vnica sola hora imprudenter

a *Annon habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam?* Ad Rom. 9. 21. *b* Sen. Ep. 98.

ter transacta everrit, quod annis multis partum fuit. Agendo & vigilando Dei parantur *a* auxilia.

a *Non enim votis, neque suppliciis muliebribus auxilia Deorum parantur, vigilando, agendo prospere omnia cedunt.* Sallust. Catil.

SYMBOLVM LXXXIX.

Concordia res parvæ crescunt, discordia res maximæ dilabuntur. Vnitæ inter se cuilibet vi resistunt, quæ divisæ imbecillæ erant ac debiles. Quis jubam equinam junctis pilis extrahere poterit, aut sagittarum fasciculum *a* diffringere? & singulæ tamen minimæ etiam violentiæ resistere nequeunt. His Symbolis Sertorius, & Scilurus Scytha vim concordiæ adumbrabant, quæ ex partibus multis distinctis unum corpus unitum & robustum efficit. Cura tranquillitatis publicæ mœnia civitatum supra statutam hominum erexit, ea altitudine, ne subire illa possent; & multi tamen simul milites, consertis invicem scutis, alios unione reciproca, & concordia in altum extollentes, eorum superabant cacumina, & expugnabant. Omnia Naturæ opera amicitia & concordia conservantur; & contrà hac deficiente, illa quoque extinguuntur, & pereunt: siquidem caussa mortis alia non est, quàm dissonantia & discordia partium, à qua vitæ conservatio dependet. Idem prorsus in Rebuspublicis accidit; uti eas consensio communis in unum coëgit, ita majoris aut potentioris partis dissensio dissolvit vicissim, & dissociat, aut novas iis inducit formas. Civitas, quæ per concordiam erat civitas unica, absque ea in duas, immò tres interdum, aut quatuor civitates dividitur, sublato amoris vinculo, quo cives in unum corpus coalescebant. Atque hanc dissociationem parit odium, unde mox vindicta oritur, ex hac contemptus legum, sine quarum auctoritate vim suam perdit *b* justitia;

a *Funiculus triplex difficilè rumpitur.* Eccl. 4. 12. b *Ex justitia legem in concordia disposuerunt.* Sap. 18. 9.

ſtitia abſque iſta vero ad arma concurritur, & excitato belli civilis incendio, facilè ruit Reipublicæ ordo, qui in unitate conſiſtit. Simul ac apiculæ diſcor-



des inter ſe eſſe incipiunt, diſſolvitur illa Reſpublica. Antiqui, ut diſcordiam exprimerent, fœminam depingebant veſtes ſuas lacerantem.

a Et

a *Et scissa gaudens vadit discordia palla.*
Quod si idem illud inter cives efficit, quomodo ad defensiorem utilitatemque communem ii unire se poterunt? quomodo Deum habebunt propitium, qui ipsa est concordia, eamque tantopere diligit, ut cum eadem, Iobo *b* teste, Monarchiam cælestem suam tueatur, ac foveat? Plato dicere solebat, nihil æque Rebuspubl. perniciosum esse, ac divisionem. Concordia civitatis ornamentum est, murus & præsidium. Ne ipsa quidem malitia absque illa consistere diu poterit. Dissensiones domesticæ hosti victoriam tribuunt. Propter Britannorum discordias de Romanis ajebat Galgacus: c *Nostris illi dissensionibus, & discordiis clari, vitia hostium in gloriam exercitus sui vertunt.* d *Conversis ad civile bellum animis, externa sine cura habentur.* Verum non obstantibus his aliisque rationibus suadent nonnulli Politici, disseminandas esse inter cives discordias, ad conservandam Rempublicam, eumque in finem apes in exemplum adducunt, in quarum alveariibus semper murmur aliquod auditur, & dissensio; verum id opinionem illam minime roborat, quin evertit potius: siquidem illa murmuratio non est dissonantia voluntatum, sed vocum concordia, quibus sese mutiò ad mendis conficiendi labores quasi hortantur, & excitant, perinde ac nautæ solent, quando vela expediunt. Nec valet argumentum à quatuor humoribus corporum viventium, contrariis inter se & pugnantibus: nam potius ex eorundem pugna multę nascuntur infirmitates, & vitę brevitas, dum prædominans aliquis victoriam tandem obtinet. Hinc corpora solum vegetabilia, quia pugnante illa contrarietate carent, perdurant diutius. Plane necesse est, ut quod à seipso diffidet, & discordat, patiatur; quod verò patitur, diuturnum esse non potest. Quis divisa Republica aliqua dissensionum flammam intrà certos & definitos terminos continere poterit?

a Virgilius. b *Qui facit concordiam in sublimibus.* Iob. 25. 2. c Tac. in vita Agric. d Tac lib. 1. Hist.

quis eam restinguet posteà, si omnes involverit? Factio potentior opprimet imbecilliorem, & illa, ut se tueatur, hæc ut se ulciscatur extraneis utentur viribus, & Rempublicam servituti subjicient, aut novam introducent gubernationis formam, quæ semper ferè tyrannica erit, ut plurima exempla testantur. Ad officium Principis nequaquam pertinet dissociare civium animos, sed concordes illos servare potius, & amicos, nec in ejus obsequium & amorem conspirare possunt ii, qui divisi sunt inter se, aut qui non perpendunt, unde tantum sibi damni oriatur. Quoties itaque Princeps ipse discordiæ caussa est, permittit Providentia divina (utpote quæ illam extreme ᵃ detestatur) ut eæ ipsæ artes, quibus conservare se studebat, eidem ruinam accersant; factiones enim illud advertentes eum despiciunt & abominantur, tanquam primum dissensionum suarum auctorem & incentorem. Rex Italus magnum Germanorum cum applausu & amore acceptus fuit, quia discordias non fovebat, & pari in omnes affectu ferebatur.

§. Ob has ergo aliasque similes rationes cavere debet Princeps, ne discordiæ radices agant; sed in eo elaborare potius ut Status sui unionem foveat, quam facilè conservabit, si attenderit ad observantiam legum; ad unitatem Religionis; ad frugum & annonæ abundantiam; ad æqualem præmiorum & gratiarum distributionem; ad conservationem privilegiorum; ad occupationem vulgi in artibus mechanicis; nobilium in gubernatione publica, armis, & literis; ad prohibitionem conventuum; ad frugalitatem & modestiam majorum; ad minorum tranquillitatem; ad frænum, quo coërceri possint, qui privilegiis gaudent & immunes videri cupiunt; ad mediocritatem denique divitiarum & remedium egestatis. Nam correctis & bene constitutis rebus istis, bona inde consurgit gubernatio: & ubi

a *Et septimum detestatur anima ejus, eum, qui seminat inter fratres discordias.* Prov. 6. 19.

ubi hæc reperitur, ibi pax viget & concordia.

Tunc solum operæ pretium videri posset & licitum excitare in Regnis discordias, cum ipsa seditionibus & bellis civilibus turbata jam fuerint, in factiones varias ea scilicet distrahendo, ut tanto minor sit improborum potestas: tunc enim finis alius non est, quàm pacem bonis reddere; curare vero, ut ea inter perturbatores impediatur, defensio est naturalis: siquidem a *concordia malorum contraria est bonorum, & sicut optandum est, ut boni pacem habeant ad invicem, ita optandum est, ut mali sint discordes. Impeditur enim iter bonorum, si unitas non dividatur malorum.*

§. Discordia, quam damnamus ut perniciosam Rebuspublicis, est illa, quæ ex odio & inimicitia nascitur; non ea contentio, quæ inter Status & membra ejusdem Reipublicæ etiam locum habet, uti Plebem inter & Nobilitatem, inter Milites & Artifices: nam ista contrarietas, aut potius æmulatio illa ipsa naturarum & finium diversitate distinctos servat gradus & sphæras Reipublicæ, eamque tuetur ac fovet, nec censendæ sunt seditiones, nisi quādo Status se uniunt, & commoda singulorum propria inter se faciunt communia; haud secus atque ex commixtione elementorum & fluviorum, ac torrentium concursu nascuntur tempestates. Oportet igitur, ut in hanc divisionem Princeps advigilet, & sic eam moderetur ac temperet, ut nec ad omnimodam unionis dissolutionem, nec ad illicita partium fœdera perveniat.

Idem quoque inter Ministros procurari debet, ut certa aliqua æmulatio, & unius erga alium diffidentia magis sollicitos eos habeat, & attentos ad officii sui obligationes: nam si eo non probe curato, dissimulentur errores, & celentur delicta, aut illi incommoda sua privata unanimi consensu conspirent, actum erit de Principe eiusque statu, neque adhiberi poterit remedium, quia non alia manu, quàm ipsorummet Ministrorum id fieri o-

a S. Isid.

oportebit. Verum si honesta illa inter Ministros & generosa æmulatio in odium & inimicitiam degenerat, eadem creabit incommoda; magis enim erunt solliciti, ut unus alteri contradicat, & consilia actionesque alterius evertat, quam ut bonum publicum & Principis sui obsequium promoveant. Quisque suos habet amicos & fautores, & vulgus facile ad partium studia inducitur, unde tumultus oriri solent & dissensiones. Eam ob caussam junxêre se Drusus & Germanicus, ne forte afflante eorum favore cresceret discordiarum flamma, quæ in Tiberii palatio succensa fuerat. Ex quo illud etiam liquet, quàm erroneum fuerit Lycurgi judicium, qui inter Reges Lacedemonios discordios disseminabat, jubebatqua ut si qui procul mittendi essent Legati, ad id muneris legerentur ii, inter quos inimicitia aliqua intercederet. Et habemus hac nostra ætate exempla non pauca damnorum publicorum, quorum caussa fuit diffidium Ministrorum, qui simul missi fuerant ad unum aliquod negotium pertractandum, eo quod crederetur, illam ipsam æmulationem iis stimulo fore, ut quam optimè rem conficerent. Vnum est Principis obsequium, nec recte curari potest, nisi per eos, qui concordes sunt inter se: quo nomine Agricolam laudat Tacitus, quod a *procul ab æmulatione adversus collegas* esset. Et sanè minus incommodi est, per Ministrum aliquem malum aliquod geri negotium, quàm per duos etiam bonos, si inter eos non satis conveniat id, quod raro feliciter cedit.

§. Nobilitas maxima Principis securitas est, & periculum maximum: corpus enim est admodum potens, quod maximam plebis partem post se trahit. Cruenta nobis exempla Hispania & Francia suppeditant: illa temporibus præteritis, hæc sæculis omnibus remedia sunt, illam beneficio æmulations, cum dicta tamen moderatione à plebe, & à seipsa servare divisam: multiplicare item, & æquales

les

a Tacit. in vita Agric.

les reddere Nobilium titulos ac dignitates: fortunas eorundem insumere in ostentationes publicas: generosos eorum animos impendere laboribus & periculis bellicis: distrahere eorum studia occupationibus pacis, & sublimiores spiritus servilibus aulæ obsequiis deprimere.

SYMBOLVM XC.

IN Scriptura sacra Reges fluviis comparantur. Ita intelligi debet illud Prophetæ Habacuc, cùm dixit Deum scissurum fluvios a terræ; quo innuere volebat, divisurum Deum potentiam & vires eorum, qui contra populum suum arma sumpsissent; id quod expertus est David in clade illa, quam Philisthæis intulit, & palàm confessus exclamavit: b *Divisit Dominus inimicos meos coram me, sicut dividuntur aquæ.* Nullum efficacius medium, ad sternendam potentiam aliquam, quam divisio: nam vel maxima etiam, si dividatur, resistere ultrà non potest. Quam superbe intra alveum suum decurrit flumen, & perruptis etiam ripis atque aggeribus novas sibi vias aperit; at si in varios diducatur rivulos vires amittit, & fit omnibus pervium. Ita fluvio Gyndi accidit; nam cum in eo equus aliquis Regi Cyro inprimis charus forte submersus fuisset, tantopere is exarsit iracundia, ut jusserit illico in centum & sexaginta rivulos eum dividi, quo facto & nomen perpidit & magnitudinem, quique antea vix pontes ferebat, postea à quocunque vadari poterat. Eò spectabat consilium, quod quidam dederunt Senatui Romano temporibus Tiberii Imperatoris; fluvio Tiberio scilicet venam esse incidendam, aliò divertendo lacus & fluvios, qui in illum se c exonerabant, ut nimirum vis ejus imminueretur, neque propter inundationes Roma in metu semper

a *Fluvios scindes terræ.* Habac. 3. 10. b 2. Reg. 5. 20.
c *Si amnis Nar (id enim parabatur) in rivos diductus superstagnavisset.* Tac. lib. 1. Annal.

ſemper & periculo verſaretur. Verùm Senatus id facere renuit, ne illam Tiberi gloriam *a* eriperet. Omnia iſta Symbolo præſenti occaſionem dedêre,



ſignificando nimirum per fluvium in diverſas diviſum

a Quin ipſum Tiberim nolle prorſus accolis fluviis orbatum, minori gloria fluere. Ibid.

ſum partes, quanti interſit Principum potentiorum vires diſtrahere: quo enim potentia major eſt, eo majoribus viribus, ſumptibuſque ad ſuam defenſionem indiget, nec pro ea ſe habere poteſt tot Duces & copias militares, nec mala omnia antevertere. Perturbatur animi fortitudo & prudentia, quando è partibus tam diverſis pericula minitantur. Eſtque hoc ſecuriſſimum medium, & utenti minimè ſumptuoſum: majores quippe habet effectus tuba aliqua militaris, quæ in diverſis Regni alicujus partibus ſubito ad arma vocat, quam bellum aliquod ſolleni ritu indictum.

§. Tutius ſemper & utilius eſt hoſtium vires dividere, & inter ipſos eorum ſtatus diſcordiæ cauſſas a ſerere: b *diſcordia enim & ſeditio omnia facit opportuniora inſidiantibus.* Ejuſmodi artibus dominatum ſuum in Hiſpania ſtabilivêre Phœnices, in varias eam factiones diſtrahendo. Idem contra eos fecere Carthaginenſes. Eapropter non imprudens fuit conſilium Marchionis Gaditani, c quando capto Boabdile Granatæ Rege, Regi Ferdinando Catholico ſuadebat, ut eum libertati redderet, ad alendas porro factiones, quæ ipſum inter & Patrem ortæ de Coronâ, Regnum in diverſa ſtudia diſtraxerant. d *Urgentibus Imperii Romani fatis, nihil jam præſtare fortuna majus potuit, quam hoſtium diſcordiam.* Nulla pecunia locatur utilius, neque minori cum ſanguinis profuſione, aut periculo, quam quæ expenditur in fovendas diſſenſiones Regni alicujus hoſtilis, aut eum in finem, ut alius Princeps illi bellum inferat: ita enim minores fiunt expenſæ, nec tanta conſequuntur damna. Verùm eâ in re ſingulari advertentia opus eſt: interdum enim ex timore aliquo vano inutiles fiunt ſumptus, & detecta intentione prava aperta remanet hoſtilitas. Qua de re multa habemus exempla in iis, qui abſque cauſſa

a *Prudentis eſſe Ducis inter hoſtes diſcordiæ cauſſas ſerere.* Veget. b Livius. c Mar. hiſtor. Hiſp. l.25. c.4. d Tac. de more Germ.

caussa ullius acceptæ injuriæ, aut utilitatis suæ propriæ, foverunt hostes Domus Austriacæ, ut continuo armorum exercitio eam distinerent, suamet æraria inutiliter interim exhaurientes, neque adverterunt tamen, si fortè ab Austriacis oppugnarentur, utilius sibi fore, si ad defensionem suam nunc haberent residuum, quod ad distrahendas illius vires impenderant.

§ Atque hæc tota doctrina absque omni scrupulo politico procedit in bello aliquo manifesto, ubi ratio defensionis naturalis plus valet, quàm aliæ considerationes minùs solidæ, & caussa eadem, quæ bellum justum efficit, illam quoque discordiam reddit licitam. Verùm quando mera est magnitudinis invidiosa æmulatio, minimè his artibus uti licebit: nam qui alterius Principis subditos ad rebellionem concitat, suos quoque docet fieri proditores. Æmulatio inter personas fit, non inter officia. Dignitas in omnibus suis partibus ejusdem rationis est; quod unam earum offendit, lædit omnes. Transeunt passiones & odia, exempla mala manent perpetua. Rem suam agit Princeps, qui nec patitur, ut in dignitatem alterius contemptu peccetur, aut inobedientia, nec proditione in ejusdem personam. Indignum Principe facinus, veneno alium vincere, non gladio. Infame id olim apud Romanos *a* habebatur, uti etiamnum hodie apud Hispanos, qui nunquam ejusmodi occultis artibus contra hostes suos usi sunt, quid immò auxilio iis sæpe fuêre. Insigne ejus rei exemplum Serenitati Vestræ dereliquit Rex noster Catholicus, quando exercitu auxiliari præsto fuit Regi Franciæ adversus Anglos cùm hi occupassent Insulam Regiam, nec locum dedit Ducis Roani consilio, qui Regnum in Respub. volebat dividi. Alio item tempore quando sua Majestas per Dominum de Maximi, Nuntium Apostolicum, paratam se obtulit, eidem Regi suamet præsen-

a Non fraude, neque occultè, sed palam, & armatum populum Romanum hostes suos ulcisci. Tac. lib. 2. Hist.

sentia assistere, ut Hugonottas Montis Albani debellare posset, & Provinciis suis ejicere. Quæ insignis & heroica benevolentia non nisi ingratitudine compensata fuit postea; relictis rationi documentis, ut non tam facile Status alieni commiseratione tangi se sinat.

5. Atque ex iis, quæ diximus, nemini non licebit colligere, quanti ad defensionem communem referat illa animorum inter subditos concordia & Statuum unio, si nimirum unusquisque alterius periculum pro suo æstimet, quantumvis etiam longe remotum id sit, adeoque modis omnibus conetur, quà copiis, quà subsidiis pecuniariis eidem ferre suppetias, ut corpus, quod ex illis conflatur, tueri se possit. Qua in re errare solent non pauci; dum qui absunt longiùs, existimant periculum ad se non perventurum, aut nequaquam se teneri ad anticipandos ejusmodi sumptus, majorisque esse prudentiæ, suas conservare vires, donec hostis vicinior fuerit. Sed tunc superatis jam difficultatibus, & Statibus antemuralibus occupatis, reliqui resistendo ampliùs non erunt. Ita Britannis accidit, de quibus sic Tacitus. a *Olim Regibus parebant, nunc per Principes factionibus, & studiis trahuntur; nec aliud adversus validissimas gentes pro nobis utilius, quam quod in commune non consulunt. Rarus duabus, tribusve civitatibus ad propulsandum commune periculũ conventus: ita dum singuli pugnant, universi vincuntur.* Majori cum prudentia, & illustriori pietatis, fidelitatis, zeli, & amoris in legitimum suum Dominum exemplo, periculum istud agnoscunt Regna Hispaniæ, Provinciæ Italicæ, Burgundicæ, & Belgicæ, siquidem generosa quadam æmulatione Majestati suæ ultro offerunt fortunas suas, immò & vitam, ut se contra hostes suos tueri possint, qui junctis una viribus, ad evertendam Religionem Catholicam, & istam Monarchiam conspirarunt. Inscribat Serenitas Vestra tenerrimo suo pectori hæc obsequia,

a Tac. in vita Agric.

quia, & crescentibus ejus gloriosis annis unà etiam crescat erga subditos tam fideles gratitudo & æstimatio.

> a *E juzgareis qual è mais excellente,*
> *O ser do Mundo Rey, se de tal Gente.*
>
> a Cam. Lus.

SYMBOLVM XCI.

V*idetur amicitia Rempublicam* magis a *continere, & majore, quam justitia in studio fuisse Legislatoribus*. Nam *si amicitia inter omnes esset, nihil esset, quod justitiam desiderarent; at si justi essent, tamen amicitiæ præsidium requirerent*. Maximum inter homines bonum, amicitia est. Gladius securus, semper accinctus lateri tam pacis, quàm belli tempore. Socia fidelis in utraque Fortuna. Cum illa eventus prosperi illustriores sunt, adversi leviores: neque enim eam fugant calamitates, nec evanescere facit prosperitas. In hac eam suadet modestia, in illis constantia; in rebus tam secundis, quam adversis præsto est, tanquam utrobique fructum factura. Consanguinitas absque benevolentia & affectu consistere potest, Amicitia non item. Hæc ab electione propria nascitur, illa à casu. Consanguinitas esse potest sine communicationis & subsidii mutui vinculo, Amicitia minimè; siquidem tria sunt, quæ tanquam partes, quibus constat, eam uniunt: Natura scilicet similitudinis beneficio, voluntas beneficio humanitatis, & ratio beneficio honestatis. Eò pertinent illa verba Regis Alphonsi Sapientis in libro Legum, quem *Partidas* inscribit, dum loquitur de crudelitate, quam exercet is, qui captivum ducit unum ex iis, qui aut sanguine, aut amicitia juncti amant inter se. b *Otro si los amigos, que es muy fuer-*
te

a Arist. lib. 8. Ethic. c. 1. b L. 19. tt. 2. p. 2.

te cosa de partir à unos de otros: Ca bien como el ayuntamento del amor posa, e vence al linaje, è à todas las otras cosas, asi es major la cuita, è el pesar, quando se par-



ten. Quantò ergo magis probata, majorisque sinceritatis amicitia fuerit, tantò minùs valebit, ubi semel violari cœperit. Crystallus fracta prorsus inutilis

tilis efficitur. Omne adamantis perit pretium, si in frustra dividatur. Gladius semel confractus solidari iterum non potest. Qui amicitiæ reconciliatæ confisus fuerit, deceptum se inveniet: ad primum enim adversitatis casum, aut spem commodi privati mox iterum deficiet. Nec Davidis clementia in parcendo Saülis vitæ, nec beneficiorum memoria, & promissiones tam benevolæ jurejurando à Saüle firmatæ, satis fuêre, ut David de reconciliatione illa securus *a* esset, aut ut Saül adversus illum machinari desineret. Amplexu mutuo & manantibus fletu oculis Esau cum fratre suo Iacobo in gratiam redire voluit, & tametsi utrinque magna amicitiæ redintegratæ pignora essent atque indicia, nunquam tamen Iácobi diffidentiam tollere omnino potuêre, quin illud modis omnibus conatus est, ut sese ab illo sejungeret, & securitati suæ consuleret. Amicitia redintegrata vas metallinum est, quod hodie splendet, & cras ærugine *b* obducitur. Nec satis sunt ulla beneficia ad eam firmandam, quia injuriæ memoria nunquam ex animo deletur penitùs. Ervigius *c* (post usurpatam Regis VVambæ coronam) Egicam arcta cognatione VVambæ sanguini annexum generum adoptavit Cixilone filia in conjugem data, & Regni postea successorem designavit; verum hoc ipsum impedire non potuit, quò minùs Egica Regni suspiciens gubernacula, concepti in socerum odii argumenta præ se ferret. In eo, qui læsus est, vulnerum remanent cicatrices, quas offensa animo impressit, & ad primam quamque occasionem rursum stillant sanguine. Injuriæ locis

a *Abiit ergo Saul in domum suam: & David, & viri ejus ascenderunt ad tutiora loca.* 1.Reg.24. 23. Gen.33. 12. b *Non credas inimico tuo in æternum: sicut enim æramentum, æruginat nequitia illius: & si humiliatus vadat curvus, adjice animum tuum, & custodi te ab illo.* Eccl.12. 10. c Mar. Hist. Hisp. l.6. c.18.

cis paludosis sunt similes quæ licet exsiccentur, facile tamen aquas iterum hauriunt. Offendentem inter & læsum umbræ quædam interjiciuntur; quæ nulla excusationis, aut satisfactionis luce dispelli possunt. Quin nec ex parte offendentis satis secura est amicitia, quia nunquam sibi persuadet, offensum vere ex animo injuriam condonasse, semperque eum intuetur, ut hostem Præterquàm quod a *proprium humani ingenii est, odisse, quem læseris.*

§. Atque ita quidem fit in privatorum amicitiis, non Principum (si tamen vera inter hos amicitia reperiatur) nam utilitas propria amicos eos facit, aut hostes, & quamvis millies dissolvatur amicitia, mox tamen spe commodi redintegratur, & quoad sperare illud licet, firma perdurat ac stabilis. Quare in ejusmodi amicitiis nequaquam habenda est ratio conjunctionis sanguinis, aut obligationis ex acceptis beneficiis, ea enim non agnoscit regnandi ambitio. Ab utilitate diuturnitas earum æstimanda est, omnes quippe amicitiæ tales nunc sunt, quales illæ Philippi Regis Macedoniæ, qui eas sola utilitate metiebatur, non fide. In iis vero amicitiis, quæ magis ratio Status quædam sunt, quam mutua voluntatum consensio, non tantopere Aristoteles & Cicero Biantem reprehenderent, quod diceret, non aliter amandum, ac si rursum exercendum esset odium: falleret enim Principem confidentia, si eam in tali fundaret amicitia. Præstat itaque Principes sic hodie amicos esse, ut cogitent fieri posse, ut cras amici esse desinant. Verum etsi cautela hæc improbanda non sit, utilitas tamen & commodum proprium amicitiæ anteferri non debet hoc titulo, quod ita plerunque factitent alii. Deficiat sane in aliis amicitia, at non in Principe, quem his Symbolis formare instituimus, quemque ad constantiam in actionibus suis & obligationibus adhortamur.

§. Atque quæ dicta sunt hactenus, ad eas perti-nent

a Tacit. in vita Agric.

nent amicitias, quæ sunt inter Principes finitimos, inter quos aliqua magnitudinis intercedit æmulatio: inter alios enim amicitia sincera, & concordia mutua locum habere potest. Potentia tam sollicita esse non debet, ut alteri confidat nemini. Tyranni instar in metu erit, quisquis amicis suis fidem non habuerit. Absque iis Corona servitus est, non Majestas. Iniquum est Imperium, quod Principes amicitiis spoliat. a *Non exercitus neque thesauri, præsidia Regni sunt, verùm amici.* b *Non aureum istud sceptrum est, quod Regum custodit, sed copia amicorum, ea Regibus sceptrum verissimum, tutissimumque.* c *Nec ullum majus boni Imperii instrumentum, quàm boni Amici.*

§. Amicitia inter magnos Principes officiis mutuis fovenda est potiùs, quam muneribus: nam ingratum esse solet rei privatæ studium, cui nunquam fit satis. Illius caussa finguntur amicitiæ, non fiunt; quemadmodum Vitellio accidit, qui d *dum amicitias magnitudine munerum, non constantia morum continere putavit, meruit magis, quam habuit.* Amici ferro conservandi sunt, non auro: plures enim creat amicos armorum timor, quam auri cupiditas. Subsidia pecuniaria largientem enervant, & quò ea fuerint majora, eo minùs continuari poterunt; pari autem passu, quo Princips suas prodigit opes, ejus quoque perit existimatio. A thesauris quos in ærariis suis asservant, æstimantur & amantur Principes, non ab iis, quos profuderunt in alios: magis ex eo inquam, quod lagiri possunt, quam quod largiti jam sunt: plus enim inter homines spes potest, quam gratitudo. Qui pacem auro emit, armis eam sustentare non poterit. In errorem istum omnes ferè Monarchiæ incidunt, posteaquam ad majorem aliquam pervenerint amplitudinem, auro, non armis illam tueri conantur, consumptisque thesauris, & oneratus subditis, ut nimirum Principibus fini-

a Sallust. b Xenoph. c Tacit l.4 Hist. d Tacit.l.2. Histor.

finitimis largiendo, circumferentias fervent quietas, ipsum centrum robore destituunt; & tametsi magnitudo illa ad tempus aliquod sustentetur, id tamen in ruinam majorem vergit posteà: cognita enim illa debilitate, & perditis semel finibus extremis, hostis nullo obsistente ad interiora usque penetrat. Ita Romano Imperio accidit, quando post tot expensas inutiliter factas, & debilitatas ejus vires, Imperatores pecunia & largitionibus Parthos, Germanosque conciliare sibi studuerunt, qui primus ruinæ illorum fons fuit & origo. Eam ob rem Alcibiades suasit Tisa ferni, a *ne tanta stipendia classi Lacedæmoniorum praberet, sed nec auxiliis nimis enixe juvandos; quippe non immemorem esse debere, alienam esse victoriam, non suam instruere, & eatenus bellum sustinendum, ne inopia deseratur.* Hoc ipsum consilium stimulo nobis esse potest, ad considerandum, quantum expendatur in gratiam Principum exterorum, cum insigni ipsius Castellæ detrimento & enervatione, quàm tamen utpote Monarchiæ totius Cor, potissimum sanguine abundare oporteret, ad dispertiendos per reliquas corporis partes vitales spiritus; quomodo ipsa docet Natura, optima politicæ Magistra, quæ partes interiores, à quibus vita dependet, majoribus solet firmare præsidiis. Si quod foris apud exteros consumit metus & sollicitudo, ad consulendum Monarchiæ securitati, intrà ipsa illius viscera expenderet providentia prudens, in conservandis quà terra, quà mari exercitibus, in muniendis firmandisque milite castellis, arcibus, urbibus, securiores forent remotæ Provinciæ, & si quæ amitteretur, interioribus viribus facilè recuperari posset. Roma tueri se potuit, & quæ ab Hannibale armis occupata fuerant, recipere, immò ipsam evertere Carthaginem, quia omnes suas opes & vires intra Reipub. suæ viscera continebat.

§. Neque tamen hoc eò dico, quod persuadere Principibus cupiam, ut ne amicis suis, & finitimis

a Trog. lib. 5.

subsidio unquam sint,& argentum suppeditent; sed ut videant diligenter, quomodo illud impendant, studeantque armis succurrere potius, quam opibus: nam auxilia pecuniaria apud eum remanent, qui accepit; armorum verò subsidia, ad eum, qui miserat, revertuntur. Atque hoc intelligi debet, quando nullum est periculum, ne ipsi bello sese implicent, trahendo illud in statum suum proprium, aut ne amico hostes majores concilient; uti tum etiam, cum majorum est sumptuum, & pluribus obnoxium incommodis, succurrere opibus, quam armis: nam ratio status omnino suadet, ut alterutra via finitimum Principem tueamur, quoties nostra cum illius fortuna conjuncta esse cernitur; siquidem majoris est prudentiæ intra alterius statum bellum sustinere, quàm intra suamet viscera illud experiri. Sic olim a *fuit proprium populi Romani longè à domo bellare, & propugnaculis Imperii sociorum fortunas, non sua tecta defendere*, & debuissemus hoc discere à Republica illa, ne tantas nunc calamitates deplorare necesse esset. Ista politica magis, quàm ambitio movit Cantones Helvetos, ut populorum quorundam susciperent protectionem: tametsi enim satis scirent, id absque sumptibus & defensionis suæ periculo fieri non posse, plus tamen ad utilitatem suam putabant interesse, si longe à finibus suis bella gererent. Confinia status vicini, Status proprii muri sunt, & ut tales omni cum vigilantia custodiendi.

a. Cicero pro leg. Man.

S Y M-

SYMBOLUM XCII.



ETiam plumæ aliarum avium, aquilinis nimium vicinæ in periculo sunt; hæ siquidem corrodunt illas, ac destruunt, ob superstitem in iis antipathiam naturalem, quæ est inter Aquilam & volu-

Kk 2 cres

a Plin.l.10.c.3. *b* Æl.l.9. c.11, de animal.

cres reliquas. Ita protectio in tyrannidem denique vertitur. Nec leges veretur potentia major, nec auctoritatem ambitio. Quod fidei & tutelæ ipsius commissum fuit, titulo defensionis naturalis posteà ut suum detinet. Principes inferiores subsidiis exteris Statuum suorum securitati prospicere cogitant, & eos omnino perdunt; quin immò & amico, & hosti in prædam cedunt. Nec minus ab illo periculi est ob confidentiam, quàm ab isthoc propter odium. Cum animo securi vivimus absque ullo metu aut præcavendi sollicitudine, adeoque sine suo damno pro libitu nos potest impetere. In ea ratione fundata fuit, opinor, illa lex quæ bovem, qui hominem aliquem cornibus suis læsisset, jubebat lapidibus *a* obrui, non vero sylvestrem taurum, quia à bove, utpote animali domestico, quo in laboribus quotidianis utimur, minus nobis metuimus. Amicitiæ & protectionis obtentu invehitur ambitio, & facillè obtinetur, quod viribus non poterat effici. Quàm speciosis titulis tyrannidem suam velarunt Romani, dum aliarum Nationum populos in cives, socios & amicos suos asciscere dignati sunt. Albanos in suam introduxerunt Rempubl. & quos anteà hostes habuerant, eos societatis communis voluerunt esse participes. Sabinos in jus civium admiserunt. Tanquam protectores conservatoresque libertatis ac privilegiorum, tanquam justitiæ universi orbis arbitri, à diversis implorati fuere Provinciis, ut eorum viribus contra suos hostes uterentur, & quæ seipsis eò usque penetrare nequivissent, ignorantia aliena longè latéque se dilatarunt. Initio quidem à Nationibus exteris magna cum tutela tributa non nisi modica exegerunt, & specie quadam virtutum moralium suas texerunt fraudes: & postquam illa Imperialis aquila alas suas supra tres orbis partes, Europam, Asiam & Africam latius expandisset, ambitione rostrum suum exacuit & sævitiæ

a *Si bos cornu percusserit virum aut mulierem, & mortui fuerint, lapidibus obruetur. Exod.* 21. 28.

vitiæ suæ prodidit ungues, protectione in tyrannidem versa. Expertæ tunc sunt Nationes exteræ, miserè suam illusam fuisse confidentiam, & destructas potentiæ suæ plumas sub aliis illis oppressione tributorum ac libertatis, cum privilegiorum suorum jactura; cumque jam tyrannis invaluisset, nec convalescere potuëre, nec vires suas instaurare. Atque ut venenum in naturam verteretur, adinvenerunt Romani colonias, introduxeruntque linguam Latinam, ad tollendam sensim Nationum distinctionem, & ut sola superesset Romana cum universali in omnes imperio. Hæc fuit magna illa Aquila, quam vidit Ezechiel *magnis* a *alis, multisque pennis*; ubi Septuaginta legunt, plenis unguibus: nam plumæ ejus ungues erant. Quoties existimant homines sub alis se stare, & sub unguibus consistunt! quoties putant lilio se tegi, & sub spinis hærent ac sentibus, ut non nisi pallio relicto inde possint emergere! Civitas Pisana jura sua & prætensiones, quas habebat adversùs Rempublicam Florentinam, commiserat patrocinio Regis Ferdinandi Catholici, & Regis Franciæ, & inter utrumque convenit, ut ea Florentinis traderetur, specie libertatis Italiæ procurandæ. Ludovicus Sfortia contra nepotem suum Joannem Galeasum Francorum imploravit opem, & hi Mediolanensi statu exutum, captivum in Franciam abduxêre. Sed quid antiquis utimur exemplis? Dicat Dux Mantuanus, quàm carò sibi steterit, quamque graviter noxia fuerit aliena protectio! Dicant Treverensis Elector, & Grisones, num suam conservaverint libertatem armis extraneis, quæ titulo defensionis ac tutelæ in suum Statuum admiserunt. Dicat Germania, quomodo nunc se habeat sub Suecorum patrocinio: divisis & dissolutis tam illustribus Provinciarum suarum circulis, quibus splendescebat; & sustentabatur diadema Cæsareum: defœdatis ful-

 genti-

a *Et facta est aquila altera grandis magnis alis, multisque plumis.* Ezech. 17. 7.

gentissimis civitatum Imperialium Adamantibus, qui eam exornabant: sublatis & confusis Statuum ordinibus: disturbata harmonia gubernationis politicæ: exspoliata & ad extremam inopiam redacta antiqua ejus Nobilitate. Dicat illud, inquam, Germania, sine omni nunc libertatis specie Provincia quæ optimè illam tueri ac conservare anteà noverat; conculcata, & flammis vastata ac ferro à Nationibus exteris; variorum Tyrannorum, qui demortuum Sueciæ Regem nunc repræsentant, exposita arbitrio: servá amicorum & hostium: suismet malis turbata tantopere, ut nec damna sua, nec emolumenta queat agnoscere. Ita Provinciis accidit, quæ secum ipsæ non satis conveniunt; & Principibus, qui extraneis utuntur viribus, præsertim si, qui eas mittit, stipendium non solvat: auxiliares enim copiæ pariter ac hostiles in illorum conspirant ruinam; quemadmodum civitatibus Græciæ contigit, quando a *Philippus Rex Macedonum libertati omnium insidiatus, dum contentiones civitatum alit, auxilium inferioribus ferendo, victos pariter, victoresque subire regiam servitutem coëgit.* Gloria primum ad inferioris defensionem inflammat animum, & ambitio posteà nihil finit reliquum. Qui vires suas in alterius impendit gratiam, compensationem ab illo postulat. Provincia ipsa Principis potentioris suppetias ferentis amore capitur, existimantibus nimirum subditis, sub ejus dominatu se magis securos fore, magisque felices, absque timore & bellorum periculo, sine gravibus tributis, quæ Principes inferiores solent imponere, sine injuriis denique & offensionibus, quas communiter ab illis accipiunt. Nobiles prætereà majori honori sibi ducunt, si illustriori serviant Domino, à quo ipsi honorentur, & qui plura habeat præmia ac munera, quæ dispertire possit. Omnes istæ considerationes tyrannidem, & usurpationem ferentis opem, aut defendentis promovent. Copiæ auxiliares ei parent po-

a Justinus.

potissimùm, qui eas mittit, aut exsolvit stipendia & regiones,in quas deducuntur,tractant velut alienas, confectoque bello cum hoste, in amicum movere necesse est ; ut proinde consultius,& minoris videatur esse periculi,minusque sumptuosum Principi inferiori, amicè cum potentiori transigere, quàm armis auxiliaribus vincere.Quod sine his obtineri nequit, minus posteà, ubi recesserint iterum, conservari poterit.

§. Periculum istud advocandi auxiliares copias tunc magis metuendum est, quando Princeps, à quo eæ mittuntur, aliam profitetur Religionem, aut ad Statum illum jus aliquod habet, vel obtendit saltem, aut si eundem sibi subjicere magni sit emolumenti, puta quia Statibus occupantis præbet transitum, aut obstruit hostibus. Atque timores isti necessitate metiendi sunt, consideratis item conditione & moribus Principis: nam si sincero & generoso fuerit animo, plus apud illum valebit fides publica & existimatio, quàm spes commodi & rationes Status; quomodo experientia comprobatum fuit in Principibus omnibus Domus Austriacæ, adumbratis per potentem illum Cherubinum & protectorem, cui Ezechiel Regem Tyri comparat ante, quam suo deesset officio: quam fidem & auctoritatem etiamnum observant hodie: nemo siquidem quisquam est, qui de eorum amicitia jure possit conqueri. Testes ejus rei sunt Pedemontium, Sabaudia, Colonia, Constantia, Brisacum, propugnata armis Hispanicis, & restitura deinde, absque ullo ibidem relicto militari præsidio. Nec negare veritatem hanc poterit Genua: cùm enim oppressa à Francis & Allobrogibus libertatem suam in Hispanorum posuisset arbitrio, fidelissimè hi eam conservarunt, pluris nimirum amicitiam suam & fidei publicæ gloriam, quàm dominatum æstimantes.

Quod si necessitas aliquando arma auxiliaria pe-

a *Tu Cherub extentus, & protegens.* Ezech. 28. 4.

tere coëgerit, dicta pericula sequentibus condi[t]ionibus caveri poterunt: si curetur scilicet, ut ne copiæ alienæ majores sint, quàm propriæ; ut cui veniunt subsidio, is suos iis Duces præficiat; ut non collocentur in præsidiis urbium; ut misceantur, dividanturque inter milites cæteros, & mox in hostem ducantur.

SYMBOLUM XCIII.

Tyrrhenum mare expertum est sæpius pericula amicitiæ & societatis montis Vesuvii; at non semper damnis nostris sapere discimus: facile enim à vana aliqua confidentia persuaderi nobis sinimus, ea non iterum esse eventura. Jam pridem sapientissimus evasisset Mundus, si suismet experientiis edoceri se passus esset; sed temporis longinquitas eas rursum obliterat. Ita factum in gravissimis ruinis, quas per montis illius declivia solo intulerant incendia præterita, omnia opplendo cineribus, quos immisso paucis post annis aratro, in agrum denuo coloni converterunt. Evanuit damnorum memoria, aut certò nemo eam conservare voluit, quæ tanta tamen fuerant, ut meritò eorundem metus debuisset esse perpetuus. Abdidit mons ille sub viridi suo pallio æstum & siccitatem interiorum suorum viscerum, & mare nihil suspicatum mali fœdus cum eo iniit, eumq; strinxit undarum suarum brachiis, nulla habita ratione illius, quæ inter ambas istas Naturas intercedit, contrarietatis. verùm dolosus ille mons sinistram suam intentionem pressit in pectore, donec fumus indicia quædam proderet eorum, quæ intus ille moliretur. Crevit inter utrumque communicatio per secretas & occultas quasdam vias, nec capere potuit vicinum mare, fictum illum amicum non nisi munimenta adversus se erigere, & subterraneos cum diversis metallis sulphureis instruere cuniculos, donec iis jam perfectis (quod hac nostra ætate contigit) ignem admoverit. In supremo montis cacumine

mine hiatus ingens & profundus ſeſe aperuit, unde flammæ erumpebant, quæ ſub initium non niſi ſtricturæ quædam lucidiores, aut ignes fe-



ſtivi artificiales videbantur; at paucis poſt horis funeſta fuêre prodigia. Contremuit ſæpius vaſtum illud corpus tantæ molis ac ponderis, & inter hor-

renda tonitrua incensas evomuit liquescentium metallorum indigestas materias, quæ in illius fervebant stomacho, & per montis declivia, ad instar torrentium igneorum, in circumjacentes agros sese effuderunt, donec in ipsum mare delaberentur, quod tam inopina hostilitate stupefactum, ad ipsum centrum cum aquis suis se recepit, seu metu aliquo factum id fuerit, seu astu, ad cogendas undas, quibus se tueretur: ruptis namque antiqui fœderis vinculis necesse erat, ut ad defensionem suam se compararet. Pugnarunt inter se ambo elementa, non sine trepidatione ipsius Naturæ metuentis, ne pulcherrima hæc rerum fabrica conflagraret. Ardebant ipsi aquarum fluctus à superiore hoste domiti: *ignis* enim (ut alicubi loquitur Spiritus Sanctus) *a in aqua valebat supra suam virtutem, & aqua extinguentis naturæ obliviscebatur.* Pisces flammis innatantes extincti sunt. Tales semper habebunt effectus omnia similia fœdera, quæ disparis naturæ sunt & conditionis. Nec damna minora metuat Princeps Catholicus, qui societatem cum infidelibus coïerit: nam cùm nulla graviora sint odia, quàm quæ ex Religionum diversitate oriuntur, fieri quidem potest, ut ea necessitas præsens dissimulet, quin tamen erumpant aliquando, nemo unquam impediet. Et quomodo, obsecro, conservari poterit inter illos amicitia, si unus alteri fatis non fidat, & ruina unius cedat in emolumentum alterius? Qui opinionibus discrepant, etiam animis diffident; cumq; creaturæ simus æterni illius & supremi Artificis, ferre non possumus, ut eidem denegetur ille adorationis cultus, quem verum & orthodoxum judicamus. Et licet bona esset infidelium amicitia: Justitia tamẽ divina non permittit, ut hostium suorum operâ fines nostros consequamur, quin plerumque nos castigat per illam ipsam infidelem manum, quæ pactis subscripsit. Imperium, quod Constantinus Imperator in Orientem transtulit, pessum ivit per fœdera Palæologorum cum Turcis,

Deo

a Sap. 19, 19.

Deo nimirum permittente, ut posteris correctionis esset exemplum, absque ulla tamen viva familiæ illius memoria. Quod si ob locorum distantiam, aut rerum conditionem per illos ipsos infideles castigatio fieri non possit, Deus ipse manum suam adhibet. Quas calamitates non perpessa est Francia, postquam Rex Franciscus, magis æmulatione gloriæ Caroli V. Imper. quàm extrema necessitate ductus, fœdus cum Turca iniit, eumque in Europam evocavit? In supremo vitæ articulo errorem hunc suum agnovit, & detestatus est verbis gravissimis; quæ profecta à dolore Christiano piè interpretabimur, cùm aliàs omnino hominis de animæ suæ salute desperantis videri possent. Sed & ab ejus Successoribus pœnam Deus repetiit, morte violenta & infelici eos tollendo è medio. Quod si ea severitate animadvertit in Principes, qui infidelium Hæreticorumq; implorant auxilium, quid iis faciet, qui iisdem opem ferunt adversus Catholicos, & in caussa sunt, cur tantos illi progressus efficiant? Docet nos istud *a* Petri Secundi Regis Aragonii exemplum: favebat is Albigensium Hæreticorum factioni in Francia, pro quibus etiam arma sumpserat, centum millium hominum conflato exercitu, cùm contra Catholici non nisi equites octingentos & mille pedites sub signis numerarent, & ab his tamen prælio victus occubuit. Simul ac Judas Machabæus cum Romanis junxit amicitiam (eo etiam fine, ut sese contra Græcorum potentiam tueri posset) orbatur duorum Angelorum præsidio, qui ejus lateri assistebant, & contra hostium ictus tutabantur, interiit. Eandem pœnam, eademque ex caussa etiam dedêre ejus fratres Jonathas & Simon, qui ei in Principatu successerant.

5. Nec sufficit semper excusatio defensionis naturalis: per enim rarò omnes concurrunt conditiones & circumstantiæ, quæ ejusmodi fœdera cum Hæreticis faciant licita, & majoris sint ponderis, quàm

a Mar. hist. Hisp. l. 12. c. 2.

quam universale illud scandalum, & periculum opinionibus falsis veram inficiendi Religionem; siquidem eorum communio veneni instar est, quod facile alios corripit; cancer, qui celeriter serpit, ubi novitate & licentia capti fuerint *a* animi. Poterit quidem Politica divinis diffisa præsidiis, & in artibus humanis spem suam collocans, seipsam fallere, Deum non item, in cujus tribunali rationes mere apparentes locum non habent. Baasa Rex Israël urbem Rama (Benjamiticæ tribus ultimam in Regno Asa) communiebat, ejusque aditus sic claudebat, ut nemo Regnum illud tuto posset ingredi, aut inde *b* egredi: belli seges ea fuit inter ambos illos Reges, metuensque Asa fœdus Benadadi Regis Syriæ, quod cum Baasa fecerat? hoc egit primum, ut illud discinderetur, & aliud deinde novum cum eodem Benadado ipse iniit: *c quod cum audisset Baasa, desiit ædificare Rama, & intermisit opus suum*; tametsi verò urgeret necessitas, & fœdus illud fieret non nisi studio defensionis naturalis, cujus mox optimus fuit effectus, displicuit tamen Deo, quod in illa potius, quam in auxilio divino suam collocasset fiduciam, misitque Hananum Prophetam, qui stultum ejus consilium reprehenderet, & gravia ei damna ac bella *d* minitaretur, quæ reipsa deinde evenêre. Ex hoc ipso facile colligere licebit, quantam Dei offensam incurrerit regnum Franciæ propter fœdera cum Hæreticis nunc initia, ad opprimendam Austriacam Domum. Qua in re obtendere non potest titulum defen-

a Sermo eorum ut cancer, serpit. 2.Tim.2.17. *b Anno autem trigesimo sexto Regni ejus, ascendit Baasa Rex Israel in Iudam, & murum circumdabat Rama, ut nullus tutò posit egredi, & ingredi de regno Asa.* 2.Paral.16.1. *c* Ibid.v.5. *d Quia habuisti fiduciam in Rege Syria, & non in Domino Deo tuo, idcirco evasit Syria Regis exercitus de manu tua, &c. Stultè igitur egisti, & propter hoc ex præsenti tempore adversum te bella consurgent.* 2.Paral.16.v.7.9.

defensionis naturalis in extrema necessitate, quia nulla prius lacessitum injuria, & absque ulla caussa, cum omnibus illius hostibus fœdus sanxit, & bellum ei intulit; foris extra Status suos illud fovendo, eosque dilatando usurpatione injusta Provinciarum exterarum, & consilio ac viribus Hæreticis fœderatis assistendo, ut de oppressis Catholicis triumphent; interim ad tractatus pacis Coloniam è Gallia venire nemo voluit, quantumvis Pontifex Maximus, Imperator, & Rex Hispaniarum suos illuc cum plena potestate Legatos ablegâssent.

§. Nec sola fœdera cum Hæreticis, sed etiam militares suppetiæ illicitæ sunt. Exemplum illustre nobis præbent sacræ paginæ in Amasia Rege, qui cum certo pretio exercitum aliquem à filiis Israël conduxisset, jussit Deus, ut cum abs se dimitteret, eique exprobravit, quod non in Deo potius spem suam ac fiduciam *a* posuisset; & quia illico paruit, nulla habita ratione periculi aut impensarum, insignem ei victoriam contra hostes suos largitus est.

§. Illa fœdera cum Hæreticis licita sunt, quæ aut belli sopiendi, aut commerciorum exercendorum caussa fiunt; quale fuit illud Isaaci cum *b* Abimelecho, & quod etiamnum viget Hispaniam inter & Angliam.

§. Initio semel cum Hæreticis fœdere, aliove pacto, quod nec Religioni, nec bonis moribus adversetur, & jurisjurandi insuper sanctitate firmato, omnino servanda est fides publica; per ejusmodi enim

a *O Rex ne egrediatur tecum exercitus Israël, non est enim Dominus cum Israël, & cunctis filiis Ephraim. Quod si putas in robore exercitus bella consistere, superari te faciet Deus ab hostibus: Dei quippe est, & adjuvare, & in fugam convertere.* 2. Paral. 25. 7. & 8.

b *Vidimus tecum esse Dominum, & idcirco nos diximus: Sit juramentum inter nos, & ineamus fœdus, ut non facias nobis quicquam mali.* Gen. 26. 28.

Sacramentum Deus ipse in pactorum testem vocatur, & veluti sponsor promissi adimplendi utriusq; partis consensu constituitur & arbiter, ut castiget deinde eum pro merito, qui datam fidem violaverit: & sane grave esset, eum mendacii testem facere. Nec ulla alia apud omnes gentes & Nationes conventorum pactorumque est securitas, quàm jurisjurandi religio, qua si ad fallendum abuterentur, ruerent omnia orbis commercia, neque ullæ unquam firmæ induciæ, aut pax concludi possent. Verùm, etsi nulla intercedit Sacramenti religio, pactiones tamen compleri debent; etenim ex ipsa veritate, fidelitate, & justitia oritur in illis obligatio quædam mutua, & communis omnibus Gentibus; & sicut nemini Catholico licitum est occidere, aut odisse Hæreticum, ita neque fallere, aut datam ei fidem frangere. Idcirco Josua *a* Gabaonitis fidem servavit; quod Deo tantoperè placuit, ut victoriæ adversus hostes concedendæ caussa ipsum etiam cœlestium orbium naturalium ordinem interturbare voluerit, obediendo voci Josuæ, & sistendo Solem in cœli medio, ut hostium cædem tantò melius posset prosequi, & pacti obligationem *b* adimplere, & quia trecentis annis post Saul fœdus istud violavit, punivit Deus Davidem *c* fame triennali.

a Iuravimus illis in nomine Domini Dei Israël, & idcirco non possumus eos contingere. Jos. 9. 19. *b Stetit itaque Sol in medio cœli, & non festinavit occumbere spatio unius diei. Non fuit antea, nec postea tam longa dies, obediente Domino voci hominis, & pugnante pro Israel.* Jos. 10. 13. *c Facta est quoque fames in diebus David tribus annis jugiter: & consuluit David oraculum Domini, dixitque Dominus: Propter Saul, & domum ejus sanguinum, quia occidit Gabaonitas.* 2. Reg. 21. 1.

SYMBOLUM XCIV.



QUando Sol in lineâ Æquinoctiali constitutus, examen est lancium libræ, lucem suam quaquaversum spargit tantâ cum justitiæ æquitate, ut dies noctesque æquales faciat; non absque omni tamen respectu ad zonas viciniores, suoque imperio

rio magis subjectas, quibus majorem vim lucis impertit, iis præsertim climatibus & parallelis, qui ab eo absunt propius; & si quæ forte Provincia caloris intemperiem experiatur sub zona torrida, ipse ejus situs in caussa est, non radii solares, quippe qui eodem tempore aliis ejusdem zonæ partibus benignissimos sese exhibent. Quod itaque Sol in linea Æquinoctiali efficit, tam illustri cœli parte, ut non nemo existimet, Deum Optimum Maximum suam in ea fixisse sedem (si tamen ejus immensitas ullo certo loco definiri potest.) Idem illud in orbe hoc inferiori operatur Tiara Pontificia, quæ ex Romana urbe velut fixo quodam æquinoctio divinæ suæ lucis radiis universas Mundi Provincias collustrat. Sol, inquam, est in his inferioribus orbibus, cui vis lucis vicaria æterni illius Solis justitiæ communicata fuit, ut ejusdem beneficio res omnes sacræ veras suas nanciscantur formas, absque eo quod à vana aliqua opinionum impiarum umbra in dubium vocari possint. Nulla tam polis propinqua est Regio, quo nequicquam obstantibus frigoribus & tenebris ignorantiæ, splendores illius non penetraverint. Tiara ista lapis Lydius est, ad quem explorantur coronæ, & auri argentique illarum probitas expenditur: in illa tanquam in fusorio calice ab aliis spuriis segregantur metallis: signo illius monetario *Tau* consignatæ verum suum pretium valoremque inviolatum retinent. Eam ob rem Ramirus Aragoniæ Rex, aliique complures ultro Ecclesiæ Feudatarii esse voluerunt, tanquam qui honori & felicitati sibi ducerent; quod Coronæ suæ tributo pendendo essent obnoxiæ. Eæ vero, quæ ad lapidem istum Lydium Apostolicum probari detrectant, plumbeæ sunt & stanneæ, quas tempus modicum atterit, consumitque, adeo ut vix ad quintam usq; generationem (quemadmodum frequenti experientia compertum fuit) perveniant. Unà cum Principum magnificentia dignitas etiam & amplitudo eorum temporalis accrevit, per Esaiā

Pro-

Prophetam a olim prædicta, quæ suo dein robore spiritualem quoque armavit gladium, ut Regnorum in orbe Christiano bilanx esse potuerit, & supremum eorundem tenere arbitrium. Atque his ipsis mediis potentiam suam conservare student Pontifices, paterno illo suo affectu & benignitate Principes sibi reddendo benevolos. Imperium eorum voluntarium est, in animos videlicet, apud quos ratio locum habet potius, quàm vis aut coactio. Quòd si hæc aliquando immoderatior fuerit, effectus planè contrarios habuit: cæca enim est indignatio, & facillimè in præceps ruit. Dignitas Pontificia inermis etiam, instructissimis exercitibus validior est. Occursus Leonis Papæ in habitu Pontificio tantum terrorem incussit Attilæ, ut pedem referret, & susceptam Romanæ urbis vastandæ cogitationem deponeret: si armis id attentasset, neutiquam fregisset animum hominis illius barbari. Unicus Pastoris sibilus, unica pedi, aut fundæ correctio ex amore intentata, plus possunt, quàm duri etiam silices. Rebellis fieret ovicula, si ex rigore agi cum illa oporteret: etsi enim Fidelium pietas dignitatem Pontificiam dotavit viribus, id tamen pro majori ejus securitate factum est potiùs, quàm ut iis uteretur, nisi ad conservandam Religionem Catholicam, & universale bonum Ecclesiæ ita opus esse videretur. Quando verò spreta isthac consideratione accidit aliter, & Tiara mutatur in Galeam, non agnoscit illam ultrà reverentia, immò ferire audet, non secùs ac si foret temporalis; & si niti voluerit rationibus politicis, æstimabitur pro diademate Principis politici, non summi Pontificis, cujus imperium spirituali auctoritate sustentatur. Officium ejus pastorale non belli est, sed pacis: pedum obtusum supernè incurvatum, ut conducat: non acutum, ut sauciet.

a *Tunc videbis, & affluet, & mirabitur & dilatabitur cor tuum, quando conversa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo Gentium venerit tibi.* Isa. 60. 5.

ciet. a *Summus Pontifex Summus homo est*, adeoque *non æmulationi, non odio, non privatis adfectionibus*, quæ bellorum semper sunt incentiva, *obnoxius* esse debet: nam illud in summo Sacerdote etiam cœca Gentilitas exposcebat. Splendor virtutum, quæ in eo elucent, animos magis feriunt, quàm ensis in corpora sæviat. Plus auctoritas valet, quàm arma, ad componendas Principum lites: hi enim, si videant, eum suo fungi officio ex amore paterno, à passionibus, affectibus & artibus politicis libero, jura & arma sua ad illius pedes ultro deponunt. Experti id sunt Pontifices plurimi, qui communes omnium Patres, non neutrales sese gesserunt. Qui uni alicui adhæret, se subtrahit alteri, & qui nec hujus est, nec illius, nullius est; Pontifices verò omnium esse debent: id quod in lege veteri indicabant ejus vestimenta, quæ singulari contexta artificio totum terrarum orbem b exhibebant. Neutralitas crudelitatis genus quoddam est, tùm præsertim, cùm alienarum calamitatum non nisi otiosa spectatrix est. Si contendentibus inter se filiis pater immotus consisteret, meritò illi imputaretur, si alter ab altero damnum acciperet: oportet, ut nunc amore, nunc severitate eos ab invicem distrahat, ponendo se inter eos medium, & si opus fuerit, unius etiam caussæ patrocinetur, ut alter ad æquam compositionem adduci possit. Eodem quoque modo, si paternas Pontificis admonitiones audire noluerint Principes, si reverentiam sacrosanctæ ejus auctoritati debitam exsuant, nec ulla spes supersit, eos inter se conciliari posse, perutile fore videtur, si steterit pro parte magis æqua, & suos reflexerit oculos in tranquillitatem publicam, & exaltationem Religionis atque Ecclesiæ, eique opem tulerit, donec alter ad æquitatem traducatur: qui enim tam hujus, quàm illius caussam approbat, utrique cooperari censebitur. Atque in Italia magis, quàm in ulla alia orbis

a Tac. l. 3. Annal. b *In veste enim poderis, quam habebat, totus erat orbis terrarum*. Sap. 18. 24.

orbis parte illa Pontificum advigilantiâ opus est: nam si suum erga Francos affectum ita apertè semel prodiderint, ut hi subsidia illorum & favorem certo sperare habeant, in ipsam quoque Italiam arma sua inferre audebunt. Et movit ea consideratio nonnullos Pontifices, ut Hispaniæ magis sese addictos faventesque exhiberent, ad Franciam nimirum tanto melius cohibendam; quod si quis interdum ductus aliqua specie boni, aut affectu, aut utilitate propria & cautionis illius immemor secularibus armis usus fuit, & ab exteris poposcit auxilia, magnis in Italia motibus ansam dedit; uti memorant Historici in vitis *a* Urbani Quarti, qui Carolum Provinciæ Phocæensis & Andium Comitem contra Manfredum *b* utriusque Siciliæ Regem in subsidium evocavit; Nicolai Tertii, qui potentiæ Regis Caroli stimulatus invidia, imploravit opem Petri Regis Aragonii: Nicolai IV. qui cum Alphonso Rege Aragonio adversus Regem Jacobum fœdus iniit: Bonifacii Octavi, qui Jacobum Aragoniæ Regem lacessivit, & à Carolo Valoësio Andium Comite contra Fridericum Siciliæ Regem petiit suppetias: Eugenii Quarti, qui Andiensem fovit factionem adversus Alphonsum Regem Neapolitanum; Clementis Quinti, qui Philippum Valoësium advocavit in auxilium contra Dynastam Procomitem Mediolanensem: Leonis Decimi, & Clementis Septimi, qui cum Francisco Galliæ Rege fœdus pepigêre adversus Carolum Quintum Imperatorem, ut Hispanos Italia ejicerent. Incommodum istud ex eo oritur, quod tantum Sedis Apostolicæ pondus sit, ut lancem, in quam conjecta fuerit, necesse sit plurimum deprimi. Moverit forte ad ista memoratos Pontifices aliqua boni species, in aliquibus tamen intentioni eorumdem minimè respondit effectus.

Verum sicut Pontificii muneris est omnem adhibere curam, ut in quiete ac tranquillitate conserventur Principes, ita hi vicissim debent (tametsi nul-

a Zurit.hist.Aragon. *b* Mar.hist. Hisp. l.13.c.13.

nullum esset divinum præceptum, uti reverà est) suos semper defigere oculos, Heliotropii ad instar, in Sole isto Tiaræ Pontificiæ, qui semper lucet, & nunquam occidit, in ejusque obedientia & tutela permanere. a Eam ob caussam filio suo Ferdinando Regi Neapolitano præcepit Alphonsus Quintus Rex Aragonius fato jam concessurus, auctoritate Sedis Apostolicæ & Pontificum gratia nihil potiùs duceret, caveretque eos offendere, tametsi justissimam habere caussam videretur. Impietas aut imprudentia gloriari solent, si suam adversùs Pontifices tueri possint gravitatem. Iis sese submittere non vilitas animi est, sed religio; non auctoritatis jactura, sed honor. Venerationes à maximis etiam Principibus cum summa demissione iis exhibitæ, pia sunt magnanimitas, quæ erudiunt alios; ut nórint quantus rebus sacris habendus sit honos. Non illæ infamiam pariunt, sed insignem potiùs apud omnes laudem, ut nemo quisquam animi abjectionem interpretari audeat. b Ita Constantino Imperatori nemo vertit vitio, quòd in Episcoporum concilio locum humilem occuparet, uti c nec Regi Ægicæ, cùm in alio sacrorum Præsulum conventu Toleti celebrato in terram sese prosterneret. Oppositiones contra Pontifices nunquam è voto succedunt. Contentiones sunt, quæ nunquam bonum sortiuntur exitum. Ecquis rationem Principis temporalis à supremo Ecclesiæ capite separare poterit? offensa, & auctoritas sacra, juncta sunt inter se, & in unum quasi coëunt. Quanto illa est gravior, tantò plus de dignitatis decoro detrahitur. Hæc duplici armata gladio, contra maximam etiam potentiam se tuetur. In Regnis alienis obedientes habet subditos, ubi verò bella his movere cœperit, refrigescit hominum pietas, & à conflictu armorum ad librorum devenitur prœlia, obedientiâ in dubium vocatâ; unde perturbatâ Religione immutantur dominatus, &

a Zurit. Ann. de Arag. b Euseb. in vit. Const.
c Chron. Reg. Goth.

& evertuntur Regna: horum enim firmamentum in honore & reverentiâ Sacerdotii *a* consistit, quæ caussa fuit, cur illud Nationes aliquæ Regiæ dignitati conjunxerint. Valde igitur expedit, Principes se suaque tam prudenter moderari, ut ne quam summis Pontificibus offensæ dent occasionem. Fiet verò istud, si debitum Sedi Apostolicæ cultum exhibeant: si sanctè inviolatéque ejus privilegia, immunitates & jura observent, sua item propria, si Pontificiis illis contraria non sint, animo forti & constanti tueantur, neque ullam regnis noxiam admittant novitatem, aut quæ ad Spirituale subditorum emolumentum non conducat. Cum Carolus Quintus Imperator coronæ accipiendæ caussa in Italiam ingrederetur, jusjurandum ab eo postulabant Legati Pontificii, quo promitteret, nunquam se contra Ecclesiæ jura facturum aliquid, ipse verò respondit, nihil se in iis immutaturum, nec attentaturum quicquam contra Imperii constitutiones: quod dicebat propter feuda, quæ Ecclesia in Parmam & Placentiam obtendit. Fuit ea in re tam accuratus Rex Ferdinandus Catholicus, ut excessisse propemodum videri possit; quippe qui judicabat nequaquam permittendum, ut vel in minimo privilegiorum & jurium fines transiliantur: nam fixo semel pede, mox ut possessio defenditur, & paullatim itur longiùs; cujus principiis si quis obstiterit, graviores inde motus evitabit. Joannes Rex Aragonius nunquam ratum habere voluit factum Sixti Quarti Pontificis: qui Episcopatum Cæsaraugustanum *b* Cardinali Ausiæ Dezpuchio contulerat, eò quòd ab ipso Rege, ut erat id temporis moribus usurpatum, nominatus non esset. Quare in bona & Cognatos Cardinalis grassatus, pervicit tandem, ut is Pontificatu se abdicaret, quem deinde Rex dedit

a *Honor Sacerdotii firmamentum potentiæ assumebatur.* Tacit. lib. 5. Hist. *b* Zur. hist. Arag. Mar. hist. Hisp. lib. 24. c. 16.

dedit Nepoti suo Alphonso, cui jam pridem fuerat destinatus. Eadem contentio paulò pòst de Turiasonensi Ecclesia orta fuit, cui cùm quidam supremus judicii Præses præficeretur Episcopus, jussit eum illico renuntiare Insulæ; ni faceret, eum & cognatos ejus omnes è Regnis suis ejectum iri minitabatur. Idem posteà fecit Joannis Filius Rex Ferdinandus in Conchensi Pontificatu cum Raphaële Galeotto, quem Sixtus Pontifex ejus propinquus illi Ecclesiæ dederat Præsulem: indignatus enim Rex, in hominem extraneum, & absque nominatione, dignitatem illam collatam. Hispanos omnes Roma jussit egredi, statuitque ea super re, & alias ob caussas Concilium cogere. Cumque deinde Pontifex Legatum misisset, & hic in Hispaniam ingressus esset, reverti eum Rex jussit, graviter conquestus, non tractari se à summo Pontifice, pro eo ac obediens Ecclesiæ Filius mereretur, vehementerque miratus, Legatum negotium istud in se suscepisse. At ille modeste respondit, renuntiare se Legati privilegiis, & Regis judicio acquiescere; qua cum conditione, & bonis Cardinalis Hispaniæ obsequiis admissus fuit, omnisque controversia composita. Verum gravis caussa sit oportet, aut naturalis defensio, ut ejusmodi usurpentur media; dignum quoque paterno Pontificum amore, minimè iis ansam dare, sed benignitati semper studere, ad conservandam mutuam cum Principibus amicitiam: etsi enim duplicem manu sua portet gladium, spiritualem nimirum & sæcularem, hic tamen per ipsos Imperatores & Reges, tanquam protectores defensoresque Ecclesiæ executioni mandari debet. *Onde conviene* (verba sunt Regis Alphonsi Sapientis) *por razon derecha, que estos dos poderes sean siempre acordados, asi que cada una dellos ayude de su parte al otro: ca el que se de sacordase, vernia contra el mandamiento de Dios, e avria por fuerza de menguar la fe, e la justicia, e non podria longamente durar la tierra en buen estado, nien paz, si esto se fiziesse.*

Fa-

a Ant. Neb. hist. Hisp. c. 120.

Facilè equidem credo, satis eam rem cordi esse omnibus iis, quotquot in suprema illa sede Deus collocavit, sed perturbant curam istam interdum aulici Romani, quorum unicum studium est, discordiarum spargere semina. Suscitat illas etiam Ministrorum quorundam ambitio, qui in summorum Pontificum gratiam insinuare se student, & præcipua mereri munia, cum illa à Principibus independentia, immò & animi aversione; varias excogitando rationes ad denegandas gratias, quas petunt, & omnem captando occasionem offendendi illorum Legatos; atque ut forti videantur esse animo, sub specie Religionis & zeli violenta suggerunt consilia: quo fit, ut bona illa Pontifices inter & Principes amicitia intepescat, non absque insigni Reipublicæ Christianæ detrimento, & refrigescat in venis illius pietas, ob defectum amoris, qui arteriæ instar eas fovet, calentesque conservat.

SYMBOLUM CXV.

INter vim & potentiam duorum contrariorum æquorum sese Isthmus tuetur, tanquam utriusque arbiter, non uni magis adhærens, quàm alteri; unde fit, ut quòd mare unum illi adimit, restituat alterum, & pugna utriusque æquè potentis integer conservetur. Etenim si unius fluctus nimium intumescerent, & totam inundarent terram, terræ delerent dominium, & Isthmus esse desineret. Isthæc inter duas grandes potentias quasi neutralitas Petrum Asagram diu feliciter conservavit in Statu suo Albarracinensi, a in Castellæ & Aragoniæ confinibus sito: quilibet enim istorum Regum cavebat sollicite, ne ille ab altero opprimeretur, qua mutua inter utrumque æmulatione Status ille libertatem suam retinuit integram. Atque ex eo intelligere

a Mar. hist. Hisp. l.11. c.16.

ere poſſent Allobrogum Duces, quantum ad ipſo-
ɪm ſecuritatem interſit, ſi communes ſe amicos
nbabus Coronis Hiſpaniæ & Franciæ præbeant,



erventque in ſua poteſtate ea propugnacula, quæ
ngreſſum per Alpes in Italiam prohibere poſſunt;
iquidem ea in re eorum amplitudo, conſervatio,
& ami-

& amicitiæ necessitas consistit, propterea quod Coronæ utriusque interfit quam plurimùm, ne illi ab alterutra bonis suis exuantur. Hinc toties Hispani Duci Carolo Emmanueli venerunt subsidio, armisque recuperarunt, quæ à Francis occupata fuerant. Tunc solùm expediret Ducibus, communi isti renuntiare amicitiæ, & uni certæ coronæ sese adjungere, quando altera armorum vi Statibus illorum dominari contenderet, & præsertim Corona Francicia: hæc enim, si Hispanos Italia ejiceret, tam fieret potens (extenso jam suo dominatu ab ultimis Oceani finibus usque ad terminos maris Mediterranei per Calabriam) ut confusis Sabaudiæ & Pedemontii Statibus, necesse foret, aut eos coronæ Francicæ uniri, aut subjectionem & servitutem subire intolerabilem, quam deinde universa etiam experiretur Italia, absque ulla spe seipsam in libertatem iterum vindicandi; Hispaniæ verò difficile admodum foret, deperdita recuperare, & ad æqualitatem vires reducere, propterea quod tam longè absit in Italia. Periculum istud magna cum prudentia expendit Respublica Veneta, cum crescente Caroli VIII. Franciæ Regis potentia in Italia, novam fœderatorum decrevit unionem, quam sanctissimam appellabant. Atque ex eo tempore moliri cœpit Providentia divina securitatem & cõservationem Sedis Apostolicæ pariter & Religionis, & ne Turcarum opprimeretur tyrannide, aut heresibus inficeretur, quæ in Germania nascituræ essent, provexit ultra ipsas etiam Alpes magnitudinem Domûs Austriacæ, atque in Regno Neapolitano, Siciliæ, & Ducatu Mediolanensi stabilivit Monarchiam Hispanicam, ut Italia undique à Principibus Catholicis defendi posset. Ut vero etiam Hispaniæ potentia intra suos contineretur terminos, & juribus successionis, feudorum armorumque contenta viveret, æmulum illi dedit Franciæ Regẽ, ut pro sua conservatione necesse haberet subditorum sibi conciliare amorem ac benevolentiam,

& alios æstimare Principes, conservando in illis justitiam, inter hos pacem, nulla belli data occasione, utpote quod jura & arbitrium potentis Principis in discrimen adducit.

§. Istud beneficium, quod Italia à potentia accipit Hispanica nonnulli servitutem existimant, cùm præcipuum potiùs quietis, libertatis, & Religionis in illa momentum sit. Error ex eo nascitur, quòd utilitatem ejus rei non satis agnoscant. Qui navigandi artem ignorat, & imam navem saburra aut lapidibus impletam videt, periculum inde eidem creari putat. At qui prudentiùs istud considerat, facilè agnoscit, absque ejusmodi pondere navem inter undas diu salvam consistere non posse. Hoc utriusque Coronæ æquilibrium pro communi subditorum utilitate expendisse videtur Nicephorus, cùm in hæc verba loquitur: a *Mirari mihi subit impervestigabilem Dei sapientiam, qui planè contraria uno fine conclusit. Nam cum duas adversarias potestates inter se committere statuit, nec alteri alteram subjicere, aut ingenio & virtute præstantes utrique parti moderatores præficit, ut alter alterius consilia, & conatus evertat, & utrinque subditorum libertati consulatur, aut utrosque hebetes, & imbelles deligit, ut neuter alterum tentare, & septa (quod ajunt) transilire audeat, veteresque Regnorum limites convellere.* Ad eundem quoque finem separavit inter se Providentia divina vires Regum Hispaniæ & Franciæ; interjiciendo altissimos Alpium muros, ne vicinitas fortè, aut aditûs facilitas bellum accenderet, magisque faveret Nationi Gallicæ si ea tam frequens portas illas haberet apertas; quin & pro securitate majori earundem claves Allobrogum Duci, Principe Italo, concredidit, qui cum Statibus suis inter Regem utrumque medius, eas aut clausas servaret, aut apertas, quoties necessitas boni publici illud exigeret. Hanc Dei dispositionem agnovit Papa Clemens Octavus, & singulari cum prudentia effecit, ut Status Salusanus in Allobrogum

a Niceph.

gum Ducis poteſtatem deveniret. Ratio Status antiquiſſima ea fuit; eidem innitebatur Alphonſus Rex Neapolitanus, cùm Mediolanenſi Duci ſuaderet, ne civitatem Aſti Ludovico Delphino Franciæ dederet: neque enim, ajebat, Franci Italiæ bono pedem in Italiam inferre cogitant, ſed ut ſuæ eam ditioni ſubjiciant, prout in Genuenſi expeditione tentari cœptum. Hujus conſilii vim minimè aſſecutus fuit Princeps ille Italus, qui moderno Franciæ Regi auctor fuit, ut Pinnarolam occupando, pedem in Alpibus figeret, deceptus fortè (niſi malitia fuerit) ſpecie utilitatis, quam è Gallorum vicinitate contra quaſcunque Hiſpanorum molitiones ſperare poterat: nec conſideravit tamen, ſolo metu futuri belli, quod nunquam fortè eventurum erat, introduci aliud præſens, & omnino certum de Francis in Italiam admittendis; neque enim in una aliqua Provincia inter duas tam diverſas oppoſitasque Nationes pax conſervari poterit; nec aliud inde Italiæ fore commodum, quàm quòd ſerpentem in ſinu aleret, à quo deinde peſtilentiſſimo veneno inficeretur. Præterquam quòd Franci intra ſuos etiam limites conſiſtentes ab altera Alpium parte, ſatis præſtò ſint ſemper, ut vocati in Italiam poſſint irruere, nec neceſſe ſit eos habere tam vicinos, ut ille in Italiam ingreſſus ipſorum relinquatur arbitrio. Verùm etſi Franci tam modeſti eſſent, & ab omni dominandi libidine alieni, ut illic ſe continerent, nec quicquam niſi implorati ab aliis attentarent, quis dubitet tamen, longè eos extra protectionis limites tunc dominandi occaſione abituros; uti reipſa experti ſunt Ludovicus Sforția, Caſtrucius Caſtrocani, aliique, qui illorum implorarunt auxilium, nullo alio fructu, quàm quòd iis accideret (ſicut & hodie nonnullis accidit) id quod Trecentinis quondam eveniſſe memorat Tacitus, nimirum a *quoties* iſti *concordes agebant, ſpernebatur Parthus: ubi vero diſſenſere, dum ſibi quiſque contra æmulos ſubſidium vocabant* *acci-*

a Tacit. lib. 6. Annal.

accitus in partem, adversum omnes valescebat. Quod si ista Francorum potentia Pinnarolam ea lege fuisset introducta, ut in ipsius Italiæ esset arbitrio eam aut in subsidium evocare, aut è suis finibus rursum dimittere, ubi sic expedire visum fuerit, habuisset sanè consilium istud politicam aliquam rationem & speciem zeli boni publici; at nunc tempore minimè opportuno eam intra ipsas Italiæ portas constituere, ut pro libitu, quoties aut ambitio, aut levitas suaserit, eam possit subingredi, atque ut ex isto metu Hispani, nunquam non in armis vigilent, deturque occasio, ut alii quoque Principes arma corripiant, & graves concitentur bellorum motus absque ulla quietis spe, non tam consilium fuit, quàm proditio patriæ; neque enim erat aliud, quàm exponere eam arbitrio Franciæ, & contrà adimere Principi Italo facultatem, qua pro communi omnium bono ipsis Alpibus imperitabat.

§. In reliquis Italiæ Principatibus, qui inter ambas illas Coronas constituti non sunt, vim non habet ista Neutralitatis ratio: illatis enim in Italiam armis, Victoris erunt præmium, nec ullam partium sibi habebunt obstrictam, uti Consul Quinctius dicebat, Ætnolis persuasurus, ut in bello contra Regem Antiochum suscepto Romanis se *a* jungerent; & experti illud sunt Florentini, quando detrectato fœdere cum Rege Aragonio mansêre neutrales, perdentes Regis Franciæ gratiam, nec tamen Pontificis iram mitigantes. Neutralitas semper admittenti exitiosa est, quam ob causam de Senensibus (qui neutralitate salutem quærentes miserè periêre) dixit Alphonsus Rex Neapolitanus, iis evenisse, quod accidere solet duobus unius ejusdemque domus inquilinis, quorum ille, qui inferiores ædium partes incolit, fumo supernè habitantem opplet; hic vero contrà infernè commorantem madefacit. Thebanis plurimum nocuit, quòd neutrales esse voluerint, dum Xerxes Græciam oppugnavit.

a *Quippe sine dignitate præmium victoris eritis.* Liv. l. 35

navit. Et quamdiù talem se gessit *a* Ludovicus xi. Franciæ Rex, cum nullo Principe pacem habuit.

§. Ne porrò falli se sinant Principes, opinando nimirum, neutralitatem istam optimum esse medium ad conservandas in æquilibrio Hispaniæ Franciæque vires; nam reverà aliqua opus est affectus ostensione in favorem Hispaniæ, non ut pluribus potiatur, neque ut in Franciam irruat; sed ut ea, quæ nunc possidet, tueatur, & in Regno suo detineantur Franci, nec neutralitate forte, aut benevolentia aliò invitentur. Et hoc ipsum tam certum est exploratumque, ut sola etiam affectus declaratio absque ullis aliis indiciis publicis pondus sit æquilibrii istarum bilancium, & argumentum sufficiens, cur ideò bellum exardescat. Italia duas factiones ferre non sustinet, quæ Coronæ utriusque intrà illius viscera contentione suã stabilire fortunam satagunt. Agnovit istud Carolus V. Imperator, quando ut Italiæ quietem restitueret, eas penitùs exstinxit, mutavitque formam Reipublicæ Florentinæ, quæ eas id temporis fovebat. una enim bilancium Franciæ, aut Hispaniæ plusculum onerata pacis examen inclinabat. Cognita hac veritate, prudentiores quique Principes & Respublicæ, Hispaniæ sese faventiores exhibuere, ut aliquod illi pondus adderent, perfectiorique constituto æquilibrio, unà cum Statibus suis optata quiete fruerentur; & si quis illud aliquando disturbavit, adjungendo se ad factionem contrariam, is ingentes dedit turbas, & Italiam in ruinam impulit.

§. Gloria illa quæ dominandi libidinem comitatur, nonnullos interdum Italos stimulat, ut secum ipsi statuant melius fore, si contra utramque conspirent Coronam, & sibimet ipsi dominentur, aut in Respublicas divisi, aut certo aliquo capite constituto; verùm cogitationes istæ, supposita Italiæ conditione, pro discursu sunt potius quam ut in

 esse;

a Phil. Comin.

effectum deduci queant: nam aut Papa totius Italiæ erit Dominus, aut aliquis alius. Si Papa, minimè desunt rationes, quibus facilè quis ostendat, fieri non posse, ut Monarchia aliqua spiritualis conjuncta cum sæculari, satis se tueatur in potentia Principis alicujus electivi (devexa præsertim ætate, qua ordinarie omnes solent esse Pontifices) qui totus est in procuranda pace & tranquillitate Ecclesiastica, occupatus in negotiis spiritualibus, cinctus nepotibus & consanguineis, ut licet eorundem Statibus successionem nequaquam obtenderet, valde tamen eos, varia iisdem feuda distribuendo, in partes distracturus sit: accedit prætereà cùm plurimum aliàs Christianitati conducat, Pontifices communes esse omnium Patres absque diffidiis cum Principibus aliis, futurum ea ratione, ut perpetuas habituri sint controversias ac lites cum duabus illis Coronis de juribus, quæ in Ducatum Mediolanensem, Regna item Neapolitanum, & Siciliæ ambæ illæ sibi vendicant, ac proinde sedem Apostolicam armis facile impetent, aut junctæ cum pacto aliquo dividendi posteà inter se Status illos bello partos, aut separatæ, una per agrum Mediolanensem, altera per Neapolitanum in Italiam irruente, cum periculo etiam, ne alterutra forte auxiliares Germanorum, aut ipsius Turcæ copias in subsidium evocet, quæ posteà in Italia pedem figerent.

§. Quòd si aliquis totius Italiæ Rex crearetur, eadem manerent incommoda, & aliud adhuc gravius nasceretur ex eo, quòd ad formandam unam Monarchiam, Principes alios uni alicui reddere subditos, & Pontificem suo oporteret exuere imperio: nam si eo in statu, in quo nunc sunt, eos relinqueret (tametsi id foret cum aliqua clintelæ agnitione, aut fœdere) nullo modo sese tueri posset, quo porrò fieret, ut Italia imperium istud spirituale omnino perderet, quod non minorem illi parit gloriam, ac illud Romanum, & amissa sua libertate in tyrannicam quandam deveniret confusionem.

§. Mi-

§. Minus autem fieri poterit, ut Italia quieta persistat, si à diversis gubernetur Principibus: neq; enim ità omni ex parte inter eos conveniet, ut contra ambas illas Coronas sese uniant, quin potius bellis mutuis intestinis ultrò accersitis se conficient, uti sæculis retrò præteritis accidit; siquidem Natio Italica tam est generosa, ut modum tenere haud sciat, aut dominari vult absolutè, aut parere.

§. E quibus omnibus liquet, quàm Italiæ necessaria sit potentia aliqua peregrina, quæ opposita exteris, nec inter illius Principes bellorum toleret motus, nec armis utatur alienis; quæ caussa est, cur ex eo tempore, quo in illam ingressa fuit Corona Hispanica, parte & tranquillitate fruita semper fuerit.

§. Ingens itaq; utilitas, quam secum adfert necessitas illa ad alterutram Coronam sese adjungendi, movere potest Nationem Italicam, ut cum præsenti Statu se conformet, posito præsertim, quòd si quæ in Ducatu Mediolanensi, & Regno Neapolitano ac Siciliæ fiat immutatio, id futurum sit cum gravi aliorum dominiorum perturbatione: neq; enim formæ novæ absque aliarum interitu introduci solent; cumque alterutra è duabus illis Nationibus in Italia admittenda sit, convenientior utique pro illa erit Hispanica, siquidem ambæ istæ uni eidemque subsunt Climati, quod eas reddit similiores in firmitate Religionis; in observatione justitiæ: in actionum gravitate; in fidelitate erga suos Principes; in constantia promissorum & fide publica; in modestia animorum, aliisque ritibus ac moribus: tum etiam, quia Rex Hispaniæ non imperat in Italia tanquam extraneus, sed tanquam Princeps Italus, qui nihil in illam obtendit alind, quàm ut ea conservet, quæ justo nunc titulo possidet, quippe qui majori cum Statûs emolumento Monarchiam suam extendere possit per vastissimas Africæ Provincias. Hanc regulam secutus est, & suis reliquit Successoribus Rex Ferdinandus Catholicus, quando oblatum sibi in Italia Imperatoris

titulum generose respuit, dictitans nihil se in illa cupere, quàm quod jure ad se pertineret, nec decere, ut Imperialis dignitas in partes distrahatur. Testes ejus rei sunt tot tamque variæ restitutæ urbes, absq; eo quod Rex Hispaniæ jure belli & compensatione sumptuum damnorumque uti voluerit aut arma sumere (quamdiu non ursit necessitas) sive pro defensione propria, sive pro aliena conservatione; uti reipsa experti sunt Mantuani Duces. Quod si aliquando Nivernensem bello aggressus est, non ideo factum, ut Casalum occuparet; quemadmodum malevoli quidam interpretantur, sed ut Imperator justitiam administrare posset iis, qui jus aliquod in Status illos sibi vendicabant: posteaquam enim Dux Nivernensis per Marchionem Mirabellanum Regiæ suæ Majestatis tutelam & consensum pro matrimonio filii sui Ducis Ratellani cum Principe Maria petiisset, utrumque obtinuit; sed confecto negotio, Madritum mox nunciatum fuit artibus Comitis Estrigii celebratum jam matrimonium, Vincentio Mantuano Duce in extremis constituto, nulla prius cum sua Majestate ea super re facta communicatione, contra ac Regem inter & Ducem convenerat. Unde novitas ista, quæ nonnullis contemptus quidam & diffidentia videbatur, tutelæ executionem distulit inprimis, & novis deinde consultationibus ansam dedit, quibus sic visum, ut tunc quidem istis omnibus dissimulatis effectum suum gratia sortiretur, & de matrimonio inito congratulatio fieret. Verum cum Providentia divina ruinam urbis Domûsque Mantuanæ ob Principum illius vitia, & illusa sæpius matrimonia disponeret, ad eundem istum finem eventus omnes dirigebat; atque adeo dum hæc in Hispania gererentur, effecit Cardinalis Richelius juratus Ducis Nivernensis hostis, ut opitulante suo Rege Dux Allobrogum bellum illi inferret pro iis occupandis, ad quæ in Monferrato jus aliquod obtendebat. At Dux ille subodoratus, nonnisi inanem
hunc

hunc titulum esse, ad introducenda in Italiam arma Gallica & media utriusque Ducis ruina augendam Coronæ Francicæ amplitudinem, rem omnem Gonsalvo de Corduba Gubernatori Mediolanensi aperuit, ultro pollicitus, si armis suis sibi præstò foret, se Franciæ partes deserturum. Gonsalvus tempus sibi dari petiit, ut ea de re ad consilium referret in Hispaniam, vidensque illud à Duce denegari, & nisi eidem auxilio adesset, Alpium portas Francis patefactum iri, magisque perturbandam Italiam, suapte interim sponte cum eo transegit, sperans Espadini opera Casalo se potiturum, quo fieret (quemadmodum ipse ad suam Majestatem perscribebat) ut facilius deinde Imperator controversias in Montferrato & Mantuano Ducatu exortas posset componere. Atque hoc ipsum consilium effecit deinde, ut sua Majestas alteram etiam tutelæ executionem suspenderet, quantumvis aliàs pacem Italiæ cuperet; quam tamen ut quoquo modo procuraret, omnemque æmulationis caussam è medio tolleret, dedit in mandatis Gonsalvo de Corduba, ut si (quod certum habebatur) Casalum jam occupasset, eandem urbem nomine Imperatoris, directi illius Domini tueretur, missis insuper literis ejusdem tenoris, quas in tali casu ad suam Cæsaream Majestatem ipse destinaret. Verùm cùm tractatus ille minimè succederet, absque Majestatis suæ jussu Casalum obsidione cinxit, unde factum, ut Rex Franciæ Susam advolaret, & Hispania præter opinionem bello implicaretur, palàm protestata copias istas militares non nisi auxiliares esse Cæsaris, ut via justitiæ decideretur de juribus, quæ nonnulli in Monferrato & Ducatu Mantuano sibi competere affirmabant; Gonsalvus verò conditionem quam Dux Nivernensis illi offerebat, de nudando mœnibus Casalò, admittere nunquam voluit, né cuipiam fortè videretur, Majestatem suam privati commodi gratia potiùs, quàm tranquillitatis publicæ moribus illis sese immiscuisse. Hæc ipsissima rei veritas

est, nota perpaucis, & à multis tamen per calumniam graviter injustéque traducta.

Deponant igitur Italiæ Principes ac Respublicæ inanes illas suspicionum umbras, certò sibi persuadentes, Hispaniam hoc solùm spectare ac cupere, ut suam inter illos magnitudinem conservet, non ut eandem augeat, & locum dent veræ politicæ hujus meæ narrationis, siquidem amant Italiæ pacem: æmulationes enim illæ, quas multi sibi inaniter & absque fundamento imaginantur, gravissimorum motuum caussa sunt, cùm nullum sit bellum, quod non aut ex Potentioris ambitione, aut imbecillioris metu oriatur.

SYMBOLUM XCVI.

Victoria in bellis justis pacem ut finem spectat, ad hanc siquidem, & ad æquitatem hostem adducit, atque adeo illa magis erit gloriosa quàm minori cum damno ars largita fuerit, non armorum robur: illa inquam, quæ minus pulvere & sanguine respersa fuerit. Palmam dulcem Horatius appellat, quæ sic obtinetur

——— *a Dulcis sine pulvere palma.*

Romani pro victoriis cruentis Gallum Diis sacrificabant, bovem verò pro iis, quas ars & industria pepererat. Si ingenio ad Dei accedimus similitudinem, vires autem communes habemus cum belluis, gloriosius utique erit illo hostem vincere, ac istis. *b Lætior erat Tiberius, quia pacem sapientia firmaverat, quàm si bellum per acies confecisset. Ingens victoria decus* Agricolæ *c citra Romanum sanguinem bellanti*, & Romanos vincenti. Quòd si victoria conservationem & augmentum Reipubl. ut finem præ oculis habet, melius stratagemate aut negotiatione is obtinebitur, quàm armis. Pluris vita unius civis æstimari debet, quàm multorum hostium interitus: unde Scipionem Africanum dicere solitum accepimus,

a Horat. b Tac. l. 2. Annal. c Tacit. in vita Agric.

mus, *malle se unum servare civem, quàm mille hostes occidere.* Quibus verbis posteà tanquam symbolo suo usus fuit Marcus Antonius Pius Imperator, & re-



ctè id quidem: nam hostem superare Ducis militaris est officium: servare vero civem, Patris Patriæ. Non istud considerabat Vitellius Imperator, cùm

devicto Othone per cæsorũ trafinens cadavera diceret, *gratus odor trucidatorum hostium, gratior tamen civium.* Inhumana planè vox, quæ ne vulturem quidem deceret. Aliter Himilcon affectus fuit, qui licet magnas in Sicilia obtinuisset victorias, quia tamen milites quàm plurimos desiderabat, quos lues in castris sustulerat, Carthaginem non triumphans ingressus fuit, sed pullatâ indutus veste, & amictu mancipii proprio, suam de inde domum repetens, & nemini quicquam locutus, sibi ipsi necem conscivit. victoria cruenta ardor quidam vindictæ videtur esse potiùs, quàm fortitudinis facinus. Plus in eâ ferocitas obtinet, quam ratio. Ludovicus Duodecimus Franciæ Rex, cum intellexisset exercitum suum in prœlio ad Ravennam de hoste triumphasse, multis tamen amissis Ducibus & militibus, altùm suspirans dixisse fertur: *O utinam prælio victus potius fuissem, & optimi mei Duces etiamnum viverent! Victorias ejusmodi Deus hostibus meis largiatur, in quibus victus evadit victor, victor autem victus abit.* Eam ob caussam boni prudentesque Duces, quantum fieri potest, acres conflictus & oppugnationes *a* devitant, majorique sibi ducunt honori, si efficiant, ut hostis ultrò se dedat, quam si viribus & armis eundem superent. Magnus Dux urbem Cajetam certis pactis & conditionibus in suam redegerat potestatem, & autumabant nonnulli satius futurum fuisse, si tanquam in campo victor, vi armata eandem occupasset, detentis in captivitate Ducibus, qui illic erant, ob damna videlicet, quæ facere illi possent, si liberi dimitterentur; ipse verò respondit; *Plus in pulverem pyrium, glandes, & tormentorum globos impendendum fuisset, quam periculum istud mereretur.* Egregia fortitudo est, quæ minori sanguinis impensa ad deditionem compellit; & bellum felix, quod miserando & ignoscendo *b* transigitur.

a Dare in discrimen legiones haud imperatorium ratus, Tacit. lib. 2. Annal. b *Bellorum egregios fines, quoties ignoscendo transigatur,* Tacit. lib. 12. Annal.

igitur. a *Quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia adversus supplices utendum.* Isthanc animi generositatem hac nostra ætate vix usurpari videmus, quando magis ad explendam iram, quàm ad fortitudinem exercendam, magis ad vastandum, quàm ad vincendum armis concurritur. b *Ubi urbibus* exustis, vastatis Provinciis, incensis spoliatisque agris, ut in Germania & Burgundia fieri cernimus, *solitudinem faciunt Pacem appellant.* O sævitiem barbaram, & ab omni ratione humana alienam, ipsimet Naturæ bellum inferre, eidemque eripere media, quibus nos alit ac sustentat! Etiam arbores urbibus obsidione cinctis proximas succidi vetant sacræ paginæ quia ligna sunt, non homines nec hostium numerum augere c possunt. Tantoperè Deo displicet sanguis in bello effusus, ut quamvis adversus Madianitas arma sumere jussisset, posteà tamen etiam præceperit, ut quicunque aut hominem trucidasset, aut occisum contigisset, dies septem, extra d castra, lustraretur. Æneas grande nefas putabat, res sacras manibus contrectare antè, quam pura lympha eas abluisset:

Attrectare e nefas, donec me flumine vivo
Abluero.

Deus tanquam pacis vitæque auctor eos abominatur, qui aut illam perturbant, aut hujus filum abrumpunt. Etiam contra ipsamet arma, quia mortis sunt instrumenta, hanc Deus indignationem ostendit: ideò enim opinor, altaria è lapidibus rudibus, & impolitis, quos ferrum non tetigisset, exstrui præcepit;

a Idem ibid. b Tacit. in vita Agric. c *Quando obsederis civitatem multo tempore, & munitionibus circumdederis, ut expugnes eam, non succides arbores, de quibus quis vesci potest, nec securibus per circuitum debes vastare regionem quoniam lignum est, & non homo, nec potest bellantium contra te augere numerum.* Deut. 20. 19. d *Manete extra castra septem diebus. Qui occiderit hominem, vel occisum tetigerit, lustrabitur die tertio & septimo.* Num. 31. 9. e Virgil.

pit; uti illud, quod erectum fuit, postquam populus Israëliticus Jordanem *a* transierat, aut illud Josuæ post reportatam ab *b* Haitis victoriam: ferrum enim belli materies est, unde gladii fiunt; neque admittere illud voluit ad sacrificiorum suorum puritatem & quietem, id quod in alio quodam præcepto videtur expressisse, cùm prohibet, ut ne culter quidem altaribus applicetur, & si fiat secus, ea pollutum *c* iri.

§. Verùm effrænata gloriæ cupiditas rationibus istiusmodi locum dare non solet, perinde quasi famæ celebritas obtineri non possit, ubi nec virium robur sese exserit, nec sanguis profunditur, qua eadem de caussa interdum nec auxiliares copias, nec victoriæ socios quidam admittere cupiunt. Rex Alphonsus Tertius propterea solum in pugna ad Arcos cladem accepit, quod Legionensium & Navarrorum adventum præstolari noluisset; uti & Tillius in prœlio Lipsiensi, quod non exspectâsset Cæsareas copias. Qua in re egregiè fallitur ambitio, siquidem victoriarum gloria non tam in armorum robore ac viribus est posita, quàm in eo, ut tutioribus quis uti nôrit consiliis: nam illa à casu pendent, hæc vero à prudentia. Sat cito victoriam obtinet, cui cum judicio provisum est, ne *d* vincatur. Urit ambitio, & ratio perturbata naturalem sequitur impetum, ac semetipsam perdit. Plurimum subditi suo debent Principi, qui spretis trophæis & triumphis hoc agit, ut pacem negotiationibus conservet, & auro argentoq; victoriam obtineat. Meliori siquidem venit pretio, quæ pecunia, quàm quæ

a Et ædificabis ibi altare Domino Deo tuo de lapidibus, quos ferrum non tetigit. Deut. 27. 5. *b Tunc ædificavit Iosua altare de lapidibus impolitis, quos ferrum non tetigit.* Jos. 8 31. *c Si altare lapideum feceris mihi, non ædificabis de sectis lapidibus, si enim levaveris cultrum super eo, polluetur.* Exod. 20 25. *d Satis cito incipi victoriam ratus, ubi provisum forte, ne vincerentur.* Tac. lib. 2. Annal.

quæ sanguine emitur. Et plerumque feliciùs securiusque hastis aureis pugnatur, ac ferreis.

§. Parta semel victoria ob præteritorum casuum varietatem suimet obliviscitur; gloria evanescit; gaudio perturbatur; lætatur spoliis; acclamationibus fit confidentior; sanguine profuso hostem contemnit, & secura obdormiscit, tunc præsertim, cùm vigilare vel maxime eam oporteret, majoremque præ se ferre fortitudinem in semetipsa edomanda, quàm in hoste debellando exercuit: hoc etenim magis à fortuna, quàm ab animi magnitudine proficisci potest, & in triumphis de effectibus nostris & passionibus casus locum non habet. Decet igitur, ut post obtentam de hoste victoriam, supremus militiæ Dux in semetipsum protinus descendat, ac prudenter fortiterque componat suorummet affectuum civiles motus: absque hoc enim triumpho ne ipsa quidem de hoste victoria satis secura foret. Ad ipsa spolia & trophæa majori cum sollicitudine vigilet: nam metus in periculo custodias excubiasque duplicat; qui verò extra illud versari se existimat, somno se dat: *a Iosua non contraxit manum, quam in sublime porrexerat, tenens clypeum, donec interficerentur omnes habitatores Hai.* Nulla est securitas prœlium inter & victoriam. Desperatio multa audet. Vilissimum etiam animal, si vexetur, contra insurgit. Alberto Archiduci caro stetit ad Neoportum experientia. Periculosum esse ajebat Abnerus ad Joabum, nimium ferro in hostem *b* sævire. Ingeniosa præterea est ipsa calamitas, adeò ut ea pressus hostis occasione uti soleat, & in uno sæpe momento amissa recuperet, hac ipsa sua inconstantia Fortunam deludens. Cùm maxime splendet, vitrea est maxime, & citissime frangitur. Eam ob rem belli Dux victoriis efferri non debet, nec existimare fieri non posse, ut victo rursus in tro-

phæum

a Jos. 8.26. *b Num usque ad internecionem tuus mucro desaeviet? an ignoras, quod periculosa sit desperatio?* 2. Reg. 2.26.

phæum cedat. Eundem semper casum præ oculis habeat, contemplando uno eodemque tempore sub ærumnarum aquis demersam palmam, quam triumphantem sustulit; haud secus atque in palmâ præsentis Symboli videre licet, cujus adversa species oculis subjicit, ad quem statum illius pompam ventorum vis aut temporum injuria possit reducere. Prudens isthæc consideratio in caussa fuit, cur sponsus sponsæ suæ oculos aquarum rivulis *a* compareт: in illis enim agnoscitur & componitur animus, pro adversis casibus. Ingens gloriæ hostis prosperitas est, confidentia quippe virtutem socordem ac negligentem efficit, & superbia periculum despicit. b *Acriore hodie disciplina victi, quam victores agunt: hos ira, odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit: illi per fastidium & contumaciam hebescunt.* Parta semel victoria victo sæpe felicitatis, victori contra infortunii solet esse principium; hunc enim fortuna prospera excœcat, ille adversâ emendare satagit. Quod arma florētia vincere nequiverunt, prostrata interdum obtinent, & dispersa hinc inde spolia: his enim militum alitur cupiditas, sine disciplina, sine ordine; uti Sarmatis accidit, d *qui cupidine prædæ graves onere sarcinarum, velut vincti cadebantur.* In Tarrensi prœlio adversùs Regem Franciæ Carolum Octavum infeliciter, aut ancipiti saltem Marte pugnatum fuit, eo quod milites Itali citiùs, ac oportebat, ad impedimenta diripienda sese effuderint. Ea propter Iudas Machabæus milites suos hortatus est, ut nemo quisquam donec confectum esset prœlium, hostium spolia *d* tangeret.

Victoriæ pluris à progressibus, qui inde sperari possunt, quàm à seipsis æstimandæ sunt, atque adeò excolere eas oportet, ut tanto uberiorem fru-

a *Oculi ejus sicut columba super rivulos aquarum* Cant. 5. 12. *b* Tac. l. 2. Hist. *c* Tac. l. 2. Hist. d *Sed state nunc contra inimicos nostros, & expugnate eos & sumetis posteà spolia securi.* 1. Mach. 4. 18.

fructum proferant. Tempus & moram concedere, aliud nihil est, quàm armare hostem, & fructu jam collecto contentum vivere, armis in sterilitate relictis. Æquè facile est fortunam assurgentem labi, ac difficile lapsam rursum erigere. Ob hanc casuum incertitudinem multis argumentis Senatui persuadere conatus est Tiberius, nullo modo expedire, ut honores ob victorias in Germania obtentas Germanico decreti executioni *a* darentur.

Verùm tametsi perutile sit victorias persequi, ardor tamen ille tam securus, & absque omni sollicitudine esse non debet, ut pericula contemnat. Consulenda celeritas, sed cum prudentia, habita ratione temporis, loci & occasionis. Utatur Princeps victoriis cum moderatione, non cum tyrannide cruenta & barbara, ponendo sibi semper ante oculos consilium Theodorici Ostrogothorum Regis, quod super Germaniæ victoriis ad socerum suum Clodoveum scripsit in hunc sensum: b *In ejusmodi casibus eum audiat, qui majorem habet experientiam: Illa bella bene feliciterque mihi evenêre, quæ cum animi modestiâ confeci: sæpe enim victor evadit, qui moderatione uti novit, & plus illi blanditur Fortuna, qui minus superbia sese effert.* Hoc tam prudenti consilio minimè hoc tempore usi sunt Franci, quin immò gravius jugum Germaniæ imposuere, quàm unquã sustinuit: unde quàm celerrimè imperium in ruinam impulerunt. Plus in Marcello placuit modestia & pietas, quando ob eversa elegantissima Syracusarum in Siciliã ædificia plorare visus est, quàm virtus & gloria, ob easdem armis expugnatas, cùm triumphans eam urbem ingrederetur. Graviùs fortissimus ille Heros Tillius multorum corda sauciavit lacrymis illis, quas in Magdeburgensi profudit excidio, quàm armis ipsis & ferro. Et licet Josue exercitus sui ducibus præceperit, ut quinque Regum

a *Cuncta mortalium incerta, quantoque plus adeptus foret, tantò se magis in lubrico dictans,* Tacit. lib. 1. Annal. *b* Casiad.

gum in pugna Gabaonitica captorum cervices pedibus *a* conculcarent; id tamen non ex superbia factum aut inani gloria, sed ut animos militibus suis adderet, metumque adimeret, quem de Gigantibus Chananæis *b* conceperant.

Victos clementer habere, eorundem privilegia & Nobilitatem conservando, & tributa leniendo, bis eosdem est vincere; una vice armis nimirum, altera benignitate, & catenam interim fabricari pro Nationibus aliis superandis. Nec pauciores generositati, quàm viribus sese submisêre.

——— c Expugnat nostram clementia gentem,
Mars gravior sub pace latet.

His artibus Romani totius orbis sese Dominos effecere, & si earum aliquando obliti sunt, victorias sane perdifficiles habuerunt. Adversus victorem cruentum ipsa se armat desperatio.

d Una salus victis, nullam sperare salutem.

Fuêre nonnulli, qui impie magis, quàm prudenter pro majori securitate Nationem hostilem penitus exstirpandam dicerent; uti fecerunt Romani, Carthaginem, Numantiam & Corinthum evertentes, aut cogendam, ut alio commigraret. Consilium inhumanum prorsus ac barbarum. Alii extinguendam esse Nobilitatem, propugnacula erigenda, arma eripienda. Verùm tyrannis ista apud Nationes serviles, non apud eas, quibus indoles est generosior, locum habere poterit. Consul Cato, ut à quibusdam Hispaniæ populis ad fluvium Iberum esset tutior, arma iisdem sustulit; sed mox ea restituere oportuit: tantopere enim ea re exasperati fuere, ut mutuis sese vulneribus conficerent. Infamem ducere vitam, quæ instrumentis careret, ad defendendum honorem & gloriam parandam necessariis.

S Y M-

a Ite, & ponite pedes super colla Regum istorum. Jos. 10. 24. *b Nolite timere, nec paveatis, confortamini, & estote robusti: sic enim faciet Deus cunctis hostibus vestris, adversum quos dimicatis.* Jos. 10. 25. *c* Claud. *d* Virgil.

SYMBOLUM XCVII.



DEvicto Leone probè victoria uti noverat Hercules, pelle ejusdem suos vestiens humeros, ut tantò facilius monstra alia edomaret. Sic prorsus unius victoriæ spolia armant victorem, & potentiorem efficiunt: atque adeò victoriis suis uti debent

bent Principes, ad vires suas deditione militum roborandas, & augendam Statuum suorum amplitudinem accessione urbium & castellorum, quæ armis suis expugnaverint. Regna omnia initio fuerunt exigua, acquirendo posteà & conservando crevere. Iisdem ex causis, ex quibus bellum justum est & licitum, partorum quoque detentio justa efficitur ac licita. Spoliare, ut restituas, imprudens & sumptuosa levitas est. Nullum se accipere beneficium existimat, qui hodie recipit, quod heri bello cruento ereptum ei fuerat. Arbitrantur Principes, restitutione pacem se posse emere, & bellum sibi accersunt. Quod occuparunt, formidabiles eos reddit, quod restituunt, contemptibiles, quia plerique animi vilitatem interpretantur, & si posteà pœnitudine ducti, aut lacessiti illud recuperare contendunt, ingentes experiuntur difficultates. Vallem Telinam Majestas sua (ut invidiam omnem & bellum effugeret) in sedis Apostolicæ arbitrium consignaverat, qua deinde à Francis occupata, Status Mediolanensis in discrimen venit, & tota Italia armorum tumultu conturbata fuit. Detentione eorum, quæ occupata fuerunt, castigatur temeritas, & firmatur potentia, velut pignoribus quibusdam, ad obtinendam pacem, ubi necessitas postulaverit. Tempus ipsum & occasio erudient Principes, quibus in casibus retinere, aut restituere oporteat, ad evitanda majora incommoda & pericula, quæ à prudentia tamen, non ab ambitione æstimanda sunt, cujus cæca cupiditas iis sæpe mediis, quibus Status dilatare cogitabat, eosdem imminuit.

§. Solent Principes pacis tempore facilè loca quædam munitiora è suis manibus dimittere, quod ingruente posteà bello sed seriùs deplorant. Necessitas præsens præteritam accusat liberalitatem. Nulla potentia tantum de se ipsâ confidat, ut se non omnibus istis pro defensione sua indigere existimet. Non ungues suos aquila exuit, & si id faceret, mox reliquarum avium foret ludibrium: neque enim

enim illam ut Reginam venerantur, ob ejus fortè pulchritudinem, siquidem Pavo longè est elegantior, sed propter unguium robur. Majori in veneratione, magisque secura foret hodie in Italia auctoritas suæ Majestatis, si conservasset Statum Senensem, præsidium urbis Placentiæ, similiumque locorum, quæ aliorum arbitrio tradidit, ne restitutio quidem Status alicujus fieri debet, si cum notabili alterius detrimento conjuncta ea fuerit.

§. Non minoris incommodi est, bellum facere alteri, ac segniter armis uti. Ista corripere ad intentandos solum ictus, periculosum certamen est. Eductus è vaginâ gladius, nisi sanguine tingatur, cum rubore in eâdem reconditur. Si hostem non feriat, in honorem proprium desævit. Ignis instrumentum est belli, qui eum in manu suâ suspensum tenuerit, ab eodem consumetur. Nisi exercitus in hostili sustentetur solo, agros proprios atque unà semetipsum pessundat. Refrigescit & languet virtus, si occasiones desint, in quibus sese exserat, & spolia, quibus inflammetur. Ita Vocula exercitum suum in hostili terrâ hospitari voluit, *a ut præda ad virtutem incenderetur*. David extra Regni sui fines hostibus suis Philisthæis *b* ivit obviàm; & Joas Rex Israël venientem adversùs se Amasiam Regem Judæ intrà suimet Regni limites aggressus est, & *c* cecidit. Bellum domi suæ diu ferre nequeunt subditi amicos pariter ac hostes sustentando: crescunt enim sumptus; deficiunt media, & augentur pericula. Quod si id fiat, ne hostis ampliùs irritetur, & ut tantò faciliùs ejus mitigetur animus, imprudens planè consilium est; neque enim hosti manifesto blandiri oportet. Si conquiescunt arma, non benignitatem, & clementiam interpretatur, sed animi vecor-

a Tacit. lib. 4. Hist. b *Venit ergo David in Baal Pharazim, & percussit eos ibi.* 2. Reg. 5. 20. c *Ascenditque Ioas Rex Israël, & viderunt se, ipse & Amasias Rex Iuda in Bethsames oppido Iuda. Percussusque est Iuda coram Israel.* 4. Reg. 14. 11.

vecordiam, & spretâ auctoritate, etiam potentissimi quique in discrimen veniunt. Carò Regi Hispaniarum Catholico stetit clementia, quâ erga Carolum Sabaudiæ Ducem usus fuit. Bellum hic susceperat adversùs Ferdinandum Ducem Mantuanum, juris antiquitùs in Monferratum obtenti vindicandi caussa; Rex verò Philippus Tertius minimè consultum ratus, ut pendente apud Cæsarem lite, armis illa decideretur controversia, & Principum duorum contentione Italiæ totius pax turbaretur, movit cum exercitu contra dictum Sabaudiæ Ducem & urbem Asti obsidione cinxit, non ut eam vi expugnaret (quod factu facillimum fuisset) sed ut armis minitando Ducem ad pacem adduceret, id quod reipsa obtinuit. E qua Regis moderatione majores deinde sumpsit animos, & contrà, ac conventum fuerat, arma corripuit, aliud suscitans bellum magis sumptuosum, quàm illud prius. Unde factum, ut sua Majestas urbem Vercelli obsideret, quam tamen occupatam mox restituit; cumque sua Duci consilia feliciter succederent, inito Avenione cum Francis & Venetis fœdere, tertiùm Italiæ quietem perturbavit. Quæ bella omnia facillè evitari potuissent, si mox in primo dimisisset, quod Hispaniæ arma prætendebant, etiamsi vel Statûs sui partem perdere debuisset. Qui semel potentiæ majori opponere sese ausus fuerit, amicus non erit, nisi spoliatum exutumque se viderit: ita Vocula ajebat ad tumultuantes Legiones, cùm eas contra rebelles quasdam Franciæ Provincias *a* incitaret. Principes non ideò timentur, aut in veneratione sunt, quòd ferire possint, sed quòd ferire nôrint. Nemo eum invadit temerè, qui contrà vicissim audet aliquid. Omnia ferè bella ex eo nascuntur fonte, quia qui impetitur, aut negligentior est, aut timidior. Non grave adit discrimen, qui adversùs Principem pacis amantem arma corripit: quicquid enim evenerit, semper illa

a *Nunc hostes, quia molle servitium: cum spoliati, exutique fuerint, amicos fore.* Tacit. l. 4. Hist.

illa frui poterit. Eam ob rem immutanda videntur in Italia Hispanorum Principia; quæ communiter animis imprimunt, suam scilicet Majestatem adeò pacis amicam esse, ut quovis etiam pretio eam mercari parata sit. Illud equidem refert plurimum, si nôrint Principes, Majestatem suam sinceram semper cum illis & mutuam culturam amicitiam, suis etiam armis pro eorundem conservatione defensionéque decertaturam, nec quicquam intermissuram diligentiæ, quod ad Provinciarum illarum tranquillitatem possit conducere: sed & istud scire oportet, quòd, si quis inique ejus se auctoritati opposuerit, aut contra eandem conjurarit, caussamque dederit belli damnis ac sumptibus, vicissim Majestas sua satisfactionem ab eo repetitura sit, retinendo ea, quæ armis occupaverit. Ecquod Justitiæ tribunal ad præstandos sumptus non condemnat eum, qui sine caussa litem intentat alteri? Quis gladii sui vires non experietur in potente aliquo Principe, si absque suo damno id facere poterit?

§. Obtenta aliqua victoria spolia inter milites dispertiri debent, & peculiares deferri honores iis, qui fortes se & strenuos præ aliis gessêre in prœlio, ut remunerata hoc modo virtus ad majora inflammetur facinora, & aliis exemplo sit. In eum finem Romani varias excogitarunt Coronas, torques, ovationes & triumphos. Saûl post devictos Amalecitas arcum triumphalem sibimet *a* erexit. Neque vivis solùm honores isti decerni debent, sed iis etiam, qui fortiter in prœlio occubuerunt, eorumque successoribus, quia vita sua & sanguine victoriam peperêre. Magna obsequia Reipublicæ præstita compensari aliter nequeunt, quàm memoria aliqua æterna; uti compensata fuêre bene merita Jonathæ, cui erectum fuit *a* se-

a *Et erexisset sibi fornicem triumphalem* 1.Reg. 15. 12.

a sepulchrum, quod ad multa sæcula perduravit. Animus, qui immortalem se videt, facilè contemnit pericula, ut & factorum suorum memoria immortalis sit. Propterea olim *apud Hispanos bellicosam Gentem obelisci circum cujusque tumulum tot numero erigebantur, quot hostes interemisset.*

§. Cum vero Deus victoriarum supremus sit arbiter, illi inprimis eas in acceptis referre debemus, eundemque obligare ad plures porro largiendas, non agendis solum gratiis & sacrificiis, sed spoliis etiam & oblationibus: uti fecerunt Israëlitæ post solutam Bethuliæ obsidionem, & cæsos *b* Assyrios; sicut & Josue post reportatam ab Haitis victoriam, hostias pacificas *c* offerens, qua in re eximiè semper liberales fuêre Hispaniæ Reges, quorum pietatem benignissimus Deus præsenti hac Monarchia remuneratus est.

a *Et statuit septem pyramidas, unam contra unam Patri & matri, & quatuor fratribus: & his circumposuit columnas magnas: & super columnas arma ad memoriam æternam: & juxta arma naves sculptas, quæ viderentur ab omnibus navigantibus mare. Hoc est sepulchrum quod fecit in Modin usq; in hunc diem.* 1. Mach. 13. 28. *b* Arist. lib. 7. Polit. c. 2. c *Omnis populus post victoriam venit in Jerusalem adorare Dominum: & mox ut purificati sunt, obtulerunt omnes holocausta, & vota, & repromissiones suas.* Judith. 16. 22. d *Et offeres super eo holocausta Domino Deo tuo, & immolabis hostias pacificas.* Deut. 26. 6.

SYM-

SYMBOLUM XCVIII.



MUltis in rebus bellum igni eſt ſimile, non ſolum, quia natura ejus eſt deſtruere, verùm etiam, quia materie eadem, qua nutritur, ſi nimia ea ſit opprimi ſolet, & extingui. Bellum arma ſuſtentant, ſed ſi ſuperiora ea ſint, reſtinguunt illud, aut certè in

te in pacem commutant. Quare qui hanc obtinere voluerit, illorum uti debet robore: nulla enim pax decens, aut bonis cum conditionibus fieri potest, nisi concludatur firmeturque sub clypeo. Isthoc muniri oportet brachium, quod manum porrexerit (ut in præsenti exhibetur Symbolo) ad præhendendam pacis olivam. Clodoveus binas sibi optabat manus dexteras: unam armatam, qua Alerico resisteret; inermem alteram, quam pacis firmandæ causa Theodorico, qui inter utrumque se interponebat, posset porrigere. Ad bellum æquè ac pacem parata sint oportet Principis brachia. Non putabat Clodoveus hanc consequi se posse, si manum dexteram inermem ostenderet, & alteram armis instructam non haberet. Istud Græci peculiari significabant hieroglyphico viri alicujus unâ manu hastam, alterâ caduceum tenentis. Negotiatio pacis per caduceum adumbrata rectè succedere non potest, nisi comminatio hastæ eam comitetur. Cum Athenienses Eumolphus armis infestaret, præcedebat supremus eorum Dux, caduceum manu præferens, ponè sequebatur juventus armata, ut tam ad pacem, quàm ad bellum paratum se ostenderet. Rhodiis aliquando Constantinopolim legationem adornantibus, quidam tres ramos manu tenens Legati latus stipabat, eandem animi dispositionem iisdem innuens; quo allusisse videtur Virgilius cùm dixit:

a *Pacem orare manu, præfigere puppibus arma.*

Etiam conclusâ jam pace, non omnis armorum cura deponenda est: nam b *in victores victosque nunquam solida fides coalescit.* Uno eodemque die adCasalum sæpiùs fidem dedisse fregisseque Francos vidimus, & abusos fuisse benignitate, quâ Marchio de Sanctâ Cruce insignem victoriæ gloriam, quam situs melior, & majores copiæ certo illi pollicebantur, declinavit, ut pacem Italiæ redderet.

§. In tractandâ pace non minùs animi libertate opus

a Virgil. b Tac. lib. 2. Annal.

opus est,ac in bello suscipiendo gerendoque.Qui in illiusmodi tractatibus nimiùm suæ studuerit existimationi, & hostem calamo non secus atque armis superare voluerit,is scintillas sub cineribus reliquit abditas, unde majoris belli orietur incendium. Paces illæ, quas cum Numantinis fecêre Quintus Pompejus, & posteà Consul Mancinus, effectu caruerunt hoc solo nomine,quod auctoritati & honori Romanæ Reipub. haud parum derogarent. Pactiones ad urbem Asti inter Carolum Emmanuelem Sabaudiæ Ducem, & Marchionem de Hinojosa initæ,mox ruptæ fuerunt propter articulum eodē tempore exarmandi militem,contra suæ Majestatis existimationem, ad quam turbæ illæ, & novitates Ducis pertinere videbantur.Pax secura esse non potest, si nimiùm inæqualis *a* sit. Rogatus aliquando à Senatu Romano Privernas quidam, quomodo pacem cives ejus servaturi essent; respondit: b *Si bonum dederitis,& fidam,& perpetuam; si malam, haud diuturnam* habebitis. *Nec credideris ullum populum,aut hominem denique in ea conditione,cujus eum pœniteat, diutius quàm necesse sit mansurum.* Nisi pax honestas & parti utrique conveniens fuerit,claudicabit transactio. Qui in ea suo magis studet commodo, infirmiorem eam reddit, & facilè disrumpit posteà.

§. Accepta aliqua clade aut damno,non illicò pax facienda est,ubi occasio adhuc fuerit Statum in melius commutandi: oppresso enim bene esse non poterit. Eam ob caussam post amissumTorense prœlium minimè opportunum videbatur Alphonso Lusitaniæ Regi, ut cum Ferdinando Rege Catholico de pace transigeret.Infirma pax est,quam minæ aut vis extorsêre: nam honor & libertas nunquam adversùs illam machinari desinunt.

§. Pacis tractatus non minores doli & stratagemata comitari solent, atque ipsummet bellum, *c* ut

Mm 2 vide-

a *Bellum anceps, an pax inhonesta placeret, nec dubitatum de bello.* Tacit. l. 15. Annal. *b* Tit. Liv. l. 8. *c* Tacit. l. 12. Annal.

videre licuit in iis, quos finxit Rhadamiſtus, ut Mithridatem interimeret: ſolent enim ſimulanter introduci eo fine, ut interim actiones & conſilia hoſtis explorentur, ut tempus ſuppetat ad erigenda propugnacula, ad obtinendas ſuppetias militares, & fœdera ſancienda, ut hoſtiles vires conſumantur, uniti invicem ſeparenter, & ſpe pacis vigilantia aliorum langueſcat atque induſtria; interdum etiam pax omnino concluditur, ut novæ poſteà reparentur vires, impediantur conſilia, & pax induciarum ut loco aut armiſtitii, ut ubi placuerit, arma reſumi deinde poſſint, aut belli ſedes transferri aliò; quemadmodum fecêre Franci, qui eo ſolo animo pacem Monſonenſem pacti ſunt, ut impeterent armis Germaniam, & alibi vallem Telinam invaderent. Similiter pax Ratisbonenſis alium finem non habuit, quàm exarmandi Cæſarem: nam dum eam firmabant Franci, aliam contra eundem cum Corona Suecica moliebantur unionem, ſoli quippe tres menſes inter hoc fœdus & illam pacem intercurrerant. In ejuſmodi caſibus a *pace ſuſpecta tutius bellum* eſt? nam pax iſta non eſt *b* pax.

§. Paces perpetuæ eſſe debent: quales fuerunt omnes illæ, quas Deus *c* fecit. Ideò Scriptura ſacra tractatus hujuſmodi vocat Pacta ſalis, iſthoc loquendi genere diuturnam eorum conſervationem *d* innuens. Princeps qui pacem ſeriò amat, & ſtabilire cogitat, etiam poſteros ſuos ad eandem obſtringere non veretur. Pax brevis ad nihil prodeſt aliud, quàm ut coacerventur ligna, quibus bellum incendatur. Eadem incommoda induciæ paucorum annorum ſecum adferunt: ſolum enim iras tantiſper ſuſpendunt, & ſpatium dant enſes interim acuendi & lan-

a Tac.l.4. Hiſt. b *Dicentes, Pax, Pax: & non erat Pax.* Jer.6.14. c *Et ſtatuam pactum meum inter me & te, & inter ſemen tuum, poſt te in generationibus tuis, fœdere ſempiterno.* Gen.17.7. d *Dominus Deus Iſrael dederit Regnum David ſuper Iſrael in ſempiternum, ipſi & filiis eius in pactum ſalis.* 2.Par.13.5.

lanceas. Earum remedio præscribuntur paulatim injustæ usurpationes, & redditur posteà pax difficilior: ægre enim restituitur, quod longo tempore possessum fuit. Non reddidere Europæ quietem induciæ decem annorum inter Carolum Quintum Imperatorem, & Franciscum Franciæ Regem factæ; a uti agnovit Paulus Tertius Pontifex.

§. Verum quando pax secura est, firma & honesta, nullum prudentius consilium: quàm eandem amplecti, quantumvis victricia arma sint, aut magni sperentur progressus: varii enim sunt belli eventus, & felices successus facilè in deteriores degenerant. Quoties pacem rogavit, qui antè rogatus fuerat? b *Melior tutiorque est certa pax, quàm sperata victoria: illa in nostra, hæc in Dei manu est*; & licet Sabinus dixerit; c *pacem & concordiam victu utilia, victoribus tantum pulchra esse*, solet tamen pax etiam victori prodesse, quia eam facere potest honestiorem, & progressus jam factos stabilire. Nullum tempus pro Pace commodius, quàm post triumphatum in bello hostem. Iisdem aliisque de caussis simul ac Carthagine de Cannensi victoriâ fama percrebuit, suasit Senatui Hanon, ut pacem cum Romanis componerent; quod quia ab aliis neglectum, leges posteà & conditiones, quas dare iis voluit Scipio admittere coacti sunt. In ipso armorum furore, quando Mars dubius est & anceps, qui se pacis ostendit cupidum, imbecillum se fatetur, & hosti animum addit. Qui illam tunc prensat, minimè obtinet. Virtus & generosæ mentis fortitudo efficacius eam suadent. Princeps pacem æstimet, illius tamen caussa nec injustitiam ullam committat, nec indigna toleret. Pacem cum vicino, si viribus illa superior sit, tutam ne reputet: inter infirmiorem enim & potentem ea esse non d potest. Continere se nescit ambitio, ubi spes fuerit aliquid adipiscendi; nec ei deerunt

 mo-

a In bul. indict. Conc. Trid. b Tit. Liv. Dec. 3. l. 1. c Tacit. lib. 3. Hist. d *Quia inter innocentes, & validos falso quiescat.* Tacit. de more Germ.

modeſtiæ & iuſtitiæ *a* nomina, qui Status ſuos augere, & ad Monarchiam reducere cogitat; nam qui jam illâ potitur, hoc agit ſolùm, ut ſuâ fruatur amplitudine, abſque eo, quod aut invadat alienam, aut contra eam aliquid moliatur.

a Vbi manu agitur, modeſtia ac probitas nomina ſuperioris ſunt. Ibid.

SYMBOLUM XCIX.

PORtus quietem non æſtimat, qui tempeſtatem expertus non fuit. Nec pacis agnoſcit dulcedinem, qui belli amaritudinem non guſtavit. Ubi ſubjugata fuerit, tum primùm ritè agnoſcitur iſta bellua, vitæ inimica. In eam convenit illud Samſonis ænigma de Leone occiſo, in cujus deinde ore apes favos ſuos *a* concinnabant; confecto enim bello, pax emendi vendendiq; commercia reſtituit, manum aratro admovet, exercet artes, unde rerum ubertas & affluentia oritur, ex hâc verò divitiæ & opus, quæ metu omni manus vagari incipiunt. Eſt itaq; pax, Iſaiâ *b* teſte, cumulus bonorum omnium, quæ Deus mortalibus largitur, uti bellum malorum omnium maximum. Idcircò Ægyptii, ut pacem ſymbolicè repræſentarent, Plutonem puerum depingebant, divitiarum Præſidem, lauro roſiſq; coronatum, ad ſignificandas felicitates, quas unà ſecum adfert. Pulchritudinem apud eundem Iſaiam eam Deus appellat, quod in illâ (tanquam inter flores) populus ſuus conquieturus *c* ſit. Etiam res inanimæ pace lætantur. Quàm læti & fertiles apparent agri, quos illa excolit! Quam bellæ urbes, quas exornavit ditavitq; illius tranquillitas; contrà, quàm vaſtæ regiones, quas belli

a Et ecce examen apum in ore leonis erat, ac favus mellis Judic. 14. 8. b. *Domine, dabis pacem nobis: omnia enim opera noſtra operatus es nobis.* Iſa. 26. 12. c *Et ſedebit populus meus in pulchritudine pacis: & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta.* Iſ. 32. 18.

belli furor pertransiit! Urbes, Castellaque Germaniæ vix ampliùs in suis noscuntur cineribus, Burgundia viridem frontis suæ generosæ cæsariem tin-



ctam sanguine & ambustas vestes, antè speciosas contuetur, seipsam nunc admirans. Nullus Naturæ hostis major ac bellum. Qui rerum omnium

gum in pugna Gabaonitica captorum cervices pedibus *a* conculcarent; id tamen non ex superbia factum aut inani gloria, sed ut animos militibus suis adderet, metumque adimeret, quem de Gigantibus Chananæis *b* conceperant.

Victos clementer habere, eorundem privilegia & Nobilitatem conservando, & tributa leniendo, bis eosdem est vincere; una vice armis nimirum, altera benignitate, & catenam interim fabricari pro Nationibus aliis superandis. Nec pauciores generositati, quàm viribus sese submisêre.

——— c Expugnat nostram clementia gentem,
Mars gravior sub pace latet.

His artibus Romani totius orbis sese Dominos effecere, & si earum aliquando obliti sunt, victorias sane perdifficiles habuerunt. Adversus victorem cruentum ipsa se armat desperatio.

d Vna salus victis, nullam sperare salutem.

Fuêre nonnulli, qui impie magis, quàm prudenter pro majori securitate Nationem hostilem penitus exstirpandam dicerent; uti fecerunt Romani, Carthaginem, Numantiam & Corinthum evertentes, aut cogendam, ut alio commigraret. Consilium inhumanum prorsus ac barbarum. Alii extinguendam esse Nobilitatem, propugnacula erigenda, arma eripienda. Verùm tyrannis ista apud Nationes serviles, non apud eas, quibus indoles est generosior, locum habere poterit. Consul Cato, ut à quibusdam Hispaniæ populis ad fluvium Iberum esset tutior, arma iisdem sustulit; sed mox ea restituere oportuit: tantopere enim ea re exasperati fuere, ut mutuis sese vulneribus conficerent. Infamem duxere vitam, quæ instrumentis careret, ad defendendum honorem & gloriam parandam necessariis.

S Y M-

a Ite, & ponite pedes super colla Regum istorum. Jos. 10. 24. *b Nolite timere, nec paveatis, confortamini, & estote robusti: sic enim faciet Deus cunctis hostibus vestris, adversum quos dimicatis.* Jos. 10. 25. *c* Claud. *d* Virgil.

SYMBOLUM XCVII.



DEvicto Leone probè victoria uti noverat Hercules, pelle ejusdem suos vestiens humeros, ut tantò facilius monstra alia edomaret. Sic prorsus unius victoriæ spolia armant victorem, & potentiorem efficiunt: atque adeò victoriis suis uti debent

bent Principes, ad vires suas deditione militum roborandas, & augendam Statuum suorum amplitudinem accessione urbium & castellorum, quæ armis suis expugnaverint. Regna omnia initio fuerunt exigua, acquirendo posteà & conservando crevere. Iisdem ex causis, ex quibus bellum justum est & licitum, partorum quoque detentio justa efficitur ac licita. Spoliare, ut restituas, imprudens & sumptuosa levitas est. Nullum se accipere beneficium existimat, qui hodie recipit, quod heri bello cruento ereptum ei fuerat. Arbitrantur Principes, restitutione pacem se posse emere, & bellum sibi accersunt. Quod occuparunt, formidabiles eos reddit, quod restituunt, contemptibiles, quia plerique animi vilitatem interpretantur, & si posteà pœnitudine ducti, aut lacessiti illud recuperare contendunt, ingentes experiuntur difficultates. Vallem Telinam Majestas sua (ut invidiam omnem & bellum effugeret) in sedis Apostolicæ arbitrium consignaverat, qua deinde à Francis occupata, Status Mediolanensis in discrimen venit, & tota Italia armorum tumultu conturbata fuit. Detentione eorum, quæ occupata fuerunt, castigatur temeritas, & firmatur potentia, velut pignoribus quibusdam, ad obtinendam pacem, ubi necessitas postulaverit. Tempus ipsum & occasio erudient Principes, quibus in casibus retinere, aut restituere oporteat, ad evitanda majora incommoda & pericula, quæ à prudentia tamen, non ab ambitione æstimanda sunt, cujus cœca cupiditas iis sæpe mediis, quibus Status dilatare cogitabat, eosdem imminuit.

§. Solent Principes pacis tempore facilè loca quædam munitiora è suis manibus dimittere, quod ingruente posteà bello sed seriùs deplorant. Necessitas præsens præteritam accusat liberalitatem. Nulla potentia tantum de se ipsâ confidat, ut se non omnibus istis pro defensione sua indigere existimet. Non ungues suos aquila exuit, & si id faceret, mox reliquarum avium foret ludibrium: neque enim

enim illam ut Reginam venerantur, ob ejus fortè pulchritudinem, siquidem Pavo longè est elegantior, sed propter unguium robur. Majori in veneratione, magisque secura foret hodie in Italia auctoritas suæ Majestatis, si conservasset Statum Senensem, præsidium urbis Placentiæ, similiumque locorum, quæ aliorum arbitrio tradidit, ne restitutio quidem Status alicujus fieri debet, si cum notabili alterius detrimento conjuncta ea fuerit.

§. Non minoris incommodi est, bellum facere alteri, ac segniter armis uti. Ista corripere ad intentandos solum ictus, periculosum certamen est. Eductus è vaginâ gladius, nisi sanguine tingatur, cum rubore in eâdem reconditur. Si hostem non feriat, in honorem proprium desævit. Ignis instrumentum est belli, qui eum in manu suâ suspensum tenuerit, ab eodem consumetur. Nisi exercitus in hostili sustenetur solo, agros proprios atque unà semetipsum pessundat. Refrigescit & languet virtus, si occasiones desint, in quibus sese exserat, & spolia, quibus inflammetur. Ita Vocula exercitum suum in hostili terrâ hospitari voluit, *a ut præda ad virtutem incenderetur.* David extra Regni sui fines hostibus suis Philisthæis *b* ivit obviàm; & Joas Rex Israël venientem adversùs se Amasiam Regem Judæ intrà suimet Regni limites aggressus est, & *c* cecidit. Bellum domi suæ diu ferre nequeunt subditi amicos pariter ac hostes sustentando: crescunt enim sumptus; deficiunt media, & augentur pericula. Quod si id fiat, ne hostis ampliùs irritetur, & ut tantò faciliùs ejus mitigetur animus, imprudens planè consilium est; neque enim hosti manifesto blandiri oportet. Si conquiescunt arma, non benignitatem, & clementiam interpretatur, sed animi vecor-

a Tacit. lib. 4. Hist. b *Venit ergo David in Baal Pharazim, & percussit eos ibi.* 2. Reg. 5. 20. c *Ascenditque Ioas Rex Israël, & viderunt se, ipse & Amasias Rex Iuda in Bethsames oppido Iuda. Percussusque est Iuda coram Israël.* 4. Reg. 14. 11.

vecordiam, & spretâ auctoritate, etiam potentissimi quique in discrimen veniunt. Carò Regi Hispaniarum Catholico stetit clementia, quâ erga Carolum Sabaudiæ Ducem usus fuit. Bellum hic susceperat adversùs Ferdinandum Ducem Mantuanum, juris antiquitùs in Monferratum obtenti vindicandi caussa; Rex verò Philippus Tertius minimè consultum ratus, ut pendente apud Cæsarem lite, armis illa decideretur controversia, & Principum duorum contentione Italiæ totius pax turbaretur, movit cum exercitu contra dictum Sabaudiæ Ducem & urbem Asti obsidione cinxit, non ut eam vi expugnaret (quod factu facillimum fuisset) sed ut armis minitando Ducem ad pacem adduceret, id quod reipsa obtinuit. E qua Regis moderatione majores deinde sumpsit animos, & contrà, ac conventum fuerat, arma corripuit, aliud suscitans bellum magis sumptuosum, quàm illud prius. Unde factum, ut sua Majestas urbem Vercelli obsideret, quam tamen occupatam mox restituit; cumque sua Duci consilia feliciter succederent, inito Avenione cum Francis & Venetis fœdere, tertiùm Italiæ quietem perturbavit. Quæ bella omnia facillè evitari potuissent, si mox in primo dimisisset, quod Hispaniæ arma prætendebant, etiamsi vel Status sui partem perdere debuisset. Qui semel potentiæ majori opponere sese ausus fuerit, amicus non erit, nisi spoliatum exutumque se viderit: ita Vocula ajebat ad tumultuantes Legiones, cùm eas contra rebelles quasdam Franciæ Provincias *a* incitaret. Principes non ideò timentur, aut in veneratione sunt, quòd ferire possint, sed quòd ferire nôrint. Nemo eum invadit temerè, qui contrà vicissim audet aliquid. Omnia ferè bella ex eo nascuntur fonte, quia qui impetitur, aut negligentior est, aut timidior. Non grave adit discrimen, qui adversùs Principem pacis amantem arma corripit: quicquid enim evenerit, semper illa

a *Nunc hostes, quia molle servitium: cum spoliati, exutique fuerint, amicos fore.* Tacit. l. 4. Hist.

illa frui poterit. Eam ob rem immutanda videntur in Italia Hispanorum Principia; quæ communiter animis imprimunt, suam scilicet Majestatem adeò pacis amicam esse, ut quovis etiam pretio eam mercari parata sit. Illud equidem refert plurimum, si nôrint Principes, Majestatem suam sinceram semper cum illis & mutuam culturam amicitiam, suis etiam armis pro eorundem conservatione defensionéque decertaturam, nec quicquam intermissuram diligentiæ, quod ad Provinciarum illarum tranquillitatem possit conducere: sed & istud scire oportet, quòd, si quis inique ejus se auctoritati opposuerit, aut contra eandem conjurarit, caussamque dederit belli damnis ac sumptibus, vicissim Majestas sua satisfactionem ab eo repetitura sit, retinendo ea, quæ armis occupaverit. Ecquod Justitiæ tribunal ad præstandos sumptus non condemnat eum, qui sine caussa litem intentat alteri? Quis gladii sui vires non experietur in potente aliquo Principe, si absque suo damno id facere poterit?

§. Obtenta aliqua victoria spolia inter milites dispertiri debent, & peculiares deferri honores iis, qui fortes se & strenuos præ aliis gessêre in prœlio, ut remunerata hoc modo virtus ad majora inflammetur facinora, & aliis exemplo sit. In eum finem Romani varias excogitarunt Coronas, torques, ovationes & triumphos. Saül post devictos Amalecitas arcum triumphalem sibimet *a* erexit. Neque vivis solùm honores isti decerni debent, sed iis etiam, qui fortiter in prœlio occubuerunt, eorumque successoribus, quia vita sua & sanguine victoriam peperêre. Magna obsequia Reipublicæ præstita compensari aliter nequeunt, quàm memoria aliqua æterna; uti compensata fuêre bene merita Jonathæ, cui erectum fuit *a* se-

a *Et erexisset sibi fornicem triumphalem* 1.Reg.15. 12.

a sepulchrum, quod ad multa sæcula perduravit. Animus, qui immortalem se videt, facilè contemnit pericula, ut & factorum suorum memoria immortalis sit. Propterea olim *apud Hispanos bellicosam Gentem obelisci circum cujusque tumulum tot numero erigebantur, quot hostes interemisset.*

§. Cum vero Deus victoriarum supremus sit arbiter, illi inprimis eas in acceptis referre debemus, eundemque obligare ad plures porro largiendas, non agendis solum gratiis & sacrificiis, sed spoliis etiam & oblationibus: uti fecerunt Israëlitæ post solutam Bethuliæ obsidionem, & cæsos *b* Assyrios; sicut & Josue post reportatam ab Haitis victoriam, hostias pacificas *c* offerens, qua in re eximiè semper liberales fuêre Hispaniæ Reges, quorum pietatem benignissimus Deus præsenti hac Monarchia remuneratus est.

a *Et statuit septem pyramidas, unam contra unam Patri & matri, & quatuor fratribus: & his circumposuit columnas magnas: & super columnas arma ad memoriam æternam: & juxta arma naves sculptas, quæ viderentur ab omnibus navigantibus mare. Hoc est sepulchrum quod fecit in Modin usq; in hunc diem.* 1. Mach. 13. 28. *b* Arist. lib. 7. Polit. c. 2. c *Omnis populus post victoriam venit in Jerusalem adorare Dominum: & mox ut purificati sunt, obtulerunt omnes holocausta, & vota, & repromissiones suas.* Judith. 16. 22. d *Et offeres super eo holocausta Domino Deo tuo, & immolabis hostias pacificas.* Deut. 26. 6.

SYM-

SYMBOLUM XCVIII.



MUltis in rebus bellum igni est simile, non solum, quia natura ejus est destruere, verùm etiam, quia materie eadem, qua nutritur, si nimia ea fit opprimi solet, & extingui. Bellum arma sustentant, sed si superiora ea sint, restinguunt illud, aut certè in

te in patem commutant. Quare qui hanc obtinere voluerit, illorum uti debet robore: nulla enim pax decens, aut bonis cum conditionibus fieri potest, nisi concludatur firmeturque sub clypeo. Isthoc muniri oportet brachium, quod manum porrexerit (ut in præsenti exhibetur Symbolo) ad præhendendam pacis olivam. Clodoveus binas sibi optabat manus dexteras: unam armatam, qua Alerico resisteret; inermem alteram, quam pacis firmandæ causa Theodorico, qui inter utrumque se interponebat, posset porrigere. Ad bellum æquè ac pacem parata sint oportet Principis brachia. Non putabat Clodoveus hanc consequi se posse, si manum dexteram inermem ostenderet, & alteram armis instructam non haberet. Istud Græci peculiari significabant hieroglyphico viri alicujus unâ manu hastam, alterâ caduceum tenentis. Negotiatio pacis per caduceum adumbrata rectè succedere non potest, nisi comminatio hastæ eam comitetur. Cum Athenienses Eumolphus armis infestaret, præcedebat supremus eorum Dux, caduceum manu præferens, ponè sequebatur juventus armata, ut tam ad pacem, quàm ad bellum paratum se ostenderet. Rhodiis aliquando Constantinopolim legationem adornantibus, quidam tres ramos manu tenens Legati latus stipabat, eandem animi dispositionem iisdem innuens; quo allusisse videtur Virgilius cùm dixit:

a *Pacem orare manu, præfigere puppibus arma.*

Etiam conclusâ jam pace, non omnis armorum cura deponenda est: nam b *in victores victosque nunquam solida fides coalescit.* Uno eodemque die adCasalum sæpiùs fidem dedisse fregisseque Francos vidimus, & abusos fuisse benignitate, quâ Marchio de Sanctâ Cruce insignem victoriæ gloriam, quam situs melior, & majores copiæ certo illi pollicebantur, declinavit, ut pacem Italiæ redderet.

§. In tractandâ pace non minùs animi libertate opus

a Virgil. b Tac. lib. 2. Annal.

opus est, ac in bello suscipiendo gerendoque. Qui in illiusmodi tractatibus nimiùm suæ studuerit existimationi, & hostem calamo non secus atque armis superare voluerit, is scintillas sub cineribus reliquit abditas, unde majoris belli orietur incendium. Paces illæ, quas cum Numantinis fecêre Quintus Pompejus, & posteà Consul Mancinus, effectu caruerunt hoc solo nomine, quod auctoritati & honori Romanæ Reipub. haud parum derogarent. Pactiones ad urbem Asti inter Carolum Emmanuelem Sabaudiæ Ducem, & Marchionem de Hinojosa initæ, mox ruptæ fuerunt propter articulum eodē tempore exarmandi militem, contra suæ Majestatis existimationem, ad quam turbæ illæ, & novitates Ducis pertinere videbantur. Pax secura esse non potest, si nimiùm inæqualis a sit. Rogatus aliquando à Senatu Romano Privernas quidam, quomodo pacem cives ejus servaturi essent; respondit: b *Si bonum dederitis, & fidam, & perpetuam; si malam, haud diuturnam* habebitis. *Nec crediderís ullum populum, aut hominem denique in ea conditione, cujus eum pæniteat, diutius quàm necesse sit mansurum.* Nisi pax honestas & parti utrique conveniens fuerit, claudicabit transactio. Qui in ea suo magis studet commodo, infirmiorem eam reddit, & facilè disrumpit posteà.

§. Accepta aliqua clade aut damno, non illicò pax facienda est, ubi occasio adhuc fuerit Statum in melius commutandi: oppresso enim bene esse non poterit. Eam ob caussam post amissum Torense prœlium minimè opportunum videbatur Alphonso Lusitaniæ Regi, ut cum Ferdinando Rege Catholico de pace transigeret. Infirma pax est, quam minæ aut vis extorsêre: nam honor & libertas nunquam adversùs illam machinari desinunt.

§. Pacis tractatus non minores doli & stratagemata comitari solent, atque ipsummet bellum, c ut

 vide-

a *Bellum anceps, an pax inhonesta placeret, nec dubitatum de bello.* Tacit. l. 15. Annal. b Tit. Liv. l. 8. c Tacit. l. 12. Annal.

videre licuit in iis, quos finxit Rhadamistus, ut Mithridatem interimeret: solent enim simulanter introduci eo fine, ut interim actiones & consilia hostis explorentur, ut tempus suppetat ad erigenda propugnacula, ad obtinendas suppetias militares, & fœdera sancienda, ut hostiles vires consumantur, uniti invicem separenter, & spe pacis vigilantia aliorum languescat atque industria; interdum etiam pax omnino concluditur, ut novæ posteà reparentur vires, impediantur consilia, & pax induciarum ut loco aut armistitii, ut ubi placuerit, arma resumi deinde possint, aut belli sedes transferri aliò; quemadmodum fecêre Franci, qui eo solo animo pacem Monsonensem pacti sunt, ut impeterent armis Germaniam, & alibi vallem Telinam invaderent. Similiter pax Ratisbonensis alium finem non habuit, quàm exarmandi Cæsarem: nam dum eam firmabant Franci, aliam contra eundem cum Corona Suecica moliebantur unionem, soli quippe tres menses inter hoc fœdus & illam pacem intercurrerant. In ejusmodi casibus a *pace suspecta tutius bellum* est? nam pax ista non est *b* pax.

§. Paces perpetuæ esse debent: quales fuerunt omnes illæ, quas Deus *c* fecit. Ideò Scriptura sacra tractatus hujusmodi vocat Pacta salis, isthoc loquendi genere diuturnam eorum conservationem *d* innuens. Princeps qui pacem seriò amat, & stabilire cogitat, etiam posteros suos ad eandem obstringere non veretur. Pax brevis ad nihil prodest aliud, quàm ut coacerventur ligna, quibus bellum incendatur. Eadem incommoda induciæ paucorum annorum secum adferunt: solum enim iras tantisper suspendunt, & spatium dant enses interim acuendi & lan-

a Tac.l.4. Hist. b *Dicentes, Pax, Pax: & non erat Pax.* Jer.6.14. c *Et statuam pactum meum inter me & te, & inter semen tuum, post te in generationibus tuis, fœdere sempiterno.* Gen.17.7. d *Dominus Deus Israel dederit Regnum David super Israel in sempiternum, ipsi & filiis eius in pactum salis.* 2.Par.13.5.

lanceas. Earum remedio præscribuntur paulatim injustæ usurpationes, & redditur posteà pax difficilior: ægre enim restituitur, quod longo tempore possessum fuit. Non reddidere Europæ quietem induciæ decem annorum inter Carolum Quintum Imperatorem, & Franciscum Franciæ Regem factæ; *a* uti agnovit Paulus Tertius Pontifex.

§. Verum quando pax secura est, firma & honesta, nullum prudentius consilium: quàm eandem amplecti, quantumvis victricia arma sint, aut magni sperentur progressus: varii enim sunt belli eventus, & felices successus facilè in deteriores degenerant. Quoties pacem rogavit, qui antè rogatus fuerat? *b* *Melior tutiorque est certa pax, quàm sperata victoria: illa in nostra, hac in Dei manu est*; & licet Sabinus dixerit; *c* *pacem & concordiam victis utilia, victoribus tantum pulchra esse*, solet tamen pax etiam victori prodesse, quia eam facere potest honestiorem, & progressus jam factos stabilire. Nullum tempus pro Pace commodius, quàm post triumphatum in bello hostem. Iisdem aliisque de caussis simul ac Carthagine de Cannensi victoriâ fama percrebuit, suasit Senatui Hanon, ut pacem cum Romanis componerent: quod quia ab aliis neglectum, leges posteà & conditiones, quas dare iis voluit Scipio admittere coacti sunt. In ipso armorum furore, quando Mars dubius est & anceps, qui se pacis ostendit cupidum, imbecillum se fatetur, & hosti animum addit. Qui illam tunc prensat, minimè obtinet. Virtus & generosæ mentis fortitudo efficacius eam suadent. Princeps pacem æstimet, illius tamen caussa nec injustitiam ullam committat, nec indigna toleret. Pacem cum vicino, si viribus illa superior sit, tutam ne reputet: inter infirmiorem enim & potentem ea esse non *d* potest. Continere se nescit ambitio, ubi spes fuerit aliquid adipiscendi; nec ei deerunt

a In bul.indict. Conc. Trid. *b* Tit. Liv. Dec. 3. l. 1. *c* Tacit. lib. 3. Hist. *d* *Quia inter innocentes, & validos falso quiescat.* Tacit. de more Germ.

belli furor pertransiit! Urbes, Castellaque Germaniæ vix ampliùs in suis noscuntur cineribus, Burgundia viridem frontis suæ generosæ cæsariem tin-



ctam sanguine & ambustas vestes, antè speciosas contuetur, seipsam nunc admirans. Nullus Naturæ hostis major ac bellum. Qui rerum omnium

conditarum primus auctor fuit, fuit & pacis. In hujus amplexum ruit *a* justitia. Metuunt, recondunt sese, & silent leges, ubi arma conspiciunt. Eo nomine excusat se Marius, quod durante bello quædam in Patriæ Leges commisisset, dictitans ob armorum strepitum eas se audire nequivisse. In bello, *b æquè apud bonos miserum est occidere, quàm perire.* In bello parentes suos sepeliunt filios, turbato mortalitatis ordine; pacis verò tempore, filii parentes tumulo inferunt; *c In pace caussa, & merita spectantur: ubi bellum ingruit, innocentes ac noxii juxta cadunt.* In pace Nobilitas à plebe discernitur, in bello confunduntur inter se, ubi imbecillior potentiori parére cogitur. In illâ conservatur, in hoc interit Religio. Illa tuetur, hoc usurpat dominia. Pax subditorum animos mitigat, & *d ad omne frangit servitium*, ac fideles efficit; bellum eosdem superbos reddit & inobedientes. Quam ob rem *e nihil æquè Tiberium anxium habebat, quàm ne composita* ab Augusto *turbarentur* in Imperio. Cum pace deliciæ crescunt & voluptates, & quanto eæ majores sunt, tanto magis imbelles & minùs solliciti sunt *f* subditi. In pace omnia à Principe dependent, in bello ab eo, qui armorum tenet imperium, adeoque Tiberius omnes belli occasiones dissimulabat, ne cui alteri *g* illud committeret. Probè perspecta habebat incommoda illa & damna Pomponius Lætus, cùm diceret, dum pace frui liceret Principi, nequaquam bellum suscipi debere. F. Marcianus isto utebatur symbolo: *Pax bello potior*; & meritò illud quidem: bellum enim non nisi pacis tuendæ caussa utiliter geri potest. Solum istud bonum (uti diximus) monstrum illud infernale secum trahit. Tyrannica fuit vox illa Aurelii

Cara-

a Iustitia & pax osculata sunt. Psalm. 85. 11. *b* Tacit. lib. 1. Hist. *c* Idem l. 1. Annal. *d* Idem l. 2. Hist. *e* Idem l. 2. Annal. *f Quanto pecunia dites, & voluptatibus opulentos, tanto magis imbelles.* Tacit. l. 3. Ann. *g Dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum permitteret.* Tacit. l. 4. Annal.

Caracallæ Imperatoris *a. Omnis in ferro salus*, & Principis, qui sola vi tueri se potest. *a Violentia nemo imperia continuit diu, moderata durant.* Dum gladius succinctus hæret lateri, nunquam periculum abest. Et tametsi triumphari possit, pax tamen modis omnibus amplectenda est: nulla etenim tam felix victoria, ut damna, quæ eam comitantur, majora non sint.

——— *b Pax optima rerum*
Quas homini novisse datum est, pax una triumphis
Innumeris potior.

Nulla victoria factas expensas satis compensat. Tam bellum est noxium, ut cùm triumphat etiam, muros dejiciat; uti apud Romanos in usu erat.

§. Postquam igitur Principem inter pulverem & sanguinem deductum, in tranquillitate felicitateque pacis sic constituimus, nunc hortamur, ut eandem conservare, ejusque bonis frui studeat, nec ea periculis, aut belli calamitatibus conturbet. Nunquam ad arma David veniebat, nisi lacessitus. Theodosius Imperator non quærebat bellum, sed reperiebat potius. Gloriosa & Principe digna cura, quæ circa pacem procurandam occupatur.

c Cæsaris hæc virtus, & gloria Cæsaris hæc est
Illa, qua vicit, condidit arma manu.

Nihil magis possessioni inimicum quàm bellum. Impia & imprudens doctrina, quæ odiorum & diffidentiæ semina fovendo docet, ut belli materies suppetat, ubi commodum visum *d* fuerit: Nunquam non in bello versatur & vivit, qui semper illud cogitat. Sanius est Spiritûs sancti consilium, qui pacem *e* inquirendam & persequendam suadet.

§. Conclusa semel pax jure humano divinoque fideliter servari debet, tametsi cum Antecessoribus tractata ea fuerit; neque hic distinctioni locus est inter unius & multorum imperium: Regnum

 enim

a Seneca. *b* Sil.Ital. *c* Propert. *d Semina odiorum jacienda, & omne scelus externum habendum cum lætitia.* Tac.l.12.Annal. *e Inquire pacem, & persequere eam.* Psal.33.15.

enim & Respublica, in cujus commodum, cujusque fide transactum fuit, una & eadem semper est, & nunquam interit. Tempus & communis consensio efficiunt, ut quod statutum est semel, legis instar sit. Nec sufficit in ejusmodi tractatibus vim, aut necessitatem obtendere: nam si ideo fallenda esset fides publica, nulla unquam foret de urbe, aut exercitu dedendo compositio, nulla pacis tractatio, quæ sub isto titulo rumpi non posset, atque adeò turbaretur tranquillitas publica. Reprehensus fuit eo nomine Franciscus Galliæ Rex, quod contra quàm in captivitate suâ pactus fuerat, Carolo V. Imperatori, quasi vim passus esset, bellum intulerit. Propter ejusmodi artes, & transactiones æquivocas ac fraudulentas, nullæ omnino firmæ sunt, adeoque ad eas stabiliendas opus est petere obsides, aut locum aliquem munitiorem retinere; quod pacem impedit, & bellis perpetuis orbem fatigat.

§. Cum verò Princeps molestiis periculisque belli defunctus jam fuerit, artibus pacis studere totus debet; in quem finem opus erit

a *Nutrire, e secondar l' arti, e gl' ingegni,*
Celebrar giochi illustri, e pompe liete,
Librar con giusta lance, e pene, e premi,
Mirar da lunge, e proveder gli estremi.

Non absque omni sollicitudine tamen: facilè enim iterum evenire potest, ut bellum ejus quietem & tranquillitatem perturbet. Quare etsi arma deponat de manibus, non omnino tamen ex oculis dimittat. Non eum moveant antiqua quædam numismata, à quorum tergo pax depicta cernebatur, face scuta incendens: neq; enim prudenter hieroglyphicum illud excogitatum fuit, propterea quod confecto jam bello, vel maximè necessariũ sit conservare arma, ne quid violentia adversùs pacem temerè audeat. Solus Deus quando eam populo suo largitus est, arcum conterere potuit (ut Psalmista loquitur) & ar-

a Tass.

& arma confringere, & scuta a igni comburere; ipse nimirum tanquam supremus belli arbiter, ad tuendam pacem, armis opus non habet. Verùm inter homines pax esse nequit, nisi violentiæ metus ambitionem coërceat. Hoc primum fuit incitamentum ad arma fabricanda, quæ defensio adinvenit priùs, quàm offensio. Priùs aratrum mœniorum descripsit ambitum, quàm plateæ urbesque disponerentur, & uno eodemque ferme tempore erecta sunt in agro tentoria militaria, & exstructæ ædes. Nunquam secura foret tranquillitas publica, nisi cura armata ejusdem somnum custodiat. Status armis destiturus suscitat hostem, & bellum accersit. Non personuissent Alpes tot tubarum campestrium clangore, si Status Mediolanensis urbes validioribus munitionibus firmatæ fuissent. Antemurale veluti est Regnorum omnium Monarchiæ Hispanicæ, atque propter suammet securitatem laborandum esset omnibus, ut Statum illum fortiorem redderent: eà enim ratione, & accedente maris potentia, Monarchia firma & inconcussa permaneret. Hominum animi, si vel etiam adamantini sint, mœniorum defensionem supplere nequeunt. Quibus quia Rex Witiza plerasque Hispaniæ urbes nudaverat, Mauri eam invadere aggressi sunt, sublatis nimirum illis aggeribus, qui eorum incursionibus usque eò restiterant. Non tam curarum negligens fuit Augustus in amplissima illa, qua fruebatur, pace; quin reditus publicos instituit, & in ærario deponi jussit, ut esset, quod in sumptus militares, bello fortè ingruente, suppeteret. Si pacis tempore vires non exerceantur, & bellicis artibus non instruantur animi, minùs id fieri poterit, quando invasionis periculum omnes jam in pavorem dederit, de fuga magis servandisque fortunis, quàm de defensione sollicitos. Nullum majus stratagema, quàm Regnum ali-

Mm 6 quod

a *Arcum conteret, & confringet arma: & scuta comburet igni,* Psal. 46. 10.

quod otio suo & quieti relinquere. Deficiente exercitio militari, virtus quoque deficit. Ubivis terrarum Natura magnos animos procreat, quos aut occasio in apertum protrahit, aut latêre facit otium. Nec viros generosiores in Græciâ olim, & Romæ præterita dedêre sæcula, quàm hodie nascantur; verùm tunc fortes se gesserunt, quia dominandi caussa armis se exercitabant. Non animum suum Princeps despondeat ob subditorum suorum ignaviam: disciplina enim habiles eos reddet & idoneos, ad tuendam pacem, & bellum sustinendum. Semper eos armorum occupet exercitio: bellum enim antevertere debet, qui pacem desiderat.

SYMBOLUM C.

BRevis est respiratio, quæ cunas inter & tumulum intercedit; brevis inquam, sed quæ gravia adferre possit detrimenta, si malè impendatur. Multis sæculis Respublica aliqua unius momenti errorem deplorare solet. Ab illo imperiorum ruina pendet & exaltatio: Quod per multorum annorum spatium virtus & prudentia erexerunt, uno sæpe temporis puncto malum evertit consilium: *a brevibus* quippe *momentis* rerum *summa verti potest.* Quare in isto vitæ theatro minimè sufficit stadium suum decurrisse, nisi cursus ad finem usque æqualis sit. Non coronatur, nisi qui legitimè ultimam mortis metam attigerit Domorum ædificia primis lapidibus velut fundamento innituntur; structura famæ iis, qui postremi sunt: hi si gloriosi non sint, mox illa corruit, & oblivione sepelitur. Cunæ non florent, donec tumulus effloruerit, & tunc etiam vitiorum præteritorum vepres in flores convertuntur. Fama enim ultimus actionum est spiritus, quæ ab illâ lucem & decorem hauriunt. Atque hoc in flagitiosâ aliqua senectute nunquam accidit, quin potiùs juventæ gloriam ea obliterat; uti Vitel-

a Tacit. lib. 5. Annal.

Vitellio quondam evenisse a meminimus. Perfectissimi etiam penicilli aut scalpri ductus laudem non ferunt, si opus imperfectum manserit. Si fra-



gmenta in pretio habentur, non alia de caussa fit, quam

a *Cesseruntque prima postremis, & bona juventa senectus flagitiosa obliteravit.* Tacit. l. 6. Annal.

quàm quòd statuæ alicujus olim perfectæ particulæ sint. Æmulatio, aut adulatio diversas in vita actionibus formas tribuunt; at Fama, post obitum à passionibus istis libera, veras justasque pronuntiat sententias, quas posteritatis tribunal *a* confirmat. Sat nôrunt nonnulli Principes, quantum intersit vitam virtutibus coronare, falluntur tamen in eo, quòd existiment, supplere se istud posse, si illas in Epitaphiis descriptas, aut repræsentatas in statuis post se derelinquant, minimè advertentes probro potiùs esse virtutibus, si eò modò mortuum comitentur, quem virum comitatæ non fuerant, atque adeò ipsa propè indignari marmora, si fictas Principis alicujus tyranni laudes visendas, legendasque exhibeant; contrà, sponte sua quasi emollescere, ut tantò meliùs Principis alicujus boni in iis incidi possint gloriosa facinora, reducendo sese posteà ad duritiem pristinam, ut ea æternitati consecrent; quæ ipsa quoque interdum marmora suæ inscribunt duritiæ. Epitaphii miraculosi literæ fuêre sanguineæ illæ lacrymæ, ex ipsis lapidibus Legione ad altare S. Isidori, ubi Sacerdos rem divinam facturus consistere consueverat, *b* octo diebus ante obitum Regis Alphonsi Sexti ex intervallo manantes, in signum communis omnium luctûs; neque tamen lacrymæ illæ è lapidum juncturis, sed ipsorum medio quasi corde profluebant, non secus ac si tanti Regis luctuoso obitu emolliti colliquescerent. Statua facinorosi Principis, vitiorum ejus exemplar est, neque ullum marmor, aut æs tam solidum, quod tempori non sensim cedat: sicut enim fabrica naturalis paulatim dissolvitur, ita & per artem elaborata, adeoque ea sola æterna est, quam efformant virtutes, intrinseca & æterna animæ

a *Suum cuiquè decus posteritas rependit.* Tacit. lib. 4. Annal. *b* Mar. hist. Hisp. l. 10. c. 7.

animæ a immortalis ornamenta. Quod in hominum inciditur animis, ab uno derivatum in alios, durat quo ad mundus perseverat. Nullæ statuæ magis perpetuæ, quàm quas virtus & beneficium in existimatione & grata hominum memoria elaborant; quod documentum Mecænas Augusto b dedit. Eam ob rem admittere noluit Tiberius, ut Hispania citerior templa sibi erigeret, dictitans ea demum templa & effigies se existimare, si sui memoria in Reipub. animis c perennaret. Fortium Heroum cineres in æternis applausus communis obeliscis conditi æternùm perdurant, & licèt igni fuerint traditi, triumphant tamen, uti Trajani cineribus accidit. Nationum tam amicarum, quàm hostilium humeris corpus defunctum fortis illius Prælati Ægidii Albornocii Assisiis Toletum deportatum fuit, & d *auxilio militari tuendum illud* Augusti, *ut sepultura* ejusdem *quieta foret.* Sed esto marmorum durities ærisque soliditas futura æquent sæcula, nescitur tamen posteà, cujus caussa erecta illa e fuerint; ut hodie in Ægypti Pyramidibus videre licet, obliteratis eorum nominibus, quorum cineres ad perpetuandam memoriam isthic fuerant conditi.

Atque ex dictis satis nunc liquet, quantum suprema sua ætate conniti debeant Principes, ut ad glo-riam

a *Vi vultus hominum, ita simulachra vultus imbecilla, ac mortalia sunt; firmamentis æterna, quam tenere, & exprimere non per alienam materiam & artem, sed tuis ipse moribus possis.* Tac. in vita Agric. b *Statuas tibi neque aureas, neque argenteas fieri unquam sine, benefaciendo autem alias tibi statuas in ipsis hominum animis, nihil interitu obnoxias effice.* Mec. ad August. c *Hæc mihi in animis vestris templa, hæ pulcherrima effigies, & mansura: nam quæ saxo struuntur, si judicium posterorum in odium vertit, pro sepulchris spernuntur.* Tac. l. 4. Annal. d Idem l. 1. Annal. e. *Inter omnes eos non constat, à quibus facta sint, justissimo casu obliteratis tantæ vanitatis auctoribus.* Pli. l. 36. 12.

riam eorum præteritam ultima quoque accedat, & utraque post obitum in hominum memoriâ æternum perennet; quem in finem ostendemus hic paucis quomodo erga seipsum, erga successores, & erga Status suos Princeps se gerere debeat.

§. Quod ad suammet personam attinet, scire Principem oportet, tanto imperium esse ferocius, minusque rationi subditum, quanto ipse ætate processerit longius: casus enim præteriti varias eum malitias edocent, & suspicionibus ac diffidentiis indulgendo, crudelis ac tyrannus evadit. *a Vetustate imperii* superbia *coalescit* atque *audacia*, & experientia inopiæ avaritiam procreat, quæ multa suadet indigna contra Majestatis decorum, unde denique Persona ipsa in contemptum venit. Cupiunt Principes pristinos suos mores, & antiquam conservare gravitatem, obliti eorum, quæ juvenes fecerant, & in odium incurrunt. Sub prima imperii initia ardor gloriæ, & se perdendi metus advigilant, ut cautè prudenterque in omnibus procedatur: posteà fatigatur ambitio, ut Princeps nec prosperis lætetur successibus, nec adversis *b* contristetur, cumq; existimet, vitium gloriæ suæ mercedem esse, & laborum præmium, turpiter sese illi dedit: unde porrò fit, ut Principes perpauci imperando evadant meliores; uti de Saule & Salomone sacræ testantur literæ. Similes nimirum in gubernando sunt statuæ illi, quam per quietem vidit Nabuchodonosor; cujus caput aureum erat, pedes lutei. Vespasianus *c solus omnium ante se Principem, in melius mutatus est.* Et tametsi Princeps sibi semper manere similis studeat, placere tamen omnibus non potest, si imperium ejus diuturnum sit: grave enim est subditis, tanto tempore ab unius manu regi. Multitudo amat mutationes, & suismet lætatur periculis; uti in Tiberii *d* imperio accidit. Si Princeps bonus sit, impro-

a Tac. l. 14. Annal. *b Ipsum sane senem, & prosperis adversisque satiatum.* Tac. l. 3. Hist. *c* Idem l. 1. Hist. *d Multi odio præsentium, & cupidine mutationis, suis quoque periculis lætabantur.* Tac. l. 3. Annal.

improbis odio eſt; ſi flagitioſus, & boni pariter, ac mali eum execrantur, & ſolùm de ſucceſſore *a* agitur, cujus gratiam omnes aucupantur; id quod non poteſt non diſplicere ſummoperè Principi, atq; adeo in cauſſa eſt, cur ſuos oderit ſubditos, & peſſimè habeat. Pari paſſu, quo eum vires deſtituunt, cura quoque & vigilantia, prudentia item, intelligentia, & memoria eum deficiunt: *b quippe ut corpus, ſic etiã mens ſuum habet ſenium*; cupiens verò ſibi reſervare tempus illud à curis & moleſtiis gubernationis liberum, ſe ſuaq; Miniſtris ſuis committit, aut alicui ſibi familiari, in quem negotiorum onus incumbat, quique populi odium ſuſtineat. In quo caſu omnes ii, qui nec gratiâ florent apud Principem, nec gubernationis aut præmiorum participes ſunt, novum Dominum exoptant, & quoad poſſunt, procurant. Iſti ſunt principales ſcopuli, per quorum medium magnâ cum attentione navigandum eſt Principi, ne navem allidat. Et quamvis res periculo non careat, non tamen omnino deſpondeat animum: permulti enim Principes auctoritatem ſuam & exiſtimationem usque ad extremum vitæ ſpiritum egregiè tuiti ſunt; quemadmodum in Rege Philippo Secundo orbis univerſus admiratus fuit. Motus prudentis gubernationis usque ad ipſum mortis littus uniformis perſeverat, eumque contra odium, & ætatis extremæ incommoda exiſtimatio & fama præterita ſuſtentant; ut Tiberius *c* in ſemetipſo expertus eſt. Plurimum quoq; ignoſcitur & indulgetur ſenio, quod in ætate juvenili minimè toleraretur; ut dicebat *d* Druſus. Verùm cùm grandes

a Pars multo maxima imminentes dominos variis rumoribus differebant. Tac. libr. 1. Annal. *b* Ariſt. lib. 2. Polit. c. 7. *c Reputante Tiberio publicum ſibi odium, extremam ætatem, magisque fama, quàm vi ſtare res ſuas.* Tac. lib. 6. Annal. *d Sanè gravaretur aſpectum civium ſenex Imperator, feſſamque ætatem, & actos labores prætenderet: Druſo quod niſi ex arrogantia impedimentum?* Tacit. lib. 3. Annal.

des sint istæ tempestates, oportet ut Princeps constantia sese contra illas muniat, caveatque ne clavum gubernationis dimittat è manibus: nam si alterius eum permittat arbitrio, ipse unà & Respublica naufragium facient. Dum vires Principi suppetunt, vivere & mori eum oportet laboribus occupatum. Imperium orbibus cælestibus simile est, qui nunquam conquiescunt. Alium polum non admittit, nisi Principis. E complexu Reipublicæ, non ex otio, quies & solatia laborum senectutis *a* petenda sunt Principi. Quod si ad eos ferendos vires fessæ jam ætatis non sufficiant, & alienis indigeat humeris, suos tamen omnino non subtrahat, quamvis id ad speciem solùm esset: exterior enim apparentia in oculis cœci & ignorantis vulgi tantundem operatur, ac res ipsa, & (sicut alibi diximus) Ministros in officio continet, atque existimationem tuetur. Porrò in isto casu tutius est, secretum trium virorum formare consilium; uti fecit Rex Philippus Secundus, quàm uni soli se suaque committere: illos enim populus non pro familiarioribus Principis, sed pro Consiliariis habet.

Fugiat porrò Princeps avaritiæ vitium, exosum omnibus, & senectuti proprium, quam nunquam deserit, quantumvis aliis omnibus nuntius remittatur. Galba certè facilè conciliare potuisset animos, si aliquo modo liberalis *b* fuisset.

Præsentibus se accommodet moribus, veterumque, qui duri nimis sunt & severi, oblivisicatur. Quo in genere senes facilè peccant, aut quia iis innutriti sunt, aut ex inani quadam gloria, aut quia mores novos imitari nequeunt; unde fit omnium incurrant odium. Abripi se sinunt humore illo melancholico, qui ex senii frigore nascitur, & ludos omnes ac relaxationes improbant, obliti temporis

a *Se tamen fortiora è complexu Reipublica petivisse.* Tacit. libl 4. Annal. b *Constat potuisse conciliari animos, quantulacumque parci senis liberalitate.* Tacit. lib. 1. Hist.

ris illius, quod in ejusmodi gaudia aliquando impenderunt.

Ne ullam præ se ferat æmulationem ratione Successoris;uti fecit Rex Ferdinandus Catholicus,cùm Rex Philippus Primus in Castellæ Regnis ei succederet. Tempus illud est, quo plerique novo Soli blandiuntur; & si quis ad id minus promptum se exhibuerit, artificium est potiùs, ut viri constantis nomen apud Successorem sibi comparet, & tantò pluris ab eo æstimetur;uti in Augusti *a* obitu observatum fuit.

Humanitate, æquitate justitiæ, clementia, & rerum copia amati se ab omnibus faciat, illudque sibi certò persuadeat, si bene præfuerit, & studia atque animos subditorum sibi conciliando bonam de se concitârit opinionem,fore, ut facillimo negotio faventes sibi porrò conservet, ingenerando in omnium animis sui amittendi metum, & retinendi desiderium.

§. Atque omnes istæ artes plus etiam poterunt, si in Imperio ille successerit, in quo Antecessor quodammodo renascatur, & perennis fit: nam etsi adoptatio legis quædam sit fictio, senex tamen videri definit, qui alium adoptat; uti Galba ad Pisonem *b* dicebat. In successione omnem suam curam & industriam ponere debent Principes: neque enim res tam vana est, ac putavit Salomon. Anchora & fulcra Imperii sunt filii, & dominationis atque aulæ solatia. Optimè id Augustus intellexit, cùm liberis destitutus propinquiores adoptavit, ut velut

a Patres, Eques. *Quanto quis illustrior, tanto magis falsi, ac festinantes, vultuque composito, ne læti excessu Principis, neu tristiores primordio, lacrymas, gaudium, questus, adulationes miscebant.* Tacit. lib. 1. Annal. b *Et audita adoptione desinam videri senex, quod nunc unum mihi objicitur.* Tacit. l. 1. Histor. c *Rursus detestatus sum omnem industriam meam, quam sub sole studiosissimè laboravi; habiturus haredem post me.* Eccl. 2, 18.

velut columnæ essent, quibus Imperium *a* insisteret: b *Non Legiones enim, non classes, perinde firma Imperii munimenta, quàm numerus filiorum.* Nulli amici majores, quàm isti, & qui majori studio & æmulatione tyrannicis domesticorum & extraneorum machinationibus sese opponant. c *Prosperis* Principum *& alii fruuntur, adversa* & labores *ad junctissimos pertinent. Amici tempore, fortuna, cupidinibus aliquando, aut erroribus imminuuntur, transferuntur, desinunt*: non item *sanguis cuique proprius*, qui licet in alium transfusus sit, manet tamen *indiscretus* inclinatione quadam secreta & naturali. Conservatio Principis etiam Consanguineorum salus est, illius errores ad hos quoque pertinent, adeoque eos emendare satagunt: siquidem ipsorum plus interest, illos agnoscere, & confidentius etiam monere audent: uti Drusus faciebat, inquirens in ea, quæ Romæ in ejus Patre minus probarentur, ut ea *d* corrigeret. Atque hæ rationes excusare possunt nonnullos Pontifices: qui magnam nepotibus in tractandis negotiis auctoritatem tribuit. Habet subditus in Principis filio, quem suis devinciat obsequiis, & Patrem offendere metuit, qui filium potentiæ suæ & offensarum hæredem post se *e* derelinquit; in isto se Marcellus fundabat, cum f *suaderet Prisco, ne supra Principem scanderet, ne Vespasianum senem triumphalem, juvenum filiorum Patrem præceptis coërceret.* Spe Solis recens orientis facilius frigidiora tolerantur crepuscula, & segnes occumbentis umbræ. Confunditur ambitio, & tyrannis trepidare incipit. Libertas disrumpere non audet servitutis catenam, cujus annulos in Successoribus continuari videt.

a *Quo pluribus munimentis insisteret*, Tacit. l. 1. Annal. *b* Tacit. lib. 4. Annal. *c* Tacit. lib. 4. Hist. *d* Idem ibid. e *Vtrumque in laudem Drusi trahebatur ab eo, in urbe inter cætus, & sermones hominum obversante secreta Patris mitigari.* Tacit. l. 3. Annal. f *Reliquit enim defensorem domus contra inimicos, & amicis reddentem gratiam.* Eccl. 30. 6. *g* Tacit. 4. Hist.

det. Non perturbatur quies publica variis diffidentium studiis, quis in Successorem eligendus *a* sit: jam enim omnes norunt, ex illius cineribus novum Phœnicem proditurum; immò jam interim radices ac vires accepit Successor, amari & timeri se faciens; haud secus ac annosa arbor, quæ alium producit ramum, qui in antiquæ locum sensim *b* substituatur.

Veruntamen si designatio Successoris à Principis dependeat arbitrio, non tanti apud eum momenti esse debet ista utilitas, ut ideo sanguinem & Cognatorum commoda bono publico anteferat. Moyses de suorummet filiorum habilitate non satis confisus, Deo novi Ducis populi Israëlitici electionem *c* commisit. In hoc Galba gloriabatur, quod bonum publicum suæ antepofuisset Familiæ, & aliquem ex Repub. in Successorem *d* elegisset. Hoc supremum & maximum beneficium est, quod Statibus suis Princeps præstare potest; uti idem Galba ad Pisonem dixit, cum eundem in filium *e* adoptaret. Magnanimitatem suam ea in re ostendat Princeps, dando operam, ut Successor ipso etiam melior sit. Non magni seipsum æstimat, qui non nisi vitiis Successoris, aut comparatione unius gubernationis cum alia, gloriam sibi quærere studet: qua in re ipse Augustus peccavit, eam ob caussam Tiberium *a* eli-

a *Intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multi destinandi.* Tacit. l.2. Histor. b *Ex arbore annosâ, & trunco novam producit, quæ antequam antiqua decidat, jam radices & vires accepit.* Tol. de Rep. l.7. c.4. n.1. c *Provideat Dominus spirituum omnis carnis hominem, qui sit super multitudinem hanc.* Num.27.16. d *Sed Augustus in domo successorem quæsivit; ego in Republica.* Tacit.l.1.Hist. e *Nunc eo necessitatis jam pridem ventum est, ut nec mea senectus conferre plus populo Romano possit, quàm bonum successorem, nec tua plus juventa, quàm bonum Principem.* Tacit. ibid.

a eligens, nec advertens tamen, infamias aut glorias in imperio succedentis Antecessori tribui, qui ejusdem electioni cooperatus fuit.

Cura ista boni Successoris ex naturali parentum obligatione nascitur, in eamque omnem suam operam conferre debent: illi enim in filiis suis quodammodo perennes vivunt; & sanè contra naturalem rationem foret, si aut imaginis suæ præstantiæ inviderent, aut eam expolire negligerent; & licèt magni alicujus & generosi Principis educatio, magna quoque creare soleat pericula domestica: siquidem *optimi* b *quique mortalium, altissima cupiunt*, & sæpenumerò anticipatis rationis & naturæ vinculis, lassentur filii tam diuturnâ Coronæ exspectatione, quodque deliciarum ac gloriæ tempus tantoperè differatur; uti Rhadamisto in longâ illâ senectâ patris sui Pharasmanis Regis Iberiæ c accidebat. Quamvis etiam Spiritus sancti monitum sit; d *Non des* filio *potestatem in juventute, & ne despicias cogitatus illius*; his tamen non obstantibus, nihil operæ intermitti debet à patre, quo minùs rectè educetur filius, quæ altera Naturæ est obligatio: nec propter particulares aliquos casus spes omnis & confidentia abjicienda est. Nullus unquam Princeps magis filiorum arsit æmulatione, quàm Tiberius, & ideò tamen Roma excessit, e *ut amoto Patre, Drusus munia consulatus solus impleret*.

At si fortè etiam istis suspicionibus artibus quibusdam politicis velint occurrere, adhibeat pater filium suum ad Status bellique negotia, non ad ea, quæ gratiam continent: illis enim prioribus non tantoperè plausus captatur vulgi, quod liberali & be-

a *Ne Tiberium quidem caritate, aut Reipub. cura successorum adscitum, sed quoniam adrogantiam, sævitiamque introspexerit, comparatione deterrima sibi gloriam quæsivisse.* Tacit. l. 1. Hist. b Idem l. 4. Annal. c *Is modicum Hiberia Regnum senecta patris detineri ferocius crebriusque jactabat.* Tacit. l. 12. d Eccl. 30. 11. e Tacit. l. 3. Annal.

benevolo filii ingenio facilè capitur, quæ res patribus regnantibus plurimum *a* displicet. In negotia introduci poterit filius, non in subditorum animos. Prudens ea in re Augustus, quando Tribunitiam dignitatem petiit pro Tiberio, tanto artificio eum collaudavit, ut vitia illius excusando, ea velut *b* exprobraret; & fama fuit, Tiberium *c ad ostendendam* filii sui Drusi *sævitiam, movendasq; populi offensiones*, eidem concessisse, ut ludos spectaret gladiatorios, sicut & lætari solebat, quoties inter ejus filios & Senatum contentio, *d* oriretur. Verùm artes istæ noxiæ magis sunt & minùs sinceræ, quàm integritatem paternam deceat. Prudentius consilium est, virum aliquem cordatum Principi adjungere, penes quem negotiorum cura sit & directio; uti fecit Vespasianus, qui filio suo Domitiano Præturam dedit, Mucianum verò laborum socium esse *e* voluit.

§. Quod si filius longioris vitæ patris impatiens tantos sumpserit animos, ut ambitiosa aliqua machinatio contra amorem & venerationem parenti debitam timeatur, negotio alicui applicari poterit, in quo cogitationes suas & animi vigorem occupet; qua de caussa Pharasmanes Iberiæ Rex filio suo Rhadamisto *f* Armeniæ occupandæ curam dedit. Uti vero ea cautione honorandi filium, eumque gravioribus occupandi muneribus in ejusmodi casibus omnino opus est; ita curandum quoque, ut al-

a *Displicere regnantibus civilia filiorum ingenia.* Tacit. lib. 2. Annal. b *Quanquam honora oratione quædam de habitu, cultuque, & institutis ejus jecerat, quæ velut excusando exprobraret,* Tacit. l. 1. Annal. c Idem ibid. d *Lætabatur Tiberius, cùm inter filios, & leges Senatus disceptaret.* Tacit. l. 2 Annal. e *Cæsar Domitianus Præturam cepit. Ejus nomen epistolis, edictisque proponebatur. Vis penes Mucinanum erat.* Tacit. l. 4. Hist. f *Igitur Pharasmanes juvenem potentia prompta, & studio popularium accinctum, vergentibus jam annis suis metuens, aliam ad spem trahere, & Armeniam ostentare.* Tacit. l. 12. Annal.

alteri alicui armorum committatur imperium: nam qui illis cum potestate præest, supremus aliorum est arbiter. Ad eum finem Otho fratrem suum Titianum præfecit exercitui, imperium ac potestas penes Proculum *a* mansit. Tiberius quoque, postquam Senatus Germanicum ad procurandas Provincias transmarinas destinasset, Pisonem Syriæ Legatum constituit, ut illius spes & consilia *b* coërceret. Et nunc quidem in Europa ea Statuum & Imperiorum est ratio, ut minus ista timenda sint pericula. Quod si tamen filii alicujus Natura tam inhumana esset & ferox, ut remedia recensita ad Patris securitatem minimè sufficerent, videat num illud adhibendum sit, quo Rex Philippus Secundus usus est adversus Principem Carolum filium suum unicum, ob quam executionem obstupuit Natura, attonita de suamet potentia hæsit Politica, & mundus inhorruit.

§. Quòd si propter filii odium subditorum fidei diffisus fuerit, nullum solet esse oportunius remedium, quàm si eum in aula & sub protectione alterius majoris Principis (dummodo nulla timenda sit æmulatio) educari faciat, cum quo deinde suam firmet amicitiam. His rationibus permotus Phrahates Parthorum Rex Filium suum Vononem in aula Augusti enutriri *c* voluit. Quamvis contrarius interdum inde oriatur effectus: nam posteà subditi eum ut extraneum aspernantur, qui peregrinis imbutus moribus revertitur, ut de eodem Vonone experientia *d* docuit.

§. In assignando filiis suis statu cautè prudenterque

a *Profecto Brixellum Othone, honor Imperii penes Titianum fratrem, vis ac potestas penes Proculum Præfectum.* Tac. lib. 2. Hist. b *Qui Syriæ imponeretur, ad spes Germanici coërcendas.* Idem ibid. c *Partemque prolis, firmandæ amicitiæ, miserat; haud perinde nostri metu quàm popularium fidei diffisus.* Tac. l. 2. Annal. d *Quamvis gentis Arsacidarum, ut externum aspernabantur.* Idem ibid.

terque procedat Princeps: interdum enim Regni alicujus incrementum id esse solet, interdum ruina potius, præsertim in filiis secundo genitis, qui natu majoribus communiter suam prærogativam invident, uti & in filiabus, si suismet nubant subditis, unde invidiæ nascuntur & emulationes, ex his vero seditiones & bella civilia. Metuens istud periculum Augustus, noluit filiam suam Equiti Romano uxorem dare propterea quod a *immensum attolli provideret, quem conjunctione tali super alios extulisset,* b sed *Proculejum* potius, *& quosdam* alios *in sermonibus habuit, insigni tranquillitate vita, nullu Reipublica negotiis permixtos.*

In procuranda item tutela, & educatione filii, qui pupillus adhuc in statu succedere debet, omni prudentia & dexteritate patris opus est: nullus enim casus insidiis ac periculis æque expositus est, ac ille; qua in re præsentia habemus exempla, & legimus præterita multorum Principum, qui in ætate sua pupillari vitam pariter & status amiserunt, aut graves perpessi sunt calamitates: nam si tutela & educatio matri committatur, etsi huic magis tuto credi potest, raro tamen in fœminis tanta prudentia reperitur & experientia, quanta requiritur. Taceo, quod multis desit illa animi virtus, ut timeri se faciant, & auctoritatem sibi concilient. Si munus illud in Patruum cadat, aut Avunculum, strictissima etiam & solidissima sanguinis vincula dirumpere solet imperandi cupiditas. Si in Ministros cadat, unusquisque commodo suo privato studet potius, & inter ipsos oriuntur discordiæ. Subditi æqualium spernunt imperium, unde tumultus & bella nascuntur civilia. E tot igitur tantisque periculis atque incommodis minora Princeps eligat, examinando Naturam status, & eorum, qui tutelæ & gubernationis curam possunt suscipere, & ejusmodi subditorum formam

N n eligen-

a Tac.lib.4.Ann. b Idem ibid. c *Va tibi terra, cujus Rex puer est*. Eccl.10.16.

eligendo ; in qua pupilli securitati sic consulatur, ut in ejus ruinam facile conspirare nequeant. In isto casu refert plurimùm, ut quam primùm ad negotia adhibeantur ii, quibus post patris obitum filii tutela ac directio, & procuratio Status committi debent.

Nec illud solùm Princeps studeat, ut Successorem securum reddat, & instruat, verùm etiam ut casus novæ ejusdem gubernationis prævertat, ne quid inde periculi oriatur: nam dum mutantur vela, in discrimine versatur navis, & dum novæ introducuntur formæ, pati solet Natura ob defectionem finium, vigoremque principiorum. In illa rerum vicissitudine gravia oriuntur pericula inter concurrentis utriusque gubernationis undas, non secus ac quando rapidum aliquod flumen in aliud simile cum impetu defluit. Facilè Successoris perit auctoritas, & varias contra se experitur machinationes ac *a* novitates. Dabit itaque Princeps operam, ut ultimus gubernationis suæ extitus tam quietus ac tranquillus sit, ut absque incommodis alius aliquis eidem queat succedere ; & sicut, dum naturæ portum subeunt, remi tolluntur, & contrahuntur vela, ita Principem gubernatione defungi oportet, deponendo ex animo omnes belli offensionisve cogitationes, antiqua stabiliendo fœdera, & alia nova sanciendo, cum finitimis præsertim, ut pacem Statibus suis conciliet.

b *De la matura età pregi men degni*
Non fiano stabilir pace, e quiete,
Mantener sue Città frà l'arme, e i Regni
Di possente vicin tranquillo, e chete.

Dissimulet offensas, ut Tiberius fecit cum *c* Getulta-

a *Quando ausuros exposcere remedia, nisi novum & nutantem adhuc Principem, precibus, vel armis adirent.* Tac.l.1. Ann. *b* Tass. c *Multaque gratia mansit reputante Tiberio publicum sibi odium, extremam ætatem, magisque fama quam vi stare res suas.* Tac.l.6. Annal.

tulico, & Rex Philippus Secundus cum Ferdinando de Medicis: tali enim tempore Principes prudentiores arcum Iridis sepulcris suis jubent superstrui, qui pacis signum sit successoribus, non lanceam terræ infixam; uti Athenienses faciebant, ad suadendam hæredi injuriarum vindictam. Provincias exteras consiliis & astu, non armis a regat. Gubernatores iisdem præficiat facundos, pacis amicos, & belli inexpertos, ne forte illud concitent; uti Galbæ temporibus b factum. Subditorum animos & lites componat, injurias arceat, moderetur exactiones, novitates populo exosas tollat, & eligat Ministros prudentes, amantes concordiæ & tranquillitatis publicæ. Ita fiet, ut Pacatis hac ratione, formatisque ad quietem & mansuetudinem animis, eandem quoque de Successore sibi polliceantur subditi, neque res novas moliantur.

a *Consiliis & astu res externas moliri, arma procul habere* Tacit. lib. 5. Annal. b *Hispaniæ præerat Cluvius Rufus vir facundus, & pacis artibus, belli inexpertus.* Tac. lib. 1. Histor.

SYMBOLVM CI.

MVlti insignes viri plurimum quà speculatione, quà experientia elaborarunt, ut perfecti alicujus Principis ideam efformarent. Integris sæculis opus fuit ad effingendum Vas illud ex Ostro Regium, sed terreum tamen, non minùs fragile, quàm reliqua, magisque, quàm ullum aliud, casibus obnoxium, præsertim si Figulus è Machiavelli disciplina sit, unde omnia prodeunt contorta, & non nisi mox iterum interitura; quale fuit illlud, quod reliquorum omnium quasi exemplar & normam posuit. Hactenus quidem Symbolis nostris illud egimus potissimum, ut purpuram istam excoleremus, cujus tela coccinea post breve temporis spatium iterum abit in cineres. A cunis suum sumpsit exordium, finitur in tumulo. Hæc vitæ parenthesis

eſt, quam breviſſima temporis clauſula intra ſe complectitur. Nec facilè dixerim, quæ felicior hora ſit, illane, qua lucem hanc primum aſpicimus o-



culis, an illa qua mortis a immergimur tenebris: una enim principium, altera laborum finis eſt; & tam-

a *Melior eſt dies mortis, die nati vitatu.* Eccl. 7. 2.

tametsi inter esse, & non esse multum intersit, illud tamen ad solam materiam pertinet, non ad hominis formam, quæ immortalis est, & morte perficitur. Natura is est sepulcri horror, si tamen potentior in nobis esset ratio, quàm vivendi appetitus, plurimum utique lætaremur, quando illi fieremus propinquiores; sicut lætantur, qui thesaurum quærentes, mortuorum urnas inveniunt, certi nimirum optatas opes in iis fore a reconditas. Et enim in sepulcro anima ve um æternæ quietis thesaurum reperit. Illud indicare voluit Simon Macchabæus hieroglyphico illo sculptarum navium supra columnas, quibus Patris sui & fratrum b Mausolea cingi jussit; innuens scilicet vitæ nostræ navem mundi hujus fluctibus innatantem fluctuantemque, tum denium conquiescere, cum ad littus mortis appulsa fuerit. Et quid vita aliud est, quàm perpetuus mortis timor? nihil siquidem est, quod diuturnam ejus durationem certo nobis polliceri possit. Multa signa mortis portendunt vicinitatem; at nullum reperitur, quod certos vitæ terminos ritè designet Florentissima etiam ætas, optima corporis constitutio nec unam vitæ horam satis tutò præstare nobis possunt. Ipsum cor, quod in quœtis loco est in hoc corporis horologio, præsentes quidem indicat horas, at non futuras Nec debet incertitudinem istam Naturæ odium quisquam interpretari, sed favorem potius: nam si æque præfinitum esset moriendi tempus, ac nascendi, distruendi corporis, ac efformandi, nimis alienam à recta ratione vitam homo duceret; atque adeò ne unicum quidem certum momentum ad respirandum illi dedit, sed contra potius in rebus omnibus indicia plurima posuit vitæ brevioris. Terra hanc ei repræsentat florum suorum juventute, & canitie messium;

a *Quasi effodientes thesaurum, gaudentq́, vehementer, cũ invenerint sepulcrum.* Iob. 3. 21. b *Circũposuit columnas magnas: & super columnas arma, ad memoriã æternã: & juxta arma naves sculptas.* 1. Mach 13. 29.

sium; aquæ undarum fugacitate; aër ignibus, quos in momento succendit, & rursum extinguit; cælum in illo principe lumine, quod unus idemque dies in aureis Orientis cunis nasci videt, & mori in obscuro Occidentis tumulo. Verum si mors malorum omnium malum extremum est, in felicitate poni debet, quod tam celeriter advolet. Quanto minus cunas inter & tumulum intercedit temporis, tanto minor laborum & ærumnarum cursus est. Proptereà Jobus translatum se optabat de utero matris suæ ad *a* tumulum. Simul ac nascimur, constringimur vinculis, & vivimus posteà curis *b* impliciti, nec melior ea in re nascendi conditio Principum, ac *c* cæterorum. Si in longæva vita humana consisteret felicitas, homo vivendi diuturnitate etiam cervos excederet: indignum enim foret, ullum animal felicius esse, quàm hominem in cujus obsequium illa omnia sunt *d* condita. Desiderium illud naturale, ut horæ celeriter transeant, argumento est, non esse tempus, quod humanam felicitatem constituat, aliàs enim in eo conquiesceret animus. Quod præter tempus appetit, illi adhuc deest. In Principibus, quippe qui majoribus expositi sunt casibus, magis quàm in ullis aliis experientia commonstrat, quod in longiori vita Fortuna periclitetur: hæc enim tam prosperis fatigatur, quàm adversis. Fortunatus fuisset Ludovicus Vndecimus Franciæ Rex si ante extremæ suæ ætatis calamitates, & miserias diem suum obiisset. Mare quoddam tempestuosum est omne Imperium, quod longiori vitæ decursu tranquillum conservari non potest. Qui vivit diutius, plura pericula tempestatesque experitur.

Ve-

a *Quare de vulva eduxisti me? qui utinam consumptus essem, ne oculus me videret! Fuissem quasi non essem, de utero translatus ad tumulum.* Iob 10. 18. b *In involumentis nutritus sum & curis magnis.* Sap 7. 4. c *Nemo enim ex Regibus aliud habuit nativitatis initium.* Ibid. d *Ipsas omnes feras hominum caussa factas natura fuisse necesse est.* Arist. l. 1. Pol c. 5.

Verum spectato fine & perfectione Naturæ, felix est vita diuturna, quando secundum Iobi testimonium matura ad sepulchrum pervenit, veluti frumentum ad *a* granarium, antequam senectus decrepita eam flaccescere faciat: tunc enim unà cum tenebris mortis vitales refrigescunt spiritus, corpus ad obeundas functiones fit inidoneum, nec manus tremula Imperii clavum amplius moderari potest, nec visus perspicere cæli nubes, ventorum vias, & maris scopulos, nec auditus percipere Scyllæ & charybdis latratus. In tantis Naturæ miseriis deest Principi constantia, & reductus sensuum humiditate ad ætatem puerilem, omnia persuaderi sibi patitur, & regi se sinit à malitia, quæ magis solers tunc est in iis, quos circum se habet, quique *minore* tunc *metu peccant*, *& majore* b *præmio*. Mulieres voluntati & arbitrio ejus dominantur, uti in Livia videre fuit, quæ c *senem Augustum devinxerat adeo, ut Nepotem unicum Agrippam Posthumum, in Insulam Planasiam projiceret:* immo ad talem redegit statum, ut qui antè totum orbem in pace conservare noverat, ne suam quidem postea Familiam sciret *d* regere. Vnde porro fit, ut Majestas irrisui & fastidio sit omnibus; cujus rei exemplum Galba *e* fuit. Nationes aliæ eum aspernantur & attentant aggredi; velut Arbanus Tiberio *f* factitabat. Petit Principis decrepiti auctoritas, & jussa spernuntur, quia non putantur ab illo proficisci; uti de Tiberii manda-

 tis

a *Venies in sepulchrum tanquam frumentum maturum, quod in tempore messuerunt.* Iob. 5, 26 sec. LXX b *Cũ apud infirmum, & credulum minore metu, & majore præmio peccaretur.* Tac. lib. 1. Hist. c Tac l. 1. Annal. d *Nulla in præsens formidine, dum Augustus ante validus, seque & domum, & pacem sustentavit. Postquam provecta jam senectus agro & corpore fatigabatur, aderatque finis & spes nova: pauci bona libertatis incassum disserere.* Ibid. e *Ipsa ætas Galbæ & irrisui & fastidio erat.* Tac. l. 1. Hist. *f Senectutem Tiberii, ut inermem despiciens.* Tac. l. 6. Annal.

tis multi a opinabantur. Populus illum execratur, quipque quem pro inutili habet instrumento, unde omnia manant gubernationis incommoda ac detrimenta; cumque amor ex utilitate fere nascatur, & nutriatur spe, plerique parvi illum æstimant: nam multum largiri non potest, cui parum vitæ superest. Velut b *precarium* ejus *imperium, & brevi transiturum* habetur; uti Galbæ c accidit, & Ministri velut accipitres Norvvegiæ, ut diem lucrentur, mox ungues in bona publica injiciunt, officia & gratias pretio divendentes, perinde ut ejusdem Imperatoris Galbæ liberti faciebant.

Cùm igitur provecta ætas ad talem pervenerit statum, instructione Principi opus est, magis ut suam agnoscat inhabilitatem, & imperii onus in Successorem transferat, quàm documentis ad illud continuandum. Ne falli se sinat ambitione, opinionem & plausum præteritum sibi ponendo ob oculos: neque enim homines Principem, qualis fuerit, sed qualis modò sit, considerant. Nec sufficit aliis metum aliquando incussisse, nisi jam quoque timeri se quis faciat; uti nec bene olim gubernasse, si nunc ritè præesse neque possit, neque nôrit: Imperium enim maris instar est, quod cadavera inutilia mox in littus ejicit. Princeps ab animæ forma æstimatur, qua jubet, imperat, punit, & præmiatur; quòd si illa unacum ætate deficiat, perit existimatio, atque adeò prudentis erit agnoscere tempori injurias & contemptum ætatis, & subducere se illis, antequam eveniant. Si negotia Principi valedicere debeant, satius est, Principem illis valedicere. Egregium facinus est, suammet agnoscere fragilitatem, & ultro etiam Majestatem deponere antè, quam mors violenter eam eripiat, ne dicatur

a *Falsas literas, & Principe invito exitium demum ejus intendi clamitat*, Tac. lib. 5. Ann. b Idem l. 1. Hist. c *Iam afferebant venalia cuncta, præpotentes libertati, Servorum manus subitis avidæ, & tanquam apud senem festinantes*. Tac. l. 1. Hist.

tur sibi ignotus obiisse, qui vixit notus omnibus. Cogitet Regale suum sceptrum *a* herbæ illi, cui idem sceptri nomen est, esse simile, quæ brevi tempore in vermiculos convertitur; & si universus terræ globus vix puncti instar est ad cælum comparatus, quid erit unica Monarchia, quid unicum Regnum? Et licèt amplissimum etiam fuerit, nihil inde, nisi solum *b* sepulcrum efferet; aut sicut Saladinus dicebat, indusium aliquod mortuale, nulla alia secum asportata *c* gloria. Non semper Reipublicæ vivere debet Princeps, sed tempus aliquod sibi quoque reservare, dando operam, ut sub vitæ occasum mortis horizon immunis & liber sit à vaporibus ambitionis, & à nubibus passionum atque affectuum; uti Sol in præsenti exhibet Symbolo, cui occasionem dedit sepulcrum Iosue, in quo simulacrum Solis erectum fuit, illo tamen discrimine, quod ibi positus fuerit in memoriam stationis suæ, quam præstitit voci illius *d* obediendo; hic verò ad significandum, quod sicuti clarus serenusque Solis obitus certum signum est mane sequenti iterum cum serenitate orituri; ita imperium, quod sanctè & feliciter clauditur, denotet felicem quoque fore, qui in præmium virtutis & ultimi exempli hujus efficacia in eodem successurus est. Ritè vivere & mori etiam docet religiosus ille secessus Caroli V. Imperatoris, tam à curis publicis alieni, ut nunquam ampliùs de Monarchiæ suæ pristinæ statu sciscitaretur, traducto jam ingenti illo animo ad heroica aliàs facinora ficto factoque, ad hortuli alicujus culturam, & ad fallendas horas (post spiritualia peracta exercitia) ingeniosis quibusdam artibus.

§ Quod si graves pertimescantur controver-

 siæ,

a Theoph. l. de plant. b *Spiritus meus attenuabitur, dies mei breviabuntur, & solum mihi superest sepulcrum.* Iob 17. 1. c *Homo cùm interierit, non sumet omnia: neque descendet cum eo gloria ejus.* Ps. 48. 18. d *Steteruntque Sol, & Luna.* Ios. 10. 13.

lium affectuum prohiberi nequeunt. Bilances sunt, quæ defuncti Principis expendunt merita, quibusque æstimari potest, in quanto apud populum fuerit pretio; obtusæ item amoris & obedientiæ in subditis, quibus servitutis annuli magis in dies consolidantur, & Successori animus additur. Non oportet tamen ad luctum sumptuosum obstringere populum, ne Principis mors nimis ei grave tributum fiat.

§. Pompa funebris, Mausolea magnifica, adornata statuis & cælaturis magnorum sumptuum, non mera Principum vanitas æstimari debent, sed generosa quædam pietas potiùs, quæ ultimum designat humanæ Majestatis terminum, & magnificentia illa, qua honorantur, & asservantur eorum cineres, ostendit cultum ac venerationem Majestati debitam: neque enim sepulcra aliud sunt, quàm muta quædam historia prosapiæ *a* Regiæ. Exequiæ Regum Davidis & Salomonis insigni cum pompa & splendore celebratæ sunt.

§ In privatorum exequiis magnâ vigilantiâ opus est, facilè enim introducuntur superstitiones Religioni noxiæ, illusa imaginatione ex eo, quod à defunctis aut sperat, aut metuit; quia verò etiam funerum sumptus quotidiani sunt, & ad multos pertinent, omnino moderari illos expedit: dolor enim & inanis gloria nimiùm augere eos solent. Plato sepulcrorum fabricæ certum posuit pretium; uti & Solon, & post eos Romani. Rex Philippus Secundus pragmaticam edidit sanctionem, qua nimias exequiarum expensas moderatur & corrigit, b *Paraque* (verba ipsius sunt) *lo que se gasta en vanas demonstraciones, i aparienciàs, se gaste, i distribuya en lo que es servicio de Deos, i aumento del culto divino, i bien de las animas de los defuntos.*

§. Vidit hucusque Serenitas Vestra nativitatem, mortem, & exequias Principis, quem ista formant

Nn 6 Sym-

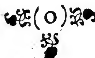
a *Quomodo imaginibus suis noscuntur, quas nec victor quidem abolevit, sic partem memoriæ apud Scriptores retinent.* Tac. l. 4. Ann. *b* L. 2. tt. 5. l. 5. comp.

Symbola, hujus ædificii politici fabricæ quasi coràm assistens, à primo usque ad ultimum illius lapidem; atque ut nunc eadem Serenitas Vestra omnia facilius recolat, operæ pretium existimavi, aliquam quasi ædificii totius ideam seu speculum hic apponere, in quo illud repræsentetur, sicut in minori major repræsentatur civitas. Erit iste Rex Ferdinandus Catholicus Serenitatis Vestræ Avus, sub cujus glorioso imperio omnes pacis bellique artes floruerunt, & utriusque Fortunæ tam prosperæ, quàm adversæ exempla vidimus. Infantia magni istius Regis adulta & virilis fuit. Quod ars & studium in eo perficere nequiverunt, perfecit experientia, transacta in exercitiis militaribus juventute. Otium illius negotium erat, relaxatio animi vigilantia. Affectibus suis dominabatur, magis dictamina secutus politica, quàm naturales inclinationes, Deo magnitudinem suam in acceptis retulit, & gloriam è suis quæsivit facinoribus, non alienis Majorum. Imperium officii loco habuit potius, quàm successione partum. Regno celeritate & præsentia sua quietem reddidit. Evexit Monarchiam virtute & prudentia; firmavit religione & justitia; conservavit amore & auctoritate; exornavit artibus; ditavit agrorum cultura & commerciis, & fundamentis atque institutis verè politicis æternaturam reliquit. Tam aulæ suæ, quàm Regnorum Rex fuit; tam in illa, quam in his Oeconomus & Paterfamilias. Liberalitatem temperavit parsimonia, benignitatem auctoritate, modestiam gravitate, clementiam justitia. Animadvertendo in paucos comminatus est multis, & remunerando nonnullos omnium spes aluit. Offensis in personam suam admissis veniam dedit, non iis, quæ ad dignitatem Regiam pertinerent. Subditorum injurias, non secus ac sibi factas, ultus est: nam ut Patrem eorundem se gerebat. Statum potius, quàm decorum periculo exposuit. Nec Fortuna prospera efferri se passus est, nec adversi de-

dejici. In illa adversus hanc se communiebat; in hac verò sua elaborabat industria, ut ad illam rediret. Tempori ipse servivit, non contra ipsi tempus. Paruit necessitati, eaque opportune usus est, suæ eam utilitati accommodando. Amari se fecit, & metui. Ad dandas petentibus aures fuit facilis. Audiebat, ut sciret, & sciscitabatur, ut instrueretur. Non fidebat hostibus, & à suis etiam amicis sibi cavebat. Amicitia illius erat utilitas publica; cognatio, ratio Status; confidentia sollicita; diffidentia prudens; cautio, providentia; suspicio, circumspectio; malitia, defensio; dissimulatio, tutela. Neminem fallebat, fallebantur tamen alii verborum ipsius & tractatuum æquivocatione, quos tam dextrè instituere noverat, ut (si malitiam prudentia superari necesse foret) expedire se pôsset absque eo, quod fidem publicam frangeret. Nec Majestatem illius mendacium fallere audebat, nec scientiam adulatio. Ministrorum utebatur opera, absque nimio tamen & privato erga eos affectu. Consilium eorundem admittebat, regi verò se ab iis minimè patiebatur. Quod efficere ipsemet poterat, non committebat aliis. Deliberabat diu, exequebatur celeriter. In iis, quæ facere constituerat, effectus priùs innotescebant, quam caussæ. Legatos suos sua celabat consilia; quoties cupiebat, ut ipsi suamet opinione decepti tantò efficaciùs contrarium aliis persuaderent. Diviso cum Regina imperio præesse, & Genero suo obedire noverat. Tributa pro necessitate imposuit, non ex cupiditate aut luxu. Quod urgente necessitate accepit ab Ecclesiis, eadem cessante iisdem restituit. Jurisdictionem Ecclesiasticam veneratus est, & conservavit. Regiam aulam fixo loco non habuit, sed Solis instar, Regnorum suorum orbes per vices obiit. Pacem tractavit cum modestia & gravitate, bellum vi & astu prosecutus est. Nec belli captavit occasionem, nec pacem recusavit. Quod pede occupaverat, brachio & ingenio tuitus est, spoliis factus fortior. Tantum negotiando, quantum

armis suis efficiebat. Quod arte vincere poterat, non attentabat gladio. In hoc magnitudinis suæ ponebat ostentationem, & gloriam suam in insigni exercitu. Bellis intra Regni sui fines semper coram adfuit. Quod jubebat, illud ipsum exequebatur. Sic fœdera sanciebat, ut arbiter maneret, non subditus. Nec victor sese nimiùm extulit, nec victus cecidit animo. Paces sub scuto firmavit. Vixit omnibus, mortuus est sibi, in memoria tamen hominum tanquam nobilissimum Principum exemplar, & Regnorum suorum desiderio æternùm perennaturus.

LAVS DEO.



IN

IN OBITUM
MAGNI POLITICI
& simul Pii viri Didaci Saavedræ.



Quo concitato proruis impetu
Prapes viator ? mortis imaginem

Ri-

Rimare vivam, cerne bustum! ad
Exuvias oculum reflecte!
En picta prostat compar aranea
Subacta leto vita vel innocens,
Nec mars nec ars hunc liberavit,
Imperio Libitina ademptum.
Nil jura plebi profuerit vaga
Dixisse Regum? siccine gloria
Te vermis arrodet sepultam?
Et putridum teget urna honorem!
Quid ergo Princeps aula favoribus
Suffulta spondes amplius? en ruis
Et te casa instar rusticana
Mors humili tumulabit antro.

APPRO-

APPROBATIO

Admodum R. P. Fr. Petri de Cuenca & Cardenas, Ordinis Minimorum S. Francisci de Paula, Lectoris Iubilarii, Consilii Inquisitionis generalis in Hispania Qualificatoris, Catholicæ Majestatis Exercitus in Italia Vicarii Generalis, Religionis suæ tertio Generalis, & Procuratoris Generalis, &c.

EX commissione Sancti officii Symbola isthæc Politica perlustravi tam affabrè elaborata, ut si cuipiam privilegium foret concedendum, quo opus à se conceptum orbi ederet sine censura aliena, ita ut authoris propria sufficeret, id huic operi certè donandum judicarem, ad exemplum optimi artificis Dei, qui ea, quæ creaverat singula, adprobavit universa, *vidit quippe cuncta quæ fecerat & erant valde bona.* Opus hoc siquidem tale est, quod authore ipso nec æquiorem potest habere censorem nec digniorem, etenim (ut inquit D. Ambrosius) *liber ipse per se loquitur.* In illo siquidem Ratio status tantâ ornatur eruditione, tam sapientibus discernitur aphorismis, tam profundis elevatur sententiis, ut sicuti Cordubâ nobis Senecam datum Philosophum, ità Murciâ hunc nobis natum Politicum gloriari possimus. Id unum doleo, quod eô frui priores nequiverint ætates; sic enim Carolus V. Imperator non indiguisset Comineo, Marcus Brutus Polybio, nec Au-

gu-

gustus censisset laborem in elucubranda proprio calamo, Imperii narratione. Quod si maximum & supremum opus naturæ consistat in generatione Regis, & productione Principis, miscendo in ipsius generatione aurum, summæ scilicet perfectionis, rem curando, prout ajebat Plato, *quod natura intendens generare Regum, miscuit aurum*, hic liber sanè naturam aliquatenus excedit, cum mundo morali progignat reges tam locuplete partu, ut cuivis vastissimæ licet, Monarchiæ abundanter prospiciatur, ea cautela ac prudentia, ut & secura sit hoc partu nostra sancta fides & sciendi appetentia expleatur, & labor censendi utrobique minuatur. Hoc itaque censendo præsentem librum egi ut nihil apud Authorem mererer, cum materiæ pulchritudo libertatem judicio non relinquat, quare pareo doctrinæ Magni Bernardi ajentis: *disce verecundia decorare fidem, reprimere præsumptionem.* Mediloani 20. Martii 1642.

F. PETRUS DE CUENCA,
y Cardenas.

CEN-

CENSURA.

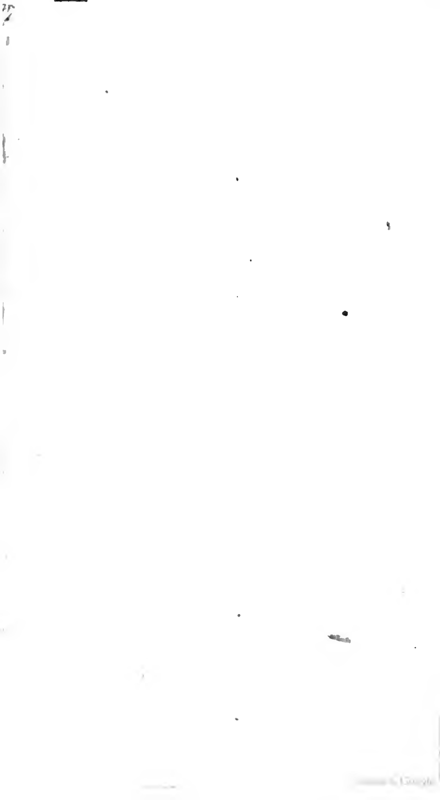
Attentâ relatione prædictâ admodum R. P. Mag. Fr. Petri de la Cuenca, i Cardenas, concedimus ut

IMPRIMATUR.

Fr. Basilius Commiss. S. Offic. Mediolan.

Io. Paulus Mazuchellus pro Eminentiss. D. Cardin. Archiep.

Comes Maioragius pro Excellentiss. Senatu.



L ss.

